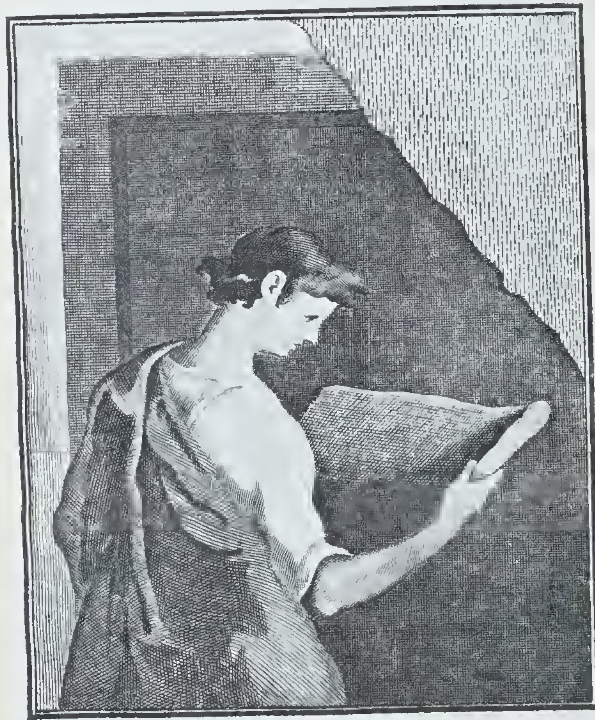
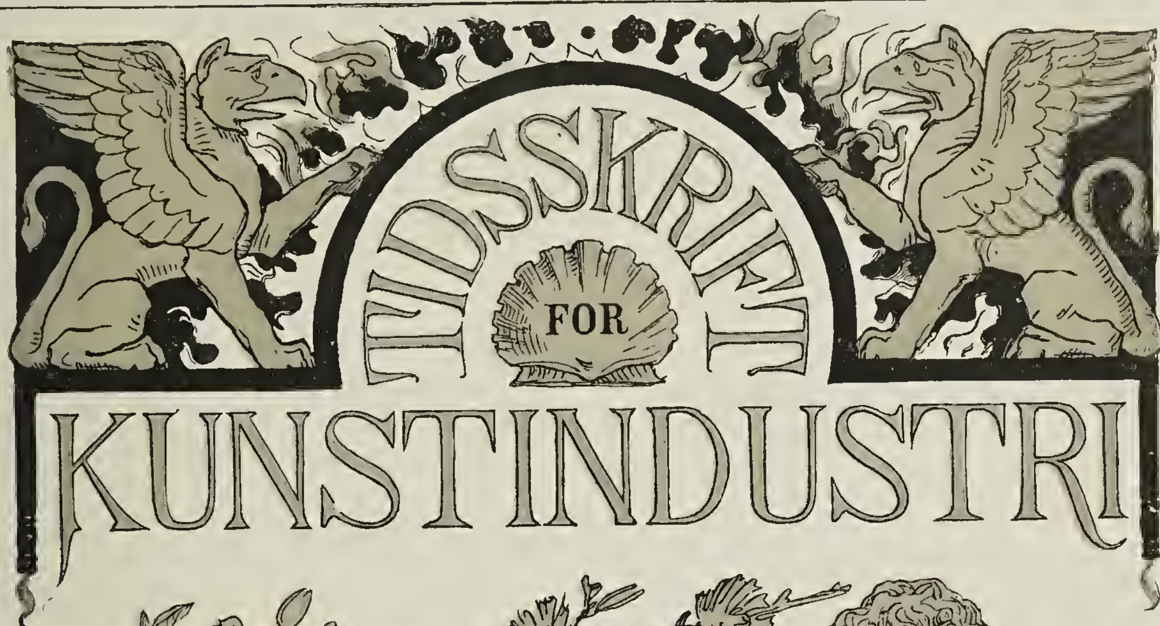
Axel Eiler.

UDGIVET AF INDUSTRIFORENINGEN I KJØBENHAVN

TIDSSKRIFT

FOR

KUNSTINDUSTRI.

UDGIVET AF

INDUSTRIFORENINGEN I KJØBENHAVN.

REDIGERET AF C. NYROP.

9. AARGANG 1893.

KJØBENHAVN.

I HOVEDKOMMISSION HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD.

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.

1893.

INDHOLD.

I. Text.

II. Afbildninger i Texten.

— Fig. 73, Blomsterholder med Juliane Maries Navnetræk (Rosenborg); — Fig. 74, Vase med Juliane Maries Portræt (Rosenborg); — Fig. 75, Fad med Datoen for Juliane Maries Fødselsdag (Rosenborg); — Fig. 76, Vase med Juliane Maries Portræt, malet af Camrath, og med Blomsterguirlander, modellerede af Søren Preus (Rosenborg); — Fig. 77, Underkop, hørende til det Monradske Stel (Grosserer Stausholm); — Fig. 78, Halvfuldendt Tegning til en Underkop af Lehman (Den kgl. Porcellænsfabrik); — Fig. 79, Tuschtegning af Hans Clio (Den kgl. Porcellænsfabrik); — Fig. 80, Tegning til en Punschebolle (Den kgl. Porcellænsfabrik); — Fig. 81, Kop med P. A. Heibergs Portræt (Rosenborg); — Fig. 82—83, Ondrups Mærke; — Fig. 84, Kande hørende til det Monradske Stel (Grosserer Stausholm); — Fig. 85, Underkop hørende til det Monradske Stel (Grosserer Stausholm); — Fig. 86, Bakke tilhørende Etatsraadinde Holmblad; — Fig. 87, Den kgl. Porcellænsfabriks ældste Muschelmønster; — Fig. 88, Urtepotteskjuler; — Fig. 89, Jæger og Jægerinde; — Fig. 90, Danserinden; — Fig. 91, Fløjtespilleren; — Fig. 92, Damen med Hunden; — Fig. 93—94, A. Halds Mærker; — Fig. 95, Gruppe i brændt Ler (Folkemuseet); — Fig. 96, Gruppe tilhørende Murmester Frohne; — Fig. 97, J. Schmidts Mærke; — Fig. 98—102, Porcellænsvaser (Rosenborg); — Fig. 103, Flora Danica Kremkop (Rosenborg); — Fig. 104, Flora Danica Isskjuler (Rosenborg); — Fig. 104, Flora Danica Fiskerist (Rosenborg); — Fig. 157, Vase fra P. Ipsens Enke paa Chicago-Udstillingen; — Fig. 160, Vase, Gave fra den russiske Kejser til Etatsraad Philip Schou; — Fig. 209, Af en Brændtlersfrise fra Susa; — Fig. 228—30, Rookwood-Vaser.

Arbejder i Sten og Stuk: Fig. 48—49, Fra et Stukloft i den nedrevne Ejendom Kongens Nytorv 15; — Fig. 162, Gravmonument over Etatsraad Levy; — Fig. 203, Granitløve fra Barkalbjerget i Nubien; — Fig. 204, Løvehoved fra Nord-Vest-Paladset i Nimrud; — Fig. 205, Løve i Relief fra Kujundschik.

Arbejder i Glas: Fig. 47, Glasmaleri i Helligaandskirken, Gave fra Brygger Carl Jacobsen; — Fig. 158, Sukkerskaal (tilh. fhv. Fabrikejer J. H. Bing); — Fig. 231, Dekorativ Fylding med 3 Helgener, Glasmosaik (Tiffany Glass-Comp.); — Fig. 232, Kirkevindue (Tiffany Glass-Comp.); — Fig. 233, Korlampe (Tiffany Glass-Comp.).

Arbejder i Træ, Horn og Ben: Fig. 52—53, To Stole tilh. Fru Anna With; — Fig. 107, 112—123, 125, Prøver af Damborgs Rammer; — Fig. 124, Forgyldt dansk Ramme fra Aarhundredets Begyndelse; — Fig. 126, Tegning af Damborg til et Spejl; — Fig. 127, Piedestal, udført af Damborg; — Fig. 159, Formandsstol fra den grundlovgivende Rigsforsamling; — Fig. 166—169, Dørfyldinger m. m. fra den holsteinske Stue (Folkemuseet); — Fig. 170, Stol i Spoleværk.

Tapeter: Fig. 234—5, Amerikanske Tapetmønstre (Nevius & Haviland).

Arbejder i Læder: Fig. 51, Bogbind af Anker Kyster, præmieret af Foreningen for Boghaandværk; — Fig. 163, Bogbind udstillet paa Chicago-Udstillingen; — Fig. 236—37; Amerikanske Boghandlerbind.

Vignetter, Vuer, Dekoration o. desl.: Fig. 1, Det danske Kunstindustrimuseum efter Tegning af Professor V. Klein; — Fig. 19—45, 128—155, 171—200, Danske By- og Herredsvaaben; — Fig. 46, Nationalmuseets Segl; — Fig. 60, Den kgl. Porcellænsfabrik paa Købmagergade; — Fig. 108—10, Tre Damborgske Etiketter; — Fig. 111, Hof-Forgylder Peder Christian Damborg, efter Maleri af Fru Jerichau; — Fig. 156, Indgangen i Industriforeningens Vestibule til Udstillingen »Fra 48«; — Fig. 161, Carl Jacobsens Dipylon paa Ny-Carlsberg-Vej; — Fig. 164, Frise fra Chicago-Kataloget (Hans Tegner); — Fig. 165, Karnap med sex Vinduer, hørende til den holsteinske Stue i Dansk Folkemuseum; — Fig. 201, Løvehoved tegnet i Amsterdam efter Naturen af J. Th. Lundbye; — Fig. 202, Den ægyptigste Gudinde Sekhet med Løvehovedet (Nationalmuseet); — Fig. 206—7, Af en malet Frise fra Khorsabad; — Fig. 211—21, Billeder fra Verdensudstillingen i Chicago.

Medvirkende Kunstnere.

Jastrau, V., Fig. 77, 84, 85, 86, 88, 90, 95, 96.
Jensen, Chr., Fig. 52, 53.
Lange, Fr., Fig. 203—10.
Larsen, Alfr., Fig. 47, 81, 100.
Madsen, Karl, Fig. 91, 92.
Rondahl, E., Fig. 1, 5, 46, 68, 69, 89, 156—162, 165—170.
Schiødte, Erik, Pl. I.
Tegner, Hans, Fig. 112—119, 122—3, 127, Pl. II.
Thiset, A., Fig. 19—45, 128—155, 171—200.
F. Hendriksens Reproduktions-Atelier.

III. Afbildninger udenfor Texten.

Tavlerne indsættes ved de angivne Sider.

IV. Væsentlige Æmner og Navne.

Rettelser. S. 117 og 125: Fig. 107 og 124 ere ombyttede (se S. 173); — S. 145, 2 L. f. n.: »27 August« læs »26 August«.

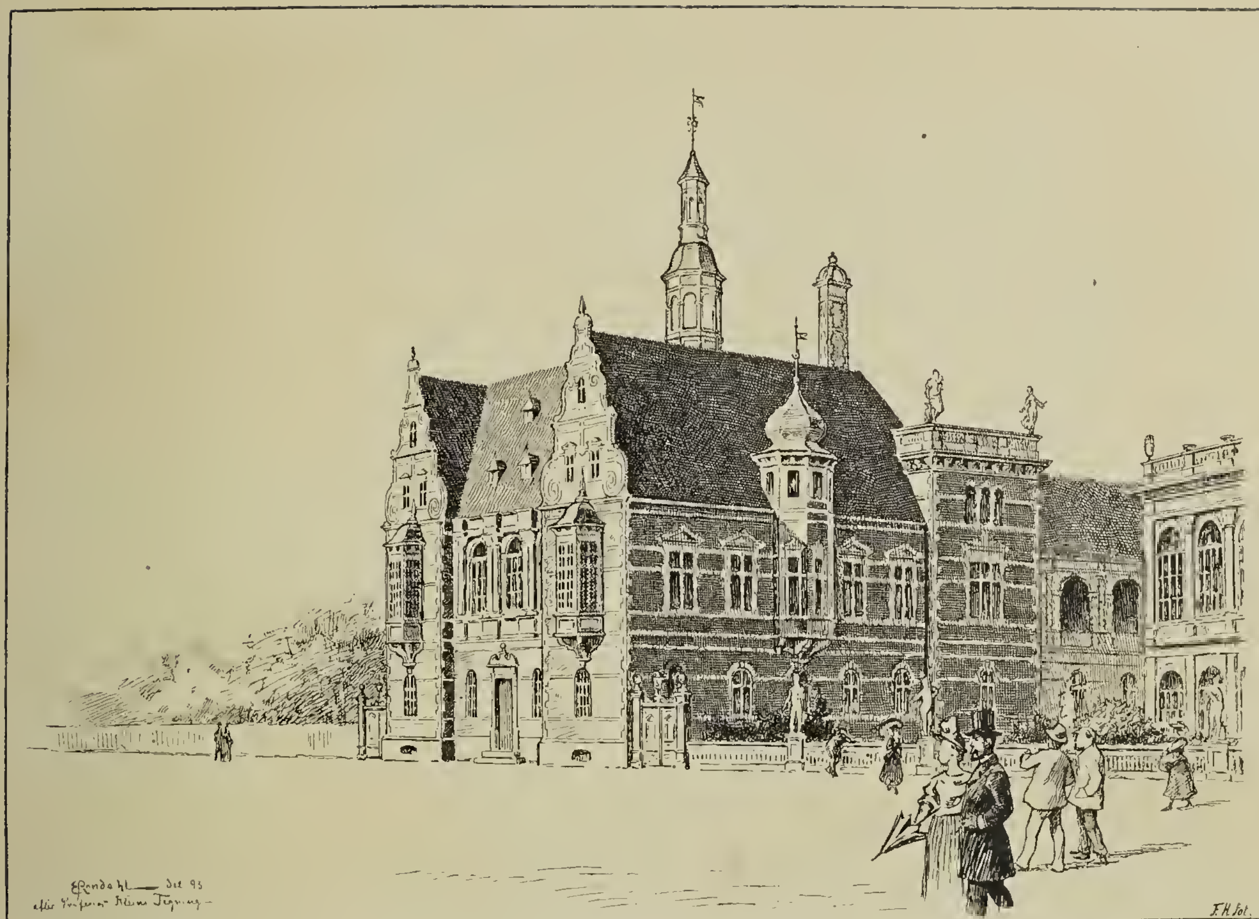

Fig. 1. Det danske Kunstindustrimuseum efter Tegning af Professor *V. Klein*.

Japanske Sværdprydelser
i det danske Kunstindustrimuseum.

Af **Pietro Krohn**.

Saalangt historiske Efterretninger gaa tilbage i Japan, har Sværdet[1] været holdt højt i Ære. Det bares til enhver Tid af de begunstigede Klasser, ja næsten af hele den mandlige Befolkning. Thi endog Lærde, Haandværkere og Bønder havde ved Festligheder og paa Rejser Lov til at føre Sværd. Kun Handelsfolk, Munke og den dybt foragtede Garverkaste var berøvet enhver Ret til dette Adelsmærke. Det ansaas som en særlig Udmærkelse at maatte bære to Sværd paa éngang. Denne Ære var forbeholdt Adelen ved Mikadoens Skyggehof i Kioto og de frygtede Samurai[2], en Slags Militæradel hos den egentlige Regent i Japan, Shogunen i Jeddo. Til Sværdets Pris taler højt den gamle Lov, som siger: »Enhver, som har Ret til at bære Sværd, han komme vel i Hu, at Sværdet skal være for ham som hans Sjæl, han kan kun skilles fra det i Døden. Glemmer han nogentid dette, da maa han straffes«. Sværdet blev for en Japaner et synligt Billede paa hans Mod og hans Ridderære. Han drog det med Glæde i Kamp til Forsvar for sin Fyrste og sit Hus, og han vendte det med Stolthed mod sig selv, naar

1. L. Gonse: l'art japonais. J. Brinckmann: Kunst und Handwerk in Japan.
2 Man læse i Baron Hübners Værk: Ein Spaziergang um die Welt, hvor besværlige og frygtede de saakaldte Tosværdsmænd endnu vare i 1871.

han ved Harakiri, Maveopsprætning, i eget Blod kunde udslette en tilføjet Fornærmelse eller sone en begaaet Brøde. Sværdet havde sin egen haarfine Etikette med mange Lovparagrafer. Man maatte aftage sit store Sværd, inden man traadte ind i et fremmed Hus. Det skulde lægges paa det Stativ, som stod i Nærheden af Gæstens Plads. Førte man selv Tjener med, var det dennes Pligt at udføre dette; hvis ikke, maatte Værtens Tjener kun berøre et fremmed Sværd med et Silkeklæde, og han skulde behandle det med samme ærbødige Høflighed, som han skyldte dets Ejer. At drage sit Sværd i en Andens Nærværelse uden først at udbede sig hans Tilladelse var en Uhøflighed. At støde til en Forbigaaende med Sværdskeden var en grov Fornærmelse. At lægge sit Vaaben paa Gulvet og med sin Fod vende Hæftet mod den, man tiltalte, var en Haan, som kun kunde afvaskes i Blod. Der var mangfoldige lignende Regler og Vedtægter.

Da det japanske Sværd æredes som en Familiehelligdom, der gik i Arv fra Fader til Søn og bevaredes fra Slægt til Slægt, kunde det kun være meget lidt kendt i Europa. Da kom i Aaret 1868 den japanske Revolution, som afskaffede Shogunatet, førte Mikadoen i Triumf fra Kioto til Jeddo eller Tokio, som Hovedstaden nu kaldes, og indsatte ham i alle de Rettigheder, som Shogunen, under Skin af hellig Dyrkelse, havde frataget ham. Europæere og europæiske Ideer fik hurtig Adgang til det hidtil utilgængelige Ørige. Man begyndte at leve og klæde sig paa europæisk, og allerede nogle faa Aar efter, i Marts 1876, udstedtes en Forordning, hvorved det forbødes enhversomhelst, »han være ansat i Hoffets Tjeneste, ved Armeen, Flaaden eller Politiet«, at bære Sværd. Saa spredtes de gamle japanske Sværd rundt om i Verden, og europæiske Samlere og Samlinger kappedes om at erhverve dem.

Det japanske Sværd, som her skal gøres til Genstand for nærmere Betragtning, kaldes Katana. Det kan variere i Længde fra 1 til 1½ Alen, det kan blive af Størrelse som en lille Dolk, men har gennemgaaende den samme typiske Form og bestaar af: Klingen med Greb og Parérplade samt Skeden og dens Tilbehør.

Klingen er smal og smækker, let tilbagebøjet mod Spidsen. Den har én Æg, og enten er den skærpede Del markeret og adskilt ved en bølgeformet Indslibning, eller ogsaa er Æggen lige afgrænset og synes graaligtung mod den matlysende Klinges Sølvglans. Det danske Kunstindustrimuseum ejer en Række saadanne Stykker, som ved deres Liniers smukke Krumning, ved Staalets fine Farvetoner gøre det forstaaeligt, at en Sværdklinge for en Japaners Øje kan blive en udsøgt Kunstgenstand. *Gonse* siger i sit bekendte Værk over japansk Kunst: »De japanske Klinger ere de smukkeste, som nogensinde ere smeddede i Verden. Hvad Staalets Hærdning angaar, ere Klinger fra Damascus og Toledo kun for Børnelegetøj at regne i Sammenligning med disse. Det japanske Sværd er et frygteligt Vaaben. En Klinge af Middelstørrelse, godt hærdet, skal med et eneste Hug kunne skille et Menneskehoved fra Kroppen. En gammel Klinge, forarbejdet af en bekendt Mester, skærer uden Vanskelighed en af vore [franske] Infanterisabler midt over«.

Næsten alle gode Klinger ere signerede, undertiden endog daterede ved indgravede Bogstaver.

Klingen bliver ved sin lange Angel stukket ind i et kortere eller længere Hæfte af Træ; den holdes kun ved en lille Træpløk fast heri. Pløkken drives, lodret paa Klingen, gennem to ligeoverfor hinanden i Hæftet anbragte Huller og gjennem et tilsvarende i Anglen. Naar Pløkken tørrer for meget ind, løsner Klingen sig i Hæftet. Derfor bruges i Japan det Udtryk om at berede sig til Kamp »at væde Sværdpløkken med Spyt«.

Træhæftet er bedækket med grovkornet Hajfiskeskind, og det omvikles med krydsende Silkesnore, der gaa gennem to Huller paa den svagtbuede langagtige Sværdknap af Metal, *Kashira*. Denne er 1 til 2 Tommer lang og ½ til ¾ Tomme bred.

En Metalring, *Fuchi,* af en tilsvarende Form og Størrelse omfatter Sværdhæftet forneden og støder til Parérpladen, *Tsuba.* Parérpladen er en flad Metalplade, som oftest af en oval Form, der omtrent nærmer sig en Cirkel. Størrelsen varierer mellem 2$^1/_2$ og 4 Tommer i Diameter. Af de omtalte Snore fastholdes og dækkes tildels to smaa, fra 1 til 2 Tommer lange Metalprydelser, *Menuki.* De tjene til at gjøre Haandens Greb om Hæftet fastere og sikrere. Fig. 2 gengiver et lille Knivskaft, som Kunstindustrimuseet besidder. Det er formet som Hæftet af et stort Sværd og hjælper godt til at give en Forestilling om dets enkelte Dele. Parérpladen mangler dog. Forneden danner Sværdringen Afslutningen. Denne saavelsom den afrundede Sværdknap foroven ere begge forgyldte. De korslagte Snore af mørk, graabrun Bronce sno sig rundt om det Træskaftet dækkende Hajskind, som, kornet og lidt lysere, titter frem mellem Snorene. Den delvis forgyldte Blomst, som paa Midten fastholdes af Snorene, er en lille Menuki, der dog her er noget for stor.

Skeden er af Magnolietræ. Den er lakeret og i Almindelighed lidet fremtrædende i Farve. Som oftest sort, dog ogsaa mørk grønlig eller blaalig, sjældnere rødlig, undertiden prydet med gyldne Lakornamenter. Den kan forneden have et Metalbeslag. Hyppigt nedsættes en Kniv, *Kodsuka,* i den dertil indrettede Rende foroven i Skeden. Knivskaftet, der er af Metal, gaar gjennem et Hul i Parérpladen. Man kan derfor tage Kniven ud og benytte den, uden at Sværdet behøver at drages. Denne Kniv er meget lille, Skaftet c. $^1/_2$ Tomme bredt og 3 til 4 Tommer langt, Bladet af en lignende Længde, men kun halvt saa bredt. Den gør Tjeneste som Lommekniv. Japanske Billeder vise dog, at disse spidse Smaatingester kunne benyttes som farlige Kastevaaben. En Sværdnaal, *Kogai,* et stumpt Redskab af Metal, hvis Betydning ikke mere kendes, omtrentlig af Knivens Størrelse, kan være anbragt paa en lignende Maade.

Fig. 2. Sværdkniv af Bronce, 95 mm l.

Ved japanske Sværdprydelser forstaas de Metaldele af Sværdet, som fremtræde kunstnerisk smykkede og formede: det er Sværdknappen, *Kashira,* Sværdringen, *Fuchi,* og de smaa Metalstykker, *Menuki,* det er Parérpladen, *Tsuba,* Sværdkniven, *Kodsuka,* og Sværdnaalen, *Kogai,* hvorpaa Japaneren har anvendt hele sit ejendommelige dekorative Snille. Og ved deres Forarbejdelse har han benyttet og udviklet en ny Metalteknik og derved frembragt Farvevirkninger, der ere ganske ukendte i Europa.

De anvendte Metaller ere Jærn og Bronce, Guld og Sølv. Sjældent bruges et enkelt alene, som oftest ere de sammenarbejdede to eller tre ind i hverandre. Grundmetallet er Jærn eller Bronce, kun i enkelte kejserlige Pragtstykker kan det være Guld eller Sølv. Det var i tidligere Tider, i det 16. og 17. Aarhundrede, Jærnet, som gav Sværdprydelserne deres alvorlige Karakter. Senere kom Broncen meget i Brug, og i dette Aarhundrede benyttes den næsten udelukkende. Grundmetallet kan enten ciseleres i fladt eller i stærkt ophøjet Relief, det kan smykkes med fordybede Ornamenter, det kan gennembrydes mere eller mindre. Det kan være emailleret med farvede Emailler, det kan være tuscheret eller patineret; tidt er det damaskineret med Guld, Sølv eller Bronce, og det kan prydes med Reliefdekorationer af de samme Metaller. Indlægning af et andet Metal sker derved, at man i Grundmetallet nedgraver Omridset af den Figur, der skal indlægges, og udtager det overflødige Metal, indtil Billedet staar silhouetagtigt fordybet. I dette udhulede Parti nedhamres tynde Plader af Guld, Sølv eller Bronce, indtil Billedet har faaet den Højde og det Relief, som man attraar. Det maa vel bemærkes, at al Dekoration sker ved Sammenhamren og Udskæring, ikke ved Smeltning eller Støbning. Guldet benyttes i flere Farver. Det lyser let grønlig-

gyldent eller mørknes rødligt, eftersom det bliver tilsat med Sølv eller Kobber. Guldets Farveskala er dog for intet at regne mod Broncens. Fra det dybe Graasorte kan den gaa over til mørkt Blaaviolet. Den kan blive sort med regnbueagtigt Skær og være mild olivengrøngraa. Den kan fremstilles i mættede brune Toner med nøddetrælignende Farver, eller varieres gjennem stærkt Rødbrunt indtil poleretegetræagtigt Gulbrunt. Den kan faa et smukt gult Skær som upoleret Messing og som Sølvbronce skinne med mat hvidlig Blyglans. Endel af disse Farver frembringes ved Broncens Legering med andre Metaller. Den sorte Bronce *udo* er en Legering af Kobber, Tin og Bly, som blandet i et andet Forhold kaldes *Sentokudo*. Kobber og Bly alene kan give den olivengrønne Bronce, *Seido* eller *Shido* den violette Bronce. Den meget anvendte gule Bronce kaldes *Shinsju* og dannes af Kobber, Zink og Bly. De to vigtigste Legeringer ere dog Guldbroncen *Shakudo* og Sølvbroncen *Shibuichi*. Shakudo er den skønne violette Bronce, som iriserer lidt. Har den mistet sin Patina, faas denne tilbage, saasnart den udsættes for Luftens Paavirkning. Den bestaaer af 95 Dele Kobber, $1^1/_2$ til 4 Dele Guld, 1 til $1^1/_2$ Del Sølv, lidt Bly, Jærn og Arsenik. Shibuichi blandes af 50 til 67 Dele Kobber, 30 til 50 Dele Sølv og en lille Smule Jærn og Guld. Til at polere de forskellige Legeringer anvendes blandt Andet Kogning med Svovl, svovlsurt Jærn og Eddike, lavet af Blommer. Enkelte kemiske Produkter som svovlsurt Kobber og Spanskgrønt, undertiden svovlsurt Jærn og rød Jærnoxyd bruges til visse Farvevirkninger, som ikke kunne skaffes paa anden Maade, f. Ex. til den brunrøde Broncefarve. Men det bliver kun Overfladefarver, som let kunne beskadiges[1].

Med disse Farver maler den japanske Metalkunstner de smukke Billeder og Fantasier, som han med sin Hammer har smeddet og med sin Gravstik har skaaret i Parérplade og Sværdknap, paa Knivsblad og Sværdbaand. Som med en let Pensel aftoner eller fremhæver han de enkelte Partier i sit Billede ved mørke eller lyse Farver. Han lader Frugttræerne blomstre med hvide Sølvblomster. Han faaer Solen til at skinne som Guld, og med Sølv giver han Maanen svagere Skær. Efter sit Behov fremstiller han Mennesker med lys eller mørk Hudfarve. Han viser deres Klæders Pragt, Hestenes rige Beslag, Vaabnenes Glans, han gyder straalende Farver over Fuglenes Fjer og i Bølgernes Skumperler. Kommer dertil den vidunderlige Færdighed, hvormed han behandler Jærnet som det blødeste Vox, den Finhed og det Liv, hvormed han gengiver Formen lige ned til den allermindste, for Øjet næppe synlige Del, og saa tilmed den ejendommelige Afvexling i den plastiske Behandling, kan det da være Andet end, at disse smaa Kunstværker maa udøve en stærk Tiltrækning paa den europæiske Beskuer — i hans Verden har aldrig noget Tilsvarende været frembragt.

Den udmærket dygtige Direktør for det hamburgske Kunstindustrimuseum Dr. *Brinckmann* har skaffet en udsøgt Samling af japanske Sværdprydelser tilveje. Han har ordnet dem med sit store Kendskab til japansk Kunst og Literatur saaledes, at man faaer et let og klart Overblik over de forskellige dekorative Motiver. Det er ham og hans Museum, der har givet Grundlaget til efterfølgende nærmere Omtale af en lille Samling Sværdprydelser, som det er lykkedes det danske Kunstindustrimuseum at komme i Besiddelse af.

De anvendte Motiver kunne være 4 Slags: 1) stiliserede Ornamentmotiver, 2) Naturmotiver med Dyr og Planter, 3) Motiver fra Menneskenes Liv og Færden, 4) religiøse og historiske, Sagn- og Eventyr-Motiver.

1. Smlgn. Le Japon à l'exposition universelle de 1878, publié sous la direction de la commission impériale japonaise. Deuxiéme partie pg. 85 og pg. 104. — F. Regamey: le Japon pratique pg. 93. — Efter en Oplysning i Samleren Ph. Burty's franske Auktionskatalog af 1891 skal Shakudo kunne indeholde indtil 20 pCt. Guld.

I. Stiliserede Ornamentmotiver.

Japaneren har aldrig forsøgt at uddanne hver enkelt Sværddels engang givne meget primitive Form. Sværdknappens Linier ere ikke blevne finere i Tidernes Løb. Ingen har tænkt paa at udbue eller indsvejfe Ringen dekorativt. Knivskaftet er næsten altid retlinet firkantet. Parérpladen bevarer den samme meget flade Form, snart mere kvadratisk, snart mere rundagtig, hvor forskelligt den kan være udarbejdet. Medens Grækeren og den romerske Kunstner fremfor alt vilde have søgt at udarbejde og fastholde Formens Finhed, saa tænker Japaneren kun paa, hvilket Billede han bedst kan bringe paa den givne Overflade. Han gør det dekorativt vidunderligt godt, det er nu hans Kunst, men han skaber ikke nye Former. Derfor kan en græsk Vasehank vel beundres for sig, men den kommer dog først til sin fulde Ret, naar den sidder paa sin Vase, og en pompejansk Lampefod er smuk nok, men den pryder bedst, naar den bærer sin Lampe. De japanske Sværddele derimod, de kunne tages af Sværdet og opbevares særskilt, ja de nydes bedst saaledes. Hvert enkelt Stykke er et lille Relief, et lille Maleri, et Kunstværk for sig. Det er ogsaa betegnende nok, at en rig Japaner havde mange forskellige Sværdplader til ét Sværd. Han skiftede med dem paa Sværdet, det var en Toilettesag. Den fineste bar han ved de højtideligste Lejligheder.

Ornamenteringen bestaar ofte af en regelmæssig Gentagelse af det samme lille Motiv, en geometrisk Figur, et helligt Tegn, en stiliseret Blomst, der ligesom et vævet Tøjmønster trækkes over hele Overfladen af hver enkelt Sværddel.

En Sværdring af Bronce, som ejes af Museet, er smykket med to Rækker firkantede Smaafelter, hverandet ophøjet og forgyldt, hverandet fordybet. Det fordybede Felt har en firbladet Blomst i fladt Relief. I det ophøjede er indgravet et Hagekors. Hagekorset er det kinesiske Taltegn for 10,000, der i Japan bruges som Symbol paa alle gode Ønsker. Paa et Knivskaft af Jærn, damaskineret med Guld, er Hagekorset benyttet som Forbindelsesled mellem et System af hverandre krydsende, dobbelte parallele Linier.

Undertiden har Ornamenterne Karakter af Fletværk. En smuk Kniv i brunrød Bronce efterligner den berømte japanske Kurvefletning. En forgyldt Bronce-Sværdknap med tilsvarende Sværdring er prydet med et ejendommeligt Fletværk af mikroskopisk Finhed.

Til disse altdækkende Ornamenter have baade Skyer og Bølger givet Motiver. Paa et Par Sværdplader af Jærn skulle sælsomt sammenrullede eller rettere halvt oprullede, bløde Smaaklumper forestille Skyer. De ere dels gjorte i Relief, dels indskaarne i Jærnet. En rigt forgyldt Bronce-Parérplade i svagt Relief er af megen dekorativ Virkning. Den er dækket af flere Rækker stærkt bevægede, hverandre krydsende Bølgelinier med opsprøjtende Skum.

Af de sjældnere forekommende Parérplader, hvor Dekorationen er ordnet regelmæssigt om et Midtpunkt, ejer Museet et Pragtstykke. Den er af Jærn. Langs Randen er gjennembrudt otte runde Aabninger, c. $^1/_2$ " i Diameter. Heri er indsat forskellige stjerneformede Figurer, udhuggede i gul Bronce. Grenede Ornamenter af samme Metal ere indlagte rundt omkring i Jærnet. Det er Snekrystallerne, hvis smukke Former have givet Motiver hertil.

II. Naturmotiver med Planter og Dyr.

Japaneren elsker Naturen, Landets overordentlige Frugtbarhed gjør ham Livet let. Han har mange ledige Timer. Da ligger han udstrakt paa sit Huses Tærskel, ryger sin Pibe og lytter til sine Døtres Sange, mens hans Blik glider hen over det smukke

Landskab. Helst bygger han sit Hus ved Bredden af en Bæk. Han afleder lidt af Vandet, dæmmer det op med store Sten og laver sig derved et lille Vandfald; han holder saa meget af Lyden fra det plaskende Vand. Et ungt Cedertræ staar tæt derved; han binder nogle af dets Grene sammen, han skiller andre ad, enkelte bøjer han hen over Vandfaldet, for at de kunne give Skygge. Den fattige Mand, der kun har en lille Plet Jord, planter et Blommetræ eller et Kirsebærtræ derpaa. I Blomstringstiden samler han sin Familie omkring det, og de beskue og beundre det alle med Henrykkelse[1]. Som en ægte Øbo forstaar Japaneren at holde af Havet. Han følger Bølgernes sagte Bevægelse; han iagttager, hvorledes Skummet sprøjter højt i Vejret og perlende falder igjen tilbage. Han kender Maagernes Flugt og Strandens Fugle. Han elsker det hellige Bjærg Fuji og føler de opstigende Liniers fine Skønhed, enten det hæver sin sølvglinsende Top i den klare Luft, eller det er sænket ned i en Sø af Taager. Han følger Bambusstammens Vækst, beundrer dens slanke Bøjelighed og de fine Linier i Grenenes

Fig. 3. Parérplade af Jærn. 66 mm × 70 mm.

Fig. 4. Parérplade af Jærn. 67 mm × 71 mm.

Fald. Han studerer Fuglenes Vingeslag, enhver Drejning, som Hejren gør i Luften, og Tranernes Dans ved Bivasøens Bredder. Han ærer den fattigste Plante og det mindste Dyr, Skarntyden og Svampen, den foragtede Snegl, Edderkoppens Spind og den syngende Cikade. Han følger og føler Aarstidernes forskellige Stemninger. Sneen dækker Fujijama og Sletten omkring Bjærget, og midt i denne bløde Hvidhed ser han Blommetræets rødlige Blomster bebude det vaagnende Foraar. Det kommer med skraat faldende Regndraaber, som tynge Taarepilens hængende Grene tættere mod Jorden. Solen begynder at straale varmt paa Himlen. Iris og Lilie, Pæon og Glycine blomstre frem. Sommeren er i Landet; den spreder sine gode Gaver rundt omkring. Risen og Hirsen modnes, og Maanen lyser i de varme Nætter for de legende Harer, mens Duggen falder paa Græssets fine Straa. Men snart blæser Efteraarsstormen de visne Blade fra Træet, de glide nedad Bækken; hvor de store Stene standse Vandet, flokkes de røde Ahornblade. Marker og Gader blive tomme, Fuglene gemme sig i deres Smuthuller, Rævenes hæse Skrig lyde i den kolde Nat. Og saa begynder Sneen at falde paany. Japaneren

1. Smlg. Hübner: Ein Spaziergung um die Welt pg. 184 flg. — Karl Madsen: Japansk Malerkunst pg. 25 flg.

indsuger Landskabets Stemning med Luften, han indaander. Og hvad hans Hjærte er fuldt af, det former hans kyndige Haand. Han mejsler og maler, danner Billede paa Billede. Og de Prydelser, hvormed han smykker sit Sværds forskellige Dele, ere afvexlende som selve Naturen omkring ham.

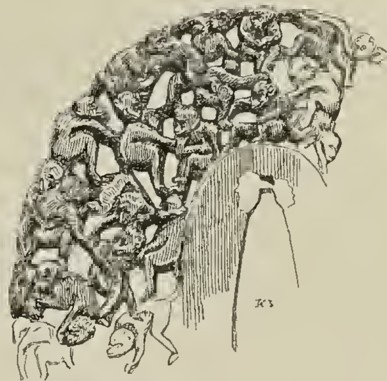

Fig. 5.
Tegnet Brudstykke af Fig. 6.

Mitsuhiro, en Metalkunstner, som levede i Slutningen af det 18. Aarhundrede, har forfærdiget en Parérplade af Jærn. Den fremstiller en stiliseret sexbladet Frugtblomst, der bryder gennem Sneen. Metallets Overflade er let udhamret og gengiver godt Sneens Blødhed. Paa to Steder aabner Jærnmassen sig og ligesom krystalliseres i et Spil af lette Linier, der danne Blomsterbladenes fritstaaende Konturer. Det er for en Europæer umuligt at forstaa, hvorledes alle disse fine Vægge kunne smeddes i det haarde Metal.

Paa en Parérplade af Shibuichi blomstre Grene af Blommetræet (prunus mume). De ere afskaarne og nedsatte i Haven i store Potter af Risgrene, fastholdte med omviklede Straabaand. Ingen Blomst modellerer Japaneren med en saa fyldig Blødhed som Vinterens Besejrer, den lykkebringende Mumeblomst. Paa en Sværdring og Sværdknap af Bronce falde Blomsterne langsomt til Jorden. En Taarepil er indgravet i en Parérplade af gul Bronce. En Hejre har søgt Læ ved Træets Fod, en anden kommer flyvende, begge Fuglene ere af Sølv. Der er i den fine, lyse Farvevirkning og Liniernes spinkle Simpelhed en egen Foraarsstemning.

Sommernatten er godt givet paa en Parérplade af Jærn. Foroven titter Maanen med den nederste Del af sin Sølvskive frem under Skyranden. Nede paa Jorden sidde to Harer, modellerede i Sølv. Den ene lægger Ørene tilbage og drejer Hovedet opad mod Maanen for rigtig at se paa den. Dugdraaberne tindre som fine Guldperler paa Græsstraaene rundt omkring.

Fig. 6. Parérplade af Jærn.
62 mm × 67 mm.

Store straalende Blomster smykke mange Sværdstykker. Snart i Guld, snart i Sølv, indlagte, i halvt fordybet Relief, eller frit modellerede paa Jærn, i mørk eller lys Bronce bringe Pæoner og Valmuer, Lilier, Asters og den pragtfulde Chrysanthemum en Hilsen fra den japanske Sommer. Paa en Parérplade af Jærn (Fig. 3) danne korslagte Rundstokke et aabent Havegitter, en rigtblomstrende Chrysanthemum støtter sig dertil. Den udtungede Pladerand er gylden saavelsom Bladenes Aarer. En egen Art af Parérplader ere udgaaede fra den berømte *Kinai*'s Værksted i Etshizen. Han levede i Slutningen af det 16. Aarh. Han opløser selve Pladen til en frit udmodeleret Plante, et eller flere Dyr. Kun den omsluttende Rand bliver tilbage og undertiden ikke engang den. Fig. 4 er et af ham udført Arbejde. To Blade af Avoiplanten, en Malveart (Asarum caulescens), ere smeddede i Jærn og med de buede Stængler drejede indenfor Pladeranden.

Faldende Ahornblade og Grankogler paa en Sværdring og Sværdknap af brunrød Bronce med Indlægning af Guld og sort Metal udtale en smuk Efteraarsstemning. Et gammelt Fyrretræ strækker sine krogede Grene højt op i Luften paa en Parérplade af Jærn i stærkt gennembrudt og smukt ciseleret Arbejde. Gyldne Efteraarsskyer drage forbi dets Top. Det sene Efteraars Fugtighed er udtrykt ved flere Svampe, der ligge i Hulrelief paa en Jærn-Parérplade, affaldne Fyrrenaale ere damaskinerede i Guld rundt om.

Af Dyremotiver ejer Museet et ikke ringe Antal. Fig. 5 og 6 gengive et ejendommeligt Stykke. Over tresindstyve Abekatte, fulde af Liv og Bevægelse, ere samlede i en stor Klump og danne en Parérplade. Dyrene kravle rundt, omfavne og drille, kærtegne og slaa hverandre. Der er ikke to, som indtage samme Stilling. Aberne ere ciselerede i svagt Relief og udarbejdede paa begge Sider af Jærnpladen, der er stærkt gennembrudt, idet hvert Dyr er ganske frit udarbejdet[1].

Fig. 7. Parérplade af Jærn. 80 mm × 86 mm.

Fig. 8. Parérplade af Bronce. 65 mm × 70 mm.

Paa et Knivskaft af Jærn flyver en Flagermus, ciseleret i Metallet, forbi Maanens sølvindlagte, seglformede Skive. Det er et herligt, ofte benyttet Motiv, der har noget af Nattens højtidsfulde Stilhed i sig. Hjorte og Daadyr, Ræve og Rotter ere afbildede paa forskellige Sværdprydelser. To smaa Mus danne et Par nydelige Menuki. En rund Parérplade af Jærn er afbildet i Fig. 7. En Tiger i stærkt Relief, af Guld, springer hen imod en anden Tiger, der sidder ved en Bambusplante og er af sort Bronce med gyldne Striber. Bambusplanten er modelleret i grønlig Bronce, Bladene sorte. En større Tiger paa en Parérplade af gul Bronce sætter begge Forpoterne til Jorden, slaar Halen i Vejret og krummer sin Ryg til Spring. Dyrets Konturer ere indskaarne saa bredt og frit i Pladen, som vare de malede med en Tuschpensel.

Blandt Fugleverdenen ere Tranen og den hvide Hejre Japanernes Yndlingsdyr. Tranen er ofte pragtfuldt stiliseret, saaledes paa en Bronceplade (Fig. 8) af *Toschinaga* fra det 18. Aarh. Der er en dyb, varm Farvevirkning i dette Stykke. Den gule Bronce gløder med et rødligt Skær. Tranens korte Vingefjer nærmest Kroppen ere af Guld, det mellemste Fjerparti sort, det yderste gul Bronce. Dens Hoved og Hals skinner let gyldent. . Paa Jorden

1. En lignende Parérplade er beskrevet hos Goncourt: la maison d'un artiste, Tom. II. pg. 286.

nedenunder sidde og staa fem smaa Mænd, hvoraf de fire trække i et Tov, formodentlig Hentydning til et eller andet Sagn. Figurerne ere udførte i Guld, Sølv, rødbrun og sort Bronce.

En lille Menuki (Fig. 9) er formet som et Stykke Mose, hvori to Sølvhejrer spadsere omkring. Vandet og Planterne ere Guld paa mørk Bronce. Det er næsten ufatteligt, hvorledes menneskelige Fingre have kunnet give Form til saa lille et Stykke. Hejrekroppen er kun 8 Millimetre lang, og der er dog udmodelleret tydelige Vingefjer, ja paa Sølvhovedet indlagt et sort Broncenæb.

Fig. 9. Menuki af Bronce. 58 mm l., 12 mm h.

Andre Fugle smykke Sværdbaand og Sværdknapper: Fasanen med Mumeblomster, Isfuglen paa Sivplanter, stolt spankulerende Haner og Høns, som kigge med Hovedet paa skraa efter Føde til Kyllingerne, og naar de have fundet et Korn, pikke det op med den huggende Bevægelse, som er Hønsene egen.

Et af de skønnest stiliserede Motiver, japansk Kunst har frembragt, er hentet fra Havet ved Japans Kyster. Det er opslaaende Bølger med flyvende Fugle. Det benyttes ofte, dog aldrig paa samme Maade. Det varierer ligesaa meget som Fuglenes Flugt og Bølgernes Bevægelse. Museet ejer fire Stykker med denne Fremstilling: to Parérplader, hvoraf den ene er afbildet i Fig. 10. Bølgerne ere ciselerede forneden i Jærnpladen, de kaste en høj Skumkam i Vejret med talrige Vandperler af Sølv, og rulle saa langsomt tilbage igjen. Fem smaa Chidorifugle, en lille Maageart, flyve op over Bølgerne. De tre ere af sort Bronce med gyldne Ben, de to helt af Guld. Paa den anden Plade ere tre Fugle udhuggede som Huller i Jærnet. De virke derved paa en egen silhouetagtig Maade. To Knivskafter variere Motivet (se Fig. 11).

Insekternes lille Verden er godt studeret og ofte benyttet. Paa en smuk Parérplade af Jærn, skænket til Museet af Hr. cand. theol. J. Paulli, kryber Knæleren (Mantis) forneden frem med den bagover knækkede Krop og det knejsende Hoved. En Myre, en Flue, en flyvende Bi og en Græshoppe holde den med Selskab. Guldsmeden gør ofte god dekorativ Virkning med sit store Hoved, sin slanke Krop og de fire smukke Vinger. Den flyver med udbredte Vinger af Guld (se Parérpladen Fig. 12) nedad mod en lille i Jærnet modelleret Edderkop. Insektet stikker sin Krop gennem Jærnmassen, saaledes at det lange forgyldte Bagparti viser sig paa Pladens anden Side. Flere Parérplader dannes af Konkylier og Muslingeskaller, udmærket dygtigt ciselerede i Jærn.

Alle disse Motiver kunne nydes uden Forkundskaber og uden historisk Viden; de ere lige saa let forstaaelige som Naturen selv. Det er derfor dem, som have tiltalt mest og oftest ere efterlignede i Europa.

Fig. 10. Parérplade af Jærn. 64 mm × 67 mm.

III. Motiver fra Menneskenes Liv og Færden.

Snart er man ude i Naturens store Omgivelser, ved Søer og Bjærge, Templer og hellige Steder, snart ved selve Hjemmet, i Haven eller indenfor de fire Vægge. Det kan

være Gengivelser af enkelte Redskaber, Krigerens Vaaben, Bue og Pil, Smedens Værktøj, Hammer og Mejsel. Der er næppe noget, menneskelig Haand har rørt ved, som ikke kan findes fremstillet.

Fig. 11. Sværdkniv af Jærn. 92 mm l.

En Jærnparérplade viser et Landskab ganske i den bekendte kinesiske Stil. I Forgrunden stage to Mænd en Baad frem. En Odde skyder ud i Vandet, derpaa staa et Par samtalende Smaafolk. I det fjærne fylder Vinden Skibenes Sejl. Toppen af gyldne Bjærge brede sig foroven. Det er udført af *Jakushi*, en Kunstner fra det 17. Aarhundrede.

Mere japansk er Kompositionen paa andre Stykker. Forneden i Hjørnet tilhøjre titter Taget af et stort Hus frem mellem blomstrende Træer, udført i Broncerelief med Forgyldning. Foroven tilvenstre staar Maanens Segl i Sølv paa Parérpladens mørke Jærnhimmel. En lille Menuki er formet som et Landskab, hvor Solskiven gaar ned bag Fyrretræernes Toppe og forgylder et højt Tempelspir.

Mange Scener ere hentede fra Landmandens Liv. Bonden trækker sin tungtbelæssede Oxe henad Landevejen — paa en Jærnkniv. Han flaader sig over et Vandløb — paa en lille Menuki. Et lignende Stykke dannes af en Fisker, som sidder med Snøren i Vandet og den flættede Straakurv med de fangne Fisk ved Siden. En egen stille Stemning har *Kunihiro* (17. Aarh.) udbredt over en Parérplade af Jærn med rigelig Guld- og Sølvindlægning. Under et blomstrende Træ sidder en gammel Mand og slaar paa Tromme; en lille Dreng blæser paa Fløjte ved hans Fod; Smaablomster skyde op rundt omkring dem. Paa en smuk Bronceparérplade trækker en barbenet Fyr en gylden Oxe i et Tov; en glad Gut sidder stolt paa Ryggen af Dyret; de nøgne Arme og Ben ere af Sølv. *Harumitsu*, en Kunstner fra dette Aarhundrede, har paa et Knivskaft opnaaet en udsøgt Farvevirkning. Under et Fyrretræ rider en Mand paa en Oxe. Kniven er af olivengrøn Bronce, Fyrretræets Naale sølvagtige, lidt lysere end Bundfarven. I Mandens Dragt ere sorte Farver blandede sammen med graalige. En ganske let Forgyldning paa enkelte Steder, som Oxens Tømme, Mandens Hovedklæde og Sko, giver Liv og Spil i den mørke Hovedtone.

Fig. 12. Parérplade af Jærn. 70 mm × 78 mm.

Af de Motiver, som knytte sig til Bylivet, maa først og fremmest den højtidelige Sammenkomst *Cha-no-ju* nævnes. Det er en japansk five-o-clock-tea, hvis Ceremoniel fastsattes i det 15. Aarh. Allerede Haven udenfor Samlingsstedet skal formes efter visse Regler for at fremkalde den rette Stemning. I et dertil indrettet Værelse eller hos meget rige Folk i et eget Hus samles Gæsterne, højst 6 i Antal. Der skal herske den fuldstændigste Lighed mellem dem, hvor stor Rangforskel der end ellers kan være. Værten maa selv tilberede Theen og betjene Gæsterne, og talrige Bøger foreskrive, hvorledes dette skal gøres.

Theen laves ikke paa Thekande, men i selve Drikkeskaalene hældes det kogende Vand over pulveriserede Theblade. Sammenkomsten maa ikke vare over to Timer. Al slibrig Skæmt er banlyst, og det er forbudt at tale om Religion eller Politik, de to eneste Emner, som mistænkes for at kunne give Anledning til alvorlige Uenigheder. Poesi og Historie, Kunst og Kunstflid afgive rigt Stof til aandrig Samtale[1]. Der maa ingen iøjnefaldende Luxus herske ved Cha-no-yu. Gæsterne skulle hensættes i en Slags primitiv Naturtilstand baade ved Værelset, hvori de forsamles, og ved det Husgeraad, som benyttes. Der er derved fremkommet og udarbejdet i Japan en egen Stil for alle disse Theredskaber. Der er navnlig frembragt Lervarearbejder, hvis store Simpelhed beaandes af den fineste Smag.

En lille Parérplade af graaliggrøn Bronce giver en Fremstilling af denne Festlighed. Det er henimod Aften, den gyldne Eftermiddagssol er ved at skjule sig bag Skyer, der lyse af en svag Sølvglans. I den landlige Hytte har Værten ved Ildstedet kogt Vandet og derpaa baaret Kedlen paa Kulbækkenet samt Thedaasen og andet Tilbehør ud i Haven. En Gæst sidder paa Dørtrinet og læser op af et Skrift. Ude i Haven høre to andre til. De mørke Dragter ere guldindlagte.

Paa en større Parérplade ere alle Cha-no-yu-Apparaterne ciselerede i Jærn. Tilvenstre ses lidt af Huset med de Bambusstokke, som danne Dørposten. Derpaa hænger en lille Bambusvase med Chrysanthemum-Blomster. Tilhøjre er en Kurv med Kulstykker opstillet, to Ildragere, en Ildvifte af Fjer og en Thekedel paa Kulbækken. Der hænge de Ringe, hvormed den varme Thekedel maa tages af Gløderne, og den lille Kost, som Værten skal benytte til at rense ethvert Stykke inden Brugen. Kopper til Theen ligge forneden. Disse forskellige Genstande ere beundringsværdigt modellerede og de runde Former ypperligt gengivne i det flade gennembrudte Relief. Paa enkelte Steder er anvendt en let Forgyldning.

IV. Religiøse og historiske, Sagn- og Eventyr-Motiver.

De græsk-romerske Guder, Heroer og Helte bleve i den bildende Kunst fremstillede i olympisk Ro. Selv naar de en enkelt Gang skulle være i stærk Handlen, ere deres Legemers Bevægelse og deres Ansigts Udtryk bundne af rytmisk Højtidelighed. Det er en ægte antik Tanke, at Athene kaster Fløjten fra sig, fordi det vansirer hendes Ansigt at blæse paa den. Fauner og Satyrer, drillende Aander med dyriske Instinkter danne en Undtagelse herfra.

Anderledes er det i Japan. Dér ligne Guderne tidt Fauner med Satyrmine. Og de Smaadjævle, som spotte og plage Menneskene, ere opfattede og gjengivne med en fantastisk Eventyrlighed, hvortil den antike Kunst intet Tilsvarende har. Kun Guden Buddha sidder stiv og ubevægelig paa sin Lotustrone, og det skyldes endda indisk Paavirkning. Alle andre mandlige Gude- og Menneskeskikkelser vride og dreje sig, knække og bøje sig for at frembringe et tydeligt Billede af Bevægelse. Der tages ikke stort Hensyn til Hovedformen; om Personen bliver skrut- eller pukkelrygget, gør ikke noget, naar blot den fremstormende Gang kan faae Spændstighed nok. Øjnene forstørres over al Rimelighed og staa stive i Hovedet, det betegner vildt Mod. Smilet bliver tidt til et bredt Grin. Ethvert Udtryk er efter vore Begreber karikeret og grimaseret og virker let lidt komisk. Og dog — selve Livet i Figuren er givet med saa uvant en Kraft og med en saadan Rigdom paa Iagttagelse, at man stille spørger sig selv: Benytter Japaneren ikke med velberaad Hu selve Overdrivelsen til at frembringe denne store Virkning?

1. E. S. Morse: Japanese Homes, pg. 149 flg. — Regamey: Le Japon pratique, pg. 198 flg.

Af Gudeskikkelser, som ofte ere fremstillede i den japanske Kunst, og som vor lille Samling har Prøver paa, maa først nævnes de syv Lykkeguder[1]. Børnenes Gud, den lystige Hotei, sidder glad paa sin gyldne Sæk, der er fuld af gode Gaver. Et

Fig. 13. Menuki af Bronce. 68 mm l.

Par Menuki ere formede i hans Skikkelse. Hans fede skaldede Hoved og hængende Ørelapper, hans fyldige nøgne Mave tale højt for jordisk Nydelse og Velvære. Paa et Knivskaft af rødbrun Bronce ligger han paa Ryggen i en Baad, Kroppen er stærkt drejet opad og tilbage. Det store Hoved og Hænderne ere af glinsende Sølv; det gør ham kun endnu federe. Klædt som Lastdrager, det vil sige næsten nøgen, ligger han paa en Menuki (Fig. 13) og klør sig paa det højre Ben. Den Stang, Lastdragerne bruge til at bære med, ligger bag ham. Figuren er af Shibuichi, Laserne omkring ham og Stangen af sort Bronce med Guldindlægning. Fig. 14 viser paa en Kniv af olivengrøn Bronce Guden Juruzin i Relief. Han holder i Haanden en gylden Skaal mel Laag; den indeholder Risvin, Sake. Han glæder sig ret dertil, derfor straale hans Øjne, og hans Tunge spiller i Munden. Øjnene ere sorte, Tungen rød, Skaalen og Mønstret i Dragten Guld. Om denne Gud fortælles der[2], at han kun er tre Fod høj fra Øjenbrynene til Fodsaalen, men hans Isse er lige saa lang som den halve Krop. Han levede længe i Hovedstaden og gik dagligt paa Torvet og profeterede for Folket. De Penge, som han fik derfor, drak han alle op i Sake. Naar han saa blev drukken, stillede han sig paa det lange Hoved, til stor Fornøjelse for de Omstaaende, og raabte: »Jeg er et helligt Væsen, som har Magt til at forlænge Menneskenes Dage«.

F.H. fot.

Fig. 14. Sværdkniv af Bronce. 96 mm l.

Fig. 15. Sværdkniv af Bronce. 94 mm l.

Efter Lykkeguderne er vistnok Djævleforfølgeren Shoki den hyppigst afbildede. Han er af kinesisk Afstamning, og Sagnet siger[3]: da Kejser Genso fik et Feberanfald, saa han i Vildelse, at en lille Djævel var ifærd med at stjæle hans Elskedes Fløjte. Men der kom strax en stor, stærk Aand, som greb den lille Djævel og spiste ham. Kejseren vilde gærne vide, hvem det kunde være, og spurgte derom. »Jeg er den Shinshi Shoki«, svarede Aanden, »som levede under Kejser Kosos Regering. Da jeg ikke kunde faa det Statsembede, jeg søgte, dræbte jeg mig selv af Skam derover. Men ved min Begravelse

1. Karl Madsen: Japansk Malerkunst pg. 51 flg.
2. Brauns: Japanische Märchen und Sagen, pg. 157 flg.
3. Bing: Le Japon artistique, Tom. V, pg. 42.

udnævnte en kejserlig Befaling mig til Helgen, og til Tak derfor søger jeg nu at gøre Gengæld. Jeg vil udrydde alle Djævle fra Jordens Overflade«. Og i denne evigtvarende Kamp er det, at han afbildes. Det er ham, der er fremstillet i Fig. 15. I Regnvejr, under en halvt opslaaet Paraply gaar han med truende Blik og dragen Kaarde frem for at opsøge og dræbe sine Fjender. Kniven er af rødbrun Bronce, Sværd og Skæg af Shibuichi. Baandet om Livet, Sværdhæftet, Hjælmen og den brede Stribe i Paraplyen ere af Guld.

Ridende paa en Løve er han indridset paa en anden Broncekniv. Vildt stormer han frem, og det store Skæg flyver til alle Sider. Paa en Parérplade af Jærn staar han ciseleret i Hulrelief. Han har den ene Haand paa Ryggen og ser betænkeligt efter, om der ikke skulde være en lille Djævel at faa fat paa.

I den japanske Religion spille eventyrlige Dyr en stor Rolle. Hele denne mytologiske Fauna stammer oprindeligt fra Kina; men den japanske Fantasi har paa kinesisk Grundlag udformet en Række ypperlige Skikkelser. Først og fremmest er der Dragen, Tatsu. Man træffer den overalt: paa Tempelgavle, i Huse og paa Grave, paa offentlige Dokumenter, paa gamle og nye Papirspenge, paa Mønter, i Malerier og Bøger, paa musikalske Instrumenter, snart skaaret i Sten eller Træ, snart støbt i Metal, malet eller tegnet. Den er bleven et Symbol paa selve Japan. Den japanske Forfatter *Bakin*[1] har i sit Hovedværk, Hakkenden — »de otte Hundehvalpe« — med en Naturforskers Omhyggelighed beskrevet dette Dyr. Det er til stor Hjælp for den rette Forstaaelse af Dragefiguren og dens symbolske Betydning. »Dragen indtager en meget høj Rang blandt alle skabte Væsener. Den har Hjortehorn, Hestehoved, Djævleøjne og Nakke som en Snog. Dens Bug er som en rød Orms. Den har Skæl som en Fisk, Koøren og Tigerpoter med Høgekløer. Om Foraaret lever den i Luften, om Efteraaret i Vandet. Den morer sig om Sommeren med at rejse rundt og se sig om i Skyerne. Om Vinteren ligger den sovende i Jorden. Den lever altid alene og aldrig i Flokke. Der er mange forskellige Slags Drager, den violette, den gule, den grønne, den røde, den hvide og den sorte. En Drageart kan flyve. Nogle ere skællede, andre hornede. Naar den hvide Drage aander, gaar Luften, som dens Lunger udstøde, ned i Jorden og bliver til Guld. Naar den violette Drage spytter, bliver Spyttet til klare Krystalkugler. Deraf forfærdiges Juvelskrin og skaarne Stene. En Drageart har ni Farver paa sit Legeme. En anden har saa gode Øjne, at den kan se i 100 Miles Afstand, en tredie ejer store Skatte. Nogle volder det megen Glæde at dræbe Mennesker. Vanddragen frembringer stærke Regnskyl, og naar den er syg, lugter Regnen af Fisk. Ilddragen er kun 7 Fod lang, dens Legeme er af Ild. Alle Drager ere meget modige og give sig gærne i Kamp med de største Uhyrer. Hundragen føder ved hver Fødsel ni Unger. Den ældste synger og holder af alle harmoniske Lyde, derfor ere alle japanske Klokker støbte i Drageform. Den anden henrykkes ved Tonerne fra musikalske Instrumenter, derfor smykkes disse med Dragefigurer. Den tredie sætter megen Pris paa stimulerende Drikke, derfor prydes Bægre og Kopper med Drager. Den fjerde opholder sig helst paa stejle og farlige Steder, derfor bære Gavle, Taarne og fremspringende Tempeltinder dens Billede. Den femtes største Fryd er at dræbe og udgyde Blod, den vil ødelægge alt Levende, derfor ere Sværd saa tidt smykkede med gyldne Drageskikkelser. Den sjette glæder sig ved at læse og elsker Literaturen, derfor er der afbildet Drager paa Bøgernes Titelblade. Den syvende er berømt for sin Evne til at høre godt. Den ottende foretrækker at sidde mageligt, derfor ere Lænestole udskaarne i dens Billede. Den niende vil gærne bære tunge Byrder, derfor former man Fødder paa Borde og Kulbækkener ligesom denne Drages Fødder. Eftersom

[1] Griffis: The Mikado's empire, pg. 477 flg.

Dragen er det mægtigste Dyr i Tilværelsen, bliver Kejserens Klæder kaldte for Dragekjoler, hans Ansigt for Drageansigt, hans Legeme for Dragelegeme o. s. v.«.

Flere Parérplader, som Museet ejer, dannes af Drager eller ere smykkede med dens Billede, snart i stærkt gjennembrudt Relief, snart ganske fladt modelleret. Paa en Sværdring bugter den sig i Vandet, paa den tilsvarende Sværdknap er den krøbet paa Land. En lille Menuki (Fig. 16) i stærkt forgyldt Bronce forestiller en sammenrullet Drage. Paa en Sværdplade af Jærn (Fig. 17) af næsten firkantet Form med indbuede Hjørner kryber Dragen gjennem Taageskyer fra Havet op mod Fujijamas snedækkede Top. Den er ciseleret i Relief af sortgraa Bronce med gyldne Fangtraade ved Munden og gyldne Horn paa Skulder og Knæ. Kroppens Skæl have paa enkelte Steder et let rødlig-gyldent Skær. Bølgerne ere ligesom Skyerne tildels nedgravede i Jærnpladen. Skumperlerne af Guld og Sølv. Bjærget er i mørkt Broncerelief med Sølvsne. Det er et ypperligt Arbejde af *Joschisugu Kvansei* fra Slutningen af 18. Aarh.

Fig. 16. Menuki af Bronce. 40 mm l.

Den kinesiske Guddom Fo's (Buddhas) Løve kaldes i Japan Kirin. Den har et Dragehoved, en Hjorts Legeme, Hestehove, Hale og langt hængende Haar. Den er udskaaren paa Shogunernes Gravsteder. Man tror, at Kirin viser sig engang hvert tusinde Aar paa Jorden, og det bebuder en stor Mands Fødsel. Den træder aldrig paa et levende Insekt eller spiser voxende Græs. Dens Betydning i Japan er dog langt mindre end i Kina. Paa en Parérplade af Jærn prøver den en af sine Ungers Kraft ved at styrte den ned fra Klipperne. Begge Dyrene ere af Guld.

Fohofuglen, Fønix, synes at være en Blanding af Fasanen og Paafuglen. Kinesiske Lexika beskrive Foho saaledes: »Den er dannet af Vand og blev født i en ildrød Hule. Den hviler sig kun paa Landets smukkeste Træ — Wutung — elæococcus oleifera. Bambusplantens Frø er dens eneste Spise. Den drikker kun af den reneste Kilde. Dens Legeme straaler i fire Farver, og dens Sang bestaar af fire Toner. Naar den gaar, ser den sig godt omkring, naar den flyver, følges den af store Fugleflokke«. Den har et Hanehoved, et Svalebryst, en Slangehals og en mægtig Hale. Den er Symbol paa Dyd, Lydighed, Retfærd, Troskab og Retsind. Folk af den gamle Skole i Japan stole paa, at Kirin og Foho snart skulle vise sig og bebude Fødslen af den længselsfuldt ventede Helt, som kan gjøre Ende paa de nuværende slemme Tilstande, paany afspærre Landet for alle Fremmede og indsætte Shogunen i hans Værdighed igjen.

Fig. 17. Parérplade af Jærn. 80 mm × 84 mm.

En flyvende Fohofugl er nedgravet i en Parérplade af Shakudo. Forneden tre Kiriblade. Bladaarerne saavelsom Fuglens Hanekam ere indlagte med rød Bronce.

De Motiver, som ere hentede fra Sagnet og Historien, ere ikke lette at fortolke. Der fordres baade et stort Kendskab til japansk Literatur og til de Typer, hvori Kunsten har iklædt de forskjellige Begivenheder og Personligheder. Der er derfor flere smukke Stykker, hvis Betydning endnu ere uopklarede, i Museets Besiddelse.

Paa en Parérplade af Jærn er fremstillet et ofte benyttet historisk Motiv (Fig. 18). Et Mumetræ udbreder sine hvide Sølvblomster og gyldne Blade. Dets Stamme er tildels i Hulrelief. En ung Mand skriver med en Tuschpensel en Indskrift paa Træstammen. Han er forklædt. Det viser den store Bondestraahat og den plumpe Straakappe, som han bærer over den sirlige Ridderrustning. Hans Hoved, Hænder og Pensel ere af Sølv, Kappen er gylden og Rustningen prydet med Guldindlæg.

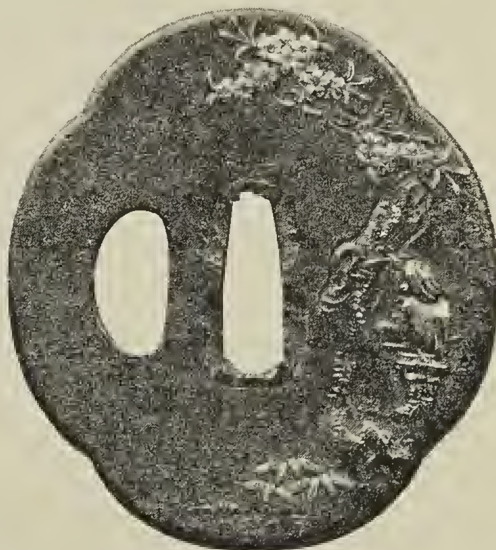

Fig. 18. Parérplade af Jærn. 60 mm × 65 mm.

Der var en Kejser i Japan, Go-Daigo-Tenno. Han regerede i Begyndelsen af det 14. Aarh. Den mægtige Hojo-Familie var i Besiddelse af Shogun-Værdigheden og havde i 150 Aar været de egentlige Magthavere i Landet. Go-Daigo forsøgte en Opstand, men blev fangen og førtes under Bevogtning gjennem afsides Egne. En ung Adelsmand, Kojima Takanori, samlede en Del Ligesindede om sig, og de besluttede at befri deres fangne Kejser. Men de toge Fejl af Vejen og tabte Sporet. Skuffede og trætte vendte Kojimas Ledsagere hjem; han alene besluttede at holde ud. Han klædte sig i Bondeklæder, og det lykkedes ham at opspore den Afdeling Soldater, som førte Go-Daigo med sig. Han fulgte forsigtig efter og forsøgte i flere Dage forgæves at nærme sig Bærestolen for at hviske et Haabets Ord i den kejserlige Fanges Øre, men Soldaternes Aarvaagenhed gjorde det umuligt. Da fattede han sin Plan. Om Natten sneg han sig ind i det Værtshus, hvor der holdtes Rast. Han skrællede Barken af et Mumetræ og skrev paa den hvide Stamme med sorte Bogstaver: »O Himmel, lad ikke Kosen gaa tilgrunde, saalænge Henreï endnu lever«. Han sigtede derved til den kinesiske Kejser Kosen, som var sin Undergang nær, men frelstes ved Hjælp af en trofast Undersaat, Henreï. Den næste Morgen bleve Soldaterne opmærksomme paa den friske Skrift. Da de ikke kunde læse, viste de Træet til Go-Daigo. Han læste og forstod, at han ikke var forladt. Det lykkedes hans Venner at komme ham til Hjælp, og han besteg paany sin Trone. Kojima faldt paa Slagmarken. De første Pengesedler, som den nuregerende Mikado udstedte efter den Revolution, hvorved Shogunens Magt vistnok for stedse blev brudt, have en Fremstilling af denne samme Scene, et godt valgt Symbol paa Begivenhederne i 1868.

* * *

I sit flere Gange her citerede fortræffelige Værk om japansk Malerkunst siger *Karl Madsen* pg. 10 følgende: »En stor Del af det, der i Stil og Smag er mest udpræget moderne, staar i nært Forhold til det fjærne asiatiske Riges Kunst. . . . . Da Moderne skifte, vil Efterligningen af det japanske, der næppe har bragt den japanske Kunsts Venner synderlig Glæde, vel atter komme ud af Kurs, uden at selve den japanske Kunst og Kunstindustri derfor taber i Anseelse. De europæiske Kopier skal saavist ikke forringe Originalernes Værd«.

Forfatteren synes ikke dengang, i 1885, at have havt megen Tro til, at Begejstringen for det japanske kunde gavne europæisk Kunst eller Kunstindustri. Deri har han dog taget Fejl. Thi allerede 4 Aar efter, ved Verdensudstillingen i Paris 1889, viste to Mænd ved Arbejder i Glas og Porcellæn en ny og selvstændig Kunst, der tiltrak sig alle Kenderes Beundring, og begge skylde dog Japan, at deres Talent blev modent. Det var *Emile Gallé* i Frankrig og *Arnold Krog* fra Danmark. Det er naturligvis hverken Kopieren eller Efterlignen, der giver saa gode Resultater. Men Japaneren kan lære os at give vore Værker en personlig Stil, og han kan smøre vore Øjne med den Salve, der gjør os klartseende for meget i Naturen rundt om os, som ligger saa snublende nær, og som vi dog hidtil blinde ere gaaede forbi.

Om danske By- og Herredsvaaben.

Af **A. Thiset.**

FOR de fleste af vor Tidsalders Mennesker staaer vel Heraldiken, ialtfald her tillands, som en overgjemt Videnskab, der uden Skade kunde lægges helt paa Hylden sammen med Stjernetyderi, Guldmageri og andre af Middelalderens brødløse Kunster; men dette er en ganske urigtig, om end let forklarlig Forestilling. Den hidrører fra den blandt Menigmand almindelige Tro, at Brugen af Vaabenmærker var og endnu er en Adelen forbeholdt Rettighed, som er de andre Stænder aldeles uvedkommende. Sandheden er imidlertid, at igjennem hele Middelalderen og den senere Tid havde Geistlighed, Borgere og Bønder, ikke blot sluttede sammen i Samfund (By-, Herreds-, Kirke- og Klostervaaben), men ogsaa enkeltvis, samme Ret som Adelen til at betjene sig af heraldiske Emblemer, en Ret, der ogsaa, navnlig for de personlige Mærkers Vedkommende, uanfægtet udøvedes og endnu udøves den Dag i Dag. Sandt nok, at da Beseglingen af Breve og Aktstykker med Skrivekunstens almindelige Udbredelse tabte en stor Del af sin Betydning, saa bortfaldt ogsaa Nødvendigheden af at have et personligt Signet, ligesom de faste Slægtnavne for en Del overflødiggjorde Brugen af særskilte Slægtvaaben; men derfor døde Heraldiken ikke ud — tvertimod, den træder os lyslevende imøde paa alle Steder, ved alle Leiligheder; Lande, Fyrster, Provindser, Byer, for ikke at tale om de adelige og utallige borgerlige Slægter, føre endnu Vaaben; vi see dette ikke blot i Sigiller, men ogsaa paa Bygninger, Skibe, Mønter og Værdipapirer, i Faner og Emblemer osv. osv.

Herhjemme turde der maaske endog være særlig Anledning til nu mere end nogensinde at tye til Heraldikens Hjælp. Den ubegribelige Kortsynethed, der omskabte rent personlige Tilnavne paa *—sen* til stedsevarende Slægtnavne, giver daglig Anledning til saamange Feiltagelser og Bryderier, har bragt en saa utaalelig Forvirring i mangfoldige Slægtundersøgelser, at det ikke noksom kan anbefales de talløse Bærere af disse forlorne Slægtnavne ved Brugen af særlige Slægtmærker at sondre mellem en Slægts virkelige Medlemmer og andre den uvedkommende Bærere af samme Navn og det saa meget mere, som disse Mærkers decorative Betydning, hvorpaa alt Hr. *Mejborg* i dette Tidsskrift (Aarg. 1886, S. 65 ff.) har henledet Opmærksomheden, gjør dem saa ganske særlig skikkede til Anvendelse i Kunst og Industri.

I Tidernes Løb voxede Heraldiken op til at blive en hel Videnskab, en meget indviklet Videnskab ovenikjøbet. De ældste Vaabenskjolde bestode naturligvis kun af selve det virkelige Skjold, til hvilket Eiermanden naglede den Gjenstand, han havde valgt til sit Vaabenmærke, eller, hvor dette forbød sig selv, anbragte en udskaaret og malet Gjengivelse af den valgte Figur eller blot lod den male — saa naturtro, som han formaaede at skaffe den. Men efterhaanden som Middelalderens Riddervæsen og brogede Kultur udviklede sig, tabte man under Bestræbelsen for at give Vaabenfigurerne en mere og mere kunstfærdig og decorativ Behandling aldeles de oprindelige, naturlige Forbilleder af Syne. Enhver Figur, den være hentet fra den organiske eller den uorganiske Verden, afbildedes i en stiliseret Skikkelse, der skyldtes det alt overveiende Formaal, at den skulde tage sig ud: saavidt mulig fylde ud det indenfor Skjolderanden værende Rum, og navnlig i denne Retning opnaaede de gamle heraldiske Kunstnere en forbløffende Virtuositet; see blot de trekantede Løver i det 14. Aarhundredes forneden spidst tilløbende Skjolde og de tilsvarende Løver i det følgende Aarhundrede, da Smagen krævede Skjolde af en firkantet Form, kun med en svag Runding forneden. Samtidig veg Figurernes naturlige Farver for de mere malerisk virkende, rene heraldiske Farver; Figurerne underlagdes en mere eller mindre dybsindig, symbolsk Betydning, sigtende til Slægtens Navn, Egenskaber, Herkomst eller lignende; ved Annexioner, Giftermaal, Standsophøielser osv. samledes i eet Skjold flere og flere forskjellige Felter, hvis indbyrdes Stilling fastsattes efter bestemte Regler, hvilket ogsaa gjaldt de tilsvarende Hjelme og Hjelmtegn; alskens Skjoldholdere og Værdighedsemblemer kom til osv. osv. — kort sagt Heraldiken blev en Videnskab med egne Læresætninger, egne Dyrkere og et kun for de Indviede forstaaeligt Sprog. Dog maa det strax bemærkes, at Udviklingen af denne Videnskab ingensinde her i Danmark eller i vore nordlige Nabolande naaede nær saa vidt som i Landene syd paa, hvor de talrige Riddersamfund fejrede Fester og Tourneringer, hvoraf kun i Ny og Næ afblegede Efterligninger fandt Vei til os. Det er betegnende nok, at der, saavidt vides, aldrig har existeret en dansk Lærebog i Heraldik; langt mindre en Lærebog i dansk Heraldik.

Til en Lærebog som sidst nævnt var der nu egentlig heller ingen større Trang; thi den danske Heraldik er kun en Aflægger af den tydske og følger i Hovedtrækkene de samme Regler som denne. Endog selve vort gamle Rigsvaaben, de tre Løver, synes at skyldes en Paavirkning ude fra. Det er oftere paapeget, at vort Vaaben kun er et Led i en stor Kjæde, omfattende de rundt omkring Nordsøen liggende Stater: Skotland, England, Holland, Belgien, Nassau, Brunsvig og flere tydske Smaastater, Danmark, Norge og det gamle Sverige, i alle disse Staters Vaaben er *Løven* den fremtrædende Figur, hvorimod i den anden østlige Gruppe: det tydske Rige, Brandenburg, Polen, Rusland og Østerrig, den tilsvarende Plads indtages af *Ørnen*. Denne mere end tilfældige Lighed tyder afgjort paa en vis mere eller mindre fjern Forbindelse mellem de enkelte Rigers Vaaben. Som Danmark eller rettere sagt de danske Konger synes at have faaet Ideen til Vaabnet med de tre Løver fra Naboerne, saaledes er vor Heraldik overhovedet bragt herind syd fra af tydske Adelsmænd, tydske Kunstnere og Haandværkere. Alle den tydske Heraldiks Hovedregler, saasom at Farve kun anvendes paa Metalgrund eller omvendt: Metal paa Farve, men ikke Farve paa Farve, Metal paa Metal, at Hjelmtegnet skal vise samme Vei — Front eller Profil — som Hjelmen osv. osv., følges nøie i den gamle danske Heraldik; men ingensinde vides Reglerne, som alt anført, at være blevne optegnede her tillands, og Følgen blev, at efterhaanden som Signetstikkeri, Vaabenmaleri osv. kom i Hænderne paa danske, i Hjemmet uddannede Kunstnere og Haandværkere, gik ikke blot her som andetsteds den gode Smag tilgrunde, men alle Regler og Skranker lagdes paa Hylden, og herhjemme er i vort Aarhundrede Heraldikens Enemærker blevne et Allemands-Territorium, hvor Ingen spørger om Vei eller Sti, og Intet er helligt. Hvad

enten det har været Rigs- og Byvaaben eller adelige Vaaben, der have ligget for, har Behandlingen været den samme. Myndighederne saavel som Adelen have kappedes om at prisgive Vaabnene til Billedhuggere, Malere, Tegnere, Architecter, Graveurer etc., som, deres øvrige kunstneriske Dygtighed ufortalt, have tumlet med Skjolde, Hjelme, Kroner og øvrige heraldiske Figurer uden andre Tøiler end deres egen, mer eller mindre livlige Fantasies. Man gaae blot til hvilketsomhelst af vore nyere med Vaabenskjolde udstyrede Monumenter eller Bygninger, tage en Mønt eller en Pengeseddel for sig, eller, for at nævne bestemte Exempler, betragte to, hvert paa sin Vis saa monumentale Værker, som Statuen af Niels Juel paa Gammelholm og den illustrerede Jubeludgave af Holbergs Comedier, og overalt vil man see, at selv den største kunstneriske Samvittighedsfuldhed lader Fem være lige, saasnart den befinder sig inde paa Heraldikens Enemærker; man copierer rask væk et eller andet Forbillede, uden Ahnelse om, hvad det egentlig er, man skal fremstille og, hvad værre er, kun altfor ofte uden at offre sin Afbildning en Smule Eftertanke. Det følger jo dog af sig selv, at Hjelm*dækket* ikke bør komme kravlende ud af Hjelmens Skuldergab, men skal hænge ned fra Hjelmens Isse, at man i et Vaaben fra 1747 ikke kan anbringe en lukket Hjelm, som den brugtes i Kong Christian I's Dage, ved Siden af en aaben Hjelm fra Kong Frederik V's Tid, ovenikjøbet den ene seet fra Siden, den anden forfra, at man ikke bør male et dansk Byvaaben paa et Skjold af en al dansk Heraldik saa uvedkommende Form som den saakaldte florentinske, ikke bør anbringe Kroner fra det 19. Aarhundrede paa Skjolde fra det 14. osv. osv. Man indvende ikke, at dette skyldes Savnet af en dansk Heraldik; thi Veien til vore store Bibliotheker er sikkert ikke vore Kunstnere mere fremmed, end at de vel havde fundet den Smule Oplysning, som i hvert enkelt Tilfælde behøvedes, hvis de blot havde anseet den for at være fornøden. Men Kunstnerne ere ikke ene om at vise Heraldiken deres Ringeagt; da for en Del Aar siden det lille Vaabenmaler-Embede ved Ordenscapitlet var ledigt, henvendte Forfatteren sig i Capitlets Contoir med Forespørgsel om, hvilke Fordringer der skulde fyldestgjøres for at komme i Betragtning ved Besættelsen. Svaret var: »Har De gaaet paa Academiet?« — »Nei, det har jeg ikke, men jeg har i adskillige Aar sysselsat mig en Del med Heraldik«. — »Vi have hverken Brug for det ene eller det andet, det, vi skulle have, er — en god Copiermaskine til den nøiagtigst mulige Gjengivelse af de Tegninger, som Ordensridderne indsende; om disse ere heraldisk correcte eller ikke, er en ganske ligegyldig Sag!«

Værst af Alt gaaer det dog ud over det danske Rigsvaaben baade med Hensyn til dets Udførelse og dets Anvendelse. Det synes jo nu at skulle blive mere og mere Brug at reducere dette Vaaben til det ene Felt, som viser de tre Løver. Lad være, at man nu mener at kunne udelade »De Gothers« og »De Venders« Vaaben (henholdsvis Løven over de ni Hjerter og Lindormen) eller, som en nyere Fortolkning ynder at kalde dem, Jyllands og Fyens Vaaben, ikke at tale om Feltet med de tre Kroner, endog vi i vor Barndom lærte, at Besiddelsen af det sidste voldte mangen en blodig Dyst, og uagtet disse Felter have Aarhundreders Hævd paa deres Plads. Holder man sig til den nysnævnte nyere Fortolkning, er det endvidere i sin Orden, at man ogsaa udelader Bilandenes: Islands, Færøernes og Grønlands mere eller mindre ærværdige Mærker. Men er det ikke meget betænkeligt at stryge de to slesvigske Løver? Er det ikke uforsvarligt tankeløst at bortkaste Dannebrogskorset, det Baand, som samler det hele Rigsvaabens Felter i sine Arme? Er det ikke paafaldende uhøfligt, hvor Vaabnet anvendes specielt for at betegne Egenskaben kongelig, at udelade netop de Felter, der ere det danske Kongehuses fødte Slægtmærker: de to oldenborgske Bjelker og Delmenhorsts Guldkors? For ikke længe siden gjorde jeg den Erfaring, at en af vore fremragende Architecter stod i den Formening, at Skjoldet med de tre Løver var det danske Rigsvaaben, hvorimod det

samlede Vaaben var Kongehusets. Hvor han har faaet den Forestilling fra, drister jeg mig ikke til at efterforske, kun Eet veed jeg, den er ikke hentet fra det kongelige Theaters Udsmykning; thi der maatte han have lært, at de tre Løver var Kongehusets Vaaben og Rigsvaabnet — de danske Hofdamers Vaaben; over Kongelogen sees ialtfald kun et Skjold med de tre Løver, medens Hofdamelogen glimrer med hele det danske Rigsvaaben, tildels med urigtige Farver forresten. Om Hensigten hermed er at forbause de Udlændinge, som gæste Theatret, eller at forarge en og anden Indfødt, er ikke godt at afgjøre; der er nemlig endnu Indfødte, der kunne forarges. For en halv Snes Aar siden saae man i en af Kjøbenhavns Hovedgader et stadseligt Skomagerskilt, der bl. A. viste det danske Rigsvaaben med Krone og Vildmænd, alt i Guld paa sort Grund, kun med den fra en Skomagers Synspunkt ganske hensigtsmæssige Forandring, at der paa Hjerteskjoldets, Kongehusets Slægtvaabens Plads, stod et Skjold, hvori prangede — en langskaftet Støvle. Dette Skilt er forlængst fjernet, efter Sigende paa Grund af et paa høiere Foranledning givet Polititilhold. Forargelse her var vel begrundet, da her var begaaet en særlig Smagløshed; men forøvrigt udmærke de Fremstillinger af det danske Vaaben, som see Dagens Lys under Authoriteternes Auspicier, sig da heller ikke ved nogen særlig god Smag, og *forsaavidt* er der vel kun Anledning til at glæde sig over, at de gyselig grimme Segl, som vore Authoriteter fra de høieste til de laveste benytte, ikke længere indeholde Afbildninger af det danske Vaaben. Hver ny Emission af Mønter og Pengesedler derimod viser slettere heraldiske Fremstillinger end den foregaaende. Indrømmes skal det, at de nugjældende Tikronesedler, deres øvrige Grimhed ufortalt, betegne et Fremskridt, forsaavidt som Skjoldet med de tre Løver paa de foregaaende Sedler paa disse er afløst af det hele Rigsvaaben, men stiv og kjedelig er Tegningen rigtignok, og Udeladelsen af Vaabnets naturlige Baggrund, den kongelige Hermelinskaabe, har ikke forskjønnet den. Værst er det dog, at vedkommende Kunstner paa Figurer og Felter har anvendt heraldisk Skravering uden Spor af Kjendskab til denne Skraverings Betydning, hvorved det mærkelige Resultat er fremkommet, at Hovedskjoldet viser lutter røde Felter med sorte Figurer, Midter og Hjerteskjoldet hvide Felter med sorte Figurer. Det røber hos høiere Vedkommende en bedrøvelig Uvidenhed om det danske Vaabens Udseende, at slig feilagtig Tegning kan faa Lov til at passere, og saa meget mindre er det Umagen værd at opholde sig over de mere »private» danske Vaaben, man daglig seer paa Gader og Stræder, og som navnlig brillerede i Guldbryllupsdagene, med gule Løver i blaat Felt, blaa Løver i hvidt osv. osv. »Skjoldsiden af vore største Sølvmønter med deres underlige Symbolisering af Landets Velstandskilder er, heraldisk seet, den bare Parodi, hvor tiltalende Arrangementet end mulig kan være i andre Henseender. I et Skjold af den uheldigste Façon styrte tre smaa forskræmte Løver i vild Flugt over en prikket Flade, som Menigmand i sin Uskyldighed maa antage at skulle forestille Ørkenens Sand. Ingen vilde tvivle om, at de vare slupne ud af en eller anden zoologisk Have, hvis ikke deres kronede Hoveder og den for naturlige Løver høist unaturlige Stilling, hvori de holde deres spæde Haler, havde betegnet, at disse Skabninger gjøre Fordring paa at være heraldiske Løver, af Fødsel blaa og ikke brungule. Om den Galop, vore Tokrone-Løver sætte op, er gængs Gangart blandt Ørknens Løver, formaaer jeg ikke at oplyse, men vist er det, at deres heraldiske Navnefættere i Almindelighed og de tre danske Løver i Særdeleshed aldrig have forsøgt sig i den i den »gode, gamle Tid«.

Man maa virkelig være spændt paa, hvad Fremtiden vil bringe. De i Efteraaret 1892 udstillede Projecter af Pengesedler varsle alt om, at de to brave Vildmænd, som nu siden Kong Christian I's Dage have holdt det danske Rigsvaaben, skulle afløses af en ny Vagt; foreløbig beile et Par oldnordiske Kæmper og et Par Englebørn til Æren. Hvem veed, om ikke Touren næste Gang kommer til de tre Løver; i vore Dage vilde der intet

Paafaldende være i, om en eller anden opfindsom Kunstner gav Møde med et Skjold, hvori f. Ex. saaes tre Stykker danske Fedekreaturer; en begyndende Metamorphose i denne Retning er ofte saare kjendelig, saaledes i Skjoldets tre Skabninger i den authoriserede Træsnitsgjengivelse af Universitetets Segl. Var det dog ikke snart paa høie Tid, at der fra Regjeringen fremkom en authoriseret Mønstertegning af det danske Rigsvaaben — enten med den af Kong Frederik VI fastslaaede Ordning af Felterne, eller i en hel ny Skikkelse, hvad saavel heraldiske og maleriske som adskillige andre Hensyn kunde tale for — og at det saa paasaaes, at denne Tegning blev fulgt, ialtfald i alle Statens egne Anliggender og Foretagender?

* * *

Som alt bemærket, have Byer og Landsdele, her navnlig Herrederne, fordum ført Vaaben, eller rettere sagt bestemte Sigilmærker; de første gjøre det endnu, hvorimod Herredsmærkerne desværre nu ganske synes at være gaaede af Brug. Disse Mærker ere tildels meget gamle, og de kunne, hvad Ælde angaaer, fuldt vel stilles ved Siden af Slægtvaabnene; thi vi have endnu By- og Herreds-Signeter, for ikke at tale om Aftryk af saadanne, nu tabte Signeter, der utvivlsomt skrive sig fra det 14. Aarhundrede eller før. Imidlertid kan en stor Del af disse Mærker kun uegentlig kaldes for Vaaben, idet de indeholde Afbildning af Stedet selv eller dets mest fremtrædende Localitet (Kirke, Slot osv.), og disse saavel som de andre mere heraldiske Mærker, der kun rent symbolsk (ved Skib, Bølger, Træer, Anker osv.) gjengive Stedet selv, dets Beliggenhed eller Navn — foruden dem, der fra den katholske Tid have bevaret Billedet af Jomfru Maria eller en eller anden Helgen — fremstilles derfor i Sigillerne kun undtagelsesvis i Skjold. De have desuden en anden, mere skiftende Character end de egentlige Skjoldemærker. Naar et nyt Signet skulde stikkes, afbildede man ikke dets Figurer efter et Aftryk af det forrige, men man tog til Forbillede de tilsvarende Gjenstande i det virkelige Liv, saaledes som disse i det givne Øieblik toge sig ud. Derfor kan man af de vedkommende Bysigiller til en vis Grad slutte sig til adskillige Bygningers Udseende til forskjellige Tider, f. Ex. Ribe Domkirkes af de forskjellige Bysigiller for Ribe. For Helsingør By kjendes en hel Række af Signeter fra Middelalderen til den allernyeste Tid; alle vise de et Orlogsskib, men altid saaledes, som et virkeligt Orlogsskib saae ud paa den Tid, da vedkommende Signet blev udført; det yngste viser saaledes en fuldtrigget Fregat fra Kong Christian VIII's Tid. Ifølge det samme Princip viser ogsaa den harniskklædte kronede Ridder i Holstebro Bys Sigil fra det 14. Aarhundrede sig i Sigillerne fra det 16. og 17. Aarh. som en Datidsherremand med en høipullet Hat, kort Trøie med Pibekrave, knappebesatte Hoser og høikravede Støvler. Der kunde derfor fra et strengt heraldisk Standpunkt Intet have været at indvende imod, at man var gaaet videre ad samme Vei, at Helsingør i sit nyeste Signet havde afbildet en Pantserfregat, Holstebro en moderne Cavallerist osv., særlig saalænge disse Figurer anbragtes umiddelbart indenfor Sigillets Omskrift uden at indrammes af et Skjold; men i Almindelighed vil det dog ikke være tilraadeligt at følge denne Vei. Selv om Kong Frederik III ikke havde fastslaaet en bestemt Skikkelse for Kjøbenhavns Vaaben, kunde der dog neppe være bleven Tale om vedblivende at lade dette Vaaben vise en Gjengivelse af Kjøbenhavns alias Christianborg Slot, hvad det utvivlsomt oprindelig har gjort; ialtfald nu for Øieblikket vilde dette forbyde sig selv. Navnlig overalt hvor Bymærker fremstilles som virkelige Vaaben, altsaa i Skjold, maa det absolut tilraades ikke at overskride det Tidspunkt, da Skjold og Hjelm gik over til at blive rent symbolske Figurer, medens de tilsvarende virkelige Skjolde og Hjelme gik af Brug, altsaa senest i Midten af det 17. Aarhundrede, idet man naturligvis ikke maa lade sig vildlede af den Om-

stændighed, at fornemme Mænd endnu i forrige Aarhundrede yndede at lade sig afmale i mere eller mindre fuldt Harnisk, uagtet de aldrig i deres Dage havde baaret, langt mindre eiet sligt Harnisk.

Forøvrigt synes der i den allernyeste Tid at vaagne en modsat Tendents. Vistnok foranlediget ved den af Indenrigsministeriet nedenomtalte Circulaire af 1885 vakte Interesse for Byvaabnene, have bl. A. Helsingør og Slagelse Byer nemlig ladet sig stikke Signeter, der ere nøiagtigst mulige Copier af de ældste kjendte Bysigiller og derved tilkjendegivet et Ønske om fremtidig at fæstne disse som vedkommende Bys rette Vaaben. Særlig til denne Anvendelse maa en saadan Bestemmelse kun mødes med Sympathi, men til anden Anvendelse maa der dog forbeholdes en vis kunstnerisk Frihed til at læmpe Skjoldemærket saavel som Skjoldet selv efter den Brug, der skal gjøres deraf. Selv om andre Byer følge Exemplet, og f. Ex. en af de mange Kystbyer, der ligesom Helsingør føre et Skib i Vaabnet, men maaske ikke eier et Signet ældre end 1720, fastslog dette sidste som sit rette Bymærke, maatte dog vel en Architect, der skulde give Byen Tegning til en communal Bygning i middelalderlig Stil, smykket med Byvaabnet, være berettiget til i det at anbringe et Middelaldersfartøi og ikke et Skib fra 1720.

Ogsaa med Hensyn til Blasonneringen, Vaabnets Farver, have By- og Herredsmærkerne deres særegne Præg. Den gode Heraldik kjendte kun de heraldiske Farver: Rødt, Blaat, Grønt og Sort samt Metallerne Sølv og Guld, eventuelt erstattede af Hvidt og Gult, hvortil en nyere Tid har føiet alskens Overgangsfarver som Brunt, Purpur, Kjødfarve, Graat etc., overhovedet Gjenstandenes naturlige Farve. Endskjøndt Brugen af disse sidste Farver egentlig maa fraraades, kunne dog By- og Herredsmærkerne med deres hyppige Anvendelse af lidet stiliserede Gjengivelser efter Naturen (Bygninger, Skibe osv.) vanskelig helt undvære dem; saavidt mulig maa man dog søge at undgaae dem ligesom ogsaa at holde sig den heraldiske Hovedregel, som forbyder Anvendelsen af Farve paa Farve eller Metal paa Metal, efterrettelig, og dette sker selvfølgelig bedst ved overalt at stilisere Figurerne.

Efter Sigende har Øvrighederne i Byerne Sorø og Frederikshavn under Savnet af et Vaaben for disse, ladet en bekjendt Kunsthandler i Kjøbenhavn komponere saadanne »Vaaben«, det ene visende et Parti ved Klosterporten i Sorø, det andet et Prospect af Frederikshavn og Omegn (!). Der skal naturligvis megen Kunst til for at anbringe saa meget paa et Signets ringe Flade, ovenikjøbet med en passende Omskrift; men hvor kunstfærdigt det end gjøres, bliver det dog ikke et Vaaben og vil forhaabentlig heller aldrig af høiere Vedkommende blive anerkjendt som saadant, for Sorøs Vedkommende saa meget mindre, som Byen har et ældre, fra heraldisk Side uangribeligt Vaaben; vel savner Frederikhavn dette, men der hører ikke overvættes stor Opfindsomhed til for at foreslaae et Vaaben for denne By; f. Ex. et eller to igjennem en Krone stukne Ankere vilde være et til Byens Navn og Gavn meget svarende Vaaben.

Om de danske Herredssegl er forhen Intetsomhelst bleven samlet, ialtfald ikke bleven offentliggjort[1]. Af Bysigiller foreligger der derimod flere Rækker af Afbildninger af høist forskjellig Værd i Pontoppidans danske Atlas, i Traps Beskrivelse af Kongeriget Danmark og i en Række Aargange af Flinchs Almanak; desuden findes enkelte Afbildninger i forskjellige localhistoriske Værker. Haandtegnede Samlinger af Rostgaard og Burmann-Becher opbevares i det kgl. Bibliothek (Uldalls Sml. 4^{0} 479 og Ny kgl. Sml. 4^{0} 811 C); de ere slet udførte, men kunne ikke lades uomtalte, fordi de ere colorerede.

1. Over de sønderjydske Herredssegl har i sin Tid nys afdøde Archivsecretair Matthiessen anstillet omfattende Undersøgelser, hvoraf dog kun et Brudstykke foreligger trykt (Slesvigske Provinsialefterretn. Ny Række IV, 209).

Ogsaa et i sin Tid af Lithograph Th. Bergh udført Portrait af Kong Christian IX er forøvrigt udstyret med colorerede Afbildninger af en stor Del Byvaaben.

Da det for et Par Aar siden af Hensyn til Provindsarchivernes kunstneriske Udsmykning blev overdraget mig at samle Afbildninger af samtlige danske By- og Herredsvaaben, gjorde jeg mig ikke blot bekjendt med de nysciterede Kilder, men jeg tyede først og fremmest til det store Sigilmateriale, som findes i Rigsarchivet, og som hidtil kun for Bysigillernes Vedkommende synes at være bleven benyttet og det endog kun i ringe Grad. Dette Materiale er navnlig Rækken af Hyldingsakter fra 1584, 1608, 1610, 1648, 1650 og 1655; for Herredssigillernes Vedkommende næsten den eneste Kilde; dernæst de velbevarede Voxaftryk af jydske og sjællandske Byers Sigiller fra 1421, som findes i Samlingen Slesvig (55—56) samt en Række Toldreverser fra 1519 (Samlingen Christian II Fasc. 43). Fraregnet Signeternes høist afvigende Udførelse, hvorom de hosstaaende Afbildninger (Fig. 19 & 20) af to Segl for Bogense By give en god Forestilling, og Aftrykkenes undertiden

Fig. 19 og 20. To Sigiller fra Bogense.

høist generende Slethed har dette Materiale kun een Feil: det giver aldeles ingen Oplysning om Mærkernes Farve. Herom havde jeg haabet idetmindste at finde nogle Oplysninger i de Besvarelser, som Byernes Magistrater i sin Tid indsendte paa et af Indenrigsministeriet under 30. Dec. 1885 udfærdiget Circulaire, hvori forlangtes indsendt Oplysninger om og Afbildninger af Byernes Vaaben, Hjemmelen for samme osv., hvilke Besvarelser nu opbevares i Rigsarchivet; men i dette Haab blev jeg sørgelig skuffet. Størstedelen af Byerne kunde kun svare ved Indsendelsen af Aftryk af de i Behold værende Signeter; hvad Resten havde at meddele, var kun af yderst ringe Værdi. Farverne berøres gjennemgaaende slet ikke, saa hvad dem angaaer, var jeg ene henvist til Rostgaards, Burmann-Beckers og Th. Berghs ovennævnte Afbildninger, hvis indbyrdes Uoverensstemmelser i Farve som i Tegning og heraldiske Usandsynligheder kun efterlade det Indtryk, at Enhver havde sat Farver til efter sit eget Hoved. En Undtagelse danner naturligvis de faa Byer, der have erholdt deres Vaaben af Kongen ved aabne Breve (saaledes Rønne, Christianshavn, Fredericia), der udtrykkelig fastsætte bestemte Farver[1].

Efter at jeg har afsluttet mit nysnævnte Arbeide, har jeg fra flere Sider modtaget Opfordring til at offentliggjøre Resultatet. Skjøndt det tør haabes, at Dr. Henry Petersens Udgaver af danske Sigiller ogsaa i Tiden vil komme til at omfatte de danske By- og Herredssigiller, og at det rige Stof da vil faae en ganske anderledes omfattende Behandling end den, jeg har kunnet give det, har jeg dog meent at burde efterkomme disse Opfordringer, dels fordi den paatænkte Anvendelse af By- og Herredsvaabnene til Ud-

1. Det ældste kjendte Brev af denne Art i Danmark er Kong Erik af Pommerns fra 1437 for Malmø By, der findes i Archivet i Malmø. Lÿ Herred i Sønderjylland har faaet sit Vaaben (en Løve) af Kong Christoffer af Bayern 10. Februar 1447; Brevet, der findes i Rigsarchivet (Gott. Membr. Fasc. 18), nævner intet om Farver.

smykning af Provindsarchiv-Bygningerne, kun for en Del er bleven eller synes at skulle blive til Virkelighed, dels fordi jeg kunde ønske at bidrage til, at de forglemte Herredsmærker atter kom til den Ære og Værdighed, de i høi Grad fortjene. Ikke blot til Afløsning af de nu brugelige græsselige Herredssegl egne de sig fortrinlig, men ogsaa til Udsmykning af Thinghuse, Forsamlingsbygninger og andre mere eller mindre offentlige Bygninger, til Skyttefaner, Emblemer osv. osv. kunne de finde rig Anvendelse. De efterstaaende Tegninger ville i Reglen gjengive vedkommende Mærke efter de mest eiendommelige af de kjendte Segl, hvor større Afvigelser finde Sted, i flere Afbildninger. Af hvad der foran er anført, vil det sees, at Meningen paa ingen Maade er, at vedkommende By- eller Herredsvaaben kun kan afbildes i nøiagtig den Udstyrelse, som jeg har givet det, tvertimod, Figurerne saavel som Skjoldformen vil i meget kunne modificeres efter den Anvendelse, Vaabnene skulle have, men til at kunne foretage slige Tillæmpninger med Held udkræves der i Reglen noget Kjendskab til Heraldikens Regler og dens Historie. Uden dette skal man helst ikke indlade sig paa heraldiske Afbildninger overhovedet, ialtfald ikke vove sig længere end til en slavisk Gjengivelse af et godt Forbillede, om hvis Anvendelighed i det givne Tilfælde man har overbevist sig. Vilde man, for at tage et Exempel, udsmykke Kjøbenhavns nye Brandstation, som skeet er, med Byens Vaaben, saa kunde man have valgt et af to: Enten, da Bygningen er opført i en middelalderlig Stil, kunde man have anbragt Byvaabnet, som det virkelig førtes i Middelalderen, og det enten uden Skjold eller ogsaa i et forneden spidst tilløbende Skjold, som de brugtes i det 14. Aarhundrede, — eller, da Menigmand neppe vilde kjende Byvaabnet igjen i sin ældste Skikkelse, og da Bygningen jo dog ikke giver sig ud for at være opført i Middelalderen, kunde man have anvendt Vaabnet i den Skikkelse, som snart for 250 Aar siden blev fastslaaet, og som det siden har havt. Men hvad har man gjort? Man har taget de tre Taarne fra 1661, anbragt dem i et Skjold fra det 14. Aarhundrede og derover — en gylden Krone af en sjælden Art, som, hvor den end er hentet fra, ikke hører hjemme paa dette Sted.

De efterfølgende Tegninger ledsages af en kortfattet Forklaring, bl. A. indeholdende Meddelelser om Vaabnets Farver, men disse anføres som oftest i Parenthes, idet de isaafald af Mangel paa bedre Hjemmel kun ere Forslag fra Forfatterens Side, der altsaa ikke have Krav paa anden Authoritet end den, Enhver vil tillægge dem.

Kjøbstæder i Sjælland.

Kjøbenhavns Vaaben, saaledes som det blev fastsat af Kong Frederik III ved de Byen under 24. Juni 1661 givne Privilegier, tør forudsættes bekjendt. Ellers henvises til Carl Bruuns Bog »Kjøbenhavn«, hvor der i 1. Bind findes en nøiagtig Gjengivelse af Vaabnet, som det er malet i Privilegierne. Man kan selvfølgelig, hvor Forholdene kræve det, undtagelsesvis indskrænke sig til Skjoldet med de tre Taarne, men anbringe det hele Vaaben med Hjelme, Skjoldholdere og Armatur indeni et større Skjold som Skjoldemærke og ovenover det Hele sætte en saakaldt Borgerkrone, det Kjøbenhavns Magistrat nu har indført i sine nyeste Segloblater, er saa forkert som vel mulig. Hvad Kong Frederik III gav Byen, var et fuldstændigt Vaaben og ikke et blot og bart Skjoldemærke. Borgerkronen hører desuden ikke hjemme i dansk Heraldik.

Om Kjøbenhavns Vaaben i ældre Tid henvises til en Afhandling om Kjøbenhavns og Hamborgs Vaaben og Sølvmærke af C. Nyrop i nærværende Tidsskrift (1891, S. 32 ff.).

Christianshavn. I Byens Privilegier af 8. Juni 1639 beskrives Vaabnet som et blaat Taarn med tre Kroner, Kong Christian IV's Navnechiffer og »medfølgende Løve og Faner«. I den dertil hørende Tegning er Feltet hvidt, Kroner, Navnechiffer og Løver

gule, Fanerne Dannebrogsfaner med røde Stænger og blaa Odder, Taarnet staar paa en lille Ø omgiven af en grøn Pynt til hver Side og i Skjoldfoden en tredie Pynt, men ligesom disse Pynter ikke ere omtalte i Beskrivelsen, saaledes ere de heller ikke medtagne i Byens smukt stukne Signet, hvoraf Aftryk findes under Hyldingsfuldmagterne 1648 og 1650. Efter Byens Forening med Kjøbenhavn 1674 er Vaabnet formentlig ikke bleven brugt.

Frederikssund. Vaabnet, der menes at hidrøre fra Byens ældre Navn Falkenberg, viser en paa en afbrudt (grøn) Gren siddende (graa) Falk, holdende et (rødt) Æble i høire Klo (i Sølvfelt). I de hidtil kjendte Signeter er Falken omgiven af en Blomster-

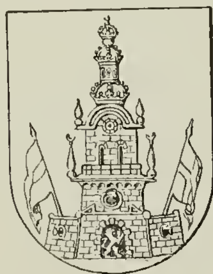

Fig. 21. Christianshavn.

Fig. 22. Frederikssund.

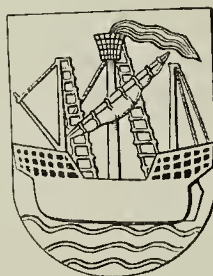
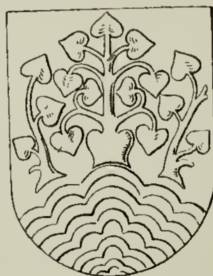

Fig. 23. Helsingør.

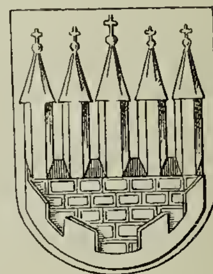

Fig. 24. Helsingør.

krands, der dog maaske strengt taget ikke bør henregnes til Vaabenmærket og i saa Fald helst burde udelades.

Helsingør fører i sit Vaaben et Orlogsskib. Af de talrige kjendte Sigiller gjengives her Skibet, som det brugtes 1584 og 1648; af det sidste findes en yderst slet Afbildning i Danske Atlas, hvorimod der i Traps Beskrivelse er afbildet et Signet fra forrige Aarhundrede. Byens Øvrighed har nu gjenoptaget Signetet fra 1584 eller rettere sagt ladet et nyt Signet stikke nøiagtig efter dette; man ønsker altsaa, at dette fremtidig skal være Byens uforanderlige Vaabenmærke. Forøvrigt haves der Bysigiller for Helsingør fra 1517 og 1547 (Rigsarch. Top. Saml. paa Papir), men de dertil anvendte Signeter vare

Fig. 25. Hillerød.

Fig. 26. Holbæk.

Fig. 27. Kalundborg.

dog maaske ikke ældre end det, der brugtes 1584 og endnu anvendtes 1608. Farverne angives hidtil at være et naturligfarvet Skib med røde Vimpler i Sølvfelt, men det henstilles, om man ikke, samtidig med at man vender tilbage til Vaabnets gamle Skikkelse, bør vælge en mere stilfuld heraldisk Blasonnering, f. Ex. Sølv-Skib over Sølv-Bølger i blaat Felt eller omvendt.

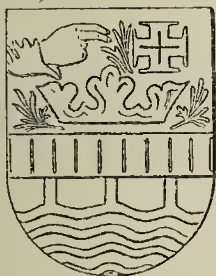
Hillerøds Vaaben er et (grønt) Træ paa en (grøn) Høi (i Sølv). I moderne Signeter er dette Mærke anbragt i et kronet Skjold. I Traps Beskrivelse udtales den snilde Formodning, at Træet er den Tornebusk, hvorunder Kong Christian IV blev født — efter Sagnet!

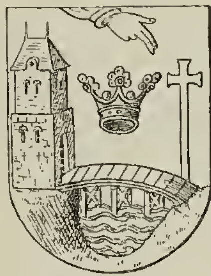
Holbæk har formentlig dannet sit Vaaben efter sit Navn, thi det viser tre (grønne) Træer over (blaa) Bølger i (Guld) Felt. Af Byens ældste kjendte Signet haves et Aftryk

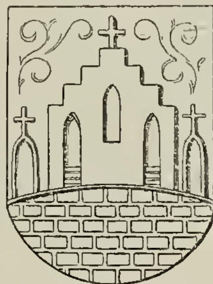
fra 1519, der vel er meget utydeligt, men hvori dog skjelnes de samme Figurer, der her ere afbildede efter et mindre Signet, som Byen brugte i alle Hyldingsakter fra 1584 til 1655. Dette Signet, af hvilket der i Traps Beskrivelse er givet en ikke ulastelig Afbildning, skal endnu opbevares i Oldnordisk Museum. Volfs Encomion (S. 553) og efter denne Kilde Rostgaard angiver kun et Træ i Vaabnet, og dette Træ er i Danske Atlas bleven til en paa Jorden mellem to Planter staaende Blomst i en Urtepotte! De af Byens Øvrighed nu benyttede Signeter vise tre naturlige Træer.

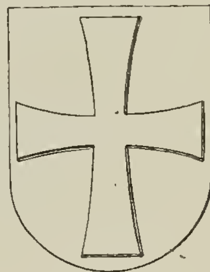
Kalundborg. Af Byens Vaaben, der viser Kirkens fem Taarne over Bymuren (Rødt i Sølv), haves Aftryk af flere forskjellige Signeter, der kun i ringe Grad ere indbyrdes afvigende. Det ældste er fra 1421. Et andet, der brugtes 1519 og 1610, har tjent til Forbillede for foranstaaende Afbildning. To andre Signeter benyttedes 1648; det ene, der efter Omskriften er stukket s. A., er afbildet i Danske Atlas og hos Trap, men begge Steder yderst slet; f. Ex. findes i Signetet slet ikke de Bølger, som rulle under Bymuren i Afbildningen hos Trap. Dette Signet opbevares forøvrigt endnu hos Byens Øvrighed.

Kjøge. Volf (Encomion S. 445) beskriver Kjøge Bys Vaaben saaledes: »Et muret Taarn med sin røde Stenfarve og en Bro og et Kors med sine Farver, derover en for-

Fig. 28. Kjøge.

Fig. 29. Kjøge.

Fig. 30. Korsør.

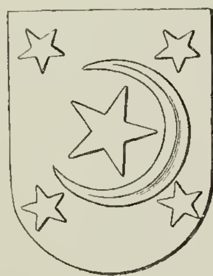

Fig. 31. Korsør.

gyldt Krone, en Haand udaf en Sky nedvendt, og en Laurbærkrands der omkring med sin græsgrønne og søgrønne Farve og Vaabnet paa adskillige Steder nedentil forgyldt«. Heraf mangler Laurbærkrandsen aldeles i Byens Sigiller, og i det ældste fra 1421 findes heller ikke Taarnet (jfr. den hosstaaende Afbildning). I et andet Signet, brugt 1519, udgaaer Broen af en Portal, hvorimod Haanden mangler og Korset er blevet til en halv Lillie. Endelig det 1574 stukne, endnu i Behold værende Signet viser en over (blaa) Bølger førende (rød) Bro, for hvis ene Ende sees et (rødt) Taarn, modsat er reist et høit (rødt) Kors, over Broen svæver en (gylden) Krone og foroven udgaaer en (blaaklædt) velsignende Haand (Feltet Guld).

Korsørs ældste Byvaaben er en Fremstilling af Bykirken (Rødt i Sølv), det brugtes 1519. Byens nuværende Vaaben: et Skjold, hvori et (Guld) Kors (i Rødt), kjendes fra Aaret 1608 og er naturligvis valgt af Hensyn til Byens Navn. Uheldigt og mærkelig tankeløst er det derfor, at de elendige Afbildninger af dette Sigil i Danske Atlas og hos Trap ere stillede skævt, saa at Korset er blevet til et Kryds, og i denne urigtige Skikkelse »pryder« dette Vaaben nu bl. A. Kjøbenhavns Banegaards Façade og Ventesal.

Nykjøbing Bys Vaaben fandtes i sin Tid malet paa Byens ældre Raadhusbygning: en femoddet Guld-Stjerne omfattet af en Guld-Nymaane, der atter omgives af fire Guld-Stjerner i blaat Felt, og ganske saaledes føres Vaabnet i Byens nu i Brug værende Signet, der er stukket 1706. Den omstaaende Afbildning er efter et ældre

Signet, der anvendtes 1608 og er afbildet i Traps Beskrivelse, dog med Maanen i Næ, hvilket er til stor Sorg for dette Værks Forfatter, der skriver: »Havde man villet gjøre Vaabnet »parlent« (talende), som det i Heraldiken kaldes, vilde man have valgt Nyet istedetfor Næet for Maanens Form, hvilket jo i hvert Fald havde været mere betegnende for en By med dette Navn«. At det dog ikke kunde falde den gode Mand ind, at den keitede Tegner for Danske Atlas, hvorfra Trap har laant sin Afbildning, simpelt hen har vendt op og ned paa Signetet, da han tegnede det af, eller ialtfald har tegnet efter et Aftryk, der af Vanvare har været stillet paa Hovedet.

Fig. 32. Nykjøbing.

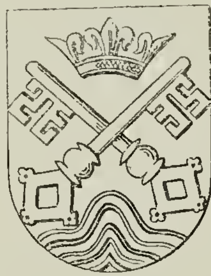

Fig. 33. Næstved.

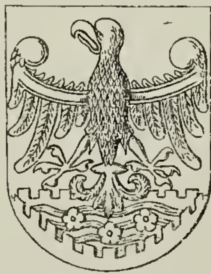

Fig. 34. Næstved.

Fig. 35. Præstø.

Næstved. Det første hosstaaende Vaaben, to korslagte (Guld-) Nøgler under en (Guld-) Krone og over (Sølv-) Bølger i (blaat Felt), er Byvaabnets ældste kjendte Form. Signetet, hvoraf et Aftryk nogenlunde rigtig er afbildet hos Trap, skriver sig aabenbart fra Middelalderen, Aftrykket er fra Aaret 1421. Et mindre Signet, kun visende en Krone, brugtes 1519, 1608, 1610 og 1648, og dette Mærke findes ogsaa i et andet, 1622 stukket Signet, der benyttedes 1650 og 1655. Nu fører Byen tre Guld-Kroner ($\frac{2}{1}$) i blaat Felt ifølge Byfogedens Angivelse 1885.

Alle *Præstø* Bys Sigiller, saavidt de kjendes, vise (i Sølv-Felt) en (sortklædt) Præstemand, holdende en (Guld-) Kalk i venstre Haand og velsignende opløftende den

Fig. 36. Ringsted.

Fig. 37. Roskilde.

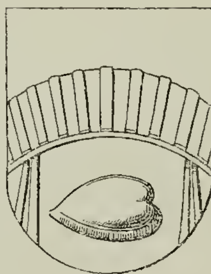

Fig. 38. Skjelskør.

Fig. 39. Skjelskør.

høire Haand. Da det ældste Signet er fra det 15. Aarhundrede og kjendes fra et Aftryk fra 1519 — et andet, stukket 1584, er brugt ved Hyldingerne 1584 og 1608 og et tredie 1610 og 1650 — skyldes det naturligvis en i en senere Tid opfunden Tradition, at Volf (Encomion S. 551—52) beretter, at Vaabnet forestiller Hellig Anders, første luthersk Præst i Byen og tidligere Munk.

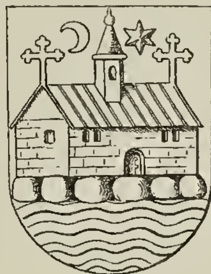
Ringsted Byvaaben — eet og det samme Signet bruges 1421, 1519, 1584, 1608, 1650 og 1655 — viser den siddende Jomfru Marie med Christus-Barnet, over hende en velsignende Haand og en (Guld-) Stjerne, tilhøire en mandlig Figur (Joseph?), tilvenstre en af de gavebringende, hellige tre Konger, forneden en knælende, kutteklædt Munk (den

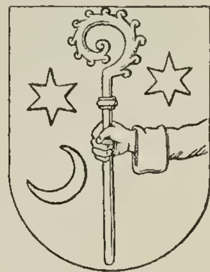
sidste sortklædt, Resten blaaklædt, i Guld). Dette Vaaben ligner saa afgjort de katholske Kirke- og Kloster-, Bispe- og Præste-Sigiller, at man uvilkaarlig bringer det i Forbindelse med Ringsted Kloster, men Signetet har Omskriften i Majuskler: SIGILLUM VILLANORUM DE RINGSTAD (»Ringsted Bymænds Segl«). I Svarskrivelsen paa det ministerielle Circulaire af 1885 udtales den Formodning, at alle Byvaabnets Figurer ere — Nonner; mon denne Formodning ogsaa skal gjælde Midterfiguren med Barnet paa Skødet?

Roskilde Bys velkjendte Vaaben er en i Sølv-Felt sort (guldbevæbnet) Ørn over tre (røde) Roser, svømmende i en af en (rød) Mur omgiven (blaa) Kilde — Allusioner til Byens Navn. Farverne Sort og Sølv angives allerede i Danske Atlas og skulle ogsaa have været anvendte paa det gamle, udskaarne Vaaben, som før 1735 fandtes paa Byens Raadhus. Flere Aftryk af fra Middelalderen stammende Signeter kjendes; det ældste er fra 1386 (Arn. Magn. Perg. XXII. 8. i Univers. Bibl.).

Skjelskørs ældste Bysignet, hvoraf Aftryk haves fra 1421 og 1519, viste kun en (Sølv-) Bro over en (Sølv-) Musling (i blaat Felt). I et 1591 stukket Signet, der anvendtes 1608 og 1610, sees en Bro over en Bæk, hvori en svømmende Musling; paa den høire Bred sees en Kirke med et stort Taarn med Spir og et mindre Spir, paa den venstre et Hus. I et senere, 1648, 1650 og 1655 anvendt Signet er ogsaa Huset forsynet med et rundt Taarn (jfr. Afbildningen), og omtrent saaledes føres det endnu (jfr. Danske

Fig. 40. Slagelse.

Fig. 41. Slangerup.

Fig. 42. Sorø.

Atlas og Trap). Muslingen (Skjelfisk) er vel valgt paa Grund af Byens oprindelige Navn Skjelfiskør; det ældste Segl har endnu Omskriften: S. CIVITATIS. SCHELVESCHORE.

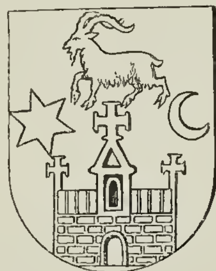
Slagelse Byvaaben er et godt Exempel paa, hvorledes et Byvaaben i Tidernes Løb forvanskes. Det ældste, fra Middelalderen stammende Signet viser mellem to (Sølv-) Taarne den hellige Michael (blaaklædt) med (Sølv-) Skjold, hvori et (rødt) Kors, og (hvide) Vinger, dræbende en (grøn) Drage (i rødt Felt). I Byens Secret, der anvendtes 1648, sees kun et Brystbillede af St. Michael med begge Vinger udslagne over Hovedet, med Spyd og Skjold; Omskriften i Minuskler. Et lignende Signet, men med Omskriften i Majuskler, er afbildet i D. Atlas og er derfra i en ikke forbedret Gjengivelse gaaet over i Traps Beskrivelse, men endskjøndt det førstnævnte store Signet ikke blot er anvendt 1519, men i alle Hyldingerne fra 1608 til 1655, var Erindringen om det dog i den Grad gaaet tabt, at Traps Beskrivelse angiver, at Secreterne forestille *Hellig-Anders*. Ad ukjendte Veie var Vaabnet i et 1799 stukket Signet bleven en paa sin Trone siddende Konge, og dette Mærke gjenfindes i Byens til den nyeste Tid brugte Raadstuesigil, hvorimod andre Signeter for Byen fra dette Aarhundrede vise et helt andet Vaaben, nemlig et Skjold med et Træ og derover en Hjelm med samme Mærke. Det ministerielle Circulaire af 1885 foranledigede, at man fra Geheimearchivet erhvervede en Tegning af Byens ældste Segl, og dette er derefter af Byraadet erkjendt for at være Byens rette Vaabenmærke.

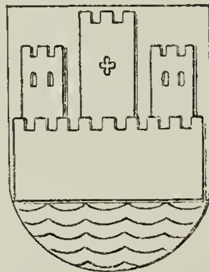
Slangerup Kjøbstads Vaaben viste en (rød) Kirke over (Sølv-) Bølger og derover en (Guld-) Maane og en (Guld-) Stjerne i (blaat) Felt. Det kjendes fra et stort, 1519

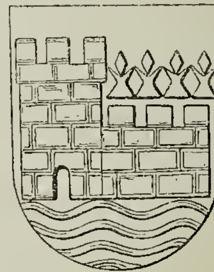
anvendt Signet og et mindre, der er benyttet ved Hyldingsakterne 1608, 1610, 1648, 1650 og 1655. Efter dette sidste er den foranstaaende Tegning udført.

Sorø By angives ikke at have noget Vaaben fra gammel Tid; men paa det i Indledningen omtalte Portrait af Kongen findes dog et saadant, der viser en sortklædt Arm, holdende en Abbedstav og omgiven af en Guld-Halvmaane og to Guld-Stjerner i hvidt Feldt, aabenbart sigtende til det berømte Kloster, som Byen skylder sin Oprindelse. Uagtet der, saavidt jeg veed, ikke kjendes nogen Hjemmel for dette Vaaben, forekommer det mig dog langt at burde foretrækkes for det »Vaaben«, forestillende et Parti ved Klosterporten i Sorø, som Byen nu gjennem Hr. Kunsthandler Ernst Bojesen har ladet sig componere.

Storeheddinges Vaaben kjendes fra et meget gammelt, ovalt Signet med Omskriften S. DE. HEDINGE. MACLE, der brugtes 1519, 1584, 1608 og 1610, og hvoraf en elendig Afbildning findes i D. Atl. Efter dette Signet har Byen 1751 ladet stikke et

Fig. 43. Storeheddinge.

Fig. 44. Søborg.

Fig. 45. Vordingborg.

nyt rundt Signet med Omskriften STOREHEDINGE · STADS · SEIGL, som endnu bruges og er afbildet hos Trap. Vaabnet i dem begge er en (Sølv-) Kirke med (Guld-) Kors under en (Sølv-) Buk (med Guld-Horn og -Klove) og en (Guld-) Stjerne og en (Guld-) Maane (i blaat Felt). Efter Byfogedens Opgivelse 1886 er Kirken en Kridtstensbygning og »Gedebukken skriver sig fra Omegnens Rigdom paa Gedebukke« (!).

Søborgs fordums Kjøbstadsvaaben, hvoraf kun kjendes et Aftryk fra 1519, viste en af (blaa) Bølger fremragende (rød) Borg, bestaaende af en tindet Mur og tre tretindede Taarne (i Sølv-Felt).

Vordingborg. Et meget stort, gammelt Signet fra det 14. eller 15. Aarhundrede, som endnu benyttedes 1519, viste denne Bys Vaaben: (blaa) Bølger, hvorover en rød tretindet Mur med et svært, tretindet Taarn tilhøire; over Murens Tinder fire (blaa) Kegler, hver endende i en halv heraldisk Lillie (i Sølv-Felt). I et mindre Signet, der bruges 1584, men synes at skrive sig fra det 15. Aarhundrede, minde disse fire Kegler mere om Hellebard-Blade, og dette gjælder endnu mere om et nyere Signet, der bruges 1608 og 1610; begge de to sidstnævnte Signeter bevares endnu i Byen. I de nyeste Signeter afbildes de nævnte Figurer som heraldiske Lillier.

Fra den sidste Tid.

Af Erik Schiødte.

Fig. 46. Nationalmuseets Segl.

Nationalmuseets nye Direktion har i forskjellige Retninger fundet Anledning til at paatrykke de Sager, der ved Museet anvendes i det daglige Liv, et mere kunstnerisk Præg end tidligere. Blandt andet har den anskaffet sig et nyt og ubetinget overordentlig smagfuldt Segl (Fig. 46). Kompositionen skyldes Maleren *E. Rondahl,* medens Motiverne er ham opgivne af Direktionen, og selvfølgelig har Dr. *Henry Petersen* som Specialist paa dette Omraade været Kunstneren særlig behjælpelig.

De tre Løver fra det danske Skjold holder Dannebrog højt. Og i Baggrunden sés en Bygning, Danmarks gamle Hus, tilvenstre smykket med Hedenskabets Dragehoved, tilhøjre med Kristendommens hellige Kors, Symboler paa Museets to Hovedafdelinger: den forhistoriske og den historiske Tid. Og udenom det Hele slynger et Baand sig, bærende Indskriften »Nationalmuseets Segl« i stilfulde romanske Bogstaver.

* * *

Brygger *Carl Jacobsen* har Æren af i de senere Aar at have anvendt Glasmaleri som arkitektonisk Prydelse i et langt større Omfang, end vi tidligere har sét herhjemme i den moderne Tid. Først anskaffede han til Jesuskirken 12 mægtige Vinduer, udførte i den »Mayersche königliche Hof-Kunstanstalt für Glasmalerei in München«, og senere skænkede han i Anledning af Kongens og Dronningens Guldbryllup et stort Glasmaleri til Helligaandskirken (Fig. 47), udført sammesteds. Det var en kunstnerisk Tanke af Hr. Jacobsen til en Afvexling at skænke Kirken en Festgave i Steden for den sædvanlige Stiften af et Legat eller lignende; og det varede da heller ikke længe, før Vinhandler *Bestle* fulgte det givne Exempel og bestilte Mage til Vinduet i Helligaandskirken, og man troer at turde vide, at han ikke vil blive staaende derved. Kun ét kan man indvende mod disse straalende Gaver: hvorfor gaaer vi altid til Udlandet? hvorfor forsøger vi ikke vore hjemlige Kræfter? skulde f. Ex. ikke Hr. *Aug. Duvier* kunne magte en saadan Opgave? han har været behjælpelig ved Opmaaling og Opstilling af Helligaandskirkens Vinduer, og han har i forskjellige selvstændige Arbejder vist sin ubestridelige Dygtighed paa dette Omraade. Og Dekorationsmaler *Overgaard* har i den malede Prøve i Jesuskirken vist, at han sidder inde netop med den dekorative Evne, der i dette Tilfælde fordres.

I Jesuskirkens Vinduer er Halvdelen af de fremstillede Hovedfigurer hentet fra det gamle, Halvdelen fra det nye Testamente, nemlig: Moses, David og de fire store Profeter, Johannes den Døber, Paulus, Petrus, Jacobus, Markus og Lukas. I det her afbildede Vindue fra Helligaandskirken er det St. Jacobus, der er Hovedfiguren, omgivet af rige Renæssanceornamenter i brogede Farver. Bredden er $7^1/_2$ Fod, Højden $25^1/_4$. Fremgangsmaaden ved Forarbejdelsen er den samme, som anvendtes af de gamle Mestre: en mosaikagtig Sammenstilling af forskjelligtfarvet Glas, i dette Tilfælde det saakaldte »Antikglas«, indesluttet i et Næt af Blyindfatninger. Glassene er altsaa ikke

Fig. 47. Glasmaleri i Helligaandskirken. Gave fra Brygger Carl Jacobsen.

paamalede, men den glimrende dekorative Virkning opnaaes ved, at Farverne straaler med selve Glassets oprindelige Glød.

* * *

Det store Byggeforetagende paa Kongens Nytorv, Ombygningen af »Magasin du Nord«, til et Kæmpeetablissement i Lighed med de store Magasiner i Udlandets Hovedstæder, har desværre haft til Følge, at en af Kjøbenhavns værdifuldeste Privatbygninger er bleven ryddet med Jorden, nemlig *Ejendommen Nr. 15*, tidligere Schmidt & le Maires. Om dette var nødvendigt, er det vanskeligt at dømme; ialfald har man Lov til at beklage, at det er skét.

Den gamle Ejendom har sin Historie. Ved at effersé Protokollerne i Kjøbenhavns Magistrats Brevskriverkontor erfarer vi, at den allerede 1735 er tilskødet Raadmand Søren Jørgensen, af hans Enke Cicilie 1778 Peter Wilhelm Edinger, 1789 Præsident William Barton, 1797 Generalkrigskommissærinde Marthe Haslef Wærn, 1812 Etatsraad Kolderup Rosenvinge, 1816 Vexellerer og Bankier Hambroe, 1850 Firmaet Schmidt & le Maire, som har solgt Ejendommen til Wessel & Vett. Vi kan altsaa følge den tilbage til før 1735, og den har næppe, efter sin Stil at dømme, været ret gammel dengang, men er opført i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede. At den har nydt en ikke ringe Anseelse, fremgaaer ikke alene af de fornemme Beboeres Navne, men tillige af den Omstændighed, at den hører til de ganske faa kjøbenhavnske Privatejendomme, som findes afbildede i Thuras berømte Værk »Den danske Vitruvius«, hvor den findes selvanden i første Bind paa Tavle 120 under Navnet: »Opstalt af tvende Borgerhuse, som staaer paa Kongens Nytorv«.

Grunden til, at vi særlig dvæler ved denne Bygnings Forsvinden i Modsætning til saa mange andre, er den, at et Stykke godt Kunsthaandværk dermed samtidig er gaaet til Grunde. I den fandtes nemlig tre karakteristiske *Stuklofter*, af hvilke vi her bringer nogle Enkeltheder (Fig. 48 og 49). Som man sér, skriver de sig fra den saakaldte Baroktid, Overgangsperioden mellem Renæssancen og Rokokoen; de flade, flættede Baand er lidt tørre og magre, men Helhederne er godt komponerede, og adskillige Enkeltheder er kraftige og elegante. Man havde haabet at kunne nedtage Lofterne

og overføre dem til en anden Bygning, men det viste sig at være umuligt. Imidlertid er der af kyndige Hænder sørget for, at de kan reproduceres i komplet Korrekthed: Prof. *Hans J. Holm* har taget nøjagtige Opmaalinger af dem, og Billedhugger *H. Chr. Petersen* har taget Afstøbning af alle Ornamenterne, ligesom endel Fotografier vil kunne støtte en fremtidig Reproduktion.

Fig. 48. Fra et Stukloft i den nedrevne Ejendom Kongens Nytorv 15.

* * *

Da den berømte Videnskabsmand *Louis Pasteur* i December Maaned i Fjor fyldte sit halvfjerdsindstyvende Aar, var det naturligt, at Danmark saavel som alle andre Lande bragte ham sin ærbødige Hyldest. Vor udmærkede Bakteriolog Dr. Carl Julius Salomonsen dannede en Komité, hvori fandtes Mænd som Professor Christian Bohr, Professor Emil Chr. Hansen, Professor S. M. Jørgensen, Professor Kjeldahl og Brygger Carl Jacobsen. Man havde den kloge Tanke at vælge en Form for sin Hyldest, hvor ikke Materialets Kostbarhed, men det kunstneriske Indhold gav Værd og Interesse. Man valgte at lade en Medaille udføre, og Billedhugger *Stephan Sinding* paatog sig Arbejdet og udførte det med en Smag og kunstnerisk Følelse, som gjorde denne Medaille (Fig. 50) til en af de mest skattede Gaver, der fremkom ved denne Lejlighed.

Fig. 49. Fra et Stukloft i den nedrevne Ejendom Kongens Nytorv 15.

Medaillen, som blev støbt i Bronce hos Zinkstøber *Rasmussen*, har

den anselige Størrelse af 11¼ Tomme i Diameter. Paa Forsiden sés en ung nordisk Kvinde, som med kraftig Haand indhugger Videnskabsmandens Berømmelse i den ornamentprydede Runesten. Ordene, som staaer der, lyder saaledes: *Crystallisatio, Homogenesis, Fermentatio, Anaerobiosis, Virus Vaccinæ, Immunitas,* Navne paa de specielle Grene af Videnskaben, hvor Pasteur har gjort sine mest opsigtvækkende Iagttagelser. Paa Medaillens Bagside staaer i Midten: *1822 : Ludovico Pasteurio : 1892,* og her udenom læses i en ypperlig komponeret gammelnordisk Drageslyngning: *Discipli : et : admiratores : Danici* (Danske Elever og Beundrere). Paa Randen staaer indskrevet: *Felix qvi potuit rerum cognoscere causas* (Lykkelig den, som har formaaet at udgrunde Tingenes Aarsager).

Medaillen er baade i sin Komposition og i sin Udførelse et saa interessant og kunstnerisk tiltalende Arbejde, at man let forstaaer den Beundring, den vakte i Paris, da Dr. Salomonsen og Carl Jacobsen paa Komitéens Vegne paa selve den store Festdag i Sorbonnes Solennitetssal under Forsæde af Republikens Præsident den 27de December 1892 overrakte den til Pasteur.

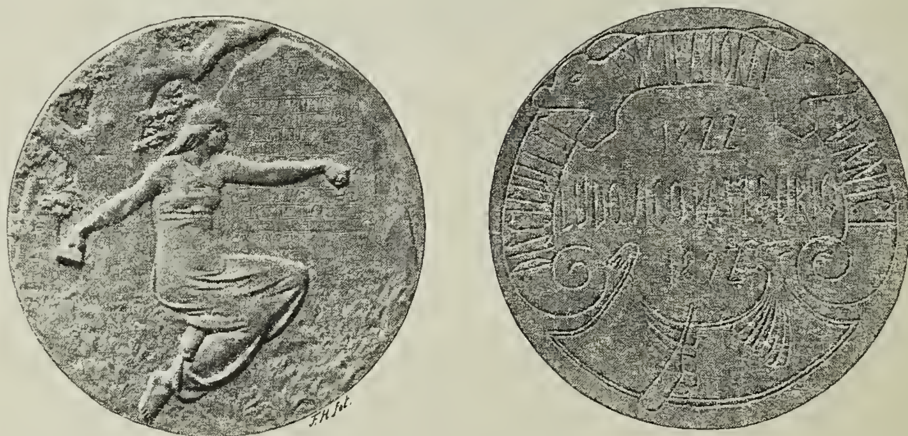

Fig. 50. Pasteur-Medaillen.

Medens det myldrer med Auktioner over Malerier og Kunstværker i en saadan Grad, at det er ubegribeligt at vort hjemlige Marked kan bære en saadan Masseproduktion, er det ligefrem en Sjældenhed at træffe en Auktion over Antikviteter og andre kunstindustrielle Arbejder. En saadan fandt imidlertid Sted i Slutningen af November Maaned i Fjor. Det var Maleren *Holger Jerichau,* som solgte sin ret betydelige Samling af Møbler, Porcellæner, Nips, Broderier og Textilarbejder. Særlig rigt repræsenterede var brogede Tæpper fra Orienten, kinesiske og japanske Møbler, samt gode norske Træarbejder. Det danske Kunstindustrimusæum købte ved denne Lejlighed to gode japanske Kakemonos og et fortrinligt Mahognitræs Empirespinet fra 1792.

* * *

Foreningen for Boghaandværk, som under sin fortræffelige Formand Xylograf *F. Hendriksens* Ledelse allerede har opnaaet en Række smukke Resultater paa forskjellige Omraader, har i den forløbne Del af Aaret afholdt tre interessante og stærkt besøgte Møder. I det første saa man et Udvalg af danske Bøger fra 1892, som i flere Retninger viste den betydelige Fremgang i den typografiske Ordning af vore Bøger, som Foreningens Virksomhed har medført; medens der samtidig selvfølgelig indløber adskillige Misforstaaelser, idet en ødsel Benyttelse af Papiret forveksles med en god Bygning af Kolumnerne paa Formatet. Fremdeles omfattede Udstillingen en Række franske illustrerede

Værker, som ved deres livlige Udstyr og tækkelige Elegance viste, hvor meget vi selv endnu har at lære i denne Henseende.

Ved de senere Udstillinger var det særlig Bogbindene, der var af Interesse. Arkitekt *Bindesbøll* og *Hans Tegner* havde blandt andet komponeret en Række Bind, som var udførte i fuldt Marokin eller Kalveskind hos Bogbinderne *J. L. Flyge, Anker Kyster, A. M. Pedersen* og *Immanuel Petersen,* alle bestemte til den danske Bogafdeling paa Chikagoudstillingen. Baade med Hensyn til kunstnerisk Komposition og til den tekniske Udførelse var her meget at glæde sig over. De af vore Kunstnere, som beskæftiger sig med denne Art Arbejde, har efterhaanden lært at bøje sig under Haandværkets tekniske Fordringer, og Bogbinderne har til Gengæld igennem Samarbejdet modtaget en Forstaaelse og Udvikling, der lover godt for Fremtiden.

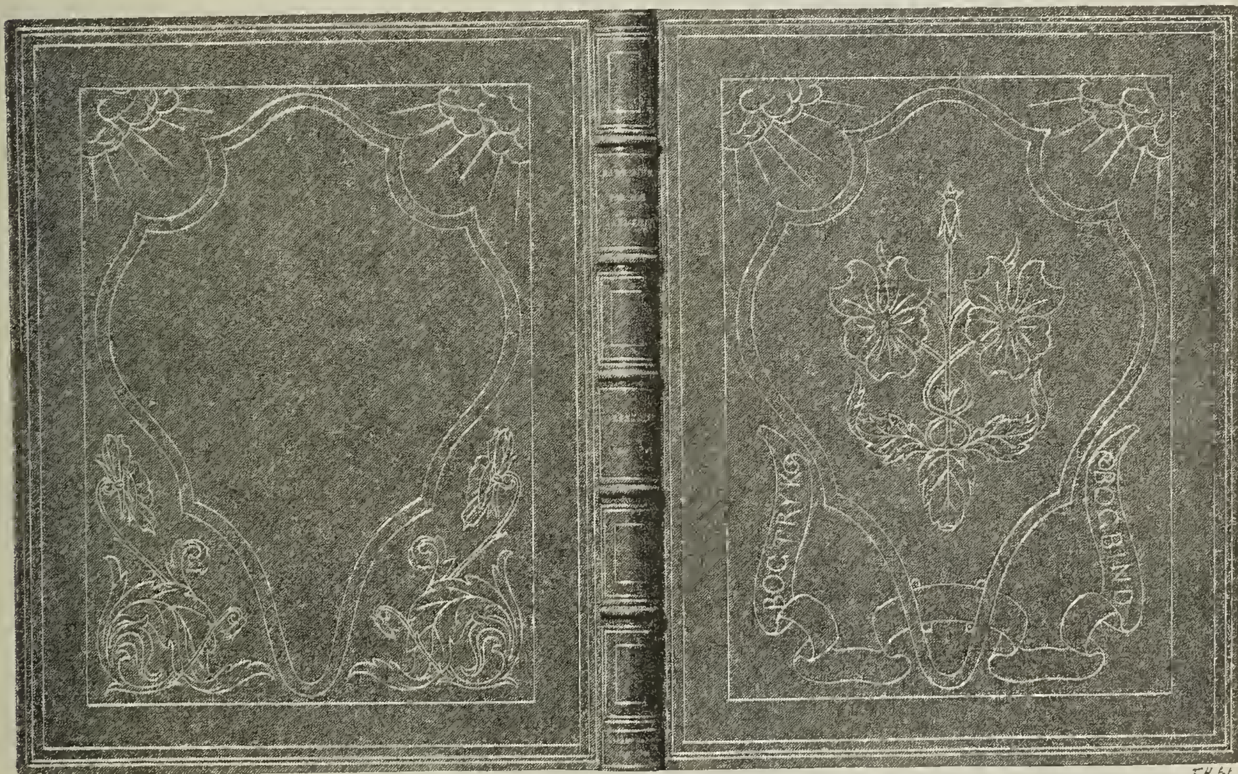

Fig. 51. Bogbind af Anker Kyster. Præmieret af Foreningen for Boghaandværk.

Det Bind, som her er afbildet (Fig. 51), er en Løsning af Foreningens Bogbind-Opgave og lønnedes med første Præmie med særlig Honnør. Det er her gengivet i omtrent en Kvart virkelig Størrelse og er komponeret, indbundet og forgyldt af den unge Bogbinder *Anker Kyster,* som ogsaa tidligere er bleven præmieret af Foreningen. Bogen er indbundet i fuldt Marokin af en mild blaagraa Farve. Indbindingen er med fast Ryg og syet Kapital. Den ydre Dekoration er en vellykket Variation af Boghaandværkets Mærke; særlig heldige er de nederste Hjørnefelter paa Bagsiden, hvis aabne Skjoldfelt tænkes udfyldt med Ejerens Monogram. Hele Dekorationen er trykt i Haandforgyldning med saakaldte Buer, større og mindre Stykker krumme Linier af samme Tykkelse. Muligvis havde Anvendelsen af en lidt federe Bue forøget den dekorative Virkning, men i alle Tilfælde har Bindet Krav paa at nævnes som et ualmindelig kønt Stykke Arbejde. Forsatsen er af hvidt ru Papir og ligeledes ved Hjælp af Buer og et enkelt lille Stempel dekoreret i Blindtryk i et til det ydre svarende Mønster.

Nogle Louis XVI Møbler.

I en længere Artikel her i Tidsskriftet — Aarg. 1887, S. 129 — har Hr. *Emil Hannover* saa indgaaende skrevet om Louis XVI'-Stilen — »Louis XVI's Stil og dens Møbelkunst« — at der ikke er meget at tilføje. Herhjemme har den aldrig fundet nogen frodig Jordbund, og de fleste af dens Møbler, bl. A. de her afbildede (Pl. I og II; Fig. 52 og 53), er efter al Sandsynlighed forarbejdede i Udlandet, rimeligvis i England, hvorfra man netop i den Periode indførte saa mange Møbler til vore Udsalgsmagasiner, at det var nødvendigt at nedlægge et Regeringsforbud derimod 1776.

Louis XVI-Tiden er en Overgangstid, der danner det forbindende Led mellem Rokokoen og Empiren. Derfor er det ganske naturligt, at Stilen ikke har noget enstonigt

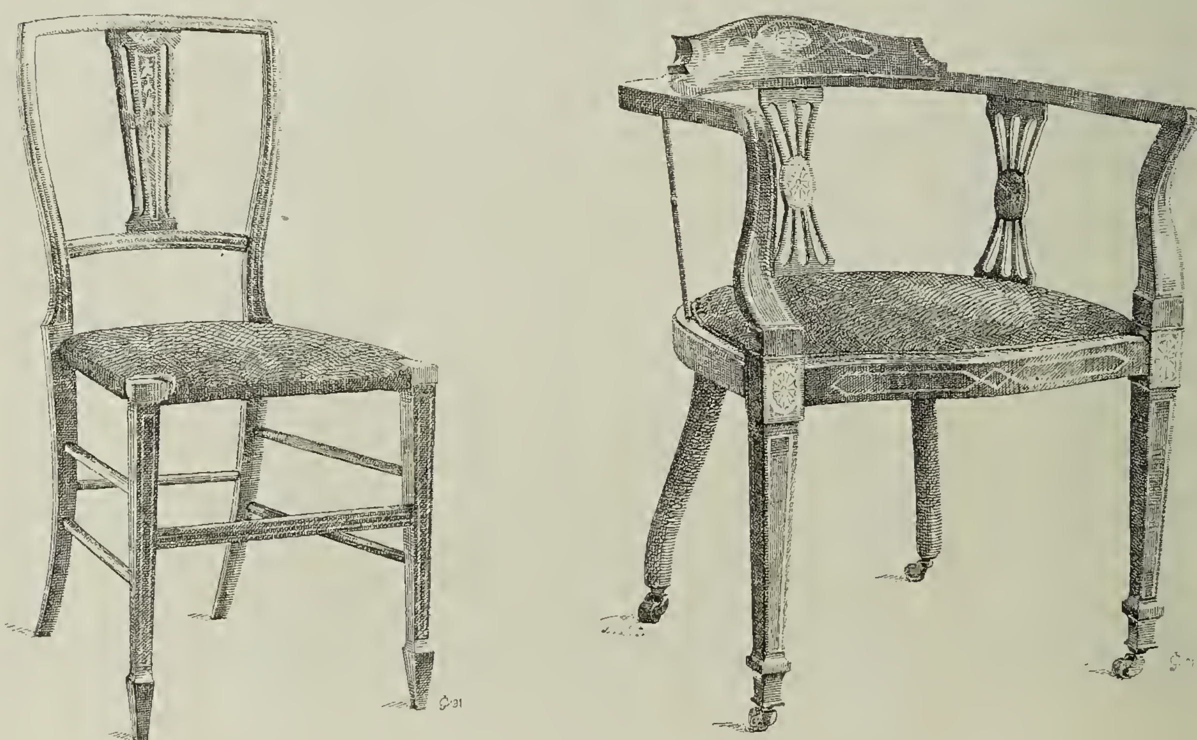

Fig. 52—53. To Stole tilh. Fru Anna With. (Tegnede af Chr. Jensen).

Præg, men i sin Begyndelse minder mest om Rokokoen, i sin Slutning mest om Empiren. Vi ejer herhjemme gode Exempler paa begge Retninger; der kan saaledes med Hensyn til den første nævnes nogle ganske fortrinlige Skabe og Kommoder i en modereret, retliniet Udvikling af Rokokoen, tidligere hjemmehørende paa Kristiansborg Slot, nu i Partikulier *Carlsons* Eje. Til den anden Periode hører de her afbildede Møbler ligsom de fleste, der fandtes paa den af Industriforeningen i Forbindelse med Rokokoudstillingen arrangerede Louis XVI Udstilling (s. Aarg. 1891, S. 132 flg.).

Hvad der udmærker disse Møbler er deres slanke Elegance, fine, spinkle Former, strænge, harmoniske Linier og deres interessante Komposition som en afsluttet arkitektonisk opbygget Helhed.

Materialet er mørkt Mahognitræ, indlagt med lyse Træsorter i forskjelligtfarvede Ornamenter, nydelige i Tegningen og teknisk fortrinlig udførte. Endvidere findes en diskret Anvendelse af Bronce til smaa Balustre o. s. v.

Salonskab tilh. Fru Anna With.

Tegnet af *Erik Schiødte*.

Chatol tilh. Kunstmaler Hans Tegner.

Tegnet af Ejeren.

F. Hendriksen.

Nielsen & Lydiche.

Vi kender intet til disse Møblers Historie; de er købte paa Auktioner, *Hans Tegners* Skab for sig, Salonskabet og Stolene som sammenhørende. Deres Hjemstavn véd vi intet om, men som de er, glæder de enhver ved deres smagfulde Fremtoning; de hører hjemme i en borgerlig Dagligstue, men er dog saa elegante i al deres Tarvelighed, at de kaster et Fornemhedens Skær over deres Omgivelser.

E. S.

Mindre Meddelelser.

I Januar har *Det danske Kunstindustrimuseum* udsendt en Meddelelse for Aaret 1892, hvoraf det fremgaar, at Fundamentet til Museets Bygning, som opføres efter Professor *V. Kleins* Tegning (s. ovfr. Fig. 1), var lagt allerede før Vinterens Begyndelse, samt at Aaret, der begyndte med en Kassebeholdning paa 121,454 Kr. 66 Øre, gik ud med en Beholdning paa 162,477 Kr. 3 Øre. Aarets samlede Udgifter havde været 42,764 Kr. 27 Øre, hvoraf 31,247 Kr. 87 Øre til Byggearbejder og 9,722 Kr. 27 Øre til Forøgelse af Museets Samlinger. For den sidstnævnte Sum var der kjøbt c. 500 Gjenstande. Fra Ny Carlsbergs Legatet havde Museet i sin Tid modtaget 341 Numre til en Værdi af 22,219 Kr. 17 Øre, og som Gaver var der skjænket Museet 309 Numre til en Værdi af 35,717 Kr., saaledes at Museets Samlinger nu omfatte o. 1150 Numre til en Værdi af 67,658 Kr. 44 Øre. Det forventes, at Museets Bygning vil være under Tag inden Udgangen af indeværende Aar, og hertil kan føjes, at den muligvis vil blive indviet i Sommeren 1894 med en nordisk Udstilling af Kvindens Arbejder i Kunst og Haandværk i Lighed med den ifjor i Paris afholdte Exposition des arts de la femme. — Den 31. Januar underskreves en Kontrakt, hvorefter Inspektør *Pietro Krohn* tiltræder som Museets Direktør fra 1. September d. A.

Den 22 December f. A. holdt Professor *v. Feldegg* i det Østerrigske Museum i Wien et Foredrag om *Theofilus Hansen*. Han nævnte som den Afdødes største Egenskab hans »Verständniss für Monumentalität«. Tiltrods for at den Afdøde troede, at han var en ren Græker og at han virkede som saadan, var han efter v. Feldeggs Anskuelse en ægte moderne Kunstner, hvem den romerske Kunst, Renæssancen og selv Baroken var gaaet over Blodet. Hansens store Parlamentsbygning betragtede han som romersk Kunst. Efter udførlig at have omtalt denne Bygning, gav Foredragsholderen tilsidst en Skildring af Hansen som Menneske og dvælede her navnlig ved hans ubøjelige Vilje, naar det gjaldt Gjennemførelsen af en kunstnerisk Overbevisning, og hans joviale Gemyt.

Foreningen til Hovedstadens Forskjønnelse holdt den 31. Januar Generalforsamling. Medlemsantallet var sunket til 415, Formuen voxet til 20,535 Kr. Den af *Edv. Petersen* komponerede Fontæne, til hvilken Professor *V. Bissen* havde modelleret en Del Storke, var delvis støbt i Bronce; Arbejdet udførtes af Hof-Zinkstøber *Lavr. Rasmussen* og Metalstøber *Schieltved*. Efter Korrespondance med Magistraten vilde Fontænen ikke, som tidligere paatænkt, blive opstillet paa Kultorvet men paa Amagertorv.

Den 15. Marts aabnedes den af *Foreningen for Boghaandværk* etablerede Fagskole med 42 Elever (4 Sættere, 12 Sætterlærlinge, 6 Trykkere, 5 Trykkerlærlinge, 9 Bogbindere og 5 Bogbinderlærlinge). Skolen har Lokale Nørrevold Nr. 80.

At Udlandets Opmærksomhed mere og mere henledes paa den danske Keramik, kan bl. A. ses deraf, at Konservatoren ved Museet i Sèvres *Edouard Garnier* har tilskrevet Fabrikant *Herman Kähler* i Næstved om Optagelse af nogle af hans Frembringelser i Museet. I Brevet meddeles, at *den kgl. Porcellænsfabrik* alt er repræsenteret i Museet. — Det sidste fortræffelige Kählerske Arbejde er den efter Professor *Lorenz Frølichs* Tegning udførte Majolikafrise, Ægir og hans Døtre, der saas ved Industriforeningens Marts-Forevisning og nu er paa Vejen til Chicago.

I Slutningen af forrige Aar har Direktør *Bernh. Olsen* udsendt to Smaaskrifter vedrørende *Dansk Folkemuseum*. Det ene er en »Illustreret Vejleder«, der beskriver og afbilder Museets Bonde- og Borgerstuer og slutter med en Fortegnelse over navnlig danske og slesvigske Fajancemærker, af hvilke nogle ere afbildede i nærværende Tidsskrifts sidste Hefte for ifjor. Det andet er en Katalog over Museet. Paa Grund af Museets uheldige lokale Forhold ere Gjenstandene ordnede og beskrevne efter visse Grupper (Folketro og Folkeskikke; Bylaget; Selskaber, Klubber og Foreninger; Haandværkslag o. s. v.), uden Hensyn til, hvor de have

Plads i Museet, hvad der gjør Katalogen interessant at læse, men vanskelig at benytte. Museets overfyldte Rum ere forhaabentlig kun at betragte som et foreløbigt Hjem for de rige Samlinger.

Den nu i 2den Udgave foreliggende »Fører gjennem Kristiania Kunstindustrimuseums Samlinger«, der er udarbejdet af Museets Konservator *H. Grosch*, følger Museets Lokaler Rum for Rum, og det maa siges, at Samlingerne ere voxede anseligt siden den første Fører udkom i 1888. Samtidig er der udkommet en Beretning om Museets Virksomhed i 1892, og Museets Væxt konstateres herved yderligere. Det har i Aarets Løb raadet over i Alt 41,912 Kr. imod 30,448 Kr. i 1891. Til Kjøb ved de *Hammerske* Auktioner i Köln (s. forr. Aarg. S. 158) havde Staten extraordinært bevilget det 9000 Kr., og desuden optog det et Laan paa 5100 Kr. navnlig for at kjøbe en Samling islandske Sølvsmykker, som blev det tilbudt. I Norge har Museet bl. A. erhvervet et Gobelinstæppe, der har været benyttet som Altertæppe i Lexvikens Kirke, og som betegnes som et »rimeligvis dansk Arbejde fra det 17de Aarhundrede«. Det er nærmere beskrevet i Føreren S. 80, og der skal her mindes om, at Tidsskriftet tidligere (1889, S. 104; 1891, S. 198) har gjort opmærksom paa danske Textilarbejder fra det 17de Aarhundrede i Moskov og i Strengnäs Domkirkemuseum. Kristiania Kunstindustrimuseum har i 1892 som i de foregaaende Aar forestaaet forskjellige nationale Husflidsskoler, men har her gjort en absolut god Forandring. De to »Træskjærerkurser« paa Dovre og i Bø ere blevne indstillede, og i Stedet for disse ensidigt virkende Skoler er der kommet en »Thelemarkens Kunstindustriskole«, der under Træskjærer *Hyllands* Ledelse skal give Undervisning ikke alene i Træskjæring, men ogsaa i Snedkring, Drejning og Tegning.

»Skansen och Nordiska Museets anläggningar å kgl. Djurgården« er Navnet paa et i Stokholm udkommet lille Skrift af *Herman A. Ring*, hvori Nordiska Museets eller rettere Dr. *A. Hazelius'* omfattende Friluftsmuseer paa Djurgaarden nærmere omtales og beskrives. Tidsskriftet har tidligere omtalt disse fortjenstfulde Bestræbelser (s. Aarg. 1891 S, 100, 147; 1892 S. 62).

Den 21. November ifjor var der stor Fest i *Kunstindustrimuseet i Berlin*. Det fejrede sin 25-aarige Bestaaen. Kejserinde Friedrich ledsaget af forskjellige Prinsesser var tilstede og blev modtaget af en Skare blomsterstrøende hvidklædte kvindelige Elever fra Museets Skole. Kultusminister *Bosse* talte om Museets Betydning og blev fulgt af en Række andre Talere: Professor *Jul. Lessing* gav en Udsigt over Museets Samlinger, Professor *Ewald* dvælede ved Museets Skoler, og efter at derpaa Minister *Delbrück* havde talt paa Bestyrelsens Vegne, strømmede det med mundtlige Hilsener fra lykønskende Deputationer fra Berlins Kommunalbestyrelse, Kunstakademiet, den akademiske Højskole, Rigstrykkeriet, den tekniske Højskole, Tysklands Kunstindustri-Forening, Berlins Arkitektforening, Haandværkerforening osv. Kommunalbestyrelsens Deputation overrakte et Gavebrev paa 15,000 Rmk.

I *Kunstchronik* for 5. Januar anmeldes en lille Bog af Dr. *M. Weigel* »Bildwerke aus altslavischer Zeit« (Særtryk af Arch. f. Anthropologie XXI Bd.), der samler og illustrerer, hvad der kjendes af Figurer og Billeder fra de hedenske Slavers Gudetro. Der er herimellem en Svantevit fra Rygen. Anmeldelsen siger, at disse Figurer og Billeder stemme med Beskrivelserne hos Thietmar af Merseburg, Helmold og Saxo Grammaticus.

Den 30. November ifjor døde pludseligt i Paris *Pierre Victor Galland*, den mest fremtrædende »peintre décorateur« i Nutidens Frankrig. Han var født i Genf 1822 og var oprindelig Ciselør, han lagde sig imidlertid ivrigt efter Maleri og Arkitektur, kom til Paris, svang sig her op til at blive Lærer i dekorativ Kunst ved École des Beaux-Arts (1873), til at komme i Spidsen for Gobelinsfabrikerne og til at have Sæde i Sèvres' »Commission de perfectionnement«. Det var ham, der tegnede Diplomet for Verdensudstillingen i Paris 1889. I Revue des arts décor. findes der mange Arbejder fra hans Haand, og i 37te Bind af Gazette des Beaux-Arts findes en længere Redegjørelse for hans Betydning.

I *Kunstgewerbeblatt* har *Heinrich Frauberger* udførlig anmeldt den i Efteraaret i Paris afholdte »Exposition des arts de la femme«. Han viser her Udstillingens Ophavsmand, l'Union centrale des arts décoratifs, al Ære, men hævder, at Udstillingen paa flere Omraader var meget mangelfuld. Navnlig viser han dette overfor dens Undervisningsafdeling. Han gjør i det Hele gjældende, at Frankrigs Fagskoler for kvindeligt Haandarbejde staa langt tilbage for Østerrigs, og udtaler, at den Udstilling, som 4 af Wiens Skoler vare repræsenterede ved, gjorde Opsigt og vil faa Betydning for den videre Udvikling paa dette Omraade i Paris. Artiklen er illustreret med nogle af disse Skolers Arbejder samt ved et gotisk Ur fra *Plancheon*, to Majolikavaser med Metalreflex fra *Clement Massier* i Cannes og to translucide Emaljeskaale fra *Fernand Thesmar* i Paris.

Fig. 54. Fire Stykker af Bøttgers røde Porcellæn (Rosenborg).

Den kgl. Porcellænsfabrik i forrige Aarhundrede.

Af Karl Madsen.

I.

Gennem lange Tider har det kinesiske Porcellæn været kendt og skattet i Europa. Enkelte Stykker siges at være komne hertil fjærnt i Middelalderen over Persien, Ægypten og det hellige Land. I det syttende Aarhundrede var kinesiskt Porcellæn blevet ret almindeligt hos Rigmænd og Venner af Kunst[1]. Men man nærede dengang ikke meget Haab om her i Vesten at kunne frembringe dette kostelige Stof. Det hed sig, at Kineserne nedgravede en Blanding af Æg, Gibs og Konkylier, der til Efterkommernes Fordel skulde ligge urørt i Jorden i 80 eller 100 Aar, deraf dannedes saa det tynde hvide, haarde og gennemsigtige Porcellæn, som uden Skade taalte at rumme de hedeste Vædsker, men som brast ved Berøring med Gift. Saaledes sagde Videnskaben i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede og Folketroen endnu i Begyndelsen af det 18de.

Blandingen var ukendt og Tilberedelsesmethoden vanskelig at forsøge. Man slog sig foreløbigt til Ro med at efterligne de kinesiske Farver og Dekorationer paa simple Fajancer fra de hollandske *Porceleijn bakkerijen*. Allerede i Slutningen af det 16de Aarhundrede var der dog i Florents frembragt et Stof, der havde ikke ringe Lighed med den kinesiske Porcellænsmasse. Men Fabrikationen af det saakaldte *Mediceiske Porcellæn* led af store tekniske Ufuldkommenheder og ophørte efter ganske kort Tids Forløb.

Senere lykkedes det i Frankrig — omtrent ved Aar 1700 — at frembringe en skuffende Efterligning af Porcellænet. Den blev kaldt for Porcellæn, og kaldes saa endnu, skøndt den strengt taget ikke er berettiget dertil; — Porcellænet af »blød Masse« er nemlig ikke dannet af Porcellænsjord (Kaolin). — Men af dette Stof, dette »uægte«, »kunstige« eller »bløde« Porcellæn, har de franske Fabriker i forrige Aarhundrede — *Sèvres* fremfor alle — skabt de skønneste, fineste, mest yndefulde og mest indtagende Arbejder, den europæiske Porcellænstilvirkning har at opvise. Det var maaske endog en noget tvivlsom Gevinst for Fabriken i Sèvres, at den omsider i 1769 naaede til ogsaa at kunne fremstille ægte Porcellæn. Dette havde vel mange og store Fortrin, men det tillod ikke

1. Se *Tidsskrift for Kunstindustri*, 1888, S. 8.

den bløde Sammensmeltning af Farver og Glasur, som udmærker de nydelige smaa Mesterværker fra Sèvres' ældste og bedste Tid.

Sachsen var det Land, hvor det for første Gang i Europa lykkedes at fremstille ægte Porcellæn. 1701 ankom til Dresden en Apotekerlærling ved Navn *Johann Friedrich Böttger* (f. i Schleiz 1682, † 1719). Der gik det Ry om ham, at han kunde lave Guld, og Kongen af Preussen fordrede ham udleveret. Men var der noget Menneske i Verden, der havde levende Trang til at vide, hvorledes man bar sig ad med at lave Guld, saa var det Kong August selv, hvis grænseløse Ødselhed havde bragt ham til en saa kritisk Status, at han daarligt kunde vise sig for sine Kreditorer i Dresden. Han sikrede sig Böttgers Person og lod ham strengt bevogte, men der kom intet Guld af Böttgers »Tinktur«, da den anden Julenat blev prøvet i Slottets hemmeligste Rum. Kongen tabte dog ikke sin Tiltro til »der Bewusste« eller »die Person«, som han kalder Böttger i sine Breve. Han regnede det for en Lykke at være bleven Protektor for dette »Guds Naades Middel«, især, da efter det knusende Nederlag ved Clissow, hvor Svenskerne havde erobret Lejren med Krigskassen, Hofsølvtöj og Bagage, Byen Krakau afslog at laane ham lumpne 5 à 6000 Thaler[1]. Forgæves søgte Böttger at undvige. I sin Vaande fandt han paa den Udflugt, at det var Smeltediglens Skyld, naar Guldet ikke vilde komme. Ehrenfried Walther v. Tschirnhauss, der havde anstillet keramiske Forsøg, anbefalede ham at bruge Leret fra Okrilla ved Meissen. Heraf fremstod *Böttgers røde Porcellæn*, af hvilket vi paa Rosenborg ejer en kostbar lille Samling (s. Fig. 54). Kong August, der var begyndt at nære stærk Tvivl om Muligheden af at frembringe Guld, var henrykt over denne saa uventet aabnede Udsigt til at kunne frembringe Porcellæn og befalede, at al Kraft skulde sættes ind paa at naa dette Maal. En skøn Dag i 1709 følte Böttger Parykken tynge usædvanlig stærkt paa sit forslagne Hoved; det viste sig, at Pudderet var forfalsket, og forfalsket med Porcellænsjord, der satte ham i Stand til at frembringe hvidt, haardt og gennemsigtigt Porcellæn, ganske som det kinesiske.

Straks var der ingen, der vilde tro, at man i Sachsen var naaet til at fremstille ægte Porcellæn. Men man fik jo snart Troen i Hænde. Fabriken i *Meissen* oprettedes og blev en glimrende Indtægtskilde for Landet. Det følger af sig selv, at man der af al Magt søgte at hemmeligholde Fremgangsmaaden ved Porcellænstilvirkningen, saa man ikke andetsteds blev i Stand til at oprette lignende Fabriker. Trods alle Forsigtighedsregler var det i Længden ikke muligt at hindre det. Det var for de fattige, strengt bevogtede Arbejdere altfor fristende at flygte bort og sælge hele den Hemmelighed, de havde svoret at bevare indtil Graven, til en af de mange, der vilde betale gode Penge for at faa den at vide. Smaa og store Potentater var nu næsten lige saa opsatte paa at lave Porcellæn, som de tidligere havde været paa at lave Guld, og Porcellænet havde jo det umiskendelige Fortrin fremfor Guldet, at det ganske utvivlsomt lod sig lave, naar man blot forstod det.

Allerede 1718 smuttede en Arbejder bort fra Meissen og hjalp til at grundlægge Fabriken i Wien. Hemmeligheden blev ikke her bedre bevaret. En Arbejder fra Wien tilbød sin Tjeneste i Höchst, men rykkede kun ud med sin Viden i smaa Portioner, hvorfor man fandt det hensigtsmæssigt at drikke ham fuld og afskrive hans Papirer, medens han sov Rusen ud. En Afskrift af disse Afskrifter tjente ved Grundlæggelsen af Fabriken i Berlin (1750). Arbejdere, der var flygtede fra Höchst, oprettede Fabriker paa Fürstenberg i Brunsvig (1730), i Baden (1753) og Zürich. Mange Steder blev der fundet Porcellænsjord. I Rudolstadt fandt en ung Student fra Jena Kaolin i noget Sand, en gammel Kone solgte som et udmærket Middel til at faa Blækket tört, i Frankrig var en anden

1. Se *Emil Hannover: »Zwinger« i Dresden. Tilskueren* 1885, S. 123.

Kone, der ansaa det hvide Lér, hun havde fundet, for godt til Linnedvask, Aarsag til at Sèvres omsider kom i Besiddelse af Porcellænsjord.

Antallet af de bortrömte Arbejdere, der grundlagde Fabriker, var naturligvis kun ringe mod Tallet af de bortrömte Arbejdere, der ikke vidste nok til at oprette en Fabrik, men som dog indbildte sig — eller ialtfald indbildte andre — at de havde værdifulde Hemmeligheder at afhænde mod en passende Belönning. De fleste af dem sagde sig at komme fra Sachsen, enten det var sandt eller ej. Hele denne Trafik var særdeles gunstig for rene Humbugmagere, der tilbød at sælge en Viden, de slet ikke ejede, — for den Art af Galgenfugle, der vævede Kejseren hans ny Klæder.

De meget beskedne Frembringelser fra den »Delfs Porcelins eller Hollandsk Steentöis Fabrik«, som 1722 var oprettet i St. Kongensgade i København, maatte opflamme Ønskerne om ogsaa her i Danmark at faa en Tilvirkning af ægte Porcellæn[1]. I 1731 fik Elias Vater »aus Saehsen« Penge til Anlæget af en Porcellænsfabrik paa Krøyers Plads, 150 Rdl. »zur Verfertigung der Composition« og 140 Rdl. 1 Mark til en Porcellæns Ovn, men ikke saa snart havde han faaet Pengene, för han løb sin Vej. Efter at have lidt denne Skade var den danske Regering klog nok til i 1737 at stille sig meget kølig overfor Tyskeren Hungers Tilbud om »at oprette et Manufactur for giennemsigtigt Porcellæn saa godt som det Sachsiske«. Navnet indgød ikke Tillid. 1747 fik Justitsraad Christian von der Maase til Clausholm et Privilegium til at oprette en Porcellænsfabrik, hvis Mærke skulde være et Kors under to Stjerner. Men denne Fabrik synes aldrig at være kommen i Stand.

Frederik den femte maa have været meget forelsket i det sachsiske Pocellæn. Af dette købtes for Kongens Kasse i 1750 bl. a. 96 Figurer for 310 Rdl. og i 1751 en Plat de menage, 4 Tallerkner og 2 Smörkander for 628 Rdl. Han søgte at grundlægge en Porcellænsfabrik i København. Sachseren *Ludewig v. Lücke* modtog i Aarene 1752—1757 ialt noget over 4000 Rdl. paa denne Konto uden at naa noget tilfredsstillende Resultat, senere blev han ansat ved Fajancefabriken i Byen Slesvig. I 1757 fik han tillige Betaling for nogle plastiske Arbejder, og paa Rosenborg opbevares en meget barok Elfenbensfigur af et kongeligt Svøbelsebarn, som er mærket med hans Navn[2].

En anden Sachser, *Johann Gottlieb Mehlhorn*, arbejdede her fra 1754—1762 med en aarlig Gage af 400 Rdl. paa Fremstillingen af Porcellæn, men da heller ikke hans Prøver naaede den tilbørlige »Perfection«, maatte han efter 1762 nöjes med en Pension paa 300 Rdl.[3]. I 1755 var der funden god Porcellænsjord paa Bornholm. Mehlhorns

---

1. Som bekendt skyldes saa omtrent alle de Oplysninger, der hidtil er fremkomne om den danske Keramiks Historie, Hr. Professor *C. Nyrop*, dette Tidsskrifts Redaktør. Den kgl. Porcellænsfabriks Forhistorie er behandlet af ham i en stor Afhandling *Den danske Porcellainsfabriks Tilbliven* i *Industriforeningens Maanedsskrift*, XIII, 1878, i *Danske Fajance- og Porcellainsmærker* i *samme Maanedsskrift*, XVI, 1881, og i et Par Artikler om *Dansk Keramik* i *Ude og Hjemme* 1883. Her er især benyttet den førstnævnte Afhandling, af hvilken der findes et Særtryk med en Række Tilföjelser.

2. Efterretningerne om hans Liv er temmelig uoverensstemmende. Han hed *Johann Ludwig Luck* (eller *von Lücke*) og stammede efter nogles Angivelse fra Dresden, efter andres fra Frankenthal. Han havde stort Ry for Portræter i brændt Ler eller udskaarne i Elfenben. I første Halvdel af det 18de Aarhundrede opholdt han sig længere Tid i Hamborg, hvor mange Arbejder af ham endnu skal findes. Til 1750 arbejdede han for det sachsiske Hof og modellerede for Porcellænsfabriken i Meissen. Han siges senere i 18 Aar at have været beskæftiget for Hertugen af Meeklenborg-Strelitz, derefter i 7 Aar for Hoffet i St. Petersborg og saa være rejst til Danzig, hvor han døde omtr. 1780. Efter Spengler gik han »herfra til Petersborg, hvorfra han efter en Deel Aar igien vendte her tilbage. Den Kongelige Kunstsamling besidder adskilligt af hans Arbeide«. *Hamburgisches Künstlerlexikon* I. *Spengler: Artistiske Efterretninger.*

3. I en Erklæring fra 1795 omtales Mehlhorn som »Mester fra Meissen«, der dog ikke havde tilstrækkeligt store kemiske Indsigter til at grundlægge en Porcellænsfabrik.

Fabrik ved Blaataarn beskæftigede 1760 to Kapseldrejere, en Porcellænsdrejer, en »Blaamaler« ved Navn Rönne og den fra Nordmandsdalens plumpe Figurer kendte Billedhugger Johan Grund, der oprindeligt havde været Gibsstøber ved Porcellænsfabriken i Meissen. Der lavedes Kander og Kopper, Snustobaksdaaser, Knivskafter og Stokkeknapper, Figurer

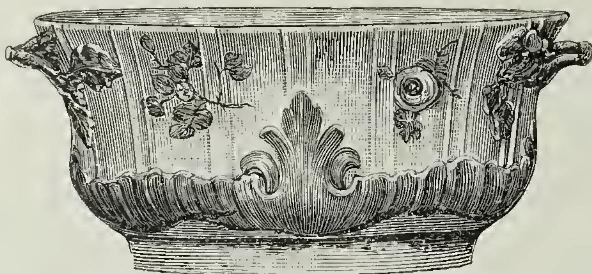

Fig. 55. Porcellænsskaal af Fournier (Rosenborg).

og Grupper; i Fortegnelsen over Fabrikens Former nævnes »tvende Börn, som forestillede Viinhøsten« af Seiffert, og »2 Billeder, holdende Kongens Portrait« af den ansete Billedhugger S. C. Stanley, 1760 maatte Melhorn fraflytte Fabriken ved Blaataarn, men fortsatte endnu i to Aar sin Virksomhed i den Fortlingske Fabrik i Kastrup, der 1755 havde

Fig. 56—57. To Porcellænsvaser af Louis Fournier (Greve Moltke, Bregentved)

faaet Privilegium til at fabrikere »alle Slags Steentøier og Porcellain, — undtagen det saa kaldede Delfs Porcellain eller hollandsk Steentøi«, dette var forbeholdt Fabriken i St. Kongensgade. Bevarede Prøver af Mehlhorns Porcellæn kendes ikke.

Man havde saaledes kun haft ringe Glæde af de Porcellænsmagere, der var komne fra Sachsen. Fabriken ved Blaataarn overdroges 1760 til en Franskmand, *Louis*

Fournier. Han var alt Aaret forud kommen hertil, rimeligvis indkaldt af den danske Regering, der 1761 udbetalte en Understøttelse til hans Børn i Paris.

Prøver af det Fournierske Porcellæn[1] hører nu til de store Sjældenheder; Rosenborg ejer de fleste af dem, men dog ikke de bedste (Fig. 55). Det er Porcellæn af »blød Masse« — *pâte tendre* — ligesom det gamle Sèvresporcellæn, til hvilket det nærmer sig i Karaktér. Alene af denne Grund danner dets Tilvirkning et interessant Afsnit af den danske Keramiks Historie, den tyske ejer intet tilsvarende. Det lidet, som Tiden har skaanet af Fourniers Porcellæn, viser, at Fabrikationen i kunstnerisk Henseende har været al Ære værd. Dets Farver er blide og fine, dets Dekorationer nydelige og de to Pragtvaser paa Bregentved (Fig. 56—57) har rige, kokette og morsomme Rokokoformer. Der gaves da ogsaa Fournier den bedste kunstneriske Hjælp, som Landet formaaede at yde. Flinke Emaillemalere med ansete Navne skal have malt mange af Dekorationerne paa hans Porcellæn. Fabrikationen stod under kunstnerisk Tilsyn, först af Stanley, hos hvem Fournier ved sin Ankomst hertil havde gjort sine förste Forsøg, og efter Stanleys Død i 1761 af Wiedewelt, der har udtalt sig stærkt rosende om Fourniers Virksomhed. Ogsaa Pontoppidan vidner 1763, at Fourniers Fabrik har frembragt »de skjönneste Taffel-Servicer«. Men Omkostningerne ved at holde denne Fabrik vedlige var uforholdsmæssigt store, og den skrinlagdes derfor ved Udgangen af Aaret 1765, faa Dage för Frederik den femtes Død.

I den kgl. Porcellænsfabriks Arkiv, hvis hidtil hverken offentliggjorte eller litterært benyttede Akter danner Grundlaget for den følgende Fremstilling, findes en Kladde til

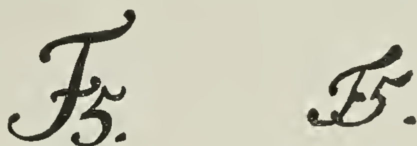

Fig. 58—59. Fournierske Mærker.

en Novbr. 1781 indgiven Beretning om Fabriken. Efter denne har man ønsket, at Fournier skulde frembringe ægte Porcellæn i Stedet for det skrøbelige Porcellæn af blød Masse. »Endskjöndt sidste (Fournier) bragte det videre end sine Forgiengere (v. Lück og Mehlhorn), vilde det dog ikke ret lykkes ham at tilvejebringe ret ægte Porselain, uagtet han blev dertil Kongelig understøttet, og om end hans Anlæg havde vedblevet, vilde dette have blevet for dyrt for Hvermands Brug«[2].

Fourniers Porcellæn er mærket med Frederik den femtes Navnetræk F_5 (Fig. 58—59). Hvis dette Mærke blev fundet paa ufuldkomne Stykker af haardt Porcellæn i sachsisk Smag, vilde man have al Grund til at tro at disse skyldtes Mehlhorn.

I September 1765 skrev Grev A. G. Moltke til Wiedewelt, at Fournier efter sit derom gjorte Tilbud kunde meddele sine Arkana til General-Krigskommissær Classen. Den kgl. Resolution, der ophævede Fourniers Fabrik, paalagde baade ham og Mehlhorn under Straf med Majestætens Unaade at aabenbare alt hvad de vidste om Porcellænstilvirkning til Porcellænsmaler Richter og Kemikeren F. H. Müller[3]; til disse to skulde Fabriken ved Blaataarn med Tilbehør overgives.

1. *C. Nyrop: Fourniers Porcellæn, Ude og hjemme* 27de Maj 1883.
2. Selve Beretningen siger: »Feylen var denne, at hans Porselin ikke aleene faldt meget glasagtigt, men endog porøs, var tillige overmaade kostbart, saa det ikke kunne blive til Brug for det Almindelige og derved opnaaes Hoved-Øyemærket: At spare de Penge, som da gik for fremmed Porselin«.
3. Efter *Nyrops* Afh. i *Industrif. Maanedskr.*, XIII, 1878, S. 38. Han nævnes her som Møntguardein, hvilket han skal være bleven efter sin Læretid som Apotheker, altsaa maa han rimeligvis have været

Efter Christian den syvendes Tronbestigelse og under hele den Struenseeske Periode var dog al Tilvirkning af Porcellæn stanset her i Landet. De hidtil gjorte Forsøg paa at skabe en Porcellænsfabrik havde kostet umaadelige Summer, og det Struenseeske Regimente var ikke gunstigt for slige Foretagender. Men kort efter Struensees Fald dukkede Planer om et saadant Anlæg frem paany, og alle de Personer, der efter Hofrevolutionen 1772 var naaet til at faa den störste Indflydelse og de höjeste Stillinger, sikrede dens Gennemførelse. Især var dog den Interesse, som Enkedronning Juliane Marie og Arveprins Frederik viste for Sagen, Aarsag til, at København fik den Porcellænsfabrik, som endnu er i Virksomhed.

II.

Frantz Henrich Müller indsendte December 1772 en Prøve af ægte Porcellæn til *Commerce-Deputationen* med Bön om at faa en Understøttelse paa 3 à 400 Rdl., saa han kunde indrette sig brugbare Ovne. Han var født her i København 1732, havde oprindeligt staaet i Apotekerlære og fik 1768 til Apotekernes Sorg kgl. Bevilling som Materialist, uagtet han først 5 Aar senere underkastede sig farmaceutisk Eksamen. — Müller fortjener den allerstörste Anerkendelse for den fremragende Dygtighed, med hvilken han gennemførte den vanskelige Opgave, han havde stillet sig, at oprette en Porcellænsfabrik af virkelig Betydning.

Deputationen henviste Müller til Fourniers Ovne, som han jo ikke kunde bruge, da de var beregnede for »blødt« Porcellæn. Men Maj 1773 fik Kommercekollegiet en Kabinetsordre, hvorefter det skulde lade sig Sagen være »höjst angelegen«. »Endeligen har Vores elskelige og kjære Broder, Prinds Frederik, tilsagt Os at ville have en besynderlig Omhu for dette Anlæg, hvorover Vores Commerce-Collegium og har skriftligen at give Ham Underretning om Alt, da Vi ville ved ham videre bekjendtgiøre Collegio Vores allernaadigste Villie«.

Müller fik nu Penge til at fortsætte sine Forsøg. Da disse gav ganske gunstige Resultater, mente han, at det belejlige Øjeblik til at anlægge en Porcellænsfabrik i stor Stil nu var kommet. 1774 udstedte han sin *Indbydelse til Participantskab i en Dansk Porcelain-Fabrique.* Der søgtes en Sum paa 50,000 Rdl. ved Aktier til 100 Rdl. Stykket. Han ventede nu, at Fuglene skulde flyve i Buret, men kun en enkelt Mand, Cancelliraad Ursin, tegnede sig den 7de Novbr. for 6 Aktier. Andre kom ikke, uagtet Müller udsendte et Tillæg til sin *Invitationsplan.*

Hjælpen kom fra eller gennem Konferensraad og Generaldirektør ved Postamtet *Theodor Holm* — 1781 adlet under Navnet Holmskiold — en forhenværende Læge, der var bleven Kabinetssekretær hos Enkedronning Juliane Marie.

Herom fortæller den alt citerede Kladde til Beretningen af Novbr. 1781: »Tilfældigvis faldt Frantz Hendrich Müller, nu værende Justits Rd og Inspektör ved den Kongl. Porselins-Fabrike paa at forespörge hos Etatsraad Holm, nu Holmskiold, Cabinets Sekretair hos H. M. Dr., om Allerhöjst Samme ikke havde besluttet noget i Henseende til hans ally. indleverte Indbydelses-Skrivt af 1774, hvorudi var bekendtgjort en Plan til en Porselins Fabrikes Anlæg i Kiøbenh. Et. Rd H., som var uvidende herom, modtog et Exemplar deraf og leverte det til Hendes Majestæt, som da vel havde hört Tale om denne Plan, men ikke førend nu seet samme. Hendes Majestæt fandt Behag i at tale om denne Sag med Et. Raaden, som först da toeg Porselinet, der stod færdig hos

---

knyttet privat til Banken. — Efter samme Forfatters *Meddelelser om dansk Guldsmedekunst*, 1885, var Caspar Lyng kongelig ansat Møntguardein i Kbhvn. fra 1761—1771.

Müller, i Øyesyn, hvorefter han ally. berettede, hvad han havde seet, det, Müller derom havde udladt sig med, og hvad han iøvrigt desangaaende selv tænkte. — Hendes Majestæt, som altid har fundet en sand Glæde i at fremme Videnskaber og Kunster hos os, befalede at anføre alt det, han om den Sag havde ally. andraget, i et Pr. M. og overlevere Samme til H. K. H. Arve Prindsen, hvilket strax skeedte. Og var i det Pr. M. det Betydeligste anført, som kunde siges for og imod dette Anlæg. Ved at sende Promemorien tilbage med dertil tilföjede Anmærkninger, yttrede K. H. sit Ønske, at et saadant Anlæg uden Byrder for Kongen og Landet maatte blive til, da derved mange Undersaatter vilde finde Levebrød og Landets Producter forædles«.

Der tilföjes, at dette gav Anledning til Holms Deltagelse i Foretagendet, og at han ikke var udygtig i Kemien, han havde tidligere fulgt adskillige Forelæsninger i dette Fag. Holm arbejdede med allerstörste Energi paa at faa Sagen fremmet. Et Brev fra Guldberg til Holm, dateret den 19de Decbr. 1774, lyder saaledes:

»See her, kiere Ven, Deres grundige Tanker tilbage med mine Anmærkninger, som jeg underkaster Deres Omdömme. Vistnok vil H. K. Höihed[1] fornöie

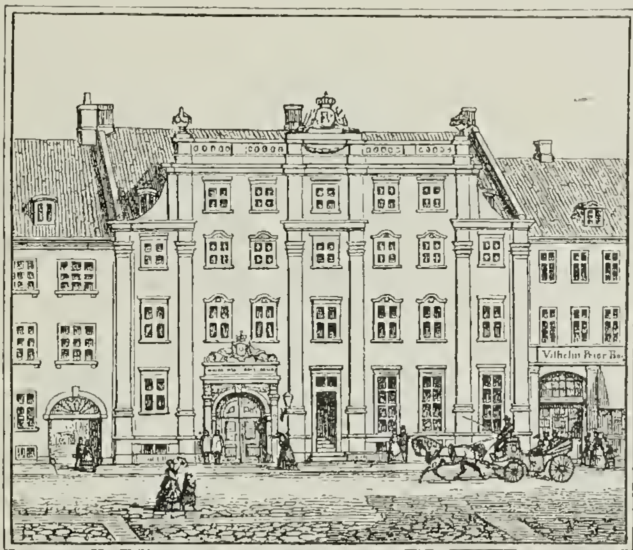

Fig. 60. Den kongelige Porcellænsfabrik paa Kjøbmagergade.

sig over at læse, hvad her er skrevet; men forinden var det uden Tvil got at høre Möller over endeel af Posterne, thi han tigger om Subscription af Herskaberne, og den kand ikke have steed, förend man er eenig om den Capital, der indskydes.

Jeg er med det inderligste Venskab

min Vens oprigtigste Ven

Guldberg«.

En ny Plan for Aktietegningen blev forsøgt, hver Aktie sattes til 1000 Rdl. Den 30te Decbr. erklærede en Haandbillet fra Arveprinsen, at Postgaarden — paa St. Købmagergade, ligefor Skindergade (Fig. 60) — var funden bekvem til en Porcellænsfabrik, hvorfor Lejerne opsagdes til Paaske 1775. Interessenter begyndte at melde sig, allerede den følgende Dag tegnede Sekretæren i General-Postamtet, Justitsraad Sören Munk, sig for en Aktie til 1000 Rdl.; 2den Januar 1775 tog den trofaste Ursin en Aktie, 3die Januar Agent P. v. Hemert én, 7de Januar ønskede Grosserer Chr. Hansen én eller to. Men det kneb med at skaffe flere borgerlige Interessenter. De nævnte Aktionærer under-

1. Arveprins Frederik.

skrev en af Holm og Historikeren, Kammerherre P. F. Suhm den 19de Januar udstedt Opfordring til ligesindede danske Mænd, der vilde tegne sig for Bidrag til Foretagendet, om at udtale sig om nogle af Planens Enkeltheder. Planen maa af Holm være forelagt Guldberg med Opfordring til denne om at indtræde i Direktionen. Han svarede med følgende Brev:

»Elskelige Ven.

De seer mine Forandringer; de har de gyldigste Aarsager, som min Ven vil selv indsee, og i det mindste begribe, saasnart De en Morgen Kl. 10 vil tale 1/2 quartier med mig paa mit Kontor paa Slottet.

Skaf Dem nu Selskabets Bifald.

Jeg skal da være Directeur, siden De vil have det; men jeg har disponeret Gen. Eickstedt til at være det med, saasnart han af Selskabet dertil bliver forlangt. Dette maa min Ven bringe tilveie, og Fordelen deraf er stor, naar Sagen fra os skal passere conseillet. *C'est un coup de maitre que d'avoir obtenu cela.* Lev vel, min Ven, og elsk Deres Guldberg«.

Den 24de Januar 1775.

Den ganske stupide General Eickstedt havde opnaaet en umaadelig Prestige efter sin Deltagelse i Hofrevolutionen 1772. Dagen efter Struensees Fængsling udnævntes han til Kommandant i København og Ridder af Dannebrog, en Maaned efter til Geheime-Statsminister, Oktober 1772 til Ober-Hofmester hos Kronprinsen og November 1773 til Ridder af Elefanten. Eickstedts Breve til Holm slutter gentagne Gange med en Tak »for de deilige blomster, De er alt for god at berøve dem samme selv«.

Der blev ialt udstedt 19 Aktier i Porcellænsfabriken. Gennem Guldberg havde Arveprinsen allerede den 12te Januar tegnet sig for 2, gennem Eickstedt tegnede Kronprinsen sig 21de Januar ligeledes for 2. Juliane Marie tog 4, Holm og Grev A. G. Moltke til Bregentved 1, Suhm 2 og Müller selv endeligt den sidste[1]. Direktionen blev dannet af Eickstedt, Suhm, Holm og Guldberg, Hemert blev Kasserer og Müller Fabrikmester.

Fabriken i Kastrup, der sad inde med sit gamle Privilegium paa at fabrikere Porcelæn, opgav dette efter Opfordring fra Kommercekollegiet. Et saadant »bestandigt Monopolium«, som Interessentskabet i den ny Fabrik oprindelig ønskede, opnaaede denne vel ikke. Kollegiet fremhævede i sin Forestilling til Kongen ret kraftigt sine Erfaringer om Eneretsbevillingers Skadelighed. Den kgl. Resolution af 6te Marts 1775 bifaldt »i Almindelighed, hvad derudi angaaende Monopolier er anført, dog ville Vi af særdeles Naade og uden Følge for Andre forunde Interessenterne i den her i Staden anlæggende Porcellainfabrik Monopolium paa 50 Aar for samtlige vore Riger og Lande«. Eickstedt havde allerede i et Brev til Holm den 15de Februar foreslaaet et saadant »Medium«. Privilegiet blev udstedt den 13de Marts.

Fig. 61.
Fabrikens Mærke.

Den 1ste Maj holdt Aktionærerne Møde i Ejendommen paa St. Købmagergade. Her blev bl. a. vedtaget, »at Fabrikens Stempel eller Merke paa forarbeidede Vare skulle være 3de Bølgeformige Stræger (Fig. 61), forestillende Danmarks 3de Strömme, nemlig Øresund og begge Belterne, det store imellem Sjælland og Fyn, og det lille imellem Fyen og Jylland«.

1. Efter *Nyrops* Afh. i *Industrif. Maanedsskr.*, XIII, 1878, S. 41. Suhm skriver til Holm i et udateret Brev, sikkert fra Slutningen af Januar 1775: »Igaar var J. R. Jensenius (?) hos mig, og aftalte vi da, at af de 3 tilbageværende skulde han tage 1 actie og jeg 2, og vi begge indgaa som Directeurer«. — Mellem Indtægterne fra 1ste Maj 1775 til 1ste Maj 1777 opføres »Interessenternes Indskud for 18 Aktier à 1000 r . . . 18000 r. Og det Halve Indskud for Nr. 19 . . . 500 r.«

Det er med dette alment bekendte Mærke — i Reglen i Blaat, rent undtagelsesvis kan det forekomme indkradset eller malt med Rødt eller Sort — at Fabriken fra förste Færd og indtil nu har mærket sine Frembringelser.

III.

Der er i Samlingen paa Rosenborg et Par Laag-Kopper (Fig. 62), som hidtil har været ansete for at være det ældste Vidnesbyrd om Fabrikens Virksomhed[1]. De er meget smukt dekorerede med forgyldte Ornamenter og Genier med Emblemer, der kan hentyde til en Porcellænsfabriks Virksomhed. De bærer Indskriften: *Gud giver Lykken til Porselins-Fabriken* og Datoen *Den 29de April 1775*. Men allerede den Omstændighed, at de har Mærket med de tre blaa Streger, som först nogle Dage senere vedtoges, gör det noget usandsynligt, at de skulde være lavede til den angivne Dato. I et Felt paa Overkoppen staar de sammenslyngede Forbogstaver *C K*. Disse Bogstaver passer kun til en eneste af de Personer, som dengang stod i noget Forhold til Fabriken, nemlig *Christopher Knoblauch,* der netop ved den Tid blev antaget ved Fabriken som Fuldmægtig og Til-

Fig. 62. Et Par Laagkopper med Datoen 29 April 1775 (Rosenborg).

synsmand. Den 24de Juli samme Aar udbeder han sig gennem Müller et Gagetillæg, og siges at være i »fattige Omstændigheder, der ikke tillader ham selv at meublere sine Værelser«, hvorfor der ansøges om, at han af Fabrikens Cassa »maatte forsynes med de fornødne Mobilier, saasom Seng, Stoele, Borde, Speil etc.«. Det er meget rimeligt, at Kopperne har været bestemte som en Mindegave til Knoblauch, de er i hvert Fald ikke fra April 1775. Porcellænsfabriken kom i det hele taget ikke i Gang för Nytaar 1776, og endda varede det noget, för den blev i Stand til at lave et saadant Par Kopper. Den blev ikke straks betjent af gode Formere og Dekoratører, og selve Porcellænet var ikke da saa hvidt og smukt.

Müller har selv i flere Afhandlinger vidtløftigt gjort Rede for sin Tilberedelse af Porcellænsmassen. Oprindeligt toges alle dens Elementer fra Bornholm, Kaolinen fra Grødby Aa, Sandet ved Robertsdal og Feltspathet især Norden for Svanike og tæt ved Nexø. Til Glasuren brugtes endnu Kridt fra Faxe og Flussspath fra Gislöv i Skaane. I Begyndelsen skaffede »Blaagraaagtighed og især Tilböjelighed til Skævhed« ham mange Sorger, meget Porcellæn blev Vraggods til Tab for Fabriken. Dens förste Porcellæn forekom Müller at ligne »det ældgamle japanske Porselin, ligesom dette danske Porselin

1. Saaledes ogsaa *Nyrop. Fra den kunstindustrielle Udstilling*, 1879, S. 50.

graaagtig, lidet gennemskinligt og matt i Brudet. Begge kan uden at tabe enten Volumen eller Glasuren udholde stærkere Hede end de mig bekendte virkelige europæiske Porselin Arter«. Müller indførte senere Kaolin fra Limoges, som han ved Prøver fandt bedre end det sachsiske og som ved at blandes med danske Materialer gav Porcellænet den attraaede Fuldkommenhed. Da Feltspath ikke fandtes i tilstrækkelig rigelig Mængde paa Bornholm, indførtes det fra Arendal i Norge, og Kridtet fra Møen blev foretrukket for Kridtet fra Stevns.

Sikkert nok har Porcellænet i Fabrikens förste Tid været stærkt graaligt. Man kan derfor tænke sig Müllers Forskrækkelse, da Apotheker Clar fra Rendsborg[1] i Januar 1776, lige efter at den danske Porcellænsfabrik var begyndt at virke uden endnu at have frembragt Mesterværker, indsendte Prøver af hvidt Porcellæn til Kommercekollegiet og forlangte et Privilegium. I en underdanig *Pro Memoria* til Fabrikens Interessenter den 26de Januar hævder Müller, at han for omtrent 3 Aar siden »imod vore anseeligste Chymisters Formodning« har bragt sine Forsøg paa at fremstille Porcellæn saa vidt, at »om dets Muelighed og Fuldkommenhed ikke meere kunde tvivles«. Han mærkede dog snart, at Apotheker Cappel og Clar i Rendsborg havde til Hensigt at eftergöre hans Porcellæn, den förste benyttede sig af, at Müller da ikke kunde arbejde hemmeligt, og anskaffede sig de af ham opfundne Møller og Ovne, arbejdede med de samme Stoffer og efter samme Methode, men strandede, fordi han ikke kunde skaffe sig en Recept paa Glasuren, Clar, som maaske havde »meere Application i det Fabrikmæssige«, tog nu fat, hvor Cappel slap, og Müller erkender de indsendte Prøver for at være »entskiönt smaae, saa dog smukke«. Han stoler dog paa, at »Collegierne selv fuldkommen har bragt i Erfaring, at ikke 2 Fayance Fabriquer har kundet soutenere sig hos os, men den eene ruineret den anden, ikke at tale om, at Hr. Clare, for de anseelige Forskud og Understøttelser af den Kongelige Cassa, endnu er en stor Skyldner, for at sette sit guule Fayance i den Stand at det kan blive ligt at kaldes Steentöy og kunde bruges med den Tilforladelighed, som det Engelske«. Uagtet Müller ikke vil »opvarme« sin Rettighed om Opfindelsen af Porcellæn i Danmark, slutter han med at sige: »Det er mig höist empfindlig, at de Folk, som viiser ikke endnu at være i Stand til at forfærdige et ret Stykke Fayance, der er af langt ringere Beskaffenhed, vil forblinde Öynene hos Publico med Opdagelser, der i det Væsentlige deraf aldrig har været deres Fait, og virkelig endnu gaaer langt over deres Horizont. — Men havde de ikke plöyet med min Kalv, saa havde de ikke heller opløst Konstens Mörkhed«.

Sagens Udfald ses af et den 4de Februar dateret Brev fra Eickstedt til Holm: »Grev Moltke sagde mig i fredags, at Clar fra rensborg hafde indsendt pröver af Porselain, forlangte Privilegium og i mangel af tilladelse at anlegge en Porselainfabrique, vilde hd. flötte til Berlin. Commerce collegiummet giordte imorges en forestilling derom, dog at det ey kunde accorderes ham, men at hd. fieg en gratial[2] for den opdagelse hd. havde giordt à condition at hd. ey opdagede hans konst; Moltke sagde at pröverne kom det sachsiske liig og var meged hviidere end Müllers. — For de deilige blomster Deres höyvelbrhed har været saa god at regalere mig med er jeg dem meget forbunden. De ere meged könne og meged vel lugtende, det er saaledes Vinter ude og angenehm Sommer inde«.

Clar drog tilbage til Rendsborg, til sin allerede 1765 anlagte Fabrik, der oprindeligt tilvirkede Fajance og efter 1772 Stentöj. Dette stod iøvrigt — og sikkert med Rette — i allerstörste Anseelse hos Datiden, 1773 havde Clar faaet Landhusholdnings-

1. Se Prof. *Nyrops* Afh. om Clar i *Dansk biogr. Leksikon.*
2. Clar fik 1777 en Præmie paa 1000 Rdl. af den kongelige Kasse.

selskabets store Guldmedaille, »Hoffet og hele Publicum« opkøbte hans Lager af Stentöj i København; i dette fandtes baade Thestel og hele Taffelservicer. 1779, da Müller intet havde at frygte af Clar, udtalte han sig i et Svar paa en Forespörgsel fra Kommerkollegiet til Gunst for en Beskyttelse baade af Porcellænsfabriken og de danske Fajancefabriker, som er komne »til temmelig Fuldkommenhed, især den i Rendsborg«.

Dette Uvejr blev altsaa lykkeligt besværget, men Müller havde andre Bekymringer, der ikke saa let lod sig fjærne. Pengene vilde ikke slaa til, der var faa Arbejdere og de duede næppe stort. Man tog dem især fra Militsen. 6te Februar 1775 havde han ansøgt Direktionen om at maatte antage til Porcellændrejere Michael Brenner og Antony Gruber, begge ved det danske Livregiment. Han ønsker til Drejerarbejdet at faa Lærlinge, »som noget nær er fuldvoksne, unge og stærke. Deslige subjecta meenes best at finde enten ved Liv Vagten eller ved Artillerie Corpset«. — Da der senere bliver Tale om at faa fat i nogle Sachsere, udtaler General Eickstedt, at disse ventelig vil blive »kostbarere end Soldaterne«, men ogsaa mere værd[1].

I Juli 1775 havde Müller 2 Drejere og 2 Formere, men disse var for faa til at holde én Ovn i Gang, end sige to. »Da man nu er avanceret saa vidt med Porselin Fabriquens fornødne Bygninger og Indrettninger, hvad det udvortes angaaer, at man med Guds hielp kan vente dermed at blive klar inden Høsten, — ligesom alle til disse Tings raae Forarbeidning behøvende Arbeidere ere antagne, hvoraf nogle allerede giøre Tjeneste ved Verket og de øvrige kan efter 1 à 2 Dages Anviisning straks settes hver til sit Arbeide. Saa maae man nu begynde at tænke paa den væsendligere Deel af Arbeidet«. Müller ønsker, at der maa antages 10 Lærlinge, »unge Persohner af 14—15 à 16 Aars Alder, som maatte om mueligt forstaae noget af Teignekonsten«. Hver bör oplæres til sit bestemte Arbejde, han udvikler udførligt sine Anskuelser om Forholdet ved en saadan Arbejdets Fordeling, der tillader »saa meget som mueligt at indskrænke Lönningerne uden at Arbeiderne skulde synes derved fornærmede«. »At nu saadanne Lærlinger ikke skal koste Fabriquen alt for meget, eller i sin Tiid naar de blive Svenne paastaae lige saa stor Lön, som fremmede af deres Profession, bör man, i mine Tanker, vælge Börn dertil af ringe og maadelige Vilkaar, som i Ligning med deres forrige Forfattning maae ansee det for en Lykke at antages i Fabriquens Sold. Saadanne troer jeg skulde være best at finde blandt Bondestanden, eller maaskee bedre paa Cristians Pleie Huus, i Betragtning af den gode Disciplin og Subordination, hvorudi de der bestandig holdes, helst da en Deel af dem, som mig er sagt, skal allerede have giort god Fremgang i Tegne-Kunsten paa vort almindelige Maler-Academie. — Saadanne unge Mennisker kunde snarest klædes og fødes til Fornöielse og i Henseende til deres ringe Herkomst best holdes under behørig Ave og Disciplin — en höyst nødvendig Sag paa en saadan Fabrique — uden at man torde befrygte Medhold og Indsigelser af Venner og Frender.

I Henseende til Lærlingernes Klædedragt, som jeg holder for bör være uniform, da kunde, om de höje Herrer saa synes, de til daglig Brug bære de saa kaldede Walders Kufter enten af hviid eller graat Klæde og til Söndags habit blaa, grönne eller hviide Klædes Kioler af Engelsk Farve med dertil passelige couleurede Underklæder. Og var det meget godt om saadan Dragt kunde blive introducered blandt alle Verkets Fabriquantere for at forekomme Yppighed i Klæder hos de Formuende og Misundelse samt

1. I Marts 1782 meddeler Direktionen: »Til 2de Bønder Karle, som af de Kgl. Godser afleveres til det Holsteenske Infanteri Regiment, istedenfor de derfra til den Kongl. Porselins Fabrike overladte 2de Soldater Lars Johansen og Jean Cautier, bliver til hver at udbetale 30 rd. af Fabrikens Kasse«. 1784 forhører Kapt. Carlsen i Kongens Regiment sig om, hvorvidt Musketter Joh. Fr. Funck har betalt til Fabrikens Sygekasse, »fremfor andre og paa Fabriken arbejdende Frimænd«.

Misnöjelse blandt de fattige, naar den eene ikke kunde gaae lige saa stadselig som den anden. Hvilket burde være een af Conditionerne for enhver, som vilde indgaae som fabriquant paa Fabriquen.

Lærlingerne og saa mange af Fabriquanterne som arbeide paa Stuerne bör alle, om mueligt indlogeres paa Fabriquen og staae under et slags Opsyn paa det de ikke ved at logere i Byen skal faae for megen Leilighed at søge slet Selskab og derved blive forførte. Men at deres Fritider ikke skulde falde dem for kiedsommelige, maatte man tillige være betænkt paa at forskaffe dem en og anden uskyldig Fornöyelse eller anden nyttig Underviisning f. Ex. Skrivning, Regning, Musiqve m. m. Thi ved saadanne Anstalter kunde Munterhed og Industrie vedligeholdes blandt Arbeiderne som er höist betydelig og uundværlig ved en saadan Fabrik«.

Han foreslaar endvidere at indføre Præmier for Lærlingene og Douceurer til Svendene, der underviser dem, samt at antage en »Hægemester« til at sörge for Lærlingenes Orden og Renlighed, samle dem Morgen og Aften og med dem forrette Bönnen i Samlingsstuen. — Udgifterne til Lærlingenes mangeartede Fornødenheder indtager en stor Plads i Fabrikens vidtløftige Regnskaber. Der er stadigt Regninger for Vask, ny Strömper og forsaalede Sko, foruden blandede Udgifter, som f. Eks. 1776, 15de April: »Hr. Holst for F. Noraa at konfirmere 2 Rdl. Klocker Reedtz for do. 1 Rrd.« 22de April: »Ober og undergraveren for do. 4 Mk. 8 Sk.« 6te Maj: »En Kone at Waage hos den syge Jacob i 8 Nætter à 12 Sk. — 1 Rdl.« 10de Juni: »Hr. Plokerose for 2de Kaarder 12 Rdl.« o. s. fr.

Fig. 63. Biscuit-Statuette af Arveprins Frederik. Af Claus Tvede efter Ludovico Grossi (med Andreas Halds Formermærke) Rosenborg.

Fabriken synes at have faaet sin förste kunstneriske Kraft i en Billedhugger *Tvede*, der sidst i 1775 blev overladt Fabriken fra Orlogsværftet. Ved 1ste Maj 1776 forlangte han Tillæg til sin Daglön, og da dette ikke blev bevilliget, nægtede han at arbejde ved Fabriken, da han andetsteds kunde fortjene mere. »Uagtet dette er vel sandt«, mente man, at han ikke havde fri Raadighed til at gaa derfra uden for at vende tilbage til Holmen. I Henhold til Fabrikens Privilegium ansøgte man om et Forbud mod at han nogetsteds fik Arbejde uden at fremvise en af Fabrikmesteren undertegnet Afskedsattest.

Claus Tvede blev der saa som Pousserer til 1783. Hans Kontrabog for 1781 og 1782 viser os, hvilke Arbejder han i denne Tid har udført. De af dem, vi tror at kunne genkjende, vidner ikke om nogen overlegen kunstnerisk Dygtighed. Det bedste af dem er hans Gengivelse af Ludovico Grossis Figur af Arveprins Frederik, lænet til Stamtræet (Fig. 63); den vil senere blive omtalt.

Alene ved danske Tropper var det aabenbart næsten umuligt at føre Fabriken til

noget synderlig höjt Niveau. Det fremgaar af et nedenfor meddelt Brev fra General Eickstedt, at Grev Schimmelmann og Kommercekollegiet indtrængende har anbefalet at søge Hjælp fra Udlandet, hvilket ogsaa skete.

IV.

En Hofjægermester von Langen var under Christian den sjette indkaldt hertil for at ophjælpe Bjergværksdriften i Norge, hvor han opholdt sig fra 1737 til 1742. Efter at være hjemsendt til Tyskland, blev han Leder af Porcellænsfabriken Fürstenberg i Brunsvig og opnaaede at faa denne Fabrik til at blive en af Europas bedste[1]. 1763 blev han paany indkaldt til Danmark for at reformere Forstvæsnet og blev her til sin Død i 1776. Hos denne Mand skal man have søgt Raad[2]. Han anbefalede at antage en Modellerer ved Navn *Anthon Carl Luplau*, der havde arbejdet ved Fürstenberg-Fabriken i 18 Aar og hvis Fader var Major og Ejer af Godset Luplau i Harzen. Gennem en Broder, der var bosat i København, meldte Luplau ved et fra Brunsvig den 15de Januar 1776 dateret Brev sig villig til at træde i den danske Porcellænsfabriks Tjeneste. Müller fik af Direktionen Ordre til at opsøge ham personligt paa en Rejse gennem Brunsvig, hvor Luplau da boede med Familje nogle Mil fra den fürstenbergske Fabrik. »De mange höytidelige Løfter og tillidsfulde Forsikringer, han gav mig om sine fortrinlige Kundskaber og Indsigelser i alle Deele af Porselin Mageriet«, skriver Müller 1795, »tillod mig ikke at tvivle om, at han jo var den Mand, han gav sig ud for, hvorfor jeg heller ikke tog i Betænkning at anbefale ham som en nyttig Mand for Fabriken«. Paa sin Side var Luplau bleven venlig stemt overfor Müller; da han den 12te Juli fornyer sit Tilbud til Direktionen, erklærer han under Forhandlingerne med Müller at være bleven underrettet saa godt og nöjagtigt om Fabrikens Forhold og sin egen Stilling der, at han maa erkende Fabrikmesteren for at være en veltænkende Mand. Han har derfor besluttet sig til mod en Godtgörelse af 300 Rdl. aarligt, fri Bolig og fri Brændsel, ikke alene at ville overtage Fabrikens Poussererarbejde, men ogsaa anlægge »die Maschinen« til Drejeriet og meddele Müller al sin Viden.

Fire Maaneder gik dog hen, för Luplau den 14de November 1776 i København undertegnede sin Kontrakt med Direktionen, der antog ham som Figurist og Modelmester for en aarlig Gage af 400 Rdl. foruden 60 Rdl. til Husleje og Brændsel. Samme Maaned skænkedes der ham af Fabrikens Kasse en grönmalet Topseng med Jernbeslag og Udtræk, en Skrivepult med Messingbeslag, et mahognimålet Klapbord, et Thebord, et stort Spejl med forgyldt Ramme, 12 Ruslæders Stole, 2 Par Lysestager af engelsk Tin paa Sølv-Façon, 4 Lysesakse, 3 Favne Brænde, en nedsaltet Okse, en Fjerding holstensk Smör, en holstensk Ost, Gryn, Sukker, The, Kaffe, Lys og andre Fornødenheder for ialt 112 Rdl. 8 Sk.

I den anførte Erklæring fra 1795 udtaler Müller sig med en Bitterhed om Luplau, der lader formode, at denne ikke helt har gjort Fyldest for de Forventninger, man havde næret til ham. Müller, som iøvrigt allerede i Februar 1776 havde tilraadet hans Ansættelse, erklærer at have udvirket denne med personlige Opofrelser. »Han paastod 400 Rdl., men Directionen tilstod ham ikkun 300 Rdl., Overskudet lovede jeg ham altsaa af min egen Lomme for at see ham fornöyet og desto meere virksom i Fabrikens Tie-

1. Et ualmindelig nydeligt Thestel fra den fürstenbergske Fabrik er kobt af *Det danske Kunstindustrimuseum*.

2. Se *Nyrops* Afh. i Industrif. Maanedsskr. 1878, S. 44. Beviserne for Forbindelsen mellem v. Langen og den københavnske Fabrik skal findes i en Brevveksling mellem Grev v. Stolberg-Wernigerode og Gehejmekonferensraad Carl Chr. v. Gramm

neste som jeg haabede. Af Fabrikens Bøger vil og kunne sees, at man aarlig har afkortet mig disse 100 Rdl. i min Gage, hvilken Udgift dog omsider blev mig eftergivet«. Müller har udvirket, at der anvendtes de 112 Rdl. til Luplaus Udstyr og at der blev givet ham 60 Rdl. aarlig til Husleje, »da hans Omstændigheder formedelst hans tilvoxende Familie bleve meer og meer trykkende, fik han atter af Medlidenhed ikke allene 60 Rdl. til Ildebrand, men og et Tillæg af 100 Rdl. aarlig samt frie Boepæl for sig og Familie i Fabrikens Vaaningshuus paa Christianshavn. Desuden har han haft særskilt Betaling for hvad extra-ordinaire Arbeide han har giort for Fabriken, saasom nogle halve Brystbilleder med videre. Hvorvidt hans Indsigter og Talenter til Gavns og Fordeel for Fabriken strække sig, er jeg i Stand til, naar forlanges, at forklare med et lovformeligt Documente, hvilket jeg var nød til at anskaffe mig i Aaret 1788, da Modelmæster Luplau ligesom nu søgte at hæve sig paa mine Skuldre. Men siden da værende Direction kiendte os begge fra den rette Side, kunde jeg ikke giöre Brug deraf uden at skade ham, som jeg dog aldrig har søgt eller agter at søge, naar jeg ikke bliver desmeer nødsaget dertil«.

Fig. 64. Buste af Dronning Juliane Marie ved A. C. Luplau (Rosenborg).

I Begyndelsen stod Müller og Luplau i det allervenskabeligste Forhold. Det fremgaar af Akter, som senere vil blive anførte i en anden Sammenhæng, at Müller endog var saa begejstret for den ny Modelmester, saa han regnede det for en utilgivelig Forbrydelse, at nogle Arbejdere havde tilladt sig nedsættende Bemærkninger om ham. Selv gentog han senere nöjagtig de samme Beskyldninger. Efter disse gav Luplau sig ud for at vide mere, end han virkeligt forstod sig paa, og var tillige temmelig doven. »Luplau bestiller selv lidet eller intet«, skriver Müller, »naar fraregnes det Tilsyn, han burde have med de andres Arbeide, og naar han endda giorde tilgavns, kunde han dog siges at bestille noget. Derimod paastaaer han åparte Betaling for hvad Arbeide han selv giör, og da Fabriken ikke har Raad og Leilighed dertil, blive de fleste Figurer og Façoner forfærdigede af Modellereren Kallenberg, hvori Luplau synes at have liden Deel«.

Hvor uvenligt end Müller paa dette Tidspunkt var stemt mod Luplau, lod han dog dennes »megen Duelighed i mange af det Fabrikvæsens Deele vederfares den fuldkommenste Ret«. Der kan heller ikke være mindste Tvivl om den gode Gavn, Luplau havde ydet Fabriken i de 19 Aar, han som Modelmester havde været den øverste kunstneriske Leder, bestemt Façoner, dirigeret Modellerarbejdet og haft Tilsyn med Drejere og Formere. Det er direkte eller indirekte ham, vi skylder de smukke Former paa Fa-

brikens gamle Vaser og Bordstel. Om hans Dygtighed som egentlig Billedhugger kan vi dömme efter den paa Rosenborg opbevarede store Buste af *Juliane Marie* (Fig. 64), der foruden de 3 blaa Stregers Mærke har Signaturen *Luplau Fec 1781* (Fig. 65). Det er et særdeles respektabelt Arbejde, omhyggeligt behandlet, om end ikke frit for nogen Törhed. Den mindre Buste *Arveprins Frederik,* der kendes i flere Eksemplarer, tillægges ogsaa Luplau, og sikkert med Rette, slige »halve Brystbilleder« har været hans Specialitet, de blev ham betalte med 50 Rdl. for Stykket. En Række smukke Biscuitfigurer, der maa antages at stamme fra Luplau, vil senere blive omtalte.

Fig. 65.
Mærke fra Juliane Maries Buste (Rosenborg).

Om Müller end muligt har Ret i at kalde Luplaus Indsigt i Porcellænstilvirkningens kemiske Del for ringe, har han dog stræbt at sætte sig ind i denne og ofte søgt at indføre tekniske Forbedringer ved Fabriken. 1788 fik han Tilladelse til i Glødovnene at forsøge forskellige formentligt brugbare Lerarter. I Porcellænsfabrikens Arkiv findes foruden Luplaus »Receptbog« et Manuskript, hvis lovende Titel er: »Alle Geheimnisse einer ächten Porcellans Fabrik, aus den hinterlassenen Schriften des weiland lebenden Modelmeisters Anthon Carl Luplau gesammelt und durch verschiedene Zusätze und Anmerkungen erleutert von dessen hinterlassenen Sohn Ludwig Luplau 1795«.

Müller har vel endog følt Luplaus Interesse for de Dele af Porcellænsfabrikationen, der ikke laa under dennes Styrelse, som et Indgreb i sine helligste Rettigheder. Han vaagede over dem med en Skinsyge, der gik over til glødende Raseri, naar han troede dem angrebne. Det er i samme Aar som Luplau forsøgte forskellige Lerarter i Glødovnene, at Müller saa sig nødsaget til at skaffe et »lovformeligt Documente« for Luplaus Trædskhed. Herved sigtes vistnok til et udateret Vidneforhør i Anledning af, at »Modelmester Luplau foregiver at have indrettet alt gavnligt Porselin Arbeyde paa den Kongl. Porselin Fabrike og paastaaer, at dets gode Forfatning og Drifft i alt der forekommende Arbeyde og physiske Operationer at komme og være til efter hans Bestyrelse«[1]. De Arbejdere, der har været ved Fabriken fra dens förste Tid, skal i den Anledning svare paa en Række Spörgsmaal, om hvilke de fleste erklærer ikke at vide Besked og de andre udtale sig noget modstridende, men dog mest til Gunst for Müller.

Efter at Müller havde faaet de alvorligste Paalæg fra Direktionen om at indføre Besparelser ved Fabrikens Drift, meddeler han i sit Svar December 1788 bl. a., at han har søgt at nedsætte Arbejdstaksten paa Drejer- og Formerstuen, »hvor man i Ligning med de øvrige Værksteder ikkun arbeider lidet over den halve Tid og fortiener for det meste $^1/_4$ Part meere end de øvrige Arbeidere. — Men det er blevet mig meget ilde optaget, thi Arbeids Accorden beroer allene paa Model Mesteren, der desuden under Anseelse af en redelig (»og flittig« er atter overstreget), men melancholisk Mand, har fra en og anden Kant vidst at forskaffe sig et Slags Medhold, men som naturlig mest hos hans Undergivne«. Senere er det dog lykkedes Direktionen at faa Luplau til at opgive sin Modstand mod denne Nedsættelse af Arbejdslönnen, og den er bleven iværksat Febr. 1791. »Om Arbeiderne ved Modelleringen og Formeriet ikke godvilligen indgaae den

1. Vidneforhoret er i Porcellænsfabrikens Arkiv henlagt ved Akterne fra 1793. I en udateret Skrivelse klager Luplau over, at Müller ikke vil intervenere i en Strid mellem ham og en Arbejder om Porcelænets forsvarlige Törring.

foretagne Nedsættelse i deres nu havende Fortieneste ved Fabriken, saa er det uomgiengeligen fornøden, at de iblant dem, som findes meest modvillige og ere Fabriken de kostbareste, maatte afskediges og deres Plads igien besættes, enten strax eller efter haanden, med andre, der ved deres Duelighed kunne blive Fabriked med mindre Bekostning lige gavnlige«. Direktionen tilföjer senere, at den saa meget mere maa anse en saadan Nedsættelse af Lönnen for mulig, »som Modelmester Luplau har forsikret det kunne ske i de Fag, der staa under hans Opsigt og Bestyrelse«.

Anledningen til Müllers Udfald mod Luplau i 1795 var en Ansøgning fra denne om at blive ansat ved Siden af Müller selv og Kancellisekretær Grönland som tredje Administrator ved Fabriken og udset til Müllers' eventuelle Efterfølger som Fabrikmester. Direktionen udbad sig de to Administratorers Betænkning over Luplaus Ansøgning. Müller fraraadede at antage Luplau og fandt, at Bergenseren *Johan Koren Blyt*, der i 16 Aar havde været ansat som Laborant ved Fabriken, som Kemiker burde foretrækkes, naar galt skulde være. Grönland støttede Luplau og paaviste klart og udførligt, hvor langt bedre Adkomster Luplau havde til at faa denne Post. Han havde været udset til Fabrikmester ved den fürstenbergske Fabrik, da han efter gentagne Opfordringer fra Danmark mere hemmeligt end aabenlyst rejste fra Brunsvig for at tjene den københavnske, hvor han havde erhvervet en stor Autoritet hos Arbejderne og gjaldt for at have haft Andel i Fabrikens förste Indretninger.

Müller synes at være bleven i höj Grad forbittret over sin Kollegas Erklæring til Gunst for Luplau. Han fraraader paany Luplaus Ansættelse som Administrator og tilföjer: »Endelig maae jeg og ved denne Leilighed bringe en Sag i Erindring som noget jeg skylder min egen Ære og Sinds Roelighed. At jeg som ældst Administrator ved den Kongl. Porcelains Fabrique ikke uden Krænkelse har i de seenere Tider oplevet en hoben Ubehageligheder, der synes at tilkiendegive en Slags Mistillid til min Bestyrelse, hvor iblandt og den, at der arbeides paa at faae mig Folk satte ved Siden, som jeg er overbeviist ikke i mindste Maade besidde de dertil fornødne enten chemiske eller physiske Kundskaber eller i andre Maader kan ansees qualificerede til et saadant Embede. En saare liden Opmuntring eller Belönning for en Mand, der har opofret 30 Aar af sin Leve Tiid og tilsat en Capital af 5000 Rdl. for at indrette og befordre en Fabrique i sit fædrene Land, der er maaske den eneste i sit slags, som i saa faae Aar er bragt til en upaaklagelig Fuldkommenhed. — Skulde det altsaa allernaadigst behage hans Kongl. Mayestet efter herom indkommen allerunderdanigst Forestilling at sætte mig en Person ved Siden som jeg umulig kan værdige min Tillid og Fortroelighed eller have Ære af at staae i Classe med, haaber jeg tillige allerunderdanigst at hans Mayestet er saa naadig at entledige mig fra mit Administrations Embede ved den Kongelige Porcelains Fabrique, da jeg uden det kan behøve en roelig Alderdom efter 49 Aars anholdende, trættende og med utallige Ubehageligheder ledsaget Arbeide hvoraf mit fædrene Land sandelig har draget den störste Nytte«.

Erklæringen er karakteristisk for Müller. Saaledes var han, han taalte ingen Modsigelser og var altid rede til at sætte haardt imod haardt, altid rede til at synge en lille Lovsang om sin egen Nidkærhed og sine uvisnelige Fortjenester af Fabrikens Anlæg og Styrelse. Læseren vil ofte faa dette Ledemotiv at høre. Hyppigt faar Müllers Stil en egen Glød og Farve fra hans koleriske Temperament, med virkelig flammende Lidenskab hugger han løs paa Enhver, der efter hans Skjön kommer i Vejen for ham eller hans Værks Fremme. Hans Udfald mod Clar i Rendsborg har allerede vist, at han ikke altid var ganske retfærdig, naar Blodet løb ham til Hovedet. Venlig og værdig, som han er fremstillet i den Buste, der staar ude paa Porcellænsfabriken, er der dog i hans Fysiognomi törre og haarde Træk og i hans fremtrædende Underbid noget, der staar i

Samklang med den snærrende Bidskhed, som ofte kommer forskrækkende til Orde i hans Erklæringer og Breve. Fraset sin utvivlsomme Dygtighed som Tekniker har han sikkert ved sin haardhændede Energi og urokkelige Resoluthed været en dygtig Leder for Fabriken. Megen Sans og Respekt for den kunstneriske Side af Sagen har han maaske næppe haft, uagtet han i Halvfemserne førte Titel af »kunstforstandig Administrator«; »de chemiske og physiske Indsigter« var for ham mere end de vigtigste, næsten »det ene fornødne«.

Luplau havde af Grönland faaet Attest for at være en rask Mand, der saa betydeligt yngre ud, end han i Virkeligheden var, hvad der formentes at være et Fortrin hos ham overfor hans svagelige Konkurrent, Laboranten Blyt. Kort efter blev dog Luplau syg og han døde endnu samme Aar, i 1795. Hans Enke Marie Elisabeth, f. Gediken, indgav den 5te Oktober en Ansøgning om at faa en saadan Pension, at hun anstændigt

Fig. 66. Flora Danica Tallerken, dekoreret af J. C. Bayer (Rosenborg).

kunde leve med deres tre uforsörgede Börn, og vedlagte en Afskrift af et Brev, i hvilket Müller bl. a. ved Løfter om en saadan Pension søger at overvinde Luplaus Betænkeligheder ved at komme til Danmark. Pensionen blev bevilget efter begge Administratorernes Anbefaling, Müller erklærede, at Luplau gerne vilde have gjort Indskud i Enkekassen, »men hans daglige Indkomme strækkede saa lidt til denne hans Begiærings Opfyldelse, at han som tiest saae sig nødsaget til för Forfalds Tid at hæve sin Gage«. Luplaus Slægt lever endnu i Danmark, hvor flere af hans Efterkommere har virket som Kunstnere.

Den 16de November 1776, to Dage efter at Luplau havde underskrevet sin Kontrakt med Fabriken, antoges *Johan Christoph Bayer* som Maler ved denne mod en aarlig Lön af 200 Rdl. Han var født i Nürnberg 1738, »bestemte sig tidlig til Kunsten og fulgte deri den berömte Dietsche Manér«. Johann Christoph Dietsch, født i Nürnberg 1710, død i samme By 1769, var Akvarelmaler, og malte især Landskaber, Blomster og Frugter. 30 Aar gammel kom Bayer til København efter nogle Aars Ophold i Leipzig. Ogsaa hans Slægt lever her endnu. Paa den retrospektive Kunst- og Industriudstilling i Sommeren 1879 udstillede Fru Olivia Bayer under Nr. 1434 en Overkop af københavnsk

Porcellæn, dekoreret af Johan Christoph[1] Bayer, hendes Mands Oldefader, med sit Navns Forbogstaver i Blomster.

Blomstermaler Bayer blev en af Fabrikens bedste Arbejdere. I 1793, da han søger et aarligt Tillæg paa sin Lön til sin Söns Opdragelse og Undervisning, kan dette vel paa Grund af de haardtfornødne Sparsommelighedshensyn, Direktionen maa tage, ikke blive ham bevilliget, men da Müller »haver givet ham det fordelagtigste Vidnesbyrd, at hans Arbeide stedse og hidindtil haver været got og forsvarligt, ville man i Forventning, at han fremdeles vedbliver at være Fabrikken til Nytte og Fordeel, have ham forundt en Gratification af 40 Rdl.«. Paa denne Tid var det berömte *Flora Danica*-Stel (Fig. 66 og 67) i Arbejde ved Fabriken. To franske Rejsende, Grev Fortia de Piles og Boisgelin, der besøgte denne og omtalte den vidtløftigt i deres Rejsebeskrivelse, siger, at Planterne paa dette Stel skal udføres med en saadan Nöjagtighed, saa Fabrikens fortrinligste Dekoratører nægter at give sig i Kast med dette slaviske Arbejde[2]. Fabrikens Regnskaber bekræfter Spenglers Angivelse i *Artistiske Efterretninger,* at dette Arbejde blev overdraget Bayer, han var gennem mange Aar den eneste, der — for en aarlig Lön af 274 Rdl. — malte Dekorationerne paa *Flora Danica*-Stellet, men blev saa i denne Tid heller ikke taget i Brug til andre Dekorationer[3]. Spenglers Angivelse, at Bayer kom til København for at male Planter til *Flora Danica,* er derimod urigtig, med selve Planteværket har han ikke haft at göre, det var hans Sön, Johan Theodor Bayer, der i dette Aarhundredes Begyndelse blev ansat som Tegner ved dette. Foruden at male Porcellænsdekorationer medvirkede Faderen til Holmskiolds Værk over Svampene og malte Blomsterbilleder; Spengler siger om ham: »Mange skiönne Blomsterstykker af hans Arbejde i Vandfarve prydede det forrige Christiansborg og ødelagtes med samme.

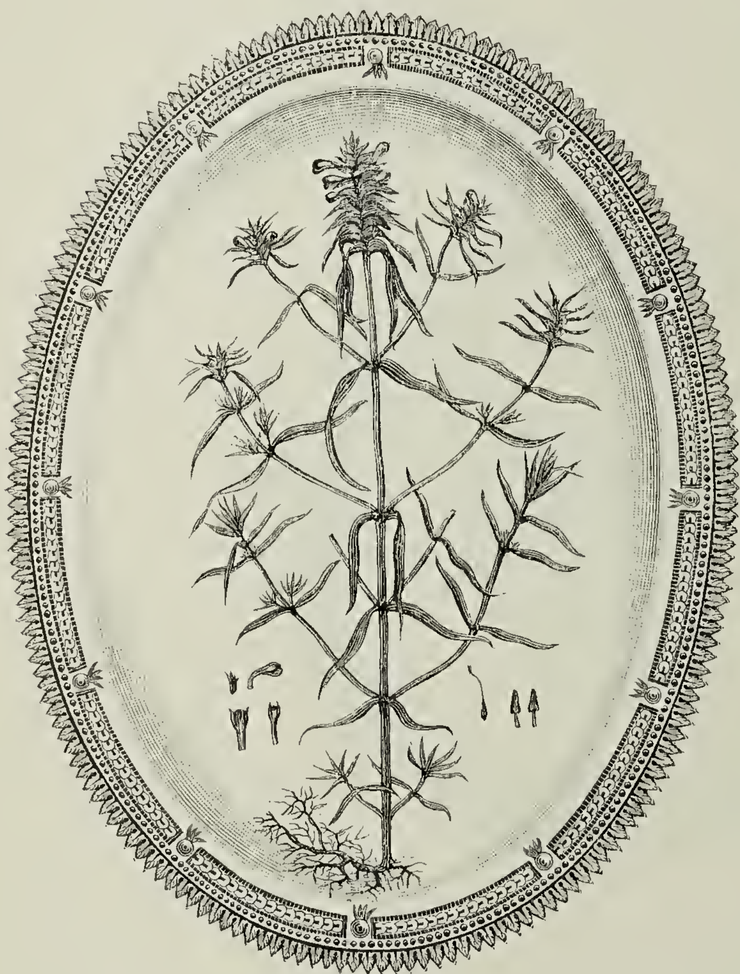

Fig. 67. Flora Danica Fad, dekoreret af J. C. Bayer (Rosenborg).

1. I Kataloget over Udstillingen og herefter i Nyrops Bog om denne kaldes han fejlagtigt *Johan Gotfred.*
2. *Voyage de deux Français en Allemagne, Dannemarc, Suède, Russie & Pologne fait en 1790—1792.* Paris 1796, I, S. 302.
3. Dog har han 1793 efter Holmskiolds Ordre dekoreret 24 Knapper med botaniske Planter til Gartner Bache. De skulde gives denne »som en Erkiendtlighed for den Uleylighed han saa ofte maatte have med at udlevere til Fabriken de forlangte saavel levende som tegnede Botaniske Planter«.

Som Blomster- og Frugtmaler var han udmærket, thi han fulgte ikke allene særdeles nöie Naturen, men behandlede tillige sine Arbejder med en sielden Flid og Nethed«. Et Gouachebillede af ham, forestillende »en Vase med Blomster, samt Jordbær og Druer paa et Bord«, solgtes paa Frederik den 7des Auktion 1864 for 5 Rdl. 3 Mk. Efter Weilbachs *Konstnerlexikon* formodes han tillige at have malt et Portræt af Frederik den 6tes Vartfrue, Madam Schönberg. I Krohns Fortegnelse over danske Kobberstik nævnes under Nr. 647 en Række Blade med Blomster og Frugter, raderede af J. C. Bayer. — Han døde i København den 20de December 1812 i sit 75de Aar.

Eftersom man havde følt en levende Trang til at fremme Fabriken ved at antage udenlandske Arbejdere, er det unægteligt paafaldende, at der gik saa lang Tid hen efter at Luplau i Januar 1776 havde tilsagt sin Hjælp, inden han og Bayer omsider fik Ansættelse ved Fabriken. Naar man nølede længe med at tilbyde Luplau saa gunstige Betingelser, som han ønskede, var Grunden sikkert den, at man andetsteds havde sin Garn ude og ventede bedre Fangst.

Fabriken i Meissen havde ikke mistet sit gamle Ry. Det var dog der, man længst havde kendt alle Porcellænstilvirkningens Hemmeligheder, det var derfra, alle de smaa Vidundere var komne, som overalt i Europa havde vakt Beundring og Skinsyge, og der var endnu en langt större Glorie om Arbejderne fra den store sachsiske Fabrik end om Arbejderne fra den lille brunsvigske. Øjeblikket var for Danmark gunstigt til at faa nogle Mænd derfra. Meissenerfabrikens nye Leder, Marcolini, hvis Direktion betegner en sörgelig Nedgangstid for den, havde ved at nedsætte Arbejdslönnen mod givne Aftaler vakt Misfornöjelse og Oprörstendenser hos Fabrikens Arbejdere. I dette rörte Vand fik Legationssekretæren i Dresden, *A. Hennings*, det Hverv at fiske. Han var en Mand med Interesse for kunstneriske Sager, og fremtraadte endog 1778 som kunsthistorisk Forfatter med et *Essai historique sur les arts et sur leur progres en Dannemarc.*

25de April 1776 melder han en lykkelig Fangst. Han har samme Dag i Grev Bernstorffs Navn sluttet en foreløbig Kontrakt med Pousserer og Modellerer *Johann Gottlob Matthäi*, der efter hans Mening er en særdeles dygtig Mand, indviet i næsten alle Fabrikens Hemmeligheder[1]. 9de Juni afslutter han en lignende Kontrakt med 4 andre sachsiske Arbejdere, Drejerne *Johann Georg Heinrich Kiehme* og *Johann Christian Wiemer*, Maleren *Friedrich Abraham Schlegel* og Formeren *Johann Gottfried Schmahl.* Samme Dag anbefaler han dem indtrængende til Bernstorff og til Direktionen for Porcellænsfabriken, til hvilken han tillige oversender Prøver af Meissenerfabrikens Emaillefarver. General Eickstedt beretter den 2den Juli om Situationen i følgende Brev (i hvilket jeg har tilladt mig at tilsætte nogle Interpunktionstegn):

»Depescherne fra Dresden har for nogen Tiid siden berettet, at efter at legations secretairen hafde hemmelig engagert den berömde Mathai og samme hemmelig hafde begived sig derfra, var fabriquen der bleven i stor embarras og hafde ved at betiene sig nat og dag af postheste indhented ham, jeg tror det var i Weimar. De hafde med mange persvasioner og løffter overtaelt ham at tilstaae at ville komme tilbages, naar de derhen sendte ham pardon, og i det haab hd da skulle retournere var den fra fabriquen udsendte taget tilbges. Men nu seer jeg af indlagde brev fra Hr. Geh. R. Bernstorf[2], at

1. I Kontrakten lover Matthäi edeligt paa Ære og Samvittighed »bis zu seiner Ankunft in Hamburg alles was zwischen ihm und mir vorgegangen, geheim zu halten, keinen etwas von mir in Hände habenden Papieren zu zeigen, und überhaupt auszer den mit ihm intressirten Personen iemanden etwas von seiner Reise und seiner Engagement kund zu thun«.

2. I et Brev af 29de Juni sender Bernstorff til Eickstedt forskellige Akter (sagtens Brevene fra Hennings), som han har fundet i en Portefeuille i Fredensborg, og meddeler at 4 sachsiske Porcellænsarbejdere foruden den bekendte Mathäi er ankomne til Hamborg og formodentligt med den förste gunstige Vind afsejler fra Lübeck til København.

denne kan ventes til fabriquen i Kiøbh. Jeg troer, at hd maa vide alle deris hemmeligheder der, siden de har brugt ham til at forbædre fabriquen der, men just dennes formodentlige store indsigt maa naturligviis giöre Müller opmærksom, at hd ey skal opsnuse Müllers hemmeligheder. Da nu 5 fra Meissen kan ventes, saa bliver det vel noget kostbar for fabriquen, enskiöndt at legations secretairen i Dresden endnu ey har skreved conditionerne, men med denne eller næste post kan ventes. Dog synes jeg, at om de endog vil falde kostbarere End soldaterne, er det dog bædre at have gode bestandige Arbeidere end den dagl. fortræd med soldaterne. Har nu commerce collegiet og Schimmelmann trænget paa, at fabriquen skal endog ved fremmede arbeidere at forskrive poussere entreprisen, saa faar de og nu understøtte samme. — Geh. R. Schimmelmann har for 8te dage siden tilskreved mig, at 2de fra den brunsvigske fabrique havde meldet sig hos ham;

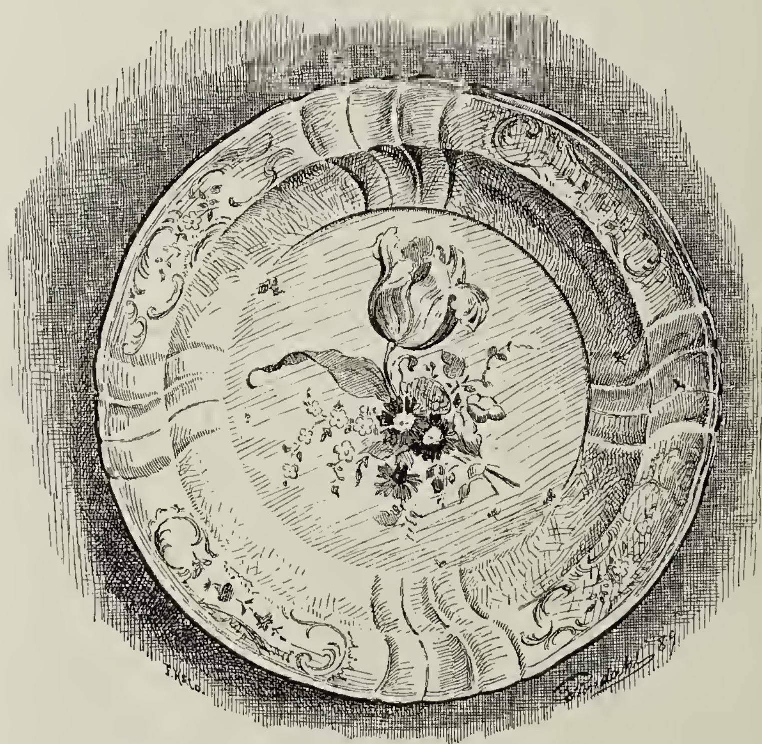

Fig 68. Fad fra Porcellænsfabrikens förste Tid (Folkemuseet).

hd uden at have giort nogen accord med dem har sendt dem til Kiøbh. Den ene var en dreier, den anden en blaa maler. Hd skriver, vil fabriqen ey have dem, saa er den ene god og anseelig til garder. Altsaa mener jeg staar det til fabriquen med samme at accordere eller ey, at accordere efter behag. Det var dog vel ey en opoffring at prøve dem«.

Alle 5 Sachsere kom lykkeligt og vel hertil. Den danske Chargé d'affaires, der havde udstedt deres Passer, maatte i den Anledning høre de hæftigste Bebrejdelser af den sachsiske Udenrigsminister. Til Gengæld sender Hennings den 4de September med en detailleret Beretning om Meissenfabrikens Indretning og Arbejdsforhold et Varselsbrev til København. Som de fleste af Hennings Breve er det skrevet paa Fransk og lyder i Oversættelse saaledes:

»Da Hr. Baron Rosenkrone velvilligt har villet taget sig af dette Brev ved sin Afrejse fra Berlin, benytter jeg den givne Lejlighed til at meddele Dem, mine Herrer, at det fra selve Porcellænsfabrikens Arbejdere er bleven mig meddelt, hvorledes Hr. Grev v. Callenberg, det sachsiske Hofs Gesandt, underhaanden har foreslaaet dem at vende

tilbage til Sachsen, og at han har anvendt alle mulige Overtalelsesmidler for at forpligte dem til at forlade Danmark. Jeg har adskillig Grund til at frygte disse hemmelige Underhandlinger, og sköndt jeg haaber, at Hensynet til deres egen Sikkerhed vil holde Deres ny Arbejdere indenfor Pligtens Grænser, er det dog muligt, at smigrende Løfter og honningsøde Ord i Længden vil göre Indtryk paa svage Sjæle, der har en naturlig Lyst til stadig Forandring, saaledes er jo almindeligvis Naturen i Folket og især i det sachsiske Folk. — Jeg beder Dem derfor, mine Herrer, ikke at nægte Deres Opmærksomhed til det, jeg har den Ære at sige Dem, og at hindre enhver Forbindelse mellem deres Arbejdere og den sachsiske Minister. De har for Dem et Eksempel i en af de Arbejdere, som er komne til Kjøbenhavn. Han var antaget i Berlin paa meget gode Betingelser; fanget i forfængelige Forhaabningers Snare kom han tilbage til Meissen, hvorfra de samme Grunde, der först jog ham afsted, har ladet ham rejse bort paany«.

Fig. 69 Terrin fra Porcellænsfabrikens förste Tid (Folkemuseet).

Man synes et Øjeblik at have været betænkt paa i endnu större Omfang at lokke Arbejdere fra Meissen til København. Et udateret Svar paa en Depeche af 13de Juli giver følgende Oplysninger: Maleren Ehrlich er en ung, meget dygtig Mand, der ikke vil forlade Sachsen uden paa særdeles gode Betingelser. Drejeren Klügel, som har med Brændingen og Anlæget af Ovnene at göre, er gammel og har en Sön, oplært i samme Fag. Han forlanger en Gratifikation af 300 Rdl. foruden Rejsepenge, og 500 Rdl. i aarlig Lön; Sönnen skal have det samme som de hidtil fæstede Arbejdere. Endvidere er der den berömte Bataillemaler Grossmann, Broder til Kabinetssekretæren i Krigsdepartementet, han ønsker levende at komme til København, naar han kan faa 30 Rdl. om Maaneden og 300 Rdl. til Rejsen. Administratoren har tidligere brugt ham til at faa Arbejdere og Udkast fra Sèvres, hvor han har arbejdet i 6 Maaneder.

Men man fik ikke ganske den Fornöjelse af de sachsiske Arbejdere, som man havde ventet. Matthäi[1], af hvem man havde lovet sig saa meget, kom slet ikke til at ar-

1. Han var født i Meissen 1753, havde først under Dietrichs Vejledning søgt Uddannelse som Maler, senere under Bormann studeret Arkitektur og endeligt under Acier uddannet sig som Modellerer ved Porcellænsfabriken i Meissen. For denne modellerede han i Dresden efter Antikerne, senere blev han

bejde ved Fabriken i København, Schmahl, der kun var Lærling, heller ikke. Rimeligvis er de efter den sachsiske Gesandts Opfordring vendte hjem igen; Müller giver senere den Forklaring, at begge, som var »gode Folk af Gemyths beskaffenhed, begiærede selv deres afskeed og gik tilbage, fordi de indsaa, at de ikke kunde være Fabriquen til den Nytte, man lovede sig af dem«. Deres Rejseomkostninger blev betalte med 254 Rdl. 2 Mk. 2 Sk. Luplau blev antaget i Matthäis Sted.

De tre andre blev. I August opsattes ny Kontrakter med dem, som imidlertid först blev underskrevne den 19de November. Der lovedes dem 300 Rdl. i aarlig Lön og 60 Rdl. om Aaret i frivillig Gave til Husleje og Brændsel, hvilken Lön de efter kgl. Fuldmagt kunde hæve hele deres Levetid, om end Fabriken blev nedlagt, mod at de, saalænge de stod i Fabrikens Tjeneste, »udøve al deres Kunst med den mueligste Flid og Troskab, giöre selv og undervise de lærende i alt hvad de vide og kunne, nöie efterkommer det, der af Directeuren, Fabrikmesteren eller andre Foresadte til Fabrikens Tieneste maatte befales, i alle Maader rette sig efter de ved Fabrikens giorte Anordninger saavel i Henseende til de bestemte Arbejdstimer, som i Hensigt til en skikkelig upaaklagelig Opførsel, samt hemmeligholde, hvad de maatte erfare om Porselinets Tilvirkning«. — Der meddeltes dem tillige Indfødsret. — I den foreløbige Kontrakt havde de kun maattet love at blive tro og flittige Arbejdere, der efter bedste Ævne vilde tjene Fabrikens Tarv.

V.

Det vil ses, at Forholdene ved Fabriken let kunde medføre Strid om hvem der skulde have störst Indflydelse paa dens Virksomhed. Der var Luplau, som af Direktionen var antaget til Modelmester og kunstnerisk Leder, og der var de tre Sachsere, som oprindelig havde afsluttet deres Kontrakter med Regeringens Befuldmægtigede og med god Grund kunde tro sig kaldede til at reformere og dirigere Fabriken. Der var Müller, som ikke var tilsinds at taale mindste Indgreb i sine Rettigheder som øverstbefalende, og der var Knoblauch, som tragtede efter at faa Autoritet i sin Stilling som tilsynshavende Forvalter. Der var Claus Tvede, som forhen havde spillet förste Violin og nu følte sig tilsidesat for Brunsvigeren. Der var Bayer, som var en bedre Kunstner end den sachsiske Maler Schlegel, men som maatte arbejde som dennes Elev og for ringere Lön. De danske Arbejdere var misundelige paa Sachserne, disse stræbte efter at göre sig til Herrer paa Fabriken, og Lærlingene, der ikke kunde afgöre hvem de skulde lyde, vidste hverken ud eller ind.

Den urolige Tilstand tog en Ende med Forskrækkelse. Den 24de Januar 1777 Kl. $6^3/_4$ om Morgenen blev Fabrikens Port af Knoblauch efter Müllers Befaling og med Holms Samtykke lukket i for Næsen af de tre Sachsere, hvem man havde tilsagt en aarlig Lön af 300 Rdl. paa Livstid. Da de alligevel vilde gaa ind, blev de med Magt satte udenfor. De opsøgte straks Hennings, som var kommen til København fra Dresden og som naturligvis blev i höjeste Grad forbitret ved at høre, hvorledes man havde baaren sig ad mod de Folk, som han havde engageret og givet sine allervarmeste Anbefalinger. Samme Dag gav han sin Vrede Luft i et meget pathetisk Brev til Holm, i hvilket han anklager Müller for hans slette Ledelse af Fabriken, der tidligt eller sent vil volde dens Undergang til Tab for Interessenterne og Staten. Hans (franske) Brev slutter med følgende Tirade: »Jeg er sikker paa, at Hoffet ikke vil forlade tre Flygtninge, som tager

her Inspektør ved Afstøbningssamlingen, han døde i Dresden 1832. Nogle af hans plastiske Værker omtales med megen Ros. Hans Sön, Karl Ludvig Matthäi (1778—1848), var baade Bygmester, Stukkatør, Maler og Forfatter om Kunst; han skal have store Fortjenester af det tyske Kunsthaandværks Udvikling i Aarhundredets Begyndelse. Fra 1798 til 1800 opholdt han sig i København.

deres Tilflugt til dets Beskyttelse og dets Retfærdighed. Det er umuligt, at Vold forbliver ustraffet under en Julie og en Frederik, at Menneskeheden lider under Folkets Bifald og at man kvæler Vindskibeligheden, medens hele Nationen er fyldt af Ønsket om at hæve sig af sin Nød og fremkalde Blomstring i et Land, der med mægtige Skridt gaar frem mod Velstand og Storhed«.

Den 21de Februar skriver Hennings et nyt (fransk) Brev til Holm: »Det er ret haarde Fremgangsmaader De benytter Dem af mod de stakkels Porcellænsarbejdere. De nægter dem Subsistentsmidler uden at de er dömte skyldige. De har ladet dem sætte ud af Fabriken uden at have søgt Tilflugt til Lovene. Disse Fremgangsmaader er vilkaarlige, og dersom De ikke frygter Lovenes Straf, saa frygt Himlens. Tidligt eller sent vil den ene eller den anden vise sig. Og de samme Mænd, som de behandler uden Barmhjertighed, kunde tjene Dem til Nytte. Er der et större Barbari end at se dygtige Arbejdere omkomme i Elendighed, berøvede Brændsel for at varme sig og Brød for at nære sig, dem, der har forladt deres Fædreland og smigrede sig i Haabet om hos os at finde et Tilflugtsted for Resten af deres Dage? Jeg besværger Dem, min Herre, sig mig, hvori deres Brøde bestaar? Dersom de kan nævne mig det, erklærer jeg mig for deres Forsvarer, det er smukt at være det for Menneskehedens Skyld. Jeg ved ikke, at de har gjort sig skyldige i anden Brøde end den at mishage en Apotheker og at det er farligt at falde i Hænderne paa Fakultetet«.

Sagen var imidlertid overgiven i Rettens Hænder. Udskriften af Politikammerets Protokol med de i denne Sag afgivne Forklaringer og Vidneforhør danner 137 skrevne Foliosider og giver adskillige interessante Oplysninger om Fabrikens Forhold paa hin Tid.

Müller forklarer i sin Klage til Direktionen de to Sachseres Bortrejse som allerede anført. »Derimod have vi de Tree øvrige, en Maler og toe Dreiere, endnu paa Halsen til störste Skade og hinder for Fabriquens indvortes Orden og Roelighed. — Herrer for og Herrer bag, men de störste Køtere af Tænkemaade, saa de ere færdige at giöre alle Fabrique arbeyderne opsetzige ved deres Exempel. Een Dag laste de alt hvad arbeyd vore egne giöre, en anden Dag drikke de til Pæls med dem for at giöre Complot. I Henseende til Indsigter, da have de aldeeles intet forud for vore egne, hvor meget de end raabe deraf; men derimod saa stor en Portion af Mod og Indbildning, at de troe sig berettigede til at giöre og lade alt hvad de vil og at komme og gaae, ligesom de selv finde for godt, foruden at de ved alle slags Intriguer og Indvendinger søge at unddrage sig for alle Ordres og foranstaltninger, som Fabriquens Tarv og Indretninger medfører. Formodentlig har deres Opsetzighed og lumpne Opførsel i Meissen, hvormed de selv ikke kan tie, fouliteret os denne slette — om jeg saa maa sige — og maadelige Acquisition, og er det vel ikke for intet at de blev her, da deres Cammerater gik bort.

De foregive at de ere Mestere og have Friehed som i Sachsen — hvor der arbeydes stykkeviis — de ere ikke antagne som Arbeydere, og altsaa kan de komme og gaa, arbeyde og spadsere efter Behag. Jeg har betydet dem, at vort Anlæg er nyt, vore Lærlinge unge som behøvede Tilsyn, at de for deres skyld have faaet et Tillæg af 40 Rdl., og følgelig at deres Nærværelse var fornøden og deres fraværelse i dobbelt henseende skadelig; jeg har endog lempet mig efter dem og tilladt, at deres Nærværelse kunde tillades skifteviis, men alt forgieves.

I Haab at udlokke noget af deres paaberaabte dybe Indsigter i Porselin Mageriet, holdt jeg gode Miner med dem, ladende mig gefalde, at de i 16 à 17 Uger giorde tvertimod hvad de burde giöre, at de skiød paa Skuldrene og viiste Foragt for alt det Arbeyde vore egne kom frem med, sigende »es taugt nichts; es mus gantz anders sein«, uden at sige hvorledes. Imidlertid de arbeydede saaledes efter eget behag, indførte de Hanker til Kopper, Tude til Thee Potter, en mængde slette Façons foruden adskillige

Forandringer, som alt paa Fabriquens bekostning maatte kasseres og endnu til deres Beskiemmelse staae til Eftersyn. Jeg fandt saaledes ved Sammenligning mellem vort eget og deres Arbeyde, at vore egne Arbeydere vare dueligere end disse Hexemestere. Alt hvad der kom ud heraf, var det jeg blev kruset i Hovedet, folkene forstyrrede og til deels opsetzige, fordi disse fremmede skulle nyde saa anseelig Gage mod dem uden at kunne præstere meere. — Enfin, de veed intet uden hvad som kan ventes og findes hos en god Drejer Svend og Maler Svend, og for saavidt maae jeg tilstaae, at de have sig intet forbeholden. Hvad de ellers prale med, bestaaer i endeel Efterretninger, som de have søgt at rapse sammen paa deres Flugt fra Meissen og hvad de kan have extraheret af Millys *Abhandlung von Sachsischen Porzelain.* Dette søge de at forøge ved at udspionere vort Anlæg.«

Müller beretter videre, at Sachserne efter nogen Tid skiftede Taktik, roste de danske Arbejdere som habile Folk, der blev slet lönnede og behandlede som Fajancearbejdere, og indgik Alliance med dem. Forgæves begyndte Müller at göre Afdrag i Sachsernes Gage for at faa dem til at falde tilföje, de arbejdede og spadserede som forhen og Wiemers Dreng blev meldt syg, uagtet Fabrikens Læge bevidnede, at han intet fejlede. »Da Brunsvigeren Hr. Luplau, en Mand der saavel i honet Tænkemaade, som grundige Indsigter er en Contrast mod de ommældte Saxere, som Model Mester inventeret nye Dreie Skiver og sammes nyttige og fordeelagtige Indretninger fald enhver i Øynene, vare Saxerne ham strax paa Halsen, paastaaende, at han skulde frafalde denne sin Opfindelse. Men da hand det ey vilde, lode de sig ikke nöye med at giöre samme ubetydelig og foragtelig, men søgt endog paa adskillige Maader at modsige og tilintetgiöre den Indflydelse han som Modellerer og foresadt skulle have og virkelig fortiente. Dette gik saavidt at vore egne ogsaa vare ophidsede til en virkelig Revolte, hvilken Tumult vedvarede heele Dagen, uden at der blev giort Gavn for det mindste. Og giver jeg enhver at betænke, hvor meget det maae smerte mig og enhver redelig Betient ved Fabriquen især Model Mesteren og Fuldmægtigen — som endnu langt haardere angribes — ikke at nævne den Foragt de viiser imod Nationen selv; at man skal være udsadt for disse slette Menniskers dumdristige og lögnagtige beskyldninger og saadant uagtet, at ingen Porselin Fabriques Anlæg nogen steds i Verden kand prunke med den Fremgang som vores, hvorfore Gud være lovet!«

Knoblauch attesterer Rigtigheden af Müllers Besværinger, ja, der kunde fremføres end værre Ting om dem, »især naar deres Opførsel og foragtelige Medfart imod mig maatte tages i Betragtning, uagtet at jeg paa alle muelige Maader har søgt at tiene dem som fremmede«.

I Müllers Indberetning til Politidirektøren anføres som Grund til den nævnte Revolte, der varede en hel Dag og ikke blev stillet uden »Rigeurs«, at Arbejderne af Sachserne blev ophidset mod Luplau, og »efter deres Exempel med bitterhed og forhaanelse opholdte sig over et af ham forfærdiget Billede, uagtet at samme i Kiendernes Øyne virkelig passerede for et Mesterstykke«. Der indrömmes, at den af dem indførte Drejemaade har været heldig for Thekopper, men ellers »gandske ubestemt og dobbelt langvarig, og i henseende til hanke have de forvoldet at jeg har maattet cassere 80 Dosin paa Fabriquens bekostning«. Den egentlige Grund til at de omsider blev bortviste fra Fabriken var dog den, at de til Etatsraad von Hemert havde sagt om Müller, at han »tog Interessenternes Penge uden at samme kunde vente frugten deraf, siden jeg ikke forstod, hvad jeg havde paataget mig«.

Müller opsætter et Klagemaal med 12 Punkter, hvis Rigtighed vil kunne bevidnes af Fabrikens Folk. De indstævnes saa til at afgive Forklaringer. Egentlig er det ikke meget graverende Ting, der gennem disse kommer frem om Sachserne. Om den saa-

kaldte »Revolte« erklærer det förste Vidne, Maleren J. C. Bayer, at den Dag da Luplaus Figur kom frem, besøgte de to sachsiske Drejere i »Fyrstunden«, för Arbejdet ved Lys begyndte, deres Landsmand Schlegel paa Malerstuen. »De havde en Hob af de andre Arbejdere med sig, men Vidnet veed af ingen Tumult at sige eller at der om Luplau blev talt, men som sædvanlig havde de lystige Historier imellem sig«. Med Undtagelse af Knoblauch véd heller ikke de andre Vidner af, at der paa den Dag skal have været stor Tumult; derimod er det sikkert, at Sachserne ikke har fundet Smag i Luplaus Figur. Schlegel har sagt, at om hver af Fabrikens Arbejdere havde gjort sit Stykke af den, var den bleven akkurat lige saa god. Efter Knoblauchs Udsagn skal de have paastaaet, at Lærlingene i Sachsen kunde göre det lige saa godt, efter andre Vidner, at den var god nok til Fajance, men ikke til Porcellæn, at det ikke var en Prøve for en Modelmester, at den ikke kunde holde sig og ikke var »probatum«. I det hele taget har de udtalt sig ret nedsættende om Luplau, uagtet Kiehme — efter Luplaus eget Vidnesbyrd — har opfordret ham til at holde sig til dem og tilföjet de mystiske Ord, at med dem var der et Ord at tale.

Fig. 70. Røgelsekar (Rosenborg).

Efter Sachsernes Forklaring gik de den Dag, da der skulde tages Form over Luplaus Figur, over paa Salen for at søge efter nogle Lærlinge, og fandt der Müller siddende ved Bordet med flere af Fabrikens Folk, der dadlede Figuren og fremhævede dens Fejl. Kiehme sagde da, at Figurens Udarbejdelse ikke egnede sig for Porcellæn. Under Diskussionen, der varede en Timestid, satte Tvede en af sine Figurer ved Siden af Luplaus for at vise, at denne var ringere. Iøvrigt var det dem imod at kritisere slige Ting i Læredrengenes Paahør. Hvad der foregik paa Malerstuen har Bayer forklaret, Fablen om Revolte har Knoblauch opfundet.

Fig. 71. Dekoreret Fad med Navnetræk (Rosenborg).

De tilstaar ærligt, at de ikke har sparet »Knoblauchen, dessen Herz gantz böse ist«. Schlegel har gjort Nar ad ham, naar han om Morgenen gik sin Inspektionsrunde paa Malerstuen i Nathue, Slobrok og Tøfler. En Dag har Schlegel kastet en kasseret Thepotte uden Hank mod den Dör, gennem hvilken Fuldmægtigen lige var gaaet ud, fordi der blev sagt, at denne stod udenfor og lurede, hvad han havde for Skik. Wiemer og Kiehme har givet ham Øgenavnet »Arsloch«. Han har ogsaa drillet dem, sagt, at Læredrengene nok vilde indhente dem efter faa Maaneders Forløb og anmodet Læredrengene om at fortælle alt, hvad der passerede, thi naar Müller gik af,

var det ham, der blev Fabrikmester. — Ingen af de tre Sachsere har holdt sig Arbejdstiden strengt efterrettelig, Schlegel mindst. Men de erklærer ogsaa at have gjort Indsigelser mod det Reglement, der blev dem forelagt i November, da ingen anden Fabrik forlanger, at der om Vinteren skal arbejdes fra om Morgenen Kl. 6 til om Aftenen Kl. 7, en saa lang Arbejdstid var til ingen Nytte og kunde ikke overholdes[1]. Deres Underskrift blev dem aftvungen, da man ellers ikke vilde betale dem deres Lön. Uden at melde det har de undertiden været $^1/_2$ eller $^1/_4$ Time borte, da Schlegel $1^1/_2$ Dag maatte sörge for de Effekter, der blev dem sendte fra Sachsen, afkortedes der ham $1^1/_2$ Rdl. af Lönnen, og 40 Rdl. aarlig blev tagne fra ham, fordi han ikke om Aftenen fra 7 til 9 vilde undervise Læredrengene i Tegning.

Angaaende det Spörgsmaal, om Sachserne har forlangt at adlydes af Arbejderne fremfor Müller, forklarer förste Vidne, Bayer: »Schlegel har paastaaet at han aleene i Malerstuen maatte adlydes saasom hand som Maler Mester var forskreven og forestod Stuen og har og Vidnet saaledes meere rettet sig efter ham end som efter Sr. Müller i det fald, saasom det var af ham nemlig Schlegel at Vidnet skulle lære noget«. De andre Vidner udtale sig paa lignende Maade om dette Punkt. Sachserne erklærer, at de fra förste Færd har opfattet Forholdet saaledes, som om de blev kaldede til den ny Fabrik for at uddanne Lærlinge og forestaa Arbejdet i deres Fag; den förste gode Modtagelse, de fik i København, har kun bestyrket dem i denne Tro. »Folk, der i 20 til 27 Aar har tjent den störste og mest respektable Fabrik, maa dog vel have faaet saa mange Kundskaber, at der ved en Fabrik, der först er i Anlæg, maa tilkendes dem Fortrin og de ikke skal tjene tilbage. Har Hr. Müller ingen Kundskaber funden hos os, hvorfor har han da dagligt underholdt sig med os om Fabrikens Anliggender? Ja, da vi sagde til ham: Hr. Müller, De profiterer dagligt ved os, svarede han: Det er sandt, og aldrig havde jeg tænkt, at Porcelænsmageriet var et saa stort Studium, og at der maatte iagttages saa mange Biting. Af Agtelse for Fabriken vil vi med Forbehold fortie alle de gode Raad, vi har givet Hr. Müller«. De siger, at de har gjort alt for at tjene Fabrikens Tarv, Wiemer har endog indladt sig paa Pottemagerarbejde og lavet Ovnene i Fabrikens Stuer. Schlegel har allerede gjort »130 diverse Modeller«, hvorved vel menes Udkast til Dekorationer[2]. Ogsaa de tilspurgte Vidner erklærer, at Sachserne har gjort alt til Fabrikens bedste. Et Par af dem vil vide, at Schlegel har sagt om Müller, at han havde nok at göre med at passe sin Masse, og at han ikke forstod at tilberede den blaa Farve. — I begge disse respektstridige Bemærkninger var der maaske noget sandt.

Da Luplau skal bevidne, at Sachserne har søgt »at standse hans gode Anlæg«,

1. Kladden til § 1 af Fabrikens daværende Reglement lyder saaledes: »I henseende til Arbeids Tiiden anordnes, at samme hver Søgne-Dag tager sin begyndelse fra om Morgenen Kl. 6 til Middag Kl. 12 Slett, og om Eftermiddagen fra Kl. 1 til om Aftenen Kl. 7 Slett. Dog frigives om Formiddagen fra Kl. 8 til halvgaaen Ni, og om Eftermiddagen fra Kl. 4 til halvgaaen fem, hver gang en halv tiime til Opmuntring eller i saadan Tiid at nyde Frokost eller Vesperkost. Ingen skal herfra være undtagen uden de, som arbeide Stükviis eller i Accord, men disse skal endog være forbunden at arbeide under anordnede Arbeidstimer og præstere hvad af dem i saa Tid kunde forlanges, paa det at Fabriquen ikke skal mangle Arbeide, i hvilken henseende de have engageret sig. — Forsömmelse heraf undskyldes alleeneste ved Menniskelige Tilfælde, som Sygdomme og deslige, i andet Fald skal enhver være pligtig at godtgiöre hvad Skade deraf for Fabriquen paa een eller anden Maade kan flyde, foruden at de, formedelst forsættelige og ofte Udeblivelser skal bøde til de fattige det halve af, hvad Cassen hos dem tilgode kommer«.

2. En Samling af slige Udkast opbevares endnu paa Fabriken, hvis i sin Tid overordentlig rige Forraad af Dekorationstegninger og Kobberstik iøvrigt er bleven udplyndret paa den skændigste Maade af de Herrer, som har haft Adgang til det. Nogle Kineserier i Smag med de sachsiske Dekorationer gör det sandsynligt, at en Række af disse Udkast skyldes Schlegel. De er ret kuriøse, men hverken dekorative eller godt tegnede, det er letfundne Udtryk for en kvik Malersvends brogede Fantasier.

udtrykker han sig meget spagfærdigt. »Sr. Wieme har sagt til Vidnet at det vel ikke skikkede sig for denne Materie at indføre en anden art af Dreje Maschiner, og svarede Vidnet at det stod til at prøve. Paa anden Maade har Wieme ikke udladt sig derom, og de andre slet ikke«. Sachserne udtaler sig udførligere om dette Punkt. De mener, at Luplau, der »ved sin Ankomst saa vort Arbejde, som han ikke var i Stand til at dadle«, förstskulde have spurgt dem om, hvor meget der paa deres Drejeskiver kunde præsteres af alt forskelligt Gods, för han satte Fabriken i Omkostninger. Wiemer og Kiehme, der var antagne som Modeldrejere, følte sig krænkede ved, at Luplau uden at bære sig saaledes ad eller sætte al sin Kunst ind paa at frembringe en smuk Gruppe, lod 2 Skiver bygge i Hemmelighed indenfor lukte Døre. En af deres bedste Læredrenge tog han fra dem. De søgte at overtyde Müller om, at der ingen Forbedring var at vente ved en ny Drejemaade, men vilde gærne antage den, hvis Luplau kunde forklare dens Fordele og indestaa for, at der derved dagligt kunde frembringes mindst 8 à 9 Dusin Kopper af ægte Porcellæn. — Den af dem forkastede Drejemethode var en Methode for Fajance, Hr. Müller burde ikke have berört den Sag, hin Methode var slet ikke til at sammenligne med deres. »Hvorledes kunde han ellers, da han saa vor ham ubekendte Drejemaade, sige til os: Jeg ser vel, at det at dreje og forme er Sjælen i en Fabrik?« De kender ikke Aarsagen til at 80 Dusin Kopper er blevne kasserede paa Grund af Hanke, som de hverken har formet eller paasat, maaske har de givet den förste Model, der ved Uagtsomhed er bleven fordærvet. . De Arbejdere, som skal have Skyld for at et Arbejde mislykkes, maa dog se det, Kiehme har itubrudt Thekopper og Bægre, drejede efter Fajancemethoden, for Øjnene af dem, der havde gjort dem. — Af Vidneforklaringen fremgaar, at Kaffekanderne, der siges at være blevne mindre egale efter Sachsernes Komme, forhen drejedes efter Maal, men nu drejes paa fri Haand.

Et Vidne, en Former ved Fabriken, erklærer, at Kiehme har forbudt ham at hjælpe en af Luplaus Lærlinge. Kiehme forklarer, at han en Dag saa Vidnet og Læredrengen komme i Modelkamret og spurgte, hvad de vilde dér. Læredrengen vilde vide, hvorledes man skulde støbe Form til en Sukkerdaase, Kiehme havde allerede sagt ham, at den skulde være i ét Stykke. Modellen var af Luplau, hvorfor Kiehme sagde, at Læredrengen skulde henvende sig til Modelmesteren om Besked, men da han hørte, at Luplau var syg, gjorde han ingen videre Indsigelse mod Vidnets Hjælp, uagtet det ikke tilkom Vidnet, men den, der havde gjort Modellen eller forestod baade Støbningen af Formerne og af Genstandene selv, at give Svar paa Læredrengens Spörgsmaal. — Dette er det ret miserable Grundlag for et af Klagepunkterne.

Flere Vidner vil have hørt, at Sachserne, foruden at beskylde Luplau for ikke at forstaa, hvad han gav sig ud for at vide, tillige har yttret, at han ikke arbejdede tilstrækkeligt. Sachserne forklarer om dette Punkt: »Hr. Müller gav mig, Kiehme, det Hverv at bringe en af Hr. Luplau forfærdiget Model, som var drejet ulige og slet, igen i Orden og faa den godt drejet. Jeg overtog det uden Indvending, men tilföjede i god Mening: Ser De, Hr. Müller, har vi ikke straks i Begyndelsen sagt, at det var til ingen Nytte, og hvor meget har de to (herved maa menes Luplau og den, der har drejet hans Model) gjort i 3 Uger? Var det ikke bedre at det Menneske, nemlig Læredrengen, gjorde Spølkummer? Hr. Müller svarede: Hvad angaar det Dem, det skal De ikke tage Dem af! Jeg svarede: Men det er jo mod Fabrikens Interesse. Derpaa foer Hr. Müller hæftigt op imod mig og sagde: Paa det Omraade har De ikke noget at raisonnere, der træder De mig og Konferentsraaden for nær! Jeg svarede: Hr. Müller, saa snart som jeg med Pligt er bunden til Fabriken, kan jeg sige det. Fra det Øjeblik af har Hr. Müller besluttet at fjærne os fra Fabriken og har animeret Luplau til at kives med os«.

»Lidt efter lidt«, siger Sachserne et andet Sted i deres Forsvar, »kom der skin-

syge Følelser frem. Aarsagerne til deres Oprindelse og Udvikling var umærkeligt smaa. Derfra stammer alle de Onder, ved hvilke man vil berede vort Fordærv. I denne Skinsyge søgte man at göre os til Genstand for et os meget ufordelagtigt Nationalhad, og beskyldte os for at have ført den utilbørligste Tale. Saa ugrundet denne Beskyldning er, saa skadeligt var det Indtryk, den frembragte mod os. Vi følte det af Virkningerne, man besluttede at gaa haardt frem imod os, og nu troede enhver, ogsaa de underordnede Betjente, sig autoriserede til at behandle os paa utilbørlig og uanstændig Maade«. Vidnerne har godtgjort, at Schlegel omtr. for en Maaned siden har yttret, at der nok om en 4 Uger vilde skê en Forandring ved Fabriken. »Det er vel saa stort beviis paa Intriguer og Conspiration som mueligt er«, siger Müller i Klagen. Haabet om en saadan Forandring synes Sachserne at have støttet paa en Henvendelse til General Eickstedt, hvis Protektion de har udbedt sig uden dog at fremføre nogen Klage, fordi de skyede at falde en Statsminister til Besvær med slige Smaating. Först da Wiemers Sön blev bortvist fra Fabriken, uden at Wiemer hverken i sin Egenskab af Fader eller af Leder for Arbejdet i sit Fag blev underrettet derom med et eneste Ord, gik denne i stærk Ophidselse hen til Etatsraad v. Hemert og udøste hele sit faderlige Hjerte for ham. Næste Morgen blev saa alle tre Sachsere bortviste.

Det fremgaar af Sagens Akter, at Sachsernes störste Brøde var de Illusioner, de havde næret. De troede sig indkaldte til at være Forstandere og Ledere for en ny Fabrik, og der blev ikke givet dem flere Rettigheder end almindelige Arbejdere, kun flere Forpligtelser. Erindringen om Forholdene i Meissen fristede dem til at trække paa Skuldrene af den lille københavnske Porcellænsfabriks Ufuldkommenheder og famlende Forsøg. De var ikke imponerede af Müller og saa skævt til Luplau, der ikke behandlede Porcellænet efter deres Traditioner. Synderlig Respekt for Fuldmægtig Knoblauchs Nathue kunde man ikke vente sig af dem. De har sikkert været overmodige og stortalende, de synes undertiden at have fundet Glæde i at drille den letpirrelige og temmelig tyranniske Fabrikmester, men naar undtages, at de af og til har taget sig mere Fritid, end de var berettigede til, kan de næppe med Rette beskyldes for at have forsömt deres Pligter. Det var især Schlegel, der havde syndet paa dette Punkt, og der kan i det hele taget ikke være Tvivl om, at han var en jammerlig Arbejder og et upaalideligt Menneske. For de to andres Vedkommende var dette ingenlunde Tilfældet.

Formelt er imidlertid Sachsernes Forsvar, set fra et juridisk Standpunkt, overmaade slet. De lægger en Hovedvægt paa forskellige Paastande, som de hellere ikke maatte have fremført. De vidste, at der over Müller var en Direktion, og Hoffet igen over Direktionen; de har derfor med Urette troet, at Müller ikke havde det Enevoldsherredømme paa Fabriken, han i Virkeligheden besad. Thi Hoffet og Direktionen havde overladt Tilsynet med Fabriken til Holm, og denne stolede — i alt Fald paa dette Tidspunkt — ubetinget paa Müller og rettede sig efter ham i et og alt. Det er derfor ganske forgæves, at Sachserne energisk fremhæver, at de har afsluttet den förste Kontrakt med Hoffet, og at de ikke vêd, at Hoffet har overdraget sine Rettigheder til Hr. Müller. Det er urigtigt, naar de paastaar denne Kontrakt for den ene gyldige, thi de havde i November 1776 underskrevet en ny. Ligesom de siger sig at være blevne tvungne til at underskrive Reglementet, siger de sig tvungne ved Tilbageholdelse af deres Lön til at underskrive de edelige Forpligtelser, de afgav i November, og vil derved afkræfte deres Gyldighed. Direktionens Løfter til dem, der allerede var affattede i August og foreviste dem i Afskrift, kunde de under stedse ny Paaskud ikke faa i Hænde, efter at de havde afgivet deres edelige »Reversales«. Begge Dele af Kontrakten har dog ved Underskrifterne Datoen den 19de November; det er altsaa kun, fordi de ikke har faaet den ene Del af den, at de kan være af den Mening, at Kontrakten egentlig ikke er oprettet, og

at Underskriften paa deres Forpligtelser er aflokket dem ved Underfundighed. Men deres Benægtelse af Kontraktens Eksistens og deres Beraabelse af den Tvang, der har udvirket deres Underskrift paa Forpligtelser og Reglement, synes at være en Indrömmelse af, at de har brudt Kontrakten og ikke taget Hensyn til Reglementet. Tilmed gör det et meget uheldigt Indtryk, at de stedse vil have sig betragtede som en Art »Forstandere« ved Fabriken, hvorfor de ikke tror sig forpligtede til »at göre alle Indretninger, lave Modeller uden Forskrift, forbedre Gibs- og Formearbejdet, ogsaa ellers opdage saa mange Fejl, o. s. v.«

Den 6te Marts forlangte Advokat Damkiær paa Direktionens Vegne Sagen udsat. Sachserne begyndte nu at bede om godt Vejr, søgte Mægling i denne »fatale Sag«, og anmodede Direktionen om at faa Brød og Arbejde, idet de erklærede sig villige til at opfylde alt, hvad der kan fordres af ærlige og flittige Mænd, saasnart en fuldstændig Kontrakt var bleven oprettet. De beklagede den »stormende Proces«, det er ikke, som Direktionen mener, med Forsæt af ondt Hjerte, at de har forsömt nogle Arbejdstimer, disse var dem kun altfor usædvanlige. De beder Direktionen om at pardonnere dem alle

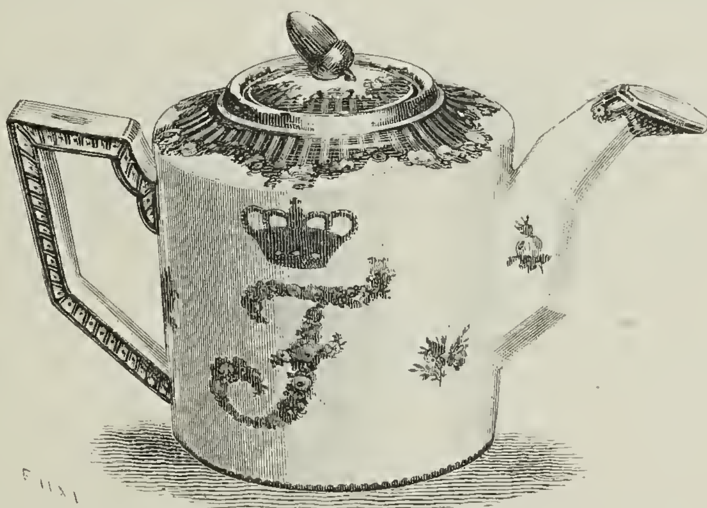

Fig. 72. Kaffekande med Arveprinds Frederiks Monogram (Rosenborg).

de Misforstaaelser, til hvilke de kan have givet Anledning, og om at formaa Fabrikmester Müller til at afstaa fra sit Had til dem. Af de tre Fordringer eller Ønsker, de fremforer, Ophævelse af Processen og Genoptagelse af Arbejdet, dernæst Udbetaling af deres tilbageholdte Lön og endeligt Eftergivelse af den Arbejdstid, der er ud over hvad paa andre Fabriker er i Brug, vil Direktionen kun indvillige i den förste og erklærer endda, at der fremtidigt bliver afdraget dem 40 Rdl. aarligt i den fastsatte Lön, da de ikke længere skal sörge for Lærlingenes Undervisning. De protesterer, henviser til den Gæld, de har maattet stifte, Møbler, som de maa skaffe sig, og Familje i Hjemmet, som de skal forsörge, og ansøger paany om en Indskrænkning af Arbejdstiden, om hvilket Punkt Direktionen ikke har værdiget dem at give noget Svar. Den 8de April gaar Schlegel og Kiehme alligevel ind paa Direktionens Fredsbetingelser. Da Lönnen for den Tid, de ikke har arbejdet paa Fabriken efter Kontrakten bliver over 60 Rdl. for hver, foreslaar Holm, at de kan faa 40 Rdl., men Direktionen vedtager det af Eickstedt saaledes formulerede Forslag: »I fald de andre Herrer Directeurer ved at overveie disse 2de Sachsiske fabricanteres Armod og at de som fremmed ey af nogen kan vente soutien vil tilstaa hver de 20 Rdl. hvilke ellers med billighed kunde tilbageholdes som en gave saa troer jeg det vilde desto meere overbeviise dem om Directionens mildhed imod dem«.

Den tredje Sachser, Wiemer, skrev derimod til Direktionen den 14de April, at naar den ikke vilde resolvere anderledes med ham end med de to andre, saa maatte han tro, at man ønskede at blive ham kvit. Han maatte have den tilbageholdte Lön fuldtud betalt, for ikke som Fremmed at blive til Skamme med sin Kone og sine Börn. I modsat Fald maatte der træffes en Ordning, saa han kunde glemme sit Fædreland og det sikre Levebrød, han der havde forladt. Naar han mod Løfter og Kontrakt bliver gjort brødløs og kun skal have Halvdelen af sin Lön, hvem skal han da fæste Lid til? — Han var ikke god at komme til Rette med. Følgende Prokuratorbrev fra Damkiær er dateret den 24de April:

»Efterat jeg 2de Gange har ladet Wiehme indkalde for Politie Retten, fik jeg endelig igaar en saadan Erklæring som vedlagde Copie udviiser, hvorom jeg strax har vildet give mig den Ære at tale med Deres höy-Velbaarenhed men fandt Dem ey hjemme; imidlertiid haaber jeg at Directionen har opnaaed hvad De ønskede nemlig at blive ham qvitt, hvilket stoed haardt nok og jeg maatte bruge alle mine Kunster. Nu staar det til de höye og gode Herrer at fastsætte hans Rejse Penge og om De vil tilstaa ham hans tilgodehavende Gage eller den han formeener at have tilgode«.

Damkiær havde den foregaaende Dag i Retten forlangt i Anledning af Wiemers Skrivelse til Direktionen af 14de April at faa en Erklæring fra ham, »saaledes at man deraf med vished hand see om han derved forlanger fra sin *Engagement* at vorde entlediget eller og om hand vil have sin Sag ved Retten paakiendt. Og *declarerede* Sr. Wiehme, at dersom hand ikke kan beholde alt hvad ham engang er *accorderet* saa kand hand ikke *subsistere* med *famillie.* Som en fremmed vil hand ikke *procedere.* Om *Directionen* vil have den Naade for ham at give ham den henstaaende *Gage* og Rejse Penge saa vil hand reyse«. Hans endelige Afskedsbegæring og Bön om de lovede Rejsepenge (50 Rdl.) er dateret den 21de Juni, en Maaned efter fik han begge Dele. Han fik Lov til at beholde sin Indfødsret, da han blev i Landet for at faa Arbejde ved en Stentöjsfabrik.

VI.

Saaledes var denne store Strid omsider bleven bilagt. Om Sachsernes senere Skæbne giver Akterne i Fabrikens Arkiv adskillige Oplysninger.

Wiemer drog til Rendsborg, til Clar. Det bör have ringet for Müllers höjre Øre, naar de to talte sammen om ham. Men efter et Par Aars Forløb gik Clars Fabrik ned ad Bakke, medens Porcellænsfabriken i København stadigt voksede baade i Omfang og i Ære og Anseelse. Wiemer fortrød, at han havde forladt den og ansøgte i August 1780 atter at maatte blive antagen i dens Tjeneste. Det skete, men ikke efter den gamle Kontrakts gode Betingelser. Tre Aar efter mindes han med Vemod hin Kontrakt og beder om at faa den fornyet, saaledes at han kan faa 360 Rdl. i aarlig Lön. Derved vilde han kunne arbejde og leve i Ro., medens han nu mangler Penge til Husleje og andre uundværlige Fornødenheder; den henrundne Bodstid, hvor han har tjent som en »ordinaire« Arbejder, maa sagtens have afsonet hans Fejltrin, og han har dog forladt sit Fædreland med Taarer og Opofrelser.

Direktionen vendte det døve Øre til. Wiemer arbejdede trofast videre og haabede vedvarende, at Naadens Sol dog engang vilde skinne paa ham og belönne ham for hans Flid. Ved Nytaar 1799 er han næsten udslidt. Han er nu over 68 Aar, hans Kræfter tager af, han beder underdanigst om en aarlig Gage, han skal nok af yderste Ævne stræbe at være Fabriken til den störst mulige Nytte. Den 21de Oktober 1800 erklærer han sig paa Grund af Alder, Afkræftelse og svageligt Helbred ude af Stand til

længere at røgte sit Arbejde paa forsvarlig Maade og anraaber Direktionen om at have Barmhjertighed med en 70-aarig Olding. En Maaned efter drager han den gamle Kontrakt frem og paaberaaber sig overfor Direktionen de Løfter, der i sin Tid blev ham givne i Dresden. Müller besvarer en Forespörgsel om denne Sag ved at referere den gamle Strid, Wiemers Ophold i Rendsborg og Ansøgning om at komme tilbage til Fabriken, »som blev ham omsider bevilget, dog ey paa anden Maade end at arbeide Stk.viis. Uden al videre Løfte tog han takkende derimod, og har saaledes, Aar efter Aar tient, for den meeste Tiid, circa 400 Rdl. aarligen. Han vil derved have indseet, at han aarlig fik 100 Rdl. meere end vore danske Arbeidere, som blev hannem forundt derved, at arbeide de kostbarere Vaser og har han paa Grund deraf arbeidet saa længe roelig hen, indtil han ved svækkende Alder og ved dyre Tider saa sig uformuende at arbeide som forhen, da han saa, nu og da, skiönt forgieves, har søgt en aarlig Understøttelse af 60 Rdl. som en Hielp til Husleie m. m. — Iøvrigt kan ey siges andet, end at Wiemer jo altid har været en ordentlig Mand, har stræbt at gavne sig og Fabriquen paa en roesværdig Maade, men nu, formedelst Alder og Svaghed, visselig trænger til Understøttelse paa hans sidste Dage«.

Fig. 73. Blomsterholder med Juliane Maries Navnetræk (Rosenborg).

Der er tilföjet, men atter overstreget: »der vel ikke meere kan blive mange«. Wiemer havde da længe været sengeliggende og var kommen i 90 Rdl.s Gæld til Fabriken, da han ikke kunde klare sig med de 9 Mk., han ugentligt fik af Sygekassen. Den 21de December havde Direktionen anbefalet ham en aarlig Pension af 200 Rdl. fra Nytaar 1801, men da han »i sin Svaghed og Alderdom paa denne Aarets strængeste Tiid vil savne det nødvendige«, anmodes Administrationen, indtil Pensionen bliver endeligt bevilliget, at lade ham udbetale dobbelte Ugepenge af Sygekassen. Halvdelen af disse kan da igen Tid efter anden tilbagebetales af Pensionen. — Rimeligvis har den gamle Drejer Wiemer ikke længe nydt godt af den Omsorg, der nu vistes for ham.

Kiehme beholdt den Lön, som den oprindelige Kontrakt havde tilsagt ham. Müller lærte hurtigt at skatte ham og satte stedse större Pris paa ham efter som Aarene gik. Medens Forholdet til Luplau blev køligere, steg Kiehme vedvarende i Müllers Gunst. Han strakte aldrig forgæves Haanden ud. Da Kiehme 1790 ansøgte om 20 Rdl., gav Müller ham de varmeste Anbefalinger, Direktionen tilstod ham Pengene, dog maa denne Gave ikke »give Anledning til at andre ved fabriken skulle indkomme med lige Anmodning«. Der er heller ikke mindste Tvivl om, at Kiehme var en overordentlig dygtig Arbejder og sikkert tillige et bravt Menneske, han var lige saa agtet af sine Kollegaer og Undergivne som af sine Overordnede. Da Luplau døde, foreslog Administratorerne at

give Kiehme et Tillæg af 30 Rdl. for at have Overopsynet med Drejer- og Formerarbejdet. Grönland bemærker, at han foruden at være den ældste og dueligste tillige har de ydre Betingelser for at bevare sin Autoritet. Direktionen gaar i Januar 1796 ind paa dette Forslag, og finder i næste Maaned intet at erindre mod, at der er bleven tilsagt Kiehme 40 Rdl. i Tillæg i Stedet for de först bestemte 30 Rd. Som Overdrejer indtog Kiehme nu den Stilling som Leder i sit Fag, han oprindeligt havde haabet at opnaa. Da Kiehme døer i 1798 og Enken søger om Pension, omtaler Müller den afdøde i lutter Superlativer. »Det er ey allene sandt, at bemeldte Kiehme udi Aaret 1776 med fleere Porselin Arbeidere fra Tydskland er indkaldet, men at han da og siden, blandt alle, baade har været den flittigste, dueligste, föieligste og velvilligste til at følge alle Hensigter, som maatte tages og kunne anvendes til Fabriquens Fremme i Dreier- og Former Arbeide, desaarsag ham og, nu i 3die Aar, Opsigten over sidst bemeldte Fag haver været anbetroet, og af ham roesværdig er bleven beobagtet, saavel, at bemeldte Kiehmes Afgang nu saa meget meere savnes, at man blandt de øvrige Arbeidere ey har en eeneste som passelig kan sættes i hans Sted«. — Administrationen formener, at »en særdeles belönnende Pension« for Enken ikke alene vilde være meget billig, men og tjene til Fabrikens Gavn, da den forundes »en fortjent Mand«. Den bör betales af den kgl. Postkasse ligesom Pensionen for Enken efter Luplau, »der i sin Tid har staaet i Classe med Kiehme[1]«.

Schlegel gik det mindre godt. September 1780 meddeler Direktionen, at den har erfaret, at han ikke er saa flittig, at han fortjener sin aarlige Lön. Han skal derfor arbejde i stykkevis, og er han ikke »fornöyed med saaledes at fortjene det han faar af Fabriken, kunne han ikkeheller vente længere at forblive i dens Tjeneste«. Oktober 1783 faar han efter Ansøgning sin Afsked og 100 Rdl. i Rejsepenge. Men han rejser ikke. I Februar 1787 anmoder han Direktionen om at faa de 60 Rdl., som er bevilligede ham aarligt til Husleje og Brændsel, udbetalte som Hjælp i en öjeblikkelig Forlegenhed. Bliver denne hans Bön hørt, ønsker han tillige allerunderdanigst at faa et Forskud paa 25 Rdl. til at betale nogen Gæld, som ikke giver ham Ro til at arbeide paa Fabriken. I Oktober 1791 gaar to af Fabrikens Arbejdere i Forbön for ham hos Direktionen om endnu denne Gang at tage ham til Naade, da hans Forhold og Tilstand er yderst slette og elendige. De tilstaar gærne, at han selv ved sin vindige Adfærd har forskyldt alle sine Ulykker, men Naturen synes ligesom at have nægtet ham den Gave at opføre sig ordentligt. Baade Menneskeslægtens Selvfølelse og Hensynet til, at han ligesom de har forladt sin Hjemstavn for at faa Levebrød i Danmark, forpligter dem til at bede Direktionen om endnu denne Gang at redde denne stakkels Schlegel, de har Grund til at tro, at Müller ikke stiller sig uvilligt overfor deres Andragende. Den ene af Underskriverne er den berlinske Maler Lehmann, som senere vil blive omtalt og som regnedes for en af Fabrikens fornemste Kapaciteter, den anden hørte ogsaa til disse, det var Schlegels gamle Fælle, Drejeren Kiehme.

Men Schlegel var da et Vrag, som ikke atter kunde bringes paa ret Køl og i sejlefærdig Stand. I Juni 1792 ansøger han Holm, som er bleven til Holmskiold, om at faa Arbejde paa Fabriken. »Allerede i 9 Uger har jeg været uden Arbejde. Leve skal jeg og jeg vil gærne arbejde. Det er ikke min Skyld, at mit Arbejde ikke bliver som det skulde, jeg gör mit bedste. Ds. Excellence bedes unde mig gamle Mand, at jeg kan tjene mit sure Brød i de faa Aar, jeg endnu har tilbage«. To Dage efter skriver

1. Paa Stykker af gammelt københavnsk Porcellæn ses ofte et indridset K, undertiden — især paa de ældste Stykker — indrammet af en Trekant. Det er aabenbart et Former- eller Drejermærke. Da det findes paa Porcellænet fra den ældste Tid og omtrent til Aarhundredets Slutning, er det rimeligt, at det betyder Kiehme.

han et dansk Brev til Arveprins Frederik. »For 16 Aar siiden blev jeg forskrevet hertil fra den Saxiske Porcellains Fabrique, hvor jeg havde lærdt og arbeidet i 25 Aar, samt i samme Tiid været Auctionar af det forarbejdede Porcellain paa alle Tydsklands Messer«. »Paa en meget listig Maade« er han bleven forledet til at falde fra den oprindelige Kontrakt, ved at arbejde stykkevis tjente han det förste Aar mere end sin tidligere Lön. »Men jeg indsaae icke dengang, at herunder laae en dræbende Slange for min Velfærdt i Tiiden. — Jeg har forladt mit Brød, med Huus og Hiem i Meissen i Sachsen for at tiene Dannemark, hvor jeg i stæden for Brød og Velstand, uden Mindste Brøde eller forseelse endten i min Konst eller i min Troeskab og Livsvandel har tabt aldt, undtagen det Kongl. Naturalisations Brev, som mig allernaadigst blev forundt den 31de Augusti 1776. — Men af dette Kongelige Naade Brev kan ieg ikke Leve, og andet end min Konst har ieg icke lært. Som gaards Karl eller Strand Cadet kan ieg icke Arbeide, og naar ieg savner Arbeide paa Fabriqven maae ieg uomgiengelig Crepere af Hungers Nød og alle de Elendigheder, som ere forbundne med en Brødløs Tilstand. — Derfor indflyer ieg til Deres Kongl. Höyheds milde Hierte, med væemodigst Bön for en *Naade Gave* til Livets ophold indtil mig arbeide paa Fabriqven kan igien vorde anviist. — En Naadigst Kongörelse af en Prinds, der ej ellene er en elsker af Konsten, men end og Præses for Konstens Academie og Videnskabernes Selskab, forhaabes i dybeste *Underdanighed* af Friedrich Abraham Schlegel«.

Fig. 74.
Vase med Juliane Maries Portræt (Rosenborg).

Aaret efter, 1793, er det Kronprinsen, der faar en lignende Anmodning. Schlegel henviser til hin uforglemmelige Kontrakt med Hennings. »Efter løfte reyste ieg fra Kone og Börn og medtog endog 4re mænd med mig fra samme Fabrik hertil. Da nu Directionen indsaa min Færdighed i mit Arbeide og underviisning til de andre blev mig aparte af dem bevilget 40 Rdl. Tillæg i Lön«. Snart syntes dog Direktionen, at den ikke behøvede ham mere, og fik ham paa en underfundig Maade, »efterdi det behagede Justitsraad Müller saaledes«, fra Fabriken ved at lade ham arbejde stykkevis, afkorte hans Lön, undertiden give ham noget Arbejde og omsider slet intet. »Efter slig en Behandling kunde ieg ikke efter Ønske faae min Familie herhid, men har arbeidet og ernæret mig i 14 Aar ved min Konst hos andre som har forundt mig noget, og af Skam kunde ieg ey heller Reyse tilbage igien, hverken til Fabriken eller min Familie. Nu har ieg været saa længe Skrøbelig og Sængeliggende, at ieg ey allene er geraadet hos gode Folk som har yndet mig, i stor giæld, men er endog Nøgen, at ieg ikke uden Skam kan skiule mit Legeme, da dog Directionen har lovet mig at beholde de 360 Rdl. saa længe ieg levede«.

Næste Aar, 1794, er det Finantskollegiet, der modtager en Ansøgning fra Schlegel om Pension, og udbeder sig Müllers Betænkning om den. Det er formodentlig denne Ansøgning, som ligger mellem Arkivets udaterede Akter og er stilet *An einer Vohlthätiger Inspection der Köngl. D. P. F.* Forgæves har Schlegel ofte anmodet Müller om at lade ham tjene sit nødtörftige Brød ved Fabriken. Han er nu gammel, næsten udlevet, og véd ikke, hvor han Dag efter

anden skal skaffe sig en Smule Brød. Selv er han Skyld i sin Ulykke, men hans Forseelser har ikke bragt andre Skade. Skal han nu her i et fremmed Land til sin egen og sine Landsmænds Skam vandre om som Betler? Han beder om Tilgivelse for sine Fejl, som han angrer, og slutter sit Bönskrift saaledes: »Naar Livet er forbi, ønsker jo hvert Menneske stedse at have gjort ret mange gode og velgörende Gerninger, for at ligne Skaberen, der rigeligt belönner alle gode Handlinger, de være ydede mod værdige eller mod uværdige«.

I 1795 henvender Schlegel paany et Nødraab til Kronprinsen. Hans Ulykker er dagligt tagne til, siden han sidst søgte Barmhjærtighed hos Hs. kongl. Höjhed. »Blottet for Klæder og udtæret af Sult er jeg Fortvivlelsen nær, uden Venner, uden Arbeide, uden ringeste Hjælp for nærværende eller kommende Tid«. Han ønsker kun atter at faa Arbejde ved Fabriken, som han i sin Ungdom havde ydet væsentlige Tjenester, og han vil af alle Kræfter stræbe efter at göre sig værdig til denne Naade. »Forsynet signe tusindfold den höje Velgerning at have reddet en Ulykkelig fra Fordærvelsens Rand!«

Kronprinsen sendte Schlegels Bönskrift til General Postamtet, der havde Fabrikens Direktion. Denne lod det gaa videre til Administrationen, hvem »Fabrikens Arbejderes Antagelse allene vedkommer«, og som det derfor overlodes «ganske og aldeles« at tage Beslutning i denne Sag. At Schlegel ikke kunde være velkommen paa Fabriken, fremgaar af Müllers Erklæring om ham i Anledning af hans förste Ansøgning til Kronprinsen. Erklæringens Bilag havde ogsaa gjort Tjeneste som Svar paa Finantskollegiets Forespörgsel det følgende Aar. Af de gode Oplysninger om Fabrikens Forhold, som denne Erklæring indeholder, vil det blandt andet ses, hvor urigtig den Opfattelse af dens förste Virksomhed er, der har godkendt de omtalte Kopper paa Rosenborg for at stamme fra den Dato, de bærer.

Efter de mange Aars Forløb har Müller endnu ikke ganske glemt Bitterheden fra den gamle Strid med de Sachsere, »som uden Nødvendighed eller Behov af disse blev i sin Tiid paabyrdet Fabriken«. Han roser dog Kiehme som »en ordentlig og arbeydsom Mand, der snart fandt sig i Billighed«. Anderledes med Schlegel.

»Alle paa Porselins Fabriken, denne Sr. Sehlegels egne Landsmænd ikke undtagne, vil med mig vidne, at han er det uartigste og mest *etourdi* Subjekt, som nogensinde tjeende Fabriken.

Under sit Ophold paa Værkstederne talte han bestandig om sig som en langt kyndigere Konstner og Kiender i Farverne, og henbragte med disse *Discourser* og at spadsere op og ned af Gulvet den allermeste Tiid, ja undertiiden faldt det ham ind at blive reent borte, ligesom han og aldrig naar han arbeidede viiste sig meere nyttig end de øvrige. Naar disse nu om Aaret fortiente 150 Rdl. fik han 300 Rdl., hvortil han havde vist under Paaskud af at vilde informere Fabrikens Lærlinger i Tegning at faa af Directionen et Tillæg af 40 Rdl. At se Tabet af saa mange Penge og hans lediggang tillige var for mig höyst ubehagelig, da jeg den gang ikke allene om Dagen fra 5 om Morgenen til 7 om aftenen var paa Fabriken, men endog mangen Nat ved Brændingen vaagede. Hertil kom endvidere at landets egne Börn bleve uvillige til Arbeyde da han satte dem i Hovedet at jeg var dem for nærgaaende, thi de saae og at han arbeidede ikke ottende Delen saa meget som de og fik dog dobbelt saa meget som de.

Lang Tiid maatte Directionen og jeg see og taale sligt, da det saakalde Blaa Maleri — det meeste som der dengang i denne Art arbeidedes udi — egentlig ikke var det han var indkommen for, og man undsaa sig ved at byde denne af Praleri saa fulde Konstner sligt ringe Maler Arbeide. Vistnok vilde den gode Mand i saa Tilfælde have søgt at nytte i det han saa let kunde, men slige Følelser kiendte Sr. Schlegel icke, da man siden maatte erfare at han en ikke engang var dette lette arbeide voxent.

Imidlertiid arbeidede jeg paa at giöre Porselinet skikket at de Farver som af mig vare opfunden derpaa af denne Sr. Schlegel skulde anbringes. Men, endskiönt han ikke lastede Porselinet paastod han dog at Farverne vare ubrugelige. Directionen, som troede han havde Rett paa sin Side, kunde icke nægte ham sin Gage, som han saaledes nød et par Aar i Rad uden at gavne Fabriken.

Foruden denne havde Fabriken 5 à 6 Malere. Disse fik han og til at klage over Farverne, og de forlangte nu til megen Byrde for Fabriken at lönnes ligesom han. Jeg selv som ingen Maler er Pønsede, bedraget af denne Schlegel, Nat og Dag for at overvinde denne foregivne mangel. Men endog ved de Prøver og Farver om hvis godhed jeg chemisk var overbeviist, vedblev Schlegel og de øvrige Malere deres Formening, min Uroe herover lader sig vanskelig tænke.

Imidlertid træffer det sig at 3de Malere fra Berlin melde sig for at arbeide hos os[1], og disse kunde med mine Farver male alt, og det saa godt og med samme Lethed som i Berlin.

Sr. Schlegel saa dette og vovede nu ligesaa lidet som forhen at sette Pensel til Porselinet, da man nu mærkede at han ikke var *Capable* at male den simpleste Blomst end sige Figurer og Blomster Malerier, hvoraf han dog Aaret forhen havde pralet med en utroelig Stolthed.

Det var altsaa min Pligt at opfordre Schlegel til at fortiene sin lön, ligesom de øvrige Fabrikens Tienere, men Uger og Maaneder hengik med lediggang. Sligt melde jeg Directionen, som for dog at faa noget giort, beordrede at sysle ham med Staffer-arbeide, Figurer eller Gruppers Maling. Da han arbeidede meget lidet uden Tvang, blev ham dette Arbeide akkorderet i Stykkeviis. Hans faste Gage faldt saaledes bort, men gierne kunde han om han havde havt Lyst og Evne, med den ham bevilgede gode Accordt fortient ligesaa meget, ja meere.

Men det gik her saaledes at han med sin Fuskeragtige arbeidsmaade bedervede det eene kostbare Stk. efter det andet. Enhver *competent* Dommers som og min Formeening ansaae han med Foragt, og ikkun naar han var i den yderste Nød fandt han sig nogenleedes villig at giöre det bedre, i hvilke Henseender jeg nogle gange for at forekomme al mulig Skade for Fabriken fant mig beföyet at viske hans Arbeide af Porcelinet, hvorom han höyligen men ligesaa ubillig besværede sig ved Directionen.

Efter mange Forsøg med at anvende ham, hvilke alle faldt frugtesløse ud og til Fabrikens skade, troede han sig efter hans levnets Sætt ikke tilstrækkelig nok aflagt, og forlangde under de mest ugrundede Paaskud og Klagemaal over mig sin afskeed, og fik samme under saadanne Omstændigheder som af Bilag Nr. 1 & 2 behageligst maatte erfares. Uagtet han nu sagde at vilde Reise, blev han i Kiøbenhavn og levede af at tractere Musik og paa Komoedien at giöre *Statist,* men og der blev hans *Capricer* utaalelige, hvor paa han en Tiidlang arbeidede i Stukatuur arbeide.

Imidlertiid voxede hans Elendighed, det syntes at have ydmyget ham, og af Medynk over hans Uselhed blev han nu 3die Gang ansat paa Porselin Fabriken, for der at male vise saa kaldede *Fonds,* der hidindtil ikke var bleven giordte, og som han udgav sig for som en stoer Hemmelighed i Saxen at have lært.

Paa hans Forlangende blev dertil med endeel omstændigheder indrettet et Værelse, men da han havde bedærvet et *Service,* saa jeg mig nødsaget for at forekomme större skade og saa igien at holde op med ham. Nu og da skulde han *reparere* noget blaat og hvidt Porselin med at male det grönt, dette faldt og saa maadelig ud, at vore Lærlinger giöre det bedre for mindre Betaling. Jeg vidste nu ingen maade meere at

1. Dette skette i 1780.

bruge ham uden tillige *risquere* Fabrikens Töy, og maatte derfor efter overbevisning see mig nødsaget at nægte ham Porselin til Maling.

Dog er dette hvad jeg her har meldt om Sr. Schlegels *Conduite* det mindste af hvad Fabriken har lidt ved ham ligesom jeg icke angiver det for höyt naar jeg paastaaer at han har giort Fabriken skade for 2 à 3000 Rdl. og blant arbeiderne udbredt skadelige Meeninger i henseende til deres arbeids Pligter mod Fabrikken«.

Formodentlig har Müller her skildret Schlegels Udueligheđ og Driverlyst i noget for stærke Farver. Schlegel tjente dog f. Eks. i 1786 som »Blaamaler« paa Akkordarbejde 267 Rdl. 3 Mk. 4 Sk., ikke meget mindre end hvad Bayer, der hørte til de flinkeste »Brogedmalere«, havde i aarlig Lön. Men for Sandhedskærlighed, Stadighed og Paalidelighed tilkom der næppe Schlegel stor Roes.

I Forvalter Wiborgs Bemærkninger om Restanceposter 1796 har han noteret:

»Mons. Schlegel skylder 15 Rdl. 5 Mk. 8 Sk., som er ham forstrakt da hand sidst var i Arbeyde ved Fabriken. Han haver 4 à 5 gange faaet sin Afskeed og er en gang kiøbt bort med 100 Rdl. til Reyse Penge, men reyste ikke længere end ud paa Nörre Broe og opholdt sig Daglig ved en Kegle-Bane. Vinteren derpaa overhang og plagede han Höye vedkommende saa han blev antagen igien udi Arbeyde og atter afskeediget, er endnu i Live her i Byen og gaaer om at Betle«.

Og han var kommen her til Danmark under saa romantiske Forhold som en hemmelig Undvigelse, der medførte diplomatiske Forviklinger og lod en Minister bruge al sin Overtalelseskunst for at faa den røvede Skat tilbage!

VII.

Et fra Fredensborg den 12te Juli 1778 dateret Brev til Holm fra Eickstedt lyder saaledes:

»Det giör mig meged ont af Deres Höyvelbaarenheds meged ærede Skrivelse at maa formeene at De en tiid lang har været upasselig og endskiönt i bædring dog endnu ey fullenkommen restituert, jeg ønsker af hiertet at begyndelsen til Deres helbreds forbædring daglig maa tiltage til fullenkommen og vedvarende restitution.

Naar Deres Höyvelbaarenhed vil tillade Hrr. Müller at reisse til hamborg paa ca. 3 à 4 Uger kan intet haves derimod, naar kuns ikke Deres Höyvelbaarenheds helbred ved de derover tiltagende tourer og fatigue til fabriquen maatte lide. Det var at ønske at den ny ovn kunde svare til det af samme forventes, som jeg dog haaber.

Geld ist die Losung. Det er vel i alleting hovedknuden, men hvad er derved at giøre. Der vil formodentlig en ny penge laan blive uomgængelig fornøden indtil forraaden er bleven saa stærk at der kan sælges deraf fournere udgifterne og tiid efter anden afbetale paa laanet.

Med sand hengiven höiagtelse forbliver jeg Deres Höy Velbaarenheds

tienstskyldigste tiener

Eickstedt«.

Penge var Løsnet. Hver Skilling af Interessenternes oprindelige Indskud var for længe siden forbrugt. I Tidsrummet fra 1ste Maj 1775 til 1ste Maj 1777 var der som allernaadigst Gave af Statskassen bleven udbetalt 9000 Rdl. til Fabriken foruden de förste 300 Rdl. af en aarlig Understøttelse paa 600 Rdl. til »Nytte for det blaa Porselin, som bör være den egentlige Hensigt«. Der var ligeledes indbetalt Halvdelen af aarlige Understøttelser paa 400 og 200 Rdl. fra Juliane Marie og Kronprinsen. Ellers var Indtægterne

i denne Tid kun 1000 Rdl. i 2 Aars Husleje fra en Gæstgiver, 246 Rdl. for Salg af ildfaste Sten og Ler, og 75 Rdl. 2 Mk. 7 Sk. for Salg af gammelt Tømmer og Jern. Den samlede Indtægt, Interessenternes Indskud iberegnet, var i det nævnte Tidsrum 29,421 Rdl. 2 Mk. 7 Sk., medens Udgifterne var 30,280 Rdl. 13 Sk. Deraf medgik de 11,215 Rd. 3 Mk. 3 Sk. til Lönninger — 2000 til Müller, 266 Rdl. 4 Mk. til Knoblauch, 1,546 Rdl. 3 Mk. 13 Sk. til Sachserne, 420 Rdl. til Luplau, 115 Rdl. til Bayer, 1,394 Rdl. 1 Mk. 6 Sk. til Lærlingene og 5,473 Rdl. til Daglönnerne. — 3,743 Rdl. 1 Mk. 5 Sk. forbrugtes til »adskillige Udgivter, saasom til Iisenkræmmer, Giörtler, Dreyer, Tapetmager, Kaabersmed, Urtekræmmer, Apoteker, Feldtskiær, for Börster og Penseler etc., samt alle Gaardens Afgifter«.

29de Juli 1777 anmoder Holm Kassereren »om at modtage af Sr. Frydensberg de ved ham efter Interessentskabets Forlangende laante 10,000 Rdl.« Der var ikke bedre Forslag i disse mange Penge end at der ganske kort Tid efter var Tale om et nyt Laan

Fig. 75. Fad med Datoen for Juliane Maries Fødselsdag (Rosenborg).

fra samme Kant. Suhm skriver den 30te Oktober: »Jeg forstaaer ei til fulde om dette pengelaan angaaer et nyt og andet, end det sidst bevilgede af 10,000, hvoraf en Summa skulde anvendes til at kiøbe hus paa Christianshavn[1]. — Er det et nyt laan, som det synes, da bliver det dog fornødent at skaffe penge, naar de behøves, thi værket kan ikke standse; men jeg for min part vilde heller betale min deel«. — Eickstedt skriver: »Jeg synes ey at kan tilraade at afsige Frydensbergs tilbud at negotiere et nyt penge laan Saasom man ingen forvisning om penge fra Kongen uden Rente saa hastig kan vente, omen det kan naaes saa er veien iligevel aaben at opsige den penge laan som da kunde være sked og ey behøvedis«. — Saa melder da Mowitz Frydensberg den 18de December: »Pengene for denne herved lagde Obligation er færdig til udtælling saasnart den underskreven og Forseiglet presenteres Fru Kraft. Den øvrige hos hende Engagerede Summa holder hun færdig til udbetaling förstkommende 11te Marti paa samme vilkaar som de 5000 Rdl. for denne Obligation«. Kassereren kvitterer for de 5000 paa Porcellænsfabrikens Vegne den 20de December 1777.

1. Denne Bygning blev Oplagsstedet for Fabrikens Brændsel, og her blev de ildfaste Sten brændte.

I Februar 1778 gav Holm sine Meddirektører en Beretning om Fabrikens Tilstand: »Saa forvisset som jeg er om at dette Anlæg med Tiden kan komme til Fuldkommenhed, saa bekymret er jeg over at det ikke allerede er saa nær at der kan begyndes at høste Frugt deraf«. Fabriken havde 3 Ovne, en fjerde var paabegyndt, men de var ikke som de burde være og de nødvendige Kapsler manglede. Der var i sidste Vinter brændt endel Porcellæn og det var blevet hvidere end för, men ikke ensartet. Glasuren fik Ridser paa de Stykker, der stod i den forreste Ild, og den blaa Farve blev ofte sort. Det meste var Middelgods og Udskud, af »den Slags der andensteds sælges ved Auction«. Kassebeholdningen var 6000 Rdl. og de maanedlige Udgifter beløb sig til 750 Rdl. Man maatte atter »indfly« til Kongens Naade. En Skibskaptajn tilbød den kgl. Extra-Skattekasse 10,000 Rdl. mod paa Livstid at faa 800 Rdl. om Aaret, hvis Kapitalen maatte komme Fabriken til Gode, kunde den betale Halvdelen af den forlangte aarlige Rente[1].

Det herom indgivne Andragende blev bevilget, men i Juli Maaned var det, som Eickstedts Brev udviser, endnu en »Hovedknude« for Fabriken at skaffe Penge. I Begyndelsen af 1779 var den af Fabriken stiftede Gæld løben op til 40,500 Rdl, uagtet der af Statens Midler efterhaanden var skænket den 22,150 Rdl. Driftsudgifterne fra 1775 til Udgangen af 1779 beløber sig til 123,552 Rdl. og Fabriken havde i dette Tidsrum endnu ikke *solgt* et eneste Stykke Porcellæn.

Derimod var der af og til bleven udleveret forskellige af Fabrikens Frembringelser til Medlemmer af Interessentskabet og andre höjtstaaende Personer, eller til Folk, der havde besøgt Fabriken og med Tilbud om Betaling ønsket at faa nogle Prøver af det danske Porcellæn. Efter den herover førte Fortegnelse er en lille Kaffekande, en Flødepotte, en Theflaske, et Par Kopper, en emailleret Flaske og en Bondedreng i Biscuit, som Suhm den 22de Maj 1777 modtog til Kammerherreinde Schiöller, det förste Porcellæn, der er afgivet fra Fabriken. Der udleveredes i disse Aar »Delphin-Vaser« og »Kierlinge-Vaser med Couleurer, Guld og blaat Email«, Kaffe- og Thestel, ogsaa i Legetöjsformer, Blomsterpotter, Lamper, Tallerkner, Hovedvandsflasker, Frokostkopper »med Laag og Krands i Underskaalen med Purpur« og forgyldte Navnetræk, Ispotter, Barselbægre, Blæk- og Sandhuse, Stokkeknapper, Naalehuse, Fingerbøller og Pibehoveder — Pibehovederne i Former som en Neger eller en Björn eller en Tyrkinde eller en gammel graaskægget Jøde. — Der forekommer endvidere Naalehuse i Form af «Fruentimmer-Been« og Svøbelsebørn, et »meget smukt Beger med grönt og Guld stafferet i Purpur Guirlander til Præsten Herr Høegh«, et »Beger med Purpur Landskaber, forgyldt Rand og grönne Baand email«, Flødepotter og Stokkeknapper, ligeledes dekorerede med Landskaber, Kopper med Primula, og Thestel, hvis Dekorationer er malte med Jernrødt, — de fleste af de nævnte Sager synes kun at have været dekorerede med Blaat.

Det var naturligvis Hoffet, der fik den störste Del af de egentlige Pragtstykker. I 1778 til 1779 blev der fra Fabriken afsendt 7 Vaser til Kronprinsens Fødselsdag den 28de Januar, 1778 modtog Eickstedt paa samme Dag 3 Vaser, som sagtens skulde anvendes som Foræring til Kronprinsen eller Kongen, hvis Fødselsdag var Dagen efter. 1778 blev der paa denne sendt Kongen 7 Vaser, Arveprinsen fik paa sin Fødselsdag — den 11te Oktober — to Vaser, Juliane Marie paa sin — den 4de September — to Vaser, en Frugtkurv, en »Delphin-Vase« og en Blomsterpude af Biscuit. I 1778—79 fik hun endvidere en »med rød Purpur Email slynget Urte-Potte«, en »Fløde-Potte med Navn af ny Masse forgyldt«, 2 smaa Urtepotter, 3 »Frokost-Begere« til Hertug Ferdinand

1. *Nyrops* Afhandling i *Industrif. Tidsskr.* XIII, 1878, S. 46. En lignende Kontrakt fra Marts 1776 mellem Skattedirektionen og en Købmand Peter Vanmo om en Sum af samme Störrelse, modtaget paa samme Vilkaar, henligger mellem Fabrikens Papirer. Den synes at have give Anledning til en Gave fra Statskassen paa 2000 Rdl. til Fabriken.

og en Sukkerskaal »med Laag og Fad samt 2de Skeer«. 8de September 1779 fik Kronprinsen »2de Blomster-Vaser med Hendes Majestets Dronningens Navn samt stafferet med Couleurer og Guld«. Juliane Marie havde ogsaa for saa vidt fortjent at faa mest, som hun ganske sikkert var den af Hoffet, som havde den varmeste Interesse for Foretagendet. At hun endog har besøgt Fabriken for at forvisse sig om dens Fremgang fremgaar af følgende den 9de December 1777 skrevne Billet fra Eickstedt til Holm:

»Deres Höy Velbaarenhed seer gierne at jeg imorgen møder paa Porcelain fabriquen, det er en fullenkommen bevægaarsag for mig at stræbe at efterkomme det, jeg har altsaa bedet Hrr. Statssec. Guldberg at melde hans Kongl. höihed Arve Prindsen at jeg udbad mig i morgen formiddag frihed fra conseillet, jeg skal altsaa Gud sparet helsen i morgen formiddag Kl. henimod 11 have den Ære at indfinde mig paa Porcelain fabriquen, Hrr Stats secretairen tager og derhen.

For ey at exposere os er det vel best at lade Dronningens arrangements uden at forlange nogen forandring udi med aparte eller mere publiguement at ankomme være som hun nu selv har udtænkt, thi det bliver vel saaledes hendes Majst angenemest. Da hendes Majst forige Aar saae Selv fabriquen tror jeg hun paa samme maade underrettede allerhöystsammes ankomst der«.

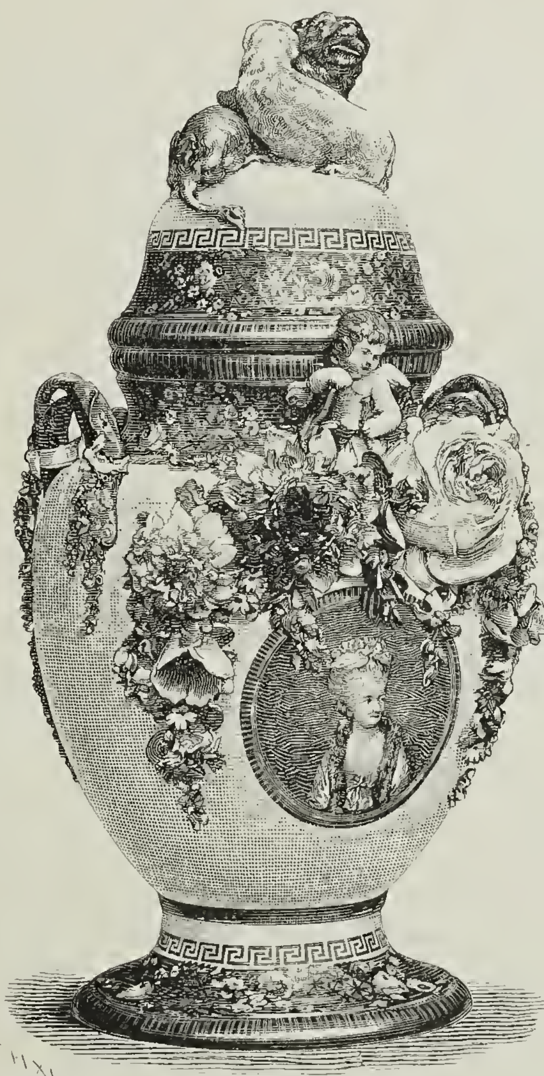

Fig. 76. Vase med Juliane Maries Portræt, malt af Camrath, og med Blomsterguirlander, modellerede af Søren Preus (Rosenborg).

Denne höje Protektion var den naadige Sol, der stedse fordelte alle de truende Skyer, som samlede sig over Foretagendet. Da Fabriken i Begyndelsen af 1779 fremdeles var i den haardeste Pengetrang, fik man den lykkelige Tanke, at Interessentskabet skulde tilbyde Kongen eller Kongehuset at blive Eneejer af Fabriken. Staten havde jo givet Foretagendet et större Tilskud end selve Interessenterne, men Gælden var lige saa stor som begges Tilskud. Denne skulde Kongen overtage og hver af Aktierne skulde betales med 1200 Rdl. — Indskudssummen og 4 pCt. Rente. Direktionens Ansøgning af 9de Marts fremhæver vel, at »Hensigten fornemmeligen i Förstningen mere maatte sigte til Værkets sande Flor end til utidig Vindelyst«, men lod dog Tilbudet fremtræde som ret fordelagtigt. Forraadet af det til Udsalg tjenlige Porcellæn vurderes til 18,438 Rdl., det ubrændte Arbejde til 4010 Rdl. Der formentes hver Maaned at kunne brændes for omtrent 3000 Rdl. mod en Udgift af 2237 Rdl., saaledes »vindes ved Arbeidet i et Aar fuldkommen den Summa, som Værket i ansatte Tid koster at underholde [1]«.

1. *Nyrops* Afh. i *Industrif. Maanedsskr.* XIII, 1878, S. 47.

En kgl. Resolution den 21de April accepterede Tilbudet. I en Kancelliskrivelse af 29de Juni 1779 bliver det kundgjort ved kgl. Befaling, at Fabriken »herefter skal kaldes den *Kongelige Danske Porcelains Fabrik*«. Eickstedt og Holm skal indtil videre dirigere den, Justitsraad Sören Munck beskikkes til Sekretær for Direktionen, Materialist Müller til Fabrikmester, Knoblauch til Fuldmægtig, Luplau til Modelmester og Hans Clio til Tegnemester ved Fabriken.

I et aabent Brev af 29de Januar 1780 gör Kongen for alle vitterligt: »At da vores Porcellaine Fabrique nu er kommen saavit, at Udsalg derfra kan begyndes fra denne Dag den 29de Januari, (og) dette nyttige Verk, som med megen Nidkierhed i en kort Tiid er bragt viidere, end Mann kunde have ventet, fortiener Vores Kongelige Omhue, saa ville Vi nu herefter give Over Tilsynet til saadanne Mænd, som have Vor allernaadigste Tilliid, og derfore hermed (udnævne) til Directeurer Os elskelige Vores Stats Minister General Eickstedt, Vores Geheime Rd. og förste Deputeret Greve Joachim Godsche Moltke, Vores Stats Secretair Høegh-Guldberg og Vores förste Directeur i General Postamtet Conferentz Rd. Holm, da vi ere forvissede om at de alle med hinanden vil opfylde, hvad dem som Directeurer for dette Verk paaligge, og forvente Vi af fornævnte Vores Embedsmand Conferentz Raad Holm, som med den varmeste Iver hidtil har sörget for dette Verk, baade i dets Anlæg og Opkomst, ogsaa herefter, som hidtil at skulle antage sig den daglige Omhue derfor«.

Suhm var altsaa — vel efter eget Ønske — udtraadt af Direktionen og erstattet med Grev J. G. Moltke, ellers forblev alt ved det gamle. Som Tak for sin Nidkærhed fik Holm Ringen *pro merito* og en pragtfuld, diamantbesat Gulddaase. Fabrikmester Müller fik Justitsraads Rang, han maatte nöjes med en emailleret Gulddaase, men i denne var lagt 1000 Rdl.

Ikke alene for Hoffet, ogsaa for Folket, Københavns Borgere, stod det som en beundringsværdig Stordaad, at der var skaffet Danmark en Porcellænsfabrik af Betydning. Det var en Triumf for Nationalforfængeligheden, at man ikke længere behøvede at søge til Udlandet for at købe Porcellæn. En Mand, der 1779 besøgte Fabriken, tolker sine Følelser saaledes i et Brev: »Hvilken Ære giör dette Værk Opfinderen! Jeg blev henrykt over de Ting, mit Öie saae. Kunde jeg formode saadanne Ting at fabriqueres i mit Fædreland! og det af en dansk Mand! Tænk! en dansk Mand! en af Stadens værdigste Borgere«. Den 12te Januar 1780 udstedtes et Forbud mod Indførsel af alle Arter af fremmed Porcellæn med Undtagelse af det kinesiske. Da den kgl. Porcellænsfabriks Udsalg endeligt den 1ste Marts blev aanbet for Almenheden, blev denne frydefulde Begivenhed i et af Datidens Blade besungen i latinske Vers[1].

Hvis man ikke smaaligt vil spörge hvad det kostede, er der ogsaa al Grund til at glæde sig over den Periode af den kgl. Porcellænsfabriks Virksomhed, som nu begyndte og varede Aarhundredet ud.

VIII.

I 1780 blev »Broged-Malerne«s Antal forøget med tre Kunstnere, der fra 12 til 15 Aar havde arbejdet ved Porcellænsfabriken i Berlin.

Gennem den dygtigste af dem, *Peter Heinrich Benjamin Lehmann,* tilbød de i Marts Fabriken deres Tjeneste for en Lön af 6 Louisd'orer om Maaneden til hver og 6 Louisd'orer til Dækning af Udgifterne ved Rejsen. »For ikke at prale med vor Duelighed, anfører vi kun, at man vil finde vore Betingelser billige, naar De först har set tydelige

1. *Nyrops* Afh. i *Industrif. Maanedsskr.*

Beviser paa vor Kunst. Vi er øvede i alle Malerkunstens Genrer og kan tilfredsstille Fabriken i Figurer, Börn, Landskaber og Blomster, og i ethvert forefaldende Fag.«

Med vemodig Ihukommelse af de sörgelige Erfaringer, man havde høstet ved at indkalde sachsiske Arbejdere, var man ikke straks forhippet paa at faa Berlinerne hertil. Müller svarede tilbage, at Fabrikens Malerværksteder allerede var forsynede med de fornødne »Subjectis« fra det herværende Maler- og Tegne-Akademi. Man kunde kun ansætte dem her, for saa vidt de af egen Drift rejste hertil og under de Omstændigheder, Fabriken tillod og medførte, da lod den nyde godt af deres Indsigt i Malerkunsten.

Tre Uger efter skrev dog Müller igen til Lehmann, man var nu villig til at give dem 5 Louisd'orer i Maanedslön og betale deres Rejse. Man ønskede dog nærmere at faa at vide, hvor meget Arbejde de vilde levere for denne Sum, f. Eks. stykkevis i The- og Kaffeservicer, dekorerede med Blomster, Landskaber eller Figurer; hvis en Fuglemaler ogsaa skulde have Lyst til at komme til København, vilde man gerne paa samme Maade lære hans Betingelser at kende.

Et nyt Brev fra Müller til Lehmann giver Meddelelse om »den gode Modtagelse af Deres ærede Skrivelse den 13de forr. Maaned med deri indlagte Haandtegninger, som i sin Tid er komne den herværende Kongl. Direction for Porcelain-Fabriken i Hænde«. Den har derved erfaret de tre Berlineres Duelighed i Malerkunsten, nu kommer det kun an paa, om de herværende Liebhabere af Porcellæn vil betale Arbejdet i Forhold til hvad det kommer til at koste i Fabriken. »Man har allerede alt for ofte bragt i Erfaring, at saa lidet man ogsaa her underkender et smukt Maleri, saa lidet er man dog tilböjelig til at betale et smukt Maleri paa et skrøbeligt Skaar, — af Kendere gives der i det hele taget allevegne kun faa. — Desuden er Smagen for det smukke Porcellain allerede tagen saa stærkt af, at de rige Folk hellere anvender deres Luxusudgifter til en uforgængelig Vare, nemlig Sølvet, især da dette balancerer med hint i Pris«. Haandtegningerne er takserede saaledes: Fremstillingen af en Genius med et Skjold til 4 Rdl., Blomsterstykket til 2 Rdl. og det antike Hoved til »16 gute Groschen«. Naar Blomsterstykket antages for en Del af en Frokostbakke, vil man for Udsmykningen af denne med dertil hørende Service, Kaffekande, Flødepotte, Sukkerskaal og 2 Par Kopper kunne betale 8 Rdl. Sædvanlig bliver Figurer og Landskaber betalt med det dobbelte. Det havde været Direktionen kærere, om Berlinerne selv havde föjet en Takst til de indsendte Prøvestykker, saa den ikke havde været nødt til at lade fremmed Arbejde værdsætte. »Iøvrigt ved man vel, at Porcellænsmaleriet kan bedömmes fra mere end et Synspunkt, og saaledes er det ogsaa Tilfældet her«.

Lehmann og den ene af hans Kollegaer, hvis Navn var *Carl Fridrich Thomaschefsky*, afrejste nu til Hamborg, hvor de i det danske Postkontor afsluttede Kontrakt med Konferentsraad Waitz om at arbejde paa Fabriken for en Maanedslön af 30 Rdl. og fik deres Rejsepenge udbetalte. Deres Rejse hertil blev saa langvarig og saa besværlig, at den kunde ansés for et ondt Varsel. De akkorderede med en Skipper i Travemünde om at sejle med ham til København. Skibet maatte vende tilbage paa Grund af Modvind, og deres Penge slap op, medens de ventede paa, at Vinden vilde vende sig, saa de kunde komme afsted. De maatte anmode en Agent i Lübeck om Hjælp, Agenten skrev til Waitz, Waitz igen til Holm i København. »End blæser den kontrære Vind hæftigt i vore Egne. Himlen bevare os for, at den længe skal blive saaledes ved. Men skulde det vare længe og Malerne fremdeles lide af Pengemangel, skal jeg da betale dem det nødvendige?« Imidlertid var ogsaa den tredje Maler, *Martin Cadewitz*, kommet til Hamborg, hvor han havde undertegnet sin Kontrakt og faaet sine Rejsepenge, han sluttede sig nu til sine Kammerater. I tre til fire Uger ventede de forgæves paa gunstig Vind, saa bestemte de sig til at opgive Rejsen til Vands og »i Guds Navn fort-

sætte den paa Landjorden«. Uvante med at gaa til Fods naaede de paa denne Maade ikke længere end til Flensborg, hvor Postmesteren forstrakte dem med 20 Rdl. og gav dem en Anbefaling med til alle Postmestre paa Vejen til København. Foruden ham viste Postmesteren i Odense sig flink imod dem og sørgede for, at de kom hurtigt og godt afsted. Men det var ikke uden store Betænkeligheder, at Folk havde forstrakt dem med Penge, og Lehmann havde maattet lade sin Kone blive tilbage i Lübeck. Müller havde dog allerede sørget for hendes Rejse herover, da de 3 Berlinere endeligt sidst i August ankom til København.

Deres Ankomst til Riget havde ikke været saa festlig som Sachsernes. Til Gengæld sveg de ikke de Forventninger, der var stillede til dem. Det er allerede med Müllers egne Ord bleven berettet, hvorledes de lettede en tung Sten fra hans Bryst ved udmærket godt at kunne bruge de af ham tilvirkede Farver, som Sachseren Schlegel havde erklæret for uanvendelige. Maaske har Malemethoden i Berlin været forskellig fra den i Meissen, og Schlegel mindre brødebetynget, end det synes. Men fra den Dag, Berlinerne kom, var det ude med ham. Endnu för en Maaned var gaaet, troede disse at turde göre sig Haab om et Tillæg til deres Lön. Direktionen afslog vel deres Andragende, men tilstod dem dog, naar de malede i stykkevis, foruden den faste Betaling 5 Rdl. om Maaneden til Husleje og Brændsel. »Og dernæst for at vise dem Vores Velvillighed, ville man, foruden de 30 Rdl. enhver allerede har faaet til Rejse-Penge herind, endvidere forunde hver af dem een Maaneds Lön, fordi de ved Modvind ere blevne saalænge opholdte undervejs. Iøvrigt maatte benævnte Malere tilkiendegives, at de ikke uleilige Direktionen med saadanne Skrivelser om det, som allerede er bestemt, men om de ellers skulle have noget at erindre, da derom at henholde sig til Hr. Justitsraaden. som i fornødne Tilfælde herfra de nærmere Resolutioner kunne være forventende«.

I Oktober 1781 fik de tre Berlinere »paa Grund af den 5te og 7de Artikel i Indføds-Retten, som nyttige Kunstnere ved Porselins Fabriken allernaadigst forundt den allerunderdanigst ansøgte Indføds-Ret. — Naar de fremdeles som hidtil opføre sig til Fornøielse i Fabrikens Tieneste, saavel ved flittigen og til mueligste Fuldkommenhed at forrette deres eget Arbeide som og hertil at anføre og undervise de enhver af dem til den Ende anbetroede unge Kunstnere, saa vil det ikke feile, at de jo fremdeles beholde det dem hidtil tilstaaede Brænde, og at deres efterladende Enker kunne giöre sig Haab om at nyde, efter Omstændighederne en allernaadigst Pension«.

Som allerede meddelt gik Lehmann i 1791 sammen med Kiehme i Forbön for Schlegel. At han turde vove dette, viser allerede, at han havde opnaaet en höj Stjerne hos Müller og Direktionen. Der blev i samme Aar udbetalt ham en Douceur paa 20 Rd. I Mai 1792 erklærer Holmskiold paa Direktionens Vegne: »I Anledning af Hr. Justits Raadens Promemoria under 3die denne Maaned, at af Fabrikens Malere ingen er mere paapassende, end Lehmann, eller har större Erfaring til at eftersee og skiönne om, at de andre Malere bruge den samme retmæssige Behandling og Omgangsmaade med Farverne, saa at Maleriet ikke skal falde slet ud efter i Brænningen; og i den Henseende foreslaaes, at bemeldte Maler Lehmann maatte blive ansat til herude at veilede de andre, især de unge, Malere og bedömme deres Arbeide, da han troer, at han for dette sit Tilsyn og Arbejde ikke ville forlange overdreven Tillæg i sin Gage, — ville Directionen ikke undlade at have tilmeldt: At ligesom Maler Lehmann for den allerede udviste Fliid og Tjeneste med at have Tilsyn med og bedömme de andre Maleres Arbejde, maatte udbetales en Belönning af 40 Rdl., imod at det holdes taus, for ei at opvække Misundelse hos de andre Malere; saaledes skulle, i Henseende til hans virkelige Ansættelse til denne Forretning, ved given Leilighed blive gjort allerunderdanigst Forestilling«.

Kort efter udbad han sig en Ferie paa 4 Uger for at rejse til Hamburg. Han

længtes efter endnu engang at se sin derværende Slægt for at bringe forskellige ham höjst vigtige Forhold i Orden, hvad ikke paa anden Maade kunde ske. Lehmann var selv født i Hamburg den 27de November 1752. Efter Weibachs Kunstnerleksikon lagde han »sig efter Malerkonsten i sin Fødeby«, før han rejste til Berlin. Lehmann erklærer selv i sin Ansøgning, at han ikke har set Hamburg i 22 Aar, naar han fraregner sit korte Besøg i Byen for 12 Aar siden paa Vejen til Danmark. Rejsetilladelsen blev ham givet paa tre Uger, dog maatte han først tage afsted en Maaned senere, »da der ventes i en af disse Dage noget bestilt Arbeide fra Hoffet«.

Fig. 77. Underkop hørende til det Monradske Stel. (Grosserer Stausholm.)

Lehmann og Kiehme var 1795 valgte til Talsmænd for samtlige Kunstnere og Arbejdere i Fabriken i et Andragende om en Forandring af Reglementet for Sygekassen, et Andragende, som iøvrigt ikke blev bevilliget. Ved Luplaus Død i samme Aar blev Lehmanns Stilling yderligere forbedret. Grönland bemærker i sin Indberetning, at Lehmann i en Hensende ikke kan maale sig med Kiehme, han har ikke som denne de ydre Betingelser for at hævde sin Autoritet, men er ellers meget godt egnet til at faa Posten som Tegnemester. Han er af de ældste Malere ved Fabriken, og efter Camrath, der ikke synes at ønske den, da han kun arbejder lidet for Fabriken, sikkert ogsaa den bedste af dem. Udnævnes han til Tegnemester, maa han have Tilsynet med al den kunstneriske Dekoration (»die Schönmalerey«), rette Mangler og Fejl, gaa Lærlingerne til Haande med Anvisninger, og göre Udkast og Tegninger til de Liebhavere, der gör Bestillinger hos Fabriken.

Fig. 78. Halvfuldendt Tegning til en Underkop af Lehmann. (Den kgl. Porcellænsfabrik.)

I Januar 1796 modtog Lehmann som Tegnemester m. v. 40 Rdl.s Tillæg til sin aarlige Lön. Han var nu den bedst lönnede af alle Fabrikens Kunstnere og Arbejdere og havde 470 Rdl. om Aaret. Da han i November 1798 anmodes om hurtigst muligt at betale en Gæld af 102 Rdl. til Fabriken, erklærer han, at Störsteparten af denne Gæld hidrører fra Porcellæn, han har købt i Magasinet eller ved Fabrikens Auktioner, og da han ialt har købt for over 400 Rdl., haaber han, Gælden maa ske i Afdrag, saaledes at han og Familje ikke vil faa for vanskeligt

ved at klare sig under de haarde Tiders Tryk. Da Alderen ikke tynger paa ham, ønskede han helst, at Gælden betales ved maanedligt at afdrage ham 5 Rdl. i hans Lön. Han døde to Aar efter den 27de December 1800, kun 48 Aar gammel.

Efter Weilbach var Lehmanns særlige Fag Landskaber med Figurer og Fugle, og han skal ofte have arbejdet i Fællesskab med Blomstermaleren Bayer[1]. Maaske har han (først i Firserne) tegnet det her gengivne Udkast til en Dekoration af et Par Kopper, (Fig. 78), nogle vedföjede Bemærkninger synes skrevne med hans Haandskrift. — En Sön af ham blev Miniaturmaler og Tegnelærer, to Sönnesönner Malere.

Den ene af Lehmanns Fæller og Rejsekammerater, *Thomachefsky*, arbejdede kun kort Tid ved Fabriken, den anden, *Cadewitz*, tjente der i 11 Aar. Da han i 1791 døde paa Frederiks Hospital, lod Skifteretten Lehmann, hos hvem han havde boet, beholde hans Efterladenskaber mod at sørge for Begravelsen, men deres Værdi strakte ikke til at dække Omkostningerne, og de andre »Brogedmalere« maatte skillinge sammen for at faa Cadewitz vel i Jorden. Ved en Retssag i 1793 blev det oplyst, at Cadewitz i sin Tid hjemme i Peder Hvidtfelts Stræde havde modtaget Bestillinger paa Porcellæn og handlet med Thekopper, af hvilke han næppe paa lovlig Maade var kommen i Besiddelse. Pigen Lotte Ellinger, som senere var bleven gift med en Snedkersvend, havde hos ham set baade Terriner, Punscheboller, Fade, Tallerkner og Thetöj, rimeligvis var det ranet fra Fabriken, naar Porcellænet efter Brændingen skulde overføres til Magasinet. Udbyttet af denne Retssag var egentlig kun, at Muligheden for slige Tyverier blev konstateret.

Fig. 79. Tuschtegning af Hans Clio.
(Den kgl. Porcellænsfabrik.)

Cadewitz' Genbo, den gamle tyske Værtshusholder Bötcher, var for Retten bleven udpeget som Hæler ved Tyverierne fra Fabriken. En fjerde Porcellænsmaler fra Berlin, *Julius Heinrich Rudolph Kunitz*, havde logeret hos ham 1790-91, efter Bötchers Forklaring kunde han ikke betale for sit Logis, og der var derfor truffet den Overenskomst med Fuldmægtigen paa Fabriken, at han fik Porcellæn udleveret paa Kunitz' Regning for de Penge, han havde tilgode. Saaledes havde han faaet adskilligt Porcellæn, maaske havde ogsaa Kunitz ved sin Afrejse efterladt sig et Par Thekopper og en Kammerpotte.

Kunitz havde staaet i Fabrikens Tjeneste som »Brogedmaler« fra 1ste Januar

1. Mellem det gamle københavnske Porcellæn træffes undertiden Stykker med ualmindeligt smukke Landskabs- og Figurdekorationer, der minder om Berlinerfabrikens allerbedste, saaledes f. Eks. i Folkemuseet en Chokoladekande med en Jæger i et Landskab og flere Vaser paa Rosenborg samt den her afbildede Underkop af det Monradske Stel (Fig. 77). Rimeligvis skyldes disse Dekorationer Lehmann. Hans Samarbejde med Bayer kan ikke have varet længe, da Bayer snart udelukkende blev anvendt til Dekorationen af *Flora Danica*-Stellet.

1784. Da han ikke kunde klare sig med den Lön han fik, samlede Fabrikens Arbejdere i Foraaret 1792 Penge sammen til hans Hjemrejse. Han sejlede med den danske Paketbaad til Kiel og formentes der at have sneget sig i Land uden at betale for sin Rejse. Aaret efter henvendte Berlins Magistrat en Forespörgsel til Direktionen for den kgl. »svenske« Porcellænsfabrik i København, om den ikke var i Stand til at sige, hvor Kunitz var bleven af; det drejede sig om en Arv efter ham. Rygtet vilde vide, at han efter at være rejst fra København var død pludseligt i Lybeck, men det havde trods mange Anstrengelser i denne By ikke været muligt at faa hans Død konstateret. Forespørgslen blev to Aar senere fornyet og først da besvaret med en Erklæring om, at han var afrejst og ankommen til Kiel, senere synes den Opfattelse at have dannet sig, at han ved et Ulykkestilfælde var omkommen undervejs. —

Om disse berlinske Maleres Betydning for den danske Fabrik aflægger Tingene selv de klareste Vidnesbyrd. Mange af de bedste mellem de gamle københavnske Porcellæns Dekorationer med Figurer, Fugle, Strøbuketter og Landskaber har större Lighed med det berlinske Porcellæns Dekorationer end med nogen anden Fabriks. Man kan endog træffe Stykker fra Berlin og fra København, der synes at være dekorerede af samme Haand, hvad der jo heller ikke er umuligt.

Fig. 80. Tegning til en Punschebolle. (Den kgl. Porcellænsfabrik.)

IX.

Naar man erindrer, at foruden Berlinerne og Sachserne endnu Luplau og Bayer var komne fra Tyskland, kan det jo ikke fragaas, at den københavnske Fabrik stod i ret anseelig Gæld til Udlandet. Den langt overvejende Del af de Arbejdere, der stod i Fabrikens Tjeneste, var dog Danske eller Nordmænd, som det fremgaar af den 1781 forfattede — meget optimistiske — Skildring af Fabrikens Tilstand: »Fabriken er i de 3 Aar, den nu er bleven dreven for kongelig Regning, kommen til den Fuldkommenhed, at den ikke allene kan forsyne Landets egne Undersaatter, men og Fremmede, da derfra, foruden en Mængde af andre Varer, allerede er afsat et Bordstel til Holland, med braaged Middelmalning for 3400 Rdl. og haver paa Fabriken, foruden et anseeligt Forraad af Bord-Töy, Kaffe- og The-Töy og andre Ting, en Mængde Byster, Postyrer, Vaser og andre Konst-Stykker, som i Finhed, Skjönhed og indvortes Godhed ganske kommer overeens med det saa meget begjerlige Saxiske og Sevrêske Porselin, hvilket Forraad efter et nyligen derover giort løselig Overslag, skal omtrent beløbe sig til 17,000 til 18,000 Rdl., som er paa nogle faa Tusinde Rigsdaler nær Alt, hvad den heele Fabrike har kosted. Og naar dens anseelige og vidtløftige Bygninger — — medberegnes, saa overstiger dette Værks sande Værdie den Summe, som derpaa er bleven anvendt. — Man har altsaa god Grund for sig til at troe, at Fabriken ikke alleeneste skal kunne blive

varig, og holde de Summer tilbage i Landet, hvilke forhen udgik for fremmed Porselin, men kan og være forvissed om, at den, ved sine Varers Afsætning til fremmede Stæder vil bidrage noget til Fordeel for Handels Balancens Ligevægt, foruden den betydeligste og virkelige Gevinst, at herved ideligen paa en behagelig Maade underholdes imod 200 Mennesker, hvoraf for nærværende Tid ikkun er 10 Fremmede, men de øvrige alle Landets egne indfødte Undersaatter«.

Allerede för Fabriken blev »kongelig«, havde *Hans Clio* været ansat til som »Tegnemester« at undervise Fabrikens Lærlinger for en aarlig Lön af 200 Rdl. Efter hans Død blev i December 1786[1] »Tegnemester-Tjenesten« inddraget som særligt Embede, det overlodes 2 af Fabrikens bedste Malere at føre Tilsyn med Lærlingerne og bedömme de øvrige Maleres Arbejder. Rimeligvis havde man ikke haft synderlig Gavn og Glæde af Clio. Han havde allerede fra 1750 været Tegnelærer ved Akademiet og gav som saadan ogsaa Thorvaldsen Undervisning i den förste Frihaandstegneskole paa Charlottenborg, men hans Kunstnerevner synes at have været yderst ringe. Porcellænsfabriken ejer endnu nogle af hans tuschtegnede Landskaber i en barok naiv Rullegardinstil, der maaske nok til Nød kunde anvendes til Dekorationer af Stokkeknapper eller Kopper, men ellers synes lidet egnet til at retlede de unge Malere paa Dekorationskunstens Veje (Fig. 79). Da Abildgaard i 1777 vendte hjem fra Udlandet som en ny og straalende Stjerne paa den danske Kunsts ret mörke Firmament, søgtes hans Bistand til Løsningen af et större Tal af kunstneriske Opgaver, end han kunde overkomme at give sig i Kast med; man synes da ogsaa at have ønsket hans Hjælp ved Porcellænsfabriken. Uagtet hans Navn staar under en edelig Erklæring om stedse at hemmeligholde, hvad han om Porcellænets Behandling kunde faa at vide, er han dog neppe traadt i nærmere Forhold til Fabriken. Andre Kunstnere har vistnok af og til givet den Udkast til Dekorationer. Mellem dens gamle Dekorationstegninger findes det her (Fig. 80) gengivne flotte Udkast til Dekorationen af Punschebolle; det er for godt til at kunne være af Clio, men kan jo endnu mindre tilskrives Klassikeren Abildgaard. Et usigneret og meget maadeligt Kobberstik gengiver denne Tegning omvendt og er benyttet som Vignet til Visen:

»O ædle Punsch, udvalgte Drik
Mit Hierte ved dit Syn sig fryder«[2].

Som allerede anført, blev der ved Lehmanns Indstilling til Tegnemester i 1795 bemærket, at Fabriken i *Camrath* havde en bedre Maler, der dog ikke kunde komme i Betragtning, da Fabriken ikke beskæftigede ham til Stadighed. De to franske Rejsende nævner i deres Beskrivelse af Porcellænsfabrikken, at de her har set »Vaser af halvtredje Fods Höjde med meget smukt udførte Malerier af Camrath«. Det var som Portrætmaler, at Johan Camrath *senior* til 1796 blev anvendt ved Fabriken, men det var meget skiftende, hvad Arbejde den kunde byde ham. Flere af de Vaser, der af Camrath prydedes med graat i graat malte Medaillonportrætter af Juliane Marie og andre kongelige Personer, findes nu i Samlingen paa Rosenborg; mærkelig nok findes ogsaa en lille Kop, der har tilhørt P. A. Heibergs Slægt og bærer et smukt Profilportræt af denne lidet royalistiske Forfatter, i »de danske Kongers kronologiske Samling« (Fig. 81). Camrath *senior* døde 1814, 76 Aar gammel. Den som Blomstermaler kendte Johannes Ludvig Camrath *junior* (f. 1779, † 1849) var fra 1794 til 1797 Lærling ved Fabriken og malte der Frugter og Blomster.

Foruden Camrath nævner Franskmændene kun en af Fabrikens Kunstnere, »un

---

1. Efter Weilbach døde han December 1785, 62 Aar gammel, og efterlod sin Enke i trange Kaar.
Krohns Fortegnelse over danske Kobberstik o. s. v. Nr. 1667.

M. Meyer qui a de la reputation pour le dessin«. Han nævnes i Regnskaberne fra 1784 til 1792 ligesom Camrath med meget vekslende Summer, og har derfor heller neppe været fast knyttet til Fabriken. Fornavnet opføres ikke, men der er al Rimelighed for, at denne Maler var *Elias Meyer*, f. i København 1763, uddannet i Dresden, en frugtbar Blomster- og Landskabsmaler, hvis Arbejder i Gouache var meget ansete af Samtiden; han døde 1809 som Medlem af Akademiet. For os har hans Arbejder störst Interesse som karakteristiske Eksempler paa Datidens Smag[1], undtagelsesvis kan de eje lidt af virkelig poetisk Duft og kunstnerisk Charme, saaledes f. Eks. et Gouachebillede fra det forsvundne København i Samlingen paa Frederiksborg Slot.

Fig. 81.
Kop med P. A. Heibergs Portræt (Rosenborg).

Saavidt vides har kun en eneste af Porcellænsfabrikens Malere undertiden mærket det Porcellæn, han har dekoreret, med sit Navn. Professor Nyrop har fundet dette, malt i Rødt ved Siden af de tre Stregers Mærke, ligeledes i Rødt, paa et Par Urtepotter, der tilhørte Købmand P. Simonsen i Kristiania, og som var dekorerede med Fremstillinger af Melpomene og Polyhymnia, Euterpe og Thalia[2]. Mærket (Fig. 82) blev med Henvisning til, at Fr. Jaenicke angav en Porcellænsmaler H. Ondrijp for at have virket ved Fabriken i København, tydet som »Ondrijp mahlt«. Manden var dog ikke Hollænder, han havde det borgerlige danske Navn *Hans Christopher Ondrup* og undertegnede Edsfæstelsen ved Fabriken »Kiøbenhafn d. 22de Octob. 1779«. To Par Kopper, der tilhører Hds. kongl. Höjhed Kronprinsessen og af hvilke den ene Overkop er mærket med Ondrups Forbogstaver (Fig. 83), viser, at vi dog ikke behøver at tillægge Tyskerne alle de bedste af Dekorationerne paa det ældste københavnske Porcellæn. Ondrup blev ved Fabriken til 1787. Mellem de fem Borgere, der i Februar 1798 undertegner en Kaution paa 1000 Rdl. for Porcellænsfabrikens daværende Forvalter, findes en Bygmester H. C. Ondrup, sikkert den samme, som tidligere havde været Brogedmaler ved Fabriken. I den nærmest følgende Tid maa han anmode Administrationen om at bevidne, at denne Kautionsforpligtelse ikke er til Hinder for, at han kan optage Prioriteter og Laan i de Bygninger, han har opført og ejer, et Hus paa Hjörnet af Compagni- og Knabrostræde, et Hus paa Hjörnet af Badstuestræde og Vimmelskaftet og et Hus ved Gammel Strand. Fabrikens senere Regnskaber viser Udgiftsposter til Ondrup for Murerarbejde November 1802 og Juli 1804.

Ondrup mahlt

Fig. 82. Ondrups Mærke.

H: C: O:

Fig. 83. Ondrups Mærke.

De faa andre Malermærker, der findes paa det brogedmalede Porcellæn, lader sig ikke opklare. Tre røde Prikker ved Siden af de tre Streger i Sort eller Blaat angiver en af de ældste Dekoratører, der findes paa Stykker, der muligt er ældre end 1780.

1. Et Par Billeder af ham tilhører den kgl. Malerisamling og findes i Magasinet paa Kronborg. Spenglers Katalog beskriver det ene af dem saaledes: »En Grouppe af tvende Bogetræer böie deres Kroner over en Stendysse, paa hvis Overligger Omqvædet af den bekiendte Sang i Stærkodder: »O venlige Grav« ere indhuggede. Et Par Mennesker staae i Forgrunden, Baggrunden er bedækket med Træer. 1805 og Kunstnerens Navn staaer paa Stykket«.

2. *Fra den kunstindustrielle Udstilling, Erindringsblade ved C. Nyrop*, 1879, S. 50. *Danske Fajence- og Porcellainmærker, Industrif. Maanedsskr.* 1881, S. 98.

Efter Reglementet for Udgifterne 1779 var der dengang i alt 20 Malere ved Fabriken, Sachseren Schlegel, en Maler, der hed Groth, 12 Svende, derimellem Bayer og Ondrup, og 6 Lærlinger. I det følgende Aar var Tallet allerede næsten fordoblet. Der var nu 28 Bundt- eller Brogedmalere — foruden de tre Berlinere var en Stafferer ved Navn Johann Ludwig Werner tilkommen fra Tyskland — og 11 Blaamalere. Mange af Brogedmalerne fra Begyndelsen af Firserne blev dog kun kort Tid i Fabrikens Tjeneste; der var stadig Trang til at indføre Besparelser ved Fabriken, og det blev befalet, at Hovedvægten skulde lægges paa Tilvirkningen af blaatdekoreret Porcellæn[1].

Ondrup synes mellem Fabrikens Dekoratører at have været en mærkelig Undtagelse, ikke alene fordi han signerede, hvad han malte, men ogsaa fordi han blev en velhavende Mand. De danske Brogedmalere, der tjente Fabriken længst og bedst, synes kun sjeldent at have haft Lykken med sig; det er Bönskrifter med bittre Klager og Noteringerne ved Restancerne for givne Forskud, der indeholder de fleste Bidrag til deres Biografier. Om Maleren *Johan Arentz* noteres i 1796, at han har været »en af Fabrikens troeste og flittigste Arbejdere«, men nu i 8 Aar haft Lamhed paa Hænderne, hvorfor han ugentligt faar 24 Sk. af Fabriken, men ikke kan betale de 8 Rdl., han skylder den[2]. I November 1796 skriver Blomstermaleren *Henrich Holm* til Direktionen: »Tillad, Höje Herrer, at jeg af Sygdom, Næringssorg og Gjæld nedböjede Mand nærmer mig til Dem og anraaber Deres Godhed om Hjælp i min höyst tunge Forfatning. Tungt, ja bittert er det, at jeg med al min Flid ikke kan have det Nødvendige til min Kones og 4 Börns tarveligste Underholdning, og Aarsagerne dertil ere, at jeg ofte maa udstaae haarde Gigtsygdomme, og hvor meget skal jeg da kunde fortjene, Tiderne blive besværlige og min Hilsen tager af. Nu er det paa det 20de Aar, jeg haver været i Fabrikens Tjeneste, hvor jeg veed med mig selv at have været troe og flittig i mit Arbejde. I 17 Aar har jeg været gift. Hvad Kummer og Besværligheder med Sygdomme, Fattigdom og andre Uheld, jeg i den Tiid med Familie har gennemgaaet, det veed og kender bedst Gud. Stor er min Gjæld, og det værste er, at ingen Udsigt er for mig til at kunne afbetale den«. Han har mistet en maanedlig Douceur af 5 Rdl., som den förste Direktion havde givet ham, Holmskiold har afspist ham med Haab og Løfter. Ved en Ildebrand paa Fabriken tabte han meget af det lidet, han havde, faa Dage för Branden

1. Af de Brogedmalere, der först i Firserne virkede ved Fabriken, synes Peter Hansen Frydendahl og Frederik Duve ansatte för 1779. Fr. Duve var Emaillemaler. Weinwich, der i sit Leksikon kalder ham Johan Frederik Duc, har set et Emaillebillede med de fire Aarstider af ham og siger, at han er død i København i et af de förste Aar af dette Aarhundrede. En Jochum Fr. Duve, formodentlig en Broder til Maleren, fæstedes samtidigt med denne til Fabriken som Emaillebrænder, og blev der i denne Post til sin Død i Slutningen af 1793. I 1779 ansattes Brogedmalerne Otto Chr. Siritius og Johan Christian Hertzog, — vel en Sön eller Slægtning af den Maler J. G. Hertzog, der 1770 døde som Tegnelærer ved Sorø Akademi —, i 1780 Nordmanden Johan Jørgen Lyng, der af Weinwich kaldes H. Johan Lyng og siges i 1779 at være kommen til Kobenhavn, hvor han 1781 fik den store Sølvmedaille ved Akademiet. »Han skal have været en dygtig Tegner og malet ret godt«, senere blev han Tegnemester ved Realskolen i Trondhjem, hvor han angives at være død i 1792. Heller ikke Brogedmalerne Wedemann, Brede Westwod, Gunther, Rybell, Trocht og Johan Jacob Weincke fik i længere Tid blivende Plads ved Fabriken. — I Nyrops Afhandling i *Industrif. Maanedsskr.* er nævnt, at den sachsiske Miniaturmaler Georg Seiptius, der tidligere havde dekoreret det Fournierske Porcellæn, i 1785 søgte Ansættelse ved Fabriken, men at man ikke accepterede Tilbudet paa de Vilkaar, han forlangte. Han kom ikke til at arbejde ved Porcellænsfabriken.

2. *Weilbachs Konstnerlexikon* meddeler, at han efter at være bleven lam i 1788 søgte om at blive Mester i Malerlauget uden Mesterstykke. Januar 1799 omtales han i Fabrikens Akter som død. Det er rimeligt, at han er den samme som Portrætmaleren Johan Frederik Arentz, om hvem Weilbach giver flere Oplysninger, og som har raderet det hos Strunck og Krohn opførte Portræt af Skrivelærer Cramer i Aarhus.

var han lige kommen op af en svær Sygdom. Han har ikke kunnet betale sin Husleje til Flyttedagen og skylder tillige for Skatter; Vinteren stunder til, og han ved ikke, hvorfra han skal faa Penge til Brændsel. Han beder ydmygst om 20 Rdl. for at kunne betale Værten, af hvem han dagligt frygter Grovheder. »Himlens Velsignelser være da over Dem. Himlen lade da igjen alle Deres billige Ønsker opfyldes!« — Himlen forbarmede sig i hvert Fald over ham, thi han døde i Vinterens Løb; efter sin Død blev han berömmet som en af Fabrikens dygtigste Kunstnere i sit Fag, Blomsterdekorationer i Purpurmaling.

Under Forhørene i Retssagen 1793 om de Tyverier fra Fabriken, ved hvilke Værtshusholder Bøtcher mistænktes for at have medvirket som Hæler, indstævnedes Brogedmaler *Johan Clements Pokkendahl* til at afgive Forklaringer. Han var Malersvend, gik i sit 29de Aar, logerede hos en Strömpevæver i Gammelmynt og havde i 15 Aar arbejdet ved Fabriken, hvor han var bleven oplært. Han erklærede at have købt Porcellæn paa Kontoret baade til Bøtcher og til sin Vært, men havde ikke gjort sig skyldig i noget ulovligt, og Justitsraad Müller vilde sikkert give hans Opförsel ved Fabriken et godt Skudsmaal. Sagen blev hævet. Et Par Maaneder senere saa Pokkendahl en Lørdag Eftermiddag Dören til Magasinet staa paa Klem, og en Kaffekande med en liden Flis afstødt ved Tuden ene og fristende glinse derinde paa Gulvet. Da han var i Pengetrang, »blandt andet for at kunne faae sin sønderrevne Kiortel sammensyet«, gemte han Kanden i Foret af sin Frakke og listede med sit Rov ud af Fabriken. Han var snedig nok til at falbyde Kaffekanden til Værtshusholder Bøtcher, men han havde forregnet sig, Bøtcher anmeldte Tyveriet og Pokkendahl blev afskediget. Da han under det følgende Forhør viste sig meget angergiven, fik han en kort Tid atter Arbejde paa Fabriken, men synes da at være bleven i höj Grad demoraliseret. Antegnelse ved Restancerne 1796 skriver hans Nekrolog saaledes: »Monsr. Pokkendahl, Broged Mahler, skylder 2 Rl. Var meget liderlig, og fandtes iklæd paa Knæe for ved sin Sæng med Hovedet i Sængen Død en Morgen. Blev tilsidst for det meste underholdt af sin Sødster som var tieneste Pige udi Harboe Kloster«.

Kun tre af Brogedmalerne fra först i Firserne arbejdede endnu ved Fabriken et Stykke ind i dette Aarhundrede. Det var Blomstermaleren *Klamer* og de to Stafferere *Alphas Bentzon Lehn* og *Nicolaj Christian Faxøe*. Faxøe var f. 1762, kom 1783 som Lærling til Fabriken og tjente den til sin Død 1810. Han skal tillige have virket som Malermester, og Aaret efter hans Død blev et Portræt, han havde malt af en Fru Hansen, udstillet paa Charlottenborg. A. B. Lehn blev ved Fabriken til 1803, i en Ansøgning af 1ste Februar 1802 fra ham og Faxøe om at faa mere Arbejde eller Vartpenge, erklærer han sig at være mellem 61 og 62 Aar gammel[1].

Man vil kunne skönne om Brogedmalernes indbyrdes Rang ved en Liste over hvad de i et enkelt Aar fik i Lön ved Fabriken. Dog indtog jo i alt Fald Camrath sikkert en Særstilling. I 1786 udbetaltes til Brogedmalerne følgende Summer:

Lehmann	378 Rd.	» Mk.	» Sk.		Meyer	224 Rd.	» Mk.	» Sk.
Cadewitz	372 —	» —	» —		Faxøe	181 —	4 —	2 —
Bayer	274 —	» —	» —		Pokkendahl	103 —	» —	» —
Ondrup	239 —	1 —	10 —		Kunitz	243 —	5 —	8 —
Lehn	247 —	2 —	9 —		Holm	163 —	» —	» —
Ahrentz	232 —	» —	» —		Klamer	211 —	5 —	6 —
Camrath	190 —	5 —	» —					

1. I Ansøgningen findes følgende mærkelige Passus: »For det kgl. D. Pors. Fabr.s Anlæg har jeg, A. B. Lehn, ved Castrupe Fabrike og ved fleere Leiligheder været brugt som Porcellains Mahler i Stafferer Arbeidet«. Om en Forbindelse mellem den kgl. Fabrik og Fabriken i Kastrup vides intet; mærkeligt nok er det jo endnu ikke lykkedes at finde et Stykke, der med Sikkerhed kan henføres til Fabriken i Kastrup.

Tre Lærlinge, *Peder Schandorff*, *Knud Ormehöy* og *P. Rasmussen* opføres i samme Aar med meget beskedne Smaasummer. Ormehøy døde i 1800, de to andre overgik til Drejeriet, Rasmussen[1] i 1799, Schandorff Aaret efter. En *Johannes Schandorff* (f. 1766, † 1826) arbejdede som Brogedmaler fra 1791—1797. Efter Weilbachs Leksikon var han Sön af en Boghandler, vandt 1794 og 1796 Akademiets Sølvmedailler, udstillede 1795 en Kopi efter et Billede i Kunstkammeret og søgte 1813 forgæves om at blive Informator ved Akademiet.

I 1796 opføres følgende Udgifter til Brogedmalerne:

Lehmann, Overmaler	470 Rd.	» Mk.	» Sk.	Har aarlig Lön.
Bayer	274 —	» —	» —	
Lehn, Stafferer	263 Rd.	» Mk.	4 Sk.	Arbejder stykkevis og takseres af Overmaler Lehmann. — Landskaber, Fugle, Dyr og Blomster har en bestemt Takst, der dog retter sig efter Maleriernes Omfang.
Faxøe, do.	149 —	1 —	12 —	
P. Schandorff, do.	154 —	3 —	» —	
Camrath senior, Portrætmaler	47 —	» —	» —	
Bau, Landskabsmaler	182 —	5 —	4 —	
Joh. Schandorff, do.	117 —	4 —	12 —	
Rasmussen, do.	119 —	3 —	4 —	
Ormehöy, Blomstermaler	162 —	1 —	4 —	
Jacobsen, do.	73 —	» —	12 —	
Klamer[2], do.	6 —	5 —	» —	
Holm, do.	143 —	1 —	12 —	
L. W. Hansen[3], do.	171 —	3 —	6 —	
Lærlinge:				
J. C. Shierbeck, Blomstermaler[4]	192 Rd.	2 Mk.	14 Sk.	Betales som gode Malere med 3/4 Svendelön.
Camrath junior, do.	62 —	5 —	» —	
Tychsen	67 Rd.	5 Mk.	1 Sk.	Betales som mindre fuldkomne Malere med det halve af Svendenes Lön.
Jens Larsen	73 —	5 —	5 —	
Magnus Ulrich (Uldrichsen)	92 —	5 —	6 —	
C. Lehmann	49 —	2 —	7 —	

I de mellemliggende Aar havde flere Brogedmalere været ansatte ved Fabriken og atter forladt den, saaledes en Monsr. Holler, der »var meget forfalden til Drik og Bortrejst uden at vide hvorhen«. Den vigtigste af de ny tilkomne var *N. Bau*, der fra 1791 havde arbejdet ved Fabriken. Ligesom de andre saakaldte »Landskabsmalere« besörgede han alle de fornemste Dekorationer. Foruden brogede Landskaber med Dyr og Figurer »efter Berlinsk Prøve«, Purpurlandskaber i grönne Guirlander, graa Landskaber med Söjler og Initialer og Prospekter af København og Helsingør, malte han ved dette Aarhundredes Begyndelse Genier, Bondepiger og Silhouetter, »antike Hoveder efter Fransk«, Hunde, Fugle, Vaaben, Himmeltegn, Attributer for Læger, Købmænd og Smede,

1. Han er dog maaske identisk med den Niels Rasmussen, som fra 1804 til sin Død i 1812 var Overmaler ved Fabriken. Denne har bl. a. andet dekoreret Punscheboller med Fremstillinger af Slaget paa Rheden den 2den April 1801, i Graat for 11 Rd., i brogede Farver for 28 Rd. Slige Punscheboller findes paa Rosenborg, i Hds. kgl. Höjhed Kronprinsessens Samling, i Folkemuseet og i Studenterforeningen. December 1805 erklærer N. Rasmussen at have arbejdet ved Fabriken i over 20 Aar.

2. Dennes ringe Lön forklares saaledes af en Note ved Restancelisten 1796—97: »Han laa syg i 3 Maaneder, og da han har Kone og 3 smaa Börn, har han ikke kunnet leve af de 9 M., som han fik ugentligt af Syge-Cassen Han afbetaler nu (paa det givne Forskud) ugentlig 3 M. I 1795 havde Klamer tjent 211 Rd. 3 M. 13 Sk.« 1808 blev han lam i Hænderne.

3. L. W. Hansen døde i September 1805.

4. Shierbeck, der regnedes for talentfuld og meget lovende, meddeler i Juli 1803, at han i en 10 til 11 Aar har arbejdet paa Fabriken som Brogedmaler, men at han, efter at Arbejdet i dette Fag blev indskrænket, ansøgte Skolekommissionen om at komme paa Skoleseminariet, og senere kun har arbejdet paa Fabriken i sine Fritimer for at tjene de 40 Rdl., han aarligt skulde betale til Seminariet.

Allegorier, Gravmæler og hvad andet, der dengang regnedes for prydeligt for Porcellæn. Bau skal have været ret dygtig og blev den 1ste Maj 1812 Overmaler ved Fabriken. Han døde den 6te August 1820.

Jeg har i min Barndom hørt mange kuriøse Historier om denne Porcellænsmaler Bau, min Bedstemoder var hans Guddatter. Saavidt jeg mindes, havde han længe forgæves bejlet til en velhavende Pige; da han omsider fik hendes Jaord, fortrød han Frieriet, udeblev fra hendes Hjem og gensaa hende aldrig mere. Denne Historie gav ham et eget romantisk Skær i mine Øjne. I 1793, det Aar, da han tjente mindst ved Fabriken, var han indbudt som Fadder ved min Bedstemoders Daab, og da de andre Faddere efter Datidens Skik lagde deres Gaver paa Vuggen, lagde han ogsaa et Stykke Papir, som dog syntes for tyndt og fladt til at indeholde nogen Present. Da det blev lukket op, indeholdt det kun de Ord: »Er skyldig 2 Rdl. N. Bau«.

Forholdene ved Fabriken var ved Udgangen af forrige Aarhundrede ikke de samme, som de havde været ved Firsernes Midte. Alle de lyse Forhaabninger var bristede, trods alle Besparelser vilde det ikke lykkes at faa Fabriken til at svare Regning. I en Indberetning fra Administratoren Grönland November 1798 klages over, at forrige Tiders fejlslagne Spekulationer har efterladt deres Spor til Skade for Fabriken. »Den ny Intention, fortrinsvis at indskrænke sig til Tilvirkningen af ordinære Sager, fjærner sig meget betydeligt fra Fabrikens oprindelige Maal. Handlingerne viste fordum en ganske anden Hensigt. Derfor ansattes saa mange Lærlinge ved Malerstuen, og derfor anlagde man et saa komplet Forraadsmagasin, som var nødvendig for at skaffe en ny Fabrik, der søgte at göre Forbudet mod fremmede Porcellænsvarer velkomment for Landet, Glans saavel som Anseelse. Derfra stammer saa forskellige — delvis selvopfundne — Modeller, og Bestillingen paa Servicet med *Flora danica*. Man troede maaske, at Smagen her vilde tage samme Retning, som den har taget ved Berliner-Fabriken i Tyskland, hvor det blaahvide Porcellæn for Störstedelen er gaaet ud af Brug, og man kun ser broget eller hvidt. Det lader sig sagtens forklare, hvorfor Smagen for broget Maleri ikke her er taget saaledes til, men snarere igen er sunken ned fra et Höjdepunkt, den allerede har naaet, thi vort Hof har ikke et eneste fuldstændigt Bordstel af københavnsk Porcellæn, og dette Eksempel virker nu lige saa stærkt i modsat Retning som det Eksempel, der tidligere gaves af forskellige Mænd af Stand og Formue — disse var forhen talrigere end nu — hvilke søgte en Udmærkelse i at lade kostbart dansk Porcellæn smykke deres Borde«.

Meget af dette staar fra gammel Tid af i 1798 usolgt i Magasinet. De fleste foretrækker det blaamalede Porcellæn for det brogeddekorerede. Kommer der Lysthavende til dette, har de altid smaalige Anker mod det Porcellæn, der forefindes i Magasinet. En finder Blomsterne for store, en anden for smaa, snart er Kanterne for brede, snart for smalle, snart er der for megen Forgyldning og Dekoration, snart for lidet o. s. f. Til disse kritiske Herrer maatte der saa i al Hast laves ny Sager, og Brogedmalerne, som man i Reglen ikke kunde byde tilstrækkeligt Arbejde, kunde saa pludseligt faa mere at bestille end de kunde overkomme. Derfor vilde det næppe være hensigtsmæssigt yderligere at forringe deres Antal, der i 1794 var 22 og i 1798 kun 13.

Smagsforandringen ved Klassicismens voksende Magt og Barskhed var i höj Grad ugunstig for Fabriken. Den var begyndt med rene Rokokoformer, arvede fra Fürstenberg og Meissen, og havde senere indført Elementer af den yndefulde og vagt klassicerende »Ludvig den 16des Stil«. Men denne tilfredsstillede ikke længe dem, der søgte »Antikens Renhed« og omsider fandt den i Empirestilens ubarmhjertige Törhed. I 1799 refererer Müller bekymret de almene Klager over, at alle Fabrikens Former er »forældede«. Hele den nydelige Luksusproduktion, Fabriken havde ofret sine bedste Kræfter, tabte i det 18de Aarhundredes sidste Aar den hjertevindende Magt, den tidligere havde ejet, og som

den atter har genvunden for os. Man vidste ikke, hvad Arbejde man skulde give de gamle Brogedmalere, eller om man i det hele taget kunde og burde give dem Arbejde.

Fabrikens Akter fra forrige Aarhundrede afsluttes med et meget karakteristisk Dokument. Det er skrevet paa Aarhundredets allersidste Dag, den 31te December 1799, og er en Henvendelse til Administrationen saalydende:

»Nødvendigheden driver os undertegnede til at giöre den Ærede Administration kiendt med vores nærværende Kaar som Broged Mahlere ved den Kongelige Porselins Fabrique.

I forbigangne Tiider har nogle og Tyve Personer, hvoraf vi Ti undertegnede er bleven tilbage, som alle ere Landets Börn og anvendt vore bedste Aar, alle haft vores nødvendige udkomme, men nu maa føle os i den forlegenhed aldeles at blive nægtet noget at fortiene.

Paa Grund af løfte om bestandig Udkomme ved Fabriken har vi indskrænket os til dette vores Fag allene, og altiid viist os flittig og paapasselig, naar det har paa fordret, baade Hellige Dage, ja, endog Natten, hvilket Hr. Justits Raad Müller selv kand tilstaae.

Heraf vil det være den ærede Administration meget indlysende, hvorledes vi maa føle os i Vores nærværende stilling, tvertimod ald formodning altsaa haabe vi den Ærede Administration vil træffe passende Midler til vores udkomme i Fremtiden«.

Henvendelsen er undertegnet af Faxøe, P. Schandorff, Ormehöy, M. Uldrichsen, L. W. Hansen, J. C. Schierbeck, A. B. Lehn, Bau, Klamer og F. L. Tüchsen.

De blev ved Fabriken, men de brogede Dekorationers gyldne og gode Tid var forbi med det attende Aarhundrede. Der kom en Fattigdommens og Tarvelighedens Tid for Landet og for Fabriken, under hvilken denne ganske mistede sin tidligere Betydning. Hvad der saa kan indvendes mod Hetsch, maa det dog indrömmes, at han viste den en sand Velgerning ved i 1823 at give den »Tegninger til smagfulde Former og Dekorering« og næste Aar tiltræde som dens kunstneriske Leder. Hans bægerformede Kopper hører dog til det agtværdigste og bedste, Fabriken i dette Aarhundrede har frembragt. Forgyldte Dekorationer kom da i Mode ved Siden af de naturalistiske Landskaber og bondske Roser, som, selv naar de skyldes saa i Datiden ansete Professorer i Malerkunst som J. P. Møller og J. L. Jensen, for vore Øjne er rene Rædsler af Porcellænsdekoration, der lader de beskedneste af de gamle Brogedmaleres Arbejder synes beundringsværdige Mesterværker.

Brogedmalernes Antal, der i 1780 havde været 28, var i 1822 — altsaa kort för Hetsch kom til Fabriken — sunket ned til at være siger og skriver *to*[1].

X.

Historien gentager sig ikke, og Porcellænet fra forrige Aarhundrede vil lige saa lidet genfødes som Aarhundredet selv. Hvad saa dette ellers kan have paa Samvittigheden, for Porcellænet var det Guldalderen. Det var jo Aarhundredets eget Barn, hilset med Jubel, da det efter lange Tiders forgæves Haaben og mange Skuffelser uventet kom til Verden, vogtet som en Skat, elsket, beundret og forkælet, oplært til at tale sin Moders Sprog med en Ynde og Elskværdighed, hvis Magt selv den letsindige Dames strengeste Anklagere næppe tör fornægte. Tidens anstandsfulde Elegance, dens kælne Behagelyst,

1. Se *Adolf Bauers* Afhandling: *Bronce og Keramik i Empiretiden, Tidsskrift for Kunstindustri*, 1890, S. 63. I 1827 var deres Tal vokset til 7, hvoraf 4 udelukkende arbejdede for Fabriken, og af disse sidste var der »een, som nu i flere Aar ikke har malet andet end Prospekter af Kjøbenhavn og Fædrelandets smukkeste Egne«. *Rawert: Kongeriget Danmarks industrielle Forhold til 1848*, S. 331.

dens letflagrende og lunefulde Fantasirigdom, dens Sans for det pyntelige, det nette, det nydelige, gør sig uimodstaaeligt indsmigrende gældende i Porcellænet, der klædtes i dens fineste Modedragt og var som skabt for at bære den.

Fig. 84.
Kande hørende til det Monradske Stel.
(Grosserer Stausholm.)

Naar Professor Nyrop lejlighedsvis[1] har udtalt, at den danske Porcellænsfabriks Skaber, Apotekeren Müller, kun var Tekniker, og at »Virksomhedens kunstindustrielle Side laa ham fjærnere«, saa er dette bogstaveligt sandt, eftersom Müller næppe havde synderlig Kunstsans og betragtede de tekniske Opgaver, Porcellænstilvirkningen stillede, som de förste og störste. Men efter den Sammenhæng, i hvilken Udtalelsen er fremkommen, former den sig til en Anklage mod Fabriken for i sin förste Tid at have forsömt det »kunstindustrielle«, og denne Anklage er ikke berettiget. Man talte jo i det hele taget ikke saa meget om den Ting i de Tider, Vognen var endnu i saa god Fart, at det ikke var nødvendigt at raabe »Hyp, alle mine Heste!« for at at blive nogenlunde godt kørende. Der er i Forholdet mellem det gamle Kunsthaandværk og vor Tids Kunstindustri desværre noget af Modsætningsforholdet mellem Nureddin og Aladdin. Flittigt punkterer vi i Sandet, rejser med Ringens Aand gennem Tid og Rum og efterforsker den underfulde Lampes gamle Gemmesteder. Og vi kan undertiden finde det uretfærdigt, at denne ejes af Tider, der ved en dumtenfoldig og os ubegribelig Smagens Ensidighed, ved en drengekaad og letsindig Selvtillid, mindre end vor egen kritiske Tid synes værdig til at besidde den. Men saaledes er det. Der behøvedes dengang aldeles ikke nogen dyb Spekulering over Æstetikens Grundsætninger for at undfange Idéen til en god Dekoration, det var saa misundelsesværdigt let for hine Tiders smaa Mestre i Kunsthaandværket at skabe noget, der var tækkeligt, vindende, smagfuldt, paa sin Vis saa udmærket, at vor Tid maaske ikke kan göre noget bedre.

Mellem det danske Kunsthaandværks yderst faa frydefulde Fortidsminder hører Porcellænet fra forrige Aarhundrede med de tre blaa Stregers Mærke ubetinget til de bedste. Det er ikke alt lige godt, men det ypperste af det staar ikke tilbage for, hvad der dengang (mellem 1780 og 1800) leveredes fra Europas berömteste Fabriker. De

Fig. 85.
Underkop hørende til det Monradske Stel.
(Grosserer Stausholm.)

[1] *Tidsskrift for Kunstindustri*, 1888, S. 71.

franske Rejsendes udførlige Beskrivelse af den københavnske Fabrik taler jo ogsaa i höj Grad til Ære for den. »Vi har dér set henrivende Biscuitfigurer, meget behagelige Dekorationer, med et Ord alt, hvad der viser en Fabrik i den mest omfattende og den bedst ledede Virksomhed«. Derimod erklærer de i Udsalget af det sachsiske Porcellæn i Brühls Hotel i Dresden ikke at have fundet et eneste Stykke notabelt Porcellæn.

Desværre er Försterangs Stykker af det gamle københavnske Porcellæn i Tidernes Løb blevne ret sjældne. Adskillige af dem er gaaet til Udlandet, hvor Interessen for godt Porcellæn er mere udbredt og har været tidligere vakt. Et Thestel, der hører til det ypperste, Fabriken har frembragt, var endnu for kort Tid siden paa Nippet til at gaa ud af Landet. Heldigvis har Grosserer *Stausholm* bevaret det for Danmark. Det er oprindeligt udført for Konferensraad D. Monrad og giver de smukkeste Prøver paa alle de Arter

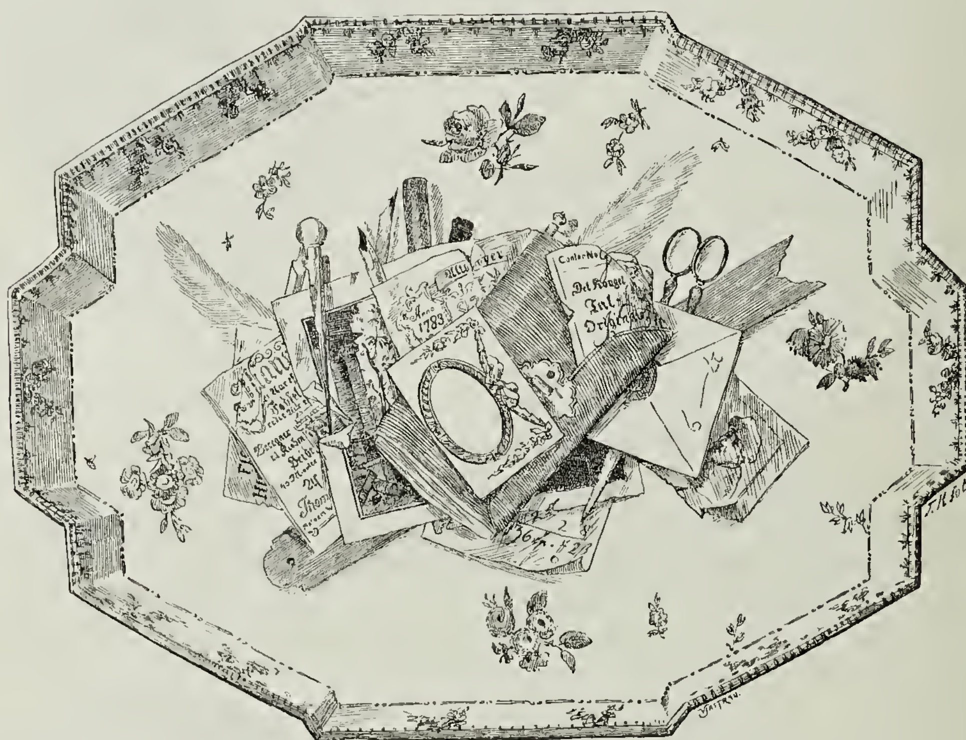

Fig. 86. Bakke, tilhørende Etatsraadinde Holmblad.

af kunstnerisk Dekoration, Fabriken formaaede at præstere. Hvert af dets enkelte Stykker har sit særegne Dekorationsmotiv, alle er de udførte med den kærligste Omhu og den störste Delikatesse. Det er ogsaa i Farve fuldendt nydeligt, Kanterne af *Bleu royal* med Forgyldning gör en henrivende Virkning. En af de her afbildede Underkopper af det Monradske Stel (Fig. 85) viser en i sig selv lidt farlig Genre, med hvilken Fabriken da hyppigt indlod sig med afgjort Held. Man maa i Sandhed være en meget streng Principrytter for at rynke paa Næsen af dens Attrapedekorationer, de er ikke alene morsomme og elskværdige, men dekorerer tillige fortræffeligt. Et pragtfuld Thestel med Attrapedekorationer tilhører Etatsraadinde *Holmblad*, Bakken derfra er gengivet her (Fig. 86). Paa Industriforeningens Rokokoudstilling var der udstillet en Direktør *Pietro Krohn* tilhørende lille Skaal med Attrapedekorationer: Spillekort, Almanaken for 1785 o. lign. Noget beskednere end de her afbildede Stykker gjorde den sig dog gældende som et af Udstillingens fornöjeligste Stykker Keramik; iøvrigt blev der dengang med Rette — af *Emil Hannover* — beklaget, at Udstillingen ikke viste en udsøgt og omhyggeligt katalo-

giseret Samling af dansk Porcellæn. Forhaabenligt vil det engang i Fremtiden lykkes at faa en Udstilling, hvor dette er fyldigt og værdigt repræsenteret.

Som bekendt findes talrige Pragtstykker af gammelt dansk Porcellæn paa Rosenborg, hvis rige Samlinger under de nu gældende Bestemmelser for Besøget til Slottet rigtignok ingenlunde kan være Publikum til saa megen Gavn og Glæde, som de burde. Folkemuseet ejer enkelte fremragende Stykker. Den fra Kammerherre Haxthausens Auktion indkøbte Terrin med Fad (Fig. 68—69, s. Aarg. 1889, S. 165) stammer sikkert fra Fabrikens förste Aar, men findes dog ikke mellem de Stykker, der er afhændede fra Fabriken för 1780. Kunstindustrimuseet har i den seneste Tid indkøbt nogle Tallerkener af gammelt københavnsk Porcellæn, uagtet det efter Planen nok egentlig ikke bör omfatte danske Arbejder fra för Aar 1800. Det synes dog, som om den Opgave at tilvejebringe en udvalgt, historisk ordnet Samling af dansk Keramik naturligst maatte tilfalde dette Museum. I hvert Fald var det jo saare ønskelig, om *et* Museum fik denne Opgave anvist. Som Forholdene er nu, vil man let kunne opleve, at Rosenborg, Folkemuseet, Kunstindustrimuseet og den nationalhistoriske Samling paa Frederiksborg strides om et godt Stykke gammelt dansk Porcellæn, naar det kommer for, og iøvrigt om meget andet end netop det. Lejlighedsvis — f. Eks. paa den Heymannske Auktion 1886 — er endnu en Institution fremtraadt som Lysthavende til slige Stykker, nemlig Porcellænsfabriken selv. Efter dens Overgang paa private Hænder realiseredes alt, hvad der paa nogen Maade kunde realiseres, og det gamle Porcellæn, den endnu havde beholdt, solgtes da til meget billige Priser. Fabriken vilde dog sikkert baade have høstet Ære, Fordel og nyttig Belæring ved at have bevaret en Prøvesamling af hvad den siden sin Oprettelse havde frembragt.

Mellem det gamle danske Porcellæns brogede Dekorationer er Blomsterdekorationerne i Strøbuketter de almindeligste og bedst kendte. De var dengang overalt i Europa en yndet Pryd for Porcellænet, og giver jo ogsaa dette et overordentlig hyggeligt og festligt Præg. Paa det danske Porcellæn, vi har Grund til at tro ældre end 1780, er Blomsterne i Reglen ret ubehændige Efterligninger af de sachsiske, paa enkelte Stykker kan man finde dem stift, plumpt og naivt anbragte hver for sig i samme indbyrdes Afstand. Det er sikkert de berlinske Malere, der har sat Skik paa Fabrikens Blomsterdekorationer. Disse er vel ikke saa stilfuldt elegante som de bedste af Udlandets, men selv hvor de er en Smule tungt og massivt anvendte, dekorerer de smukt, og de kan ofte rumme et större Maal af Natursans, af ærbødig Beundring og fin Forstaaelse af Blomsternes Skönhed og Karakter, end man sædvanligt træffer i Strøbuketter paa det udenlandske Porcellæn. Bedre Blomster end de bedste danske kan dette næppe opvise. Der er især en stribet Neglike, hvis Virkning er fortryllende, der er ogsaa allerkæreste Tulipaner, Aurikler og lysblaa Nemofyller i klare og pragtfulde Farver. Det samme Blomstervalg, de samme Kompositioner og den samme Behandlingsmaade, som Brogedmalerne i Firserne havde anvendt, gik i Arv til senere Dekoratører langt ind i dette Aarhundrede, men Strøbuketterne fra det forrige er unægtelig de bedste. Der kan rigtignok være meget betydelig Forskel paa dem, paa de store Bordstel er de ofte temmelig raat og haandværksmæssigt behandlede.

De blaa Blomster er vedblevne at være en kurant Dekoration for Fabrikens billigste Bordstel, der endnu tilvirkes i de gamle Former med de smalle Kanter, der efterligner Vidiefletning og nu som da kaldes *Osier* — i forrige Aarhundrede skreves det ofte Ozie eller Ogie — med den pyntelige Rokokosvejfning eller med de udtungede Kanter. Den blaa Farve skaffede Müller mange Sorger; det er tidligere fortalt, hvorledes han satte den stakkels Schlegel til at omdanne blaa Dekorationer til grönne. Paa Rokokoudstillingen fandtes et Direktør *Pietro Krohn* tilhørende Laag af gammelt dansk Porcellæn med kraftigt malte og udmærket virkningsfulde grönne Blomster. Finere og dyrere

var Blomsterdekorationerne i rød Purpurmaling eller i Violet, de anvendtes især til The- og Kaffestel. Mange af de nydeligste Dekorationer findes paa de smaa Legetöjsstel, Kaffeservicer en miniature. Til et af disse, der ejes af Fuldmægtig *Jansen* og er dekoreret med sirlige Landskaber, knyttes den Tradition, at det er en Gave fra Juliane Marie til en Dame, der læste höjt for Dronningen, da denne gammel og affældig ikke længere forlod sin Seng. Damen var forpligtet til at lade sin venstre Haand ligge paa Sengen, for at Dronningen ved at knibe i den kunde underrette hende om, at hun ikke læste tilstrækkelig langsomt og tydeligt; Haanden blev slemt mishandlet, og Dronningen maatte hjælpe paa Klagerne ved denne smukke lille Gave. Under en af Kopperne staar Navnet *Pasberg*, vistnok malt med en Guldklorid; paa samme Maade træffer man hyppigt under de smukkeste Stykker af det gamle københavnske Porcellæn Navnet paa den, for hvem de har været bestemte.

Fra förste Færd var der i Kongens Navn udtalt Ønsket om, at Fabriken skulde lægge Hovedvægten paa Tilvirkningen af blaatdekoreret Brugsporcellæn. Denne Bestemmelse blev gentagne Gange fremdragen og skærpet, saaledes blev det f. Eks. i September 1784 meddelt Müller, at han skulde »i saadan Henseende have nöyeste Tilsyn med, at der af det brogedmalede Porselin ikke forfærdiges meere, end der kunne vides at blive straxen afsættelig og ellers giöres fornøden; men derimod, at det blaamalede bringes til yderste Fuldkommenhed, og at Priserne derpaa sættes saa lave som muligt, da Fabriken ved en större og skyndigere Afsætning vil finde langt bedre Fordel end ellers«. Det fremgaar af den alt anførte Indberetning fra 1798, at man ikke havde holdt sig denne Ordre efterrettelig, for saa vidt den befalede en Indskrænkning i Tilvirkningen af Luksusporcellæn, det var jo ved dette, at Fabriken vandt störst Ære og Anseelse, om end ikke flest Penge. Derimod beflittede man sig redeligt for at øge Indtægterne ved i stort Omfang at frembringe godt og billigt blaatdekoreret Porcellæn.

I 1780 havde Fabriken 11 Blaamalere (og 28 Brogedmalere), i 1784 13, i 1791—1796 9, i 1797—1799 10. Den bedste af dem var *Lars Hansen*. Som Musketer ved Kaptajn Grüners Kompagni af det holstenske Regiment var han overladt Fabriken i dens förste Aar. Under Retssagen med Sachserne 1777 klagede Schlegel over, at Müller havde sat Lars Hansen til at göre Modeller eller Udkast til Dekorationer, hvilket han mente sig forbeholdt. Efter en langvarig Sygdom døde Lars Hansen Oktober 1800. Administrationen anbefalede den Ansøgning om Understøttelse, der den følgende Maaned indkom fra hans Enke — »saa vidt bekiendt 61 Aar gammel, trængende og svag« — da Manden havde været »en af Fabrikens ældste og for Fabrikationen en af de betydeligste Arbeidere, som har bestandig opført sig saa vel, at hans Minde til Eksempel for andre fortiener at hædres, allerhelst det synes, at denne Arbeids-Post ikkun i Henseende til sin Vigtighed er maadelig lönnet«. Han tjente dog i Halvfemserne gennemsnitlig omtrent det samme som de bedste Brogedmalere med Undtagelse af Lehmann; som »Förste Blaa Maler« fik han desuden hvert Aar 20 Rdl. til Husleje. Fem andre Blaamalere *Raben Svardahlyn*, *Hans Jacob Hansen*, *Christen Ahrensborg*, *Mathias Wolstrup* og *Schaltz* hørte ligeledes ved dette Aarhundredes Begyndelse til Fabrikens Veteraner, de to förste var ansatte 1779. Blaamalerne betaltes alle stykkevis efter Takst, deres Lön var i 1796:

Lars Hansen	275 Rd.	4 Mk.	12 Sk.[1]	Peder Larsen	117 Rd.	3 Mk.	9 Sk.
Schaltz	286 —	2 —	3 —	Wolstrup	257 —	4 —	10 —
Svardahlyn	255 —	3 —	15 —	Ahrensborg	247 —	3 —	7 —
H. J. Hansen	214 —	4 —	4 —	Kaas	260 —	1 —	9 —
Beer	54 —	3 —	15 —[2]				

1. Heri er medregnet de 20 Rdl.s Huslejegodtgörelse.

2. Han ophørte at virke ved Fabriken 1796. De fem foregaaende Aar havde han gennemsnitligt tjent 210 Rdl. aarligt.

Rækkefølgen havde fra 1791 været den samme. Det blaatdekorerede Porcellæn er hyppigt mærket med Malerens Numer, undertiden med hans Forbogstaver eller andre Tegn.

Af Dekorationerne i Blaat under Glasuren har det saakaldte *Muschelmønster* (Fig. 87) haft ikke mindre Levedygtighed end de blaa Blomster. Oprindeligt har vi faaet det fra Meissen, hvad dets Betegnelse i Fabrikens gamle Kataloger »Saxisk Mynster, Myssel Model« tilstrækkeligt godtgör, men det er dog hos os udviklet i en særegen Form, saaledes at vi ikke alene paa Grund af den enorme Udbredelse, det her har vundet, med nogen Ret kan betragte det som nationalt.

Aabenbart er dog baade de danske og de tyske Varianter af Muschelmønstret fri Oversættelser fra kinesiskt. I Porcellænets Hjemstavn havde gennem mange Aarhundreder stiliserede Plantemotiver været anvendte paa det blaatdekorerede Porcellæn, og man træffer mellem dem det danske Muschelmønsters Forbillede: et ungt Blommetræ med en fuldtudviklet Blomst ved Roden, over hvilken en smekker Gren med en halvtudsprungen Blomst i Midten og smalle, symmetriske Blade ved begge Sider slynger sig i en stor Bue[1].

Fig. 87. Den kgl. Porcellænsfabriks ældste Muschelmønster.

Man efterlignede overalt i Europa de kinesiske Dekorationer paa Fajancer og Porcellæn; man miskendte ikke deres dekorative Værd og var ikke ufølsom for deres eksotiske Stemning og Duft. Men da de jævnligt indeholdt meget, der var gaadefuldt for Europæernes Øjne, blev det barokke, unaturlige og meningsløse meget med Urette opfattet som en kinesisk Særejendommelighed, og derfor holdt i skyldig Agt og Ære, naar man i Europa lavede »kinesiske Mønstre«. Den københavnske Fabrik dekorerede med mange Arter af kinesisk eller »indiansk Mahling«. Især i Rødt træffer man ofte et af de Mønstre, som her og ved andre Fabriker i forrige Aarhundrede gik for at være ægte kinesiske. Det forekommer i Frankrig[2], men er formodentligt udgaaet fra Sachsen, hvor man endnu i Samlingen Johanneum i Dresden kan finde Originalerne for de kinesiske Dekorationer, som Meissenerfabriken — ofte i temmelig forvansket Form — har gengivet. Ganske nöjagtig den samme Dekoration, som denne endnu bruger til det almindeligste blaatdekorerede Porcellæn, kan man ofte finde paa gamle Stykker fra den københavnske Fabrik. Muschelmønstret besejrede disse dets nærmeste Frænder og Konkurrenter, fordi det var klarere og simplere, og hurtigere kunde gentages et Utal af Gange.

1. Urigtigt forklares undertiden Motivet for Muschelmønstret at stamme fra en Rosengren.
2. Det findes paa en Kop fra Fabriken i St.-Cloud, afbildet i *Jaquemarts Merveilles de la ceramique*, III, S. 257.

Lad være, at det er noget spinkelt og magert og bærer Præget af at være en Hastværks- og Godtkøbsdekoration, hvad det jo ogsaa er, det er dog et hyggeligt og fornöjeligt Mønster, saa glimrende egnet til den Anvendelse, det har faaet, at det i Sandhed maa siges at have været et overordentlig lykkeligt Fund for Fabriken. Det vilde sikkert være saare vanskeligt, ja næsten umuligt, at opfinde et andet Mønster, der med den store praktiske Fordel, at det med nogen Øvelse lader sig nöjagtigt kopiere adskillige Gange i faa Minuter, forener saa tiltalende en dekorativ Virkning. Naar man efter nogle Aars Ophold i Udlandet paa Banegaarden i Fredericia atter genser Muschelmønstret paa et Par moderne Kaffekopper, kan man næsten føle Begejstring over dets Fortræffelighed; til dagligdags glemmer man denne, man ser det jo saa tidt. I Indberetningerne fra Fabriken fremhæves ofte som en af dens störste Fortjenester, at den har forædlet en af Landets »ringeste og skiulte Frembringelser«; den Selvros, som disse Ord har til Hensigt at give, er ikke uberettiget. — Man føler i höj Grad dens Sandhed, naar man f. Eks. sammenligner de mange smukt formede og tækkeligt dekorerede Urtepotteskjulere, der i gamle Dage udgik fra Fabriken (s. Fig. 88), med de Uhyrer af Hæslighed, der nu stirrer En i Møde fra næsten alle Vinduer paa Københavns Gader og giver et talende Vidnesbyrd om den Vansmag, der regerer i vor By.

Fig. 88.
Urtepotteskjuler.

I det store og hele har det gamle københavnske Porcellæn, selv Luksusporcellænet, en vis borgerlig Karakter. Det er godt, det er smagfuldt, man kan ikke ønske sig noget mere indbydende og appetitligt end dets Bordservicer og Kaffestel, ikke tænke sig hyggeligere Pynt paa Skabene af en gammel Sofa, over hvilken der hænger et Par smilende Portræter af Juel, end et Par gode Pot-pourri-Krukker af det gamle københavnske Porcellæn. Men man maa indrömme, at dette dog ikke ejer en saa raffineret Ynde, som det bedste Porcellæn fra Aarhundredets Midte. Alle Rosenborgs Pragtstykker fra den kgl. Fabrik fordunkles dér af den lille Fournierske Smörkande med den funklende ædelstensgrönne Farve over Osier-Kanten. Hvilke Dyder det københavnske Porcellæn end ellers besidder, saa ejer det kun sjældent den fuldendt fine og fornemme Elegance, der udmærker Frembringelserne fra de tyske og franske Fabriker i deres Tid. Den ejendommelige Stemning og Duft, som den galante Verdens Skönhedsidealer og Tankesæt tilførte Porcellænet, er i Reglen en Smule mat i den danske Fabriks Produkter. Dens Figurer og Grupper kan være mindre end borgerlige, de kan være bondske. Sammenstiller man dem med tilsvarende Figurer fra Meissen, kan de ofte synes bedrøveligt plumpe og barbariske. Og selv de smaa Hyrdinder, som hører til den bedre Del af dem, taaler ikke

Fig. 89. Jæger og Jægerinde.
(S. Aarg. 1885, S. 124.)

Sammenligning med deres Mødre, Hyrdinderne, som ved 1760 modelleredes i Sèvres efter Bouchers Udkast af Brachard ainé, disse buttede og barnlige Væsner fra ideale Blomsterriger med en hemmelig Bro til Cytheres Ø, indtagende gratiøse Skabninger med usikre Uskyldssmil om de kysselige Læber, der kunde give den gamle Adam søde Drömmes Rus og ny Appetit paa Livets Lyst.

XI.

Dog findes der mellem den kgl. Porcellænsfabriks store Skare af Figurer et lille Antal, som ejer det attende Aarhundredes fineste Ynde og sarteste Charme, og som en Sammenligning med tilsvarende Figurer andetstedsfra kun kan tjene til Hæder. De franske Rejsende erklærer her paa Fabriken at have set »des biscuits charmans«, og man kan overbevise sig om, at de har brugt det Udtryk med Föje ved at gaa ind paa Porcellænsfabrikens Udsalg og se 3 af de Biscuitfigurer, hvis Former er blevne bevarede fra forrige Aarhundrede: Flöjtespilleren, Damen med Hunden og den saakaldte »franske« Danserinde, et Navn, der kun er givet hende for at skælne hende fra Thorvaldsens, og ikke antyder nogen Afstamning fra Frankrig. Man kunde godt antage en saadan, saa smukt behandlet er denne Figur og saa nydelig den Bevægelse, med hvilken hun skrider frem i Menuetten (Fig. 90). Ikke mindre fortræffelig er Flöjtespilleren[1], der er aldeles glimrende komponeret paa sin runde Piedestal og fra alle Sider giver et rigt og morsomt Linjespil (Fig. 91). Der eksisterer næppe smukkere og mere karakteristiske Figurer i Ludvig den 16des Stil end disse to; de er i Slægt med Moreaus og Gravelots bedste Illustrationer og fortjener at dele lidt af deres Berömmelse. Man bör ikke underkende de Tillokkelser, som selve de gamle Dragter ejer og øver, men der er dog i disse to Figurer mere end Klæderne, der minder om, at de er samtidige med Haydn og Mozart. Hvad man med mest Ret kan indvende imod dem, er en Kende Törhed i Behandlingen, som dog adskilligt stærkere gör sig gældende i Flöjtespillerens i et og alt ringere Pendant, en Dame, der skal nyde sin Kaffe og hvis lille Skødehund bönligt strækker höjre Pote frem for at faa et Stykke Sukker (Fig. 92).

Fig. 90. Danserinden.

Der kan næppe være Tvivl om, at det er *Luplau*, som har modelleret disse Figurer, uagtet det ikke kan dokumentarisk bevises. Behandlingen i dem stemmer i alle karakteristiske Enkeltheder nöje overens med Luplaus Buster paa Rosenborg, især vil en Jevnførelse mellem Juliane Marie og Damen med Hunden göre det i höj Grad sandsynligt, at de stammer fra samme Haand. Mærkeligt er det jo, at der i Processen mod Sachserne er anført saa ufordelagtige Udtalelser om en Figur af Luplau. Man kan aldeles ikke rime de der fremførte Anker mod den med Karakteren i Figurer som Danserinden og Flöjtespilleren eller Busterne paa Rosenborg. Alligevel er det nogenlunde forklarligt.

1. Kuriøst nok var Tilvirkningen af Flöjter en Specialitet for Porcellænsfabriken; de kostede efter Franskmændenes Sigende 70 Rdl. Stykket og var meget gode, men rigtignok for tunge til at kunne haandteres bekvemt og desuden afskrækkende skrøbelige.

Fig. 91. Fløjtespilleren.

Fig. 92. Damen med Hunden.

Sachserne kan have fundet deres Behandling lidet egnet for Porcellænsstoffet, den ligner ikke den koket pretentiøse, smaaligt slikkede Behandling, der er almindelig i Figurerne fra Meissen.

Porcellænsfabriken synes af og til at have gengivet Arbejder af samtidige Billedhuggere, der ikke stod i nærmere Forhold til den. Endnu ejer den en stor og særdeles smukt behandlet Gruppe i brændt Ler, der forestiller Adam og Eva og er signeret af den talentfulde københavnske Billedhugger *Hartmann Becken*, der 1768 til 1777 havde opholdt sig i Paris og Rom og døde her 1781. Paa Rosenborg findes den store, kuriøse Biscuitfigur af Arveprins Frederik, lænende sig til et Stamtræ med de oldenborgske Kongers Reliefportræter (Fig. 63). Efter en tilfældigt fundet Oplysning i en gammel Avis opføres den som et Arbeide af A. Hald efter L. Gross. Italieneren *Ludovico Grossi* kom 1780 til København og uddannede sig her ved Akademiet, hvor han Aaret efter fik den store Guldmedaille. Han havde Atelier paa Kristiansborg Slot og udførte for Konferentsraad Fabritius de Tengnagel Buster og Statuer til Landstedet Eenrum, men da hans Ansøgning om Indfødsret ikke blev bevilliget, rejste han i 1784 tilbage til sit Hjemland.

A. H. 1791   :A:Hald 1797.

Fig. 93—94. A. Halds Mærker.

Figuren er mærket A. H., hvilket uden Tvivl ganske rigtigt betyder Andreas Hald. Det er et Formermærke og Navnet et Formernavn. Folkemuseet ejer imidlertid en morsom lille Gruppe i brændt Ler (Fig. 95), som er signeret *A. Hald 1797* og altsaa godtgör, at han særdeles vel selv kunde modellere Figurer. Alle de mange og i Karakter meget forskelligartede Arbejder, i hvilke han som Former

har indridset sit Navns Forbogstaver, kan han dog ikke have modelleret. Den tidligere omtalte Billedhugger *Claus Tvede* fik den 1ste September 1781 32 Rdl. for »1 Figur, forestillende Arve Printz Friderich med den Oldenborgske Stamme«, sikkert Figuren paa Rosenborg. En stor Del af de norske Figurer, der meget hyppigt bærer Halds Formermærke, er ligeledes modellerede af Tvede — for 3 Rdl. Stykket. Enkeltvis er de ikke ualmindelige, den störste Samling af dem ejes af Etatsraadinde *Holmblad,* den omfatter nogle og tredive. De er ikke daarligt gjorte, men dog stive og kjedsommelige, uden mindste Gran af den Charme, der udmærker en Figur som Flöjtespilleren. Et ganske utroværdigt Sagn vil vide, at en Hofmaskerade, hvor Deltagerne var klædte som norske

Fig. 95. Gruppe i brændt Ler (Folkemuseet).

Fig. 96. Gruppe tilh. Murmester Frohne.

Bønder og Juliane Marie som kronesmykket Brud, har givet Anledning til denne Serie; derfor fattes Bruden en Brudgom. Det har aabenbart været Bestemmelsen, at en saadan omfattende Række af Figurer skulde danne en Tilgift til *Flora Danica*-Stellet. De franske Rejsende fortæller, at dette Stel, foruden de botaniske Fremstillinger paa Fade og Tallerkener, tillige vil komme til at omfatte Fremstillinger af Folkedragter fra de Lande, der var undergivne det danske Monarki. I en detailleret Liste over hvad der 1762 var færdigt paa Fabriken af Flora Danica-Stellet opføres til sidst 54 »forskiellige Figurer«. I en Liste over Stellets Bestanddele fra 1794 nævnes Figurerne uden Talangivelse, i Listen fra 1797 er de udeladte.

A. M. Hald nævnes fra 1785 til 1797 i Fabrikens Fortegnelser over dens Pousserere og Formere, efter denne Tid opføres han mellem dem, der »dreier alle forskiæl-

lige Porceliner höyt og fladt og ansetter Hanke og Tude paa samme m. m.«. Han opnaaede i dette Fag höjere Lön end i sit tidligere. I 1795 fik han Betaling for Formningen af de 4 Aarstider, fremstillede i smaa Enkeltfigurer og i store »Ovidiske« Grupper, for Sanserne i Smaagrupper, for Muslingskaller »med Neptunus og en trojansk Helt samt 2de Havheste«, for Figurer af Minerva, Haabet og norske Bønder. I Folkemuseet er et Par Figurer med Halds Mærke, en Gartner og en Bondepige; mange andre træffes i Privateje. Særlig nydelig er den her (Fig. 96) afbildede Gruppe, som tilhører Murmester *Frohne*, men Mærket beviser jo ikke, at Hald er dens virkelige Autor.

I Halvfemsernes Lister over Formere og Pousserere opføres Andreas Hald og *Jacob Schmidt* som de to, »der giöre Figurer«. Det er da rimeligt at antage Bogstavet S., der endnu langt hyppigere end Bogstaverne A. H. findes indridset paa Fabrikens gamle Figurer og Grupper, for at betyde dette Navn. Forholdet er her det samme som for Halds Vedkommende, Schmidt har ogsaa selv kunnet modellere[1], men kan ikke betragtes som virkelig Fader til alle de Figurer, han har givet sit Mærke. I en Fortegnelse over Formernes Arbejder i 1795 nævnes under hans Navn — foruden forskellige Ting, han har »udskaaret«, »udpudset« eller »belagt« — Grupper af Verdensdelene, af Bachus paa Klippen, af Kærlighed til Fædrelandet og af Følelsen, Figurer af legende Börn, Gartnere og Gartnerinder, Taalmodigheden, Høsten, Svaner til Vaser og Drenge til Laage, Pibehoveder som Tyrker og Løver. Det skete ofte ved Fabriken, at en Arbeider skiftede Værksted og Fag, enten efter eget Ønske i Haab om höjere Lön eller efter höjere Ordre[2]. Jacob Schmidt beklager sig i November 1796 til Administrationen over at have faaet en saadan Ordre. »Jeg blev i mit 14de Aar antaget som Lærling ved den Kongelige Danske Porcellains Fabrique; i 18 Aar har jeg med ald Fliid og Bestræbelse søgt at giöre mig duelig i det Fag, hvori jeg blev ansat, indtil jeg af mine Foresatte for nyelig blev sadt i et andet«. I sin ny Bestilling, som han ikke nævner, vil han ikke kunne ernære sig og komme til at lide den störste Mangel; »ingen andre har derved kunnet leve, og den, som jeg afløste, maatte ved Dreyer-Arbeide forbedre sine Indkomster for at kunne have det Nødvendige«. Han haaber, at Müller vil bevidne, at han stedse har opfyldt sine Pligter og været stræbsom i sit Arbejde. Aarhundredet ud opføres Schmidt i Fabrikens Regnskaber fremdeles mellem Formerne og hans Lön stiger. Han døde i 1807. — Mærket S. findes f. Eks. paa den store Junofigur fra Rosenborg (Fig. 97) og i Folkemuseets iøvrigt lidet anselige Samling af danske Figurer paa en stor »Ovidisk Gruppe« — Minerva og Flora — og paa Smaafigurer af en Blomsterpige, en Negerdreng og en Dame, der lægger Kabale[3].

Fig. 97. J. Schmidts Mærke.

Æmnerne for Fabrikens ældste plastiske Fremstillinger vil ses af følgende Liste over de Grupper og Figurer, af hvilke Eksemplarer fandtes i Magasinet ved Udgangen af 1784: »Grovsmeden (3 Figurer), Bødkeren (3 Figurer), Indfødsretten, Verdensdelene, Ovidiske Grupper, Videnskabernes Belönning, Hyrdegrupper, Dagen og Natten. Kinesiske Grupper, Taalmodighed, Forsigtighed, Bakkus paa Fadet og Bakkus paa Satyrer, Samson »paa Pie de Stael«, Flora, Hebe, Cleopatra, Mercurius, Neptunus, Tiden, Minerva, Jupiter, Apollo, Venus, Praleri, Overflod, Aars-

1. I 1782 og 1783 vandt Jacob Schmidt Akademiets Sølvmedailler som Modellerer.

2. Til Listen over Udgifterne til »Konstneriet« i 1799 er vedföjet en Bemærkning om, at Drejerne ogsaa burde optages paa denne Liste, fordi en Maler ofte gaar over til at blive Drejer eller Former, og Drejerne og Formerne understøtter hverandre, da de fleste af dem forstaar begge Fag.

3. Foruden Hald og Schmidt vides ogsaa *Hans Meehl* undtagelsesvis »at have giort Figurer«, Verdensdele, norske Bønder, allegoriske Skikkelser. Bogstavet M. paa Figurer fra Halvfemserne betyder da rimeligvis hans Navn.

tiderne, Faunus, Fama og »Dobbelt Drenge«. Norske, danske og tyske Bønder, Amagere, Matroser, Bissekræmmere, Tyrkere, »Copidoer i Kunsterne«, Elementerne, Kinesere, Bakkus, Drenge med Lam og forskellige Smaafigurer. Endvidere Mars, Fædrelandskærligheden, Diana, staaende og liggende Hjorte, Vildsvin, Hunde, Gæs, Ænder, antike Hoveder med Fodstykker, Arveprinsen med Stamtræet og en Buste. Størst var Beholdningen af Kupidoer, der var 235 glasserede og 50 brogede Eksemplarer af dem til 3 Rdl. Stykket. Der var Drengen Amor i allehaande Forklædninger, Tvede havde fremstillet ham som Officer, som Slagter, som Skorstensfejer og som Gartner, ogsaa i andre Kostumer ses han jævnligt. Direktør *Pietro Krohn* og Murmester *Frohne* ejer Prøver af disse smaa Kupidofigurer, der er elskværdige og morsomme.

Det störst Tal af Figurer og Grupper er sikkert frembragt i Fabrikens tidligste Tid. I Maj 1784 beskæftigede den 13 Pousserere og Formere, i 1791 12, 1792 11, 1794 9, 1797 7, 1798 5, i 1799 igen 7. Men selv Svindet i disse Tal giver ikke den rette Forestilling om de Indskrænkninger af Arbejdskraft, der efterhaanden foretoges. I Tallet fra 1784 er Lærlingene ikke regnet med. I 1780 havde Fabriken ialt 7 Pousserere, deraf 2 Lærlinge, og 30 Formere og Graverere, deraf 21 Lærlinge. I Halvfemserne fandtes de mange Lærlinge ikke mere. Müller oplyser i en Erklæring fra 1793, at Lærlingene var fattige Börn, der mod at paatage sig 6 à 8 Aars Læretid fik Undervisning i Religion, Husly, Mad, Drikke og fornødne Arbejdsklæder. Fabriken underholdt i Begyndelsen 28 til 30 Læredrenge; naar deres Læreaar var forbi, gav Fabriken dem enten en Svendeklædning eller 50 Rdl. i rede Penge. Gennemsnitlig kostede en Læredreng Fabriken aarligt 120 til 130 Rdl. Forvalteren havde Tilsyn med deres »moralske anførsel«, de ældste Svende med deres Arbejde, og Tegnemesteren underviste dem i Tegnekunsten. Men i 1793 var hele Systemet forladt og der fandtes kun 3 Lærlinge; Arbejdet ved Ovnene fraregnet, antoges der ikke mere Lærlinge paa anden Maade, end at de fik fri Undervisning, ellers sörgede de for sig selv og betaltes med $^{2}/_{3}$ af Svendenes Lön.

Foruden Modelmesteren og Clio opføres i 1780 blandt de ved Fabriken ansatte »Kunstnere« en Modellerer ved Navn *Schultze*. I 1782 forlanger Direktionen, at Müller nöje skal undersøge, hvorledes det forholder sig med »nogle opdigtede Breve, hvorved Modellerer Schultze er bleven forledet til at tro, at han var antagen til Porselinsfabriken i Berlin«. Senere høres intet om ham, til vor Fabrik vendte han ikke tilbage.

Fabrikens Pousserere i 1780 var *Holm, Tvede, Kalleberg, Tønder* og *Schmidt*. Holm blev der kun kort. Tønder arbejdede der til 1783, i hvilket Aar han som Modellerer vandt Akademiets lille Guldmedaille for Opgaven »Saul raadfører sig med Samuels Skygge« og rejste til St. Petersborg. Han var da 36 Aar gammel og det var hele 16 Vintre, siden han havde begyndt sin Uddannelse ved Akademiet. Efter at være hjemvendt i 1797, blev han dets Lærer i Ornamentmodellering og døde 1809[1]. Efter Tønders og Tvedes Bortgang fra Fabriken opføres i 1784 dens hidtilværende Lærling *Søren Preus* ved Siden af Kalleberg som Pousserer; begge blev der Aarhundredet ud. Søren Preus' vigtige Specialitet var den at belægge Vaser, Kurve og Grupper med fine Porcellænsblomster (se Fig. 76 og 98).

Om *G. Kalleberg* erfare vi gennem en tidligere anført Erklæring af Müller fra 1795, at det er ham, der forfærdiger »de fleste Figurer og Façons«, da Fabriken ikke har Raad til at give Luplau særskilt Betaling for hans Arbejder. Da der efter Luplaus Død er Tale om paany at besætte Modelmesterembedet, mener Müller, at dette ikke er nødvendigt, Fabriken behøver ikke at opfinde sine Modeller, men kan faa Tilladelse til at anskaffe sig ny og yndede originale Forbilleder fra Udlandet og saa hjælpe sig ved at lade en

[1]. Weilbachs Konstnerlexikon.

god Pousserer kopiere dem; dertil er den flittige og agtpaagivende Kalleberg udmærket egnet. Müllers Kollega, den økonomiske Administrator Grönland, kan ikke samstemme i disse Betragtninger; han ønsker Embedet besat med en kunstkyndig Mand. »Kalleberg er en god Arbejder, han er flittig og meget agtpaagivende, priselige Egenskaber, der gör ham værdifuld for Fabriken, men han gaar kun, naar han bliver sat i Gang, selv evner han aldeles ikke at hitte paa noget, Kendskab til Kunst fattes ham og hans Kopier er døde Legemer, indtil Livsgnisten fra en fremmed Genius besjæler dem. Overladt til sig selv kunde han let blive lige saa skadelig for Fabriken, som han nu er den nyttig. At indforskrive udenlandske Originaler for at eftergöre dem, er en vovelig Sag, der kan blive kostbar. Hvad vi lejlighedsvis paatræffer af den Art, bör vi eje, men vi bør ikke sætte os i den Stilling, at vi kun bliver Efterlignere; det er ingenlunde nødvendigt for en Fabrik i København, hvor der er et berömt Kunstakademi. Vi lever i en Tid, hvor der i Kunsten foregaar en stor Revolution i Opfattelsen af Formerne; efter de nyeste Kunstefterretninger har Paris aldeles banlyst de hidtil brugelige, saakaldte moderne Former og søgt at lempe de gamle etruriske efter vort Behov; Paris vil sandsynligvis gennemføre og fuldende, hvad England paabegyndte og hvad alle ægte Kunstnere ivrigt ønsker. Disse Urskönhedens genoplevede Former behager ogsaa her, og vi har set, hvor hurtigt og ivrigt der paa den sidste Auktion blev budt paa det lidet, hvad vor Fabrik allerede ejer af disse Former. Med slige Former bör der ihærdigt fortsættes, vil vi det — og jeg tror, vi maa — saa følger allerede deraf, at Modelmesterembedet ikke tör forblive ubesat«.

Kalleberg roses iøvrigt som en »yderst blid, stille, human Mand«. I Akterne fra 1780 til 1810 findes ikke en eneste Bön eller Klage fra ham, ikke en eneste lille Anmodning om Gagetillæg eller frit Brændsel eller Bolig i en ledig Lejlighed paa Fabriken. Det er saa meget mere overraskende, som han aabenbart var en af dens uundværligste Arbejdere og fremfor nogen anden synes at have haft Krav paa at komme i Betragtning ved Delingen af Rovet efter Luplaus Død. Det fremhæves da ogsaa, at Kallebergs Taalmodighed vilde lette den ny Modelmester Stillingen overfor hans Underordnede.[1]

Som Ansøger til det ved Luplaus Død ledigtblevne Modelmesterembede meldte sig *Jesper Johansen Holm*, »Kgl. Hofmedailleur, Billedhugger og Medlem af det Kgl. Kunstacademi«. Han var født i København 1748, var bleven »Billedhuggersvend« hos Wiedewelt og havde besøgt Akademiet, hvor han vandt alle 4 Medailler, i 1775 den store Guldmedaille for et dygtigt og talentfuldt Relief af den vanskelige Opgave: »Samuel ofrer Herren Brændoffer og Filistrene blive slagne af Torden«. Efter Akademiets Ordre og ganske imod hans eget Ønske blev det ham paalagt at uddanne sig til Medailleur. I 1782 rejste han til Italien med $4^1/_2$ Aars Stipendium, to Aar efter sin Hjemkomst blev han i 1789 paa en daarlig Medaille Medlem af Akademiet. Han døde ugift, efter mange Aars Svagelighed, i Januar 1828, henved 80 Aar gammel; Dødsfaldet kundgjortes af hans aldrende Ven og »Medtjener«, daværende Forvalter ved den kgl. Porcellænsfabrik, Jens Schmidt, som i December 1792 var bleven Magasinskriver ved Fabriken[2].

Müller foreslog, at der kunde gives Holm 100 Rdl. aarligt, naar han vilde studere de Mønstre, som kunde være brugelige til The- og Spisestel, og at han for sine figurlige

1. I dette Aarhundredes förste Aar oplærte G. Kalleberg sin Sön V. Kalleberg som Pousserer ved Fabriken.
2. *Weilbachs Konstnerlexikon* og de deri angivne Kilder. *Weinwich* bemærker i sin danske Kunsthistorie (1811) om Holm: »Jeg seer aldrig hans Stykke for den store Guldmedaille, som hænger i Akademiet, uden det Ønske: gid han havde forblevet ved Billedhuggerkunsten, og han skulde maaske bleven vor anden Thorwaldsen«. Under Bombardementet 1807 erklærede Holm at være bleven husvild »med det Lidet af mit Boehave, saavel som de paa min udenlands Reise erhvervede Samlinger, som jeg fik udrevet af Luerne«.

Arbejder skulde betales stykkevis, naar han som Prøve havde indsendt en Figur eller en Gruppe. Grönland ønskede, at Modelmesterembedet vilde blive ham overdraget; da han var stemmeberettiget Medlem af Akademiet, var hans kunstneriske Duelighed og Indsigt jo hævet over al Tvivl, iøvrigt havde han allerede tidligere en kort Tid arbejdet paa Fabriken, og man havde været særdeles fornöjet med ham, han havde af fri Vilje forladt den. Det eneste, der ikke tjente ham til Anbefaling, var en vis Hang til sværmerisk Melankoli, der kunde lade ham forsömme Arbejdet og göre ham uskikket til at lede andre. Men den vilde rimeligvis vige ved en Forbedring af hans Kaar, de havde hidtil været kummerlige ved den yderst blødhjertede Velvilje, han paa sine egne Fornødenheders Bekostning havde vist mod trængende Slægtninge; som Medailleur var han tilmed kommet ind i et Fag, han egentlig ikke elskede. I Januar 1796 blev Holm antaget paa »ubestemt Tid til at betiene det ledige Modelmester Embede« for en ugentlig Lön af 3 Rdl., dog under Forbehold af, at Administrationen kunde afskedige ham, hvis den ikke fandt ham duelig, og at det overlodes den, naar den havde forsikret sig om hans Ævner og hans Flid, at indgive Forslag om hans Ansættelse som virkelig Modelmester.

Fig. 98. Porcellænsvase (Rosenborg). 1/9.

Fig. 99. Porcellænsvase (Rosenborg). 1/9.

Efter lidt over et Aars Forløb mente Holm, at hans Prøvetid nu passende kunde være endt, og ansøgte om at faa den med Embedet forbundne Lön ubeskaaren. I Müllers Indberetning til Direktionen klages over, at Holm allerede har »anmasset sig Prædicat af Modelmester«, det henstilles til hans Skönsomhed, om hans i mange Henseender altfor indskrænkede Kundskaber og Ævner kan give ham Ret dertil. Müller anser Modelmesterembedet for overflødigt, der maatte hellere anvendes 2 til 300 Rdl. aarlig til Anskaffelse af ny Modeller og Resten af hvad en Modelmester koster til at faa dem godt kopierede, men skal der være en Modelmester, maa det være en Mand, der baade teoretisk og praktisk forstaar sig paa sit Fag, der kan lede og ud danne Drejere, Formere og Forpudsere, forstaa sig nöje paa Porcellænsmassens Behandling og ejendommelige Egenskaber, vide, hvilke Varer der er de lettest afsættelige, og kende de mest moderne Former og Mønstre for at kunne imødekomme Publikums Smag og Behag. Hr. Holm er muligt »at undskylde, da han maaskee aldrig har gjort sig noget Begreeb om hvilke Pligter og Indsigter der udfordres til at være en maadelig, end sige duelig Modelmester ved en Porselins Fabrique, som vil sige langt meer end blot at kunne danne et Billede i Blaaleer, Been, Træ eller Steen«. Han vil herefter dog for-

modentlig blive i Stand til at indse sine Mangler. Men skulde Fabriken i dens nuværende Tilstand behøve en ny Modelmester, fordredes end mere en Mand af overordentlige Ævner, en Mand uden Lige, et himmelfaldet Geni med Opfindelsesævne til hvert Øjeblik at kunne frembringe noget nyt efter enhvers Smag. Mere end forhen beherskes vor Nation af en Nyheds-Syge, der næppe kan helbredes uden idelige Forandringer. Mange af Fabrikens braveste og kyndigste Folk maa savne Arbejde, dens gode Varer sælges kun lidet, dog vel snarere af Mangel paa Penge end paa Købelyst. De rige og fornemme har faaet Afsmag for alt indenlandsk og hjemmegjort, saa ringe er deres Fædrelandskærlighed, Menigmand er saa ukyndig, at han forlanger Porcellæn til samme Pris som Pottemagerarbejde. De øvrige europæiske Fabriker har den Fordel fremfor os, at ny Forbilleder lettere kommer dem for Øje; det er en Mangel, at vi ikke har nok af Modeller, der er forandrede efter den nyeste Smag. Dog kan det ikke nytte, at de kommer, naar der ingen er, der kan eftergöre dem. Efter de foreskrevne Indskrænkninger har man »været nødsaget til om ikke at afskeedige saa dog at sysle mange af dets Kunstnere med det almindeligste Porselins Arbeide. Af det saakaldede Konstnerie bliver saa lidet forarbeidet, at man i Stedet for 10 forhen nu neppe kan sysle Een, hvoraf Følgen vil blive denne, at de endnu resterende og til almindeligt Arbeide ansatte Folk vil tilsidst enten blive reent aflægs eller uddøe, i hvilken henseende jeg ved denne Leilighed ikke yttrer utidig Frygt ved at anmelde, at Fabriken efter al Sandsynlighed om et halvt Aars Tid ikke eyer en Mand, der kan danne noget aflangt Porselins Kar, saasom Terriner, Fade, Salatiers etc. etc. etc.«

Efter denne lange Jeremiades vidtsvævende Betragtninger kommer Müller endeligt tilbage til Ansøgeren. Han tör ikke nægte Holm det gode Vidnesbyrd, at han som Modellerer »giör hvad han kan, hvorpaa han Tid efter anden har aflagt Prøver ved at anlægge nogle nye Modeller til et Thee og Caffe Stel, ligeledes til et Bord Stel, det sidste ikkun lidet afvigende fra almindelig Smag, det förste derimod neppe heldig nok til at vinde enhvers Bifald, især da dets Udførelse vilde blive alt for dyr«. I Betragtning af hans Fattigdom og gode Stræben bör han anbefales til Hjælp, om end hans Ansøgning ikke kan blive bevilliget; med Tiden vil han vel faa större Øvelse i Porcellænsarbejdet.

Et Par Maaneder senere blev der tilstaaet Holm et lille Tillæg til hans Lön. I det følgende Aar (1798) solgtes paa en af Fabrikens Auktioner noget Bordservice efter »Holms Model«, det blev betalt höjere end det var takseret til. Virkelig Modelmester blev dog Holm förstr i dette Aarhundrede, fra 1802. Fabriken synes ikke under hans kunstneriske Ledelse at have frembragt noget synderlig glorværdigt.

I 1780 var den maanedlige Lön for Modelmesteren 33 Rd. 2 Mk., for Modellerer Schultze 26 Rd., for de 7 Pousserere 96 Rdl., for de 30 Formere og Graverere 257 Rd. Nedenstaaende Lister vil vise, hvad Modellerere, Poussere og Formere fortjente i Halvfemserne:

	1791:			1795:			1799:		
Modelmester Luplau . . .	711 Rd.	3 Mk.	» Sk.	471 Rd.	» Mk.	» Sk.	†		
G. Kalleberg	242 —	» —	8 —	268 —	3 —	14 —	310 Rd.	3 Mk.	13 Sk.
Søren Preus	309 —	5 —	8 —	246 —	1 —	12 —	324 —	4 —	14 —
Tønes Mustigkeii, Former.	302 —	2 —	6 —	231 —	3 —	2 —			
Jacob Porsgrund, Former .	277 —	3 —	13 —	232 —	» —	1 —			
Jacob Schmidt, gör Figurer	216 —	2 —	3 —	221 —	4 —	» —	294 —	1 —	$6^1/_2$ —
Andreas Hald, gör Figurer	158 —	2 —	» —	224 —	2 —	» —			
Hans Meehl, Former . . .	192 —	2 —	10 —	231 —	1 —	12 —	314 —	» —	3 —
Ægidius Mørch, Former .	142 —	» —	8 —				169 —	1 —	$8^1/_2$ —
Ole Holm, Former	225 —	» —	» —	71 —	2 —	4 —			
Lorens Gade, Gibsstøber .	204 —	2 —	12 —	200 —	» —	» —			

	1799:
Ole Haagen	189 Rd. 2 Mk. 8 Sk.
P. Mehl, forhen Drejer	194 — 5 — $1^1/_2$ —
J. J. Holm, Modellerer	250 — » — » —

XII.

Endnu for 10 Aar siden stod paa Købmagergade den Gaard, der fra förste Færd og i over 100 Aar havde været Porcellænsfabrikens Hjem (s. Fig. 60). Ud til Gaden laa den gamle statelige, røde Bygning, fornem at se til med sine slanke Pilastre, med Kroner og kongelige Navnetræk tronende over over den brede Altan, som øverst oppe afsluttede Façaden, og over den smukke Port mellem de to mægtige Overflødighedshorn, der ved Skæbnens Ironi var tilfaldet Fabriken i Arv efter Postgaarden[1]. Mange, der har været fortrolige med dette Sted paa den Tid, da Fabriken endnu var virkelig »kongelig«, lever endnu og kunne fortælle os, hvilke Erindringer fra forrige Aarhundrede det havde bevaret.

Vilh. Bergsøes bekendte Roman »Fra den gamle Fabrik« skildrer netop dette Sted og dvæler ved disse Erindringer. I Romanens Blanding af Digt og Sandhed spiller det sidste Element rigtignok kun en beskeden og underordnet Rolle; Digterens dristige Fantasi har taget en af de faktiske Forhold altfor uhæmmet Flugt og f. Eks. lagt Fabrikens Tilblivelse tilbage til et fjærnere Tidspunkt end det, da det i Virkeligheden fandt Sted; den sachsiske Alkymists foregivne Huseren i Fabrikbygningen paa Frederik den Femtes Tid strider jo mod den historiske Mulighed. Men selv om Forfatterens romantisk-fantastisk-eventyrlige Tilböjeligheder lader ham male med for stærke, for glinsende og for grelle Farver, føles det jo dog, at han til Grundlag for sin Fremstilling har haft et godt Fond af personlige Erindringer om Fabriken og dens Folk, et nöje Kendskab baade til Stedet og til Menneskene. Der er Dele af Skildringen af Fabrikens vidtløftige Lokaliteter, af Brænderiet og Ovnene, af Værkstederne og Guldpolerstuen, der har historisk Interesse og Værd. I den fra et æstetisk-kritisk Synspunkt ofte angribelige Karaktertegning af Fabrikens Embedsmænd og Arbejdere findes adskillige Træk, der minder om Figurer, som fremtræder eller som skimtes i de gamle Akter, endskönt de Modeller, Forfatteren kan have benyttet, jo stammer fra en yngre Tid. Kuriøst nok forekommer »Hans Kusk« virkeligt i Regnskaberne fra forrige Aarhundredes Slutning.

Efter det ældste Reglement begyndte Arbejdstiden paa Fabriken hver Søgnedags Morgen Kl. 6 og varede til om Aftenen Kl. 7, med Middag fra 12—1. Arbejdstiden om Eftermiddagen indskrænkedes senere til Kl. 6. I April 1788 beklagede Marskalk Bülov sig over, at han nogle Gange mellem 7 og 8 om Morgenen havde været paa Fabriken for at »ville see hvor vidt det var kommen med det af Hs. Kongl. Höjhed Kron-Prindsen

[1]. En i 1801 forfattet detailleret Beskrivelse over Porcellænsfabrikens Bygninger skildrer Hovedbygningens Udseende saaledes: »En til alle Sider grundmuret Hovedbygning, 36 Al. 13" l., inddelt i 7 Fag, $13^3/_4$ Al. dyb, 3 Etager höy, med en Qvist til Gaden over 5 Fag og til Gaarden en ditto Qvist over 2 Fag, helt Tag, som til Gaden er behængt med sorte glasserede Steen og deri to halvrunde Tagvinduer, dækkede med Blik, i Taget til Gaarden to simple ditto; Kielder under 5 Fag. Under Bygningen Sokler af Bornholmer Steen. Mod Gaden er Forsiiden ziiret med 6 murede Lissinier, derunder Basis af Sandsteen. Under de 5 midterste Fag af 1ste, 2den og 3die Etages Vinduer ere Soelbænke af ditto Steen, over Qvisten en Attica, ziiret med 2 Vaser, alt af Sandsteen«. Enkelte af Rummene synes at have været ret pragtfulde, saaledes især en 3 Fags Stue i den 6 Alen höje förste Etage, hvor »Loftet er gibset og ziiret med Quadratur og Stokkatur Arbeide, Væggene foruden en Bryst og Pillepaneel betrukne med uldne Tapeter, en stor enkelt støbt Vindovn med to Tromler og Røer, derunder Fliiser, for Vinduerne indvendige Skuuder. I denne Stue 2 faste paneelede Hjörne Skabe, i hver en Skienk og over og under samme et dobbelt Skab. Fra bemeldte Stue er, med Paneel, hvori er anbragt et Vindue af 9 Ruder, afdeelt et Contoir.«

bestilte Porselin, men ikke funden nogen enten paa Arbeidsstuerne eller i Kontoret«. Müller bestrider Rigtigheden af Bülovs Udsagn, da denne Kl. $6^1/_2$ kom paa Fabriken, fandt han vel Kontoret lukket, men talte med en Mand fra Slibestuen, og da han senere Kl. $7^3/_4$ kom igen, var Kontoret aabent og det bestilte Porcellæn blev ham forevist. «Hvad angaaer Arbeidernes sildige Komme paa Fabriquen om Morgenen, da vedkommer dette alleene de Folk, som hører til Konstneriet og blandt dem mest de Braagede Malere. Hvad hiine angaaer, da ere samme mod deres Villie bleven indskrenket til ikke at Arbeide saa meget som de gierne vilde, fordi at Porselin Fabriquen ey haver nogen betydelig Mangel paa det almindelige Gods. Og Malerne derimod sige enstæmmigen at de ey uden deres Sundheds Fortabelse kan taale at sidde længere end 6 à 7 om Dagen, anføre nok heller ikke uden Grund de bedrøvelige Sygdomme, som har overfaldet vore egne Folk, fordi de som stykkeviis Arbeidere hængede saa troelig ved deres Arbeide og brugte den almindelige anordnede Arbeidstiid. Vel er der en og anden af vore Braagede Malere, som indfinder sig lidet för Kl. 8, men jeg har endog med megen Misfornöyelse maattet merke, at denne Tiid nu og da er bleven misbrugt i saa höy en Grad, at nogle havde skaffet sig en Brændeviins Ruus förend Kl. 9 om Morgenen. Deslige Folk tör jeg desuden ikke roese for deres Duelighed, da de ikke sielden gaa desto snarere siden eller snakke meget af Tiiden bort under den øvrige Arbeidstiid. Deslige ubehagelige Moder indskrænkes meget lett blandt Landets egne, men for Udlændinge at *proponere* sligt, har Erfarenheden lært mig enten at gaa overordentlig varlig og langsom til Verks eller ogsaa at tie stille«. — De franske Rejsende Grev Fortia de Piles og Boisgelin har — som tidligere berört — givet en udførlig og grundig Redegörelse for Indretningen af Porcellænsfabriken, saaledes som de i 1790 havde lært den at kende [1]. »Fabriken er særdeles smuk, særdeles fuldstændig og af saa megen större Interesse for Fremmede, som man viser dem alt uden den Smaalighed, der er saa latterlig og saa almindelig i Fabrikerne i Wien, Berlin og selv i Sachsen, hvor man hemmeligholder de tre væsentligste Ting, som om der endnu nuomstunder gaves Hemmeligheder paa Kunstens Omraade«.

Fig. 100. Porcellænsvase (Rosenborg). $^1/_{15}$.

Der er tre store Ovne og to smaa, af hvilke den ene er den förste, som har gjort Tjeneste for Opfinderen og Fabrikens nuværende Bestyrer, Hr. Müller. Man brænder hver Gang for en Værdi af mellem 500 og 4000 Rigsdaler, efter Porcellænets Kvalitet. Efterhaanden som Brændet fortæres, fyres der nyt ind, det er store, ti Fod lange Stykker af Fyr eller Gran, som det er ret vanskeligt at skaffe. Ovnene er byggede af Mursten. En Brænding varer 18 Timer; Ovnene er 4 Dage om at kølnes. Ovnene her kunne brænde 9 Stel hver Gang — de i Sachsen ikkun tre — og Ilden er saa vel fordelt, at der i flere meget betydelige Brændinger af fint Porcellæn næppe har været et Tab for 10 Rigsdaler [2]«.

1. *Voyage de deux Français en Allemagne, Danemarc*, I, P. 295—304.
2. En stor Mængde Aktstykker bevidner, at det var vanskeligt nok for Fabriken at faa de ca. 500 Favne norsk Fyr og Gran, den aarligt behøvede. Der var endog Tale om at anlægge Plantager til Fabrikens Forsyning. Det vil i det følgende ses, at der trods Franskmændenes rosende Ord om de lykkelige Brændinger, fra Direktionen lød bitre Klager over Vraggodsets Talrighed.

Derefter skildrer de to Franskmænd alle Fabrikationens Enkeltheder, Ovnrummene, Oplagssalene med den store Kumme, i hvis flydende Glasur, der uophørligt røres rundt af en Arbejder, det neddyppede Porcellæns Farver forsvinder, den følgende Sal, hvor Glasuren tilberedes og Massen törres o. s. fr. Massens Tilberedelse ad »den vaade Vej« roses som tidsbesparende, »ved denne Fremgangsmaade opnaar man i to Timer, hvad der i Sachsen er Resultatet af 24«. I de øvre Etager er Former- og Drejerstuerne, Blaamalernes Værksted, Brogedmalernes to Stuer og det lille Rum, hvor Farverne tilberedes, den gule af rent Tin, den violette af Tin og Guld, den stærkt røde af Jern, den himmelblaa af Kobalt, den sorte af Brunsten, den lyserøde af Guld, den grönne af Kobber. I Meissen hemmeligholdes Farvernes Sammensætning; de danske Farver er i Modsætning til mange af de Farver, der anvendes paa andre Fabriker, absolut holdbare. Forgyldningen poleres paa Porcellænet ved Eddike og Agat. Det københavnske Porcellæn er mindre glasagtigt end det kinesiske, lettere og fastere i Biscuitmassen end det sachsiske, bedre end dette bevarer det sin Hvidhed og det er nemmere at rense. Franskmændene roser dernæst de henrivende Biscuitfigurer, de store Vaser med Dekorationer af Camrath og Meyer, det kæmpestore *Flora Danica*-Stel, hvis botaniske Dekorationer er gennemførte med smaalig Nöjagtighed, »det skönneste Værk, der vil komme fra denne Fabrik — i det mindste i lange Tider«. De beklager, at Müller bliver usselt lönnet med en Gage paa lumpne 500 Rdl. Dette er en Fejltagelse, han fik den dobbelte Sum hvert Aar. Det er heller ikke ganske sandt, at han aldrig har været udenfor København og set noget fremmed Mønster, han havde i 1776 studeret de tyske Fabriker. Men deres Beundring over den höje Fuldkommenhed, til hvilken han ved egen Kraft og Duelighed har formaaet at føre den københavnske Fabrik, er dog i det væsentlige vel begrundet.

Andetstedsfra lød Dommen over dens Frembringelser rigtignok noget mindre gunstig. Den tyske Kunstelsker *von Ramdohr*, der havde besøgt den i 1791[1], roser af Farverne den blaa og den grönne fremfor den røde. Baade hvad Masse og Farver, men især hvad Former og Dekorering angaar, staar den københavnske Fabrik dog under Fabriken i Berlin, Porcellænet har Skævheder, Massen er for blæret, Formerne er ikke smagfulde nok, Tegning og Farvegivning har væsentlige Mangler, hvad der vækker Undren, da Kunstakademiet saa let kunde yde Hjælp. Men Porcellænet er billigt, et Frokoststel, der i Sèvres koster 500 Rdl., kan her eftergöres for 300. Fabriken forfærdiger Vaser af 4 til 5 Fods Höjde[2]. For Tiden arbejdes paa et Bordstel, hvor den hele *Flora Danica* afbildes med overordentlig Nöjagtighed. Æmnet, som giver Kunstsansen saa ringe Nydelse, synes ingenlunde at passe til Anvendelsen, thi egentlig Belæring maa vel allermindst søges ved Stormænds Taffeler[3].

Kritiken er ingenlunde uberettiget. Hvor meget der lader sig sige til Fabrikens Ros, hvor ærefuld en Plads den indtog mellem Datidens Fabriker, hvor beundringsværdig Resultatet var, naar man saa hen til de tornefulde Veje, ad hvilke det var naaet, den havde dog væsentlige Mangler og den stod i Flertallet af sine Produkter tilbage for Fabriken i Berlin. Hvad *Flora Danica*-Stellet angaar, kan det jo heller ikke nægtes, at selve

1. *E. W. B. Ramdohr: Studien der Kentniss der schönen Natur, der schönen Künste, der Sitten und der Staatsverfassung in Dännemark.* Hannover 1792. I, S. 182—185.

2. Flere af disse kolossale Vaser findes i Samlingen paa Rosenborg. Et Par af dem er gengivne her (Fig. 98—100).

3. Professor *J. F. L. Hausmann* fra Göttingen besøgte Fabriken i 1806 og gav den större Ros, uagtet han fandt, at Anlæget af en Porcellænsfabrik i København var en Taabelighed. Der arbejdes med Smag, Vaserne drejes temmelig tyndt og der besiddes en udmærket Kunstfærdighed i at poussere Blomster. Maleriet er i det hele meget godt, Blomstermaleriet udmærket. Berömt er det kgl. Service *Flora Danica*, der gör Fabriken stor Ære. — Se *Rawert: Kongeriget Danmarks industrielle Forhold til 1848.*

Tanken var temmelig dristig, at den dekorative Virkning af de med Planter dekorerede Fade og Genstande ikke altid er lige heldig, den kan være ret mager og tör, men Bayers nydelige og smagfulde Planteafbildninger stadfæster dog ikke Sandheden af Ramdohrs Udsagn, at Æmnet lader Kunstsansen utilfredsstillet. I sin Vovethed, i sin Naivitet, i sin uomtvistelige Originalitet er dette den gamle Fabriks fornemste Storværk dog et af det danske Kunsthaandværks interessanteste og mest monumentale Værker.

Som bekendt findes Störsteparten af *Flora Danica*-Stellet nu paa Rosenborg (Fig. 66—67 og 103—5 gengiver Dele af det). Sagnet vil vide, at det oprindeligt var bestemt til at skulle være en Gave fra den danske Regering til den russiske Kejserinde Catharina den anden. Efter Franskmændenes Udsagn var man paa Fabriken, da de saa Stellet, endnu uvidende om, til hvem det var bestemt. Det var bestilt af Kronprinsen, og Marskalk Bülows mislykkede Morgenbesøg paa Fabriken i April 1788 gjaldt aabenbart netop *Flora Danica*-Stellet. Han var vel fornöjet med hvad der blev ham forevist, men befalede dog nogle Forandringer i de allerede dekorerede Stykker. I 1792, da Fabriken havde Trang for en Pengebevilling, anførtes, at der til *Flora Danica*-Stellet allerede var gjort et Forskud mellem 6 og 7000 Rdl. I den Anledning meddeles en Liste over »hvor meget Porselin af Pærle Model som er mahlet med Flora Danika og er til et Bord Stæl paa 80ve Couvert«. Efter Bestemmelsen skal Stellet omfatte 24 ovale og runde Terriner, 100 ovale og runde Fade, 36 ovale og runde Salatfade, 12 Salatkummer, 24 Smördaaser og Smörfade, 24 Sukkerskaale og Sukkerfade, 12 Sukkerskeer, 12 ovale Ragoutfade med 12 Laage, 24 Saltkar, 14 Geléfade og 80 Gelébægere, 6 Glaskummer, 24 firkantede Fade, 52 Flaskekølere, 6 Kasseroller, 48 Flasker til Olie og Eddike, Peber og Sennop, 80 dybe og 320 flade Tallerkner, 320 Knivskafter, 12 Konfektfade, 24 »Muschler« og 24 Konfektblade, 48 ovale og runde Frugtkurve og Frugtfade, 6 Isfade og 6 Isklokker, 80 dybe og 160 flade Desserttallerkner, 12 ovale og runde Kurve med fyldte Blomsterbuketter. Af disse 1602 Stykker angives henved 1000 at være færdige foruden 54 af de Figurer, som skulde følge med Stellet — som tidligere paavist sikkert de norske Kostumefigurer.

Fig. 101. Porcellænsvase (Rosenborg). $^1/_4$.

Det var med en vis Stolthed, at Fabriken fremviste dette Stel. Da der — kort efter Holmskiolds Død — i September 1793 var nedsat en Kommission for at undersøge Fabrikens Virksomhed og forelægge en Plan for dens fremtidige Virksomhed, indbød Müller, som nødigt saa Tilvirkningen af Luksusporcellæn aldeles stanset, Kommissionens Medlemmer, Schimmelmann og C. v. Brandt, til at besøge Fabriken og tage *Flora Danica*-Stellet i Øjesyn. I November 1794 var foruden Figurerne 1335 Stykker færdigmalte, deres Værdi angives til 10395 Rdl. 3 Mk. Stellet var stadigt voksende; i den tidligere Liste var der glemt adskillige Fornødenheder, som nu var komne med, Sauceskaale, Æggebægere, Fiskerister, Presenterfade, Blomstervaser, 10 Kremfade, hver med 8 Kremkopper,

o. s. fr. I 1797 — efter Catharina den andens Død — foretages en ny Optælling af *Flora Danica*-Stellet. Det færdigtdekorerede beløber sig nu til 2528 Stykker, der er 180, som endnu skal males, og af dem er de 72 givet i Arbejde. Den 7de September 1797 blev det beordret, at Stellet hurtigt skulde kompletteres til 100 Kuverter. Det var dog endnu ikke sket, da der i Juli 1802 blev givet den kongelige Befaling: »Vi ville, at med Arbeidet af det for os bestemte Service af *Flora Danica* skulle stanses«.

Da Fabriken havde god Brug for den megen Plads, Stellet fyldte i dens Magasiner, og end bedre Brug for de Penge, den havde tilgode for det, ønskede Administrationen hurtigst muligt at faa det afleveret. Forestillingen herom siger, at dette bör ske, »fordi det som det eeneste og fuldkomneste Kunstværk i sit Slags ey hastig nok kan anvendes til sin Bestemmelse eller kan ansees for værdig nok til at sættes i Steden for et ældre Sèvres Service som et Bevis paa vor Nations Kunstfliid og til Hæder for hans Mayestæt, som ved denne Bestilling saa naadig har behaget at oplive samme«. Hoffet kunde ikke straks finde et passende Opbevaringssted for hele Servicet, men Hofkonditor Würtz blev beordret at afhente det til Desserten henhørende, saaledes at dette kunde benyttes til Kongens Fødselsdag den 29de Januar 1803. Et Par Maaneder senere udbetaltes til Fabriken 10,000 Rdl. i rentebærende Obligationer som Afdrag paa Gælden for *Flora Danica*-Stellet. Resten af Stellet blev gennem Hofkonditoren i Oktober 1803 afhentet til Rosenborg Slot. Yderligere Betaling for det modtog Fabriken aldrig. Den 2den April 1811 meddelte Direktionen, »at man under 31te December f. A. har paa Fabrikens Vegne til den Kongelige Kasse udstedt en Obligation, lydende paa den Summa 186,775 Rdl. 48 Sk., da den ældre Obligation paa 200,000 under Kjøbenhavns Bombardement i Aaret 1807 var bleven kasseret, samt at Fabriken ved den forommeldte Nedsættelse i Obligations Summen er bleven godtgjort det Beløb af 13,224 Rdl. 48 Sk., for hvilket Servicet af *Flora Danicu* endnu stoed i Fabrikens Böger, og udgaaer ifølge heraf den sidstnævnte Sum for Fremtiden af Restance Listerne«.

Da Tilvirkningen af *Flora Daniea*-Stellet blev stanset, mistede Bayer det Arbejde, med hvilket han var bleven tilvant, og som han gennem en lang Aarrække ene havde besörget. Det bestemtes, at han vedvarende skulde have den samme aarlige Lön, han hidtil havde faaet for Arbejdet paa Stellet, og anvendes til andet Dekorationsarbejde, men han var afvænnet med dette og kunde ikke göre Fyldest, desuden var han bleven gammel og skrøbelig. Allerede i Januar 1801, da han havde ansøgt om den ved Lehmanns Død ledig blevne Plads som Overmaler, mente Administrationen, at han var for aflægs til at faa denne Post, Arbejdet gik ham ikke længere let fra Haanden, men da det erkendtes, at Arbejdet, om det end gik langsommere, ikke var bleven daarligere, blev der tilstaaet ham et Gagetillæg. Fra 1804 arbejdede han paa Grund af Øjensvaghed ikke længere ved Fabriken; i Betragtning af hans Livsværks gode Værd gaves der ham en Pension paa 300 Rdl.

Bestillingen af *Flora Danica*-Stellet er, som det er udtalt i en forhen anført Administrationsbetænkning, betegnende for de Hensigter og Illusioner, man havde næret i Fabrikens förste Tid. I de förste Aar havde man især tragtet efter at vinde Ære, og man havde drömt mange smukke Drömme om al den Fordel, der skulde vindes i Tilgift paa Æren. Det danske Porcellæn var da nyt og i Mode, Rigmænd og fornemme Folk kappedes om at faa Fabrikens fineste og kostbareste Bordstel, Juliane Marie, Arveprinsen og alle deres hengivne Venner beskyttede den, dansk Porcellæn sendtes i Foræring til Hofferne i Stockholm og Eutin. Men snart var det danske Porcellæn noget gammelt og det gik hurtigt ud af Mode, Fabriken maatte trælle for Brødet ved Tilvirkning af de almindeligste Brugsvarer. Alle Klager over Hoffets og Publikums Troløshed og Koldsindighed var forgæves. Müller fremhæver for Kommissionen i 1793, hvor megen

»patriotisk Nidkiærhed og Omsorg« der i Udlandet er bleven anvendt paa at fremme Porcellænsfabrikernes Tarv. »Saaledes veed man, at den sidst afdøde Konge af Preussen lod det ikke blive ved selv at opofre enorme Summer paa sin Porselins Fabrike, men søgte endog at aabne den al muelig Vei til uden og indenlandsk Debit, i sær ved at paalegge den jødiske Nation, som forlangte Etablissement eller nogen særskildt Privilegium i hans Stater, at modtage til udenlandsk Afsætning en forholdsmæssig Quantitet af Fabrikens Porselin, ikke at melde om den nationale Kierlighed, han ved alle Leiligheder søgte at vedligeholde hos de store og rige Familier for dette sit kiære Skiødebarn«.

Overalt i Danmark, Norge, Sønderjylland og Holsten var der aabnet Udsalgssteder af dansk Porcellæn, det søgtes afsat paa de dansk-vestindiske Øer, i Hamborg, Lybæk, selv i Amsterdam. — Fabriken havde i et af dens förste Aar solgt et brogetmalt Bordstel til Holland for 3400 Rdl. — Men det blev idelige Skuffelser; fra nogle af Stederne vendte det tilsendte Porcellæn usolgt tilbage, fra andre, der beholdt det, var det Betalingen der udeblev; efterhaanden opgaves alle Oplagsstederne i Provinserne, efter at de havde paaført Fabriken flere vidtløftige Processer og ret anselige Tab. Men Müller, der havde Erfaring for, at en stor Del af Fabrikens Porcellæn — især af de kostbareste Stykker — stadigt solgtes til Fremmede, opgav ikke Haabet om, at der kunde opnaaes fordelagtig Afsætning for det i Udlandet, og udpeger for Kommissionen i 1793 Østersøens og Middelhavets Havnebyer samt Tyrkiet som de Steder, hvor en saadan Afsætning burde søges. I Rusland bör der ad diplomatisk Vej arbejdes for en Nedsættelse af Indførselstolden; i Tyrkiet siges de smaa tyske Fabriker at have gjort gode Forretninger.

Fig. 102. Porcellænsvase (Rosenborg). $^1/_5$.

Allerede under Holmskiolds Styrelse blev der næsten hvert Aar befalet Indskrænkninger i Fabrikens Drift, paabudt Sparsommelighed og mindet om, at det blaatdekorerede Porcellæn burde være Fabrikens Hovedsag eller Hovedfag. I 1784 bemærker han med Forfærdelse, at »ved at eftersee Fabrikens Arbeidsprotokoller er bragt i Erfaring, at alleneste for at belægge en Blomster Potte af middel störrelse er, efter Modelmesterens Attest, bleven udbetalt 9 Rdl.«

Holmskiold var Fabrikens Enebestyrer fra April 1786 og indtil sin Død i 1793. Et halvt Aarstid forinden, den 6te Oktober 1792, indgav han et Andragende til Kongen om at faa udnævnt en Meddirektør, hvad der vilde være ham til stor Beroligelse, da hans Alder tiltager og han desuden er svagelig; han ved vel, at han har gjort sit bedste, men han har dog ikke kunnet »undgaae et og andet ufordelagtigt Omdömme, som ved Undersøgning skal findes ugrundet«. Det havde været fordelagtigt for Fabriken, om denne Ansøgning var taget til Følge, thi det viste sig mod Forventning meget vanskeligt efter Holmskiolds Død at faa fat i de Fabriken tilhørende Penge, han havde haft i sit Værge, hele Kassebeholdningen for Aaret 1792, 6320 Rdl., hele Fabrikens Syge- og Fattigkasse, 3050 Rdl., og 500 Rdl. af »den løbende Kassebeholdning«. Desuden havde

han købt for 129 Rdl. 8 Sk. Porcellæn, saaledes at Fabrikens Krav paa hans Bo beløb sig til 9999 Rdl. 8 Sk.

Til Kreditorernes Forundring og Sorg viste Boet i ingen Henseende den Rigdom, de havde ventet at træffe. Da Müller den 1ste Juni 1794 mødte i Boets Skiftekommission, fik han at vide, at der allerede var Proces mellem Gehejmeraadinden og den almindelige Enkekasse, som forlangte »Aldershvile«, Holmskiolds Gaard i Bagsværd, bortsolgt, og han mente det raadeligst at antage en Prokurator til at varetage Fabrikens Interesser i denne Sag. Et Par Maaneder efter beretter Müller til Direktionen, at der i Boet bl. a. savnes »det anseelige Quantum Sølv, som jeg med fleere i sidst afvigte Paaske Tiid har seet ved et Tractement paa Geheime-Raadens Bord, en stor Forraad af Linned af en betydelig Værdi, samt hans kostbare og betydelige Svampe Verk, der af Malerne Lehmann og Bayer er seet i Geheime Raadens Hænder faae Dage för hans Død, hvilket alt efter min Formodning kunde beløbe sig til en Værdi af 10,000 Rdl.« Der er imidlertid indløbet en anonym Anmeldelse, som beretter mærkelige og gyselige Ting. Beboerne af Bagsværd har ved Nattetid set en stor Del af Holmskiolds Efterladenskaber dels tillands og dels tilvands blive bortført fra Aldershvile til Frederiksdal, til Major von Steubens Gaard. Der var »prægtige Møbler, Mahogni Speile og Commoder, tilligemed en Deel Linned og mange prægtige Senge Klæder, hvoriblandt fandtes et hviid Ridderbaand og en Deel Papirer«. Alle disse Herligheder blev senere transporterede til København, da Majoren solgte sin Gaard. »Hvor dette Töy blev kiørt, maa Geheime Raadindens Kudsk, navnlig Hans, bedst vide, som var med at kiøre bort«. Andre navngivne Mænd skal ogsaa have været Vidner til disse mislige Transporter. Sagen forlangtes undersøgt, men det fremgaar ikke af Fabrikens Akter, om den virkeligt er bleven det og om der er naaet noget Resultat. Derimod er os bevaret Müllers Protester mod alle de kuriøse Udgifter, Arvingerne vilde føre paa Boets Regning, 100 Rdl. til Sörgeklæder for Enken og Datteren, Penge til en Rejse til Fredensborg, til Brænde, til Smör, til Kreaturgræsning i Nordskoven o. s. fr.

Fig. 103. Flora danica Kremkop (Rosenborg).

Fig. 104. Flora danica Isskjuler (Rosenborg).

Processerne mellem Arvingerne og Boets Kreditorer trak i Langdrag. Först den 12te Oktober 1796 blev der af Skiftekommissionen fældet en Dom, der tilstod Porcellæns-

fabriken forlods Udbetaling for dens Krav med Undtagelse af de 129 Rdl., der skyldtes for købt Porcellæn. Pengene blev dog endnu ikke udbetalte, Dommen blev appelleret. I 1798 blev den stadfæstet af Höjesteret, men Pengene udbetaltes heller ikke da. I 1799 blev der efter Arveprins Frederiks Befaling indgivet et Andragende om, at en Fordring fra Juliane Marie, hvem Holmskiold havde tjent som Regnskabsfører, maatte ligestilles Fabrikens Krav. Aar 1800 blev dette Andragende bevilliget mod at de 3050 Rdl., der tilkom Arbejdernes Sygekasse, forlods blev udredet af Boet. Dets Beholdning var 9335 Rdl. 2 Mk. $1^1/_2$ Sk., naar de Sygekassen tilhørende Penge med paaløbende Renter var udbetalt, var kun lidt over 5000 tilbage, og omtrent 2000 fragaa som Omkostninger ved Boets Behandling. Sygekassens Penge udbetaltes endeligt i Juni 1801, Resten af Boets Formue deltes mellem Enkedronningens Arvinger og Fabriken, de øvrige Kreditorer fik intet.

Til den Kommission, der efter Holmskiolds Død var nedsat for at undersøge Fabrikens Forhold, indgav Müller en Beretning, hvis Klager over den upatriotiske Mangel paa Interesse for Fabrikens Tarv og hvis dristige Planer om at finde ny og heldigere Afsætningssteder for det danske Porcellæn allerede er anførte. Beretningen meddeler, at Fabriken »for nærværende Tid underholder 128 Arbeidere, som med Koner og Börn udgiör et Antal af omtrent 300 Mennisker, alle lykkelige og velbeholdne«. Af dem er ikke $^1/_8$ Udlændinge. Hvad det vigtige Spörgsmaal om Luksusporcellænet angaar, saa indrömmer han, at Fabriken har et urimeligt stort Forraad af saadant, og at det kunde være rigtigt at realisere det ved offentlig Auktion; han antager, at Fabriken i det hele taget vilde have Fordel af at afholde aarlige Auktioner. — Hans Raad blev fulgt, og Fabrikens Auktioner fra 1795 til 1808 bidrog meget til at formindske dens Underskud, ja, lod den endog faa Overskud 1796 og 1802—1805. Yderligere at indskrænke Fabrikationen af Luksusporcellæn vilde efter Müllers Mening være uheldigt; »den visseste Følge blev denne, at Fabriquen af Mangel paa Arbeide maatte afskeedige sine dueligste og hidindtil med megen Omkostning oplærte Elever, som bleve for bestandig tabte for Fædrelandet, naar de for ikke at blive brødløse falbøde sine Indsigter til andre udenlandske Porselin Fabriquer. — Overalt er det en Sandhed, at Lyst og Liebhaveri stiger og falder i Forhold til Vahrernes större og mindre Forraad, hvori man har at vælge. Man kan derfor gierne antage som en afgiort Sag, at imod Fabriquen sælger bestilte Vahre for 100 Rdl., sælger den til visse ubestilte for 1000 Rdl. og derover, just fordi de haves for haanden, og er jeg derom saa meget meere vis, som jeg eengang har balanceret Indtægterne af bestilte og ubestilte Vahrer og fundet, at af de sidste var solgt for 40,000 Rdl. imod de förste ikkun havde indbragt Fabriquen 5000 Rdl.«

Den 30te Juli 1794 fik Fabrikens Styrelse en ny Ordning. Müller skulde fremtidigt fungere som »kunstforstandig« Administrator, sideordnet den økonomiske Administrator, Kancellisekretær *Peter Grönland;* disse to skulde i de Tilfælde, hvis Afgörelse de ikke kunde paatage sig, sende Indberetninger til General-Postamtet, hvem Direktionen overdroges. Naar det gjordes fornødent skulde Direktionen indhente Kongens Resolution gennem den förste Deputerede i Kommerce-Kollegiet. Den kongelige Resolution, der udnævner den ny Bestyrelse, forlanger bl. a., at Fabrikationen saa vidt muligt bör rette sig efter Afsætningen og Tilvirkningen af usalgbart Porcellæn formindskes, at der indføres större Sparsommelighed ved Tilberedning af Porcellænsmassen, ved Brændeforbruget og ved Hesteholdet, at de mindst brugbare Arbejdere afskediges, at Udskudet ikke overstiger en vis Proportion, og endeligt, »at de 8000 Rdl., som Fabriquen aarlig af Post Cassen erholder, maa anvendes dertil saa længe det udfordres, men at der skal tages Hensyn til at dette aarlige Tilskud kan formindskes og undværes«.

Müller har sikkert været meget misfornöjet med den ny Tingenes Orden, hans Hænder blev nu mere bundne. Han følte sig med sin pirrelige Natur let fornærmet og

let tilsidesat, han mente ikke at blive paaskönnet efter Fortjeneste. Medadministratoren delte ikke altid hans Anskuelser, i de talrige Indberetninger om alle Enkeltheder i Fabrikens Drift viser de sig ofte uenige og Forholdet mellem dem synes undertiden at have været næsten fjendtligt. Klagerne over Udskudsvarernes Talrighed og selve Fabrikationens Mangler tog han sig aabenbart særligt nær.

Han søgte i sit Forsvar at paavise, hvilket Utal af Vanskeligheder han havde haft at kæmpe imod. Forraadet af Raamaterialer havde altid været utilstrækkeligt. Den Grund, hvor Kapsel-Leret oprindeligt blev udgravet, udtömtes af andre inden et Aars Forløb, og senere er det ikke lykkedes at faa Kapselmateriale af fornøden Styrke; Kapslerne fortrak sig ofte i Ovnen, saa Porcellænet kom skævt ud af Brændingen. Den anvendte Porcellænsjord kan ikke uden stærk Ild, uden foregaaende Opløsning og Forening med de ørige Substanser, brændes hvid, og den kræver fremfor de udenlandske Kaolinarter lang Tid for at opløses og blødes, »at gaa i Petrifaction«, saa at den kan renses for den Jernagtighed, som gör Porcellænet graat [1]. Der behøvedes et större Forraad af Masse og Kældere, der var indrettede til at kunne opbevare den. Der har af utidige Sparsommelighedshensyn sjeldent været Brændsel til et helt Aar, og det har aldrig været saa tört som det burde være. Publikum stiller den ubillige Fordring, at det danske Porcellæn ikke alene skal være dobbelt saa billigt som det sachsiske, men ogsaa meget bedre end det sachsiske. Naar et Stykke Porcellæn her har en ubetydelig Lyde, regnes det for Udskud og betales som Vraggods; Fabrikens Udskudsporcellæn er saa godt, at Mellemhandlerne sælger det for Middelgods, hvad der har givet Anledning til Byrygter om Tyverier fra Fabriken. Paa de tyske Fabriker er man fornöjet med at faa $^1/_4$ bedste Gods, $^1/_4$ Mellemsort, $^1/_4$ Udskud og $^1/_4$ Vrag. Der har i Brændingen og i Malingen været uundgaaelige Mangler. För Figurarbejderne lærte at give Figurerne en vis Stilling i Dannelsen, saa man kun hængende og faldende Skikkelser; Lærlingene er först efterhaanden blevne vante til at paalægge den blaa Farve tilstrækkelig tykt. Paa Drejerstuen har Porcellænet om Vinteren faaet störst Svind paa den Side, der var Kakkelovnen nærmest; det vilde undgaas ved som i England at benytte Metalformer. Endeligt modarbejdes et godt Resultat ved nogle Arbejderes Selvklogskab; ogsaa i Porcellænsmageriet findes der Kvaksalvere og Bönhaser. En ny Masse, som Müller efter lange Tiders Søgen har udfundet, giver ham Haab om en stor Fremgang for Fabrikationen.

Da Müller i denne Betænkning udtaler, at Brændingerne i den senere Tid har været mere vellykkede end forhen, ønsker Direktionen at se Brændingslisterne. Disse modsiger imidlertid aldeles Müllers Paastand, og i en ny Betænkning, i hvilken han atter optæller de forskellige Aarsager til Ufuldkommenhederne, klager han bittert over, at Sorteringen er bleven gennemført med en ganske urimelig Strenghed. Grönland kan ikke skönne rettere, end at Müllers Ubehageligheder er møntede paa ham og erklærer, at han ingensinde tidligere har erfaret noget om Müllers Utilfredshed med Sorteringsmaaden. Hvad det danske Porcellæns paaberaabte Billighed angaar, saa tror han, at den fine Dekorering betales höjere her end andetsteds, derimod er de kurante Sager billigere end udenlandsk Porcellæn, fordi Told, Fragt og Mellemhandlerfortjeneste gaar fra.

Müller erklærede gentagne Gange, at han var rede til at søge sin Afsked, om

1. I 1781 sendtes Student Mohr til Island for der at søge Porcellænsjord; Kammersekretær Olavius havde derfra medbragt Prøver af Jordarter, som Mohr skulde undersøge nöjere paa Stedet. I 1787 forklarede en Islænder, der opholdt sig i København, at han i sin Opvækst havde kendt en Mand, som var meget »konstig« i alt Metalarbejde og som engang havde istandsat ham en brækket Nøglekam med hvidt Ler, der sikkert var Porcellænsjord. Der bevilliges paany Penge til en Mand, som skulde rejse til Island for at undersøge denne Sag, men ingen af disse Rejser synes at have bragt det ønskede Resultat.

det blev gjort ham for broget. Som forhen fortalt vakte det hans heftigste Uvilje, at Luplau vovede at ansøge om at ansættes som tredje Administrator og blive udpeget til at efterfølge Müller som Fabrikmester, en Post, som Müller oprindeligt synes at have tiltænkt sin ældste Sön, hvem han havde undervist i alle Porcellænfabrikationens Hemmeligheder, men denne Sön var da alt død. I Modstrid med sin Kollega — og med sund Fornuft — hævdede Müller, at Laboranten Blyt havde bedre Adkomster end Luplau til at blive hans Efterfølger; dog er det »saasom baade Blyt og Luplau med stærke Skridt nærme sig Alder og Skrøbelighed, ligesaavel som jeg, den allervigtigste Sag for oftbemeldte Fabrike at være betænkt paa endvidere at forsyne samme med en virkelig Chemiste af passende Alder, Munterhed og Fliid«.

Aaret efter, Januar 1796, blev efter Müllers Ønske og Indstilling Professor *Ludvig Manthey* udnævnt til at være den kunstforstandige Administrator adjungeret »med Løfte

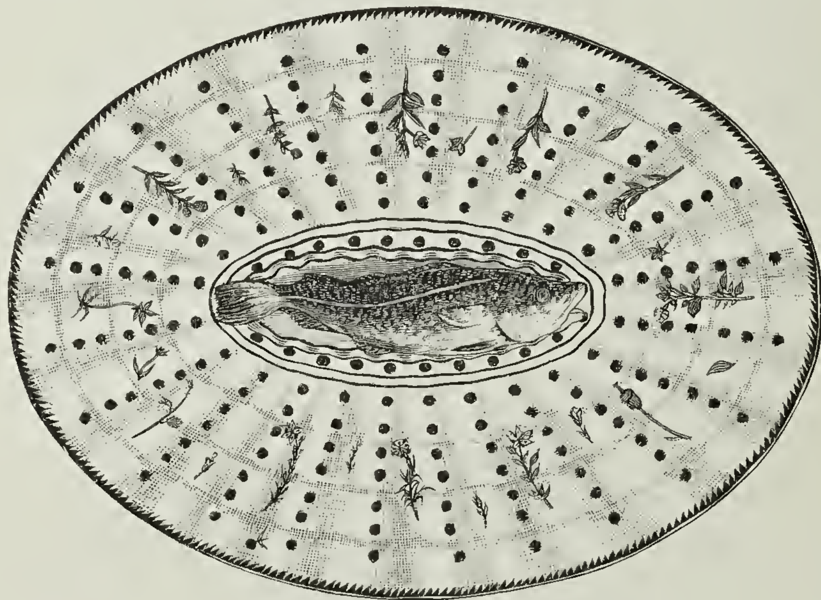

Fig. 105. Flora danica Fiskerist (Rosenborg).

om i sin Tid at succedere ham«. Blyt blev der tilstaaet et Lönningstillæg af 50 Rdl. aarlig, »under den Forpligtelse, at han, naar det forlanges, skal undervise een Lærling i alt hvad ham af Farvetilberedningen er bekiendt«. Men Blyt gjorde Oprör; han vilde ikke paa denne Betingelse modtage det Tillæg, han saa længe forgæves havde søgt. Efter hans Paastand var en stor Del af hans Viden om Farvernes Tilberedning Frugten af egne Forsøg og egen Granskning, derfor hans lovlige Ejendom. Snurrigt nok beraaber han sig desuden paa, at han edeligt har forpligtet sig til at hemmeligholde sin Viden. Han vil fremdeles göre, hvad der er hans egentlige Pligt, det er at tilberede Farverne efter Müllers Anvisning, »uagtet intet Tillæg efter gientagne Ansøgninger er mig bleven tilstaaet, skiöndt mit Arbeide ved Fabrikens Tiltagelse er fordoblet og min Helbred ved atten Aars ehemiske Slæb for en stor Deel er uoprettelig tilsadt. — Men at jeg fra dette Aars Slutning ikke længere tilbereder den blaae Farve, saaledes som den har været brugt i Fabriken nu i halvtredie Aar, og hvis Tilberedning er min egen og ingen andens Komposition, (derover kan) Ingen forundre sig. — Det er tungt at skuffes i fortient Haab om Ære og Fordeel«.

Naturligvis mistede Blyt ved denne Erklæring Müllers Bevaagenhed. Müller, der dog kort i Forvejen havde anbefalet ham og rost hans Flid, Duelighed og Indsigter, stempler ham nu som en uvidende Charlatan og en sort Sjæl. Hans Selvtillid, »for ikke at sige Frækhed, giver Grund til at spörge: Sön, hvorfra fik Du det saa hastig? Mig har det i det mindste ikke villet lykkes i saa faae Aar at erhverve alle de chemiske Indsigter, som behøves i Porselin Arbeidet, da jeg som det synes daglig maa gaae i Skole paa nye og maaskee vil komme til at lære saa længe jeg lever, siden ingen Videnskab af alle dem, jeg kiender, er saaledes i Stand til at drille og chikanere sin Elsker ved sine idelige Luner, Nykker og Indfald, om jeg saa skal tale.

Blyt kom for en Deel Aar siden som en maadelig Apotheker Svend uden al anden Kundskab end blot den pharmaceutiske og drömte han vel neppe den Tiid om at faa med Farve Væsenet paa Porselin Fabriquen at bestille«. — Han skylder Müller alt; sin Stilling, sine kemiske Kundskaber, sin Indsigt i Farvernes Tilberedning, men Müller har allerede i en Deel Aar maattet döie meget af Laborant Blyts knarrevorne og stridige Sindelav, som jeg dog har baaret over med, fordi jeg vidste, at dette Menniske havde alt for höye Tanker om sine Indsigter, som han troede ikke bleve noksom paaskiönnede«. Han var ikke bleven »varm i Sædet«, för han vilde have Gageforhöjelse, og da det ikke lykkedes at faa hans Ønske opfyldt, blev han indesluttet og tilbageholdende, og der indtraf höjst mistænkelige Uheld med Farverne. »Hvo kan indsee alle muelige Intriguer af et slet Menniske, som beherskes af Misundelse og Egennytte. At Farvens Forvanskning kan skee paa utallige Maader, enten ved skiødesløs Behandling, ved en utilstrækkelig Calcination, eller fremmed Indblanding, eller af Egensindighed og Paastaaelighed, ja vel og af Ureedelighed, helst naar fleere ildesindede paa saadant Sted stikke Hovederne sammen for at opnaa deres onde Hensigter, har jeg ofte erfaret«. Den blaa Farve har været fuldkommen saa god i ældre Tid som i de senere Aar, hvor der af og til har været »Mikmakerier« med den. Det vilde kun være til Fordel for Fabriken, om Blyt blev afskediget, i Nødsfald kunde Müller selv og den brave Manthey udmærket godt overtage hans Arbejde. Hvis Blyt efter sit Ønske var bleven kunstforstandig Administrator, vilde han uden Tvivl hurtigt have bevirket Fabrikens totale Ruin. — Blyt søgte sin Afsked og fik den med $^2/_3$ af den ham tillagte Gage i Pension.

Professor Manthey erobrede aldeles Müllers Hjerte. Den Erklæring, i hvilken Müller afslører Blyts Trædskhed, slutter saaledes: »Imidlertiid er jeg den höye Direction meget forbunden, fordi man har værdiget at understøtte mit allerunderdanigste Forslag paa Hr. Prof. Manthey, baade som min Adjunct i Tiden og min Successor efter Tiden, en Mand, hvis edle, retskafne og föyelige Gemyts Beskaffenhed, hvis lykkelige Fatte Ævne og øvede Dömme Kraft og hvis modne Indsigter i det chemiske Studium og alle øvrige Videnskaber, som vedkommer det nye Fag, hvormed han nu agter at sysselsætte sig, giver mig det sikre Haab, at jeg med Glæde kan giöre fælles Sag med ham til Porselin Arbeidets heldige Udvidelse, at jeg i hans Skiød som den bedste Jordsmon sikker kan omplante de Spiirer af mine möisommelig giorde Opdagelser og indsamlede Erfaringer i mit saa meget yndede Porselinmagerie, uden at frygte, at de der enten skal quæles eller opvoxe som Torne til min daglige Græmmelse eller som nye Anledning til idelige Fornærmelser og Forhaanelser, og endelig at jeg i hans Arme og til hans troefaste Omsorg ved mine Dages Ende ubekymret kan overlevere mit kiæreste og saa ofte af Avinds og Misundelsens Piile forfulgte Foster, hvis Opdragelse under idelige afvexlende Skikkelser og moderniserede Forskrifter har kostet mig fleere vaagne Nætter og graae Haar end alle mine øvrige Velfærds Anliggender, aldeles forsikret om, at han ikke af Mangel paa Pleie og Tilsyn vil lade det vantrives og forkomme, saa vidt det er ham muligt. — Og naar Opfyldelsen af disse mine behagelige Fornemmelser maa blive Resultatet af det Venskab

og Bekiendtskab, jeg ved Forsynets Bestyrelse, skiönt sildig, har indgaaet med denne værdige unge Mand, har jeg billig Aarsag at sige: at denne Handel kommer af Herren«[1].

Fire Aar efter, i 1801, fratraadte Müller sin Stilling som Administrator og blev efterfulgt af Manthey, der da havde foretaget en stor Udenlandsrejse for at forøge sin Erfaring om Porcellænstilvirkningen og blive i Stand til at foreslaa betimelige Reformer i den københavnske Fabriks Drift. Sidst i forrige Aarhundrede havde engelske Arbejdere flere Gange søgt Ansættelse i dens Tjeneste, saaledes havde f. Eks. en Modellerer, der i mange Aar havde arbejdet i Wedgewood, i December 1797 tilbudt at tage herover. Müller fraraadede at forhandle med ham, da han i England ikke kunde have haft med ægte Porcellæn at göre, og da han, hvis han virkelig var en dygtig Mand, maaske forenede sine Ævner med »de ikke usædvanlige Kunstner Luuner« og stillede store Fordringer. De Penge, hans Ansættelse kom til at koste, vilde sikkert være bedre anvendte dels til Anskaffelse af flere Matrialer, af ny Mønstre, af en Mølle og et Valseværk, dels til at lade en kyndig Mand foretage en Studierejse til Udlandets Porcellænsfabriker for at lære deres Arbejdsmaade og Indretning at kende. Manthey fik Approbation paa den af ham i November 1799 Direktionen forelagte Plan for en 6 til 8 Maaneders Udenlandsrejse i dette Øjemed. Han ansaa det for vigtigst at besøge Paris, hvor der fandtes mange udmærkede Fabriker i bedste Drift og hvor man kunde faa Besked om de franske Lærdes vigtige Opdagelser til Fabrikationens Tarv. Wien var den næstvigtigste By, dels paa Grund af de der anvendte ny og fortrinlige Ovne, af hvilke det var muligt at faa Planer, dels »for de skiönne Formers Skyld, hvilke, naar Rejsen ej unødvendigviis skulde forlænges til Italien, neppe findes nogensteds bedre end der, hvor der endog findes et eget saakaldet etrurisk Gevölbe«. Berlinerfabrikationen har opnaaet en beundringsværdig Fuldkommenhed, i Meissen er man ikke længere aldeles uvillig til at forevise Ovnene, begge Steder har den anvendte Masse og den anvendte Fremgangsmaade Lighed med vore. Smaafabrikerne i Gotha, Heilburgshausen og Fürstenberg kunde give Anledning til nyttige Sammenligninger og maaske aabenbare et og andet, der i större Fabriker blev hemmeligholdt. Desuden ønskede Manthey at faa Penge til at anskaffe et og andet »i Henseende til Former eller Farverne skiönt og lærerigt Stykke«.

I Marts 1800 fik Manthey 1000 Rd. til Rejseudgifterne, i April 300 Rd. til Indkøb af Prøver fra fremmede Fabriker. Ved gennemgribende Reformer søgte Manthey i de Aar, i hvilke han var Administrator[2] — fra 1801 til 1812 — at frugtbargöre de Erfaringer, han havde indhøstet paa sin Rejse. Fabriken var ikke længere Müllers Fabrik, Fabrikationen gik ind i et nyt Spor og en ny Periode.

I Henseende til det økonomiske havde Manthey bedst Held med sig. De gamle Ønsker om en Tilsidesættelse af Luksusporcellænet til Fordel for Tilvirkningen af de lettest sælgelige Varer gik nu i Opfyldelse. Porcellænets Værd aftog uden at Brændingerne i samme Forhold blev færre. De duelige Malere fra den gamle Tid døde efterhaanden og søgtes ikke erstattede, kunde maaske heller ikke erstattes. Efter de franske Mønstre, Manthey havde hjembragt, indførtes ny Former, som da gjorde megen Lykke, men som nu synes os törre og kedelige i Sammenligning med Formerne fra Fabrikens förste Aar. Af de mange tekniske Forandringer var ikke alle utvivlsomme Forbedringer. Efter et Forbillede, som Manthey havde set i Berlin, opførtes i 1805—1806 en staaende Etageovn, som vel var overordentlig brændselbesparende, men som dog maaske mindre end de tidligere anvendte var egnet til at frembringe smukt og hvidt Porcellæn. Antallet

1. Heller ikke dette Venskab holdt. I 1803 var der den bittreste Fejde mellem Müller og Manthey om dennes Forslag til et nyt Mølleværk.

2. Om Mantheys Administration og den følgende Tid se især *Rawert*: *Kongeriget Danmarks industrielle Forhold indtil 1848*. Kbhvn. 1850.

af det bedste Gods sank og Antallet af Vraggods steg meget foruroligende, hvad der dog neppe ene skyldtes selve Forandringerne, men ogsaa Arbejdernes Uvanthed — og maaske Vrangvilje — overfor de ny Methoder.

Det var triste Aar. Bombardementet 1807 paaførte Fabriken et Tab af 9500 Rdl.[1] Værre var det dog, at Krigen i höjeste Grad vanskeliggjorde Tilførslen af Raamaterialer. Et Forslag fra December 1808 om Indskrænkninger i Driften blev vel forkastet, men i 1810 maatte den dog næsten stanses helt. Da det især kneb med Brændet, forsøgte man 1811 og 1812 at bruge Törv til Brændingerne, men uden synderligt Held.

I 1810 blev Grönland, da Justitsraad, afskediget som Administrator. I 1813 fik Kommercekollegiet Overbestyrelsen over Fabriken. Der skete ny Forandringer og Forbedringer, men Glansen fra de gamle Dage var og blev borte.

Müller vedblev til Død, den 4de Marts 1820, at være Konsulent for Direktionen i alle Sager Fabriken vedrörende. Hans Buste — modelleret efter hans Død — af Medailleur og Billedhugger C. Christensen, blev i taknemmelig Ihukommelse af Fabrikens store Gæld til ham opsat i en Nische i Fabrikens Udsalgssal. Den har der været Vidne til megen Smagsforandring og Smagsforværring. Den er nu flyttet ud paa den ny Fabrik, hvor den fra sit ophöjede Stade paa et stort Skab venlig og interesseret skuer ud over talrige Vidnesbyrd om den ny Æra.

Mindre Meddelelser.

Tilføjelser. (Til Side 39.) Hr. *Emil Hannover* har henledt min Opmærksomhed paa forskjellige litterære Efterretninger om den *Hunger*, der (efter Prof. *Nyrops* Afhandling om den danske Porcellænsfabriks Tilbliven) i Aaret 1737 fra Sverige forgjæves tilbød Kong Christian den Sjette »at oprette et Manufaktur for gjennemsigtigt Porcellæn saa godt som det Sachsiske«. Han omtales baade i *Engelhardts* store Biografi af Bøttger (Leipzig 1837) og i *Seidlitz'* Afhandling *Die frühesten Nachahmungen des Meissner Porzellans* i *Neuen Archiv für Sachsische Geschichte und Altertumskunde* X. Christoph Conrad Hunger stammede fra Weissensee i Thüringen og var oprindelig Guldsmedesvend. Fra Frankrig var han kommen til Dresden, hvor Bøttger i Fuldskab skal have aabenbaret ham Porcellænsfabrikationens Hemmeligheder. Efter Engelhardt skal han i Meissnerfabriken have været benyttet som Forgylder og Emaillerer. Paa Opfordring af den østerrigske Gesandt gik han i Oktbr. 1717 til Wien, hvor han søgte at grundlægge en Porcellænsfabrik, men da han manglede tilstrækkelige Indsigter til at magte denne Opgave, prøvede han i Maj 1718 ved en Skildring af de store Fordele, Wienerfabriken bød, at overtale Mehlhorn til med dennes Søn og andre Arbejdere at forlade Meissen og komme til Wien. En dygtig Arbejder ved Navn Stölzel flygtede i Januar 1719 fra Meissen til Wien, men da Fabriken her gjorde saa daarlige Forretninger, at den end ikke kunde betale ham den lovede Løn, forlod han den allerede det følgende Aar. I Begyndelsen af 1720 var Hunger, der i Wien havde gjort sig skyldig i mislige Forhold og nogen Tid siddet arresteret, efter Opfordring af den venetianske Gesandt flygtet til Venedig, hvor han i fem Aar var knyttet til Porcellænsfabriken; fra Venedig vendte han tilbage til Meissen, hvor han dog kun blev i faa Aar; allerede Juli 1729 var han i Stockholm. Det følgende Aar ønsker han at vende tilbage til Sachsen, hjælpes han ikke hertil, agter han ikke alene at gore Porcellæn i Sverige, men ogsaa i en Bog at offentliggøre alle Porcellænsfabrikens Hemmeligheder. — Om Slægten Mehlhorn findes i Engelhardts Bog adskillige Oplysninger. Det første gode blaamalte Porcellæn, det i Sachsen lykkedes at fremstille, var malt af *J. A. Richter* og *J. G. Mehlhorn*, og udbodes til Salg i Paasken 1720.

(Til Side 67.) Porcellænsdrejer *Johan Christian Wiemer* døde den 9de Juli 1802. *K. M.*

[1] I 1782 havde Fabriken ved en Ildebrand lidt et lige saa stort Tab.

Om den ovennævnte *Hungers* Bedrifter i Sverige kan nærmere ses hos *G. H. Stråle:* Rörstrands historia och tillverkningar 1726—1850 (Stockholm, 1879). Efter denne Forfatter skal han være bleven ansat ved Rörstrand 1730 sammen med en anden Tysker *Thelot.* 1731 er han indført paa Stockholms Mandtalsliste »med sin Kjæreste«, og samme Aar omtaler Fabriken ham som »en habil, ja en af de bedste Mestere i Evropa«. Men Piben fik hurtig en anden Lyd. 1733 beklager Fabriken sig stærkt over ham, bl. A. fordi han absolut ikke vil føre nogen Inventarieliste, og i 1734 synes han at have faaet sin Afsked. 1737 har han muligvis været i Kjøbenhavn, men 1741 er han paany i Stockholm. Han ansøger Rigsdagen om at faa Privilegium paa Anlæget af en Porcellænsfabrik, Noget, som Rörstrand af al Magt bekæmper, og Rörstrand sejrede. Der blev tilbudt Hunger, som næppe har været uden Dygtighed, Privilegium paa en Fabrik for Sukkerformer og Apotekerkrukker. Der foreligger imidlertid Intet om, at en saadan kom i Stand, og hermed synes Hunger helt at forsvinde. — Stråle meddeler et Mærke fra en Bordplade med en figurrig Fremstilling af Israels Børn, der holder Fest nedenfor Sinai Bjerg; i Mærket læses: »Stockholm, Thelot, Hunger, 1733«. I det svenske Nationalmuseums Kunstindustriafdeling findes et Par Kopper med Emaljemaling, udført af C. Christ. Hunger paa Rörstand (Meddelanden från Nationalmuseum Nr. 11, S. 13). *C. N.*

Efter *Karl Madsens* udførlige og interessante Meddelelser om den kongelige Porcellænsfabrik i forrige Aarhundrede kan det være af Interesse at se Fabrikens nyeste Frembringelser omtalte af en Fagmand. Direktøren for det keramiske Museum i Sèvres, *Édouard Garnier*, har i Avgust-Heftet af *Gazette des Beaux-Arts* skrevet en Artikel om de i Salonen paa Champ-de-Mars i Aar udstillede kunstindustrielle Arbejder. Han taler om den gjenopstaaede Tin-Kunstindustri og nævner her særlig *Jules Brateau*, *Baffier* og *Charpentier;* om nogle fortræffelige Lædermosaik-Bind af *Victor Prouvé* og *Camille Martin;* om nogle af *Émile Gallés* Glasarbejder og Møbler m. m., men navnlig om de udstillede Porcellæner og da specielt om *Dammouse's*, *Delaherche's*, *Fernand Thesmar's* og *Den kgl. Fabriks*, ja disse sidste nævnes endda først. — Han begynder med at udtale sig imod den tidligere saa gængse Maade at dekorere Porcellæn paa ved minutiøse Malerier i store Guldrammer, ofte Gjengivelser af bekjendte Billeder, Noget, der lige saa godt kunde have været fremstillet paa Elfenben, Pergament, Træ eller Metal, og som Intet har med keramisk Kunst at skaffe. I Modsætning hertil fordrer Nutiden rene, kraftige og solide Farver, frembragte i Blankovnens Ild, hvorved de ere blevne Eet med Porcellænet, uforgængelige med dette. Disse Farvers Palet er endnu ikke stor, men Sèvres' Laboratorium arbejder paa at udvide den. Den er dog nu allerede tilstrækkelig stor til at frembringe Modsætninger, og som saadanne nævnes *Albert Dammouse*, der holder paa kraftige og energiske Farver, og *Fabriken i Kjøbenhavn*, der foretrækker de mere diskrete og reserverede. Derefter udtaler Forfatteren sig specielt om den kgl. Porcellænsfabrik som følger:

»Alle Elskere af Keramik ville endnu huske den fortrinlige Udstilling, som Fabriken i Kjøbenhavn overraskede med i 1889. Fra alle Sider hørtes der en enstemmig, vel fortjent Ros, Massen var smuk, Tonerne fine og delikate, Glasuren ren og Formerne fornemme. Dekorationen var den simplest mulige, en nydelig Mus eller en Frø saas i Relief paa de hvide Stykker, en Blomst, en Gren med Blade, en Sommerfugl eller en Guldsmed i en blaa Farve af særlig Ynde paa de dekorerede Stykker. Det var Alt, men den derved opnaaede Sukces var stor og berettiget. Siden 1889 har Fabriken gjort nye Anstrengelser. Den har knyttet endnu flere dygtige Kunstnere til sig og skabt Elever, hvem den flinke Kemiker, Hr. *Engelhardt*, har kunnet byde en sjælden harmonisk Række af Blankovns-Farver. Dekorationen har taget et stort Opsving, og nogle af de i Aar i Salonen paa Champ-de-Mars udstillede Arbejder ere beundringsværdige ikke alene ved de Vanskeligheder, der ere overvundne i dem, og ved deres forbavsende keramiske Udførelse, men fremfor Alt, fordi de ere Kunstværker. Et saadant er bl. A. Hr. *Heilmanns* smukke Fad, »Liljer, en Natstemning«, et Maleri fuldt af Følelse, blid og melankolsk Harmoni, og som samtidigt maa anses som et af Nutidens fuldkomneste keramiske Frembringelser. Vi kunne heller ikke noksom rose Hr. *Liisbergs* »Solneógang«, et lille Fad, paa hvilket der ses Farvetoner, som ikke tidligere ere frembragte i Blankovnen. Endnu kan nævnes den samme Kunstners »Flyvende Spurve«, hans »Syrengren« ligesom hans i Relief modellerede Fiskevase; Hr. *Mortensens* »Ravne« ere kraftig tegnede og malede, og nævnes maa ogsaa »Kæmpen« og »Sneens Virkning« af Hr. *Krog*, denne Mester med det smidige og vexlende Talent, etc. etc. Alle disse Kunstnere have en personlig Karakter, der ypperlig kommer til sin Ret i det rige og kostbare Stof«.

Det er fornøjeligt at se en saadan Udtalelse i et Kunsttidsskrift af saa høj Rang som *Gazette des Beaux-Arts*, og det er endnu fornøjeligere, at Udlandet ikke alene roser, men ogsaa kjøber den kgl. Porcellænsfabriks Kunstfrembringelser.

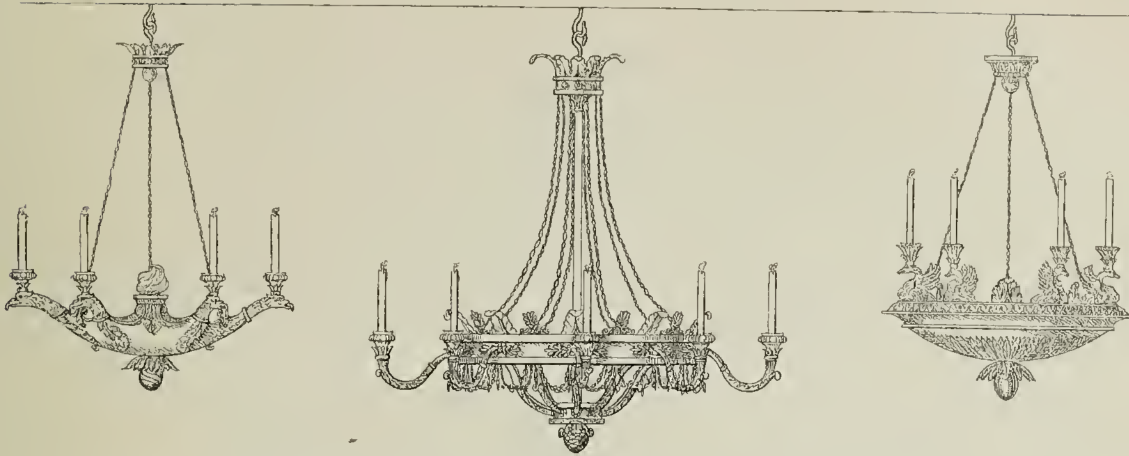

Fig. 106. Tegning af P. C. Damborg til tre Lysekroner.

En gammel dansk Haandværker: P. C. Damborg.

Af Emil Hannover.

Fig. 107.
Forgyldt dansk Ramme fra Aarhundredets Begyndelse.

Allerede i flere Aar er ikke blot de ypperlige forgyldte Billedrammer fra Aarhundredets Begyndelse (se Ex. Fig. 107), men ogsaa dem fra Tiden 1825—60 blevne søgte af de — ikke mange — Mennesker her i Byen, som har en Smule Kræsenhed i deres Smag og derfor Rædsel for det moderne Haandværks falske Glimmerblomster. Fik man lejlighedsvis en af disse Rammer ind i sin Stue og hængte man den op mellem moderne, skulde der ikke meget »Øje« til at se, hvor afskyeligt disse sidste virkede paa Væggen, og det er vel gaaet flere, som det er gaaet Forfatteren af disse Linjer, at de er endt med ubarmhjærtig at forsøge at udrydde alle moderne Rammer af deres Stuer for at erstatte dem med de gamle. Passionen for disse er ikke af de kostbare, thi i hvert Fald indtil for ganske nylig var de gamle Rammer billigere at kjøbe, end de nye. Der var ikke megen Konkurrence om dem; de søgtes slet ikke af Salon-Kunstsamlerne, der maaske skræmtes af deres ofte medtagne Forgyldning, eller som maaske endnu snarere slet ikke kjendte dem eller bemærkede dem, thi — formodentlig fordi de endnu ikke er gamle nok — har de til Dato ikke opnaaet

den Ære at kunne tælles mellem de faste Handelsgjenstande hos vore Antikvitetshandlere. Den i Gothersgade boende mærkelige Forretningsmand, der bærer Navnet *Lefèvre*, er vistnok den første, der har bragt disse Rammer i større Mængde for Dagens Lys, ledet af et Par Kunstneres og Samleres ihærdige Efterspørgsler. Ellers er det saa lavt nede som i Marskandisernes Kældere, man fremdeles kan søge dem med Held. Der er nok af dem endnu, men med den stedse større Efterspørgsel er Priserne rask i Stigning, og vel bevarede Exemplarer er nær ved at blive Sjældenheder. I deres halvhundredaarige Levetid har jo næmlig disse Rammer — fraregnet anden Overlast — to Gange om Aaret maattet stille til den saakaldte Hovedrengøring med Grønsæbe og Soda, maaske ogsaa lidt Sand og Slag og Spark og Stød af Tjenestepiger og Husmødre. Til Gjengæld har de vel bevarede en Skjønhed, som sjælden eller aldrig naaes af nogen moderne Ramme, og som fuldstændig berettiger dem til den Opmærksomhed, de allerede i nogen Tid har nydt hos nogle Kunstnere og Samlere.

Det er ikke for yderligere at bringe denne Opmærksomhed til at stige, at denne Artikel fremkommer. Til de ikke mange gode Exemplarer af de gamle Rammer, der endnu er at finde, er der allerede i Øjeblikket tilstrækkelig mange Liebhabere. Men der knytter sig til disse Rammer et Haandværkernavn, som det er værd at huske, og som

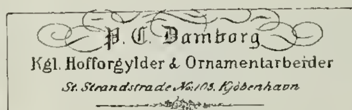

Fig. 108—10. Tre Damborgske Etiketter.

fortjener at gjenvinde noget af den gode Klang, det én Gang med Rette ejede. Selv mange af dem, der kjender, skatter og ejer disse Rammer og er dem taknemlige, fordi de i dem har fundet en værdig Indramning af god Kunst eller Gjengivelser af saadan, — selv mange af disse Samlere har næppe bemærket, at der bag paa deres Rammer ofte findes en lille Etikette af Papir, som navngiver deres Ophavsmand. Der synes at existere tre Variationer over denne Etikette (se Fig. 108—10). Mangen Gang er den forsvunden ved Omramning eller for Hovedrengøringernes Sæbevand, men er man først en Gang bleven fortrolig med *Damborgs* Rammer, tager man ikke let fejl af dem, og man lærer hurtig at erkjende, at denne Mand var en Mester i det Fag, som var hans.

* * *

Hans fulde Navn er *Peder Christian Damborg*, og han blev født den 30. Mai 1801 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader var Skomager og Klokker ved Vartov Kirke. Om hans Barndom ved jeg ikke andet end, at der mellem hans efterladte Papirer, som hans endnu levende Enke velvilligt har overladt mig til Benyttelse, findes en Erklæring fra 1814 fra en Overlærer Mørk, »at P. C. Damborg i 6 Aar har nydt Underviisning i Trinitatis Kirkeskole og i samme Tid udmærket sig saavel ved Sædelighed som Fliid«. Saa følger iblandt Papirerne en Konfirmationsattest fra 1815, dernæst et smukt Testimonium, dateret August 1820, fra en Forgylder i Hannover, hos hvem Damborg den Gang havde arbejdet i halv-

andet Aar, og endelig en *Umschick Zettel der Vergolder-Gesellen*, udstedt samme Aar til Gamborg af en *Gesellenvater* i Wien. Allerede i Sekstenaarsalderen var næmlig Drengen rejst udenlands paa egen Haand og uden Midler og havde »arbejdet sig frem« fra By til By paa de tyske Burschers Vis. Efter at han endnu havde været i Bremen, var han i 1824 atter hjemme og æskede Akademiets Dom over nogle Prøver paa hans Duelighed som Forgylder. Akademiets Erklæring, der er dateret 26. Maj 1824 og underskreven af den daværende Direktør Hansen, lyder saaledes:

»Forgylderen Peter Damborg har forelagt Academiet nogle Forsiringsmodeller med ægte og uægte Forgyldning til Bedømmelse: disse Modeller ere ikke alene i Henseende

Fig. 111. Hof-Forgylder Peder Christian Damborg.
Efter Maleri af Fru Jerichau.

til Forgyldningen men og med Hensyn til Nøiagtighed og Smag saa vel udførte og af saa heldig Virkning, at Academiet herved under dets Haand og Segl vil have hans Duelighed med Udmærkelse bevidnet«.

Det synes, som om han allerede i sin tidligste Ungdom paa sine Svenderejser i Udlandet har været ualmindelig vel anskreven paa Værkstederne for sin Dygtighed. Derom vidner ikke alene den festlige Modtagelse, der blev ham til Deel, naar han paa sine senere Rejser — og han rejste aarlig »for at følge med« — opsøgte sine gamle Arbejdsgivere og Kammerater, men derom vidner ogsaa et Manuskript, han har efterladt sig, et Manuskript, der bærer Titlen *Beschreibung der Holzvergoldung nebst mehrere andere in diesem Fache gehörenden Arbeiten, von Damborg. Bremen. 1822.* Paa en af dets sidste Sider har han adskillige Aar efter noteret, at det blev affattet »efter Opfordring af

Medarbeidere under mit Ophold i Tyskland, men« — tilføjer han — »nu (1835) uden videre Betydning paa Grund af Fagets forandrede Stilling«.

Han begynder med i en Indledning at sige, at den Kunst at forgylde Træ er ganske simpel, og at den væsenlig beroer paa Akkuratesse og Renlighed. »Mange Forgyldere«, siger han, »har den fejle Mening, at man kun kan frembringe en god Forgyldning ved Hjælp af saadanne Materialer, der bestaaer af mange Ingredienser og er omstændelig sammensatte, hvorfor de da ogsaa gaa saa hemmelighedsfuldt til Værks med deres *Præparationer*, at de ikke en Gang gjør deres Lærlinge bekjendt dermed, men ikkun lærer dem de nødvendigste Haandgreb for selv at kunne have Nytte af dem. Saa-

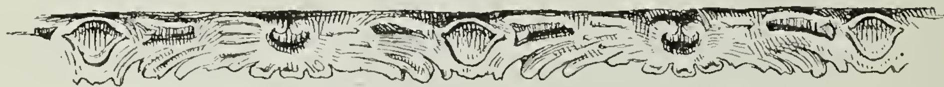

Fig. 112. Prøve af Damborgs Rammer.

danne Lærlinge blive derfor aldrig til andet end almindelige Arbejdere, hvem det kun sjældent falder ind at tænke over deres Fag og over, hvorfor et Arbejde maa gjøres netop paa denne Maade og ikke paa nogen anden«. Manuskriptet er delt 12 Kapitler, der respektive behandler:

I. Træforgyldning paa Lim- og Kridtgrund.
II. Forgyldning paa Oliegrund.
III. Forgyldning med Metalguld.
IV. Forgyldning paa Tin og Jærn.
V. Forgyldning paa Glas.
VI. Forsølvning.
VII. Bronzering.
VIII. Planerfarver.
IX. Lazurfarver over Guld og Sølv.
X. Forsiringer af Støbe-Masse.
XI. Lakering.
XII. Lak-Opløsninger.

Fig. 113. Prøve af Damborgs Rammer.

— altsammen ledsaget af klare og anskuelige Recepter, for hvis heldige Sammensætninger Forfatterens egne efterladte og af Tiden prøvede Arbejder er den bedste Borgen, og som sikkert ikke er saa helt uden Betydning, som han selv har antaget[1]. Han indskrænker sig dog ikke til de blotte Recepter; han forklarer, hvortil de enkelte Bestanddele af disse nytter, og han giver mange Vink, der tydelig viser, hvilken samvittighedsfuld og tænkende Haandværker, han selv har været. Først og sidst tager han Ordet for Renlighed og Taalmodighed og Ro og Mag ved Arbejdet. Han advarer mod de forræderiske Materialer, mod Vand, som er salpeterholdigt eller urent, mod Træ, som er for fedt eller utilstrækkelig tørret eller skaaret paa urigtig Aarstid. Han anbefaler at sortere Guldbladene efter Kvalitet, forinden man skal benytte dem og kun anvende de ganske fejlfri paa de

[1] Manuskriptet er paa min Foranledning blevet skænket af Enkefru Damborg til Kunstindustrimuseets Bibliothek.

større Flader. Han giver Anvisning paa, hvorledes man skal kredere saaledes, at Former og Omrids end ikke i de mindste Forsiringer sløves eller forurenes af Kridtet. Han gjør opmærksom paa, at det er paa den rette Fordeling af blank og mat Forgyldning, man kjender en Arbejder med Smag, og han viser det rette Blik for, hvorledes f. Ex. en Maleriramme i saa Henseende bør behandles, idet han lægger Hovedvægten paa, at Rammen underordner sig Billedet.

Fig. 114—115. Prøver af Damborgs Rammer.

Efter sin Hjemkomst vandt han ualmindelig hurtig Paaskjønnelse for al den Indsigt, han saaledes havde tilegnet sig paa sine Rejser. Ikkun 24 Aar gammel, under 31. Maj 1825, blev han af Frederik VI udnævnt til Hofforgylder, i hvilken Egenskab han fik alt Forgylderarbejdet overdraget ved Udsmykningen af Christiansborg Slot. Og det var ikke lidt. Navnlig i Betragtning af Guldets daværende Dyrhed blev der ødslet stærkt med den ægte Forgyldning i Slottets Indre, og den Forsker, der en Gang vil rekonstruere Billedet af det gamle Christiansborgs Gemakker, vil finde et rigt Materiale i Damborgs efterladte Regnskaber. Der er i disse opført Poster som selve Kongens og Dronningens Troner og Tronstole (betalt med 965 Rigsbanksdaler for Forgyldningen), de mægtige

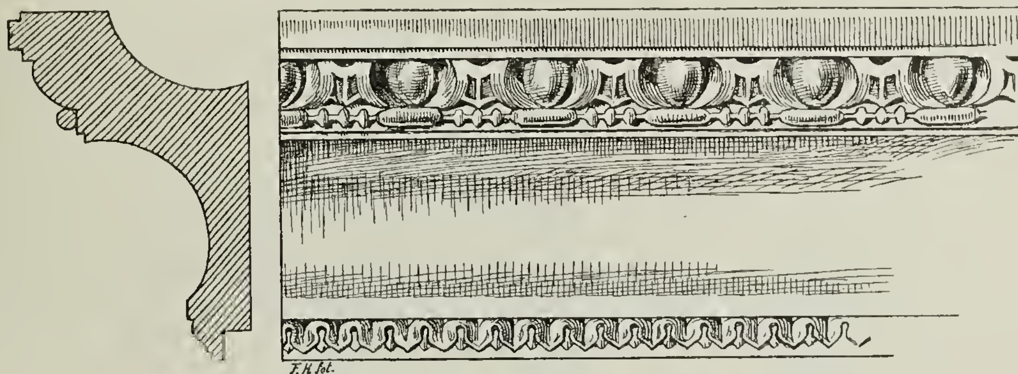

Fig. 116. Prøve af Damborgs Rammer.

Spejlrammer i Tronsalen, Rammerne til Eckersbergs fire Historiebilleder sammesteds, samtlige forgyldte Tapetlister i hele Slottet, en Mængde Konsoler med Pillespejle, Borde, Lænestole, Taburetter, Piedestaler, Kandelabrer, Dørindfatninger, alle Gardinstængerne etc. etc. Saa stort var det Arbejde, der her var ham betroet, at han i November 1828 efter Ordre maatte forskrive tre Forgyldere fra Berlin for at hjælpe sig, ligesom han maatte engagere en Mand, der ikke bestilte andet end at aflevere de færdige Ting paa Slottet. Ved dettes Brand tilintetgjordes desværre alt dette sikkert mønsterværdige Haandværk, der tør antages at have repræsenteret Damborg fra alle hans forskjellige Sider, baade som Tegner og som Tekniker, som Forgylder, Bronzerer og Lakerer. At desuden

en Mængde af de Rammer, han gjennem mange Aar havde leveret til det kgl. Billedgalleri, gik tabt ved samme Lejlighed, kan ikke betvivles af dem, der erindrer, hvorledes Malerierne frelstes ud af det brændende Slot.

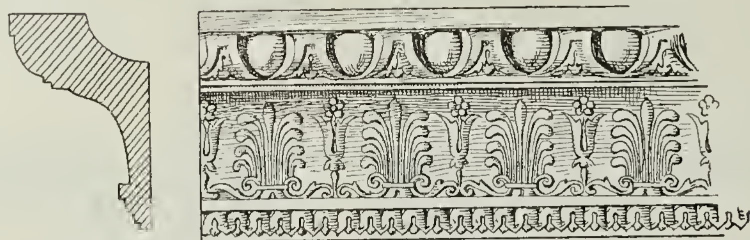

Fig. 117. Prøve af Damborgs Rammer.

De store Arbejder, han fuldførte for Hoffet ikke alene i 1828, men ogsaa senere, og ikke alene til Christiansborg, men ogsaa til Amalienborg, Frederiksberg Slot, Bernstorff og Sorgenfri, forhindrede ham ikke i at modtage en Masse Bestillinger fra Privatfolk.

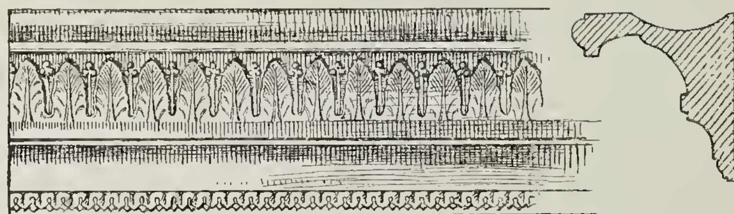

Fig. 118. Prøve af Damborgs Rammer.

Ubegribeligt næsten, at denne ene Mand, der aldrig havde mere end tre eller fire Svende paa sit Værksted, kunde overkomme alt, hvad der udgik fra dette. Kaster man et Blik i hans Kontrabog for Tiaaret 1833—43, vil man se, at bl. a. hele Adelen og alle Kunstnere og Samlere var hans Kunder. Man finder af adelige Navne f. Ex. Grev *Blücher* i Altona,

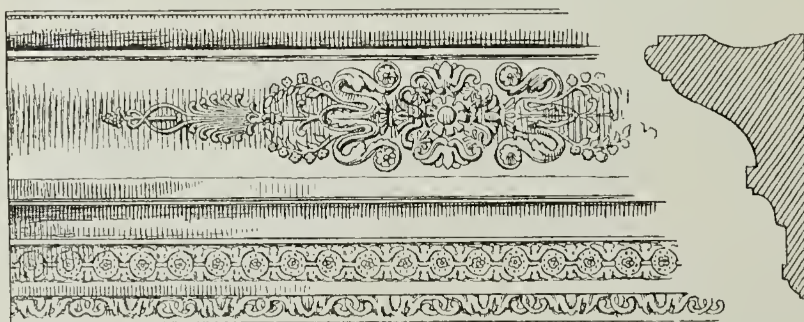

Fig. 119. Prøve af Damborgs Rammer.

Baron *Breton*, Grev *Danneskjold-Samsøe*, Grev *Friis*, Grev *Holck*, Baronesse *Holstein*, Baron *Juel*, Grev *Knuth*, Baron *Løvenskjold*, Grev *Moltke Bregentved*, Grev *Rantzau*, Grev *Scheel-Plessen*. Af Kunstnere f. Ex. *Bærentzen*, *Bindesbøll*, Theatermaler *Christensen* og Medailleuren af samme Navn, den norske Maler *Dahl*, *Eckersberg*, *Eddelien*, *Fabritius de Tengnagel*, *Gurlitt*, *Constantin Hansen*, Blomstermaler *Jensen*, *Købke*, *J. L. Lund*, *Læssøe*, *J. P. Møller*,

Marstrand, Rørbye, Sødring. Af Lærde og Samlere f. Ex. *Brøndsted, Spengler* og *Thiele.* I Kontrabøgerne for følgende Aar findes mange andre Kunstnernavne f. Ex. *Gertner, Lundbye, Ernst Meyer, Adam Müller, Skovgaard, Sonne, Thorvaldsen* og senere *Bloch, la Cour, Dalsgaard, Kølle, Rump, Siegumfeldt* og *Vermehren.* I og for sig er der naturligvis intet særlig mærkeligt ved at finde saa mange fremragende Navne nævnte i den gamle Hofforgylders Bøger, thi ogsaa i vore Dage tæller selvfølgelig de bedste kjøbenhavnske Forgyldere de bedste Kunstnere blandt deres Kunder. Men der er dog næppe nogen af dem, hvem Kunstnerne agter saaledes som Jævnbyrdig og Ven, som Tilfældet var med Damborg. De nærede en ubegrænset Tillid til hans Dygtighed og Smag. Mange af dem kunde med Rette erkjende den vidtberejste og godt belæste Haandværker for deres Ligemand i Dannelse, og de priste ham alle som en tro og hjælpsom Ven, der ikke tog det nøje med gamle Regninger og gærne æquivalerede sine Krav for Rammer ved Overtagelsen af Smaastudier og Tegninger, som han ikke solgte, men brugte til at smykke sit Hjem.

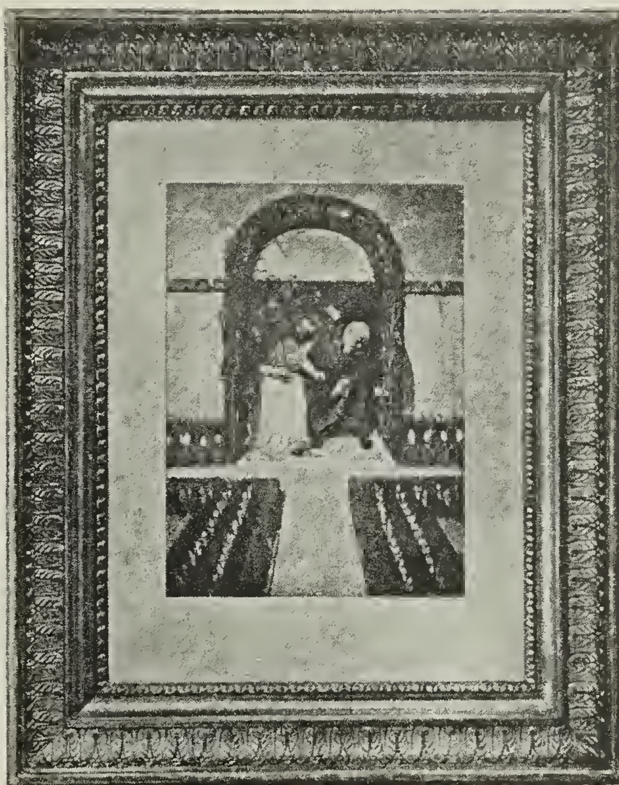

Fig. 120. Prøve af Damborgs Rammer.

Talrige var de borgerlige Tillidshverv, der i Aarenes Løb blev den ansete Haandværker overdragne. Omtrent samtidig med at han udnævntes til Hofforgylder, blev han ansat som Inspektør ved den Reiersenske Tegneskole. I 1840 blev han tilkaldt af Komiteen til Undersøgelse af Laugs- og Korporations-Væsenet i Kjøbenhavn. I 1842 blev han Tilsynshavende ved Bedømmelsen af de Mesterstykker, der gav Forgyldere Adgang til at løse Borgerskab som saadanne. To Aar efter blev han Repræsentant ved den tekniske Skole, i 1846—48 var han Formand for Forevisningsudvalget i Industriforeningen, hvis Inspektør han ogsaa var i en Række af Aar. I 1850 blev han Medbestyrer af Haandværkerforeningen og samme Aar valgtes han til Borgerrepræsen-

Fig. 121. Prøve af Damborgs Rammer.

tant, hvortil han gjenvalgtes tvende Gange. Da han i 1864 søgte sin Afsked som Fattigforstander i 9de Distrikt, havde han i 28 Aar beklædt denne Post. Trods alle disse Hverv og trods sin store Forretning fik han Tid til næsten aarlig at foretage lange Rejser for yderligere at studere sit Haandværk. Kun en eneste Gang (i 1847) søgte han Understøttelse til en af disse Rejser, som han ellers foretog for egen Regning. Han berejste efter-

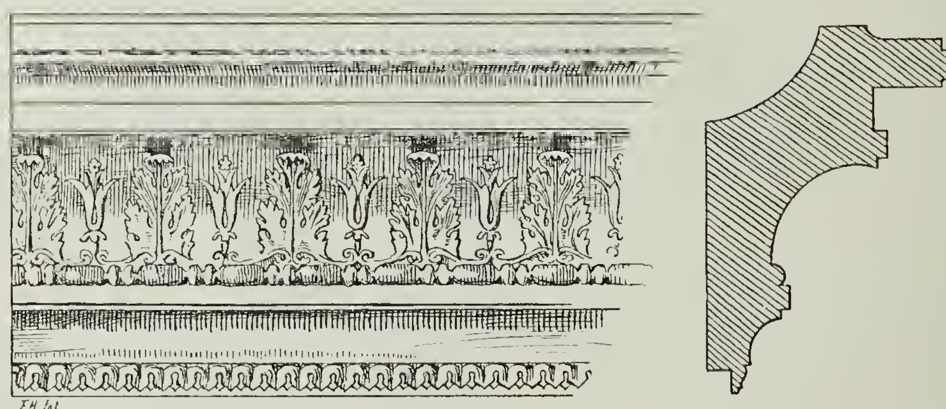

Fig. 122. Prøve af Damborgs Rammer.

haanden hele Tyskland, Østrig, Holland-Belgien, Frankrig, England og Italien, og ikke en Gang fra Kongeriget »Begge-Sicilierne« mangler der Stempler paa hans talrige efterladte Rejsepas. — En pludselig Død afbrød dette virksomme Liv den 30. December 1865.

* * *

Damborgs Rammer og hans andre Ornamentarbejder skriver sig fra en Tid, der var en Forfaldstid for dette Haandværk. Tidligere blev alle Rammer, som ikke var af

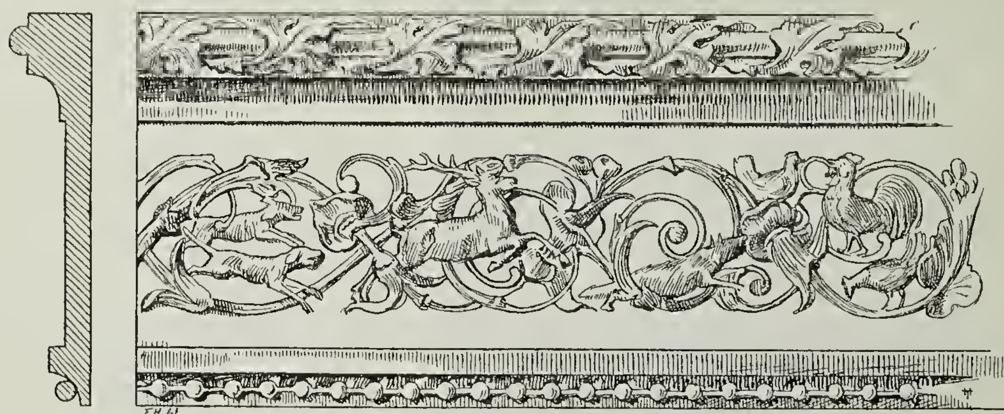

Fig. 123. Prøve af Damborgs Rammer.

Metal, skaarne i Træ, derpaa krederede og forgyldte. Men omtrent fra Aar 1800 begyndte man at erstatte Rammernes kostbare Billedskærerarbejde med Ornamenter, der blev støbt i en bl. a. af Kridt og Lim og Terpentin sammensat Masse. Tekniken var en Forfaldsteknik, for saa vidt som den skyldte sin Opfindelse de Hensyn til Godtkjøb, der oftest er uforenelige med Haandværkets Udvikling til Kunsthaandværk. Men man var den Gang klar over Grænserne for, hvad man med den nye Teknik kunde udrette, og man søgte ikke — som nu — at efterligne Billedskærerarbejdet ved Støbning. Man benyt-

tede denne til Forsiringer, som var i god Overensstemmelse med Tidens hele Stil. Det var de klassiske ligelinjede Former, man den Gang yndede; til disse Former svarede en enkel Ornamentik i temmelig svagt Relief, og til en saadan Ornamentik var Støbningen fortræffelig egnet. Det var Bronzeciseleringens bedste Dage, og de ældste Rammer med støbte Ornamenter bærer Præg af at være blevne til i hin Tid, hvor Fordringerne til det manuelle Arbejdes Sirlighed maaske var større end nogensinde tilforn. Herhjemme søgte *Hetsch* til helt op mod Aarhundredets Midte at værne om Traditionerne fra Empire-Tiden, og havde ikke Landets Fattigdom og Smaalighed hæmmet denne Mands uimodsigelig betydelige intellektuelle Kraft og skuffet hans smukke idealistiske Sindelag, vilde der være os levnet mere soigneret dansk Haandværk, end Tilfældet er. Thi det er bekjendt, hvor faderligt han tog sig af Haandværkerne og deres Opdragelse, og hvor ihærdigt han stræbte at bibringe dem noget af sine egne høje Forestillinger om den nødvendige Harmoni mellem et Arbejdes Ide og Udførelse. Man tør tro, at Damborg, i hvis Værksted Hetsch var en flittig Gæst, har været nærmere end de fleste ved at være ham Idealet af en dygtig Haandværker, og der mangler ikke Beviser for, at han virkelig vurderede ham højt. Da Damborg i 1847 indgiver en Ansøgning til Bestyrelsen for det Rejersenske Fond om en Rejseunderstøttelse, ledsagede Hetsch den med følgende Anbefaling:

Fig. 124. Prøve af Damborgs Rammer.

»Hr. Damborgs Fortjenester i Forgylder- og Ornamentfaget ere saa almindelig anerkjendte, at disse næppe behøve endmere at fremhæves, og hans tidligere, paa egen Bekostning foretagne Rejser have stedse baaret saa heldige Frugter for disse Fag, at man ikke kan andet end forudsætte, at den paatænkte Reise vil bringe et lige saa gunstigt Resultat. Jeg troer derfor blot at opfylde en ligefrem Pligt ved at ledsage hans Ansøgning med min bedste Anbefaling.

Charlottenborg, d. 4. Juli 1847.

Hetsch.«

Fig. 125. Prøve af Damborgs Rammer.

Hetschs personlige Bekjendtskab

med Damborg skriver sig formodentlig fra 1828, da sidstnævnte arbejdede til Christiansborg Slot for en Del i hvert Fald efter Hetschs Tegninger. Men i aandelig Forstand var Forbindelsen mellem disse to Mænd af endnu ældre Dato. En Tradition i den Damborgske Slægt vil vide, at de »Forsiringsmodeller«, han i 1824 forelagde Akademiet til Bedømmelse, bestod af den Række Prøver paa Rammer og Lister, som efter hans Død af hans efterladte blev skænket til »den nye Haandværkerskole«, og som nu opbevares i den tekniske Skoles Samlinger. I saa Fald kunde Akademiet trygt være hin ovenfor citerede Anbefaling bekjendt, thi disse 47 Prøver, af hvilke nogle er afbildede her (Fig. 112—19, 122—23), er ganske fuldendte i deres Art. Nogle af dem er ved Vold blevne beskadigede i Tidens Løb, men af selve Tiden er de næsten ikke angrebne. Guldet ligger saa rent og smukt paa dem, som man kan ønske sig det, og de aabenbarer alle i Ornamenteringen en fin og nobel Smag, som synes paavirket af eller i hvert Fald beslægtet med Hetschs. Der existerer en Mappe med nogle faa Tegninger af Damborg, — Tegninger af Rammer, men ogsaa af Kandelabrer, Lysekroner, Spejle, Konsoler og andre slige Gjenstande, paa hvilke Forgyldning anvendes. En Del af disse Tegninger er daterede 1822 og 24 og signerede med et *P. Damborg invenit.* Uden Undtagelse bærer de alle Vidne om en saare flittig Haand, og saa vel det her gjengivne Spejl (Fig. 126) og de tre Lysekroner (Fig. 106) er særdeles smukt komponerede. Men med det lille *invenit*, som Damborg har paaskrevet dem, er det dog maaske sin egen Sag. Man kan mellem Hetschs Tegninger finde Udkast til Spejle, der ganske ligner det her afbildede, ligesom man hos ham kan finde Forbilleder for en i Udførelsen overordentlig nydelig Piedestal, der tilhører Fru Damborg (Fig. 127). Om nu Damborg har benyttet Hetschs Modeller eller ikkun øst af hans Kilder, er vanskelig at afgjöre og iøvrig ikke af megen Vigtighed for Bedømmelsen af hans Virksomhed. For Hetsch var, som bekjendt, de franske Architekter i Aarhundredets Begyndelse, fornemlig Napoleon den Stores Bygmester, *Percier*, en Legemliggjørelse af selve den gode Smag, og de, der

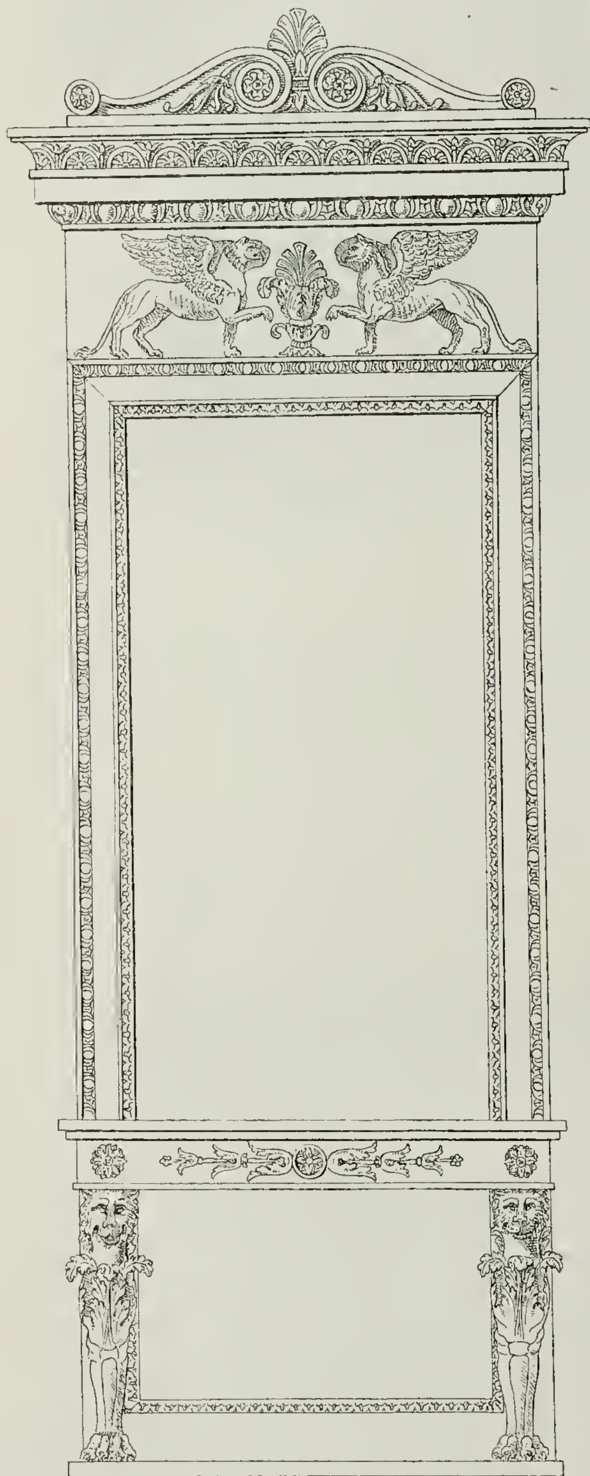

Fig. 126. Tegning af Damborg til et Spejl.

kjender hans Piece om »Moden og den rene Smag« vil vide, at den for største Delen bestaaer af en Oversættelse af Fortalen til Perciers *Receuil de décorations intérieurs*. Hetsch selv var kun lidet af en skabende Kunstner. Hans Fortjeneste er den at have søgt at omplante den uhyre kundskabsrige og solide Perciers Anskuelser paa dansk Grund og at have kæmpet tappert for den rene og ædle, men ogsaa noget kølige og upersonlige pseudo-romerske Stil, der var egen for Bygmesteren af *Arc de triomphe du Carrousel*.

Men var Hetsch ikke egentlig nogen skabende Kunstner, var Damborg det visselig endnu mindre, og han, der var født i Tarvelighed paa et yderst borgerligt Milieu, kunde selvfølgelig heller ikke i kunstnerisk Forfinelse og Takt maale sig med Ætlingen af en adelig Slægt, i hvilken Sansen for Kunsten og Lysten til at udøve den var nedarvet gjennem mange Generationer. Saa vidt vides, havde Damborg end ikke nydt nogen Undervisning i Tegning; intet tyder paa, at han har besøgt vort Akademi eller nogen anden Kunstskole. Men han har aabenbart haft lidt naturligt Anlæg for Tegning og benyttet det til i sin Ungdom at kopiere, hvad der tiltalte ham og hvad han kunde have Brug for i sin egen Virksomhed. Andet og mere troer jeg ikke, der er Anledning til at sige om disse Tegninger, ihvorvel man maa indrømme, at de som Arbejder af en Haandværkssvend fra Tyvernes Begyndelse er højst agtværdige.

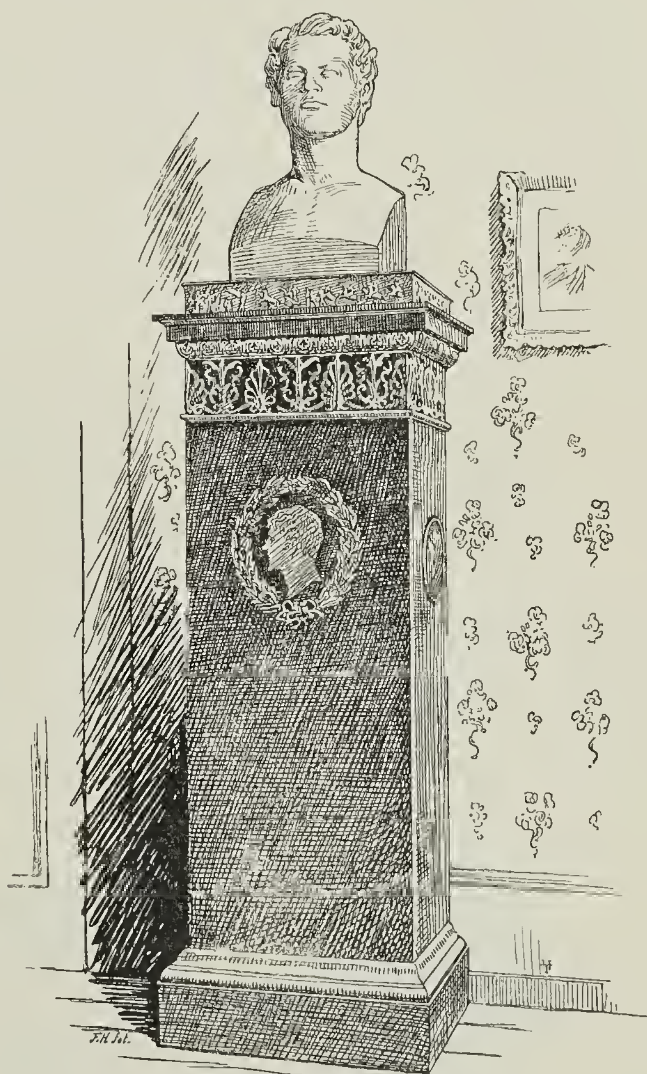

Fig. 127. Piedestal udført af Damborg (tilh. Enkefru Damborg).

Paa Kunstnernavnet har Damborg altsaa næppe noget Krav, og dette Krav blev heller ikke stillet af denne Mand, der af sine Samtidige skildres som saare beskeden. Som man allerede vil have set af Afbildningerne Fig. 112—19, 122—23 er Profilerne i hans Rammer langt fra altid mønsterværdige. I et Hefte, han har efterladt, med Tegninger af alle de Profiler, han har kjendt eller benyttet, finder man midt imellem fine og ædle Profiler af den ældre Bindesbøll de slette Rococo-Ramme Profiler fra 1830—40. Men han var en udmærket Haandværker, og i at være dette satte han selv sin højeste Ære. Hvorledes end de Tegninger var, hvorefter han arbejdede, saa arbejdede han altid lige godt og omhyggeligt, og som manuelt Arbejde er hans Rammer, hans Piedestaler, hans Konsoler og Spejle rent ideale. Hans egen Haand har været paa alt, hvad der udgik fra hans Værksted, og deri ligger Grunden til, at selv hans tarvelige Rammer, dem, han tilvirkede i Massevis til Skilderier og Kobberstik, er en Pryd at have paa sin Væg. Ja maaske er de tarvelige af hans Rammer endog dem, der giver den mest

ublandede Glæde, thi paa de kostbarere forekommer ofte hans egne, ikke altid lige gode Indfald eller Variationer over andres. De tarvelige — af hvilke et Par gængse Typer er afbildede her — er udmærket dekorative og egner sig fortrinligt til Indfatning af gamle Kobberstik eller Fotografier af Kunst. De glæder Øjet ved deres gediegne og milde gyldne Glans og ved deres diskrete Anvendelse af det blanke Guld. De glæder ogsaa Øjet ved den fine Ciselure i deres Ornamentik og svarer saa smukt til det Navn »Zieratrammer«, som Samtiden gav dem. Man kan tale om »ægte« Damborgske Rammer i Modsætning til dem, der er Kopier af hans. Rammer som de her afbildede, fornemlig den med Palmetmotivet og den med Svanemotivet, blev efterlignede plumpt af hin Tids andre Forgyldere herhjemme. De ægte Damborgske Rammer bærer som sagt hyppigst det ovenfor faesimilerede Stempel fra hans Værksted, men selv om dette mangler, bærer de alle Stemplet af hans nænsomme og kærlige Haand og vil, saa langt som Tiden skaaner deres skrøbelige Materiale, blive bevarede med Erkjendtlighed af dem, der har Respekt for det gode Haandværk.

Om danske By- og Herredsvaaben.

Af **A. Thiset.**

(Fortsat.)

Kjøbstæder paa Møen og Bornholm.

STEGE. Det her afbildede Vaaben er efter et 1519, 1584 og 1650 benyttet Signet, der er gyselig slet afbildet i D. Atl. Indskriften: »steghe bi signeth« er i Afbildningen bleven til: **Steggoni signeth**. Et nyere Signet er afbildet hos Trap. Vaabnet, tre tretindede Taarne omgivne af en Ringmur (Rødt i Sølv), antages at forestille Stegeborg.

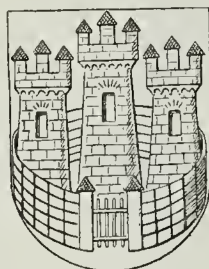

Fig. 128. Stege.

Fig. 129. Aakirkeby.

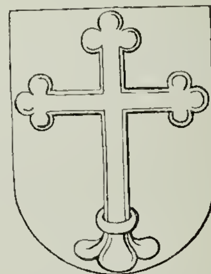

Fig. 130. Hasle.

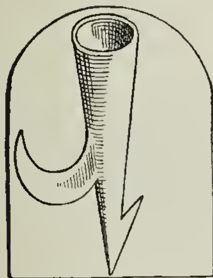
Alle de 1584 existerende bornholmske Kjøbstæder lode sig stikke Signeter dette Aar, vistnok i Anledning af den forestaaende Hylding, hvortil disse Signeter ere benyttede. Ældre Bysigneter for denne Landsdel kjender Forfatteren ikke.

Aakirkeby fører et (Sølv-) Skjold, hvori en (rødklædt) Helgenfigur, holdende en (Guld-) Kalk, hvorover en utydelig Gjenstand, der senere er udlagt som en Ørn, vistnok nærmest fordi i Sigillet Bogstaverne S og I ved Siden af Helgenen tilkjendegive, at denne forestiller St. Johannes. Signetet er unøiagtig gjengivet i D. Atl. og i Traps Beskrivelse. Et nyere Signet viser en Præstemand med en Kalk. I Burmann-Beckers Samling er Vaabnet bleven til en rødklædt Kvinde med blaat Forklæde, bærende en rød Urtepotte, op af hvilken svæver en blaa Fugl!

Hasle Bys Signet fra 1584 viser et (Sølv) Kors, som omstaaende afbildet, (i blaat Felt) og paa hver Side af Korset henholdsvis Bogstaverne S og C; det er unøiagtig gjengivet hos Trap og endnu slettere i D. Atl. Et 1827 stukket Signet for »HASLE HAMMERSH. BIRK OG NORDRE HERRED«' viser Korset, tilvenstre derfor St. Clements med Bispehue, Bispestav og Anker, foroven Aarstallet 1584, forneden 1827 og endelig ud til Siderne et S og et C.

Nexø har en blaa Baadshage, som den nedenfor er tegnet, (i Sølv-Felt). I Signetet staaer Baadshagen mellem et stort »8« og et »4«, men de betegne selvfølgelig kun Aaret 1584, da Signetet blev stukket, og høre ikke med til Vaabnet, skjøndt de tankeløst ere medtagne i de nyere Signeter, der ere afbildede hos Trap og i D. Atl., hvis disse Afbildninger da ikke give sig ud for at være Afbildninger af Signetet fra 1584 — man skal jo Ingenting forsværge, de to ellers saa hæderlige Værker kappes formelig i upaalidelig Gjengivelse af Bysigillerne.

Rønne fik 4. Dec. 1562 af Kong Frederik II følgende Vaaben: tre hvide Torsk i blaat Felt. Signetet fra 1584, der benyttes i de fleste efterfølgende Hyldinger og endnu er i Behold, viser nævnte Vaaben i et mindre Skjold, der mellem et S og et I er anbragt ved Foden af en med Bispehue og Bispestav udstyret St. Johannes (jfr. Afbildningen hos

Fig. 131. Nexø.

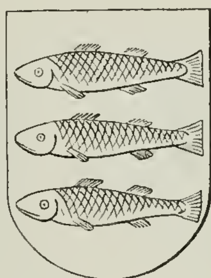

Fig. 132. Rønne.

Fig. 133. Svaneke.

Fig. 134. Maribo.

Trap, der til en Afvexling er ganske god). Et helt andet Mærke viser dog det 1610 brugte Sigil, nemlig et Skjold, hvori en Halvmaane og en Stjerne over Bogstavet R.

Svaneke Bys 1584 stukne Signet viser en tilvenstre gaaende (Sølv-) Svane, holdende en (Guld-) Ring i Næbet (i rødt Felt). I et senere, 1612 stukket Signet sees en tilvenstre gaaende Svane med en Krone om Halsen, men uden Ring, og saaledes bruges det ogsaa i nyere Signeter (jvf. Afbildningen i Traps Beskr.).

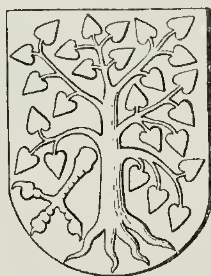
Allinge og *Sandvig* Byer have ikke Vaaben, men Byfogeden oplyser 1885, at paa Faner osv. anvendes af og til Afbildninger af Hammershus Slot. Ønskeligt vilde det være, om Indenrigsministeriet vilde udvirke et Vaaben for disse to Byer; men en symbolsk Fremstilling af det nysnævnte af Byerne selv valgte Motiv, f. Ex. to over en Erkebispestav korslagte Hammere, vilde langt være at foretrække.

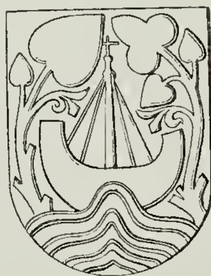
Kjøbstæder i Laaland og Falster.

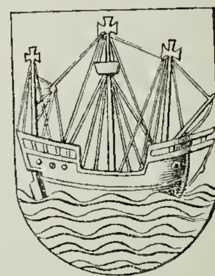
Maribo By havde tidligere intet Vaaben, og har det paa en Maade heller ikke nu. Da Byen 1584 skulde udfærdige sin Hyldingsfuldmagt maatte den derfor tye til det da just ikke meget fordelagtig bekjendte Maribo Kloster og bede dettes daværende Abbedisse, Jomfru Sophie Gyldenstierne, lade sætte sit Embedssigil under Fuldmagten, »thi at ingen af vores salige Formænd her i Maribow ingen Bys Sigil her til Dags havt haver«, hvilken Anmodning Abbedissen ogsaa har opfyldt. Formodentlig har netop ved denne Leilighed Savnet af et Bysignet gjort sig for stærkt gjældende, thi alt 1608 havde Byen

faaet sig et Signet, der imidlertid kun viser et sammenføiet MB med Omskriften: SIGILVM MARIBODIENSIS. Samme Mærke, men med Omskriften: SIGILLVM MARIBOEGENSIS, viser et andet Signet, som Byen bruger 1648, 1650 og 1655, og som er afbildet i D. Atl. At henregne de to Bogstaver i disse Sigiller til Byvaabnene, saaledes som skeet er paa det oftere omtalte Portrait af Kong Christian IX, lader sig naturligvis ikke ret vel forsvare; hellere maa man tage til Takke med det i Byen selv endnu opbevarede Signet fra forrige Aarhundrede, der viser en velsnøret Pigeskikkelse, iført en kortærmet Kjole og staaende under en Sky. Af dette Signet indsendte Byraadet 1885 et Aftryk med Bemærkning om, at Billedet var et »Marie-Billede«. Det maa dog ene være Bynavnet, som har ledet Byraadet til denne Antagelse, thi Jomfruen selv har et saa verdsligt Præg, at hun daarlig nok kan gaae for en af det gamle Klosters adelige og forøvrigt ganske verdslige Beboerinder, langt mindre for en »Jomfru Marie«. Det hosstaaende Forslag til et Byvaaben er da ogsaa en under en blaa Sky paa grøn Jord staaende blaaklædt Jomfru i Sølv-Feldt.

Nakskovs ældste Signeter fra 1584, 1608, 1610 og 1648 — hver Gang et nyt — vise alle en (rød) Ørneklo (andre kalde den en Gaasefod), staaende under et voxende (grønt) Træ, snart ved dettes høire, snart ved dets venstre Side (i Sølv-Felt). Det 1648

Fig. 135. Nakskov.

Fig. 136. Nysted.

Fig. 137. Nysted.

benyttede Signet opbevares endnu i Byen; det er af Sølv og bærer Aarstallet 1635 og paa Randen rundt om Skaftet Navnene: Mats Bergen og Nels Nelson. Det er afbildet hos Trap, der gaaer ud fra, at Ørnekloen egenlig skal være en Trærod og derved kommer til den sindrige Slutning, at Vaabnet antyder den Skov, som har givet Byen Navn, og Skovens Rydning for at give Plads for den vordende By. Ved første Øiekast giver D. Atl. denne Forklaring Medhold, thi det her afbildede Signet indeholder to løvrige Træer uden nogen Klo, men i Virkeligheden kan heraf kun vedkommende Tegners Upaalidelighed bevises, thi selve Signetet er ganske det samme, som er afbildet hos Trap. Et nyere Signet har kun et enkelt Træ uden Klo.

Nysted By eier endnu et gammelt Signet, der alt var i Brug 1584. Det viser et (naturligfarvet) tremastet Skib (i Sølv-Felt) med Omskriften: SIGILLVM. CIVIVM. DE NEAPOLIENS og er i lovlig fri Gjengivelser afbildet i D. Atl. og hos Trap. Ved at sammenligne dette stadselige Skib med den eenmastede lille Skude i Rødbys Vaaben opdager Trap i denne store Forskjel et Symbol paa en lettere Adgang i sin Tid for større Skibe. Kun Skade for denne Symbolik, at der er fundet et langt ældre Bysignet for Nysted, anvendt 1535 og visende et lille eenmastet (sort) Skib over tre blaa Bølger, af hvilke opvoxe to store (grønne) Søplanter, der lukke sig helt sammen om Fartøiet (i Sølv-Felt), thi sammenlignedes dette Signet med Rødbys, vilde man let komme til den Slutning, at Nysted Havn saa langt fra var bedre end Rødbys, at den tværtimod var ved at gro helt til. Det er utroligt, hvor meget en Symboljæger kan læse ud af selv det simpleste

Vaaben; for blot at nævne et Exempel, hvor ofte berettes det ikke, at de tre blaa Løver i det danske Vaaben fremstille Øresund, Store og Lille Belt, som om Heraldiken ikke havde en langt simplere Maade at fremstille Sunde og Floder paa — ved Bølgelinier, Sølv eller blaa; havde Løverne saa endda været tre blaa Bjelker eller tre Søuhyrer, Hvalfisk eller Søløver. De heraldiske Fremstillinger, selv hvor de ere symbolske, ere aldrig søgte — naar de da ikke skrive sig fra en nyere Tid. Men Nysted By er vel destoværre hildet for dybt i Troen paa Byvaabnets Symbolik til, at det kan nytte at anbefale den at vende tilbage til det ældste, smukke Mærke, men Forf. har dog ikke kunnet modstaae Fristelsen til her at afbilde Vaabnet i begge Skikkelser.

Rødbys Sigil viser, som alt omtalt, et lille eenmastet (naturligfarvet) Fartøi (med rød Fløi over blaa Bølger i Sølv-Felt); naturligvis seer Trap i dette lille Skib et Bevis paa, at det ogsaa i ældre Tid kun var smaat med Seiladsen til Rødby. Havde den lærde Forfatter erindret, at Lybæks gamle Bysigil ogsaa kun viste en eenmastet, med to Mand bemandet Skude, havde han maaske dog fattet Tvivl om Rigtigheden af denne symbolske Slutning, hvor smaat det end kan have været med Seiladsen som med meget Andet i den gode Stad Rødby. Hvad Signeter f. Ex. angaaer, har Byen mig bekjendt aldrig eiet mere end det ene, ikke overvættes gamle, som er afbildet hos Trap, og i denne Omstændighed ligger vistnok den naturligste Forklaring af, at det lille Fartøi her

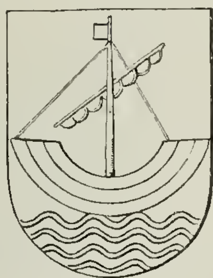

Fig. 138. Rødby.

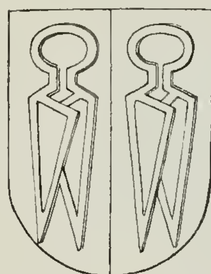

Fig. 139. Saxkjøbing.

ikke som i andre Byvaaben efterhaanden udviklede sig til en større Sejler. I det 16. og 17. Aarh. synes Byen slet ikke at have besiddet noget Signet, men den svævede jo da ogsaa endnu midtveis imellem en Kjøbstad og en Landsby. Man fristes til at troe, at Signetet endog skriver sig fra en meget ny Tid, thi D. Atl. kjender ikke noget Byvaaben for Rødby. Er det virkelig Byens eneste Signet i Nutid som i Fortid, bliver det dobbelt urigtigt, naar Trap beærer det med Navn af »Byens gamle Segl«.

Af *Saxkjøbing* Bys Vaaben haves ikke nogen ældre Sigil-Fremstilling end et vistnok 1584 stukket Signet, der viser to nedadvendte Uldsaxe jævnsides. Dette Signet, af hvilket D. Atl. har en slet Gjengivelse, er anvendt i Hyldingsakterne 1584, 1608, 1648, 1650 og 1655. Ogsaa Volfs Encomion (S. 134) og Rostgaard berette, at Byens Vaaben er i rødt Felt to Saxe, over hvilke de imidlertid anbringe en Guld-Krone. Efter Rostgaard ere Saxene Guld, efter Volf derimod »med sin Iser-Farve«. Byens nu i Brug værende Signet viser en enkelt opadvendt Sax i et af en Vildmand og en Løve holdt spidst Skjold, hvorover en Krone. Det skriver sig fra dette Aarh. og er afbildet hos Trap, der mærkelig nok ikke giver nogen symbolsk Forklaring dertil, skjøndt en saadan dog ligger saa nær: Den holstenske Slægt Breide førte en Løve i sit Vaaben, altsaa er Løven Hennike Breide, Vildmanden følgelig Johan Ellemose, Kronen naturligvis Kong Christoffer II og Saxen betegner Stedet, hvor de nævnte to adelige Røvere fangede den kongelige Herre; Vaabnet altsaa en symbolsk Fremstilling af den notableste Begivenhed i Saxkjøbings ikke meget indholdsrige Historie. — Tro det, hvem der vil!

Som bekjendt har man i den nyeste Tid gjort Fund af middelalderlige Mønter, der vare udmøntede i Saxkjøbing, og som paa den ene Side vise en formentlig nedadvendt Sax. Det kan altsaa omtvistes, om man bør holde sig til det ældre Signets to Saxe eller det nuværendes ene (Guld i Rødt), men nedadvendte bør de vel være.

Om *Nykjøbing* Bys Vaaben beretter Trap, at det viser et tremastet Skib, i hvis Forstavn sees en Løve, »ved hvilken man formodentlig har villet betegne Byens Egenskab som Residentsstad for Medlemmer af den kongelige Familie«. Signetet, hvori denne Fremstilling findes, og hvoraf Trap giver en forholdsvis god Afbildning, bruges ved Hyldingerne efter 1648 og er endnu i Behold i Byen. Det er meget priseligt, at Trap søger at give en Forklaring til den for et Lægmands Øie ligesaa fuldt som fra et heraldisk Synspunkt meningsløse Opstilling af en Løve i Skibets Forstavn, istedetfor ganske at udelade Løven, hvilket Andre — D. Atl., Burmann Becker, Portraitet af Kongen — urigtig gjøre; men Forklaringen holder uheldigvis ikke ret Stik ligeoverfor det langt ældre Sigil, som Byen endnu benytter 1584, 1608 og 1610, og som med Omskriften: SECRETV. CIVITAT. NVKØPING. DE. FALSTRIA viser en Baad med een Mast, ved Rorpinden sidder Skipperen, i Forstavnen staaer — hans Puddelhund. Dette Byvaaben fortjente at gjenoptages (Sølv i Blaat) — Byen er jo dog ikke kongelig Residentstad mere. Nedenstaaende findes en Fremstilling baade af dette ældre og det nyere Mærke.

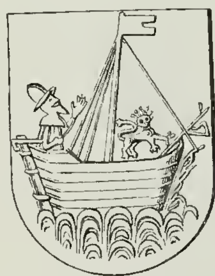

Fig. 140. Nykjøbing p. F.

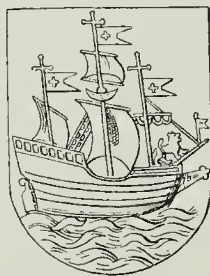

Fig. 141. Nykjøbing p. F.

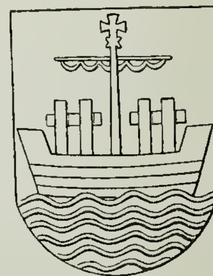

Fig. 142. Stubbekjøbing.

For *Stubbekjøbing* kjendes to ærværdige Sigiller, et større og et mindre; Signetet til det første er endnu i Behold, thi som Svar paa det oftnævnte Circulaire af 1885 har Byens Øvrighed indsendt et Lakaftryk af det. I dem begge er Mærket aldeles ens: et eenmastet (sort) Skib med bjerget Seil over (blaa) Bølger (i Sølv-Felt); paa hver Side af Masten hæver sig en (rød) Figur, der af Burmann Becker opfattes som to murede Bygninger, paa Kongens Portrait som to røde Kors. Jeg veed ingen Forklaring til dem eller Navn paa dem, hvis de da ikke fremstille en Art Bolværk, hvorved Skibet ligger. Som alt bemærket, sendte Byraadet i sin Tid kun Ministeriet Aftryk af det ældste og største af de ovennævnte Signeter, og det er derfor paafaldende, at D. Atl. og Trap have Afbildning af et tilsyneladende andet, yngre Signet, visende et mere moderne eenmastet Skib med en Kahyt paa hver Side af Masten. De respektive Indskrifter: SIGILLVM. STVBEKØPING i det gamle Signet, SIGILLUM. STUBEKØPING i D. Atl. og SIGILLUM STUBEKØBING hos Trap, lade imidlertid skimte, at Afbildningen i D. Atl. dog er en om end uendelig fri Gjengivelse af det gamle Signet, hvilken Gjengivelse saa Traps Tegner paa egen Haand har »forbedret« uden Kjendskab til Originalen.

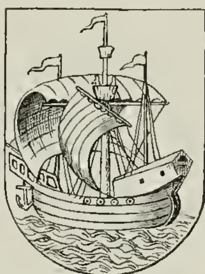
Kjøbstæder i Fyen og Langeland.

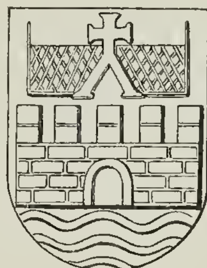
Det ældste af *Assens* Bys Sigiller, som kjendes, findes under et Brev fra 1535, men er efter Bogstavernes Form at dømme meget ældre. Indenfor Omskriften: SIGILLUM

DE ASNEZ sees et paa en blomsterklædt Høi staaende (hvidt) Lam med Seiersfanen (i blaat Felt). Det har tjent til Forbillede for nedenstaaende Tegning. Samme Mærke, der forøvrigt ogsaa brugtes af et af de fyenske Herreder, nemlig Sunds, findes i alle Byens senere Signeter, hvoraf et med Indskriften: SIGILLVM. CIVITATIS. ASNIENSIS. ANNO DOMINI. 1554. bruges 1584, 1608 og 1610. Et andet, som bruges 1648, 1650 og 1655, har Omskriften: ASSENS. STADS. SEGEL. GIORT. ANNO. 1591. Det skal aabenbart være dette Signet, som er afbildet i D. Atl., og at Trap har hentet sin Afbildning fra denne slette Gjengivelse og ikke efter det virkelige Signet sees allerede af, at han har bibeholdt D. Atl.'s urigtige Læsning af Omskriften: ASSENS. BYES. SEGL. GIORT. 1591. Fra forrige Aarh. eier Byen flere Signeter, alle med Lammet, men med Omskrifter som: ASSENS. BYES. LIDET SEIGL. 1737, ASSENS. INDQVARTERINGSSEGL. 1742 og SIGILLUM. CIVITATIS. ASSENS. 1769.

I Indledningen til nærværende Afhandling er gjengivet to af *Bogense* Bys gamle Sigiller. Signetet til det ældste, der bruges 1535 og kun har Bogstaverne: **bogen** over en primitiv Fremstilling af et eenmastet Fartøi, er vel sagtens udført af et af Byens egne Børn, ialtfald ikke af nogen stor Kunstner. Desto mere malerisk og heraldisk stilfuldt er det andet, som bruges 1608, 1610, 1648 og 1655, og hvis fulde Omskrift lyder: SIGILLVM.

Fig. 143. Assens.

Fig. 144. Bogense.

Fig. 145. Faaborg.

PVBLICÆ. BOGONIANÆ. 1564. Saa utrolig det end skulde synes, maa det dog være dette Signet, som i en efter D. Atl.' slette Gjengivelse yderligere forvansket Skikkelse er afbildet hos Trap, thi i begge disse Afbildninger læses Indskriften urigtig: SIGILLVM. REIPUBLICÆ. BOGONIANE. 1565. Signetet selv viser et tremastet Skib (Sölv i Blaat) med et al Sømandskunst spottende Arrangement af Master og Seil. Dette Mærke er dog ovenfor søgt gjengivet i en lidt mere sømandsmæssig Skikkelse, saavidt dette har ladet sig gjøre uden at forandre dets Stil. Byens nu i Brug værende Signeter fra 1789 og 1805 vise et nyere tremastet Skib. Vaabnet stemmer godt med, at Byens og dens Kirkes Skytshelgen var de Søfarendes Beskytter den hellige Nicholaus.

Faaborgs Mærke er den af (blaa) Bølger fremragende tindede (røde) Bymur (i de ældste Sigiller forsynet med en Port), hvorover kneiser Kirkens (blaa) Tag med (Guld-) Kors (Sølv-Felt). Det findes i et stort middelalderligt Sigil under et Brev fra 1535, hvor det har Omskriften: SIGILLVM. DE. FOBVRG. Et andet, meget mindre Signet, der bruges 1648, 1650 og 1655, har til Omskrift: SIGILLVM. DE FOBVRG. ANNO. 1564. Det er daarlig gjengivet i D. Atl., Bølgerne ere her omdannede til en Høi, og i Indskriften er Bynavnet stavet: FOBORGH, og disse Feil gjenfindes naturligvis i Traps Afbildning, tilsat med nye Forvanskninger, idet Ordet ANNO gjengives med Minuskler (!), og Aarstallet 1564 er urigtig læst 1584. Mærkelig nok har Byen virkelig havt et 1584 stukket Signet. Det er brugt 1608 og 1610, men da dets Omskrift lyder: SECRETVM. CIVITATIS. FOBVRGENSIS. 1584, kan det næppe være dette, som Traps Afbildning

skal forestille. Byen selv har dog ikke ladet sig forvirre af disse urigtige Afbildninger, thi i dens nu i Brug værende Signet er bibeholdt Bølgerne under Bymuren.

Kjerteminde By besad 1535 hele to Signeter, begge visende et eenmastet Fartøi; i det ene kan af Omskriften læses: SECRETVM. KARTINGMIN . . . . . .; af dette er her givet en Vaabenafbildning. Det andet, meget mindre, er sikkerlig stukket ved Aar 1520, det viser et ganske eiendommeligt, efter Sigillets cirkelrunde Midte afpasset lille Fartøi, hvorom staaer: S. kert ·:· minne. Men som de fleste andre Søkjøbstæder kunde heller ikke Kjerteminde i Længden tage til Takke med slig eenmastet Smakke, og alt

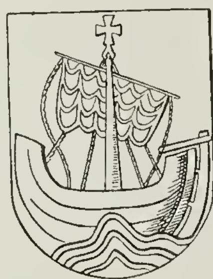

Fig. 146. Kjerteminde.

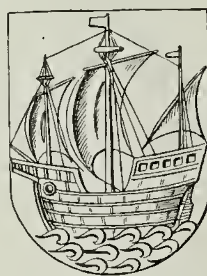

Fig. 147. Kjerteminde.

1608 viser Byvaabnet et (naturligfarvet) tremastet Skib (i Sølv-Felt) som oven afbildet og Omskriften: SIGIL. CIVITATIS. CARTHA MVNDENSIS. Hos Trap er en Afbildning af dette endnu i Behold værende Signet ikke nøiagtig nok til at kunne gjælde for en directe Gjengivelse efter et Signetaftryk, men dog paafaldende bedre end D. Atl.'s slette Afbildning.

Som ved de fleste andre Byer gives ved *Middelfart* hos Trap en Afbildning af Byens »ældste« Signet, visende et tremastet (naturligfarvet) Orlogsskib for fulde Seil (i Sølv-Felt) med Omskriften: MEDDELFARTH 1717. Snarere burde dog vist dette Signet

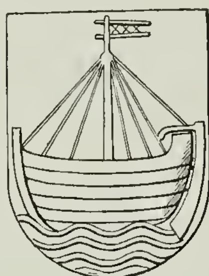

Fig. 148. Middelfart.

Fig. 149. Middelfart.

have været betegnet som Byens »yngste«, thi allerede i D. Atl. er afbildet et langt ældre Sigil, hvis Omskrift lyder: MEDELFAR. BYS. INSEGEL. 1577. Afbildningen er naturligvis slet, thi af de originale Aftryk af dette Sigil, som findes under flere Hyldingsakter, sees, at Indskriften i Virkeligheden er: MELFAR. BYS. IND. SEIGELL. 1577., og om selve Skibets Udseende deri giver ovenstaaende Skjold en langt nøiagtigere Forestilling. Selve Signetet existerer formodentlig ikke mere, hvorimod Signetet fra 1717 maa være i Behold, efterdi der 1886 kunde indsendes et Aftryk deraf, der viser, at dette Signet er langt slettere graveret, end man efter Traps Afbildning skulde formode. Byfogeden indsendte desuden et Photographie efter en Stenplade med Aarstallet 1667, der findes i Byens Vaabenhus og viser et smukt Orlogsskib af Kong Christian IV's bekjendte Type

med Bogstaverne I. H. og G i de tre Standere og foroven Indskriften: DOMINE SERVA NOS PERIMUS etc. Ingen af disse Fremstillinger viser dog Byens ældste kjendte Vaaben, thi af et Sigil fra 1535 erfares, at dette har været et Fartøi med enkelt Mast (jvf. omstaaende Afbildning) og derom Omskriften: **sigillvm. civitatis. meddelvar.**

Nyborg Bys Vaaben, der viser en tretindet (rød) Mur med Port og to Taarne, hvorimellem sees et skjægget Mande- eller Løvehoved en face under en Guld-Stjerne og Maane (i blaat Felt), kjendes fra et 1584 stukket Signet med Omskriften: CIVITAS. NYBVRGENSIS. 1584. Da dette Signet er anvendt under samtlige Hyldinger og er det eneste, hvoraf Byens Borgermester 1885 sender Aftryk, fristes man til at antage, at det er det eneste Signet for Byen, som har existeret, og at det altsaa maa være dette Signet, som er afbildet i D. Atl. og derefter hos Trap. Rigtignok er i disse Afbildninger Hovedet blevet til en Kugle paa en Stang, og Taarnene, om hvis Udseende det nedenstaaende Vaaben giver Forestilling, have en aldeles afvigende Form, men Indskriften hos Trap: CIVITATIS **nibvrgensis** og i D. Atl.: CIVITATIS **nibvrgensi**, fremkalder allerede ved sin Sammenblanding af Majuskler og Minuskler Tvivl om sin Rigtighed. Tegneren har simpelthen bødet paa den ved den urigtige Forlængelse af CIVITAS til CIVITATIS opstaaede Mangel paa Plads ved at udelade Aarstallet 1584.

Fig. 150. Nyborg.

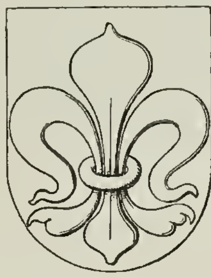

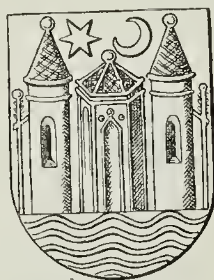
Fig. 151. Odense.

Fig. 152. Odense.

Fra Aar 1535 haves Aftryk af et lille Secret for *Odense* By; det viser en Lillie med Omskriften: SECRETV. CIVITATIS. OTN.; et andet nyere med samme Mærke er afbildet i D. Atl.; det har Omskriften: SIGILLVM. CIVITATIS. OTTONINSIS. 1567; men 1584 lod Byen sig stikke et nyt stadseligt Signet, visende nederst Lillien, derover Knud Konge i fuldt Harnisk og med Krone, holdende et Lillie-Banner i den høire og Rigsæblet i den venstre Haand, paa hver Side af ham sees Kirker og andre Bygninger i Byen og derover Chiffrene 15 — 84; medens Omskriften er som i Sigillet fra 1567. Et nyt Signet af et lignende Udseende, men uden Aarstallet 15 — 84 fik Byen i Aaret 1642 til Foræring af Borgermester Hans Kolenbrunn. Det er af Sølv og opbevares i et Sølvskrin, smykket med Giverens og Raadmændenes Navn og Vaaben, og findes nu i Odense Museum og er afbildet hos Trap. Det er indlysende, at kun Lillien (Guld i Rødt, D. Atl. siger dog Guld i Blaat) er Byens Vaaben, den skrævende Hellig-Knud er kun at betragte som en Slags Skjoldholder i en mindre smagfuld Stilling til selve Mærket. Ifølge D. Atl. (III 434) har Byen havt et Signet med hele tre Lillier, og virkelig beretter ogsaa Volf (S. 99), at Hellig-Knud under sig har tre Lillier. Byens egne lærde Historikere synes at holde fast paa Hellig-Knud som Vaabnets Hovedfigur og mene, at Kirkerne antyde Hellig-Knuds Hvilested i Byen, hvorimod Lillien kun forestiller den Spydodde, hvormed Høistsamme blev dræbt (jvf. Engelstoft: Odense II, 31 ff.), — Gisninger, der ere lige saa værdifulde som den — lad os sige — noget dristige Formodning, at dette »Vaaben«, der som alt bemærket først kjendes fra 1584, er antaget »snart efter Kong Knuds Kanonisation 19. April 1101«.

I Traps Beskrivelse findes Afbildning af et i Urkundenbuch der Stadt Lübeck IV, 85, omtalt Sigil for *Svendborg* By fra 1362, visende over tre Bølger en med tre Skydeskaar forsynet, tindet Mur, der forbinder to Taarne, hver med fire Tinder, og derover en Stjerne og en Maane. Mere bekjendt er et yngre, dog fra Begyndelsen af det 16. Aarh. kjendt Sigil, visende tre (røde) Taarne over (Sølv-) Bølger samt foroven (Guld-) Stjerne og Maane (i blaat Felt), saaledes som nedenfor er afbildet. I Sigillet fra 1362 lød Omskriften: SIGILL. CIVIVM. DE. SWINEBVRG, her derimod: **sigillum. civitatis. svinaborch.** D. Atl. mener, at de tre Taarne hentyde til Byens tre Kirker, hvilken Mening tiltrædes i Begtrups Beskrivelse af Byen 1823, hvorimod Trap i de tre Taarne seer en stedfunden Udvidelse af Byens Fæstningsværker. Begtrup formoder desuden, at Maanen mulig sigter til den Abel'ske Familie, da Svendborg efter Valdemar Seirs Død tilfaldt hans Søn, Hertug Abel, og at Stjernen betegner Kong Christoffer I's Brodersøn, Junker Abel, som sidste Besidder. Nogen Støtte for denne vilde Hypothese giver Begtrup ikke — sagtens af gode Grunde!

Fig. 153. Svendborg.

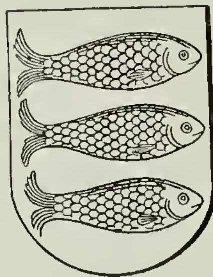

Fig. 154. Rudkjøbing.

Fig. 155. Ærøskjøbing.

Rudkjøbing Bys Vaaben viser tre (blaa) Fisk (i Sølv-Felt). Dette Mærke sees alt i et Sigil fra 1535, hvis Omskrift er Minuskler, men nu ulæselig. Et senere Signet med samme Mærke brugtes 1648, 1650 og 1655 og bærer Omskriften: INSIGNIA. CIVITATIS. RVDCOPENSIS. Det er formodentlig det samme, som er afbildet i D. Atl. og hos Trap, men med Indskriften forvansket til: SIGIL. SIVITATIS. RUDKIØBING. Nu bruger Byen et Signet fra dette Aarh., der viser en Bølgelinie over og en under den mellemste Fisk. Forøvrigt omtales i Rasmussens Oplysninger om Rudkjøbing S. 31 et Signet fra 1735, hvori Fiskene ere fremstillede svømmende i en Kreds efter hverandre.

For *Ærøskjøbing* By kjendes kun et eneste Signet, det hos Trap afbildede, visende et (grønt) Træ (i Sølv-Skjold) med Omskriften: ARROS KIØBINGS. STADS. SIGILLI 1629. Samme Forfatter vil vide, at Vaabnet er parlent, idet Træet skal være et Ær- eller Æretræ (Valdbirk, Ahorn, Løn).

Fig. 156. Indgangen i Industriforeningens Vestibule til Udstillingen »Fra 48«.

Fra den sidste Tid.

Af **Erik Schiødte.**

Den Ipsenske Terrakottafabrik. Den 15de April iaar havde den Ipsenske Terrakottafabrik bestaaet i 50 Aar, og Dagen højtideligholdtes ganske naturligt med forskjellige Festligheder, saavel fra Ejerens som fra Arbejdernes Side. Da *Rasmus Peter Ipsen* i 1843 med ganske smaa Midler oprettede sin lille beskedne Terrakottafabrik, da anede han sikkert ikke selv, hvilket Omfang denne Virksomhed inden ret mange Aar vilde faa, og af hvilken Betydning den skulde blive for dansk Kunstindustri. Der er nemlig skét det Løjerlige, at den Ipsenske Fabrik ved Verdensudstillingerne, de store Verdensstævner, fremfor noget andet dansk Firma har vundet Hæder og Ære.

Det er lidt vanskeligt nu, da helt andre kunstindustrielle Værdier er opstaaede i vort Samfund, at forstaae dette. Men dog er det et Faktum. 33 Medailler, og derimellem flere af virkelig Betydning, har Firmaet efterhaanden vundet, og Kopierne efter Thorvaldsens Figurer og efter antike Krukker og Vaser har baaret Danmarks Navn rundt videnom, hvor man ellers næppe lagde Mærke til vor stilfærdige Nærværelse. Atter her var det *Hetsch,* som gav Impulsen og fra Begyndelsen var en trofast Støtte med sit Navn og sit Arbejde, og talrige er de Kunstnere, som i Aarenes Løb er traadte i hans Fodspor og har fortsat hans Værk.

Nu ejes Fabriken af Ipsens Søn, *Bertel I.*, som i et og alt har fortsat den gode Tradition; Lokalerne er udvidede, Medhjælpernes Antal forøget; der ejes nu ikke mindre

end c. 350 Figurmodeller og lige saa mange Vasemodeller, som ved Farvernes Ændring kan varieres i det uendelige. Tekniken har udviklet sig, og siden man i 1874 indførte Anvendelsen af Glasurfarver, spænder Fabrikationen over adskilligt flere Felter end tidligere. Dog syntes det en Tid, som om man slog sig til Ro med at leve paa de gamle Traditioner, men den keramiske Bevægelse paa alle Omraader, som den nyeste Tid har været Vidne til, har ogsaa her sat sit Spor, og ved Henvendelse til yngre Kunstnere af et nyt Hold er det lykkedes Fabriken atter at komme paa ret Køl og følge med i det store, vanskelige moderne Kapløb.

Fig. 157. Vase fra P. Ipsens Enke paa Chicago-Udstillingen.

Den her afbildede Vase (Fig. 157), som er udført i diskrete, rigt varierende Farver, er i Anledning af Chicago-Udstillingen modelleret i japansk Stil af Billedhugger *Hans Chr. Petersen.* Ipsens Terrakottafabrik har aabenbart en lang og lykkelig Fremtid at gaa imøde.

* * *

»*Fra 48*«. Den Udstilling fra 1848—1850, som Foreningen »Fremtiden« og »Industriforeningen« i denne Sommer i Fællesskab afholdt under ovenstaaende populære Navn, fandt Sted i Industriforeningens store Sal med vedliggende Værelser; og for strax at fremkalde noget af den rette Tidsstemning, var Vestibulen dekoreret som den gamle Nørreport med Billetsalg og Garderobe i Vagtbygningerne, saaledes som Fig. 156 viser.

Forøvrigt laa Udstillingens Betydning mere i det store Materiale af samtidige Portræter, Billeder, Dokumenter o. s. v., der var indsamlet allevegne fra for at belyse de begivenhedsrige Aars politiske Liv og den første slesvigske Krig, end i det Bidrag, den gav til Karakteristiken af det daglige Liv. Dels ligger denne Periode os endnu saa nær i Tiden, at de fleste erindre den fra deres egne eller deres Forældres Hjem, dels ligner den vor egen Periode saa meget, at vi næppe endnu har faaet Øjnene rigtig op, for hvad der er særligt ejendommeligt ved den. En senere Tid vil bedre forstaa at adskille Klinten fra Hveden og anvise den dens rette Plads i den kunstindustrielle Udvikling, det Spørgsmaal, der selvfølgelig paa dette Sted interesserer os mest.

Fig. 158. Sukkerskaal
(tilh. fhv. Fabrikejer J. H. Bing).

Og endelig synes det os endnu — og det turde vel være tvivlsomt, om en helt anden Opfattelse nogensinde skulde gjøre sig gjældende — at den er saa *fattig* i kunstindustriel Henseende, at den næsten er interesseløs. Men rigtignok har man i sin Tid næret den samme Anskuelse om Rokokoen og Empirestilen, der dog begge senere er kommet til Ære og Værdighed, saa det er jo muligt, at man ogsaa i dette Tilfælde vil komme paa andre Tanker. For os staaer det foreløbig som noget Givet, at den i alle Retninger, i Smykker som i Møbler, i keramiske Arbejder som i Husgeraad af Metaller, kort sagt overalt kun frembyder et udtyndet Efterslæt af de to ovennævnte Stilarter, uden Selvstændighed, uden Personlighed, uden Særpræg. Hetsch's Aand hviler endnu over Vandene, men Lidenskaben er slukket og Nyhedens Interesse er længst forsvunden.

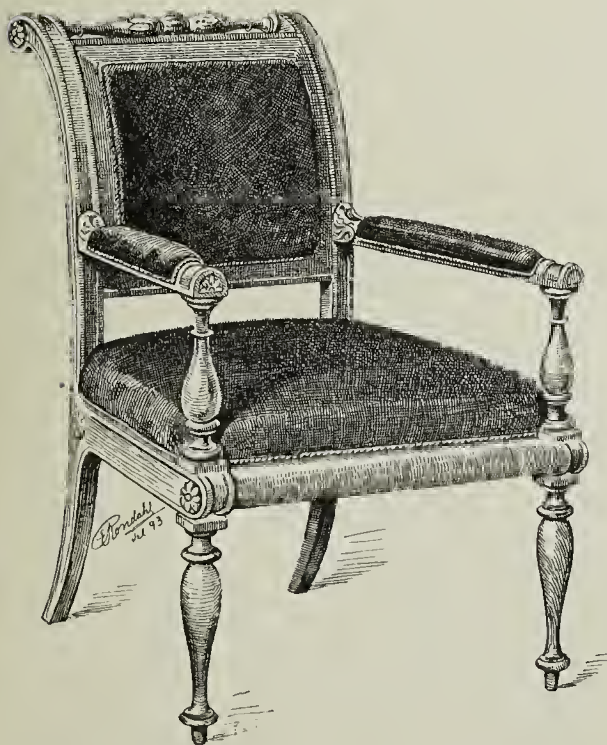

Fig. 159. Formandsstol
fra den grundlovgivende Rigsforsamling.

Sukkerskaalen og Stolen (Fig. 158 og 159), som her er afbildede, hører til det bedste, som Udstillingen bragte, og hvor tarvelige og uoriginale er dog ikke begge? Naar man undtager enkelte Kunstnerhjem, hvor en eneraadende og skabende Personlighed satte sit Stempel paa Bohavet og Husgeraadet, vil det være vanskeligt af denne Periodes Frembringelser at sammenstille Interiører, som vækker Interesse ud over den at vise, hvorledes Tidsaanden gik i helt andre Retninger end den kunstindustrielle.

* * *

En Jubilæumsudstilling. Det tekniske Selskab fejrede den 18de September iaar, den Dag, paa hvilken det havde bestaaet i 50 Aar, med forskjellige Festligheder, bl. A. med *en Udstilling af Elevarbejder,* som fandt Sted i selve Skolens Lokaler, og som var saa righoldig, at den fyldte ethvert Rum fra øverst til nederst.

Ved en Sammenstilling af Arbejder fra det første til det sidste Aar gjordes her tydeligt rede for den enorme Udvikling, Undervisningen paa alle Punkter har gjennemgaaet i denne Aarrække, i Elementartegning, i Frihaandstegning og i Fagtegning. Klasseundervisning har afløst Enkeltundervisning, de brede, faste Blyantslinier de ængstelige, med Pen optrukne Konturlinier; overalt er man kommet nærmere ind paa selve Livet, Modellerne er ikke mere abstrakte, men tager Hensyn til det daglige Livs Krav, Sansen for Formen har afløst Sansen for Konturen, man kopierer ikke mere, man studerer selve Naturen, Individualiteten er paa alle Punkter kommet mere til sin Ret.

Er man saaledes i den daglige Skolegjerning, takket være en Stab af dygtige Lærere, naaet videre og videre opad mod Maalet, saa er der unægtelig andre Omraader, hvor det foreløbig ikke sér fuldt saa godt ud. To Klasser af temmelig ny Oprindelse med Undervisning henholdsvis i »de arkitektoniske Elementer« og i »Kunsthaandværk«, har endnu ikke vist sig tidssvarende. Muligvis hører de slet ikke hjemme paa dette Sted, muligvis burde helt andre Principer for Undervisningen gjøre sig gjældende, muligvis er det blot Erfaring, man endnu mangler. Men nok er det, at Resultaterne endnu kun er tarvelige; vi vil haabe paa en bedre Fremtid.

Forøvrigt var det ikke alene Tegninger, som fandtes paa den lærerige Udstilling. Hele den store Festsal var fyldt med kunstindustrielle Gjenstande, enten udførte paa selve Skolen eller senere i Livet af forhenværende Elever. Der var Møbler, drejede Træarbejder, ciselerede Metalarbejder, Reliefs i Gibs, i Træ og i Vox o. s. v. Fandt man end ikke her nogen synderlig udpræget Kompositionsevne, hvad der vel ogsaa næppe kan forlanges, saa fandt man til Gjengjæld mangt et Arbejde, som var udført med en beundringsværdig Omhu og en solid, udviklet Teknik, som talte godt for den faglige Undervisning. Vi vil ikke her fremhæve noget enkelt Navn eller noget enkelt Arbejde, men muligvis vil der ved anden Lejlighed blive Anledning til ad Offentlighedens Vej at paaskjønne et eller andet særligt udmærket Stykke.

* * *

En Hædersgave. Kejseren af Rusland har megen Interesse for Keramik, særlig Porcellæn, og han kommer ikke til Kjøbenhavn uden at besøge den kgl. Porcellænsfabrik, hvor han gjør anselige Indkjøb og gjennem Valget af Gjenstandene viser en fin, gjennemdannet Smag. Den nye Retning i vort dekorative Porcellæns Udvikling har i høj Grad tiltalt ham, og Porcellænsfabriken har i den Anledning paa forskjellig Maade kunnet imødekomme hans Ønsker. Til Gjengjæld har Kejseren i Sommer foræret Fabrikens Direktør, Etatsraad *Philip Schou,* en sjælden pragtfuld Hædersgave (Fig. 160), hvorover ikke alene Modtageren maa føle sig smigret, men hvorover vi alle maa glæde os, da den er et Exempel paa en fremmed Kunstindustris Frembringelser, som det er af Betydning at have repræsenteret herhjemme.

Det er en fem Kvarter høj Vase, udgaaet fra den kejserlige russiske Porcellænsfabrik i St. Petersborg, hvis Produkter aldrig sælges, men kun anvendes som Gaver fra Kejseren til fyrstelige Personer eller andre Værdige. Stilen er japansk, Bunden er kraftig rød, blændende blank og fuldkommen egal som den fineste japanske Lak. Kompositionen viser forneden Havet med dets Dyre- og Planteliv, derover Jorden med store dekorative Planter, og øverst Himlen med Fuglene, der boltre sig i Luften. Til Dekorationen er anvendt Guld og Platina, som ved Overmaling med forskjellige Lazurfarver har antaget

en rig Variation i Tonerne. Det er en beundringsværdig Teknik her er anvendt, en Teknik, der næsten ikke kan tænkes fuldkomnere. Man bør jo ikke kritisere Gaver, men det maa dog være tilladt at bemærke, at et russisk-nationalt Stilpræg havde været naturligere, ligesom en saa afgjort Efterligning af et andet Materiales Karaktér — hvor fuldkommen den end er — let falder noget udenfor Porcellænsfabrikationens Grænser.

* * *

Ny Carlsbergs Dipylon. Ude paa Ny-Carlsberg-Vej, lige i Nærheden af det høje Taarn, har Hr. *Carl Jacobsen* ladet opføre en Forbindelsesbygning mellem Bryggeriets Bygninger paa begge Sider af Vejen, en Forbindelsesbygning, som gjennemskjæres af to Porte, en Dobbeltport, en saakaldet »Dipylon« (s. Fig. 161). Den er opført efter Tegning af Etatsraad *Dahlerup*, som her ret har faaet Lejlighed til at give sin Fantasi frit Spillerum i et Stykke dekorativt Arkitektur, hvorfor ogsaa Virkningen er bleven stilfuld og imponerende.

Øverst er der Plads til et Ur, indfattet mellem Sandstensornamenter; Gesimsen er kraftig og vel formet, Murens Hovedmateriale er røde Mursten, men Fladen er brudt ved Mønstermuring og Indlægning af dekorerede Sandstensfliser, og til den ene Side omgives Portaabningerne af et Stik af kraftige Granitkvadre, til den anden Side samles de to Buer foroven under et stort Bueslag, hvorunder er anbragt en Plade af sort, poleret Marmor med en gylden Indskrift. Rundt om er efter Carl Jacobsens Smag Hagekorset og Inskriptioner benyttede som dekorative Motiver. Murarbejdet er beundringsværdigt udført af Murmester *Beckmann*, og ikke mindst glæder man sig over de to Tøndehvælvinger med deres rigt indlagte Loftsmønstre.

Hvad der imidlertid gjør denne Dipylon interessant i kunstindustriel Henseende, er en Frise, der tjener som Hoveddekoration

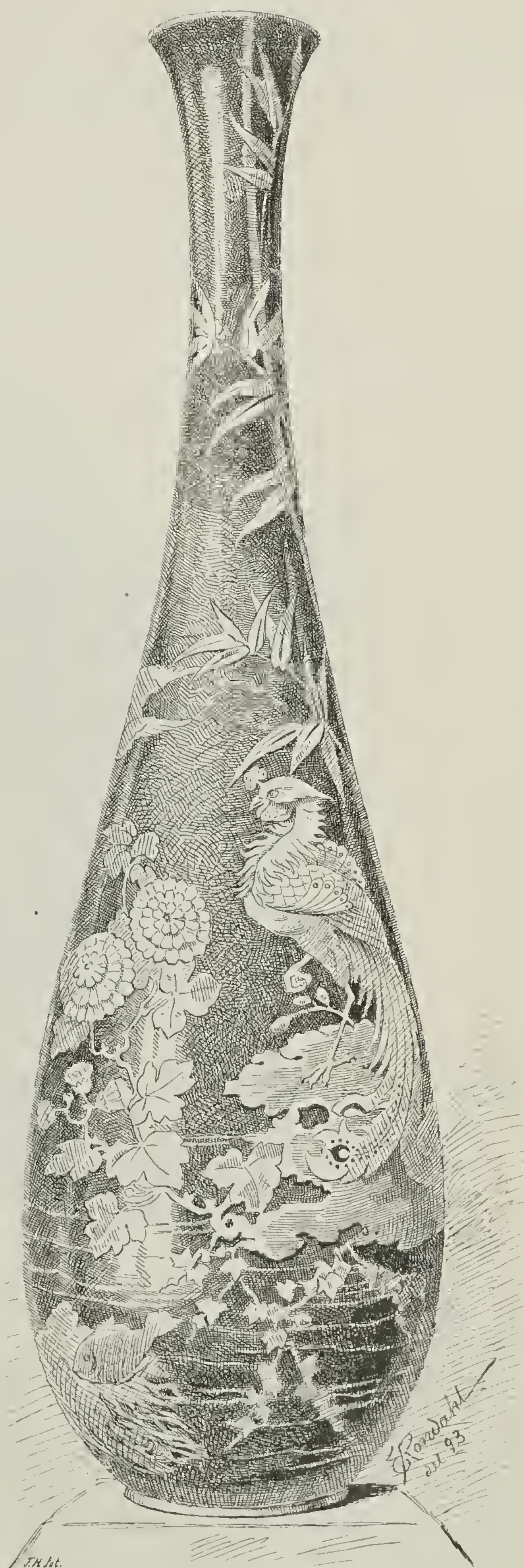

Fig. 160. Gave fra den russiske Kejser til Etatsraad Philip Schou. (1/4).

af den ene Façade. I Felter, der adskilles ved slanke Søjler, og som foroven sluttes ved hinanden krydsende Spidsbuer, sés ni legemsstore Portrætfigurer, udførte efter Fotografier og som Fotografier paa gul Bund i brændt, glaseret Ler; hvert Billede er dannet af kvadratiske Fliser, som nøjagtigt slutter sig til hverandre og danner en Helhed. Virkningen er god, og Ligheden gjennemgaaende vellykket, og Hr. *Carl F. Cohn*, der har

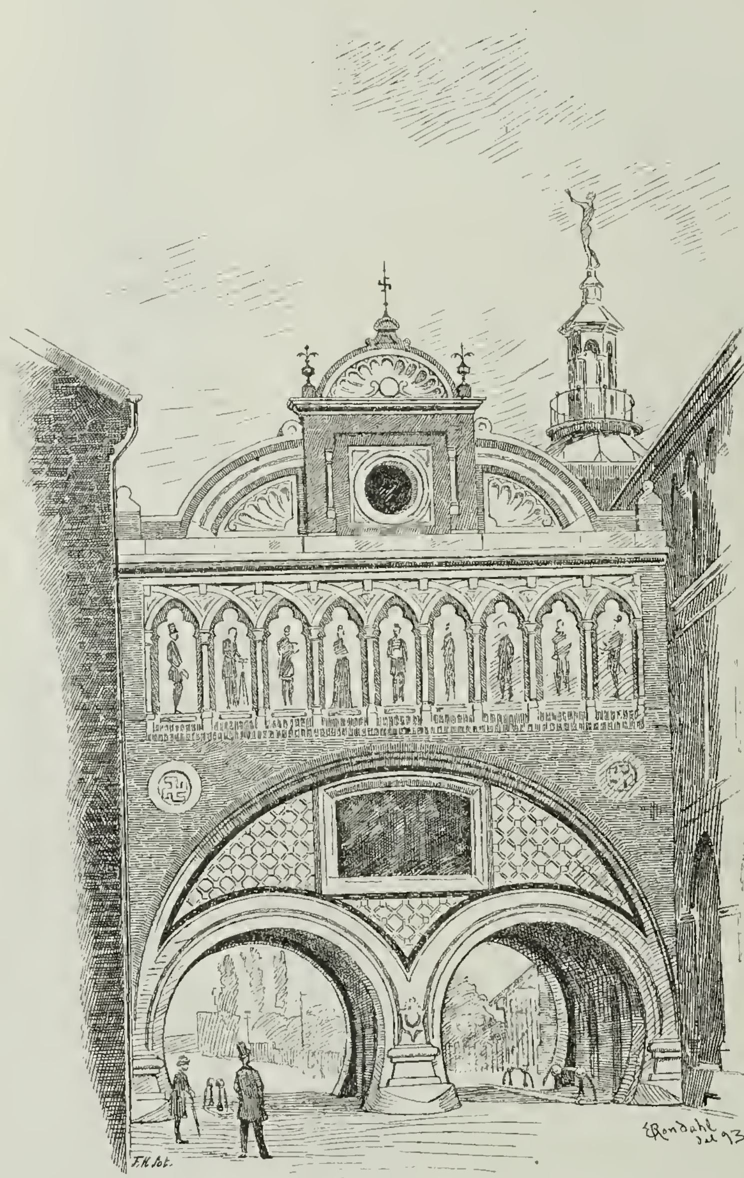

Fig. 161. Carl Jacobsens Dipylon paa Ny-Carlsberg-Vej.

leveret dem, har Ære deraf. Kun forstaaes det ikke ret, hvorfor man har henvendt sig til et Firma i München, da vi dog har Folk herhjemme, hvem en saadan Opgave vilde være kjærkommen i al sin Sjældenhed. Hvorledes bliver det muligt at opelske en dansk Kunstindustri, naar man henvender sig til Udlandet, saasnart det gjælder et Arbejde, som gaaer Noget ud over det almindelige? Mon man ikke paa denne Maade berøver vore Kunsthaandværkere Lysten og Modet, disse uundværlige Livsbetingelser for enhver Sags Fremme.

Længst tilvenstre sés Bygmesteren Etatsraad *V. Dahlerup*, tilhøjre Murmesteren *S. P. Beckmann;* de tre Midtfelter optages af Hr. *Carl Jacobsen med Hustru og Søn*, og i

de mellemliggende sés Prof. *Chr. Grønlund,* Bogholder *P. Hesberg,* Overinspektør *V. Henningsen* og en Type paa en *Bryggeriarbejder.* Under hver Figur staaer Navnet at læse.

Betragtet som Helhed er Ny Carlsbergs Dipylon baade i Komposition og Udførelse et Arbejde, som Bygherren ikke mindre end Bygmesteren og de udførende Haandværkere fortjener Tak for.

* * *

Carl Schellers Stenhuggeri. Den unge Stenhuggermester *Carl Scheller* har i de fem Aar, han selvstændig har ledet sin Forretning, arbejdet sig op til at blive en Specia-

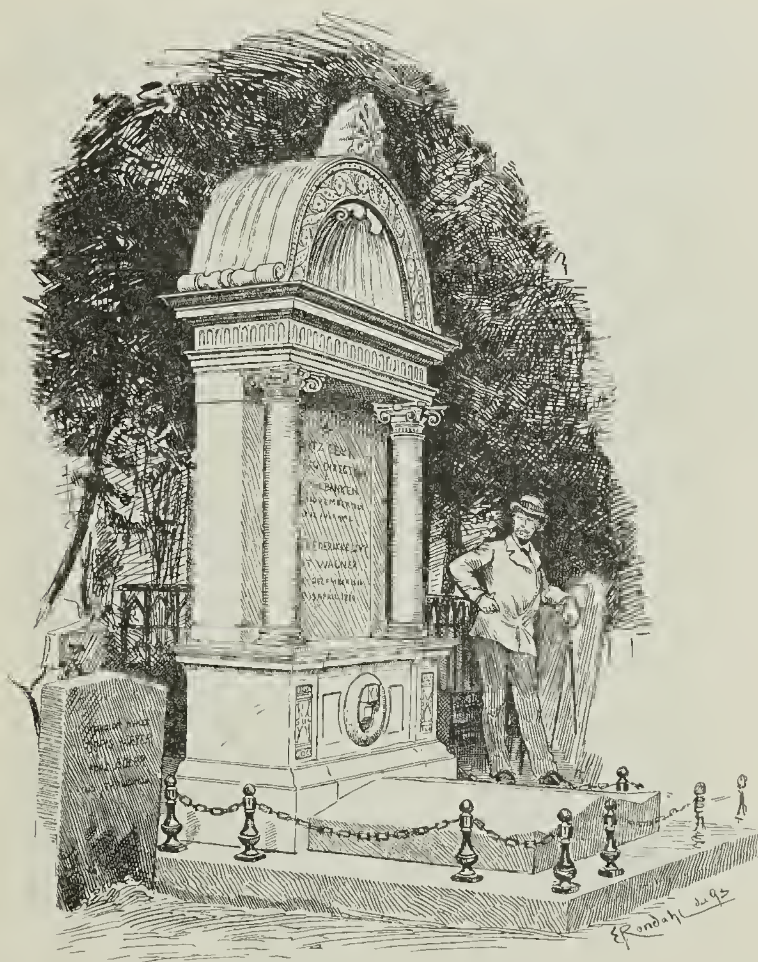

Fig. 162. Gravmonument over Etatsraad Levy.

list af Rang. Med en rigtig Følelse af, at vi herhjemme i de senere Aar har staaet sørgelig tilbage med Hensyn til den kunstneriske Udstyrelse af vore Gravmonumenter, begyndte han at indføre moderne italienske Arbejder, behandlede med den indsmigrende tekniske Fuldkommenhed, som lægger Hovedvægten paa Gjengivelsen af Stofferne. Nu er han gaaet et Skridt videre og udfører selv Monumenterne, idet han har opdraget en Stab af flinke Arbejdere og benytter Tegninger af danske Kunstnere.

Som en Prøve paa hans Virksomhed i denne Retning kan nævnes det her afbildede Monument (Fig. 162) over afdøde Etatsraad Levy, som i Foraaret blev opstillet paa den gamle mosaiske Kirkegaard i Møllegade. Tegningen er leveret af Arkitekt *Fred. L. Levy,* og Monumentet er udført af hvidt italiensk Marmor (Blanc clair), hugget med Haanden uden Anvendelse af Rasp eller Fil, ganske som det skete i Kunstens gode

gamle Tider. Det smukke Materiale har den Fordel, at det staaer sig fortræffeligt i vort vanskelige Klima.

Men udenfor dette har Hr. Scheller i de sidste Aar udfoldet en Virksomhed som Stenhuggermester, der fortjener Opmærksomhed. Med stor Omhu har han forarbejdet de rige Sandstensornamenter, som smykker det store nordiske Telegrafselskabs Bygning paa Kongens Nytorv og Kunstindustrimusæet ved Vestre Boulevard. Ganske sikkert har han af pekuniære Hensyn maattet lade endel Maskinarbejde udføre i Udlandet, men alt det væsentlige, alt det, som strejfer ind paa Kunstens Omraade, er udført herhjemme under hans Ledelse, og udført med anerkjendelsesværdig Omhu og Forstaaelse.

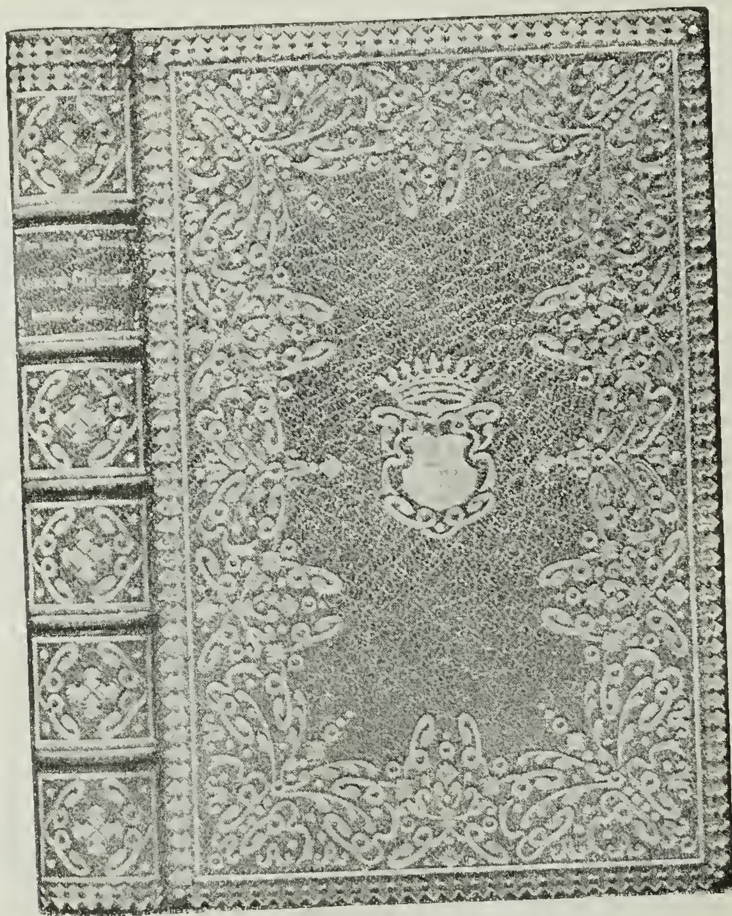

Fig. 163. Bogbind udstillet paa Chikagoudstillingen (Hans Tegner, J. L. Flyge).

Chikagoudstillingen. Danmarks Deltagelse i denne Udstilling har givet Anledning til Udgivelsen af en Række Kataloger. Der er først det store officielle, paa Engelsk affattede »The World's Columbian Exposition. 1893. Denmark«, udgivet af Komiteen, trykt hos *Nielsen & Lydiche* og udstyret med talrige Illustrationer fra *F. Hendriksens Etablissement* samt ornamentale Tegninger af *Hans Tegner*. Det omfangsrige Værk falder i tre Afsnit: Landbrug, Industri og Kunst, som hver indledes med en kort, redegjørende Artikel, ligesom der tilsidst meddeles en Række historiske Notitser. Hvad der gjør dette Katalog interessant, er ikke alene dets klare Ordning og fyldige Fremstilling, men først og fremmest den *boglige Udstyrelse*. *Hans Tegner* har som sædvanligt vist sit Mesterskab i stilfuld Ornering; hans Bogstaver er fortrinlige, hans Anvendelse af oldnordiske Motiver og danske Planter er fantasifuld og original.

Et Katalog som dette er et talende Bevis for den Indflydelse, *Foreningen for Boghaandværk* allerede har faaet; man kan med Bestemthed sige, at uden dennes Dannelse vilde Fremkomsten af et saadant Katalog have været en komplet Umulighed; der findes en Smag i Forholdet mellem Kolumnen og Marginen, i de forskjellige Typers Valg og Sammenstilling, i Titelblade og Omslag, som man tidligere absolut ikke har kjendt herhjemme.

Ogsaa i de tre andre Kataloger spores gjennemgaaende den samme Paavirkning. Det ene er udgivet af Guld- og Sølvvarefabrikant *V. Christesen*, det andet af Hof-Juveler *C. Michelsen*, det tredje af den *kgl. Porcellænsfabrik*. Alle tre Smaakataloger er ganske nydelig udstyrede og ledsagede af en Række Illustrationer. Ved de to første har *Hans Tegner* medvirket, det sidste skylder Prof. *Arnold Krog* sit effektfulde, fortræffeligt komponerede Omslag. Det vilde være glædeligt, om flere af vore Kunstnere vilde deltage i Kampen for den gode, kunstneriske Smags Sejr i vort Boghaandværk; thi lige saa sandt det er, at Hans Tegners Evner i denne Retning er enestaaende, lige saa vist kan der let fremkomme et lidt for ensartet Præg over Arbejderne, naar de alle skyldes den samme Kunstner.

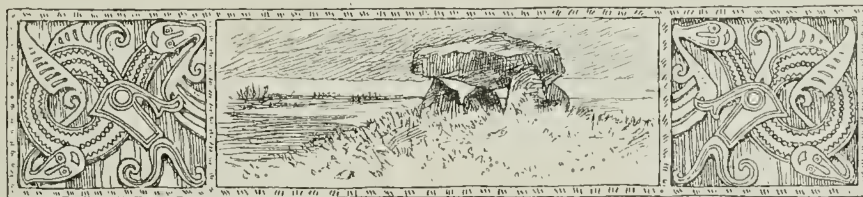

Fig. 164. Frise fra Chikago-Kataloget (Hans Tegner).

Mindre Meddelelser.

Da Frederik VI 1790 som Kronprins ægtede Prinsesse Maria Sophie Frederikke af Hessen, overraktes der denne som Brudegave fra danske Mænd og Kvinder et Guldtoillette. 1813 skjænkede Dronning Maria det til Staten som sit Bidrag til at lindre den herskende Finansnød, men Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse frikjøbte det og tilbageleverede Dronningen det. Da Datteren Prinsesse Vilhelmine 1827 ægtede den senere Frederik VII, skjænkede Dronningen hende Toilettet, og efter hendes Testamente er det i Sommer ved hendes Dødsbos Slutning fra Glücksborg vendt tilbage til Danmark. Hertuginde Vilhelmine har nemlig bestemt, at det som en oprindelig dansk Gave til Kongefamilien, til hvilken patriotiske Erindringer paa flere Maader knytte sig, stedse skal gaa i Arv til Danmarks regerende Konge og Dronning. Det er vurderet til 60,000 Rmk.

Det danske Kunstindustrimuseum staar nu fuldstændigt under Tag. Løverdag den 27 Avgust var der Rejsegilde paa det.

Det tekniske Selskabs Skoles kunstindustrielle Prisopgaver for Aaret $18^{93}/_{94}$ ere: For *Guldsmede* og *Ciselører*, Kniv og Gaffel med ciselerede Skafter eller et Bæger, Krus eller Pokal med drevne Ornamenter; — for *Kunstsmede*, Beslag til en monumental Port eller en ornamental Gjenstand af Kobber eller Jern; — for *Gjørtlere*, et Skrivetøj, en Armstage eller Lysestage; — for *Stenhuggere*, en Gravsten eller en ornamental Gjenstand af huggen Sten; — for *Malere*, en Pilasterfylding med Ornamenter, malet Graat i Graat eller graa paa farvet Grund (ikke under 12 × 72 Tommer); — for *Snedkere*, et mindre Møbel eller et Skrin smykket med udskaarne eller indlagte Ornamenter; — for *Billedskærere*, et Stykke af en Frise til et rigt smykket Panel (ikke under 12 × 36 Tommer); — for *Gravører*, en graveret Gjenstand hørende til et Te- eller Kaffeservice; — for *Bogbindere*, Bind til Bibel, Alterbog og Salmebog eller en enkelt af disse Bøger; — for *Vævere* og *Kunstsyere*, Dug og Servietter til et Bordservice, en Kakkelovnsskjærm eller en

Sofapude. — Besvarelserne skulle indsendes inden 1 April 1894. Prisbelønningerne ere Sølvmedalje og Hæderlig Omtale, og der kan tilstaas Konkurrerende, uden Hensyn til om de prisbelønnes eller ikke, et Pengebeløb som Bidrag til de med Arbejdets Udførelse hafte Udgifter.

Naar en Litteratur er saa sørgelig fattig som vor kunstindustrielle Litteratur for Øjeblikket, hvor dette Tidsskrift omtrent er den eneste Repræsentant, da bider man Mærke selv i de største Ubetydeligheder. Der er udkommet et Par Smaaskrifter, som begge behandler Udstyrelsen af et borgerligt Hjem. Den ene er: *Axel Crone: Kunsten at møblere sin Lejlighed* (Gyldendalske Forlag 1892), den anden: *Hvorledes skabes et hyggeligt og smagfuldt Hjem?* (C. Krügers Tapetfabrik 1893). Den sidste bliver man hurtig færdig med; da den indirekte fremtræder som en Anbefaling af Tapetpapirs Anvendelse i det videste Omfang, kan den ikke gjøre Fordring paa at betragtes som andet end en Forretningsreklame. Forøvrigt indeholder den forskjellige ret sunde og praktiske Vink angaaende Valget af Farver og Stoffer samt Tegninger af endel Tapeter; naar Forf. i sin Glæde over Tapeter endog anbefaler de uheldige Imitationer af Træ og Marmor, gaar han sikkert videre end tilraadeligt. — Hr. *Crones* Bog fremtræder i elegant Udstyrelse og ledsaget af over halvandet Hundrede Illustrationer. Den er delvis en Oversættelse fra Fransk, og dette mærkes saa stærkt, at dens Anvendelse paa danske Forhold derved næsten umuliggjøres. I Kapitlet om Møblerne og deres forskjellige Stilarter tages næsten udelukkende Hensyn til Udviklingen i Frankrig, og i Afsnittet om de forskjellige Værelsers Montering spiller »Salonen«, Konsolspejle, Taffelure og Ildbukke en fremtrædende Rolle. Forf. har saaledes saavel i Form som i Indhold forset sig paa »det Franske«, men derfor er hans lille Bog dog ingenlunde ganske værdiløs. Ogsaa her træffer man paa mangt et fornuftigt Raad, og i Afsnittet om »Draperier« finder man en virkelig fyldig Fremstilling, idet Forf. her aabenbart er kommet ind paa sit rette Felt. — Men endnu venter vi stadig paa en virkelig sagkyndig og efter Kunstens og Landets Fordringer afpasset Behandling af Spørgsmaalet om det daglige Hjems Udstyrelse. *E. S.*

Tegninger af ældre nordisk Arkitektur. Dette fortjenstfulde Tidsskrift har atter tildels skiftet Redaktion; første og anden Samling, hver bestaaende af fire Rækker, ialt 139 Blade med oplysende Text, er tidligere udkomne, og nu har allerede de to første Hefter af tredje Samling set Lyset. Det er dog kun i uegentlig Forstand, at Redaktionen er ny, ti Arkitekt *V. Koch* er bleven og Professorerne *Hans J. Holm* og *H. Storck*, som er tiltraadte, høre begge til de oprindelige Udgivere. Under en saadan Redaktion vil Tidsskriftet forhaabentlig gaa en ny Æra imøde, ti det kan ikke nægtes, at de senere Aargange ere udkomne noget langsommere, end heldigt er. Dette ligger ganske simpelt i, at Pengemidlerne have været saa ualmindelig sparsomme, og kan man ikke betale en Smule ordentlig for en Tegning, er det naturligt, at de unge Kunstnere ikke ere saa overdrevent ivrige for at møde med deres Bidrag. De nye Redaktørers Avtoritet lige overfor de Unge vil sikkert raade Bod paa denne Ulempe. Valget af Stoffet i de to nye Hefter er godt. Der findes udførlige Opmaalinger — Planer, Snit og Façade — af Nordens to største Birgittiner-Klosterkirker: Vadstena, Moderkirken, i Sverige og Maribo i Danmark, henholdsvis tegnede af *V. Koch* og *H. Storck*. Den første er opmaalt 1891, den sidste 1884, altsaa inden den sidste omfattende Restavration tog sin Begyndelse. Begge have denne Ordenskirkes Ejendommeligheder: Indgangen i Øst i den brede Gavl, som dækker alle Kirkens tre Skibe, og Koret i Vest, samt en gjennemgaaende tarvelig Udstyrelse, som svarede til Ordenens Regler. De brede, noget trykkede Forhold i denne Gruppe Kirker have givet dem Navn af »Kirkehaller«. En Sammenligning, som den her er fremstillet, mellem to Kirker af samme Gruppe, tegnede i samme Maalestok, er i høj Grad lærerig. At Tidsskriftets Format har været for lille til Vadstena-Kirkes Plan, virker bogmæssigt ubehageligt. Endelig har Professor *Storck* meddelt Tegninger af nogle højst karakteristiske, dekorative brændte Lerfriser fra Ringsted Kirke. *E. S.*

Af den fra *Vestlandske Kunstindustrimuseum i Bergen* udsendte Beretning for 1892 er det interessant at se, hvor hurtigt dette lille Museum udvikler sig, og hvorledes det paaskjønnes. I 1892 var det besøgt af næsten tre Gange saa Mange som i 1891, af 11,400 imod 4000, og samtidig kunde det raade over i Alt 20,150 Kr., der er næsten det Dobbelte af hvad det havde i 1891. Men foruden sit aarlige Bidrag (7000 Kr.) tilskød da ogsaa Staten extraordinært 6000 Kr. væsentlig til Indkjøb ved den Hammerske Avktion i Køln (se forr. Aarg. S. 63, 158). Museet afholdt i Aarets Løb to godt besøgte Specialudstillinger nemlig i Januar en Textiludstilling og i November en Boghaandværksudstilling.

Upsalamødet, der for 300 Aar siden slog Reformationen fast i Sverige, er i Aar fejret under usædvanlige Forhold, idet Upsala-Domkirke væsentlig stod færdig efter den 1885 efter Arkitekt *Helgo Zetterwalls* Tegninger begyndte Restavrering. Kirken paabegyndtes midt i det 13de Aarhundrede. Et af Tidsskriftet »Ord och Bild« udgivet Hefte *Upsala minne 1893* giver en illustreret Udsigt over Kirkens og dens Restavrerings Historie. Det ses heraf bl. A., at en Bygmester fra Paris *Etienne de Bonnueil* i 1287 indkaldtes med 10 »compagnons« for at arbejde paa Kirken.

Avktionen over *La collection Spitzer*, »la plus grande vente du siècle«, begyndte den 17 April i Paris. Det var ikke lykkedes at faa Samlingen solgt som Helhed, og saa begyndte da den sørgelige Akt, hvorved de Kunstværker, der med saa stort Talent vare samlede i en Menneskealder, paany skulde spredes for alle Vinde. Et fortræffeligt Katalog i to tykke Foliobind, der var udstyret med 50 gode fototypiske Tavler foruden med en Mængde Afbildninger i Texten, forberedede Salget, ikke at tale om det i 6 Bind foreliggende bekjendte Pragtværk over »La collection Spitzer«. Alverdens bekjendte Samlere og Museer havde givet Møde, og da Avktionen sluttede den 16 Juni, havde den været Vidne til spændende Kampe, om hvem der til uhyre Priser skulde eje de sjældne Gjenstande, hvis Salg i Alt indbragte noget over 9 Millioner Francs. For de franske Museer gjaldt det om at bevare saa Meget som muligt for Frankrig; Louvre mødte da ogsaa udrustet med $^1/_2$ Million Frcs. og Cluny med 300,000 Frcs. — *Fr. Spitzer* døde i 1890 (se Aarg. 1890, S. 104).

Til Minde om Dronning Viktorias 50-aarige Regeringsjubilæum stiftedes 1887 i London *The Imperial Institute*, der skal staa som et Bindeled paa Kunstens, Kunstindustriens, Industriens og Handelens Omraader mellem England og dets mange Kolonier. Den 10 Maj i Aar blev det festligt indviet, og man kan danne sig et Begreb om dets Storhed, naar man hører, at dets Opførelse (Grunden ikke medregnet) har kostet 400,000 £ (d. e. henved 8 Millioner Kroner). Dets Façade er 750 Fod lang, og dets Midttaarn 300 Fod højt. Det er pragtfuldt udstyret med Marmor, Mosaik og Glasmalerier. Det skal give Plads til permanente og vexlende Udstillinger i saa godt som alle Retninger.

Direktøren for Cluny-Museet *Alfred Darcel* afgik den 26 Maj ved Døden i Paris. Han var født den 4 Juni 1818 i Rouen og helligede sig først til Industrien. Han var en Tid Direktør for en kemisk Fabrik, men kom 1849 i Forbindelse med Louvre, hvor han snart gjorde sig gjældende som en dygtig Arbejder. 1871 blev han Direktør for *la manufacture des gobelins* og i 1885 efter *du Sommerards* Død for Cluny-Museet. Han var en af Stifterne af *l'Union centrale des arts décoratifs* og havde stor Indflydelse paa Alt, hvad denne Forening foretog. Foruden en Række Bladartikler — han skrev saaledes Artiklerne »Archéologie au théatre« i La Chronique des arts — foreligge fra hans Haand forskjellige oplysende Kataloger over Fajancerne, Emaljerne og Guldsmedarbejderne i Louvre samt en »Histoire de la Tapisserie«.

I Sommer har Direktøren for Kunstindustrimnseet i Hamburg Dr. *J. Brinckmann* under levende Tilslutning holdt Foredrag over »Plakatkunst og moderne Pariser-Plakater«. Foredragssalens Vægge vare behængte med en Mængde for største Delen kolossale Plakater, og Dr. Brinckmann dvælede navnlig ved de to franske Plakatkunstnere *Chéret* og *Grasset*, hver paa sin Vis Mestre i deres Kunst, der gaar ud paa at gribe en Enkelthed i det, Plakaten omhandler, og fremstille det saaledes, livligt og dygtigt, at det paatvinger sig og fængsler de Forbigaaende. Den tyske Plakatkunst havde i denne Retning meget at lære af den franske. Den var tysk nok, akademisk nok, den tog Motiver fra Middelalderens Tyskland, men oversaa helt det pulserende Nutidsliv.

I Avgust fratraadte Sir *Philip Cunliffe-Owen* Direktørpladsen for South Kensington-Museet, en Plads, som han har beklædt med Dygtighed og Ære siden 1873. Den er nu bleven delt i to, saaledes at Museet fremtidig vil faa to Direktører, en Kunst-Direktør og en Videnskabs-Direktør; de to nu udnævnte ere henholdsvis Professor *J. H. Middleton*, Direktør for Fitzwilliams Museet i Cambridge, og Generalmajor *Festing*.

Kunstindustri- og Haandværkerskolen i Magdeburg fejrede den 6 Oktober sit 100-aarige Jubilæum, Dens første Oprindelse er en af Justitsraad *Vangerow* — død 1816 som Præsident i Byens Overret — 1793 stiftet »Kunstskole«, der tog særlig Sigte paa Haandværkernes Uddannelse. Samtidig med ham virkede *Kefer* i München, *Kähnt* i Braunschweig o. s. v., og det er mærkeligt at se, at før *Vangerow* gik til Oprettelsen af Skolen i Magdeburg, søgte han Oplysninger om de beskedne Begyndelser, der andensteds var gjort med lignende Skoler. Fra Breslau kom der en særlig interessant Beretning, der lagde Vægt paa, at vedkommende »Zeichenmeister« skulde have praktisk Indsigt i det eller de paagjældende Haandværk.

Den 9 Oktober fejrede det Østerrigske Museums Kunstindustriskole sit 25-aarige Jubilæum under store Højtideligheder. I Museets Søjlehal overraktes der Museets og Skolens Protektor, Erkehertug *Rainer*, der i 1868 væsentlig interesserede sig for Skolens Oprettelse, kunstnerisk udstyrede Adresser fra Skolens forhenværende Elever og Wiens Kunstindustri-Forening, der ogsaa overrakte en af den stiftet Medalje, der skal uddeles til Personer, der have gjort sig fortjente af Østerrigs Kunstindustri. Skolen havde i Anledning af Jubilæet udgivet et stort Pragtværk: »Arbeiten der österreichischen Kunstindustrie aus den Jahren 1868—1893«. Om Aftenen fandt der en Festbanket Sted.

L'Union centrale des arts décoratifs har omsendt et Cirkulære til Frankrigs samtlige Industrimuseer og -Skoler, hvori den indbyder til en fransk

kunstindustriel Kongres i Paris i Foraaret 1894. Det gjælder om at organisere alle kunstindustrielle Kræfter i Frankrig til enig og udholdende Kamp mod den voxende Konkurrence, som den franske Kunstindustri møder fra Udlandet.

Som nogle nyere keramiske Værker kan nævnes: *Natalis Rondot*, Les potiers de terre Italiens à Lyon au XVIe siecle (Paris 1892), en Fortsættelse af samme Forfatters La céramique Lyonnaise du XIVe au XVIIIe siècle (1889), og *Heinr. Stegemann*, Die fürstl. Braunschweigische Porzellanfabrik zu Fürstenberg (Braunschweig, 1893).

Eugène Müntz begyndte ifjor i Gazette des Beaux-Arts en Afhandling »La propaganda de la renaissance en Orient«, og Januar-Heftet for i Aar bringer dens 2det Afsnit vedrørende Rusland. Forfatteren viser heri, hvorledes hele Moskovs Kreml væsentlig er bygget af italienske Kunstnere i det 15de Aarhundrede. Ivan III (1440—1505), der ægtede Sophie Palæologus, forskrev en Række Arkitekter fra Italien: Fiorovanti fra Bologna (1475), Antonio (1484), Marco Rufi (1487), Pietro Antonio Solari (1490), Alevigo Novi fra Milano (1494) osv. Der kan ogsaa nævnes en Række italienske Kanonstøbere: Genueseren Paolo de Bosio (1488), Zanantonio (1490), Pietro fra Milano (1494), ikke at tale om forskjellige Guldsmede. Hvad der herved frembragtes, er ejendommeligt. De paagjældende Bygninger ere saaledes russiske, men dog ere de umiskjendeligt Børn af Renæssancen, som forøvrigt ikke naaede at danne Skole i Czarernes forunderlige Rige.

F. Moser har hos Seemann i Leipzig udgivet en »Handbuch der Pflanzenornamentik. Zugleich eine Sammlung von Einzelmotiven für Musterzeichner und Kunstgewerbetreibende«. Efter Kunstgewerbeblatt kalder Forfatteren sine Plantestudier hverken for naturalistiske eller stiliserede, men for »karakteriserende«, og hans særlige Ønske er, at Nutiden maa udvikle sig i naiv Retning, saaledes at den kan komme til at arbejde som den tidlige Gotiks og den tidlige Renæssances Kunst. Bogen betegnes som »eigenartig«, men ikke uden Interesse.

Den ifjor oprettede Broderi-Fagskole i Dornbirn (Vorarlberg) har i August Maaned foranstaltet en Udstilling af Elevarbejder, der omtales med Anerkjendelse i *Mitth. des oesterr. Museums*. Indledningsvis hedder det her: For 10 Aar siden vilde en Fagskole for Maskinbroderi i Østerrig have været ligefrem utænkelig. Man arbejdede af al Kraft paa at bevare de »gamle« Fremgangsmaader, at »redde« det gamle Haandarbejde, der dreves med faa og simple Redskaber. Det vilde have været at aabne Døren for Fjenden, naar man med Statens Hjælp havde søgt at fremme Maskindrift i et kunstindustrielt Fag. Og det er først for nylig, at man er naaet til den Erkjendelse, at den nævnte Kamp i alt Fald paa visse Punkter er forgjæves, ja skadelig! Forfatteren gjør forøvrigt gjældende, at »Broderimaskinen kun er en mekanisk forbedret Naal, der ligesom den almindelige Naal kan blive ført godt eller slet.«

Artur Seemann i Leipzig har foreslaaet Udgivelsen af en Adressebog for Tysklands kunstindustrielle Tegnere med karakteristiske Prøver paa enhvers Kunst. Tanken er hermed at lette de Industridrivende og Andre Valget af den Kunstner, hvis Kræfter de kunde ønske at lægge Beslag paa til Løsningen af bestemte Opgaver. Kunstnerne skulle gratis levere den eller de paagjældende Tegninger til Bogen, Forlæggeren overtager derimod alle andre Udgifter og tilstiller desuden enhver deltagende Kunstner et Exemplar af Bogen. Der foreligger Intet om, hvorvidt Sagen er bleven realiseret.

De franske nationale Museer ere i Aar 100 Aar gamle. De skabtes ved Konventets Dekret af 27 Juli 1793 og *le museum de la République* skal efter Sagnet være aabnet den 10 August s. A. Trods al Gransken har det imidlertid ikke været muligt at faa den sidste Datos Rigtighed konstateret. *Moniteur universel* har den ikke, og den findes ikke nævnt i noget samtidigt Dokument. Man tror derfor nu, at der foreligger en Forvexling med den Dag, paa hvilken Salonen aabnedes i 1793, ti det skete den 10 August.

Snedkermester *Martin Kimbel* i Breslau har udgivet en lille Bog: »Notruf des Kunstgewerbes! Schulung und Niedergang desselben in Preussen«, der tages haardt i Skole af Kunstgewerbeblatt. Han har forset sig paa Bogen »Rembrandt als Erzieher« og vil bl. A. have alle professionelle Tegnelærere bort fra de Skoler, hvori Haandværkerne lære at tegne, de skulle erstattes af Haandværksmestre, der skulle drive Undervisningen som en Bisyssel. Han lægger Vægt paa Lærlingenes Opdragelse paa Værkstederne under et »hensynsløst« Tilsyn.

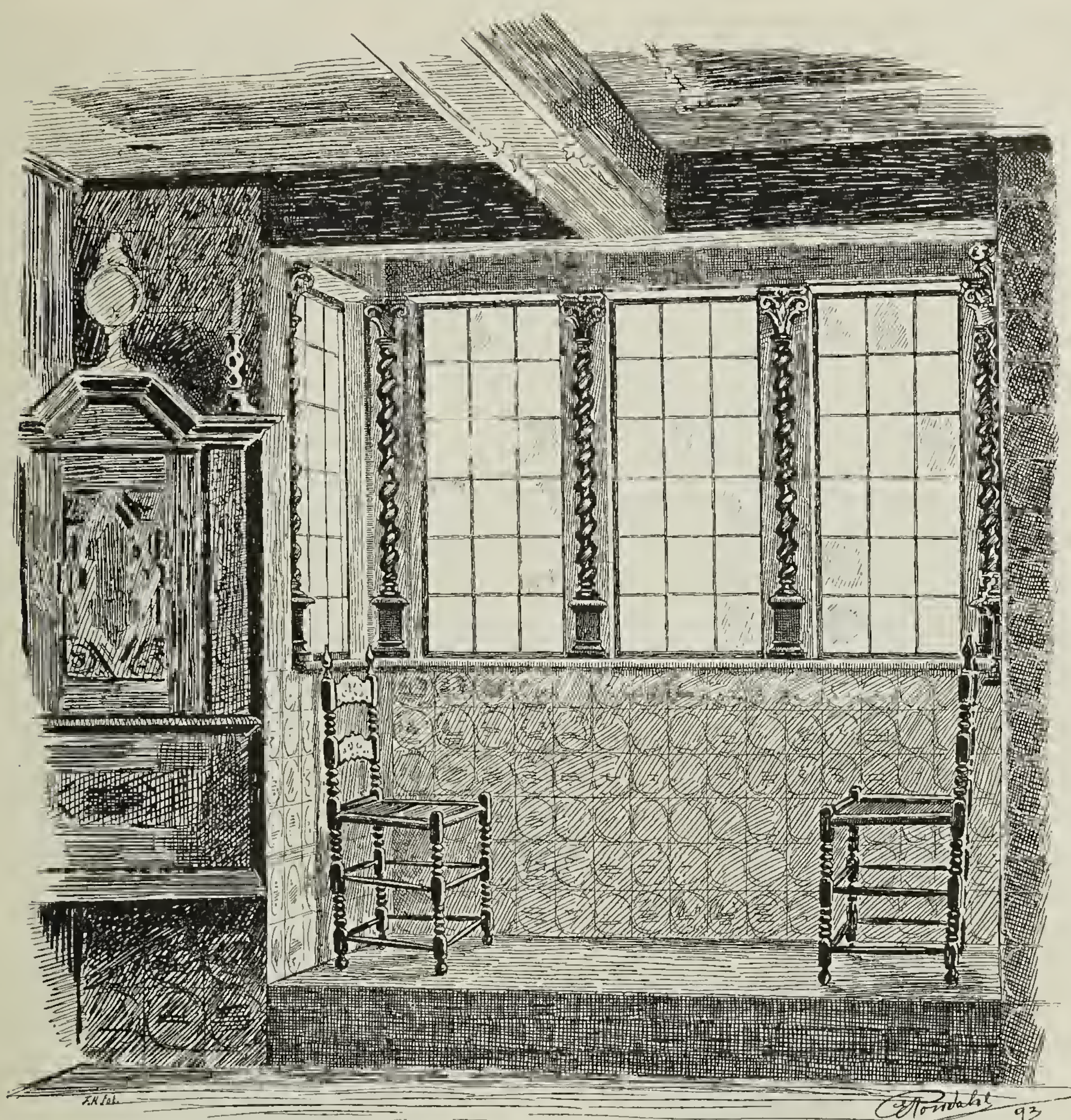

Fig. 165. Karnap med seks Vinduer, hørende til den holsteinske Stue i Dansk Folkemuseum.

Den holsteinske Stue i Dansk Folkemuseum.

Af Bernhard Olsen.

Den oldtidsagtige Indretning af de gamle holsteinske Bøndergaarde, hvor Ilden brændte midt paa Gulvet i det skorstensløse Hus og hvor Mennesker levede sammen med alle Gaardens Kreaturer paa Svinene nær i ét og samme Rum, fristede tidligt Storbønderne til at føje et Opholdsrum til den ene Husende. Hvor der var Rigdom, fik dette en Udstyrelse saa prægtig og smagfuld som i noget af Datidens Adelshuse, saaledes som Tilfældet var med *Markus Swyns* Pisel fra Lehe ved Ejderen. Den stammer fra 1568, findes nu i Meldorfs Museum og er vistnok et af de mærkeligste Interieurer, der ere levnede fra den Tid.

Mage til den er ikke mere at opdrive, men det er dog lykkedes Dansk Folkemuseum at erhverve et paa sin Vis lige saa udmærket Exemplar af en panelet Pisel fra en yngre Tid. Hvor gammel den er, kan ikke afgjøres bestemt. Paa en fast Urskive

staaer Kong Christian den Syvendes Navnetræk, og da der desuden her er malet Forbogstaverne J T M og L T M, de samme, som findes udskaarne i sirlig Rocailleslyng i Snitværket paa et Skabvindu over Døren, er der nogen Sandsynlighed for, at Stuen endog er temmelig ung. Men baade Kongens og Ægteparrets Navne kunne være senere tilkomne.

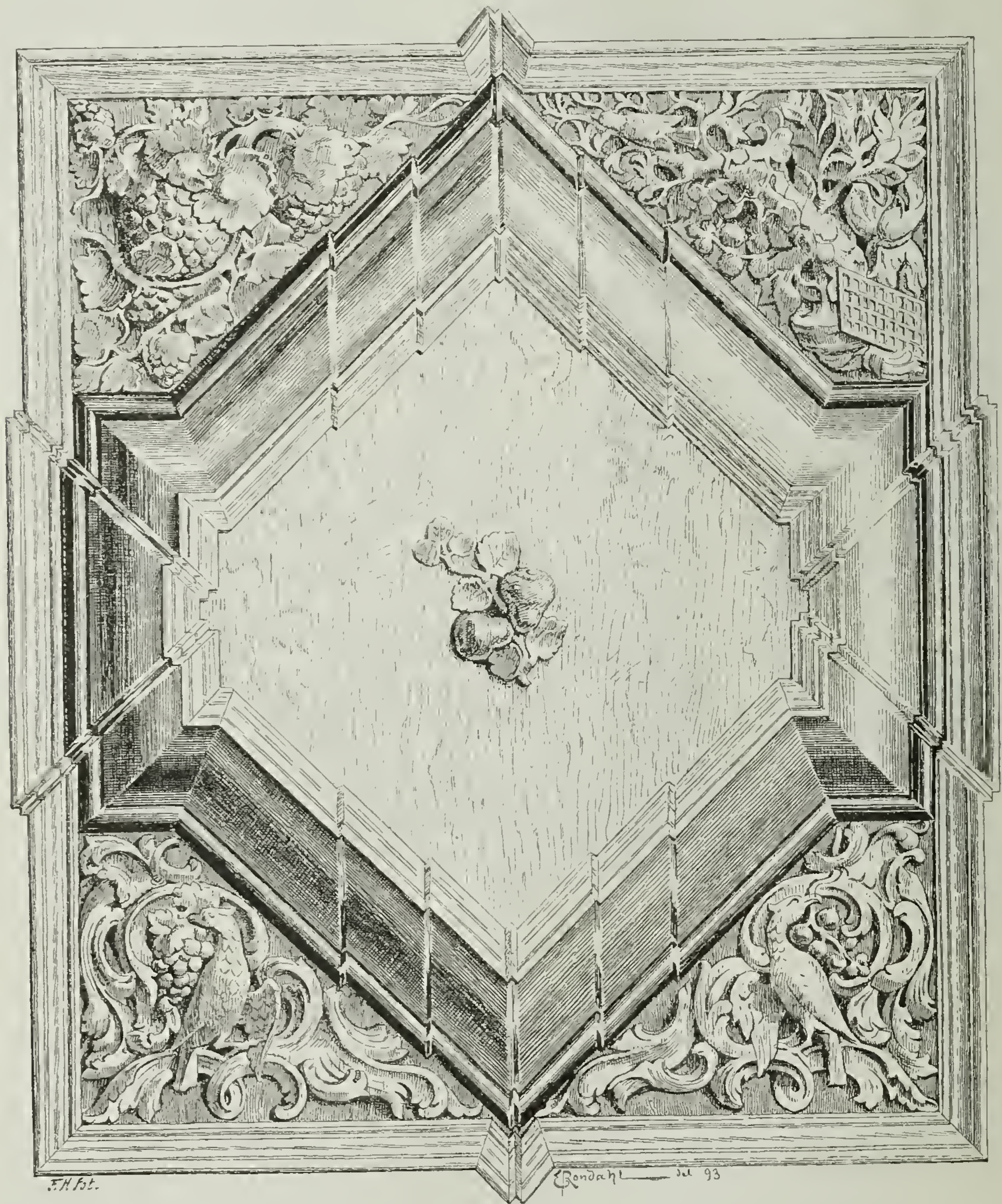

Fig. 166. Indvendig Dørfylding.

Stuen har været en Modernisering underkastet; en Karnap, som senere erhvervedes, blev fjernet i forrige Aarhundrede, og mulig er Stuen dog adskilligt ældre end Kong Christian den Syvendes Dage.

At dømme efter dens Stil skulde den høre hjemme i det 17de Aarhundredes sidste Halvdel, men vilde man slutte sig til holsteinske Antikviteters Alder efter deres Udseende, risikerer man at blive narret. Den holsteinske Bondes Kjærlighed til det Nedarvede var saa sejg, at han f. Ex. Slægtled igjennem kopierede sine Forfædres Stole.

Man kan komme ind i Stuer, hvor alle Stolene ere ens, og det er kun Rækkefølgen i de indskaarne Aarstal, der oplyser om, at de ikke alle ere samtidige. Saaledes ogsaa med Brudekisterne. Det 17de Aarhundredes Stil er trolig fortsat ind i det 19de.

Vinduesvægge og Ovnplads ere dækkede med hollandske malede Fajancefliser. De andre Vægge have derimod tavlet Panelværk, som naaer fra Gulv til Loft. Fyldingerne ere indfattede i Listeværk med de uendelige Forkrypninger, der aldrig kunde gjøre en holsteinsk Snedker træt, og midt paa dem findes en Figur i samme Linieføring. Til Stuen føre to Døre, en fra Dilen og en fra en tilstødende Havestue. De savne Karm og Indfatning og danne altsaa fuldstændig Del af Panelet, men ere udhævede ved kraftigt profilerede, selvfølgelig forkryppede Lister. Paa de indvendige Sider har Døren to

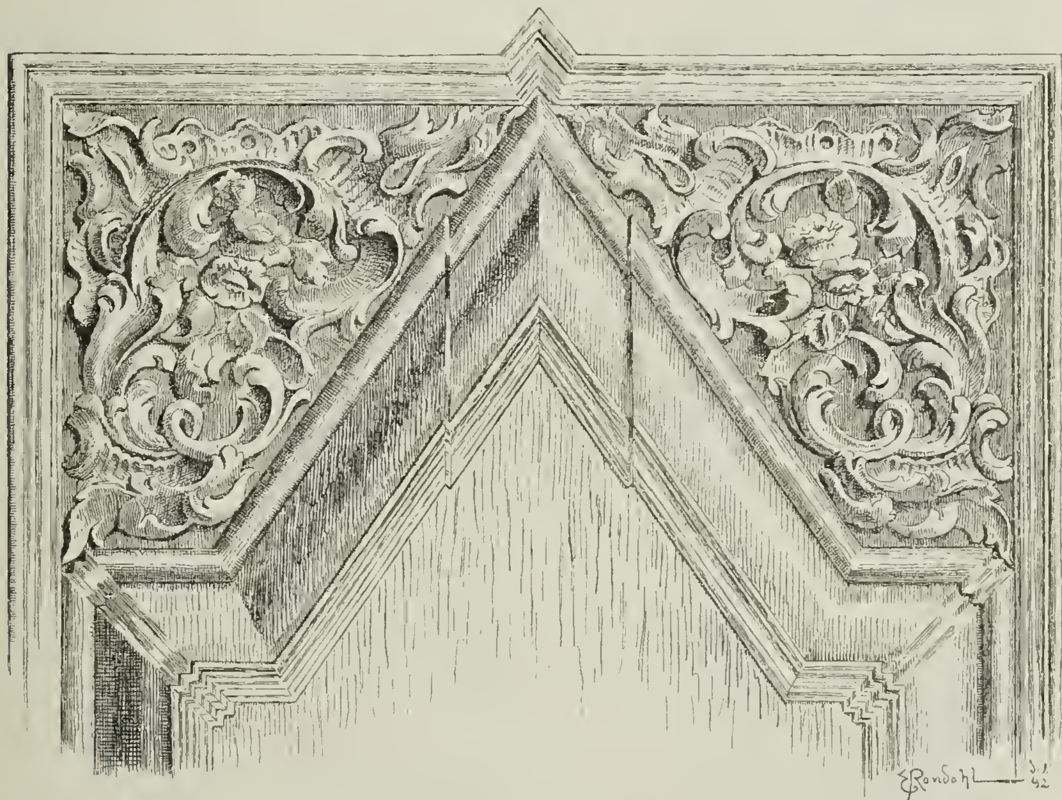

Fig. 167. Overdel af udvendig Dørfylding.

Fyldinger, hver med en Listefatning i brudt Sekskant og med udmærket, kraftigt skaarne Basreliefs i Vinklerne. Midt i Fyldingen findes en Frugtgren i meget højt Relief (se Fig. 166).

De udvendige Sider af disse to Døre se helt anderledes ud. Der er kun én Fylding, og Listeværket, som ved de smalle Sider løber ud i Spidser, naaer fra øverste til nederste Ramme. Ved denne simple Variation, ved at hæve det store tomme Midtfelt mellem Listerne frem fra Dørens Plan, ved at holde de fire Hjørnefelters Snitværk i tommere og fladere Fremspring (se Fig. 167), er der opnaaet en Virkning, forskjellig fra de indre Siders, en Virkning af Enkelthed og Styrke, der passer fortrinlig til en Dørs Yderside og tjener som Relief for den rigere, mere varierede indre Side (se Fig. 168).

Forøvrigt er saa meget af Stuen som mulig gjort til Skabdøre. Der findes to Alkover og Skabe allevegne, hvor de lod sig anbringe. Dørene fra disse Hulrum skjelnes fra det øvrige Panelværk ved kraftigere Lister omkring et ophævet Midtparti, der fylde helt mellem Ramstykkerne lige som paa Dørenes Ydersider.

I den ene Sidevæg er anbragt et Vindue med Blyruder, som vender ud til Dilen. Indfatningen dannes af en rigt udskaaren Ramme, i hvilken Rocaillestilen er lempet efter den massive holsteinske Smag (se Fig. 169). Over de to Alkover, som findes i Væggene, og over Døren til Havestuen er anbragt bibelske Billeder, skaarne i Hautrelief og forsynede med gyldne Underskrifter i Salmevers. Over Døren til Dilen er anbragt et Skab med Etagere og zirligt, spinkelt Tremmeværk, slynget i Bygherrens og Hustruens Navnetræk. I Væggene findes Smaaskabe, hvor de blot kunne anbringes. I det ene har vistnok været anbragt et Musikur. Af dette er kun tilbage den forlorne Urskive malet med Orgelpiber og tillige med Urmagerens Navn: *Siem Ewers. Brockdorff* (en By i Nærheden af Uhrendorf).

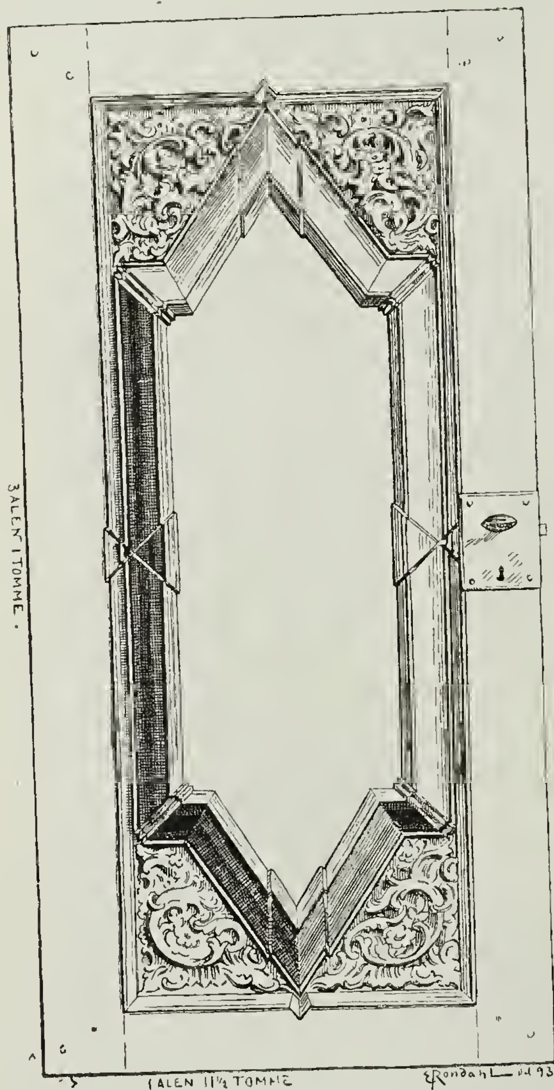

Fig. 168. Udvendig Dørfylding.

Ved Siden af Arbejdets kunstneriske og tekniske Fortrinlighed, beundrer man det udsøgt skønne Egetræ i Fyldingerne. Overalt har man lagt an paa at finde Flader med det pynteligste *Spejl*, hvorved som bekjendt forstaas et Mønster af flammede Linier i meget vekslende Bredde, der ligner Kredsene i Moire og som her er fremkommet i Egetræet ved at lægge Savsnittet i Stokken radialt, medens de nu brugelige Snit, som lægges paralelle med Diameteren paa Marvplanken nær, yde Træflader med jævnt ligeløbende Aarer. Nu til Dags undgaa vore Snedkere saa meget som mulig spejlskaaren Eg, fordi Mønsteret i det friske Træ viser sig lyst paa en mørkere Bund og først med Aarene skifter Farve og kommer frem i mørk Tegning paa lysere Bund. Endnu kjendes ingen Beitse, som kan overvinde denne Ulempe, og man har jo ikke i vore Dage Lyst til at ofre sig selv, for at Efterkommere kan faa Glæde af Træmønsteret i et Møbel. Andet Steds, i Amerika f. Ex., er man vendt tilbage til Træspejlet, og har vel altsaa der fundet de passende Beitsemidler. Chikagofarere ville vistnok kunne fortælle os herom.

Træværket har aldrig været malet. Ved Modtagelsen var det dækket med tykke Lag af Fernis. Om Træet har været bejtset mørkt, saaledes som det særlig i Holstein brugtes efter Midten af det 17de Aarhundrede, kan ikke afgjøres, men det er sandsynligt. At det har undgaaet den Overmaling med Oliefarver, som det 18de Aarhundrede ofrede paa alt Snitværk, er et Vidunder.

Loftet har en Gang været et Pragtstykke. Det bæres af en Bjælke, som deler Fladen i to lige store Halvdele, og i hver findes to bibelske Billeder i rød Indfatning. Saavel paa Bjælken som paa Indfatningerne ere mindre Billeder, Arabesker, Monogrammer og Indskrifter i Forgyldning anbragte; men alt er stærkt medtaget ved tidligere Rengjøringer. Det er sat op, som det blev forefundet ved Modtagelsen, fordi Stuen forhaabentlig ikke har gjort sin sidste Flytning, men en Gang vil havne paa et bedre Sted, hvor den saa

kan fremstaa i sin oprindelige og fuldstændige Skikkelse. — Efter at Stuen var kjøbt, lykkedes det nemlig at erhverve Bestanddelene til den omtalte forsvundne Karnap, som oprindelig har siddet i Ydervæggen ud mod Vejen. Der modtoges seks store Blyvinduer

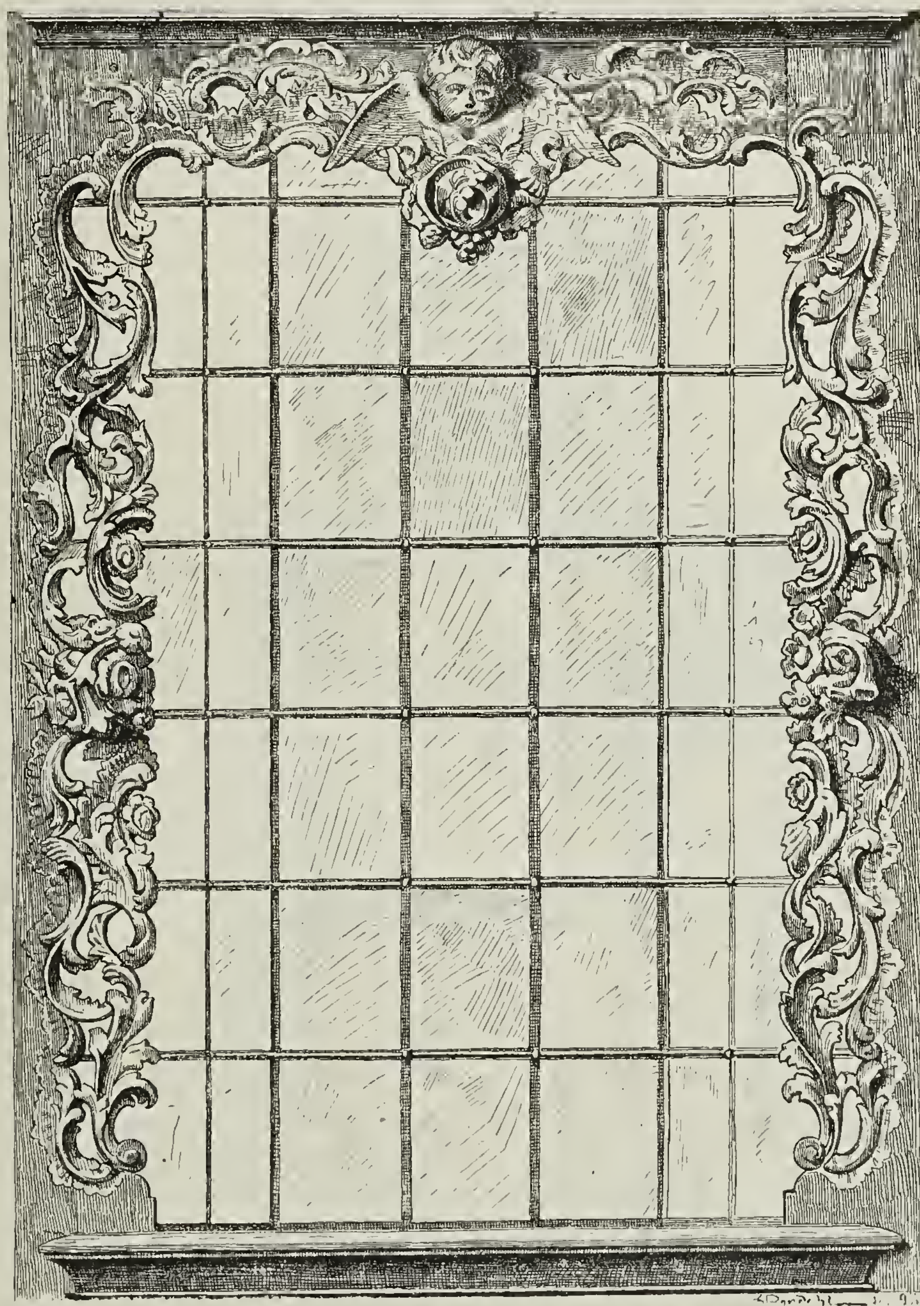

Fig. 169. Udskaaren Rocailleramme omkring Vinduet til Dilen.

og de snoede Pilastre paa Vinduesstolperne. De uheldige Rumforhold i Museets Lokaler have ikke tilladt at opstille dette sjældne Fund paa sin rette Plads, men i et andet Værelse fjernt derfra. Rekonstruktionen har sikkert truffet det Rette og ene mulige. At Gulvet paa Billedet af Karnappen er hævet over Stuens Gulvflade, er vel kun en Gisning, men den er fremkommen ved en Forskjel, der bestaaer imellem Stuens og Karnappens formentlige Højde og er forøvrigt et Forhold, kjendt andet Steds fra (se Fig. 165).

Møblerne i Stuen stamme alle fra dens nærmeste Omegn, Wilster Marsk. Der findes et prægtigt *Udtræksbord*, til Dels af massivt Palissander. Hvor Finér er anvendt, er det i en nu ukjendt Tykkelse. Der er den uundgaaelige *Brudekiste*, af hvilke Eksemplarer endog fra dette Aarhundrede fremvise det 17de Aarhundredes Møbelstil: uendelige Forkrypninger, udskaarne Triangelfyldinger i Hjørnerne og Indlægninger af farvet Træ. Omkring Bordet og i Karnappen er opstillet Prøver paa *Stole* i forskjellig Stil, nogle udskaarne, andre sammensatte af drejede Træstykker (*Spoler* kaldes de paa Sjælland) i sammensatte Mønstre (se Fig. 170), andre med Blanding af begge Udstyrsmaader. Paa Ovnen

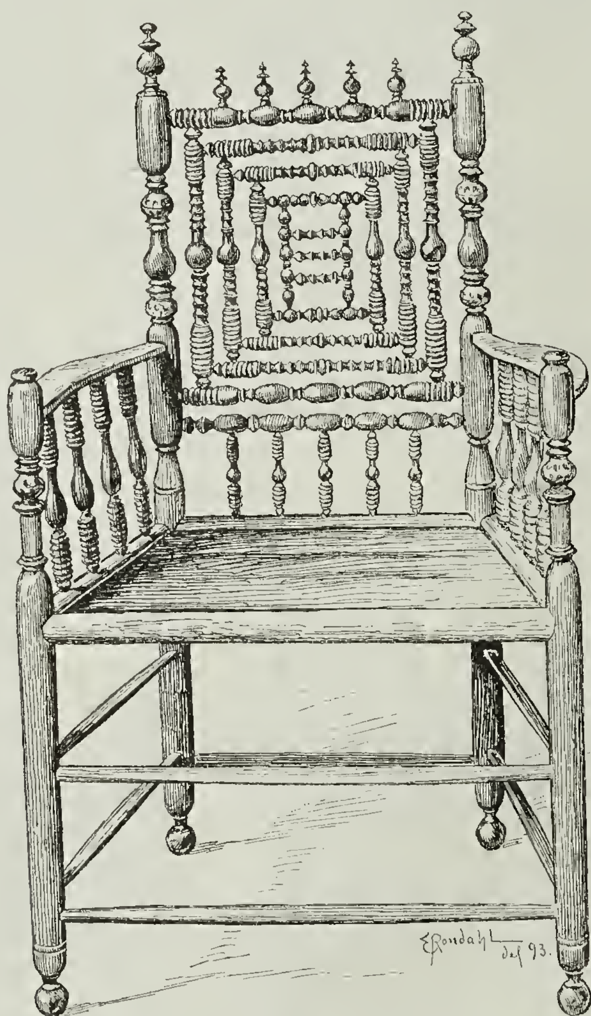

Fig. 170. Stol i Spoleværk.

staaer en saakaldet *Ofenheck*, et Møbel, som ogsaa kjendes fra danske Egne. Det brugtes til Tørring af Klædningsstykker og bestod af et husdannet Stel af drejede Spoler med en helt monumental Façade af forgyldt Snitværk. Ved Alkoven staaer en smukt udskaaren *Vugge*. I Vindueskrogen hænger et *Vraaskab* i rigt Snitværk og med Forkrypninger stemmende med Stuens Arkitektur. I Stolene ligge *Hynder* med Vaar i en for Ditmarsken ejendommelig *haute-lisse* Vævning. *Vinduerne* ere dækkede af Ruder, malede med Navne, Billeder og Emblemer, Gaver fra Slægt og Venner. De fleste samle sig i Grupper med fælles Aarstal og ere vistnok givne ved Rejsegilder. De gjorde den Gang samme Gavn som vore Fotografialbums.

I et mindre Værelse ved Siden af denne Pisel og i Stuen, som i Museets Katalog bærer Nr. I, findes forskjellige Møbler fra Holstein, deriblandt et pragtfuldt *Skab* fra

Wilster Marsk med mægtig, fremspringende Corniche og to Fløjdøre; det Hele overlæsset med svære Lister og med det skjønneste Snitværk i Fyldingsvinkler og hvor det ellers kan anbringes. En højtysk Indskrift paa et Basrelief, der dækker Cornichens Midtparti, tyder paa, at Møblet kan stamme fra det nærliggende Hamburg. Stilen er saa lig med den, hvori Stuen er holdt, at de synes at have Hjemsted fælles, og intet er rimeligere end, at den rige og store By med sin udviklede Haandværkskunst maatte være Stedet, hvor formuende holsteinske Bønder lode deres Snedkerarbejde udføre.

Om danske By- og Herredsvaaben.

Af A. Thiset.

(Fortsat.)

Kjøbstæder i Jylland.

Aalborg Bys Navn og Vaaben er i sin Tid gjort til Gjenstand for en Afhandling af D. H. Wulff i Saml. t. jydsk Hist. og Top. (I. 86 ff.), i hvilken findes temmelig raat udførte Afbildninger af alle kjendte Sigiller for denne By, og af disse er det ældste Sigil atter gjengivet hos Trap i en formindsket, men betydelig oppyntet Skikkelse. Skjøndt Forfatteren af nævnte Afhandling med Rette tager Afstand fra den tidligere gængse Hidleden af Byens Navn fra dens fortræffelige Aal, har han dog mærkelig nok faaet anbragt 2—3 Aal i samtlige sine Sigilafbildninger, i de aller ældste saavel som i de nyeste. I de sidste 200 Aar har Byen nu virkelig ogsaa ført tre pælvis lagte Aal under en Bygning med tre Taarne og en Port, hvori stundom sees en Løve, og saaledes beskrives alt Vaabnet i Volfs Encomion (S. 73), dog at Løven her er en selvstændig Figur, anbragt imellem Taarnene og Aalene; men disse Aal ere desuagtet kun komne ind i Vaabnet ved en feil Opfattelse af de Bølger, som i det ældste Sigil rulle under Bygningen; thi i dette store Sigil, hvoraf i Rigsarchivet haves adskillige Aftryk fra Aarene 1423—1610, findes i Virkeligheden ikke mindste Spor til Aalene, ligesom der heller ikke er nogen Grund til at antage, at de to hinanden krydsende Streger, som sees nederst i det af Wulff afbildede Sigil fra 1535, skulle forestille Aal. Ganske vist viser det tredie sammesteds afbildede Sigil tre Bølgelinier under Taarnene, som saare vel kunne forestille Aal, da de i den ene Ende umiskjendelig have et Hoved, men dette skyldes ene en bevidst eller ubevidst Paavirkning af Byens Navn paa vedkommende Tegner eller Træskærer, thi i de originale Sigiller af dette Signet, som findes under Hyldingsakterne 1650 og 1655, er der ikke Spor af noget Hoved paa de tre Linier, der utvivlsom ikke skulle forestille Andet end tre Bølger. D. Atl. meddeler en sindrig Forklaring om, at Taarnene ere St. Budolphi Kirke, Vor Frue Kirke og — Skolen, Løven er Limfjorden og de tre Aal de tre Aaer, som flyde igjennem Byen; den skulle vi ikke spilde Tid paa, men da D. Atl. selv erindrer om, at Vaabnet, som før var ganske simpelt, er blevet meget forandret og ziret i senere Tider, kan det ikke noksom ønskes, at Byen vilde bortkaste saavel Aalene som Løven og vende tilbage til det ældste, omstaaende afbildede Vaaben, som er (i blaat Felt) en af (Sølv) Bølger fremragende (rød) tindet Mur med tre Porte og derover et (rødt)

Tag med tre Taarne belyst af en (Guld-) Maane og Stjerne. Det skyldes ene en Misforstaaelse af det midterste Taarns Kuppel, naar Trap angiver, at dette Taarn synes at bære en Krone.

Aarhus By har gjentagne Gange skiftet Vaabenmærke. Det ældste af Byens Sigiller, som kjendes, bruges 1423 og 1535, og dets Mærke kan altsaa ligesaa lidt som noget af Byens senere Mærker være den givet af Kong Christopher af Bayern, som det hedder sig. Det viser den af Bølger beskyllede Bymur, hvorover to Taarne forbundne med en Portal, under hvilken sidder St. Clements og St. Paulus, foroven Stjerne og

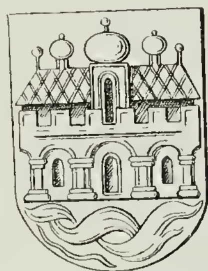

Fig. 171. Aalborg.

Fig. 172. Aarhus.

Maane; slette Afbildninger deraf findes i Hübertz: Aktstykker til Aarhus Bys Historie og i formindsket Skikkelse hos Trap. I førstnævnte Værk findes desuden en tarvelig Gjengivelse af et Signet, som Byen bl. A. benyttede 1581 og 1608, visende et helt andet Mærke, nemlig et Skjold med tre Aareblade og Omskriften SIGIL. CIVITA. ARHVS., et Vaaben, der naturligvis er antaget efter en feilagtig Udtydning af Byens Navn og yderligere er udviklet i Byens næste Signet, der er stukket 1648 og bl. A. bruges ved Hyldingen 1655, thi dette viser et Skjold, hvori sees et Hus uden Vægge, i hvilket ligger tre Aarer, Omskriften er SIGIL. LVM. CIVIVM. ARHVS. 1648. Endnu Volf (S. 53) angiver

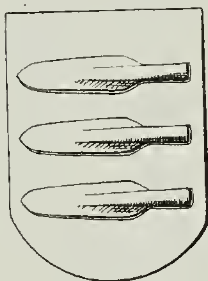

Fig. 173. Aarhus.

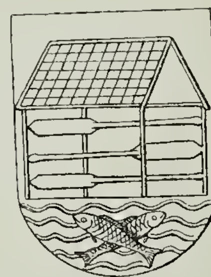

Fig. 174. Aarhus.

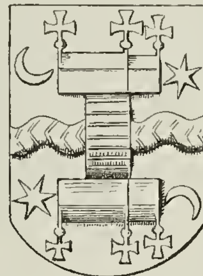
dog, at Vaabnet er tre Skibsaarer. Endelig det 1672 stukne, i D. Atl. afbildede Signet, der endnu benyttes af Byen, viser Huset med de tre Aarer, holdt af to Vildmænd, foroven en svævende Hjelm med Hjelmdække, forneden rullende Bølger, hvori to krydsvis svømmende Fisk. Dette Signet burde hurtigst mulig sættes ud af Brug; alene den Omstændighed, at deri er anvendt en Hjelm uden Hjelmtegn og Skjoldholdere uden et Skjold at holde, burde forlængst have gjort det umuligt. Saa er Skjoldet med de tre (Sølv-) Aarer (i blaat Felt) langt at foretrække, men helst burde man gaae tilbage til det ældste Vaaben (Sølvbølger, rød Mur, Taarne og Portal, blaaklædte Helgener, Guld-Maane og Stjerne, Feltet blaat, men Rummet indenfor Portalen Sølv).

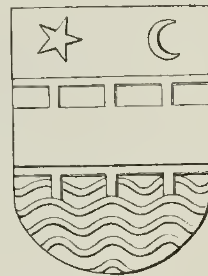
Det nedenstaaende Vaaben Fig. 175 er en Gjengivelse efter Mærket i det Signet, som *Ebeltoft* By betjente sig af 1584, 1608, 1648, 1650 og 1655. Det viser et i høi Grad stiliseret (grønt) Æbletræ paa en af (blaa) Bølger fremragende (grøn) Høi (i Guld-Felt). Af dette Sigil, hvis Omskrift er: SIGILLVM. MELIORVM. CIVE. EVELTOFT., findes i D. Atl. en meget fri Gjengivelse. 1610 bruger Byen et andet Signet, visende samme Mærke i et Skjold, men med en noget mere naturtro Fremstilling af Æbletræet; af Omskriften kan kun læses Begyndelsen og Slutningen: SIGILLV . . . . . LTOFT. Endelig bringer Trap en Afbildning af et Sigil, som kaldes Byens »ældste Segl«, skjøndt det vel snarest er det yngste. Det synes at stamme fra dette eller høist fra forrige Aarhundrede og viser et paa fri Mark voxende Æbletræ — uden Bølger: Overskriften er: EBBELTOFT. BYES. SEIGL. Paa samme Maade er Mærket fremstillet paa en Borgerfane fra 1803, som opbevares paa Byens Raadhus, men paa denne er den fredelige Bys fredelige Vaabenmærke omgærdet af en Hoben under Træet opstillet Krigsarmatur: en Kanon og en Morteer paa Lavet, en Kanon uden Lavet, Kanonkugler, Stridsøxer, Faner osv., hvilket Altsammen er Byvaabnet uvedkommende.

Fredericia By formenes at have faaet sit Vaaben af Kong Frederik III, hvad der synes rimeligt nok, skjøndt der intet findes derom i Byens Privilegier fra denne Konges

Fig. 175. Ebeltoft.

Fig. 176. Fredericia.

Fig. 177. Grenaa.

Fig. 178. Grenaa.

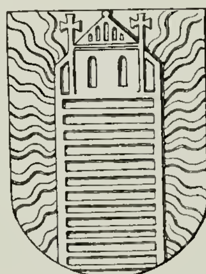
Tid. Dette Vaaben er en Guld-Løve i blaat Felt, holdende en krum Sabel i den ene og en grøn Palmegren i den anden Forpote; Omskriften er: PRO. PACE. ARMATUS. Det oprindelige Signet, som endnu bevares og benyttes af Byen, er *ovalt* og meget smukt graveret. Hos Trap findes Afbildning af et *rundt* Signet med nøiagtig samme Indskrift og Mærke, men jævnføres denne Afbildning med D. Atl.'s Gjengivelse af det ovale Signet, opstaaer der en stærk Tvivl om, hvorvidt et saadant rundt Signet nogensinde har existeret.

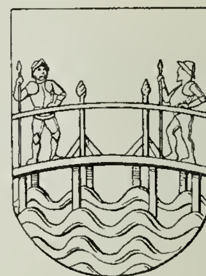
Om *Frederikshavns* Vaaben er der talt i Indledningen. Byens Øvrighed kunde i sin Tid til Justitsministeriet kun indsende Aftryk af et Signet, som viste Kong Frederik VI's Navnechiffer, tvært over hvilket Indskriften SUUM CUIQUE; om det hele staaer: HORNS. HERREDS. JUSTITS- POLITI- OG NOTARIALSEGL.

Stemplet til *Grenaa* Bys ældste Sigil findes nu i oldnordisk Museum og skriver sig sandsynligvis fra det 14. Aarhundrede. Det viser en (Sølv) Bæk, hvorover gaaer en (rød) Bro, forbindende to (røde) Bygninger med store Kors paa Gavlene, hver Bygning mellem en (Guld) Maane og Stjerne (alt i blaat Felt). Af dette Sigil, som Byen endnu førte 1610, findes en formindsket Gjengivelse hos Trap, men Sigillet er her dreiet paa Siden. Af et andet mindre Sigil, som Byen brugte 1584, 1608 og 1648, findes en daarlig Afbildning i D. Atl. Det viser en Bro over Bølger, mindre stiliseret end i det gamle Signet, og derover en Stjerne og en Maane. Vaabenmærket staaer utvivlsom i Forbindelse med Byens Navn, der udledes af det oldnordiske »grind«, der betyder en Bro.

Bykirken i *Hjørring* er helliget St. Catharina, og Byens ældste kjendte Sigil, om hvis Tilblivelsesaar Omskriften: HIØRINGS. SEIGL. ANNO. DOMINI. 1585 giver Oplysning, viser samme Helgeninde med Krone paa Hovedet, et Sværd i den høire og et Hjul i den venstre Haand. Dette Sigil findes anvendt 1610. Et andet nyere Signet benytter Byen 1650 og 1655; det viser samme Mærke, men Helgeninden er her iført en meget folderig Kjortel med Pufærmer og Pibekrave. Efter Omskriften at dømme, som er SANCTTA. CATHARINA. HIØRRINGS. SECRET., maa det være dette Signet, der er afbildet i D. Atl., hvorfra atter Trap har hentet sin Afbildning, men St. Catharina har rigtignok i disse Afbildninger fuldstændig skiftet Udseende og Stilling, idet hun her holder Hjulet i høire og Sværdet i venstre Haand, hun er berøvet næsten hele sin pyntelige Klædedragt, og som en Art Vederlag herfor har man anbragt — endnu et Hjul ovenpaa hendes Underliv og en liggende Mandsperson paa tværs foran hendes Fødder, begge Dele naturligvis kun hidrørende fra en Ukyndigs smagløse Misforstaaelse af de rige Folder i Helgenindens Kjortel. Kun med Hensyn til Hjulet synes D. Atl.'s Tegner at være Synderen, medens den liggende Mandsperson alt tidligere havde udviklet sig af Folderne. Allerede Volf (S. 87) beskriver nemlig Hjørrings Vaaben saaledes: »St. Catharina med en Krone paa sit Hoved og en Stav i Haanden, hendes Kjortel med rød og gul Farve staaende paa et

Fig. 179. Hjørring.

Fig. 180. Hobro.

Fig. 181. Hobro.

Astrag-Gulv, som er sort og gult, hvorpaa ligger en Mand, som haver en Krone paa Hovedet og støtter sig paa sin Albue, udi lige Farver, som forskrevet staaer«. Ad ukjendte og sikker høist vildsomme Veie ere Nogle i den nyeste Tid komne til det Resultat, at samme kronede Mandsperson forestiller »Kong Hjarne«, men de skylde os endnu en Forklaring om, hvad denne nordiske kronede Skjald har med den lilleasiatiske Jomfru at skaffe. Byen har forøvrigt andre Signeter fra dette Aarhundrede, i hvilke Kong Hjarne er bleven til en paa Ryggen liggende Løve eller Drage, der tjener som Skammel for Helgeninden. Det er ikke godt at vide, hvilke Skikkelser, der i kommende Fremstillinger af Byens Vaaben kan udvikle sig af de oprindelig saa uskyldige Kjolefolder, om ikke Byen resolut bestemmer sig til at bortkaste alle disse Forvanskninger og fastslaae, at Hjørrings Vaaben er den hellige Catharina i rødt Klædebon med Guld-Krone og holdende i Hænderne et Guld-Sværd og et blaat Hjul (i Sølv-Felt).

Hobro Bys ældste kjendte Sigil, det Byen endnu benyttede 1584 og 1608, viser en pælvis sat[1] Bro over Bølger, for Broens øverste Ende sees Byens Kirke (?). Af Omskriften kan kun læses: SIGILLUM: DE . . UM . . . ICE HOBRO. Medens dette Sigil har et middelalderligt Præg, saa er et mindre, som Byen benytter 1648, 1650 og 1655, aabenbart af nyere Oprindelse. Det viser en paa otte Pæle hvilende (rød) Bro med Rækværk over (blaa) Bølger, paa hver Ende af Broen staaer en væbnet Mand (i Sølv-Felt).

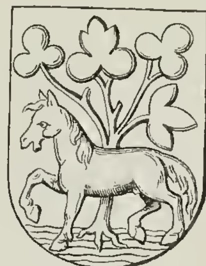
[1] ɔ: paa langs, i Modsætning til bjelkevis: paa tværs.

Omskriften er: SIGILLVM. CIVITATIS. HOPONTI. og over Broen Aarstallet 1648, da altsaa dette Signet blev graveret. Det er paa sædvanlig Vis gjengivet i D. Atl. og hos Trap. Rostgaard har, vistnok forledet af Volfs Beskrivelse (S. 69): »en Bro med sex Stolper, som Vandet løber under, hos hvilken en Vildmand staaer ved hver Ende«, aftegnet de to Vildmænd staaende foran Broen, som han maler blaa med røde Pæle. Byens nu i Gang værende Signet er af ny Oprindelse, det viser en muret Bro paa tre Buer og med Rækværk.

Holstebro By benyttede endnu 1584 og 1608 et meget gammelt, fra Middelalderen stammende Sigil, hvori sees en over en Bro paa en abildgraa Hest ridende harniskklædt Konge med fældet Landse; Bunden bestrøet med Stjerner og Roser. Omskriften med Majuskler er: SIGILLVM. VILLE. HOLSTEDHBRO. I det Signet, som Byen bruger 1648, og som har Omskriften: HOLSTEBROW. STADS. ZIGNET. 1625, sees derimod en paa en Bro ridende Rytter, der med sin Landse fælder en Drage. Et andet Signet med samme Mærke og Omskrift, men uden Aarstal bruges 1650, og atter et tredie med Omskriften: HOLSTEBROW. STAVTS. SIGNET. 1652. bruges 1655. I alle disse tre Signeter er Rytteren iført Datids Dragt og Bunden besaaet med Stjerner, som imidlertid i D. Atl.'s og Traps Afbildninger ere forvandlede til flagrende Fugle, ligesom Trap paa

Fig. 182. Holstebro.

Fig. 183. Holstebro.

Fig. 184. Horsens.

egen Haand har forbedret Signetets Retskrivning. Af disse slette Afbildninger, der gaae igjen i Frølunds Beskrivelse af Holstebro, skriver den ene sig fra Resens Atlas. Rostgaard følger Volf, der (S. 32) beskriver Vaabnet saaledes: en Rytter paa en graa Hest udi en rød Saddel og Guld-Bidsel og Forstykke, som rider paa en Bro og har en Hat paa sit Hoved og et Spyd i sin Haand; hans Klæder ere Sølvstykke, Skiltet er halv rød og halv Guld. Denne mere brogede end heraldisk tiltalende Blasonnering maatte dog vel helst ændres til en over en rød Bro paa en abildgraa Hest ridende Rytter i Sølv-Harnisk med Guld-Krone paa Hovedet i blaat Felt. Fastholdes Tanken om, at Rytteren er den hellige Jørgen, kan tilføies en grøn Drage, som Rytteren dræber med sit Spyd. Stjernerne og Roserne (Guld) ere kun Ornamenter, der kunne medtages eller udelades efter Behag.

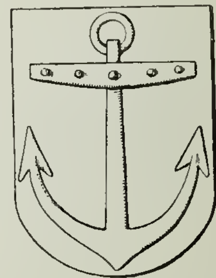
Horsens Bys Vaaben angives overalt at være en foran et grønt Lindetræ staaende hvid Hest i rødt Felt. Hesten staaer i Forbindelse med Bynavnets ældre Skrivemaade Horsnes, om Lindetræet siges i Fabricius: Horsens Kjøbstads Historie S. 7, at det sigter til den fordum paa Byens Mark liggende Lindeskov. Byen har havt et fra det 14. eller 15. Aarhundrede stammende Signet, der endnu brugtes 1584 og hvoraf en Afbildning efter et Aftryk fra 1421 findes i det nys citerede Skrift. Af Omskriften læses: S. CIVIVM. IN. HORSNES. DEI. GRACIÆ. Et andet mindre Signet med Indskriften: SIGNIA. HORSNESIE. 1561. bruges 1648, 1650 og 1655. I begge disse gamle Sigiller er Lindetræet i høi Grad stiliseret. D. Atl. og Trap have en indbyrdes noget afvigende Afbildning af et yngre Signet, hvis Indskrift det første Sted er læst: SIGILLVM. HOTTERSNENSIS. 1661,

medens Trap har SIGILLUM. HOTTERSNENSE 1660. Traps Gjengivelse er den nøjagtigste, hvad der sees af nyere Aftryk af dette Signet, der endnu opbevares i Horsens med et fra den nyeste Tid stammende »Horsens Kjøbstads Magistrats Politi- og Notorial-Segl», visende det samme Mærke.

Fra Middelalderen af besidder *Kolding* By et stort Signet, der viser en af Bølger fremragende Steen, hvorpaa sidder en Ørn med udslagne Vinger, medens en stiliseret Blomst opvoxer foran Stenen: Omskriften er: S. CIVITATIS. IN. KAALDYNG. Det er afbildet i Fyhns Efterretninger om Kjøbstaden Kolding, hvor der gives forskjellige Forklaringer til dette Bymærke; bl. A. gjøres Vaabnet efter følgende Recept parlent: Stenen er en Dynge, Planten en Kaalplante, altsaa »Kaal-Dynge«. Det er naturligvis Signetets egen gammeldags Skrivemaade af Bynavnet, som har givet Anledning til denne kostelige Fortolkning af Figurerne, men forøvrigt synes det næsten, som om den med al sin Barnagtighed en Tid lang har fundet Tiltro, thi den nærliggende Indvending, at Figurerne saa maatte læses bagfra, idet »Dyngen« staaer foran »Kaalen«, har man i to fra en senere Tid stammende Signeter med Indskrift henholdsvis KOLDING. KIØBSTADS. SEGL og KOLDING. KÆMNER. CONTOIR viiselig raadet Bod paa ved at bytte de to talende Figurer om. Ellers kjendes et mindre, rundt Signet, brugt 1608, 1610 og 1648,

Fig. 185. Kolding.

Fig. 186. Lemvig.

Fig. 187. Mariager.

med Indskriften S. CIVITATIS. COLIGENSIS. 1555, og et ottekantet, brugt 1648 og 1655, slet gjengivet i D. Atl., men noget bedre hos Trap. Dette Sidstes Omskrift er: SIGILLVM. SENATVS. COLLINGENCIS og ikke, som D. Atl. har, SECRETVM. SENATVS. COLDINGENSIS. I begge disse sidstnævnte Signeter sees samme Mærker som i det ældste. Hvad Farverne angaae, da skulle disse ifølge Rostgaard være en hvid Fugl paa et sort Bierg ved en grøn Plante (Feltet blaat, Bølgerne Sølv).

Ogsaa *Lemvig* eiede endnu 1584 et fra Middelalderen stammende Signet. Det var rundt og havde indenfor Omskriften: SIGILLVM. SENATORVM. DE. LEEMVVIG. en fra Neden opstaaende Kegle, vistnok en primitiv Fremstilling af en Vig, thi medens de to Rum udenfor Keglen ere udfyldte med Kugler, er Keglen selv overtrukken med Bølgelinier. 1608 havde Byen faaet et andet, smukt udført Signet med en forøget og forbedret Fremstilling af samme Emne, nemlig, som ovenstaaende Afbildning viser, et mellem to græsbevoxede (gule) Klitter af (Sølv) Bølger fremragende rundt (rødt) Taarn med Spir og gylden Fløi imellem to (Guld-) Stjerner (i blaat Felt). Indskriften er: INSIGNIA. CIVITATVLÆ. LEMVIG. Efter dette Signet, som Byen endnu brugte 1610, 1648, 1650 og 1655, og som paa sædvanlig slet Vis er gjengivet i D. Atl. og derefter hos Trap, har Byen i forrige Aarhundrede ladet gravere et andet, langt slettere udført Signet med Omskriften: LEMWIG. BYES. SEYEL, hvilket endnu er i Brug.

Mariager eier et i forrige Aarhundrede graveret Signet visende et Skjold med et Anker, Aarstallet 1757 og Omskriften: MARIAGERS RAADSTV SEIGEL, og D. Atl. V.

524 omtaler et andet ældre med samme Omskrift, men Aarstallet 1700. I det førstnævnte er Ankeret staaende oprejst med Ringen *opad*, men i et andet, 1650 og 1655 brugt Signet, hvis Indskrift kun er MARIAGER, er Ankeret vel anbragt uden Skjold, men dets Stilling med Ringen *nedad* fremgaaer dog tydeligt af det ved Ankeret anbragte Aarstal 1648. Dette Signet er gjengivet med sædvanlig Upaalidelighed i D. Atl.. Trap har Gjengivelse af et andet Sigil, hvis Indskrift lyder: INSIGNE CIVITATIS MARIAGER; det er afbildet med Ankerringen *opad*, men da her intet Aarstal veileder om, hvad der er op og hvad ned, kan det selvfølgelig lige saa godt være brugt omvendt med Ringen nedad, og der turde maaske være Grund til at fastslaa, at Byens Vaaben er et (sort) Anker med nedadvendt (ikke som omstaaende afbildet: opadvendt) Ring (i Sølv-Felt), da Byens ældste kjendte Sigil, brugt bl. A. 1584, 1608, 1610 og 1648, som kun viser et Anker med Omskriften: MARRIAGER, i de fleste af de bevarede Exemplarer er aftrykt med Ringen nedad.

Som D. Atl. (V. S. 9) skriver, er *Nibe* Bys Vaaben »til en Erindring af Indbyggernes fornemste Næringsmiddel« tre (Sølv-) Sild (i blaat Felt). Dette er Byens egentlige Vaaben, hvorimod hertil ikke kan henregnes den Fisker i en Baad og Fiskeruse, som det hos Trap afbildede Bysignet endvidere indeholder. Byens Borgermester udtaler 1885 i sin Skrivelse til Ministeriet en Formodning om, at Vaabnet er givet Byen af Kong Frederik IV sam-

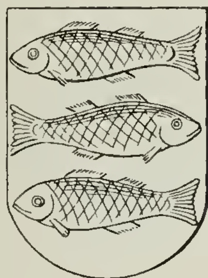

Fig. 188. Nibe.

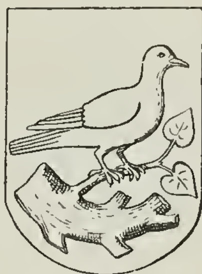

Fig. 189. Nykjøbing paa Mors.

tidig med, at den 19. December 1727 fik Kjøbstadret, men denne Formodning synes ikke at holde Stik, thi vel hedder det i Byens Privilegier af nævnte Dag: »og ville vi ogsaa lade Byen, naar derom til os Indbyggernes allerunderdanigste Forslag indkommer, med et sømmeligt Vaaben og Segl forsyne«, men et saadant Forslag vides ingensinde at være indkommet, og formodenlig er det ovenfor anførte Vaaben saaledes ei heller bleven kongelig confirmeret.

Vaabnet for *Nykjøbing paa Mors* viser en paa en (grøn) Stub siddende (hvid) Due (med rødt Næb og røde Kløer i blaat Felt) og menes vistnok ikke uden Grund at være antaget af Hensyn til, at Byen skylder det nærliggende Dueholm Kloster sin Oprindelse. Foruden et i den nyeste Tid stukket Signet med Omskriften: NYKIØBINGS KIØBSTADS SEGL kjendes et ældre, der brugtes 1608, 1648 og 1650 og har til Omskrift: NIKIØBING : I : MORS : I : Ø : I : 1556. Dette sidste er gjengivet hos Trap efter D. Atl., hvor Indskriften urigtig er læst: NYEKIØBING : I : MORSØE : ST : SEIGL 1556.

Randers By anvendte 1423 et stort Sigil, der viste to paa en Bænk siddende Raadmænd i side Klæder, Omskriften var: SIGILLVM. SENIORVM. DE. RANDRVS. Senere, 1584, 1648, 1650 og 1655, førte Byen et lille Sigil visende en af (blaa) Bølger fremragende (rød) Mur med et stort Porttaarn, hvorfra udgaaer en (rød) Bro, paa hver Side af denne svømme to (Sølv-) Fisk (Lax?). Indenfor Muren hæver sig et Taarn paa hver Side af Porttaarnet (alt i Sølvfelt). Paa et sig derom slyngende Baand læses: S. RAN. DERS. Man fristes til at troe, at Byen har havt to ganske eens Signeter, af hvilke

det ene har manglet de to Fisk, thi medens de i nogle Aftryk ere ganske tydelige, er det i andre aldeles ikke muligt at faae Øie paa dem. De mangle da ogsaa ganske i den forøvrigt gyselig slette Afbildning af dette Sigil i D. Atl., og de ere ei heller komne med i Traps Gjengivelse af denne Afbildning, hvilken Gjengivelse vel er meget oppyntet, men uheldigvis ikke i rigtig Retning. Da de ogsaa mangle i Byens senere Signeter, bl. A. i det smukke Sigil, som Byen anvendte 1610 — den utydelige Omskrift kan maaske læses: sigillum consulum randrusiensium — og som har tjent til Forbillede for den nedenstaaende Afbildning, er det vel meget tvivlsomt, om disse to Fisk bør gjenoptages i Byvaabnet. D. Atl. mener, at Taarnene forestille Slotskirken, St. Klements Kirke og den nuværende Bykirke, men hverken deres Udseende eller Stilling indbyrdes støtter denne Antagelse. Efter velvillig Meddelelse af Hr. Læge *N. H. Bay* i Randers benyttede Byen i forrige Aarhundrede et Sigil med de tre Taarne, Bymuren og Broen, men med Overskriften: RANDER — HVSEN. Nu eier Byen tre forskjellige Signeter, hvert med sin Fremstilling af samme Motiv, men henholdsvis med Indskrifterne: RANDERS. RAADSTUE. SEIGL, RANDERS. RAADSTUE. SEGL og RANDERS. ELIGEREDE. SFGL.

Ribe By har dannet sit Vaaben ved i det danske Rigsvaaben at indføre et andet Felt, visende en Fremstilling af Ribe Domkirke, der dækker den bagerste Halvdel af

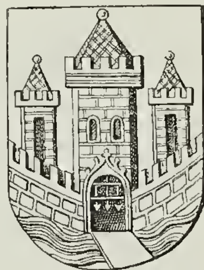

Fig. 190. Randers.

Fig. 191. Ribe.

Rigsvaabnets tre Løver, altsaa et af Guld og Sølv delt Skjold, i 1. Felt fremspringe fra Delingslinien tre halve blaa kronede Løver, i 2. Felt den røde Kirkebygning med et større og et mindre Taarn. Den ældste Fremstilling af dette Vaaben findes i et Sigil fra 1295 blandt Ribe Stiftkistes Diplomer (Nr. 17). Stampen hertil er vistnok for længst tabt, men Byen eier derimod endnu to andre, næsten lige saa ærværdige Signeter, af hvilke det ene, der brugtes allerede 1351 og 1423 og har Omskriften: SIGILLVM. CIVITATIS. RIPENSIS, næsten er en Kopi af Sigillet fra 1295, medens det andet, hvoraf det ældste kjendte Aftryk er fra 1413, har Omskriften: SECRETVM. BVRGENSIVM. DE. RIPEN. og en hel anden Fremstilling, nemlig Jomfru Marie i en gothisk Portal, der har fem Hjerter (eller Søblade) paa hver Side, og forneden i Sigillet en gaaende Løve. 1610 og 1648 brugte Byen et meget mindre Sigil med Indskriften: ARMA. CIVITATIS. RIPENSIS og Aarstallet 1554, og 1648 og 1655 et andet, lidt større end dette sidste med samme Indskrift, men Aarstallet 1553; begge have de Felterne med de tre Løver og med Domkirken, der dog her viser sig i en ombygget Skikkelse. Dette Byens smukke Vaabenmærke har naturligvis ikke kunnet undgaae at blive bedrøvelig misforstaaet og forvansket under senere Tiders totale Mangel af heraldisk Begreb, og deler i saa Henseende Skjæbne med Byen Flensborgs paa en ganske tilsvarende Maade af Skjoldet med de to sønderjydske Løver dannede Vaaben. Saavel i D. Atl. som i det hos Trap afbildede Sigil fra dette Aarhundrede fylder Domkirken det hele Felt, medens der ud af dens store Taarn paa den mest meningsløse Maade springer tre smaa Løver. Ja! endnu

i Kinchs Ribe Bys Historie I. S. 622 beskrives Vaabnet saaledes: Domkirkens vestlige Ende med tre fra det store Taarn ud i Luften fremspringende Løver! Intet Under, at Rostgaard maler Løverne røde og Kirken sort.

Ringkjøbing By fører (i Sølv-Felt) en paa (grøn) Jord staaende (sort guldbevæbnet) Ørn, der dog maaske ifølge sin flyvefærdige Stilling mere heraldisk rigtig burde betegnes som en Falk. Af Byens Sigiller kjendes et større med Indskriften: RINGKIØBINGE. STADS. SECRET., anvendt bl. A. 1608, og et mindre med Indskriften: RINKIØBING. STADS. SECRET. ANNO. 1625, brugt 1650 og 1655. Det sidste er paa sædvanlig Vis

Fig. 192. Ringkjøbing.

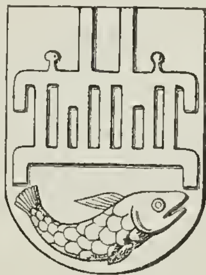

Fig. 193. Skagen.

gjengivet i D. Atl. og hos Trap. De hos Byens Borgermester nu beroende to Signeter, af hvilke det ældste er fra 1745 og har Omskriften: RINGKIØBING. STADS. SEIGEL, hvorimod det andet kalder sig: RINGKIØBING. BYESKRIVER. OG. NOTARIAL. SEGL, vise begge en Ørn, som kun mangler Forgyldningen for at være en tro Kopi af de til Kakkelovnspryd bestemte, noksom bekjendte Gibsørne.

Skagens gamle Kirke var viet til St. Laurentius, og denne Helgens Emblem, Risten, er Byens Vaabenmærke (Sølv i Rødt). Byens ældste kjendte Sigil, brugt 1535, viser en Fisk under Risten og har tjent til Forbillede for den ovenstaaende Afbildning.

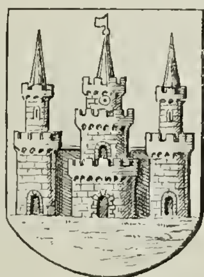

Fig. 194. Skanderborg.

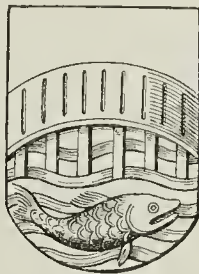

Fig. 195. Skive.

Af Omskriften kan kun læses: sigillum civitatis . . . ha . . . Et 1584, 1608 og 1610 benyttet Sigil har ligesaa lidt som de nyere den nævnte Fisk. Derimod ses Risten i et Skjold og er omgiven af flere utydelige Figurer (Bogstaver?). Indskriften er: SIGILLVM. SCHAFININGE. Endelig bruges 1648, 1650 og 1655 det i D. Atl. og hos Trap afbildede Sigil med Risten i et Skjold og Omskriften: VORIS. HOB. THILL. GVDT. ALLEN. 1630. Fra dette Aarhundrede skriver sig det i Byen beroende »Justits og Politisegl«, som viser en paa Skagens Pynt staaende Fru Justitia med Sværd og Vægtskaal.

Vaabnet for *Skanderborg* By er ligesom dens Plads blandt Landets Kjøbstæder af ny Datum. Det viser et Taarn i tre Etager med Spir og to med dette Taarn forbundne mindre Taarne, hver med sit Spir (Rødt i Sølv). Man har altsaa ikke tilsigtet en Gjen-

givelse af Taarnene paa Skanderborg Slot, ialtfald ikke som disse saae ud paa de kjendte Afbildninger; men det maatte dog vistnok være tilladt at anvende disse.

Volfs Encomion S. 50 siger, at *Skive* Bys Vaaben er en Ørred, men det i Byen selv bevarede gamle Signet med Omskriften: SHIVE. STADZ. SECRET. ANO 1579 viser denne Ørred (Sølv) svømmende i (blaa) Bølger under en (rød) Bro (i Sølv-Felt). Samme Mærker, men i en noget forskjellig Fremstilling, sees i de Sigiller, som Byen brugte 1608—10 og 1650—55, henholdsvis med Indskriften: SIGILVM. DE. SCHIVENSIS. 1584 og SKYWE. STADZ. SECRET. Af det førstnævnte Signet fra 1579 findes Afbildninger i D. Atl. og hos Trap; den sidste er den correcteste.

Sæby har nok forhen heddet Mariested, Byens Kirke er i hvert Fald helliget Vor Frue, hvorfor ogsaa Byvaabnet viser Guds Moders kronede (blaaklædte) Billede med Christus i en gylden Straaleglorie og siddende i en (Guld-) Halvmaae (i rødt Felt). Et Skjold med denne Fremstilling fandtes baade i det store Sigil med Omskrift: SIGILLVM. SEBIENSE, som Byen brugte 1584, 1608 og 1610, og det mindre med Omskriften: SEBBI. CENSIS, anvendt 1648 og 1650. Af det første findes stærkt formindskede og forvanskede Afbildninger hos Trap og i D. Atl. Nu synes Byen slet intet Signet at have, det sidste er forsvundet i Mands Minde.

Fig. 196. Sæby.

Fig. 197. Thisted.

Fig. 198. Varde.

Ogsaa *Thisted* Vaaben, som formenes at være Byen givet af de katholske Bisper, viser Jomfru Maries (rødklædte) Billede med Christusbarnet i en gylden Straaleglorie (i blaat Felt). Et og det samme gamle Sigil med Omskriften: SIGILVM. C. TISTD. er brugt under samtlige Hyldinger. I D. Atl., men langt bedre hos Trap er afbildet et andet, meget udslidt Signet, der endnu bevares i Byen. Det har Omskriften: SIGILLVM. THISTADIENSIS.

Varde By har fra Middelalderen bevaret et meget interessant gammelt Signet med Omskriften: SIGILLVM. VILLANORVM. IN. OPIDO. WARWITH omkring Byens Mærke, en gaaende (Guld-) Løve eller rettere Leopard (i blaat Felt). Under Hyldingerne er dog anvendt et andet Sigil af mindre Størrelse med Indskriften: **warde bieiis sivgneth mdxlvii** omkring en kronet Løve. Heraf findes en aldeles forvansket Afbildning i D. Atl. og hos Trap. I Texten føres Forvanskningerne endda et Skridt videre, idet det hedder, at Vaabnet er en kronet Løve, staaende opreist over et Vand. I Afbildningerne er Løven vel kronet, men til Vandet sees der lige saa lidt som i de originale Sigiller noget Spor.

Veile Bys Vaaben er en stiliseret Gjengivelse af Byens Beliggenhed, nemlig en under en (rød) Bro mellem to (grønne) træbevoxede Bakker løbende (blaa) Bæk (i Sølv-Felt). Det ældste kjendte Sigil er fra 1423 og har Omskriften: SIGILLVM. CIVITATIS. WÆTHÆLÆ.; et mindre Signet, brugt alt 1608 og endnu bevaret i Byen, har Indskriften:

SIG. CIVIT. WEILENSIS. 1601. og er slet gjengivet i D. Atl., men noget bedre hos Trap. Forresten har Byen i den nyeste Tid ladet sig stikke et nyt Signet efter Sigillet fra 1423; nu med Omskriften: SIGILLV. CIVITATIS. WEDALA.

Viborgs ældste Bymærke, som det findes i et gammelt Sigil, brugt 1355 og 1423, er to (blaaklædte) Raadmænd, siddende hver i sin (røde) Portal (i Guld-Felt). Omskriften lyder: SIGILLVM. SENATORVM. VIBERGIESIS. CIVITATIS. Det er gjengivet i Ursins: Stiftsstaden Viborg og i en formindsket Skikkelse hos Trap. Et mindre, men ogsaa meget gammelt Sigil benyttede Byen under Hyldingerne 1608—55; det viser samme Fremstilling,

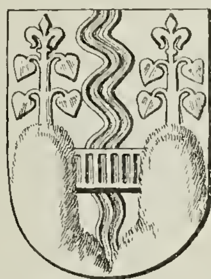

Fig. 199. Veile.

Fig. 200. Viborg.

men med Omskriften: S. SENATORVM. WIBERGIENSIS. CIVITATIS. Det er gjengivet i en høist forvansket Skikkelse i D. Atl.; bl. A. ere de to Raadmænd blevne til Adam og Eva, og Portalen til Kundskabens Træ. Dette skyldes dog en ældre Tradition, thi allerede Encomion veed at berette, at Viborgs Vaaben er Adam og Eva, men Ursin mener dog, at den ikke er ældre end 1726, da Ildebranden ødelagde de gamle Signeter. Nu har Byen tre Signeter med det urigtige, flove Mærke: 1) med Mærket i et kronet Skjold og Omskriften: WIBORG. RAASTVE. SEIGL, 2) med Mærket uden Skjold, men dog med Krone og Omskriften: WIBORG. STADS. NOTARII. SEIGL og 3) med Mærket uden Skjold og Krone, men med Omskriften: WIBORG. BYETINGS. SEGL. Her tiltrænges i høieste Grad en Tilbagevenden til det oprindelige Mærke.

Om Løven i Kunsten.

Af **Julius Lange**.

BLANDT alle Dyr er Løven det *berømteste*. Den fører saa at sige to Tilværelser: en i Virkeligheden og Naturen, en anden i Sagn, Digtning, Tale og Kunst. Den første overlade vi til Naturhistorien, som bl. a. lærer os, at Løven *har været* en Stormagt blandt de levende Væsener, men at dens Herredømme og Raaderum i Aartusinders Løb er blevet meget stærkt indskrænket. Vor Opgave er det kun at tale om Løverne i *Kunsten*. Og medens Naturløven er bleven fortrængt fra saa mange Lande, hvor den i gamle Dage spillede Mester, har Kunstløven udbredt sig over Verdensdele og Lande, hvor den virkelige Løve aldrig har hørt hjemme, saaledes f. Ex. over Danmark, ja endog over Island. Billeder af Løven og Sagn om den ere overleverede fra det ene Folk til det andet, over

hele Jordkloden. Det er en helt vidt forgrenet Historie, som vel til syvende og sidst har sin Rod i et Indtryk af Løvens virkelige Skikkelse og Liv, men paa mange Steder har fjernet sig vidunderlig langt fra dette Udgangspunkt, saa at det næsten ikke er til at genkende. Naar vi nu til Dags gaa til de zoologiske Haver — disse milde Stiftelser for gamle, fornemme Dyreslægter, der have set bedre Dage — og gerne først og fremmest aflægge Løven vort Besøg, saa er det næppe en egentlig zoologisk Interesse, der drager os: vi have Hovedet fuldt af Billeder, Historier og Sagn om Løven og ere nysgerrige efter at se det Dyr, som frem for noget andet har kunnet sætte Menneskets Fantasi i Bevægelse.

Hvad Løven har været for Menneskehedens Opfattelse og særlig for Kunsten, er en Sag, som et Tidsskrift for Kunstindustri skylder nogen Opmærksomhed. Thi Billedet af dette ædle Dyr — af hele Skikkelsen eller af Hovedet, eller rettere: Ansigtet — hører ikke alene hjemme i den rene Fremstillingskunst, Maleri og Skulptur, men er fra den gaaet over til Dekoration og Ornamentik i saa godt som alle Stilarter, fra de fjerneste Tidsaldere indtil de nyeste. Der kunde om Løvens Kunsthistorie — uden Overdrivelse — leveres et Illustrationsværk i mange tykke Bind, og Fremtiden vil maaske engang paatage sig denne Ulejlighed. Æmnet frembyder meget lærerige Sider, som gaa langt ud over en Kuriositets-Interesse. Men foreløbig maa Læseren lade sig nøje med en beskeden Artikel, der kun gaar ud paa at fremhæve det Vigtigste af hvad Kunsten, navnlig Oldtidens, frembyder i denne Retning.

Fig. 201.
Løvehoved tegnet i Amsterdam efter Naturen af J. Th. Lundbye.

* * *

Løvens mageløse Berømmelse staar uden Tvivl i Forbindelse med, at den i den tidligere Oldtid hørte hjemme i alle Landene, som lejre sig om Middelhavets indre, østlige Krog, saa vel de europæiske som de asiatiske og afrikanske. Og det er jo netop fra disse Lande, at Kilderne udsprang til den gammel-europæiske, den »klassiske« Kultur, Litteratur og Kunst. Saavel de ældste græske Skjalde som det gamle Testamentes Forfattere have kendt Løverne ret godt i deres vilde Tilstand: allerede derved er Løvens Ry sikret i hele den europæiske Kultur, den hedenske saa vel som den kristelige.

Hvor der udviklede sig en tæt Civilisation med store Byer, som i Nildalen, paa den ioniske Kyst eller i det sydlige Grækenland, vege de store vilde Dyr vel noget tilbage; men man havde dem dog i ikke lang Frastand. I Syrien, Lilleasien og Makedonien vrimlede der af Løver, vistnok hele Oldtiden igennem. Mod Øst strakte dens Herredømme sig over Euphrat- og Tigris-Landene, Persien og omtrent midtvejs ind i Forindien. Dér var i Oldtiden som i Nutiden Grænsen for dens Omraade: længere mod Øst afgiver den de blodige Forretninger til sin Kollega og Frænde Tigeren, som jo ogsaa varetager dem med stor Dygtighed og Nidkærhed i hele det østlige Asien, endog et Stykke op i Sibirien.

Der var i de østlige Middelhavslande ogsaa andre vilde eller utæmmede Dyr, som vakte Menneskets Beundring, og som fejredes i Ord eller Kunst: Pantheren, Vildsvinet, den store Oxe, for ej at tale om Nilhesten og Krokodilen (*Behemoth* og *Leviathan*)

der skildres med en saa uforlignelig ildfuld og storstilet Veltalenhed i det gamle Testamente (Jobs Bog Kap. 40). Men de sidstnævnte store Uhyrer have kun ringe Udbredelse og komme sjælden til Syne; deres Skikkelser ere desuden modbydelige og vække Afsky og Rædsel. I hele Dyreverdenen maatte Løven dog anses for den ypperste: prøvede nogen af de andre, eller Mennesket selv, Kræfter imod den, saa var den født Sejrherre. Deraf har den ogsaa, naar den rejser Hovedet, sin imponerende Holdning, der ligesom udtrykker en medfødt og i Slægten nedarvet stolt og tryg Sejrsbevidsthed. Desuden er den saa smuk: dens store, brede Ansigt, omfattet af den prægtige Manke, faar ved sin bevægelige Hud et ualmindelig rigt og udtryksfuldt Minespil; Øjnene ere fremadvendte ligesom Menneskets. Dens Røst er som en Torden at høre. Om dens Tankegang i Virkeligheden er højsindet, kan man ikke se udenpaa den; men dens Væsen vækker Forestilling om kongelige Egenskaber: dens uhyre Styrke i Angrebet, naar den med et vældigt Spring kaster sig over det levende Bytte, afvexler med en Flegma og Ladhed, der ikke lader sig forstyrre af Smaating og kan forvexles med Storsindethed.

Vor egen Tids Kunst, navnlig den franske, har ikke sjældent gjort Grupper af Løver i Kamp med store Slanger, Krokodiler og lignende Øgler — meget effektfuldt og romantisk, men næppe i Overensstemmelse med Løvens virkelige Natur. Den er ingen Don Quixote, som gaar i Kamp mod Vejrmøller, og spiller ikke Helt mod Dybets Magter. Den er tværtimod en god Madstræber, som alene driver sin Jagt efter Bugens Tilskyndelse. Dens Føde er de store varmblodige Planteædere, som Naturen ikke har udstyret med Vaaben som dens Kløer, Kæber og Tænder eller med dens Muskelstyrke og Smidighed. De ere i Forhold til den værgeløse eller i hvert Fald ikke dens Jævnbyrdige. Løven kaster sig over Oxer, Hjorte, Svin, Kameler, Geder, Antiloper og Faar, knækker deres Hals, drikker deres Blod og æder deres Kød: om Modstand og Kamp er der meget sjældent Tale. Og anderledes have de gamle Folkeslag, som kendte Løven bedst, heller ikke fremstillet den. Men deres store Beundring for dens Heltegerninger bliver derfor et Karaktertræk, som egentlig ikke kan regnes den ældste Menneskeheds Tænkemaade til Ære. Hvad man saa op til og bøjede sig for i Ærefrygt, det var fra Begyndelsen af ikke Modet og Tapperheden, det var *Overmagten,* Sejren, Evnen til at slaa ned.

Man kan vel antage, at Mennesket i den forhistoriske Tid, fra hvilken vi hverken have Skrift eller Billede tilbage, har betragtet Løven som et Væsen, der var ypperligere end det selv. Den besad jo i fuldt Maal netop *den* Overlegenhed saa vel over Mennesket selv som over de øvrige Dyr, der oprindelig blev agtet højest, nemlig den fysiske. Om Løven nogensteds ligefrem er dyrket som Gud — som Tilfældet har været, ja endnu paa visse Punkter er, med Tigeren eller med Slangen —, derom har jeg Intet at melde; men i hvert Fald spiller Løven dog en betydelig Rolle i Mythologien. Efterhaanden lærte Mennesket sig saa til at erstatte sine naturlige Mangler i Kampen mod de store Dyr ved Bue og Pile, Spyd og Sværd, saa vel som ved Eftertanke, Kløgt og List: det blev et modigt og selvtillidsfuldt Dyr, som vidste, at det kunde tage Kampen op selv med de største. Saa lærte det sig ogsaa ved Tale og ved Billede at fastholde og meddele Forestillinger; men de Billeder, der ere os efterladte fra de allerældste Kulturtrin (navnlig fra Stenalderens Knokkelhuler i Frankrig) vise os, at det næsten alene var de store Dyr, som interesserede Mennesket, fyldte dets Fantasi og sysselsatte dets Efterlignelseslyst. Mennesket skred videre, man bosatte sig i store Samfund og udførte monumentale Værker, de ældste Værker af højere Kunst; men endnu i dem ere Dyrene aabenbart den kæreste Genstand for Fremstillingen. Ja man kan med Sandhed sige, at det er i den ældste Periode af Kunstens Historie, at man finder de bedste Fremstillinger af de store vilde Dyr, som Kunsten overhovedet har frembragt. Uagtet denne gamle Kunst i Dyrebillederne som i alt andet kan vise tekniske Ufuldkommenheder, som man senere hævede sig over,

aabenbarer den dog en frisk, sympathisk Forstaaelse af Dyrelivet, som man senere ikke finder Mage til. Dengang var Mennesket endnu Nabo til Dyret i dets vilde, naturlige Tilstand; Dyrets Stormagtsrolle i Livet var endnu ikke ganske forbi. Det var den stolteste Lyst og den højeste Ære endog for Samfundets Ypperste, for Konger og Helte, at nedlægge og udrydde de vilde Dyr. Og i Kampen imod dem bliver Mennesket selv noget af et vildt Dyr: dets Blod svulmer stærkere og friskere i Faren, som hvert Øjeblik kan bringe det til at flyde. Det er det, som man mærker i Kunsten og Poesien fra hine gamle Tider, og som tit kan give den en mageløs Styrke og Glans.

I Fortællingen om Løverne i Kunsten gøre derfor de ældste Tider Fordring paa en forholdsvis stor Plads.

* * *

Det er mærkeligt, at den ældste europæiske Poesi, man kender, Iliaden og Odysseen, omtaler Løven meget hyppig, men egentlig slet ikke idealiserer den. Den giver os netop Billeder af den *virkelige* Løve, som den skildrer gennem en Række vidunderlig friske Iagttagelser paa første Haand efter Naturen. Vi have her den umiddelbare Beskuelse af Virkeligheden, som er Grundvold og Udgangspunkt for al symbolsk Betragtning af Løven og alle Fabler om den. Man kan vel, især i Ægypten, paavise Billeder af Løver og digteriske Udtryk om dem, som ere langt ældre end de Homeriske Digte, men Intet, der fører os nærmere til Kilden, det reale og personlige Kendskab til Dyret, som det er i Naturen.

Hvad kunde ikke en dristig Jæger, som, omtrent 1000 Aar før Christi Fødsel, klatrede omkring paa Hellas' eller Lilleasiens skovgroede Bjerge, faa at se paa ensomme Steder! Højt oppe paa Fjældet ved en sparsomt-rindende Kilde møder Løven Vildsvinet, de komme begge for at slukke deres Tørst. En kort, rasende Kamp mellem de vilde Bæster: Kampen ender naturligvis med, at Løven staar sejrende over den stønnende Orne (Iliad. 16, 823 ff.). Det er en Scene fra det rene Naturliv, kun tilfældig iagttaget af et Menneske, der har tittet frem fra sit Skjul med bankende Hjerte og forbauset opspilede Øjne. Eller Løvinden fører sine Unger gennem Skoven og møder en Skare Jægere:

— — — umaadelig kry af sin Styrke
Trækker den Brynene ned, og Øjnene kniber den sammen.
(Iliad. 17, 133).

Men for det meste finde vi dog hos Homer Løven nærmere ved Menneskenes Boliger, som Røver i Kvægfolden, ligesom Ulven i andre Lande og til andre Tider, men rigtignok en djærvere, skønnere og frygteligere Skikkelse end Ulven. Har Løven ladet sig se eller høre, saa flokkes samtlige Mænd fra Landsbyen; dog i Førstningen gaar den sin Gang uden at ænse Mændene; men kaster saa en forvoven Knøs sit Spyd, da skyder den Ryg og spiler Gabet op, mens Fraaden skummer den om Tænderne; dens modige Hjerte fnyser i dens Bryst og med Halen pisker den sine egne Sider for at hidse sig til Angreb:

Farer saa frem med gnistrende Blik for enten at myrde
En af de samlede Mænd eller lade sit Liv udi Stimlen.
(Iliad. 20, 165).

Eller den snapper, allerede inden Mændene komme paa Benene, den bedste Kvie ud af Hjorden, griber den med sine kraftige Kæber og knækker dens Halsben, flænger sit Bytte grisk og sluger dets Blod og Indvolde — saa komme Hyrder og Hunde stimlende, hujende i Frastand; men Ingen vover at gaa den til Livs; »thi den blege Forfærdelse slaar dem« (Iliad. 17, 61). Man ser, at om Løven end er Røver, saa er den dog ogsaa af Naturen Helt.

Men det er ikke her Stedet til at opskrive alle de mærkelig levende, præcist iagttagne Træk af Løvernes Liv, som findes hos Homer[1]. Kun maa det endnu være tilladt at fremdrage et Exempel paa, at Skjalden aldeles ikke overdriver Løvens Heltemod, men ogsaa kender den fra dens svage Side. Han skildrer, hvorledes

— — — den gulbrune Løve fra Oxernes Stald udi Vangen
Drives af Hunde paa Flugt og af modige Karle fra Landsby,
Som den udslagne Nat er paa Færde, at ej den skal snappe
Bort fra Hjorden det fedeste Nød; frem farer da Løven
Grisk paa Kød, men forgæves: fra dristige Hænder imod den
Flyver et Mylr af Spyd saa vel som af blussende Brande;
Svart for disse, trods alt sit Mod, den ræddes i Hjertet,
Slukøret lakker den hjem, saa snart det begynder at dages.
(Iliad. 11, 546 ff. = 17, 659 ff.).

Hvo føler ikke i disse Træk, at dette er Noget, som Skjalden selv har set og oplevet! Sandt at sige har man langt Mere af Selvsynets Friskhed i hans Skildringer af Løverne end i hans Fortællinger om Heltene. Saadanne Skikkelser som Achilleus og Hektor eller Begivenheder som Trojas Belejring ligge ganske sikkert udenfor hans personlige Erfarings Omraade og skildres efter Tradition, Sagn og Fantasi; derfor kommer Skildringen ogsaa til at indeholde Stænk af noget Hult og Rhetorisk, som naar Achilleus løber *tre Gange* rundt om Trojas Mure med den flygtende Hektor foran sig, eller naar Heltene midt under Slagets Tummel holde lange Taler og Samtaler eller opregne deres Slægtregistre, inden de slaas med hinanden. Alligevel er Fortællingen om Mennesker, Heroer og Guder helt igennem Hovedsagen for Homer, ja egentlig den udelukkende Genstand for hans Digtning; Løverne komme kun med som *Billeder* paa Heltene og deres Færd, i *Sammenligninger*, der indledes med Ordene: »som en Løve, der — —« eller: »som naar en Løve — —«, eller desl. Sammenligningen former sig vel til et lille Dyremaleri af selvstændigt digterisk Værd, men Dyreskildringen er dog aldeles underordnet Menneskeskildringen som et tjenende Middel. For saa vidt indeholde altsaa de Homeriske Løveskildringer, til Trods for deres Realisme i Udmalingen, *en begyndende Symbolik*. Senere fik Løven blandt alle Dyr et Slags Privilegium paa at være Symbol paa Heltemodet. Men hos Homer er denne Symbolik netop kun i sin første Vorden og øses i hvert enkelt Tilfælde frisk op af Livserfaringens Væld. Her er Løven ingenlunde det fastslaaede Billede paa Helten; naar det passer Digteren, tillader han sig ogsaa at sammenligne en Helt som Aias med et stædigt Æsel.

Om Forfatteren af de Homeriske Digte vides som bekendt intet Historisk: man véd knap engang, om han har været en enkelt Personlighed. Men netop gennem Sammenligningerne i Iliaden og Odysseen har man dog en Lejlighed til at gøre en Slags personlig Bekendtskab med det Menneske eller den Slags Mennesker, som de store episke Digte skyldes. Thi Meningen med en Sammenligning er jo at paakalde Forestillinger, som ere først og fremmest Digteren selv, dernæst hans Tilhørerkreds vel bekendte af Livets Erfaring, for gennem dem at anskueliggøre det Ubekendte. Saaledes kunde man ved at samle alle de Homeriske Sammenligninger og nøjere efterse, hvad de indeholdt, vinde ret tydelige Forestillinger om den Erfaringskreds (det *Milieu*), hvoraf Digtene ere udgaaede. Resultatet af en saadan Undersøgelse vilde vel omtrent gaa ud paa, at »Homer« i sine yngre Aar havde tumlet sig først som Hyrde og Jæger, inden han som

1. Se (navnlig i Wilsters Oversættelse af Iliaden) især følgende Steder: 3, 23; 5, 136; 5, 554; 8, 338; 11, 113; 11, 172; 11, 474; 11, 546; 12, 41; 12, 289; 13, 198; 15, 271; 15, 323; 15, 630; 16, 756; 16, 823; 17, 61; 17, 109; 17, 133; 18, 318; 18, 573; 20, 165.

ældre Mand blev en hædret Skjald og Tallerkenslikker i Kongsgaarden, hvor han dog vedblivende stod i et fortroligere Forhold til Porthunden og Svinehyrden end til Herskabet.

* * *

De ældste kunstneriske Billeder, der kendes af Løven, hidrøre fra *Ægypten.*

Den findes allerede paa »det gamle Riges« Monumenter fra det 5te Dynasti, som Nogle henføre til omtrent Aar 2600 før Christus, nemlig paa Vægrelieffer i Gravene ved Sakkarah, i Nærheden af det gamle Memphis, Nord-Ægyptens Hovedstad. Der er f. Ex. Afbildninger af Løver, indespærrede i stærke Træbure, som Tjenere trække afsted paa Kælker; man ser deraf, at Ægypterne holdt Løver i Fangenskab. Et andet Sted ser man en Løve, der overfalder en Oxe. Løven tager Tingen med Ro, den sidder paa Hug med løftet Hale foran den staaende Oxe, bider om dens Mule og løfter en af Forpoterne op imod dens Hoved. Og Oxen lader sig taalmodig æde, idet den kun rykker Kroppen lidt tilbage og forresten ytrer sine Følelser af Skræk paa en Maade, der er meget tydelig, men ikke godt kan beskrives for høviske Ører. I nogen Afstand knæler en Mand, der holder to Jagthunde, han peger hen imod denne Scene, der altsaa skildres som Noget, en Jæger kunde faa at se paa sine Strejftog — ligesom hos Homer.

Men Relieffet er ikke nær saa godt som de Homeriske Løveskildringer. Løvens Adfærd er fremstillet paa en barnagtig og lidet troværdig Maade, der klart nok viser, at Kunstneren ikke har set slige Ting med egne Øjne. Dens Figur er heller ikke godt tegnet. Dette er paafaldende nok, fordi Sakkarah-Relieflerne ellers indeholde ypperlige Skildringer af det virkelige Liv. Sagen er vel den, at Billedkunsten her som allevegne langt mere end Digtekunsten knytter sig til de store Byer — Memphis var dengang formodentlig den største By paa hele Jorden —; men de store Byer holde altid de store Rovdyr paa saa lang Afstand, at der kun sjælden gives Lejlighed for Indbyggerne til at se dem tumle sig i Frihed. Kunstneren maa da lade sig nøje med paa sin Vis at genfortælle, hvad han har hørt af Jægeren.

Senere er Løveskikkelsen i ægyptisk Kunst overvejende en symbolsk eller mythologisk Figur. En af de ægyptiske Statuetyper, som man finder allerhyppigst i Museerne, er Gudinden med Løvehovedet, Sekhet; Hovedet er kombineret med en Paryk, som Ægypterne sædvanlig bar dem: det minder om Hanløvens Manke, uagtet Hovedet vel egentlig skal være en Løvindes. Man siger, at denne Løveguddom skal betyde Sommer- og Middagssolens fortærende Brand, hvorfor den ogsaa bærer en linseformet Solskive over Issen. En Sekhetstatue findes i Ny Carlsberg Glyptothek, et Hoved af en anden i Nationalmuseet (derfra den her vedføjede Afbildning, Fig. 202). Dette Hoved er meget karakteristisk for Ægypternes Stil i Fremstillingen af Løven. Det er fremstillet i absolut Ro, legemlig saa vel som sjælelig, og gør derfor et vist mysteriøst Indtryk, som om man saa ned i et miledybt Hav under en spejlblank Overflade. Og denne Ro i Udtrykket genfinde vi ogsaa i de Løver af ægyptisk Kunst, som legemlig ere fremstillede mere i Bevægelse; den stemmede med Ægypternes Følelsesmaade saa vel som med deres Øjes ejendommelige Opfattelse af Formen.

Da vi i vor Barndom og Ungdom lærte at tegne, indpræntede vore Lærere os at opfatte de Linier, der for en sløvere Betragtning vise sig som rent krumme, i bestemte *Vinkler* og at indøve os i nøjagtig at iagttage Beliggenheden af Vinklernes Toppunkter — en sund og god Lærdom, der som bekendt ogsaa er systematisk gennemført i franske Fortegninger for Begyndere. Denne elementære Regel for Tegnekunsten maa aabenbart have spillet en stor Rolle i de ægyptiske Kunstskoler: det er i Virkeligheden Ægypterne, som først have fundet Reglen og lært Menneskeheden den. Og den gælder jo ikke alene for Tegning paa en Flade: den er maaske endnu nødvendigere for Fremstillingen af

Formen i Volumen, som er Opgaven for Billedhuggerkunsten. I den Kunst at opfatte et Volumen i dets bestemte Kanter og i dets Fladers indbyrdes Leje er den ægyptiske Skulptur endnu den Dag i Dag uovergaaet, eller rettere — det kan siges uden Overdrivelse — uopnaaet. Det er forbausende at iagttage den Sikkerhed, hvormed hine gamle Kunstneres Forestillingsevne har kunnet rumme og fastholde ethvert Volumen i dets ejendommelige stereometriske Tilsnit, undertiden endog til de allerfineste Træk; jeg antager derfor ogsaa, at Afstøbninger over ægyptiske Skulpturstykker ville kunne benyttes med stor Fordel i vore Skoler for elementær Tegning og Modellering. Ægypterne gaa altid ud paa at opfatte Formen kantet og paa at give de mellemliggende Flader med et vist helt og storskaaret Snit: Detailformen er næsten kun tegnet paa Hovedfladerne eller dog gengivet i meget fladt og lavt Relief. Og en god Prøve paa Ægypternes Evne i denne Retning frembyder netop deres Behandling af Katte- eller Løvehovedet, som er et meget vanskeligt Volumen at opfatte rigtig. Idet de saaledes gaa ud fra den stereometriske Opfattelse af Formen, mærker man, at de have mindre Øje for og ere trængt mindre dybt ind i dens organiske og anatomiske Bygning: dette Studium tilhører et senere og højere Udviklingsstade; men det er rigtigt at begynde som Ægypterne begyndte. Saaledes kommer der noget vist »krystallinsk« ved deres Former; og der kan jo ikke være Tvivl om, at andre Nationer, navnlig Grækerne, ere komne videre i Gengivelsen af det bevægede Liv i Formen, af dens Sjæl og Udtryk. Men det, hvori Ægypterne havde deres særegne Styrke, det skarpe Blik og den fine Smag for den rolige Form, kan udmærket iagttages paa Gudinden Sekhets Løvehoved.

Fig. 202.
Den ægyptiske Gudinde Sekhet med Løvehovedet (Nationalmuseet).

At gætte, hvad Ægypterne i hvert givet Tilfælde har ment med en Løveskikkelse, hvilken skjult Betydning de have indlagt i den, maa blive Ægyptologernes Sag og har kun sjældent Betydning fra et kunstnerisk Synspunkt. For det meste er Løven *Kongen.* Efter Nutidens Sprogbrug vilde vi sige, at den er *et Sindbillede paa Kongen* — nemlig som den Overmægtige, der slaar sine Fjender til Jorden —; men Ægypterne have maaske tænkt sig en anden og nærmere Forening af de to Forestillinger end hvad vi forstaa ved »et Sindbillede«. Løven fremstilles f. Ex. med Kongens Hoved i Stedet for sit eget: det er den saakaldte Sfinx, der i Ægypten har en rent anden Betydning end den græske Sfinx, som desuden altid er kvindelig. Man ser ogsaa Løven i hel Dyreskikkelse følgende ved Siden af Pharaos Stridsvogn, hvor han farer frem mod sine Fjender. Dette er vist med Urette blevet forstaaet saaledes, at Kongen førte en virkelig, tæmmet, eller til Kamp mod Fjenderne afrettet, Løve med sig i Krigen: Løven er her snarere Kongens egen krigerske Dæmon, hans *Ka,* som Ægypterne vilde sige, eller »Fylgje«, som de gamle Nordboere vilde have udtrykt sig. Man mindes Fortællingen i Rolf Krakes Saga om Bødvar Bjarke, hvis Fylgje kæmpede i Slaget i Skikkelse af en Bjørn. Ægypterne vare jo særlig fortrolige med Forestillingen om noget Guddommeligt i Dyrene og kunde derfor let tænke sig det Guddommelige i Mennesket, særlig Kongen, — hans blivende, evig varende Karakter —

i Skikkelse af Løven. — Desuden er Billedet af Løven blevet benyttet af Ægypterne ligesom af andre gamle Folkeslag som Vogter for det Hellige, en Trusel mod hver den, som vil bryde Helligdommens Fred, altsaa hvad Grækerne kaldte et Apotropaion, et afvendende, bortvisende Symbol. Dette gælder formodentlig ogsaa om de to prægtige Granitløver i lidt over naturlig Størrelse, som fra Barkalbjerget i Nubien ere komne til det britiske Museum, og af hvilke den ene er afbildet her (se Fig. 203). De hidrøre fra den store Erobrer Amenhotep III's Tid i det 18de Dynasti, omtrent ved Midten af det andet Aartusinde før Christi Fødsel. Denne Konge er ogsaa berømt for sine store Løvejagter i de østlige og sydlige Grænselande og antog Titel af »Løven blandt Kongerne«.

Det vilde maaske ikke være for meget sagt, at disse to Granitfigurer er det ypperste, som man overhovedet kender af ægyptisk Kunst. De udmærke sig, som jeg andensteds har paavist, ved en fuldkommen plastisk Frihed og Natursandhed i Stillingen, som man ingensinde finder i den ældste Kunsts Fremstillinger af Menneskeskikkelsen. Her have vi at gøre med et kunstnerisk Geni, som har forstaaet at forene de ægyptiske

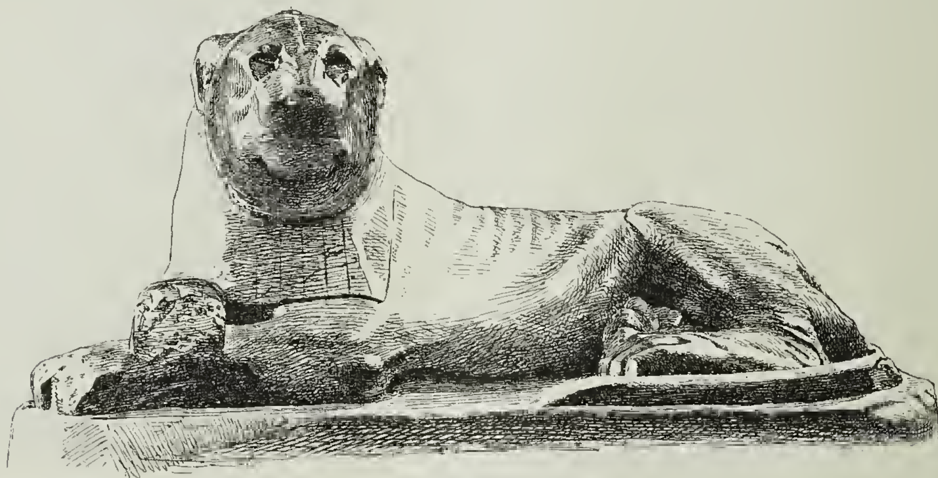

Fig. 203. Granitløve fra Barkalbjerget i Nubien.

Statuers sædvanlige monumentale Ro med Udtrykket af et aktuelt Liv. Løverne have lagt sig til Ro paa Siden, med begge Bagpoterne til en og samme Side, den ene Forpote hvilende over den anden: da mærke de Nogen nærme sig, rejse Forkroppen, dreje Hovedet udad mod den Ankommende med en svag Knurren og et Blik, som er vanskeligt at staa for. Endnu holde de sig i majestætisk Ro — men hvilken Magt og Styrke have de ikke i Reserve! Det er ikke svage, melankolske, forkomne Menageri-Løver, som Nutiden for det meste kender dem; det er Urtidens friske Helte ude fra den vilde Natur.

Denne Kunstner har aabenbart kendt Løven paa nært Hold, og deraf har hans Opfattelse faaet en Nyhed og Friskhed, som er sjælden nok i den ægyptiske Kunst, der ellers i høj Grad beherskes af nedarvede Vaner. Til det nye og mærkelige i hans Værk hører Iagttagelsen af Dyrets løstsluttende, glidende Skind, der ved stærke Bøjninger af Lemmerne slaar mange Folder. Men ved Behandlingen af Overfladen har Billedhuggeren alligevel ikke kunnet frigøre sig fra Fortidens Vaner. Han gengiver aldeles ikke Haarlaget og navnlig ikke den store, maleriske og buskede Manke, der under hans Mejsel og Polerejern har faaet Udseende af en glat Smække over Dyrets Nakke og Bryst. Overhovedet fremstille Ægypterne altid Haaret aldeles konventionelt, fordi de altid ville have glatte, regelmæssige Flader og ikke taale nogen Ubestemthed eller Tilfældighed i Formen.

Af Mærkeligheder fra den ægyptiske Kunsts Løvebilleder skal jeg endnu kun fremhæve, at man gerne anvendte dette Dyrs Former til *Møbler*, især Stole (Troner): enten Benene alene eller hele Dyrets Skikkelse, set fra Siden, saaledes at Kroppen danner Stolesædets Sidestykke. Men det skal og vil ikke være nogen naturtro Afbildning, Formerne ere langt tyndere og slankere udtrukne end i Virkeligheden. (Fortsættes.)

Mindre Meddelelser.

I første Aargang af nærværende Tidsskrift (1885), S. 67, er afbildet en i Nationalmuseet opbevaret Kistefylding i Renæssancestil med fire Tal, der maa læses som 1520, mellem to Løver. To aldeles tilsvarende Fyldinger ejes af Hr. Apoteker *N. Th. Nielsen* i Hjørring, der har anbragt dem i et Skab, den ene over den anden. Efter Alt at dømme synes de tre Fyldinger at have hørt til en og samme Kiste.

Hr. *Emil Hannover*, der vil være nærværende Tidsskrifts Læsere bekjendt fra en Række dygtige Artikler i det, og som i Foreningen for Boghaandværks Aarsskrift med saa stort Kjendskab har skrevet »Om at samle paa Bøger«, vil fra 1 Juli næste Aar som Bibliotekar blive knyttet til *Det danske Kunstindustrimuseum*. Han har i den sidste Tid opholdt sig i Paris, hvad der har medført, at Korrekturen paa hans i forrige Hefte optagne Artikel om Hofforgylder *P. C. Damborg* udelukkende er læst her af Andre, saaledes at der har indsneget sig den Fejl, at Billederne Fig. 107 og 124 ere blevne forbyttede. Det er Fig. 124, som er fra Aarhundredets Begyndelse, medens Fig. 107 er en Damborgsk Ramme.

I Dr. *P. Brocks* Artikel om drejede og udskaarne Arbejder fra det gamle Kunstkammer (ovfr. 2den Aarg. 1886) nævnes, som naturligt er, endog ganske omstændeligt Rustmester *Jacob Jensen Nordmand*, der bl. A. 1654 i Elfenben har udført den Model af Fregatten »Den norske Løve«, som nu opbevares paa Rosenborg. Om denne Kunstner har *H. C. Bering Liisberg* i 5te Hefte af Tidsskriftet Museum for i Aar skrevet en længere Artikel, der godt oplyser Mandens æventyrlige Liv, og han har ledsaget den med et Portræt af ham. Hr. Liisberg har nemlig paavist, at et paa Rosenborg bevaret Portræt, der en Tid antoges for at fremstille Livlægen Jacob Janus, i Virkeligheden fremstiller Frederik III's Kunstdrejer og Rustmester Jacob Jensen Nordmand.

Kammerherre *F. Meldahl* har i 5te Hefte for i Aar af det Letterstedtske Tidsskrift skrevet en Artikel »Norges Stavkirker«, væsentlig en Anmeldelse af Professor *L. Dietrichsons* Bog af samme Navn. Ligesom i sit Foredrag ifjor i det kgl. danske geografiske Selskab »om de historiske Former af Træbygningskunst og deres geografiske Udbredelse« viser Kammerherren her stort Kjendskab til Evropas Træarkitektur og dens Litteratur, hvorfor det er af Interesse at se, hvor han er i Overensstemmelse med Professor Dietrichson og hvor ikke. Der er Tale om Indflydelser baade vestfra, sydfra og østfra, og Forskjelligt, som tidligere ansaas for særlig Norskt, er sikkert kommet udefra, endogsaa vedrørende de konstruktive Dele. For Ornamentikens Vedkommende var dette tidligere erkjendt. De Kræfter, som udførte Dekorationen, formenes at have været andre end de, som opførte Bygningen.

De to af Professor *Julius Lange* sidste Vinter i Kunstforeningen holdte Foredrag *Om vore Skulptur- og Malerisamlinger* ere nu, da de foreligge trykte, tilgængelige for hele det læsende Publikum, og det var ønskeligt, om de bleve læste af Mange, ti det er betydningsfulde Spørgsmaal, som de behandle paa en fortrinlig Maade: Ordningen af den kgl. Malerisamling i det nye Kunstmuseum og Oprettelsen af en Skulptursamling samme Sted. Hvad Malerisamlingen angaar foreslaar han bl. A. af dens ældre udenlandske Billeder kun at ophænge et Udvalg, d. v. s. udelukkende god Kunst, der kan rettede vort Publikums kunstneriske Begreber, og Forslaget er godt. En saadan Udsondring kunde ikke alene gjøre Nytte her, men flere andre Steder, saaledes i ikke faa af Udlandets kunstindustrielle Museer, der ofte kun opnaa at trætte ved deres Masser af middelmaadige Gjenstande. Med Hensyn til den af Forfatteren planlagte Skulptursamling maa man ønske ham Lykke til at faa den gjennemført, ti en saadan Samling er, som han siger, »en Sag for hele Folkets Dannelse«, og ikke blot Noget for Kunsthistorikere og Billedhuggere.

I Indledningen til sin ovennævnte Bog taler Professor Lange om Thorvaldsens Museum og forsvarer det som Bygning betragtet mod Ytringer af afdøde *Theophilus Hansen*, men derfor roser han ikke Alt ved det. Han paaviser saaledes, hvorledes Datidens antikiserende Retning i Billedhuggerkunst og Arkitektur mindre heldigt mødes i Sonnes ydre Dekoration med en Trang til realistisk Fremstilling i Malerkunsten. Han siger træffende, at den Baad, som er fremstillet paa det første Billede, og af hvilken Thorvaldsen stiger i Land, ikke skulde have været Fregatten Rotas Chaluppe, og at Scenen ikke skulde have været Kjøbenhavns Toldbod, men at det skulde have været Charons Baad, der satte Thorvaldsen over i Udødelighedens Land, og at de, som modtog og omfavnede ham, ikke skulde have været Professorer ved Kjøbenhavns Kunstakademi, men Phidias, Praxiteles, Michel Angelo o. s. v. Dekorationen burde i Overensstemmelse med Bygningen »rykke os bort fra vor egen Samtid«.

Illustr. Tidende for Søndag den 19 November giver et Billede af den i Træ udskaarne trefløjede *Altertavle fra Bregninge Kirke* paa Ærø. Den henføres til *Claus Bergs* Tid, dog uden at tillægges ham. Fra den fra Lübeck indkomne Kunstners Værksted i Odense er der i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede udgaaet muligvis flere udskaarne Altertavler og Kirkeprydelser. Sikker i saa Henseende er dog kun den Altertavle, der nu findes i Odenses St. Knudskirke, men der peges endnu paa Altertavlen i Sanderum Kirke og paa et Krucifix i Sorø Kirke. Illustr. Tid. gjør fejlagtig Claus Berg til en bekjendt Billedskjærer i Slutningen af det 17de Aarhundrede. — Altertavlen i Bregninge blev ved Pinsetid i Aar paa ny opsat i sin Kirke efter en i Kjøbenhavn foretagen Restavrering.

I Kjøbenhavns Grundejerforenings Blad for November har Grosserer *Johan A. Niiendam* skrevet en Artikel om et Emne, *De kjøbenhavnske Ejendommes Façader*, som fortjente yderligere Dyrkelse, ti er der Noget, der er sandt, saa er det Artiklens Ord om, at der her i Kjøbenhavn findes »et Utal af meget grimme Huse, der i alt for store Karreer ere klistrede sammen til rene Kaserner«. Hver Gang man vender hjem fra Udlandet og paa ny ser Kjøbenhavns Gader, slaar det En stærkt, hvor karakterløse og haabløst grimme vore Husfaçader ere, væsentlig kun firkantede Vinduer og billige Mursten. Som Regel ikke Gnist af Skjønhedstrang, ikke Gnist af Opfindelsesevne. Kjøbenhavn er herefter en fattig, kunstforladt By; men Fejl maa der ogsaa være ved vor Byggelov, der — daarligt nok forresten — tager Hensyn til Hygiejnen, men slet Intet har tilovers for Skjønheden.

Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder (Forstanderinde Fru *Charlotte Klein*) har udsendt sin 18de Aarsberetning. Den har i det sidst forløbne Aar haft 79 Elever og desuden har dens Kursus for Lærerinder været besøgt af 6 Elever. Igjennem Udvalget for Elevarbejde er under Skolens Tilsyn udført og solgt 389 Arbejder. I Skolens Udstilling i Aar spillede Resultaterne af den nye Undervisning (se forr. Aarg. S. 191) i Tegning til Dækketøj i Jaquard- og Damaskvævning en væsentlig Rolle.

Vestlandske Kunstindustrimuseum i Bergen har i Efteraaret afholdt en Special-Udstilling af Guld- og Sølv-Arbejder, der omfattede e. 700 Numre, hvoraf Størstedelen var laant hos private Samlere. Den gav et Billede af Udviklingen fra Slutningen af det 15de Aarhundrede til nogle Deeennier op i vort. Det 16de og 17de Aarhundrede repræsenteredes ved en Række Pokaler, Bægere, Kander m. m. fra Nürnberg, Augsburg, Leipzig og Dresden, medens Rokokoperioden væsentlig viste Arbejder fra Kjøbenhavn og Bergen. I det Hele var det lykkedes at faa et instruktivt Billede af bergensk Guldsmedekunst fra omtr. 1650 til omtr. 1820. De Besøgendes Antal naaede saa højt op som 10,200.

Norge har som bekjendt to kunstindustrielle Museer, eet i Kristiania (fra 1876) og eet i Bergen (fra 1889). Nu paatænkes et tredje, nemlig i Trondhjem. I den Anledning har der i den forløbne Sommer fundet en Udstilling Sted i denne By, *den nordenfjeldske Kunstindustriudstilling*, der allerede har haft til Følge, at forskjellige Gjenstande ere blevne skjænkede til det vordende Museum. Udstillingens første Værelse var optaget af Gjenstande fra Domkirken og fra Vor Frue Kirke i Trondhjem, navnlig Gibsafstøbninger af gamle Stenornamenter og Kistebeslag, men ogsaa Alterduge, Kalke og Kander; det andet og tredje Værelse indeholdt Udstillinger fra henholdsvis Konsul *H. P. Jenssen* og Lagmand *J. Lindboe*, der begge ere betydelige Samlere. Museet i Kristiania deltog ogsaa i Udstillingen.

Under Redaktion af *C. A. Osbahr* har *Svenska Slöjdföreningen* udsendt sin Aarsberetning (»Meddelanden«) for 1893. Ved Siden af Beretningen om Foreningens Virksomhed indeholder den som sædvanlig en Del illustrerede Afhandlinger og Anmeldelser. Blandt de første skal her fremhæves: »Den s. k. empire stilen« af *Ludvig Looström*, »Om kyrklig textil konst« af *Agnes Branting* og »Tessins lusthus« af *E. Jacobsson*; i den sidste gives bl. A. forskjellige Oplysninger om forrige Aarhundredes Eremitager og Servanter, som Direktør *Bernh. Olsen* har skrevet om i nærværende Tidsskrift (1891, S. 156 flg.). Det med Aarsberetningen følgende »Mønsteralbum« giver en Række Afbildninger af en Del svenske i Chicago udstillede kunstindustrielle Gjenstande. *Svenska Slöjdföreningen* bekostede nemlig Tegningerne til de 4 Interiører, som fandtes i Udstillingens svenske Afdeling, en Sal, en Dalig-

stue, et Arbejdsværelse og et Soveværelse, og de afbildede Gjenstande henhøre til disse Rum. Arkitekt *Hugo Hörlin* gav Tegning til Salen og Arbejdsværelset henholdsvis i tillempet Gotik og moderne Renæssance, medens Arkitekt *A. Lindegren* tog den karolinske Tids Stil til Forbillede i Dagligstuen og udstyrede Soveværelset i Empire. — Det synes, som om den sidstnævnte Stil i en nær Fremtid skal drage Opmærksomheden til sig i Sveriges Hovedstad. Dr. *Looström* ender nemlig sin ovenfor nævnte Afhandling med en direkte Opfordring til med det første at foranstalte en Empire-Udstilling i Stokholm.

Paa den nordiske Udstilling i Kjøbenhavn 1888 var der fra *Fru Hages Husflidsskole* paa Oremandsgaard i Husflidsafdelingen udstillet et af Arkitekt *O. Rosendahl-Langballe* tegnet Møblement, der vakte en vis Opsigt. Nogle af dets Bestanddele bleve solgte i flere Exemplarer bl. A. til tyske Kunstindustrimuseer. Det var udført i den saakaldte Almuestil, hvad der kan ses af det ovfr. i Aarg. 1888, S. 276 afbildede Hjørneskab, og Aaret efter udkom det i 2 Hefter »Arbejdstegninger i fuld Størrelse til Bohave i Almuestil, udførte af Arkitekt O. Rosendahl-Langballe under Ledelse af N. C. Rom for Dansk Husflidsselskab«. Som det heraf vil ses, er »Almuestilen« kjendt og benyttet her i Landet, og det vil derfor sikkert interessere, at der nu i Stokholm er udkommet et Værk, der giver ikke mindre end 250 Motiver henhørende til denne Stil hentede fra Gjenstande i det derværende »Nordiska Museet«, og det Gjenstande, som ere udførte i det 16de, 17de og 18de Aarhundrede fra baade Sverige, Norge, Danmark og Holland, ti saa langt og længere endnu har denne geometriske Udskæremetode (Tyskernes Kerbschnitt) været kjendt. Værket hedder: »Träsniderimönster i allmogestil hentade ur Nordiska Museet i Stockholm af *Wilhelm Oldenburg*«, og det kan anbefales til Alle, der ønske at benytte eller studere denne saa kaldte Stil. Værket indeholder to Plancher med Møbler og Husgeraad, og 30 Plancher med enkelte Motiver, navnlig cirkelformede, men ogsaa baade Friser, Hjørner og Flader.

Den ovfr. S. 148 nævnte Tanke at fremkalde en Adressebog for Tysklands kunstindustrielle Tegnere er bleven virkeliggjort. *Artur Seemann* har udgivet en Bog, der omfatter 100 tyske saadanne Tegnere: »*Deutsche Kunstgewerbezeichner*. Ein Adressbuch deutscher Künstler, die sich mit Entwerfen kunstgewerblicher Gegenstände befassen, nebst beigegebenen Probeentwürfen. Erste Reihe« (4 Mark). Der paatænkes endnu to Afdelinger af Værket.

Den nu udkomne Aarsberetning fra *Museum für Kunst und Gewerbe* i Hamburg for 1892 viser, at dette Museum, der ledes saa dygtigt af Dr. *Justus Brinckmann*, stadig gaar fremad. Der gjøres i Beretningen opmærksom paa, at Gjennemsnitsprisen for de i Aarenes Løb indkjøbte Gjenstande, stadig voxer. 1882 var den 60 Mk. 50 Pf., 1888: 76 Mk. 14 Pf. og i 1892: 141 Mk. 84 Pf. Grunden hertil maa dog ikke udelukkende søges i, at Priserne for gode gamle Arbejder ere jævnt stigende, men nok saa meget i, at Museet, der nu i de fleste Fag er godt forsynet, væsentlig har sin Opmærksomhed henvendt paa Erhvervelsen af særlig fuldendte Arbejder, der selvfølgelig ere kostbare. — Den illustrerede Katalog, som Museet i mange Aar har forberedt, nærmer sig nu sin Fuldendelse og vil med sine Billeder efter *Wilhelm Weimars* Tegninger og med Text af Dr. *Brinckmann* utvivlsomt blive et Værk af Betydning.

Ved den i September i Nürnberg afholdte kunstneriske Kongres, der ledede af Professor *C. v. Lützow* fra Wien, vedtoges det bl. A. at søge et blivende kunsthistorisk Institut oprettet i Florenz. En af Talerne ved Kongressen var Professor *L. Dietrichson* fra Kristiania, der holdt et med stor Tilslutning hørt Foredrag om Norges Træarkitektur. Det vedtoges, at der hvert andet Aar skulde afholdes en lignende Kongres, men undtagelsesvis vil den næste finde Sted allerede næste Aar i Köln, derefter er 1896 slaaet fast for Buda-Pests Vedkommende; Ungarn vil nemlig til den Tid holde en stor Tusindaarsfest.

Det af *Bruno Bucher* udgivne betydelige Værk *Geschichte der technischen Künste*, der begyndte 1875, foreligger nu med det nylig udkomne 29de Hefte i tre anseelige Bind. Det sidste Afsnit i det, »Keramik«, er skrevet af Udgiveren selv. Heri nævnes for Danmarks Vedkommende Fajancefabriken i Store Kongensgade, Fabriken i Kastrup og den kongelige Porcellænsfabrik. Det er imidlertid ikke meget mere, end at de just nævnes, og naar det f. Ex. ikke med et Ord omtales, at den sidste Fabrik i den seneste Tid har gjort saa store Fremskridt, maa det trøste, at Alt hvad der siges om Sèvres' Nutid er Følgende: »In neuester Zeit ist die Anstalt reformirt worden und arbeitet nun nicht mehr für den Markt«. Og stort mere siges der heller ikke om Fabriken i Berlin: »In neuester Zeit hat die Manufactur unter der Oberleitung des Geh. Rath *Lüders* wieder einen bedeutenden Aufschwung in künstlerischer Richtung genommen, wobei die Herstellung des weicheren sogen. *Seger-Porzellans* und einer reicheren Palette von Unterglasurfarben wesentlich zu statten kam«.

Som 28de Bind af *Deutsche Nationallitteratur* (Stuttgart) er Göthes Oversættelse af Benvenuto Cellinis Selvbiografi udkommen med rige kunsthistoriske og litterærhistoriske Noter af Dr. *Alfr. Gotthold Meyer* og Dr. *Georg Wilkowski*. I Kunstgewerbeblatt hilser J(ulius) L(essing) denne nye

Udgave velkommen som en værdifuld Berigelse af den kunsthistoriske Litteratur, som en rig Kilde for Kunsthaandværkets Studium.

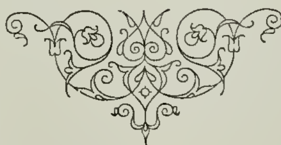
Den 8 November døde den bekjendte Berliner Kunsthistoriker *Robert Dohme*, kun noget over 48 Aar, paa et Sanatorium ved Karlsruhe. Han var i sin Tid knyttet til den kunstelskende Kejser Friedrich. Fra 1880 til sin Død redigerede han bl. A. »Jahrbuch der königlichen Kunstsammlungen«, men som hans Hovedværk maa nævnes »Geschichte der deutschen Baukunst« (1885—87).

I Oktober-Heftet af *Revue des arts décoratifs* omtales en Udstilling af Kunstarbejder og kunstindustrielle Gjenstande, der i Sommer har været afholdt i Limoges, og som synes arrangeret paa en noget anden Maade end andre lignende Udstillinger. Udstillingens Ordner, *Camille Leymarie*, skriver: »Jeg hængte ikke Malerier ved Siden af Malerier og stillede ikke det ene Møbelstykke ved Siden af det andet; jeg holdt enhver Samlers Gjenstande sammen, dannede en lille særlig Udstilling af dem, og herved opnaaede jeg at befri Udstillingen for det kjedelige Basarpræg, Udstillinger af denne Art som oftest lide af. Den gjorde helt igjennem et hyggeligt Indtryk. 40 Vifter udstillede Side om Side i den samme Montre kunne være et fortræffeligt Materiale for en studerende Specialist, men hvor meget mere tiltalende er det ikke at se disse skjønne Gjenstande hver for sig i harmoniske Omgivelser, der lade deres Form og Farver komme til deres Ret«.

Efter *Chronique des Arts* er der paa ny udkommet et Par Afhandlinger om det uudtømmelige, men altid æggende Emne, hvorledes den milesiske Venus helst skal restitueres. Denne Gang er det en Tysker og en Englænder. Konservatoren ved Museet i Berlin *Furtwängler* fremsætter sin Mening i sin Bog »Meisterwerke der griechischen Plastik«, og den engelske Billedhugger *John Bell* skriver i »The Magazine of Art«. Ingen af de nye Forsøg tilfredsstiller imidlertid Forfatteren i det franske Tidsskrift, *Salomon Reinach*.

The Art Journal giver i sit November-Hefte en Del Billeder fra den i London stedfundne 4de *Arts and Crafts*-Udstilling, der har været rig paa smukke kunstindustrielle Ting. I 1888 fandt den første af disse Udstillinger Sted, og deres Maal er at bringe den i Maskinindustrien druknede Personlighed frem igjen, at søge Industriens Frembringelser beaandede af personlig Kunst. Det er et Selskab paa noget over 70 Personer, der har skabt disse Udstillinger; det gaar ud fra, at Kunstneren og Haandværkeren, som i lange Tider have staaet hinanden fjærnt, væsentlig burde være identiske. I 1888, hedder det, begyndte Selskabet sin Gjerning med Uvidenhedens Mod, det kjendte endnu ikke de Vanskeligheder, der skulde overvindes. Dets første Udstilling virkede som en Overraskelse, men som en Overraskelse, der bar Frugt. Der kom *Arts and Crafts*-Udstillinger over hele Landet, og Selskabet har naaet at vække Interesse for Kunsten i Haandværket, at bortrydde den Grænse, som tidligere var sat for Kunsten af Akademiet og forskjellige andre Maler-Selskaber.

Fra April er der i London udkommet et nyt Tidsskrift for Kunst og Industri (fine and applied art) under Navnet *Studio*, der i sine hidtil udkomne 8 Hefter viser sig som et højst interessant Værk. Det er moderne Kræfter, der røre sig i det, saaledes som man kan se af den, allerede i 1ste Hefte omtalte »nye Illustrator« *Aubrey Beardsley*, men trods enkelte Vidunderligheder maa det siges, at man her gjør Bekjendtskab med Folk, der kunne tegne, og Folk, der have Smag. Tidsskriftet er gjennemgaaende friskt og stilfuldt, hvad enten det meddeler en Række nye »Ex libris«, giver Oplysning om farvede Gibsrelieffer, beskriver en Del fremtrædende Plakater, gjengiver Fotografier af det nøgne Legeme, Interiører fra en Række »artistic houses«, indkomne Udkast til et Tapetmønster eller forskjellige Bogbind o. s. v. Tidsskriftet, der er værd at stifte Bekjendtskab med, findes i Industriforeningen.

Om Løven i Kunsten.

Af Julius Lange.

(Fortsættelse.)

Fig. 204.
Løvehoved fra Nord-Vest-Paladset i Nimrud.

Hvilken Forskel mellem de ægyptiske Løver og det her afbildede Hoved (Fig. 204) af en *assyrisk!* Assyrerne gengive vel ogsaa Hovedets Grundform med en fast og storskaaret Plastik, men de accentuere tillige Overfladens Former skarpere og eftertrykkeligere; de udarbejde ogsaa Mankens enkelte Haarlokker, skønt endnu i lavt og fladt Relief. Og medens hos Ægypterne Alt er i Ro, er her Alt i Lidenskab: Løvens Gab er vidt opspærret, Øjnene brænde, Ansigtshuden fortrækker sig i mange Folder. Det er mærkeligt at se, hvorledes dette hidsige Udtryk er fastslaaet i et bestemt, regelmæssigt Skema af Linier og Former, som skulde synes at passe bedre til et Ornament end til Gengivelsen af et levende Dyrs Hoved: Disse Ansigtsfolder, gennem hvilke Lidenskaben udtaler sig, især paa Overlæbens store Puder, paa Kinderne eller i Huden over Siderne af Næsen, følges ad med sirlig kaligrafisk Regelmæssighed i deres sitrende Bevægelse. Tilbøjeligheden til saadanne skematiske Former er overhovedet ejendommelig for den assyriske Kunst, især den ældre, hvad den saa fremstiller; men det mærkeligste er, at den — om den end medfører noget stivt og konventionelt i Stilen — dog ikke udelukker, knap nok dæmper Branden i Udtrykket; den giver kun Lidenskaben et Præg af mere at være et blivende Karaktertræk ved Dyret end en øjeblikkelig Opblussen af dets Sind.

Den Modsætning mellem Ægypternes og Assyrernes Temperament, som her kommer saa klart for Dagen, er i det hele gennemgaaende karakteristisk for de to Nationers Kunst. Vel er Menneskeskikkelsen i den assyriske Plastik langt tungere, stivere og mindre udtryksfuld end Dyreskikkelserne; men man aner dog Lidenskaben i den; og i de efterladte Indskrifter flammer denne tidt op som en Vulkan. »Min Lever brænder«, siger Assyrerkongen, naar der meldes ham mindre behagelige Nyheder, og saa var han vist ikke hyggelig at komme nær.

Vor Afbildning gengiver Hovedet af en kolossal Løve, der har været anbragt som Portvogter paa det saakaldte Nord-Vest-Palads i Nimrud ved Tigrisfloden. Med det ældgamle Navn Nimrud benævnes endnu en af de Landsbyer, som ligge paa den gamle, mægtige Kongestad Ninives Plads. Nord-Vest-Paladset er bygget af den krigerske Konge Assurnazirpal i Begyndelsen af det 9de Aarhundrede før Chr.; og fra det hidrører den ældste større Række af Billedmonumenter, som vi have tilbage af assyrisk Kunst; den er nu for største Delen ført til det Britiske Museum.

Allerede om Nimrod, Chams Sønnesøn, som var Konge i Babel og derfra skal være draget ud og have opbygget Ninive, siger Bibelen (1. Mosebog, 10, 8 ff.), at han var *»en vældig Jæger for Herrens Ansigt«*. Denne korte og fyndige Karakteristik passer

udmærket godt til Assyriens Konger, saaledes som vi lære dem at kende gennem deres egne Indskrifter og Monumenter. Vi træffe hyppig Kongen paa Jagt, og naturligvis altid først og fremmest Løvejagt. En af de ældre Konger (Tiglath Pileser I) roser sig i sine Indskrifter af ved Guddommens Hjælp at have nedlagt 120 Løver til Fods, og desuden 800, da han og hans Mænd vare til Vogns[1]. Disse Tal, især det sidste, udmærke sig ved en saa overordentlig Rundhed, at man faar en lille Tvivl om, at Tællingen har været meget nøjeregnende; men man kan ogsaa lære Noget ved at lægge Mærke til, hvad Folk prale af: det viser, hvad de sætte deres Ære i. Paa Reliefferne fra det Indre af Nord-Vest-Paladset i Nimrud se vi Kong Assurnazirpal paa Jagtexpeditioner mod Løver og vilde Oxer. Kongen kører paa den lille, lave, tohjulede, bagtil aabne Stridsvogn, forspændt med to Heste; under Vognen ligger en af mange Pile truffet, døende Løve; en anden, lettere saaret, slaar Poterne bagfra i Vognen, idet den rejser Hovedet stolt og aabner Gabet. Stilen i disse Løvefigurer har en vældig Energi i Form og Udtryk; men den er dog baade meget skematisk og noget fantastisk, uagtet Kunstneren ikke undlader at fremhæve sine Iagttagelser af smaa Træk af Dyrets anatomiske Bygning, som Kloen i Enden af Halen.

Henimod Slutningen af det assyriske Riges Historie, da dets nationale Kultur havde naaet sin største Yppighed og en vis Forfinelse, det vil sige en halvhundrede Aar før Ninives Ødelæggelse ved Medernes og Babyloniernes forenede Kræfter (606 før Chr.), finde vi Løvejagten sat helt i System. Derom vidne hele ypperlig udførte Billedrækker fra Kong Assurbanipals Palads i Kujundschik (ogsaa i det Britiske Museum). Denne Assurbanipal (»Sardanapal«) synes at have været den største Løvejæger af alle Kongerne — i alt Fald af dem, fra hvem vi have *Billeder* tilbage —; men han opsøgte ikke selv de vilde Dyr i deres Boliger: han lod dem fange og holdt saa Jagt paa dem i eller ved sin Hovedstad. Det har været regnet for en stor Herlighed og Stolthed for det gamle Ninive, og Mindet derom er ogsaa bevaret i det Gamle Testamente. Hvor Profeten Nahum jubler og hoverer over Ninives Ødelæggelse, udraaber han bl. A. (Kap. 2): »Hvor er nu Løvernes Bolig, de unge Løvers Vildbane, hvor Løven gik med Løvinden og Løveungen, og der var Ingen, som forfærdede dem!« Derved sigter han aabenbart til det samme, som vi kende fra et Reliefbrudstykke, der viser os en dejlig Park ved Kongens Palads: under Palmer, Vinranker og andre skønne Planter ligger Løvinden rolig drivende, medens Hannen staar foran hende, strækkende sig og brølende, formodentlig af Fryd ved Livet; Slaver i udenlandske Dragter staa hos dem og spille paa Strengeleg. I Lighed hermed maa vi vel ogsaa tænke os den »Løvekule«, som det kaldes i vor Bibeloversættelse, hvor Daniel blev sat ned (Dan. Kap. 6), uagtet Scenen her ikke er det assyriske, men det persiske Hof. Fra dette behagelige Fangenskab føres Løverne i stærke Bjælkebure op til en stor Fælled, indhegnet af dobbelte Rækker Soldater med fældede Spyd. Der kører Kongens Vogn, af lignende Art som Assurnazirpals; men her bærer Vognen fire Mand, nemlig foruden Kongen selv og hans Kusk tillige to Tjenere som hans Sekundanter i Kampen: Kongen og Tjenerne ere væbnede med Buer og Pile, Spyd og kort Sværd; og enhver af dem kan, eftersom Lejligheden byder, bruge ethvert af disse Vaaben. Desuden galopperer der Tjenere til Hest omkring paa Fælleden for at hidse Løverne med lange Svøber; de gøre altsaa en lignende Tjeneste som *bandarilleros* ved spanske Tyrefægtninger[2]. Naar Løveburet bliver ført ind, aabner en Tjener, der

1. William Houghton, On the Mammalia of the Assyrian Sculptures (Transactions of the society of Biblical Archæology, V. 1877, p. 322).
2. Ved Tyrefægtningerne ere bandarilleros til Fods, derimod *picadores* til Hest: men de sidstnævnte skulle indlede Kampen med Tyren og virkelig kæmpe med den, væbnede med Lanser, hvilket ender med, at Tyren river Bugen op paa Hesten. De assyriske Ryttere skulle aldeles ikke kæmpe

staar ovenpaa det, dets Falddør, og Løven vandrer ud med langsomme Skridt, Hovedet sænket med en truende Brummen. Saa tirres den med Svøberne eller af Kongens hurtig farende Vogn, hvorfra Pilene flyve imod den; den kommer i Raseri, forsøger et Angreb fra en eller anden Kant, anfalder endog Hjulet og bider i dets Fælge. Men hvordan det saa gaar eller ikke gaar — Kong Assurbanipal er altid, eller skal altid være — dens Mester, som aldrig et Øjeblik kommer ud af sin Fatning og overlegne Holdning. Han siger selv i en af sine Indskrifter: »Jeg, Assurbanipal, Skarernes Konge, Assyriens Konge, greb ved min Kraft, staaende paa mine to Fødder, en vild Løve bagved dens Øre, og med Spyd fra begge mine Hænder gennemborede jeg dens Krop i Assurs og Krigsgudinden Istars Tjeneste«. Han forsikrer ogsaa, at han greb en Løve ved dens Hale og slog Reb om den; noget lignende er fremstillet i et Relief, hvor Jagten ikke synes at foregaa paa den store Fælled. Ve den af hans Undersaatter, som vilde ytre nogen Tvivl

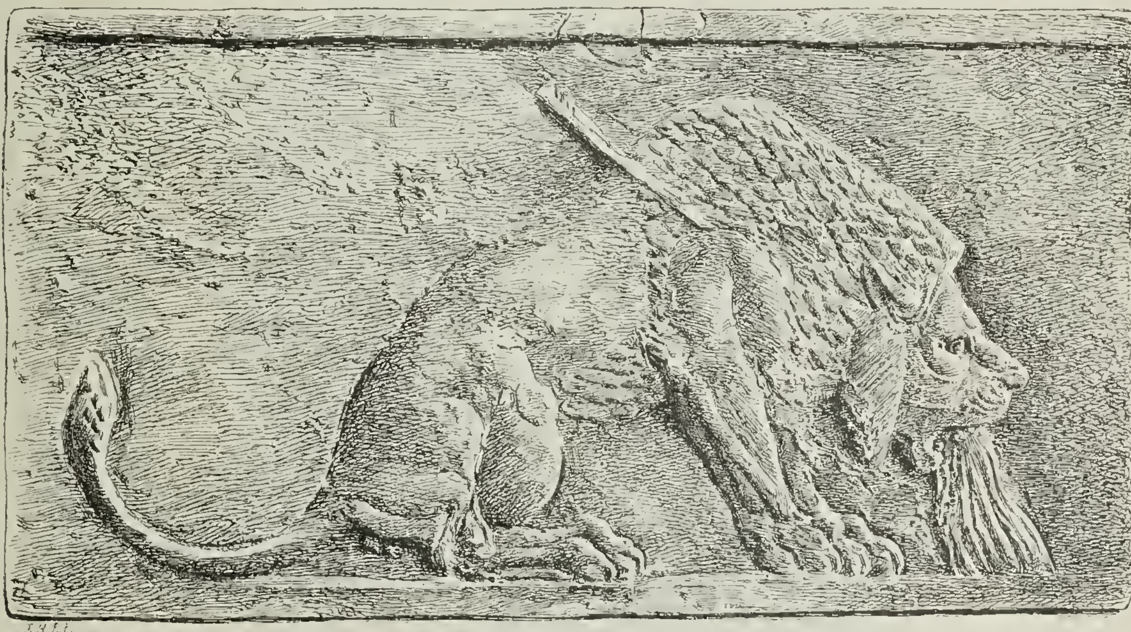

Fig. 205. Assyrisk Relieffigur fra Kujundschik (Britisk Museum).

om disse Heltegerninger — men vi er jo ikke hans Undersaatter! — Naar Løverne vare dræbte og lagte Side om Side, opstilledes der et Alter foran dem, og Kongen hældte af en Skaal et Vinoffer over de døde Dyrs Ansigter til Ære for Hovedguden Assur og Kampens Guddomme.

Saa stor som Løgnen er ved Skildringen eller Omtalen af Kongen, saa slaaende og gribende er Sandheden i Fremstillingen af Løverne. Hist er Billedhuggeren — eller rettere: Billed*skæreren*; thi Reliefferne ere skaarne ud af en blød Sten — en Slave, der lyder og lyver paa Kommando; her er han en ægte Kunstner med aabne Øjne og modtagelig Sjæl[1], den største, hvis Værker vi kende fra det gamle Assyrien, og overhovedet en af Oldtidens mærkeligste. Han er endnu i Besiddelse af hele den for de ældste Folkeslag ejendommelige Energi i Opfattelsen af de vilde Dyr; og dertil kommer en Rigdom i Iagttagelsen af deres Sjæleliv, som er enestaaende. Forud for sine Forgængere

med Løven og ere ikke væbnede dertil. Paa nogle mindre Relieffer ser man dog Kongen til Hest kæmpende med Løven; det er en hel anden Slags Jagt.

1. Slgn. min Bog: Billedkunstens Fremstilling af Menneskeskikkelsen, 1892, p. 141 f.

har denne Kunstner jo ogsaa havt en udmærket Lejlighed til ret i Ro at studere Løvernes Karakter og Udtryk; og man mærker, hvorledes han har benyttet den, hvorledes han fra sin Plads blandt Tilskuerne med opmærksomt Øje har opfanget ethvert indholdsrigt Motiv, især af Dyrenes Lidelseshistorie, naar de have faaet deres Banesaar. Saa sætter f. Ex. den gamle Hanløve sig paa Hug for at brække Blodet op (Fig. 205) — hvor ypperlig er ikke her Dyrets Smerte, man kunde sige: dets Sorg, udtrykt, og tillige den vomerende Bevægelse gennem hele Skikkelsen gengivet! Flere Steder er der fremstillet et pathologisk Træk, som man ogsaa hyppig kan iagttage ved spanske Tyrefægtninger, nemlig at Dyret, naar det er saaret i Rygraden, saa at Marven er blevet angrebet, lammes i den ene Halvdel af Kroppen, enten i Bagkroppen eller i højre eller venstre Side, medens det forresten endnu en lille Stund bevarer Evnen til Bevægelse. Undertiden slæber det begge Benene paa den ene Side døde afsted, inden det falder om paa Siden; undertiden er

Fig. 206. Af en assyrisk Frise fra Khorsabad.

Forkroppen endnu levende og oprejst, medens begge Bagbenene slæbes lammede med: det sidste er fremstillet paa en berømt og hyppig afbildet Relieffigur af en prægtig Løvinde, der udstøder sit sidste Brøl, klangløst, malmløst, som et hult Aandepust, idet den endnu sender Blikket higende fremad, ligesom fortvivlet over, at den ikke længer kan komme Fjenden til Livs[1]. Saa ser man ogsaa Løverne rulle sig i Sandet i Dødskampen, eller liggende døde med lukkede Øjne, Tungen hængende ud af Flaben[2]. Det er mærke-

1. I dansk Kunst har denne Figur været benyttet af *V. Irminger* til et større Maleri, som var udstillet 1888 paa den nordiske Udstilling.

2. Disse mærkelige Relieffer ere — ret godt — afbildede i *Victor Place's* Foliováerk: *Ninive et l'Assyrie* (Paris 1867—70). Bedst stifter man Bekendtskab med dem gennem Fotografier, navnlig *Mansells* store Fotografisamling af det Britiske Museums Skatte (Part III, vol. II), hvoraf det Kgl. Bibliothek ejer et Exemplar. Originalerne ere i det Brit. Mus. anbragte i en Slags Kælder-Rum (Assyrian basement room), der dog i en lang Aarrække har været holdt utilgængeligt for Publikum, af Frygt for Dynamitarderne, som skulle have undsagt Museet.

ligt at se, hvorledes Mesteren for disse Relieffer for ret at udtrykke Dyrenes Sjæleliv kæmper for at blødgøre og opløse de gamle, stive Skemaer for Fremstillingen af Formen: helt igennem er det vel ikke lykkedes ham, men dog paa nogle Steder ganske.

Foruden som Jagtdyr forekommer Løven ogsaa paa mange andre Maader i den assyriske Kunst, i mythologisk og symbolsk Betydning og mere dekorativt. Det er der ingen Opfordring til nøjere at fordybe os i her. Kun ét Fænomen blandt de assyriske Monumenter vil jeg endnu omtale, nemlig en farvet og glaseret Frise paa Muren af Harem'et i Sargons Kongeborg i Khorsabad, fra det ottende Aarhundrede før Chr. Frisen fremstiller en Række Figurer, som ikke ere udførte i Relief, men kun angivne ved Farve — altsaa en Slags Maleri, om man ellers kan bruge dette Ord her —; der er først en vandrende Løve, dernæst en staaende Ørn, saa en Oxe, et Træ, en Plov. I alt Væsentligt er det hele udført med to Farver, nemlig Blaat (til Grunden) og Gult (til Figurerne); kun er Grønt anvendt til Træets Blade og Hvidt til nogle mindre Enkeltheder. Alle Farverne ere — som altid paa dette Udviklingstrin af Kunsten — jævnt og fladt paasatte, uden Forsøg paa Aftoning af Lys og Skygge. Vi meddele i Fig. 206 en Gengivelse af Løvens Hoved, ikke saa meget for at vise Karakteristiken af Dyret (thi den er omtrent den samme som paa den store portvogtende Løve, hvis Hoved ovenfor er afbildet), som for at fremhæve og forklare den Maade, hvorpaa Farven her er benyttet til Gengivelse af Naturen[1].

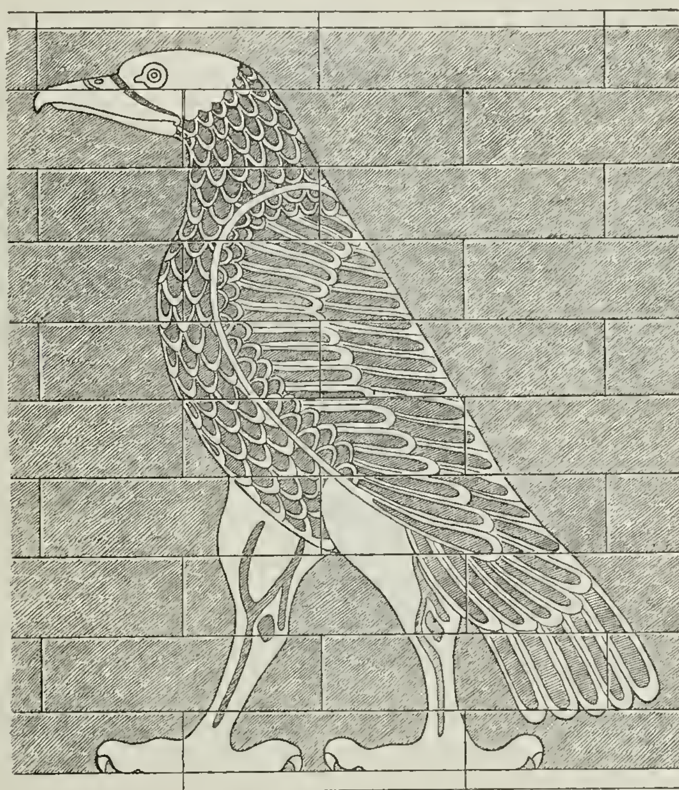

Fig. 207. Af en assyrisk Frise fra Khorsabad.

Den Del af Fladen, som her er gengivet ved Skraffering, er paa Originalen blaa, det øvrige gult; de Linier, der ere tegnede indenfor Omridset for at angive Formen, ere

1. Farvede Afbildninger af Frisen findes i Victor Place's *Ninive et l'Assyrie* og (mindre) i Perrot & Chipiez's *Histoire de l'art dans l'antiquité*, vol. II.

sorte (maaske mørkeblaa). Men paafaldende er det, at de enkelte Haarlokker i Manken — eller i alt Fald deres Ender — ere gengivne som smaa Flader af samme blaa Farve som Grunden: det gør lidt for meget den Virkning, at Figuren er et gennembrudt Arbejde, gennem hvis Huller man ser Luften bagved. Langt mere paafaldende er dog dette System ved Ørnen (Fig. 207), der ser ud som et helt Gitterværk, idet hver enkelt Fjers Flade er blaa som Grunden, medens kun Fjerenes Omrids er draget med den gule Farve, hvormed Ørnens Hoved og Ben ere malede. Det ser urimeligt ud. Man spørger sig selv, hvorfor Kunstneren ikke er gaaet den omvendte Vej, hvorfor han ikke har gjort Fjerenes Flader gule og kun Omridset blaat eller sort: det vilde give Figuren som Helhed den rette Karakter af en fast, rumfyldende Genstand og i alle Henseender være en bedre Benyttelse af de faa og simple Kunstmidler, som her vare til Raadighed. Det samme gælder ogsaa om Figuren af Oxen.

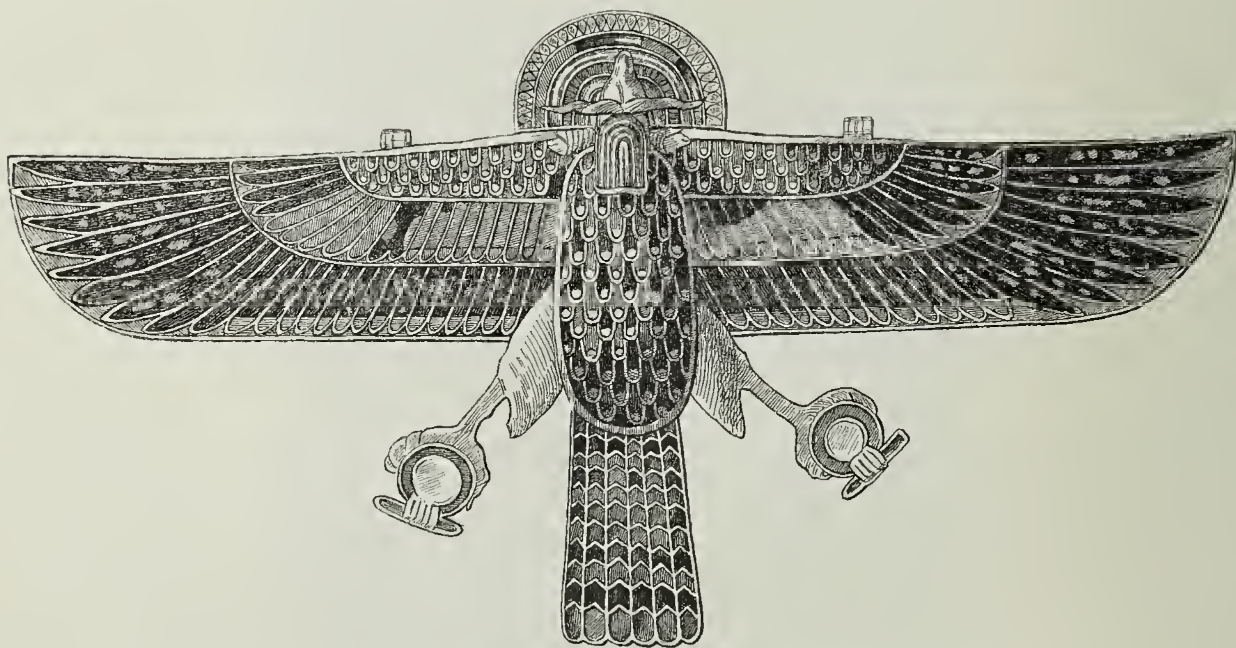

Fig. 208 Fugl med Vædderhoved, ægyptisk Emailarbejde i Louvre-Museet.
(I Kløerne holder Fuglen Seglringe, Symbol paa Livets Fornyelse.)

Svaret herpaa er uden Tvivl givet ved, at dette Maleri er en Slags Efterligning af *Emailarbejdets* Teknik. Den bestaar, som bekendt, i, at man gør Fordybninger i en Metalflade og fylder dem med en smeltet Masse af dybe og kraftige Farver, medens Metallets, f. Ex. Guldets, egne Rande blive staaende som stærkt accentuerede Grænselinier mellem de farvede Flader (*émail champlevé*). Denne Kunst udøvedes i Oldtiden især af Ægypterne, og det er os en Fornøjelse her at levere en Afbildning af et af de smukkeste og prægtigste Stykker af Arten, som endnu ere bevarede (Fig. 208). Emailfarverne bestaa her af Blaat i lysere og mørkere Toner og af Koralrødt. Den Slags Smykker udgøre Blomsten af alt hvad der er fint og fornemt i den ældste Kunst, og det er ikke vanskeligt at forstaa, at de stak andre Folkeslag, der ikke vare naaede saa vidt i Elegance, saaledes i Øjnene, at de kom til at gælde for et Ideal og en Rettesnor for hvorledes man skulde gøre det. Saaledes synes det især at være gaaet med Assyrerne i ældre Tid: paa den glaserede Frise fra Khorsabad skal f. Ex. de gule Rande udenom Ørnens Fjer aabenbart forestille et Emailarbejdes Guldrande, og det Blaa indenfor forestille den smeltede Masses Farver; og det var kun paa Grund af det fattige Udvalg af

Farver, at det Blaa — uheldigvis — faldt sammen med Grundens Farve. Men det er ingenlunde alene *dette* assyriske Kunstværk, som er en Efterligning af Emailarbejde; det gælder i langt videre Omfang om den assyriske Stil i ornamental Tegnekunst og Relief. Assyrerne tegne gerne Rande udenom enhver Kontur, f. Ex. af Palmetternes Blade, og de fylde desuden Fladen indenfor Randen med knækkede, og oprindelig farvede, Striber, der se ganske ud som en Efterligning af en Fjers Straaler, der fra Midten skraane ud til begge Sider, som man ser det paa Halefjerene af den ægyptiske Fugl.

* * *

Fortsætte vi vor kunsthistoriske Løvejagt i de asiatiske Lande længere mod Vest henad Middelhavet til, ville vi kunne opjage adskillige Løveskikkelser af ejendommelig Kunst fra den fjerne Oldtid, før Grækernes Kultur og Kunst begyndte at brede sig over Syrien og Lilleasien. Vel er der her langtfra efterladt en saa rig Fylde af plastiske Monumenter som den, vi have tilbage fra Assyrien; men blandt det, som er bevaret, turde Løveskikkelserne *forholdsvis* optage en endnu større Plads end i assyrisk Kunst — ja maaske end i nogen som helst anden. Der er Løver og Løver og atter Løver, hvilket vel kommer deraf, at Løven i disse fattigere befolkede og mindre civiliserede Lande i Virkeligheden var overordentlig udbredt. Jeg skal her blot nævne de gamle Klipperelieffer ved *Boghaz-Køi* (Pterium) og *Øjyk* i Kappadokien eller de store Løver, som have flankeret Porten til en Borg i *Sendscherly* i det nordlige Syrien og andre Reliefbilleder med Løver sammesteds fra (Skulpturerne fra Sendscherly findes nu i Museet i Berlin, der ogsaa har Afstøbninger af de øvrige). Man kan ikke frakende disse Værker en vis særegen national Stil, som bliver saa meget mere paafaldende derved, at den ene af de portvogtende Løver fra Sendscherly bagefter bevislig er omarbejdet af Assyrerne i *deres* nationale Stil; men alligevel tør jeg her ikke indlade mig paa en nøjere Beskrivelse af dem, fordi de i kunstnerisk Opfattelse og Udførelse staa langt tilbage for de assyriske og ægyptiske og overhovedet kun have Interesse fra et rent arkæologisk Synspunkt. Som Kunst betragtet er det ikke stort mere end Barbari.

Dog forekommer der netop i disse Lande et kunstnerisk Motiv, som ikke bør forbigaas, fordi det har havt Betydning for Europas Kunst baade i Oldtiden og i Middelalderen og dukker op — om end i ændret Form — i mangt et ærværdigt og almindelig bekendt Monument, ogsaa i Norden.

Man forefinder nemlig blandt Syriens og Lilleasiens Billedværker fra Oldtiden ret hyppig det besynderlige Fænomen, at *en Dyreskikkelse*, f. Ex. en Løve, *paa Ryggen bærer en oprejststaaende Menneskeskikkelse;* Mennesket maa da i hvert Fald antages at skulle forestille en Guddom. Undertiden sidder ogsaa Guddommen paa en Trone, der staar paa Ryggen af et Dyr. Der findes Relieffer med hele Processioner af staaende eller tronende Guder, som paa denne Maade bæres af Dyr. Det behøver ikke nøjere at udvikles, at der i denne Forestilling er noget Unaturligt, Noget, som hverken Livserfaringen eller Fantasien vedkender sig, og som derfor trænger til Forklaring. Og Forklaringen kan ogsaa gives med Sikkerhed. Paa et stort Klippe-Relief ved Maltaï i det nordlige Assyrien[1] og paa et andet nærliggende ved Bavian[2] ser man tydelig, at Guderne ikke staa *umiddelbart* paa Dyrene, men paa Fodstykker, der ere udarbejdede i Sammenhæng med Dyret underneden. Der er ogsaa Antydninger af, at det ikke er et enkelt Dyr, men to jævnsides hinanden staaende Dyreskikkelser, som bære Mennesket. Deraf kan man

1. Victor Place, Ninive et l'Assyrie Pl. 45; Perrot & Chipiez, Histoire de l'art dans l'antiquité II, p. 643.
2. Layard, A second series of Monuments of Nineveh, Pl. 51 Perrot & Chipiez, Histoire de l'art dans l'antiquité II, p. 637.

slutte, at det Hele har udviklet sig saaledes: Et Gudebillede, staaende eller tronende, har været opstillet paa et Fodstykke, der paa hver af sine Sideflader har havt en i Relief udført Skikkelse af et eller andet Dyr, der i Mythologien har været henført netop til denne Gud; og Dyrets Hoved, Forkrop og Forben ere traadte frem foran Siderne af Fodstykkets forreste Flade — paa en lignende Maade som man saa tidt ser Dyreskikkelser sammenarbejdede med Arkitekturen i assyrisk Kunst (f. Ex. de ovenfor nævnte portvogtende Løver). Naar nu Gudeskikkelsen med sit Fodstykke skulde fremstilles i Maleri eller Relief, blev det Hele fremstillet i Profil; og det kom da af sig selv til at se ud som om Guden eller hans Trone stod paa Ryggen af Dyret. Men saa er Fantasien blevet paavirket af denne Forestilling og har — som det paa nogle Billeder tydelig kan ses — videre udviklet en Forestilling om, at Guden virkelig paa denne Maade lod sig befordre af sit Dyr. Naar slige Billeder overførtes til andre Folkeslag, kunne de have givet Anledning til adskillig æventyrlig Fantasi: man har f. Ex. allerede tidligere med Sandsynlighed forklaret den græske Mythe om Europa, der bortførtes paa Tyren fra Asien til Grækenland, af et asiatisk Billede af en Gudinde, staaende paa Ryggen af en Tyr. I den gamle asiatiske Form for Motivet staar Guden oprejst paa Dyret, og denne Form var heller ikke ganske ukendt for Grækerne; men de omdigtede for det meste Sagen paa mere kunstnerisk og naturlig Vis og forestillede sig Guden ridende (siddende) paa eller kørende med sine Dyr[1].

Naar man paa assyriske Relieffer finder Afbildninger af *Søjler, som bæres af staaende eller vandrende Løver*, saa maa uden Tvivl den samme Forklaring gælde: den oprindelige Mening er, at Søjlen blev baaret af et Fodstykke, smykket med Løvefigurer i Relief. Søjlen paa Løven er et særlig orientalsk Motiv, som ogsaa er anvendt i langt senere Tid f. Ex. i den nyere persiske Kunst. Perrot[2] har med Rette fremhævet det Mærkelige i, at ogsaa de *europæiske* Arkitekter i Middelalderen, især i Italien i den romanske Stils Periode, have stillet Søjler paa Ryggen af Løvefigurer ved Kirkebygningernes Portaler: deraf hidrører et Udtryk, som tidt forekommer i gamle Retskendelser, at Biskoppen har afsagt Dommen »siddende mellem Løverne«, det vil sige: tronende foran Indgangen til Kathedralen. Perrot paaviser ogsaa en iøjnefaldende Lighed i Stilen mellem Løverne under Søjlerne paa Domkirken i Modena og visse Oldtidsløver fra Lilleasien; men han vil alligevel ikke indlade sig paa en kunsthistorisk Forklaring af denne Lighed. Det ligger dog ikke fjernt at tænke paa, hvor meget Europæerne allerede i den tidligste Middelalder kunne have set af gammel Billedkunst paa deres Valfarter i de asiatiske Middelhavslande, og hvor stærkt deres Fantasi kan være blevet paavirket af mangt et gaadefuldt Motiv, der dog har været Genstand for deres overtroiske Ærefrygt, og at i Særdeleshed Korstogene, der jo netop gik gennem disse Egne, kunne have givet rig Anledning til, at Motiver af orientalsk Kunst kunne være blevne indførte i Europas kirkelige Kunst. Naar Talen er om Domkirken i Modena, kommer man til at tænke paa, at denne Bygning netop paabegyndtes i det samme Aar som det første Korstog afsluttedes med Jerusalems Erobring (1099).

Men i Middelalderens Kunst er det ikke alene Søjler, som stilles paa Ryggen af Løver; det var ogsaa menneskelige Skikkelser som Statuer, og uden Tvivl kommer ogsaa dette Motiv fra Orienten. Og det er vel det samme Træk, der genfindes i alle Europas Lande, som i Middelalderen laa under den romersk-katholske Kirke, i en Mængde gamle *Gravfigurer*, som ligge ovenpaa deres Grav *med en Løve ved Fødderne*. Man maa jo

1. Slgn. et Foredrag af mig i Kort Udsigt over det philologisk-historiske Samfunds Virksomhed 1880—82, p 13.
2. Perrot & Chipiez, Hist. de l'art dans l'ant. II, p. 228.

nemlig erindre, at de liggende Gravfigurer, som det især tydelig kan ses af Faldet af deres Klædedragt, egentlig ere tænkte og fremstillede *som staaende*; hyppigst ere de ogsaa vaagne, ja endog fremstillede i bestemte Funktioner. Der kan vel være tydelige Spor af, at man ved Løven under Fødderne har tænkt paa det gamle Testamentes 91de Psalme, der handler om den Gudfrygtiges Tryghed under Herrens Omsorg, Vers 13: »Paa Løver og Øgler skal du træde, du skal nedtræde den unge Løve og Dragen«. Men paa Gravmælerne er der kun sjælden taget Øgler med i Forbindelse med Løven; og desuden viser den kunsthistoriske Erfaring, at de kunstneriske Motiver i Virkeligheden hyppigst have en kunstnerisk Oprindelse, selv om man *bagefter* kan have underlagt dem allehaande sindrige, f. Ex. bibelske Forklaringer.

For den *symbolske Betragtning* af Løvens Billede i den kristelige Middelalder har Bibelens Text, der jo ogsaa hidrører fra de asiatiske Middelhavslande, uden Tvivl den største Betydning. Efter det Exempel, der var givet paa Salomos Trone (1. Kongebog, 10, 19 f.) galdt ogsaa i det kristnede Europa Løven for Vogter af det Høje og det Hellige. Og fra Bibelen hidrører det mærkelige Forhold, at Løven i den gamle kristelige Kunst snart har Betydning af det Gode — det Kongelige, Imponerende, Ærværdige —, snart af det Onde og Fjendtlige. Gennemgaar man den Maade, hvorpaa Løven omtales i Bibelen, især det gamle Testamente, vil man finde hele Rækker af Skrifter, som de profetiske, hvor den overvejende ses fra den gode Side[1], og andre (Psalmerne), hvor den er Symbol paa det Onde[2]. En saadan Forskel mellem Ondt og Godt i Symboliken kommer ikke frem hos de andre Folkeslag, navnlig ikke hos Grækerne: Homer tænker slet ikke paa Ondt og Godt, naar han sammenligner sine Helte med Løver, lige saa lidt som naar han sammenligner dem med Æsler. Men i det nye Testamente saa vel som i den kristelige Kunst træder Modsætningen saa stærkt frem, at Løven undertiden betyder *Kristus* (»Løven, som er af Juda's Stamme, af Davids Rod, har vundet Sejr«, Joh. Aab. 5, 5) og undertiden betyder *Djævelen*, »der gaar omkring som en brølende Løve, søgende hvem han kan opsluge« (1. Pet. 5, 8).

* * *

Af alle de Løver, som Asiens gamle Kunst har efterladt os, er den i Fig. 209 afbildede, fra *Perserkongernes Borg i Susa*, sikkert en af de allerypperligste. Det er en enkelt Figur af en hel Række, i hvilken den ene ganske er en Gentagelse af den anden; tilsammen have de dannet en Frise, udført af brændt Ler med glaserede Farver, især Blaat og Gult[3], i meget anselig Maalestok. Løven er her fremstillet i noget over naturlig Størrelse. Frisen — eller rettere de enkelte Brændtlers-Stykker, hvoraf den bestaar, — hørte til de Skatte, som bleve fundne af Franskmanden *Marcel Dieulafoy* og hans Hustru ved Udgravninger i Susas Ruiner i Aarene 1884—86, og som kort efter bleve opstillede i

1. For Exempel *Esaias* 31, 4 (Gud sammenligner sig selv med Løven). *Micha* 5, 7 (Messias sammenlignes med Løven). *Amos* 3, 4 (Herren, der taler til Profeterne, sammenlignes med Løven; anderledes dog Vers 12, hvor Løven er en fjendtlig Magt). *Hoseas* 5, 14 (Herren er som en Løve); 11, 10 og 13, 7 (ligeledes).

2. Psalme 7, 2 (Min Forfølger slider min Sjæl som en Løve); 10, 9 (Den Ugudelige lurer som en Løve); 16, 12 (ligeledes); 22, 14 (Frels mig fra Løvens Gab og fra Enhjørningens Horn); 34, 11 (Løverne i Modsætning til dem, som søge Herren); 35. 17 (Billede paa den ødelæggende Magt); 57, 5 (ligeledes); 91, 13 (se ovenfor: »Paa Løve og Øgle skal du træde»); 104, 21 (Løven som Mørkets Magt).

3. Angaaende Farverne se min tidligere lille Afhandling i *Tidsskrift for Kunstindustri* (1889): *Om dekorativt Farvevalg*, hvor ogsaa Løvefrisen er gengivet i Farvetryk. Med Hensyn til Form og Karakter, i det Hele som i det Enkelte, gengiver den nye Afbildning, som omstaaende leveres, Originalen med langt mere Troskab.

den nye, prægtige »persiske Sal« i Louvre-Museet, det eneste Sted i Europa, hvor man kan faa et fyldigt og kraftigt Indtryk af det gamle Persiens Kunst. Det Palads, hvortil Frisen hører, er opført dels af Kong Darius den første, Hystaspes's Søn (521—485 f. Chr.), dels af Artaxerxes Mnemon (405—362); og Løvefrisen henføres (saa vidt jeg husker: ogsaa i Louvre-Museet) til den sidstnævnte Konge, altsaa til omtrent Aar 400 eller derefter. Men hele Bygningens Historie er utilstrækkelig oplyst; og jeg tillader mig, indtil Sagen bliver yderligere undersøgt, at anbefale mine Læsere meget snarere at tro, at den hidrører fra Darius's Tid og altsaa er omtrent et Aarhundrede ældre.

Held det Kongepalads, om hvilket en saadan Række Løver holder Vagt! De se ud som om de havde aflagt en Fane-Ed. Hvilken sikker Majestæt i deres Holdning,

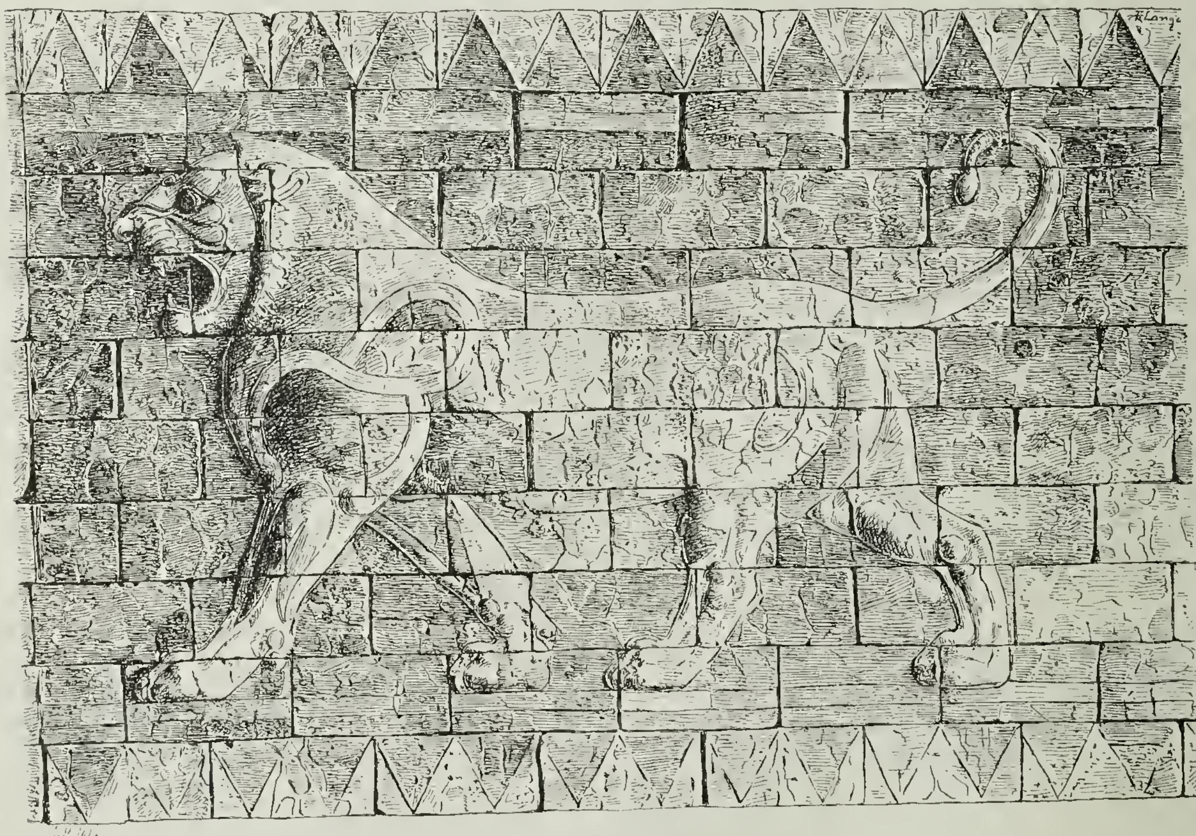

Fig. 209. Af en Brændtlers-Frise fra Susa. I Louvre

hvilken Trusel mod alle Formastelige i det oprejste Hoved med det aabne Gab og det aarvaagne Øje, og hvilken mægtig Styrke og Energi i Linien gennem Nakken, Rygraden og Halen! I Salomos Ordsprog (30, 29) roses fire Væsener for deres smukke Skridt og skønne Gang: Løven, som er vældig blandt Dyrene og ikke viger tilbage for Nogens Ansigt, Hesten, Bukken og en Konge, mod hvem Ingen tør rejse sig. Jeg erindrer virkelig ikke noget Kunstværk, i hvilket Løvens kongelige Gang er saa imponerende gengivet som her. At Kunstneren har havt et levende Indtryk af det virkelige Dyr, er der vist ingen Tvivl om; dog er hans Billede af det noget mere idealiseret og stærkere stiliseret end det, vi kende fra de assyriske Løvejagts-Relieffer. Atter her mindes vi om det inkrusterede Email-Arbejde, naar vi se disse besynderlige Rande, der slynge sig som Baand udenom Flader, som ere overlagte med blaa Farve ligesom Baggrunden, medens Løven selv ellers for det meste er gul.

Det er ikke for meget sagt, naar Perrot udtaler[1], at den orientalske Kunst ikke har frembragt noget Skønnere end disse Løver fra Susa. Men han tvivler om, at Æren for dem tilkommer den egentlig persiske Kunst og er tilbøjelig til at betragte dem som *babyloniske* Arbejder. Det forekommer mig ogsaa, at der er gode Grunde for at antage denne Mening, især under den Forudsætning, at de hidrøre fra Darius den førstes Tid. Hvor meget vi nu end kende af gammel asiatisk Kunst fra mange forskellige Folkeslag og Lande, saa er der dog endnu foreløbig et meget stort og føleligt Hul i vor Kundskab, idet der saa godt som Intet er fremdraget fra *Babylonien*, især fra dets senere Stormagtstid efter Ninives Ødelæggelse. Babylons Kunst har vel uden Tvivl været meget nær beslægtet med Ninives; men det er dog højst sandsynligt, at den i første Halvdel af det sjette Aarhundrede før Kristus har naaet en endnu rigere og fyldigere Udfoldning; desuden strakte den babyloniske Kultur sig dengang langt ud baade mod Øst og mod Vest og var den ypperste i hele Asien. Dens kunsthistoriske Indflydelse maa vurderes meget højt; men hvori den nøjere har bestaaet, derom have vi desværre saa mangelfuld Kundskab. Dog er det værd at mindes, at efter græske Forfatteres Vidnesbyrd (Diodor II, 8) var den cirkelrunde Mur om den vældige Kongeborg i Babylon — uden Tvivl den, som var opført af Nebukadnezar — dekoreret med alle Slags Dyreskikkelser; og Dyrefigurerne vare, ganske som paa Frisen fra Susa, indtrykkede med hule Former i det vaade og bløde Ler (nemlig inden dette blev skaaret ud i Mursten, som saa bleve brændte); og de saaledes frembragte Relieffer vare overlagte med Glasurfarver. Der var paa det samme Palads og paa samme Maade udført kolossale Jagtbilleder: Man saa »Semiramis« til Hest, kastende sit Spyd mod en Panther, og »Ninus«, stødende sin Lanse i en Løve — det har været seværdige Billeder! Disse glaserede Lerdekorationer havde netop deres egentlige Hjem i Babylon; og det er da ikke urimeligt, at man, efter at Babylon var indlemmet i det persiske Monarki (538 f. Kr.) har gjort Brug af babyloniske Arbejdere i det ikke fjerntliggende Susa, Perserkongernes Yndlings-Residens; ogsaa i tidligere Tider havde man i det Susianske Land hentet sin Kunst fra Babylon. Perserne selv havde mere Anlæg til krigersk og politisk Erobring end til Billedkunst; den egentlig persiske Kunst dannede sig først efterhaanden, idet det mægtige Monarki tog de overvundne Folkeslags kunstneriske Evner i sin Tjeneste (ogsaa Grækernes).

Perrots Mening, at disse Løver egentlig ere af babylonisk Kunst, vinder i Sandsynlighed derved, at de øvrige Løver, som ere os efterladte fra Perserriget, især fra Persepolis, ikke svare nøjere til disse i Stilen og ere af ringere, for det meste langt ringere Kunst. De bedste, som man ellers finder, ere fra Xerxes's Tid. Det er store, i Sten udhugne Relieffer, indskrevne i en Ramme i Form af en retvinklet Trekant, og forestillende Løven, som overfalder en Tyr, dette karakteristiske Symbol for det erobrende Monarkis Overmagt over sine Fjender. Man kan ikke nægte, at det er et ret storladent Billede; men den Brutalitet, som ligger i Ideen, forstærkes endnu derved, at det ser ud som om Rammen om Relieffet var et Indelukke, hvori den ulykkelige Tyr er blevet fanget ind, og mod hvis Vægge den forgæves sparker og spræller[2]. Løvens Former ere haardere og tørrere end paa Frisen fra Susa.

* * *

Uagtet Løven lige saa lidt i Oldtiden som i Nutiden synes at have hørt hjemme i *den østligste Del af Asien*, er der dog fuldt op af Løvefigurer i Kunsten fra Forindien,

---

1. Perrot & Chipiez, Histoire de l'art dans l'antiquité, V, p. 834.
2. Afbildning i Dieulafoy, *L'art antique de la Perse* II, pl. XVIII; Perrot & Chipiez, Histoire de l'art, V, p. 835.

Bagindien, Øerne, Kina og Japan. Det forholder sig med dette store Landomraade omtrent som med Nord-Europa i ældre Dage: om Løven end ikke selv er naaet derhen, saa dog dens Ry. Vel er det tydeligt, at disse Landes eget frygtelige Rovdyr, Tigeren, her til en vis Grad spiller en lignende symbolsk og mythologisk Rolle som Løven i den vestlige Kultur; men medens den i den allerstørste Del af Østasien *i Naturen* alene er Dyrenes Konge, maa den i Kunsten dele Herredømmet med Løven. Derimod synes Tigerens Ry ikke i ældre Tider i nogen nævneværdig Grad at være trængt ud mod Vest over dens Hjemlands Grænser.

Men Løverne i den østasiatiske Kunst vise sig da ogsaa i hele deres Skikkelse som rene Fabeldyr. Man finder nok af dem i de ethnografiske og orientalske Museer; men jeg har aldrig set nogen Løvefigur fra disse Egne, der mindede om et Syn paa første Haand af det naturlige Forbillede — det skulde da være et eller andet japansk Billede fra vort eget Aarhundrede, der kunde se ud som udført efter en Menageri-Løve[1]. Ellers kan man hos flere af disse Folkeslag, Indere, Kinesere, Japanere, Malayere, finde Vidnesbyrd om en stor Evne til Iagttagelsen af Dyreskikkelser af forskellige Arter, tro og fint opfattede Gengivelser af Naturen; men Løven falder som Fantasidyr ind under en anden Lov; dens Skikkelse bliver hyppig omdigtet indtil det rent ukendelige, saaledes at man somme Tider spørger sig selv, om det oprindelige Forbillede for en fantastisk Dyrefigur har været en Abe, et Svin, en Løve, eller hvad ellers. I Retning af det Gruelige, det Rædselsfulde have især Inderne en meget livlig omskabende Fantasi.

I den vestligste Del af Forindien, hvor Løven virkelig findes i nogle Egne, findes vel ogsaa de mest naturtro Billeder af den; men ikke engang disse kunne — for saa vidt som min Erfaring rækker — anses for førstehaands Fremstillinger af dette Dyr. Paa enkelte gamle Monumenter mærker man Indflydelse af den persiske Kunst fra de achæmenidiske Kongers Tid; derpaa har man endog et ubedrageligt Kendetegn i det Træk, at Løven ikke alene fremstilles *vinget,* men at Vingen ogsaa tegnes ganske konventionelt med *krummede Svingfjer.* Det er et Træk, som oprindelig vistnok hører hjemme i visse Arter af ægyptisk Kunst, derefter i fønikisk, arkaisk græsk og i oldpersisk; det genfindes paa Topen i Sandschi (Provinsen Bopail) i Central-Indien og paa Søjler i Madura. De mest naturtro Løver, som overhovedet forekomme i indisk Kunst, turde være dem, som findes paa de bekendte buddhistiske Kunstværker fra Peshaur (i Punjab), der vise en ganske tydelig — og forlængst anerkendt — Indflydelse af fuldt udviklet *græsk* Kunst efter Alexander den stores Tid. Den græske Kunst, som der her er Tale om, var jo i Besiddelse af et fuldkomment overlegent Herredømme over Fremstillingen af Naturen; dog havde den ikke sin egentlige Styrke i Dyreskikkelser. Med Løveforkroppe i denne Stil er f. Ex. Gautama-Buddha's Trone smykket, hvorpaa den Hellige sidder, fremstillet som Lærer. Han er her selv en halvt græsk, halvt indisk Skikkelse; men Løverne paa hans Trone tilhøre langt tydeligere end han den græske Stil. Ogsaa den dekorative Anvendelse af Løverne kommer vel her fra de vestligere Lande (Vestasien, Grækenland).

I den mere nationale, brahmanske Kunstmythologi er Løven temmelig hyppig. Guden Vishnu paatog sig dens Skikkelse og fremstilles med Løvehoved eller helt som Løve; Guder og Gudinder ride paa Løver o. s. v. Det er helt og holdent Fabeldyr i national indisk Stil.

I *Kina* og *Japan* synes Løven i Kunsten særlig at knytte sig til den Buddhistiske Religion og følge dens Veje. Den anvendes ligesom i de vestligere Landes Kunst som Vogter ved Templer og Kongeborge; og i Følge sin Egenskab af Vagt-Dyr er den i Kinesernes Fantasi sammenblandet med *Hunden* og har for en Del faaet Form efter den;

1. Dette gælder f. Ex. om en Afbildning i Gonse's Værk *L'art Japonais,* første Del.

Japanerne have heri atter efterlignet Kineserne. Deraf er Resultatet blevet den yderst snurrige Dyreskikkelse, der er vel bekendt fra Museer og Kuriositets-Butikker, i Exemplarer af Porcellæn eller Bronze. Det er vanskeligt at blive imponeret eller skræmmet af den — hvad der dog vel egentlig er Meningen med den —; derimod have Europæerne altid fundet, at det er et nydeligt Dyr til at sætte paa en Dragkiste. Det sidder paa Hug og løfter den ene Forpote i Vejret ligesom en lille Hund; det har ogsaa lange, nedhængende Ører og er prydet med et Halsbaand. Gabet er vidt opspærret for at gøre Folk bange; men Øjet har undertiden et muntert Udtryk, der forvandler Minen til et ganske venskabeligt Grin. Dyret har en stor Manke og en kort Hale med vældig Dusk, hvis Haartotter stritte i Vejret som Flammer. Alt i Alt ligner det vel mere en Hund end en Løve og lyder ogsaa Navnet: *Fo's* (ɔ: Buddhas) *Hund*[1] (det besynderlige Navn for den samme Type i Japan: *Korea-Løve* skal komme deraf, at Japanerne have modtaget Buddhismen over Korea). Men at Typen oprindelig betyder en Løve, kan der ikke være Tvivl om; det bekræftes ogsaa ved Betragtningen af ældre og mere monumentale Exemplarer af den, som den her afbildede store Bronzefigur udenfor Sommerpaladset i Peking, der viser et umiskendeligt Slægtskab med Typen i de senere Porcellæns- og Bronzefigurer, men dog er en langt tydeligere Gengivelse af en Løve. Denne kinesiske Løve synes at være udført med overordentlig Haandværksdygtighed; Naturstudier venter man naturligvis ikke i Billedet af et Fabeldyr; men her er heller ingen Fantasi, ingen Evne til at skabe et Indtryk af en ny Natur.

1. Jfr. *Bing*, *Le Japon artistique*, Texten til Planche F. E. — *Anderson*, *Pictorial arts of Japon*, p. 225. — Hr. *Karl Madsen* har vejledet mig i Litteraturen om dette Æmne af den japanske Kunst, der indskrænker sig til enkelte spredte Notitser.

Fig. 210. Gammel kinesisk Bronzeløve. Peking.

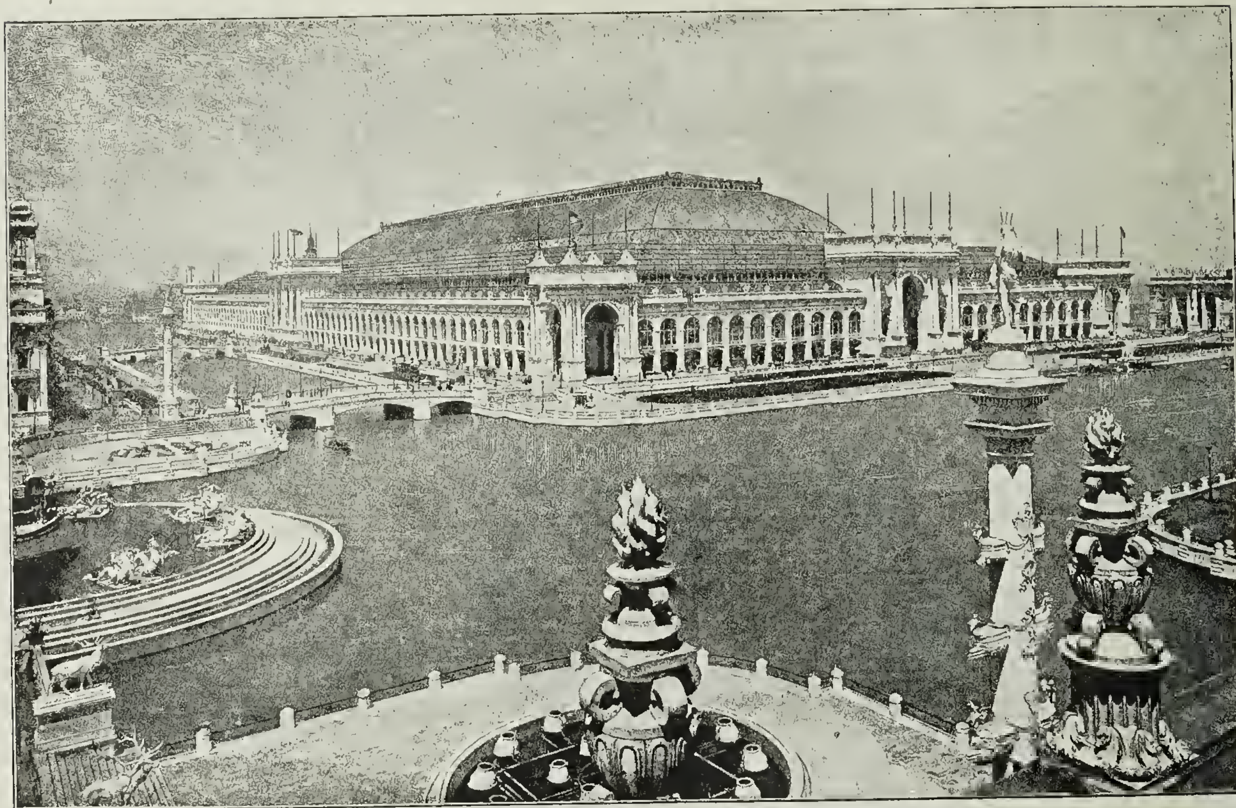

Fig. 211. Manufactures and Liberal Art Bygningen set fra Maskinhusets Tag.

Fra Udstillingen i Chicago.

Af **F. Hendriksen.**

Fig. 212.
Gruppe fra Landbrugshusets Tag.

Udstillingen i Chicago 1893 har været Gjenstand for højst forskjellig Bedømmelse, og det er vel først henimod dens Slutning, at den fandt Forsvarere i Evropa. De evropæiske Journalister, der vare nærværende ved dens Aabning, sendte næsten alle ufordelagtige Skildringer hjem, og disse faldt godt i Traad med den Mistro til hele Foretagendet, der jo var ret almindelig i den gamle Verden. I Amerika, og ganske særligt i Chicago, brugte man ikke milde Ord om disse første evropæiske Brevskrivere, som man med Rette fandt havde affejet det store Foretagende paa en vel overfladisk Maade. Udstillingen var ganske vist ikke færdig d. 1ste Maj, men hele dens ydre Apparat stod der dog i sin fulde Pragt og Skjønhed; d'Hrr. synes ikke at have faaet Øje derpaa. Senere blev det netop paa dette Punkt, at al Uenighed forstummede. Meningerne om Udstillingens indre Værd og Betydning lyde fremdeles forskjelligt, men ingen opmærksom Besøger kan nægte den med Urette berygtede By Chicago sin Beundring for den festlige, sejersikre Bravour, for den runde og ødsle Haand, hvormed den har planlagt, rejst og udstyret sin Udstilling.

Det maa erindres, at Byen ikke var Opfinder af Foretagendet. Det var ved Kongresbeslutning fastslaaet at fejre 400-Aarsdagen for Kolombus Opdagelse af Amerika med en Verdensudstilling. Chicago samlede strax fem Millioner Dollars og tilbød at afgive Hjem for Festen, men da New-York senere tilbød at ofre ti Millioner, forlangte Kongressen det samme Beløb af Chicago. Dette Krav stilledes i Washington, og de Mænd, der forhandlede paa Chicagos Vegne, telegraferede denne Besked hjem og modtog samme Dag Svar fra de sikreste Pengemænd i Byen, at man gik ind paa Fordringen. Senere har Chicago maattet skaffe endnu adskillige Millioner for at føre Kjæmpeforetagendet igjennem, og Resultatet vil vel blive, at de fleste af disse mange Penge ere tabte.

Her i Evropa kan det synes underligt, at denne fjerne By blev valgt, men for Amerika er der ingen Tvivl om, at Valget var rigtigt. Byens glimrende Beliggenhed, som Midtpunkt i det uhyre Land, muliggjorde en Tilstrømning fra alle Egne af Nordamerika, som næppe nogen anden Stad havde formaaet at samle. Da Jernbanerne begyndte at ordne billige Ture, flokkedes Mellemklassen og Smaafolk i tætte Skarer paa Udstillingen. Det Indtryk, som alle disse jævne Mennesker fra andre Byer og fra Amerikas vidtstrakte agerdyrkende Egne medbringe fra dette, i skjønne Omgivelser holdte, Verdensmarked, maa blive af overordentlig opdragende Betydning; ganske særlig for den brogede Befolkning, der bor i Midten og vesterpaa i Amerika, og som man i de østlige Stater plejer at kalde *den ny Nation*.

Fig. 213.
Plan af Udstillingsparken (Tallene angive Størrelsen i engelske Fod).

Det var Chicagos Pligt ved sin Komite at skaffe Pladsen til Udstillingen og opføre Bygningerne, medens Regeringen indsatte en anden Komite, med Delegerede fra alle Unionens Stater, som skulde træde i Forhandling med Udlandet, over-

Fig. 214. Administrationsbygningen.

tage Bygningerne og ordne Udstillingen. Naar der fra mange Sider er klaget over adskilligt i Udstillingens Ordning og Drift, falder Skylden herfor væsentligst paa denne Regeringskomite og mindst paa Chicagokomiteen. Ganske vist sagdes det, at da det kom til Stykket, var det Chicagofolkene, der maatte gjøre begge Komiteers Arbejde, men Ansvaret for tidligt givne og tildels brudte Løfter paahviler dog især Regeringens Komite. I flere af de særlige Afdelinger gjorde dog Medlemmer af Regeringskomiteen udmærket Fyldest som Præsidenter.

At Chicago har gjort sin Del af Arbejdet paa fuldkommen storartet Maade, erkjendes nu af alle Amerikanere, ogsaa af de østlige rivaliserende Byer, der begyndte med at erklære det for latterligt at ville overbygge det umaadelige Areal, som Bygningerne dækkede, og som var tre Gange saa stort som Pariserudstillingens i 89. Man mente ikke, at der var Mening deri, og antog ikke, at der blev Brug for det. Alligevel blev det nødvendigt at reducere alle Krav om Plads meget betydeligt.

Paa lignende Maade ere de gjorte til Skamme, som sagde, at Chicago ikke kunde betros den kunstneriske Ledelse af Arbejdet. Man tænkte, at denne vestlige By, der

havde den Fejl at være altfor ung, at være voxet altfor hurtigt op til en Millionby med stor Velstand, vilde lave en ordinær og uværdig Ting ud af Udstillingen, give efter for alle Slags extravagante og smagløse Tilbud om Underholdnings Arrangements i selve Udstillingen og derved gjøre den hele Union Skam og skade Amerika i Verdens Øjne.

Fig. 215.
Gruppe fra W. L. Dodges Dekorationer i Administrationsbygningen.

Chicago har løst Opgaven paa den værdigste Maade og henlagt alle underordnede Forlystelser, der nu synes uadskillelige fra Verdensudstillinger, til den lange Avenue, der kaldtes *Midway Plaisance*, og som i Virkeligheden var fuldstændig adskilt fra Udstillingens Grund. Den har modstaaet alle lokkende Tilbud om store Afgifter for Retten til at etablere sligt i Udstillingen, og Bestyrelsen gjorde senere sit Yderste for at udrydde de mange Udsalg af billigt Nips og Stads, der havde sneget sig ind i selve Bygningerne.

Den Plads, man omsider valgte til Udstillingen, den saakaldte *Jackson Park*, var for tre Aar siden et sandet Morads med et lille, tildels beplantet, Stykke i den nordligste Spids. Det var nemlig Chicagos Hensigt at inddrage hele Terrænet under de vidtstrakte og prægtige Parkanlæg, som Byen ejer, og hvoraf den med Rette er stolt. Denne hurtigvoxende By, som man mistænker for kun at have merkantile Interesser, kan sikkert siges at have ofret mere paa saadanne Ting end nogen anden Stad i Verden, og gjort det med en Omsigt og Flothed, der er saa meget mere beundringsværdig, som den sandede Prairie ved Michigansøens Bred har været den uheldigste Jordbund, som tænkes kan, for slige Arbejder. Det er af denne øde Strækning, at man med uhyre Anstrengelse har dannet det skjønne Anlæg, hvorpaa Udstillingen er bygget. Det underjordiske Arbejde — til Dræning, Vandtilførsel og Kloakanlæg — der her er sket,

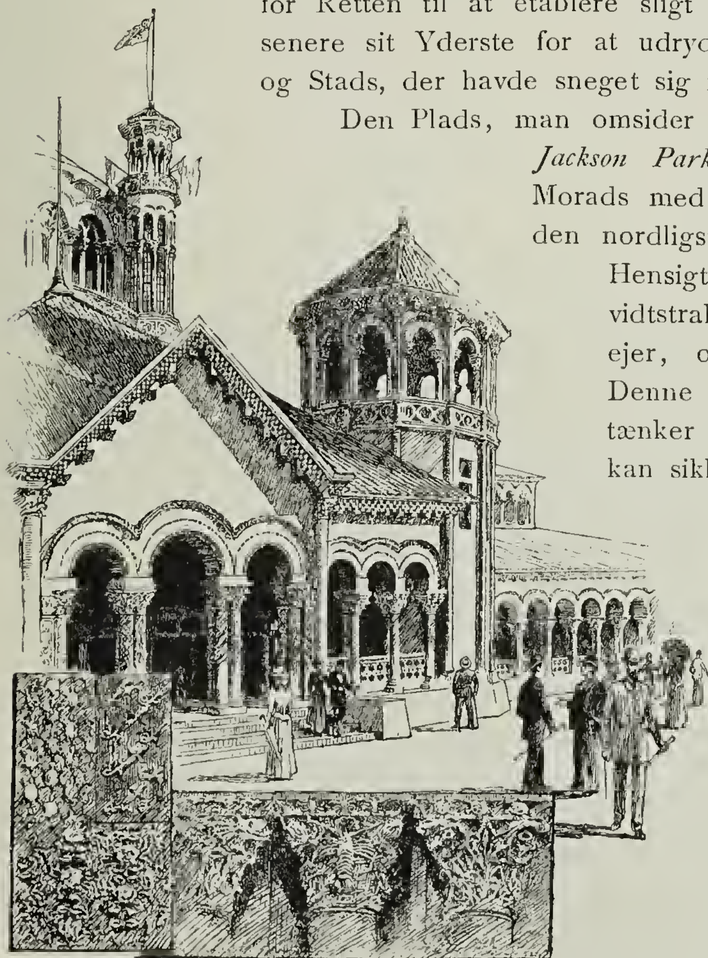

Fig. 216. Detailler fra Fiskeribygningen.

Fig. 217. Kunstudstillingsbygningens sydlige Façade.

hører ikke til det mindst mærkelige i hele Arbejdet. — Allerede paa et tidligt Tidspunkt var hele Planen lagt, og denne skyldes en ung og højt begavet Arkitekt *John Welborn Root* samt Landskabsgartnerne *Ollmann og Codman.* Baade Root og Codman døde, før man fik begyndt paa Bygningernes Opførelse. Under Udstillingen holdt ovennævnte Ollmann i en Arkitektforening nogle Foredrag, hvori han gjorde Rede for hele Anlæget. Han beklagede sig bittert over, at en væsentlig Del af den oprindelige Plan var bleven totalt fordærvet ved det Mylder af Bygninger fra alle Unionens Stater og fra fremmede Lande, der tilsidst blev indrømmet Plads mod Nord i Parken, hvor han og hans Medarbejdere havde tænkt at støtte sig til og videre udarbejde de allerede omtalte landskabelige Anlæg, der her vare forhaanden. Der er ikke Tvivl om, at Manden havde Ret, og at en saadan træbevoxet Parkdel havde afgivet en fortrinlig Baggrund for Udstillingen, og en Rekreationsplads for de Besøgende, hvortil der paa en saa stor Udstilling vel kan være Trang. Alligevel bliver der nok at beundre i disse Mænds Arbejde. Da Chicagokomiteen senere fulgte Arkitekten *Burnhams* Raad, at opgive alle Konkurrencer og i Stedet for indbyde 10 af Amerikas bedste Arkitekter og betro Arbejdet til dem, viste det sig, at denne Arkitektforsamling intet havde at ændre paa Planens Hovedtræk. Burnham blev Formand for denne Komite, og Arkitekterne fordelte Arbejdet imellem sig indbyrdes. Man enedes om 60 Fods Gesimshøjde i alle Hovedbygningerne, der fik Plads omkring Udstillingens Centrum, den saakaldte *Court of honour.*

Ogsaa ved denne Ordning viste Chicago sig uden lokal Smaalighed, thi man anmodede Kunstnere fra mange af Unionens Byer om at møde til Arbejdet, og man gav dem frie Hænder med en Rundhaandethed, som man nutildags sikkert skal søge om Mage til. Opfordringen til at møde blev beredvilligt fulgt, og det kunstneriske Samarbejde, der har været raadende mellem denne Kreds af Mænd og de senere tilkaldte Billedhuggere og Malere, roses og fremhæves som i høj Grad mærkeligt.

Man vedtog endvidere at følge det Malerraad, som Lederen af Bygningernes Dekoration, *F. D. Millet*, gav, at holde alle Bygningerne hvide. Ved omfattende Forsøg med Stukkens Sammensætning og dens Maling fandt man en mild Tone nær ved det helt hvide, der tog sig vidunderligt ud, og som end ikke i det sydlandske Solskin, Chicagos Sommer har, var generende at se paa. En begejstret Amerikaner har kaldt det elfenbensfarvet, og der er virkelig noget i Sammenligningen. Millet skal have særlige Fortjenester

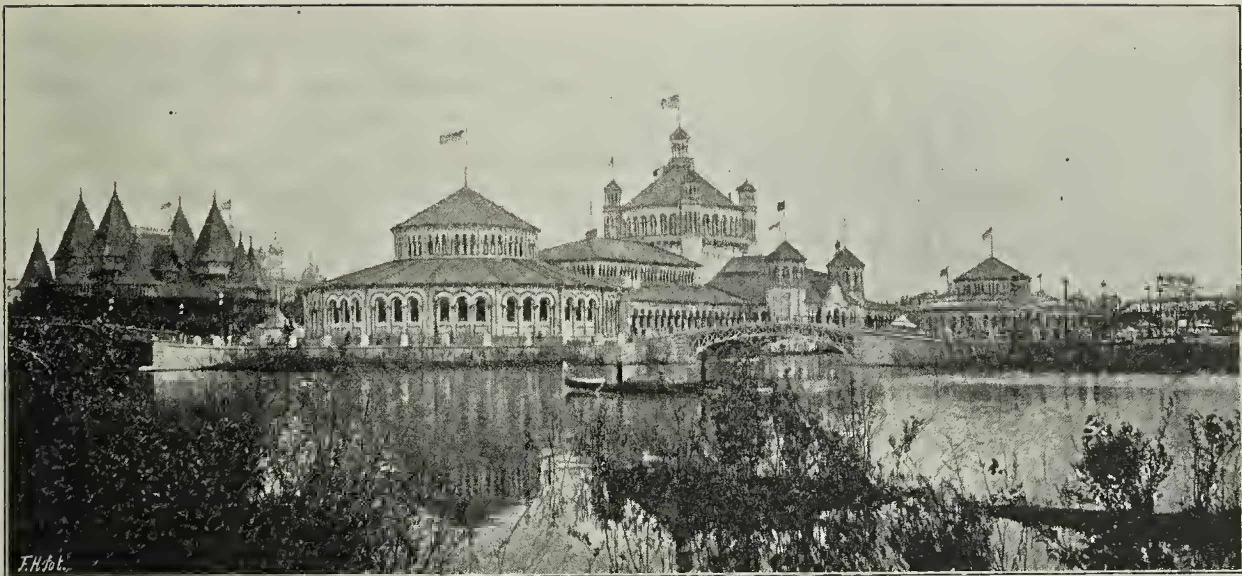

Fig. 218. Fiskeribygningen.

af det gode kammeratlige Forhold, hvorunder der er arbejdet. Han samlede den store Skare af samvirkende Kunstnere til fælles Maaltid hver Dag, og efter dette afgjordes Spørgsmaal om Enkeltheder i Arbejdet ved en Pibe Tobak. Millet har vist sig som en Mand med en sikker Smag i Gjennemførelsen af Dekorationen. Med Undtagelse af Administrationsbygningen, hvis Kuppel og hele indre Hal var ødselt dekoreret, har han lagt al Vægten paa den ydre Udsmykning og i Bygningernes Indre indskrænket sig til at holde de store Rum i ganske enkelte, harmonisk stemte Toner. Det var ikke blot Folk, der opholdt sig hjemme, der tilkaldtes. Man hentede dem hjem fra Paris og Rom, og alle mødte de med Begejstring til det fælles Arbejde. Hvad Skulpturdekorationen angaar blev Overdaadigheden paa nogle Steder for overvældende, og naturligvis var der mellem de dekorative Malerier adskilligt, der viste, at den unge amerikanske Kunst ikke magtede de store Opgaver, men næppe nogensinde er i vor Tid et saa gigantisk Arbejde ført igjennem med en saadan Kraft og en saadan Enhed i Bestræbelserne.

En af de ledende Arkitekter har sagt, at det hele maatte opfattes som en Skitse, en meget stort anlagt Skitse, og i denne Betegnelse turde samlet være angivet de lykkelige Forhold, hvorunder det kunstneriske Arbejde er gaaet for sig. For Amerikas Bygningskunst maa denne Skitse i fuld Størrelse og virkelig Gjennemførelse blive af allerstørste Betydning. Det blev i Hovedsagen en stor Studie i klassisk- og Renaissance-Arkitektur, og ser man f. Ex. hen til de Forsøg paa en Gjenfødelse af klassisk Bygningskunst, som ere gjorte i Wien og München, og sammenligner dem med *Charles B. Atwoods* Kunstudstillingshus i Chicago (Fig. 217), kan man ikke nægte den amerikanske Arkitekt Prisen i disse Rekonstruktionsforsøg. Af Hovedbygningerne vare egentlig kun to undtagne fra det klassiske Tilsnit og den hvide Farve, nemlig Huset for Befordringsvæsenet og Fiskeribygningen. De to Arkitekter: *Adler Sullivan* og *Henry Ives Cobb,* fik Lov til at opføre de højst karakteristiske Huse, de havde komponeret, og begge Bygningerne hørte til det bedste, Udstillingens Arkitektur fremviste (Fig. 219, 218 og 216).

Et Blik paa den ovfr. aftrykte Plan (Fig. 213) vil vise, hvor snildt disse mange Bygninger ere forbundne ved Søer og Kanaler, der alle ere anlagte, og hvori man har ledet Michigansøens Vand. I den største af Søerne var — ligeledes ved Kunst — dannet en Ø, der var beplantet, og som for endel optoges af Planteudstillinger. Paa dens nordligste Del havde Japaneserne opført 3 Kopier af gamle Bygninger og fyldt dem med

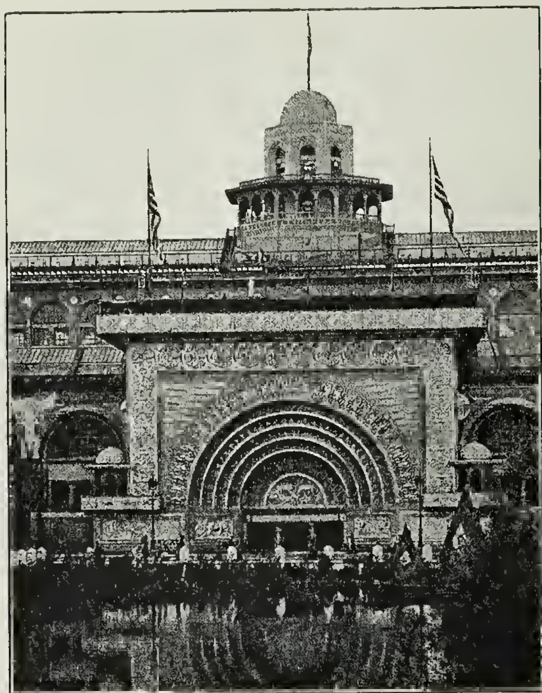

Fig. 219. Hovedindgangen til Bygningen for Befordringsvæsen.

kostelige, ægte gamle Sager. — I Udstillingens hele ydre Virkning spillede disse Vande, hvori de festlige hvide Bygninger spejlede sig, den allerstørste Rolle. Paa en smuk Dag var det saare skjønt at se paa, og ved Aftentid, især naar Bygningerne vare rigt illuminerede, var Skuet fantastisk betagende. I det storslaaede Anlæg maa endnu fremhæves den dejlige Spaserevej, der i over en engelsk Mils Længde førte langs Søens Bred ligefra Parkens nordligste Del og ned til Court of Honour. Michigansøen er en Velsignelse for hele Chicago, den er stor og frisk som det aabne Hav, og for Udstillingen og dens Gjæster var den naturligvis et uvurderligt Gode. Havde man gjort Turen langs denne Vej, endte man ved de to Festbygninger, der, forbundne med en af 4 Rækker Søjler dannet Kolonade, afsluttede Court of Honour mod Søen. Saa man derfra mod Vest, havde man til venstre Manufactures and Liberal-Art-Bygningen (Fig. 211), opført af *George B. Post*, tilhøjre Agrikultur-Bygningen (Fig. 220), opført af *Mc Kim, Mead & White*. Lige mod Vest for Enden af Bassinet laa Administrationsbygningen (Fig. 214), hvis Arkitekt er *Richard M. Hunt*, og bagved denne ligger Udstillingens Hovedstation, hvortil alle Iltogene ankom. Paa denne, med Skulptur rigt smykkede Plads, gjorde den store Fontæne

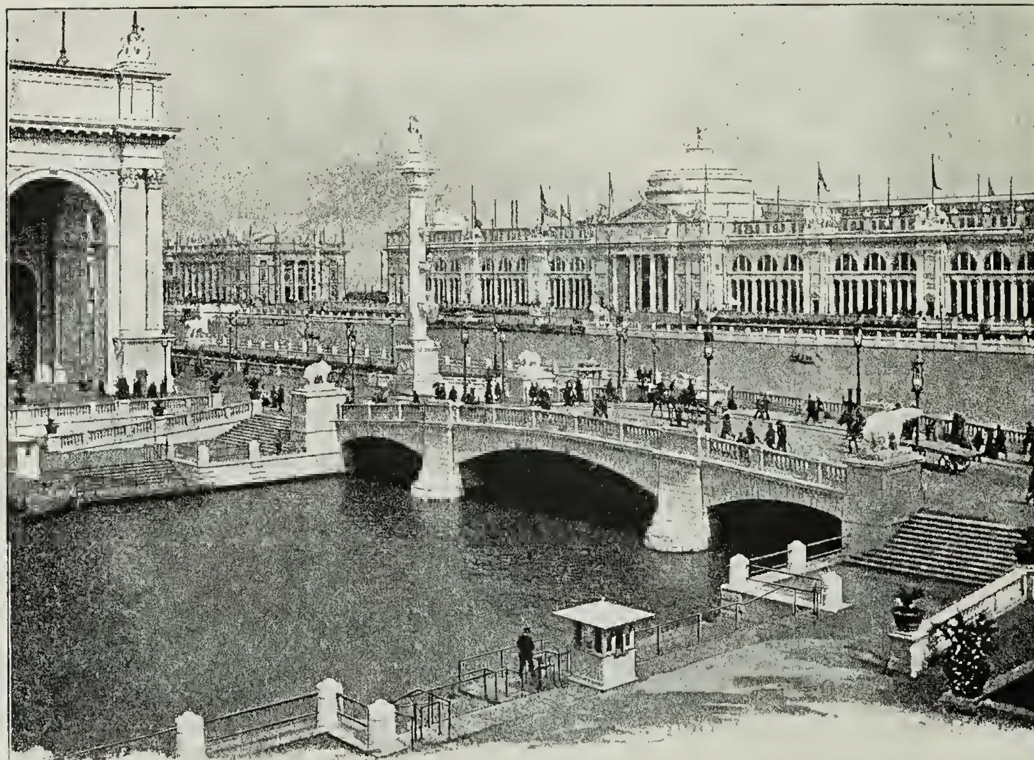

Fig. 220. Landbrugsbygningen set fra Elektricitetshuset.

foran Administrationsbygningen en slet Figur. Det burde have været Udstillingens bedste Billedhuggerarbejde, men var noget nær det daarligste. Man havde ventet at slaa sit største Slag her, men skjønt Omgivelserne ganske sikkert vare imponerende, tro vi dog, at Skjønhedsvirkningen i andre Dele af Udstillingen langt bør foretrækkes, f. Ex. Lagunen langs Transportations-Husets rigt dekorerede Façade, Havebrugshuset og Kvindernes Hus eller, i endnu højere Grad, den nordligste Sø med Kunsthusets klassiske Façade og Fiskeribygningens tre Pavilloner med deres røde Tage, der bares af Søjler, hvis Skafter vare fantasifuldt dekorerede med Motiver fra Havets Dyreverden. Vest for denne Sø saas Californiens morsomme Bygning (Fig. 221), den bedste af alle de særlige Statsbygninger og Illinois Statshus, vistnok den uheldigste af samtlige Bygninger.

Det vil føre meget for vidt at forvilde sig videre mellem den Mængde særlige Bygninger, der vare strøede over det store Terræn, eller at forsøge nogen Oversigt over Husenes umaadelige Indhold. End ikke om man begrændsede sig til den saakaldte Kunstindustri, var Arbejdet overkommeligt. Her skal endnu kun henledes Opmærksomheden paa og leveres endel Afbildninger af en Række amerikanske Arbejder fra Udstillingen, der formentlig frembyde særlig Interesse. Med Hensyn til Redegjørelsen maa denne tages som en interesseret Betragters Iagttagelse, der naturligvis ikke gjør Krav paa faglig Indsigt og Kundskab paa de forskjellige Omraader, hvorfra Exempler ere hentede.

Fig. 221. Staten Californiens Bygning.

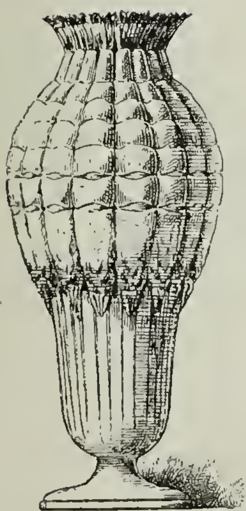

Fig. 222. Lille Sølvvase fra Tiffany.

I den vældigste af alle Bygningerne, den, der omfattede *Manufactures & Liberal Art*, finde vi næsten alle de amerikanske Arbejder udstillede, som vi agte at beskjæftige os med. Igjennem Bygningens hele Længde (1687 eng. Fod) strakte sig en bred Vej, og ud mod denne havde de europæiske Lande deres dekorative Façader. Omtrent i Midten fandtes paa den ene Side Japan, Østerrig, Tyskland, England, Danmark o. s. v., paa den anden Norge, Rusland, Belgien, Frankrig og de Nordamerikanske Stater. De sidste — Værterne paa dette internationale Marked — havde ikke sørget for nogen virkningsfuld Façade mod Midtergangen. Kun i det sydligste Hjørne, lige overfor Tysklands smukke Smedejerns Gitter, og hvor Afdelingen mødtes med Frankrigs, fandtes en stor og festlig udstyret Udstillingsplads, der omfattede de to velkjendte Firmaer *Tiffany & Co.* og *Gorham Mfg. Co.*, samt det hidtil mindre kjendte *Tiffany Glass & Decorating Company*.

Det gamle Hus Tiffany, der gjentagne Gange har tilkjæmpet sig store Udmærkelser og Fagfolks Beundring ved europæiske Udstillinger, kunde man vide vilde møde

Fig. 223. Tiffanys Magnolia Vase.

udmærket rustet i Chicago. Ved Siden af en stor Juvelervirksomhed fremstiller Huset alle Arter af Arbejder i ædle Metaller, men skyr ikke Sammenblanding af ædle og uædle Stoffer, hvis det derved kommer sit Formaal nærmere. Overfor de europæiske Udstillere virker dets Udstilling alene af den Grund rigere og ejendommeligere. Alle Arter af kostelige Stene og skjønne slebne Mineralier anvendes rigeligt til Dekoration; bruges Elfenben eller sjældne Træsorter, er Arbejdet gjennemført og færdigt, som det sjælden ses, og det samme gjælder deres Læderarbejder og den fornemme Art af Papirindustri med Kobbertryk, som de driver. Endvidere laver de Uhre, smaa rigt dekorerede Lommeuhre og store indviklede Kunstværker, der paatage sig at gjøre Rede for utroligt mange Ting. Det hele ydre Udstyr er til Tider saa udspekuleret ødselt, at man alene gjennem dette Firmas Udstilling faar et Begreb om amerikansk Rigdom, der nødvendig maa forbløffe. Firmaets Juvelerarbejder paa Udstillingen vurderedes til over en Million Dollars. I Minebygningen udstilledes dets Diamantsliberi og en Samling af ædle Metaller og alle Arter af Legeringer. Til Unionens Regjeringsudstilling havde det udlaant en stor og interessant Samling af garvet Skind, hvorimellem fandtes Prøver af de sjældneste Dyreskind, som næppe nogen tidligere har tænkt paa at præparere. Tiffanys Udstilling var vanskelig tilgjængelig, thi især den store Midtermontre med pragfulde Juvel- og Perlesmykker og den store Diamant lokkede en saadan Strøm af Tilskuere, at Trængselen var ulidelig. Man maatte se at faa Adgang, naar det egentlige Publikum var udelukket, for i Ro at se paa denne Række af betydelige, og hvad Arbejdets Gjennemførelse angaar, altid ypperlige Sager.

Den 31 Tommer høje Sølv *Magnolia Vase* (Fig. 223), der vel var Tiffanys pragtfuldeste Stykke, hører til de Arbejder, en Udstilling fremkalder fra store Værksteder, men

Fig. 224. Bolle i Jern, damascineret med Sølv og Guld. Tiffany.

derfor ikke netop til de skjønneste. Dens Form er valgt efter et Lerkar, fundet i New Mexico, og til dens Dekoration er benyttet amerikanske Planter fra Landets fire Hovedstrøg. Det fremherskende i Dekorationen og dens bedste Pryd var det brede Bælte af Magnoliaer, der i naturlig Størrelse dækker dens Overdel. Disse vare i ugjennemsigtig Emalje holdte i Blomstens vexlende milde Farvetoner. Paa dens Fod fremstilledes i højt drevet Arbejde Kaktus, hvorimellem var anbragt fire skjønne Opaler. Den nationale Blomst *Golden-rod* var paalagt i Guld mellem Fodens Kaktus og slyngede sig opad Siderne. Hvor beundringsværdigt end dette store Arbejde var udført, saa man dog med større Glæde paa de mange smaa Vaser i lignende Stof, men hvor Farve og ejendommelig Dekoration, med Blomstermotiver eller Krebs (Fig. 222), Uglehoveder, Insekter etc., var bedre behersket. Et meget karakteristisk Stykke er den i Fig. 224 gjengivne *Vikinge Punchebolle*, der var udført i Jern (decarboniseret[1]) og indlagt med Guld- og Sølvlinier. Baade i Form og Farve, saavel som ved den udmærkede Overflade, der var givet Metallet i Forarbejdningen, var det et smukt og virkningsfuldt Arbejde. En Rigdom af Sølvarbejder til Borddækning (Fig. 225), en Mængde af skjønt og kostbart forarbejdede Smaasager og en Serie af Firmaets Sportspræmier og andre Vaser bare alle Vidnes-

Fig. 225. Dele af Sølvservice. Tiffany.

1. Ved denne Betegnelse maa antagelig her forstaas, at Støbejernet er gjort kulstoffattigere ved Glødning uden at forandre det til Staal. Bollen maa nemlig antages at være støbt og derefter overarbejdet.

Fig. 226. Sølvterrin. Gorham Co.

byrd, om det høje Standpunkt, Tiffanys Værksteder indtage i Behandlingen af Metallet.

Gorhams Virksomhed er ikke saa omfattende, men hans Sølvarbejder kunne vistnok maale sig med Tiffanys i glimrende Gjennemførelse. Begge Huse udmærke sig ved Drivning i højt Relief og fortrinlig Ciselering. Begge bruge de fortrinsvis Blomstermotiver til Dekorationen og varierer disse for hvert enkelt Stykke i de kostbare Stel eller Servicer (Fig. 226 og 227). Man staar hyppigt overfor en Overlæsselse, der er trættende, men træffer ogsaa Sager, der vidne om en selvstændig, rig Opfindsomhed og fin Smag. Begge Steder er det især de smaa Arbejder, man maa beundre, og hvori Mesterskabet i Komposition og Stofbehandlieg klarest gjør sig gjældende. Mellem Husenes Udstillinger finder man, baade i Sølv- og Elektropletvarer, en Række Gjenstande i engelsk Louis XVI's Stil, der synes at være paa Mode i Amerika. Vi ville se dette komme igjen paa andre Omraader af Kunsthaandværket. Ogsaa disse Reproduktioner ere udførte med en beundringsværdig Omhu og Gjennemførelse, som kun de allerbedste europæiske Huse kunne levere Sidestykker til. Hos Gorham udstilledes en Række Krukker og Vaser fra det nu berømte *Rookwood Pottery*, som vare delvis dækkede med en ornamenteret tynd Sølvbelægning, der indfattede Sagernes keramiske Dekoration og fremhævede deres dybe, pragtfulde Farver (Fig. 228 og 229). Det var

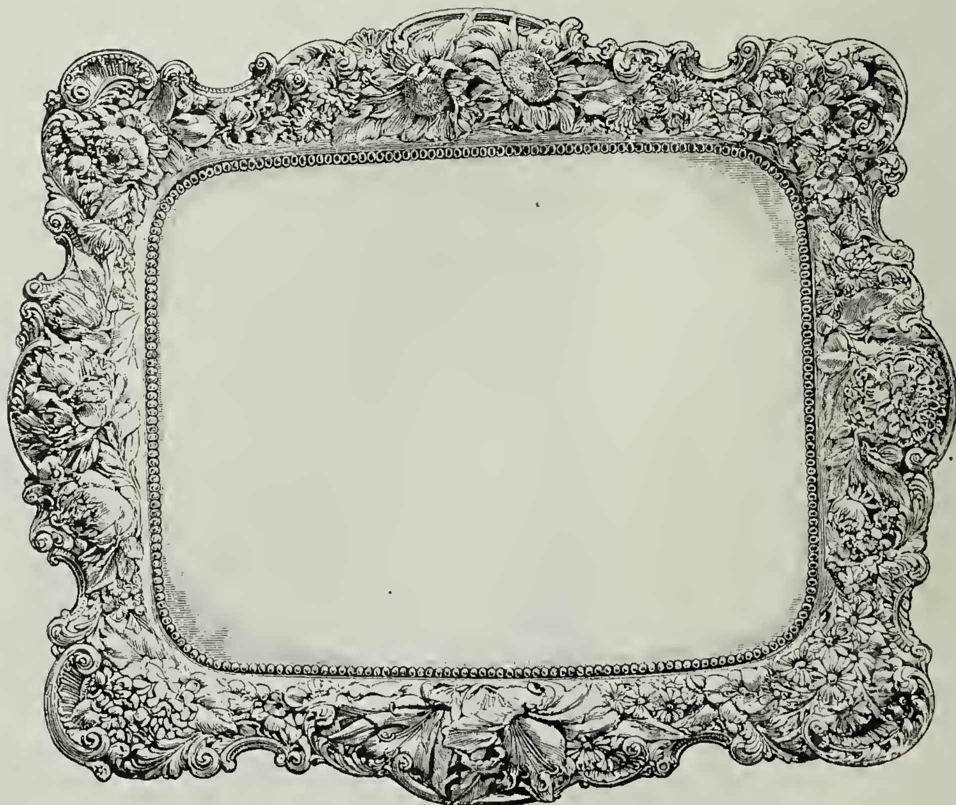

Fig. 227. Sølvbakke. Gorham Co.

en Nyhed i Firmaets Virksomhed, som gjorde megen Lykke. Fagfolk grublede over, hvorledes Arbejdet udførtes, og en af disse har udtalt, at hele Vasen sandsynligvis ad galvanisk Vej dækkedes med et Sølvovertræk, hvorefter Ornamentet forsigtigt udskæres og det overflødige Sølv fjærnes (Fig. 228 og 230).

Fig. 228. Rookwood Krukke dekoreret med Sølvornament. Gorham Co.

Ogsaa Gorham havde et særlig for Udstillingen lavet Arbejde, nemlig en Columbus Statue, støbt i Sølv i noget over naturlig Størrelse. Den angives at være det største Arbejde, der nogensinde er støbt i Sølv. En vis Smag for det *gevaltige* har man jo i Amerika. Forresten var Statuen ganske kjøn. Modellen er lavet af Franskmanden *Bartholdi*, der har modelleret den store Figur af Friheden med Faklen, der staar i New Yorks Havn.

Rookwood Pottery, hvis Mærke her afbildes (Fig. 229), havde et fortrinligt Udvalg af sine Arbejder. Fabriken, der først i 1880 er anlagt i Byen Cincinnati, har allerede stort Ry og fortjener det. Dens Sager ere en Art Fajance, formet af Stof, der findes i Nærheden. Dekorationen er under Glasuren, og Farven omfatter en Skala af rige og dejlige Toner, lige fra en skjøn opalagtig Farve til en dyb brunsort, der minder om Japanernes pragtfuldeste Lak. Fabrikens billigere Stykker ere gjennemgaaende dekorerede med Blomstermotiver i Buketform paa gullig Grund. De ere ikke helt heldige, men dens bedste Stykker have friere Dekorationer, tildels i svagt Relief, der smelte sammen med Grundfarven til et beundringsværdigt Hele. I Kunstafdelingen var der vist Rookwood den Ære at fylde en Montre med dens mest udsøgte Sager, og her saas først ret, hvilket højt Standpunkt den indtog. Desværre lade disse Ting sig ikke gjengive. Farven er alt og kan ikke rammes, end ikke i sine indbyrdes Valører, da de næsten alle høre til de fotografisk umulige at faa Hold paa. Fabriken er anlagt af en Dame, Mrs. *Maria Longwarth Storer*, men blev i 1890 overtaget af *W. W. Taylor*, der er Leder for det Aktieselskab, der nu ejer den. Fra dens Begyndelse har en japansk Keramiker *Katan Shirayamachina* været knyttet til den, og hans Paavirkning er meget kjendelig. Den arbejder kun lidt for et bredere Publikum og holder høje Priser paa sine bedre Ting, nægter endogsaa at sælge hele Rækker af de skjønneste Sager, den udstillede.

Fig. 229. Rookwood Pottery's Mærke.

Fig. 230. Rookwood Vase dekoreret med Sølvornament. Gorham Co.

Tiffany Glass & Decorating Company, som vi have nævnt som det tredie Firma, der udstillede i den omtalte Hjørnepavillon, er forholdsvis ungt. Det er oprettet for c. ti Aar siden af Maleren *Louis C. Tiffany*, en Søn af Chefen for det ovenfor nævnte store Firma. Huset udfører dekorative Malerarbejder, Glasmalerier, Marmor- og Glasmosaik, Billedskjæring og Træindlægning, Arbejder i ædle og andre Metaller, Broderier og kunstnerisk Tapetsererarbejde. Farvede Glasvinduer, Mosaik og Inventar til kirkeligt Brug

Fig. 231. Dekorativ Fylding med tre Helgener. Udført i farvet Glasmosaik paa Guldgrund. Tiffany Glass & Decorating Company.

synes dog at være Hovedvirksomheden, og det var paa dette Omraade, at Firmaet udmærkede sig ganske særligt paa Chicago-Udstillingen. Man havde bygget et helt Kapel i romansk Stil, der oplystes ved kunstigt Lys. I dette fuldt udstyrede Rum var samlet Arbejder, der repræsenterede Virksomheden i alle dens Hovedgrene. Tiffany har selv

komponeret Rummet og dets Dekoration. I det stærkt dæmpede Lys, Kapellet saas i, var Indtrykket meget smukt og højtideligt. Gulligt Marmor dækkede Væggene, Alterets Arkitektur var i hvidt Marmor og Bordets Sider dekorerede i rig Glasmosaik med hellige Emblemer indlagt i ædle Stene og Perlemor. Kostbart gjennemførte Alterkar og Stager, Korlamper og Døbefont, samt endelig en Række pragtfulde, farvede Vinduer dannede et Hele af vidunderlig Skjønhed. De forskjellige Arbejder have en egen Friskhed i Behandlingen, der er fjærn fra moderne slikket Pyntelighed. Dette gjælder i lige høj Grad om Mosaik-, Metal- og Glasarbejderne. De sidste synes gjorte efter væsentlig andre Prin-

Fig. 232. Kirkevindu. Tiffany Glass & Decorating Company.

ciper end de, der følges i Europa nu. Tiffany laver selv sit Glas og giver det en stærk ujævn og bølgeformet Flade. Ved den højst forskjellige Tykkelse, han giver Glasset, opnaar han et Spil og Rigdom i Farve, som europæiske Vinduer ikke kjende. Han modellerer hele Gevandters Foldekast ved det bølgede Glas' stærkt forskjellige Tykkelse og tyr kun til at paamale og indbrænde Farver i Kjødpartierne. Tiffany og en Mand ved Navn *John La Farge*, hvilken sidste især har arbejdet i Boston, siges at have Hovedfortjenesten af den høje og ejendommelige Udvikling, som de farvede Glasruder har naaet i Nordamerika. Forholdene ere gunstige, thi intetsteds anvendes farvede Vinduer baade i kirkelig og borgerlig Arkitektur i et saadant Omfang, som i de forenede Stater. Rent tilfældig kom Meddeleren heraf ind i en Kirke i New York. Kirken havde Glasmalerier i alle Vinduerne, og her vare de af Münchener Herkomst. Over Indgangsdøren var der dog anbragt et nyt Vindu af hel anden Art, og paa Forespørgsel blev

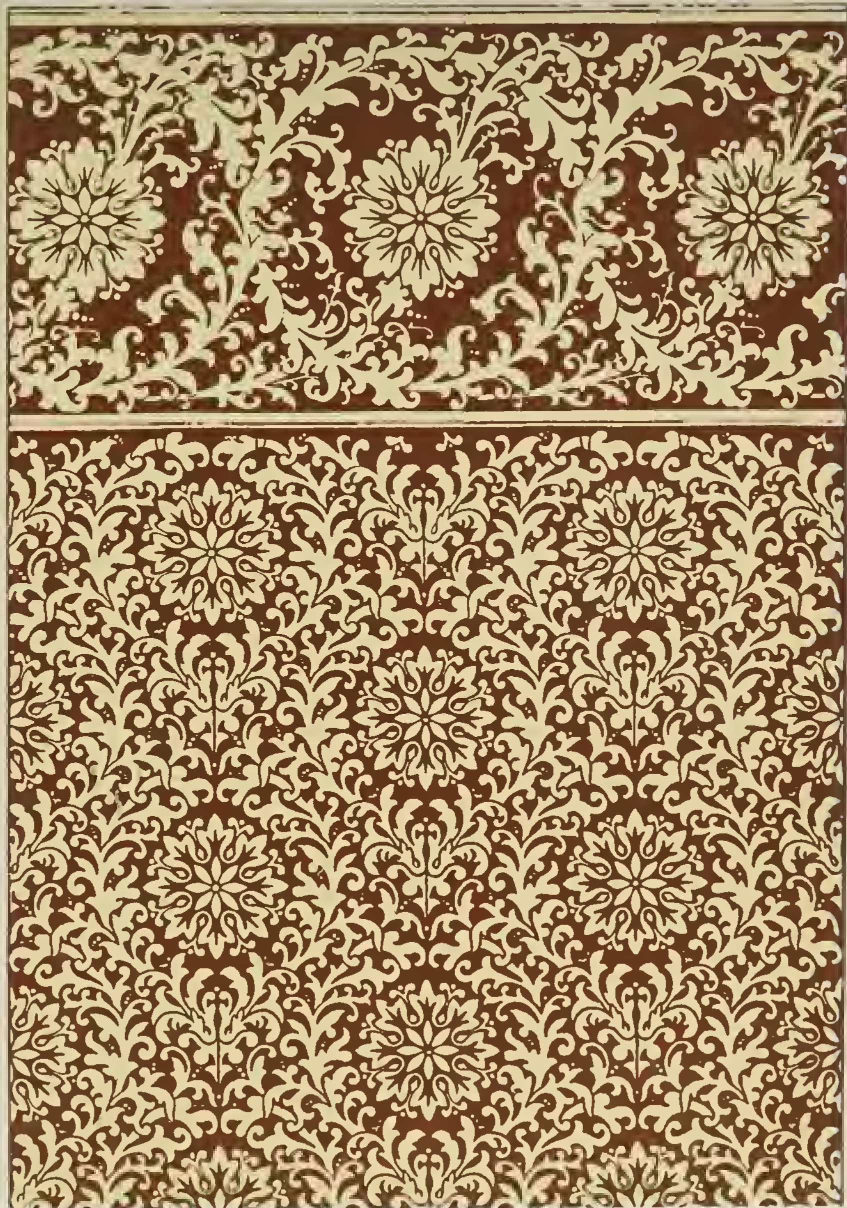
Fig. 233. Korlampe
fra Tiffany Glass & Decorating Company.

det bekræftet, at det var fra Tiffany. Det lader sig ikke sige, hvor ordinære og kulørte i værste Forstand Münchenerne saa ud, naar man havde set paa Tiffanys ædlere og uendeligt mere harmoniske Farvevirkning. Vi spurgte Kirkebetjenten, hvad Meningen nu var med de gamle Vinduer, og fik til Svar: de skal alle ud og erstattes med amerikanske Vinduer. Sligt lader sig sige og gjøre i en privat Kirke i New Yorks femte Avenue.

De amerikanske Glaskunstnere indrømme, at Kjødpartierne, som de endnu paamale og indbrænde, ere deres Vinduers svage Side, men der arbejdes ihærdigt for ogsaa at komme ud over dette Punkt, og man trøster sig til at det vil lykkes. Dette unge Firmas Udstilling omfattede ogsaa et Par Værelser for et rigt Privathus. Det ene var i Farvesammenstilling stemt i dybe grønne Toner og gjorde maaske et noget dystert Indtryk, men sjældent og omhyggeligt var enhver enkelt Ting behandlet. At gjengive disse Ting er ret haabløst. Vi hidsætte et Vindu (Fig. 232) uden figurlig Komposition, men hvori man kan se den mosaikagtige Blyindfatning af det forskjellige Glas. Vinduet er helt udført i gjennemfarvet Glas, ganske uden indbrændt Maling. I de to andre Billeder (Fig. 231 og Fig. 233) give vi Prøver paa Tiffanys Mosaik og Metalarbejder.

Et Firma med et dansk Navn *Winsløw Bros Co.* havde en smuk og betydelig Udstilling i dekorative Smede- og Støbejernsarbejder saavel som Kobber-, Messing- og Broncearbejder til Bygningsbrug. Bedre endnu end paa Udstillingen lærte man dets Arbejder at kjende i Chicagos offentlige Bygninger, Hoteller og rige Privathuse. Der er rigeligt overalt med smukt udførte Rækværksarbejder, Lygteholdere etc. i Jern eller Bronce. Alene Elevatorernes flotte Gitterværk, som man træffer i alle store Ejendomme, giver betydelig Lejlighed til mer eller mindre heldig Opfindsomhed paa Jernornamentikens Omraade. Forhaabentlig kan Tidsskriftet senere bringe nogle Afbildninger

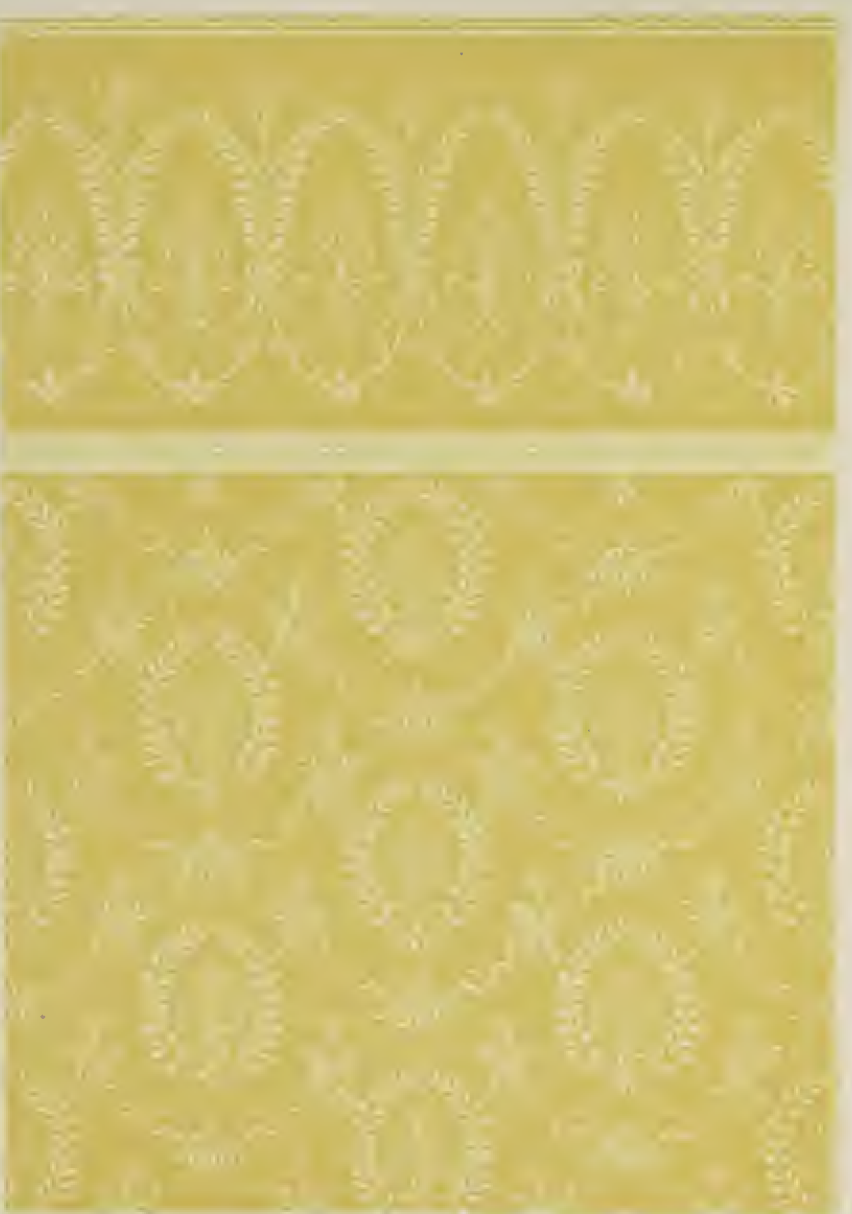

Amerikanske Tapetprøver fra *The Robert Graves Co.*, New-York.

F. Hendriksens Reproduktions-Atelier

Trykt hos Nielsen & Lydiche

Amerikanske Tapetprøver fra *The Robert Graves Co.*, New-York.

af Winsløws Arbejder, som vi endnu savne Materiale til at forelægge. — Amerikas Tapetfabriker havde en kollektiv Udstilling af stor Interesse. En vis engelsk Paavirkning var her tildels raadende. Et særligt Tapet, der forherligede Columbus, var udført efter Englænderen *Walter Craines* Tegning. Men ved Siden af disse Ting fandt man ogsaa Motiver af udpræget amerikansk Opfindelse og udførte i en ejendommelig Teknik med Ornamentet paalagt i temmelig højt Relief i en filtagtig Masse (se Tavle III tilv.). Engelsk Louis XVI's

Fig 234. Amerikansk Tapetmønster. Nevius & Haviland.

Stil var stærkt og godt repræsenteret blandt disse Arbejder (se Tavle IV og Fig. 235), og her, som paa saa mange andre Omraader, maatte man erkjende, at Amerikanerne vise sig i Besiddelse af en Sans for milde og skjønne Farver, som den gamle Verden næppe tiltror dem. De gjengivne Tapetprøver stamme fra Firmaerne *Robert Graves Co.* og *Nevius & Haviland*, begge af New York.

Den samme gode Smag for Farver og let Dekoration finder man i Boghandlernes Bind. Det amerikanske Bogshirting kjæmper for at fortrænge de engelske Varer fra Markedet og vil sikkert naa sit Maal. Baade i Farve og Struktur staar det amerikanske Shirting over det europæiske, ligesom det lette Silketøj og tynde spaltede Læder, som

hyppigt bruges til Boghandlerbind, udmærker sig baade ved skjøn Farve og behagelig Overflade (Fig. 236 og 237). I Amerika er Bogforlaget paa forholdsvis faa Hænder, men Forretningerne ere saa til Gjengjæld meget store. Alle disse Huse havde betydelige Udstillinger paa Galleriet i Manufactures Bygningen. Forlag som *Houghton, Mifflin & Co.* i Boston med Trykkeri, der beskjæftiger 700 Mennesker, i den nærliggende By Cambridge og *Harper & Brothers* i New York ere begyndte som Bogtrykkerier og ere nu de

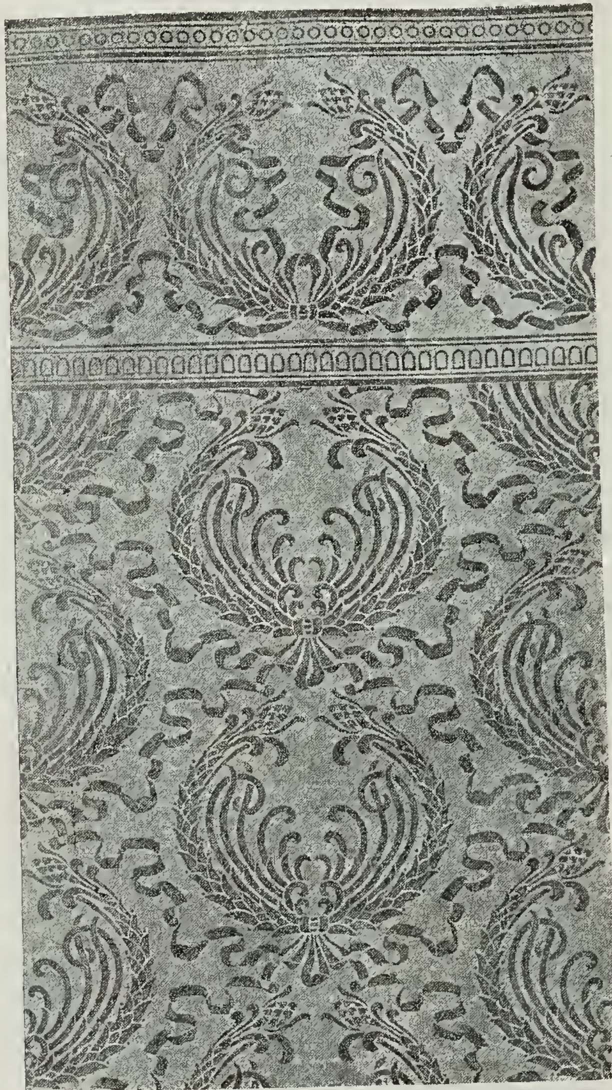

Fig. 235. Amerikansk Tapetmønster. Nevius & Haviland.

to største i Amerika. Strax efter dem følge *Charles Scribners Sons* og *The Century Comp.*, for hvilket sidste Firma *Theodor L. de Vinnes* mønsterværdige Trykkeri i New York arbejder. Bogbinderi i finere Forstand, som Kunsthaandværk og med Haandarbejde, er endnu først i sin Vorden i Amerika.

Fortrinlige Staalgravurer til Værdipapirer, Frimærker etc. ere Amerikanerne længst berømte for; ligeledes véd man, at Træsnit og de moderne fotografiske Reproduktioner derovre staa paa et meget højt Stade. En Mand som *W. Kurz* i New York havde foruden ypperlige Ætsninger af alle Arter en Række Farvetryk, fremstillede ad fotografisk Vej og trykte i Bog- og Stentryk i de tre Hovedfarver. Det var epokegjørende Arbejder

i en helt ny og paa sit Omraade saare vigtig Fremstillingsform. Brødrene *Levy* fra Philadelphia udmærkede sig ved dygtige Arbejder, især *Max Levy* ved sindrigt udtænkt og teknisk fuldkommen udført Værktøj for de fotografiske Ætsemetoder. Prøver af de nævnte Arbejder have været udstillede i Forening for Boghaandværk, og nærmere Oplysninger om Firmaer, hvorfra de her omtalte Sager kunne faas, er Foreningen villig til at meddele.

Fig. 236. Boghandlerbind i Shirting. Century Co.

* * *

Chicago-Udstillingen er forlængst lukket og de europæiske Arbejder indpakkede for at sendes hjem. Amerikanerne have sikkert høstet god Nytte af deres store Foretagende og brugt deres Øjne godt paa de Omraader, hvor Europa endnu kan lære dem nyttige Ting. Den forholdsvis lille Flok, der fra den gamle Verden rejste til Udstillingen, har næppe Grund til at være mindre tilfreds, thi der er visselig ogsaa noget at lære for os i Amerika. Den Bredde og Elskværdighed, hvormed man derovre modtoges og vistes rundt i Værksteder, finder man kun undtagelsesvis Sidestykker til paa denne Side Atlanterhavet, og den Iver og Intelligens, hvormed faglige Spørgsmaal af fælles Interesse tages op til Drøftelse, naar man lærer Lederne af Værkstederne lidt nærmere at kjende, vidner om den energiske Stræben fremad, der er karakteristisk for dette unge Samfund.

Et og andet i saa store Landes Deltagelse i Udstillingen, som England og Frankrig f. Ex., tydede paa et vist Hovmod. Det var, som om man ikke særligt havde anstrængt sig, som om man mente, at det næstbedste var godt nok til Amerika. Omtrent saaledes opfattedes disse Landes Stilling ogsaa af Amerikanerne. Anderledes med Tyskland, der havde anstrængt sig til det yderste og virkelig havde en imponerende Udstilling, der maa have kostet store Summer at stille paa Benene. I den franske Kunstafdeling fandt man dog Prøver af de kosteligste Arbejder paa Kunsthaandværkets Omraade, som Frankrig præsterer. Japan havde ligeledes sit fornemste Arbejde i Kunstafdelingen. Det havde ingen Skade været til, om Danmark havde baaret sig ad paa lignende Vis. Det ene af de tre Værelser, vi raadede over i Kunsthuset, burde være benyttet til danske Tegninger og Raderinger, og paa Gulvet havde det ikke været saa ilde at udstille et kræsent Udvalg af dansk Keramik f. Ex. — Maaske er det paa Tiden, at vi revidere vor

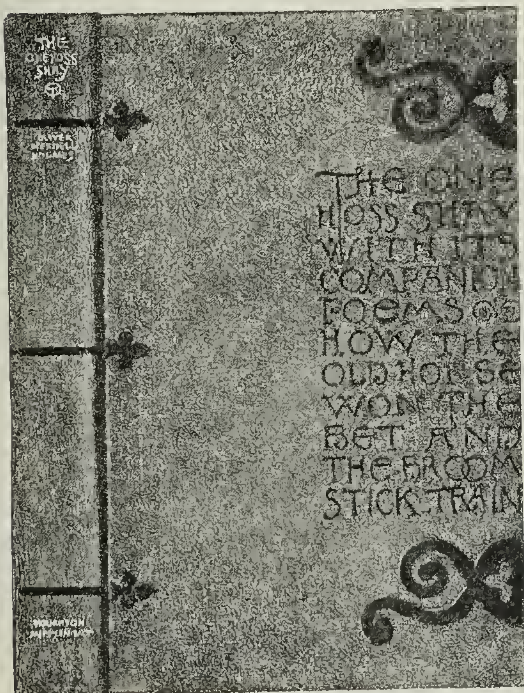

Fig. 237. Boghandlerbind i Skind. Houghton, Mifflin & Co.

Opfattelse af Amerika i mange Retninger, thi en Dag opdage vi vistnok, at denne Nation af Forretningsfolk har fostret et Kuld af kunstneriske Kræfter, der med Fædrenes Energi og stor Begejstring kaste sig over Arbejder, hvori vi tro os langt forud for dem, men som de lærer sig at gjøre bedre end vi.

I det østlige Amerika se forstandige Folk med Fortrøstning mod Vesten. Derude foregaar den store Sammenblanding af Alverdens Nationer, hvoraf de vente sig alt godt. For denne Del af Landet, som beboes af *den nye Nation*, er Chicago den naturlige Hovedstad, og den har ved sin Udstilling i 1893 vist sig skikket til den Førerstilling, det amerikanske Folk betroede den.

Administrator F. H. Müller og Modelmester Luplau.

Af Ad. Clément.

I andet Hæfte af dette Tidsskrift (d. e. ovfr. S. 37) paabegyndte Hr. *K. Madsen* en Fremstilling af den kongelige Porcelainsfabriks Historie, som foranledigede mig til at sende Redaktionen en Notits, vedrørende Forholdet mellem Administrator *F. H. Müller* og Modelmester *Luplau.* Da Redaktionen imidlertid ønskede at opsætte Offentliggjørelsen heraf til ogsaa Slutningen af den nævnte Artikel forelaa trykt i tredje Hæfte, har jeg i det følgende ogsaa kunnet tage Hensyn til denne.

Hr. *K. Madsen* udtaler, støttet paa den Del af Porcelainsfabrikkens Arkiv, der, tildels i Kladdeform, opbevares paa selve Fabrikken, flere, som det synes mig, vel strænge Domme over F. H. Müller i Forholdet til Clar og til Luplau.

Og Hr. Madsen har tillige en, som jeg haaber at kunne godtgjøre det, fuldstændig fejlagtig Opfattelse af Luplaus Betydning som Fabrikkens første Modelmester.

Disse to Ting hænge vistnok meget nær sammen, idet det sikkert er Hr. Madsens Vurdering af Luplau som Kunstner, der har lagt ham de Udtalelser i Munden, hvormed han regalerer Fabrikkens Stifter F. H. Müller.

Naar vi først se paa Forholdet til *Clar*, da fremgaar der heraf efter min Mening intet, der kan berettige Hr. Madsen til at sige om Müller: »at han ikke altid var ganske retfærdig o. s. v.«. Er det til at undres over, at den Mand, »hvis Kalv har pløjet«, værger sin Opfinderejendom? Müllers Udtalelser om Clars Porcelain ere dog sikkert upartiske nok, og mere Retfærdighed, end det at udtale sig til Gunst for en Beskyttelse ogsaa for Clars Fabrik, kan vel ikke forlanges.

Dernæst kommer Hr. Madsen gjennem Akterne vedrørende Luplaus Ansættelse som Administrator til den Slutning om Müller: »megen Sans og Respekt for den kunstneriske Side af Sagen har han maaske næppe haft, uagtet han førte Titel af kunstforstandig Administrator«, og senere hedder det igjen: »Müller havde næppe synderlig Kunstsans«, men egentlige Beviser herfor fremsættes ikke. Parenthetisk kan bemærkes, at Hr. Madsens »uagtet« næppe er ret heldigt valgt, da hin Tids Sprogbrug i Ordet »Konst« havde et Udtryk for meget mere (blandt andet netop for vort »Teknik«), end Hr. Madsen nu synes at lægge deri.

Mærkeligt er det, at den Mand, der stod i Spidsen for denne Fabrik, som Datidens Dom (de franske Rejsende) og Hr. K. Madsen selv ere enige i at anerkjende,

saaledes frakjendes netop de Egenskaber, som visselig have været tilstede i Ledelsen af Porcelainsfabrikken i forrige Aarhundrede. Müller var efter Hr. Madsen en utvivlsomt dygtig Tekniker[1] og en resolut og energisk Leder af Fabriken, men det kunstneriske Tyngdepunkt søger Hr. Madsen altsaa ikke hos ham.

Derimod tror Hr. Madsen i Modelmester Luplau at have fundet Fabrikkens skabende Kunstner: »det er direkte eller indirekte ham, vi skylder de smukke Former paa Vaser og Bordstel«. Ham tillægges de to større Buster paa Rosenborg og »en Række smukke Biscuitfigurer«. Ja, hvis vi kunne tillægge Luplau alt dette, saa var maaske hermed Beviset ført for, at Müller ikke alene ingen Kunstsans havde, men tillige var temmelig uvederhæftig; thi han skrev jo om Luplau, »at han bestilte lidet eller intet«, ja han skrev endog, hvad Hr. Madsen ikke har fundet værd at aftrykke: »Luplaus Figurer ere saa klodsede, at Folk ikke vil have dem«. Og denne Vurdering af Luplau som Billedhugger og Kunstner stemmer kun daarlig med Hr. Madsens. Men F. H. Müllers Ord maa vel staa til troende, da *vi i Virkeligheden ikke kjender Luplaus Figurer*. Thi ved at tilskrive Luplau Busterne af Juliane Marie og Arveprins Frederik har Hr. Madsen kun ladet sig dupere af det saa flot anbragte Formermærke (Fig. 65). Regnskaberne oplyse tydelig nok, at Æren for Modelleringen af disse to Buster tilkommer Professor *Stanley den yngre*[2], der ifølge Udgiftsbøgerne har modtaget sin Betaling derfor.

Om andre Figurer af Luplau er det herefter vist ikke værd at tale, før der foreligger positive Angivelser. Müller skriver jo: »de fleste Figurer og Façoner blive forfærdigede af Modellereren Kallenberg, hvori Luplau synes at have liden Del«, og den Side 61 omtalte, man fristes til at sige Standret, er ikke i Luplaus Favør, hvad ogsaa Hr. Madsen i tredje Hæfte indrømmer. I det hele synes Luplaus kunstneriske Evner at have været netop jævnbyrdige med de i »Alle Geheimnisse & c.« nedlagte tekniske Indsigter, vedrørende »Die Kunst das ächte Porzellain zu verfertigen«, som Titlen lyder paa en af de ældste tyske Receptcompilationer.

Og hvad Bordstellene angaa, da ere de i al Fald ikke Luplaus kunstneriske Ejendom. Alle de gamle fortræffelige Stel, hvorpaa Fabrikken har levet og endnu lever, ere laante fra tyske Fabrikker, og deres Forbilleder have vel været her i Landet før Luplau. Det eneste originale Stel fra forrige Aarhundrede, Perleservicet med den takkede Bladkant, dekoreret med de danske Planter, er i Former kun meget lidt afvigende fra de Øvrige[3].

Det bliver saaledes næppe Luplau, hvem Æren for Fabrikkens kunstneriske Frembringelser skyldes, rimeligvis ere de langtfra én Mands Værk. Man har søgt Hjælp hos indenlandske Kunstnere som Stanley og Becken, og man har laant fra Udlandet. Endogsaa fransk Afstamning kan ses f. Ex. i Kopien af en sart, lidende Kristus, maaske ogsaa i en Række Smaafigurer symboliserende Aarstiderne.

Men den Mand, der gjennem sit ihærdige Arbejde grundlagde Porcelainsfabrikken og selvstændig saa at sige paany opfandt Porcelainet i »det danske Porcelain«, har sikkert haft den fornødne Smag og Kunstsans til at vælge og vrage, til at retlede og holde igjen. Derom vidner jo netop hans Ledelse, og den utilbørlige Omskrivning af hans Ord

1. Et prægnant Exempel herpaa haves bl. a. i en af Müller opfunden Farve, Alunpurpuret. Denne Farve blev først 100 Aar senere gjenfunden og beskreven i Literaturen.

2. En tredje Buste i Gibs skyldes maaske ogsaa denne Kunstner. Den er for faa Aar siden af Fabrikken skænket til Frederiksborgmusæet, nærmest paa Grund af en yderst utroværdig Tradition om, at den forestillede Grev Brandt.

3. Ideen til dette Stels Dekoration og Gravering skyldes sandsynligvis den naturkyndige Holmskjold, Forfatteren til »Beata ruris otia fungis danicis impensa« og Ejeren bl. a. af en nu i Universitetsmusæet indlemmet Mineraliesamling.

om »det ene fornødne« maa staa ganske for Hr. Madsens Regning; Müller skrev korrekt nok om Folk, »som ikke i mindste Maade besidde de dertil fornødne *enten* chemiske eller physiske Kundskaber *eller* i andre Maader kan ansees qualificerede« o. s. v. Overfor en saadan Erklæring er det kun en ringe Trøst for Luplau, at faa Attest for af være en rask Mand, der saa betydelig yngre ud end han var, tilmed naar denne Attest influerer saa uheldigt paa hans Sundhed, at han dør saa kort efter.

F. H. Müller ønskede ikke i levende Live at »have Ære af at staa i Classe med« Luplau, og om disse Linjer have vist, at han havde fuldgode Grunde hertil, saa vi heller ikke nu stiller en Luplau paa Højde med F. H. Müller, er mit Formaal naaet.

Mindre Meddelelser.

I Anledning af Hr. *Emil Hannovers* Artikel (ovfr. S. 117 flg.) om Hof-Forgylder Damborg, har Forgylder L. Schieltved i »Avisen« for Tirsdag den 19. December givet nogle Meddelelser om sin afdøde Fader, Forgylder *O. B. Schieltved* († 1887), der en Tid arbejdede hos Damborg og bl. A. deltog i hans Arbejder til Kristiansborg Slot. O. B. Schieltved, hedder det, erkjendte, at han først hos Damborg »lærte at blive, hvad han kaldte en rigtig Forgylder«.

Den Erindringstavle fra Medarbejdere, af hvilken en Model den 1. April overraktes Cheferne for Firmaet *Wessel & Vett* i Anledning af dets 25 Aars Jubilæum, er nu fuldendt og viser sig som et karakteristisk Arbejde i Sølv, Kobber og Emalje. Det er komponeret af Professor *Arnold Krog* og udført hos Hof-Juveler *A. Michelsen*. Tidsskriftet vil i et senere Hefte give et Billede af den smukke Tavle.

I December-Heftet af *The Art Journal* findes en Artikel »Glass and ceramics of the Chicago Exbibition«, der bl. A. omtaler den kgl. Porcellænsfabriks Udstilling. Det hedder her: »En af de skjønneste Samlinger i hele Udstillingen skyldes den kgl. Porcellænsfabrik i Kjøbenhavn. Saavel den i Porcellænskunsten Uvidende som den kyndige Kritiker drages uimodstaaeligt af disse kyske og fine Arbejder. De ere paa en Gang saa karakteristiske og individuelle, og dog saa simple og virkelig dekorative, at Ingen, i hvilken Retning hans Smag end gaar, kan undgaa at blive en Beundrer af deres Skjønhed«, og nu følger en nærmere Omtale væsentlig paa Grundlag af *Edouard Garniers* ovfr. S. 116 meddelte Udtalelser om Fabrikens skjønne Arbejder. — Ogsaa andenstedsfra kommer der anerkjendende Udtalelser som f. Ex. fra *Svenska Slöjdföreningen*, der paa et Møde den 12. December havde foranstaltet en Udstilling af nye Arbejder fra Fabriken. De fleste tilhørte den svenske Kongefamilie.

Ved Lov af 30. Marts 1889 om Oprettelse af et Rigsarkiv bestemtes det, at der skulde indrettes i Alt 3 Provinsarkiver: et i Kjøbenhavn, omfattende Sjælland, Laaland, Falster og Bornholm, et i Odense for Fyn og et i Viborg for Nørrejylland. Disse tre Arkiver staa nu færdigbyggede, saaledes som det fremgaar af et lille Skrift, som Rigsarkivet har udgivet *De danske Provinsarkiver, Tegninger og Afbildninger.* Arkivet i Viborg opførtes 1890—91 (150,620 Kr.) af Arkitekt *Hack Kampmann*, Arkivet i Kjøbenhavn 1891—92 (245,740 Kr.) af Arkitekt *Martin Nyrop* og Arkivet i Odense 1892—93 (140,000 Kr.) af Arkitekt *Martin Borch.* Det er fornøjeligt at se, hvor dygtigt de tre Bygmestre have løst den dem stillede Opgave. De have alle skabt smukke og forhaabentlig hensigtssvarende Bygninger, af hvilke Kampmanns dog synes den mest tiltalende. Paa Arkiverne i Viborg og Odense ere de paagjældende Landsdeles Byvaabener modellerede i Ler og brændte med Majolikafarver af *Herman Kähler* og Herredsvaabnene skaarne i Kridtsten af *Hans Chr. Berg.*

Den 1. December aabnedes i Odense en kulturhistorisk Udstilling i den derværende Industriforenings smukke Lokaler. Under Forsæde af Baron *A. C. Berner-Schilden-Holsten* havde et Forretningsudvalg, bestaaende af Boghandler *Chr. Milo*, Odense, Cand. phil. *Chr. Rasmussen*, Nonnebjerg, og Skolebestyrer *H. Rasmussen*, Odense, ordnet den righoldige og interessante Udstilling, der omfattede 1175 Numre, fordelte paa c. 170 Udstillere. Nogle

gamle danske Porcellænsfigurer, sachsiske Terriner, Berliner-Servicer fra det 18de Aarhundrede, Rokoko- og Empire-Sølvtøj fra de fynske Adels-Samlinger fortjener særlig at fremhæves. Et ypperligt stort Louis-Seize-Uhr af Bronce og Marmor, som tilhører Herredsfoged d'Auchamp i Odense, samt et lille Taffeluhr, forfærdiget i Madrid 1752 af en Wienerkunstner og anvendt som en Gave fra Dronning Magdalene Therese til hendes Gemal, Kong Ferdinand den 6te af Spanien, vare Samlingens Perler. Det maa dog i høj Grad beklages, at Udstillingen kun var aaben i 10 Dage. Det er altfor kort Tid til at kunne faa det rette aandelige Udbytte saavel som den fornødne pekuniære Erstatning for saa meget Arbejde.

I Suplement til Omtalen ovf. S. 174 af den i Bergen af *Vestlandske Kunstindustrimuseum* arrangerede Udstilling af Guldsmedearbejder skal det her nævnes, at Museets Konservator *Johan Bøgh* i »Bergens Museums Aarbog« for 1892 har trykt en Række instruktive »Meddelelser om Bergenske Guldsmede fra Midten af det 16de Aarhundrede til Lavets Ophævelse 1869«. Meddelserne omfatte ikke mindre end 272 Guldsmede, hvis Navne m. m. væsentlig ere uddragne af Lavets Protokoller, som Forf. efter lang Tids Søgen fandt hengjemte paa den gamle Raadstues Loft. Hvad han meddeler, er kun Forløberen for en udførlig Fremstilling af Lavets Historie, men allerede i de givne Meddelelser er der mange baade snurrige og interessante Oplysninger. Hvad skal man f. Ex. sige til, at en Guldsmed Peder Jørgensen, der betegnes som »en duelig Arbejder paa Kro- og Værtshuse«, i 3 Aar (1720—22) er Oldermand »imod Lavets Vilje« og i den Tid »ingen lovlig Leverance enten har villet eller kunnet gjort, ti en stor Del af Lavets Møbler og Sølv har han ulovlig udsat og pantsat«. — Trods Kristian IV's Forordning af 1608 om, at der skulde være Guardejner i en Række Byer og deriblandt Bergen, fik denne By sin første Guardejn 1740 (Magnus Bessel) og det imod Guldsmedenes Vilje. I Bergen forarbejdedes nemlig kun 12 lødigt Sølv, medens Guardejnerne skulde paase, at det var $13^1/_2$ lødigt. Hr. Bøgh siger, at han i sit senere Skrift vil komme nærmere ind paa denne Guldsmedenes »Existencekamp«, der er af megen »kulturel« Interesse.

Det højt ansete Bogbinderfirma *F. Beck & Son* i Stokholm har fejret sit 50-aarige Jubilæum ved Udsendelsen af et lille Skrift *Bokbinderifirman F. Beck & Son 1843—1893*, der bl. A. giver en Udsigt over Firmaets Virksomhed i nogle Notitser med Overskriften »Spridda drag till Bokbinderiets i Sverige historia under åren 1843—1893«. I dem findes flere kuriøse Meddelelser f. Ex. om Montering af Porteføljer og Bibler med Perlebroderi (til henimod 1850) og Anbringelse af pressede Border med Forgyldning paa Slobrokker og Tøfler. Men betydningsfuldt er det, at Firmaet allerede 1875 optog Lædermosaik i sin Virksomhed og 1881 Læderplastik, hvilket er betydelig tidligere end de samme Begivenheder i Danmark. Det er Firmaets nuværende, dygtige Indehaver *J. Victor Beck*, hvem dette skyldtes. Han blev 1876 Faderens Kompagnon, og fra den Tid har Firmaet heddet »F. Beck & Son«. *Franz Beck*, der var født 1814 i Rhinpfalz, kom 1840 til Stokholm, hvor han etablerede sig 1843 og døde 1888. Det lille Skrifts bedste Indhold er dog 28 Afbildninger af en Række fra Firmaet udgaaede Arbejder, lige fra store Pragtalbums til forholdsvis tarveligt indbundne Bøger. Firmaet lægger, som naturligt er, ikke ringe Vægt paa de første. Bogen indeholder en lang Fortegnelse over Pragtarbejder, udførte af det i Aarene fra 1882 til 1893, men de sidste bære aabenbart Prisen i Henseende til ren og fin Smag. I nærværende Tidsskrift ere 4 Bind fra F. Beck & Son afbildede: 1888, Fig. 118, 227 og 229 samt 1891 Fig. 106.

Som ovfr. S. 175 nævnt besluttede den i September i Nürnberg afholdte kunstneriske Kongres at søge et blivende kunsthistorisk Institut oprettet i Florenz. Der er nu fremkommet et af 32 Kunsthistorikere underskrevet Opraab om Bidrag til dette Institut, der skal rumme et saa vidt muligt fuldstændigt kunstvidenskabeligt Bibliotek og en stor Samling Afbildninger til Benyttelse i passende Rum og ledet af en alsidig dannet Kunstlærd. De 32 Underskrivere repræsentere Tyskland, Østerrig-Ungarn, Italien, Holland, Belgien samt Finland, Sverige, Norge og Danmark. De til de fire sidste Lande knyttede Navne ere: Dr. *J. J. Tikanen*, Privatdocent, Helsingfors; Dr. *G. Upmark*, Museumsintendent, Stokholm; Dr. *L. Dietrichson*, Professor, Kristiania, og Dr. *Julius Lange*, Professor, Kjøbenhavn.

Professor, Dr. *Hermann Seger* er død den 30. Oktober i sit 54de Aar. Han var en utrættelig Fører paa Keramikens kemisk-tekniske Omraade, og den tyske keramiske Industri har ved hans Død lidt et stort Tab.

I December-Heftet af »Mittheil. des k. k. oesterr. Museums« omtales en polsk Bog af *F. Piekosinski*, hvori denne gjør rede for en Række i polske Dokumenter fra det 14de Aarhundrede fundne Vandmærker. Disse skulle imidlertid ikke kunne være polske, idet de første Spor til en polsk Papirfabrikation ikke gaa længere tilbage end til 1496.

Den ovfr. S. 148 nævnte Snedkermester *Martin Kimbell* svarer i December-Heftet af *Kunstgewerbeblatt*. Han hævder sit Standpunkts Rigtighed, og der er god Mening i hans Svar. Han lægger Vægt

paa de Unges Oplærelse i Fagtegning, men, skriver han, »den overvejende Del af Fagskolernes Tegnelærere have ingensomhelst Fagkundskab og lade Eleverne mekanisk kopiere en Fortegning«. Navnlig angriber han den af de tyske Regeringer støttede Uddannelse af Tegnelærere i en Del Seminarier, og specielt gaar det ud over Seminariet i Breslau. Den dér brugte »Methode« og dens Resultater lader ham fremsætte det Spørgsmaal, om den paagjældende Lærer selv kan tegne og om han i det Hele er i Stand til at forstaa og forklare en Form? Hr. Kimbell synes at være en ret kritisk Mand, og han er saaledes slet ikke tilfreds med Tysklands ellers saa roste Repræsentation ved Chicago-Udstillingen.

Den ovf. S. 147—8 nævnte *kunstindustrielle Kongres*, som *l'Union centrale des arts décoratifs* allerede i nogen Tid har paatænkt udelukkende for Frankrig som et stort patriotisk Foretagende, vil blive aabnet i Paris den 15. Maj 1894. Den vil efter de foreløbigt trufne Bestemmelser blive delt i 3 Sektioner, af hvilke den første vil beskjæftige sig med Kunstindustriens Udvikling i Frankrig; den anden med Udviklingen af de forhaandenværende kunstindustrielle Faktorer: l'Union centrale des arts décoratifs, Museerne og Bibliotekerne; den tredje med Undervisning i Tegning og Kunsthistorie. Desuden vil der blive udsat 2 Præmier paa henholdsvis 1000 Frcs. og 500 Frcs. for de bedste Afhandlinger om fransk Kunstindustri og navnlig om den Rolle, som den saa kaldte »Stil« spiller i den. Foreningen vil bort fra de konventionelle Stilarter, taler nedsættende om de slaviske Efterlignere og stoler paa den franske Nations forhaabentlig ogsaa i denne Retning *skabende* Kraft.

De utallige Gaver, som Franskmændene overøste de russiske Søofficerer med ved derės Besøg i Toulon og Paris, gjøres til Gjenstand for en Omtale i November-Heftet af *Revue des arts décoratifs*. De fleste af dem, siges der, kunde ikke med Rette kaldes Kunstprodukter; hurtige Tanker havde i dem faaet for hurtig Form. Men desuagtet gjorde Bevægelsen Nytte, den gav nye Impulser. Fremfor Alt nævnes Gaverne fra Lothringen, og derimellem den gyldne Bog (le livre d'or), hvori 1730 Kommuner, 520 Selskaber og hele den lothringske Presse henvender sig til Czaren, og saa det Bord, hvorpaa Bogen fremlagdes. Det var et Værk af *Émile Gallé*, og gjengiver paa forskjellig Maade hele Lothringens Flora. Det har den talende Indskrift: »Gardez les coeurs qu'avez gagnés«.

1 Oktober aabnedes i Palais des l'industrie i Paris en saa kaldet *Musselmansk Udstilling*, der spændte over Asien og Afrika. Maalet var ikke at give nogen bestemt Tid eller bestemt Sted, men at vise den Aand, der præger den samlede muhamedanske Kunst, og trods forskjellige, endog store Lakuner lykkedes det. I Anledning af Udstillingen blev der udtalt varme Ønsker om at faa gjort Algier til et Centrum for muhamedansk Kunst.

Som tidligere omtalt (se forr. Aarg. S. 158) udsatte *l'Union des arts décoratifs* i 1891 to Prisopgaver, der fik et alt andet end heldigt Udfald. Men Selskabet har nu faaet Oprejsning. I Foraaret udsatte det tre nye Prisopgaver: en elektrisk Lysekrone, et Bæger af Metal og et Bogbind, og ikke mindre end 234 Deltagere indleverede i Oktober 340 Tegninger og Modeller, der under stor Tilstrømning udstilledes offentlig og ivrigt diskuteredes i Pressen. De samme Opgaver vare forøvrigt udsatte i to Rækker, for Viderekomne og for Elever i kunstindustrielle Skoler, og de nedsatte Juryer gik langt fra mildt tilværks. Ja alle Præmier, navnlig for de Viderekomne, bleve ikke uddelte. Men desuagtet gaar der gjennem Juryernes Beretninger ligesom gjennem *L. Falize's* Generalrapport en oftere tilsynekommende, næsten jublende Glæde over det selvstændige kunstneriske Liv, navnlig hos Ungdommen, som Besvarelserne have lagt for Dagen. Ja det udtales ligefrem, at et saadant Resultat kunde kun præsteres i Frankrig. December-Heftet af *Revue des arts décoratifs* er fuldt af Juryberetninger og Tegninger af de indleverede Konkurrencearbejder. Alle Gjengivelser i tidligere Stilarter (Imitationer) vare udelukkede.

Efter det nyeste Reglement for *British Museum* er dette Museum aabent hver Dag fra Kl. 10 Form. til (efter Aarstiden) Kl. 4 eller 6 Efterm.; nogle af dets Sale, der ere forsynede med elektrisk Lys, ere desuden tilgængelige hver Mandag, Onsdag og Fredag Aften Kl. 8—10. Museets Læsesal er hver Dag aaben fra Kl. 9 Form. til Kl. 8 Aften.

KUNSTINDUSTRI

UDGIVET AF INDUSTRIFORENINGEN I KJØBENHAVN

TIDSSKRIFT

FOR

KUNSTINDUSTRI.

UDGIVET AF

INDUSTRIFORENINGEN I KJØBENHAVN.

REDIGERET AF C. NYROP.

10. AARGANG 1894.

KJØBENHAVN.

I HOVEDKOMMISSION HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD.

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.

1894.

INDHOLD.

I. Text.

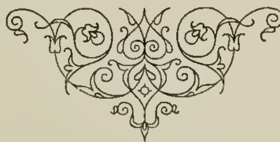
II. Afbildninger i Texten.

Medvirkende Kunstnere.

III. Afbildninger udenfor Texten.

Tavlerne indsættes ved de angivne Sider.

IV. Væsentlige Æmner og Navne.

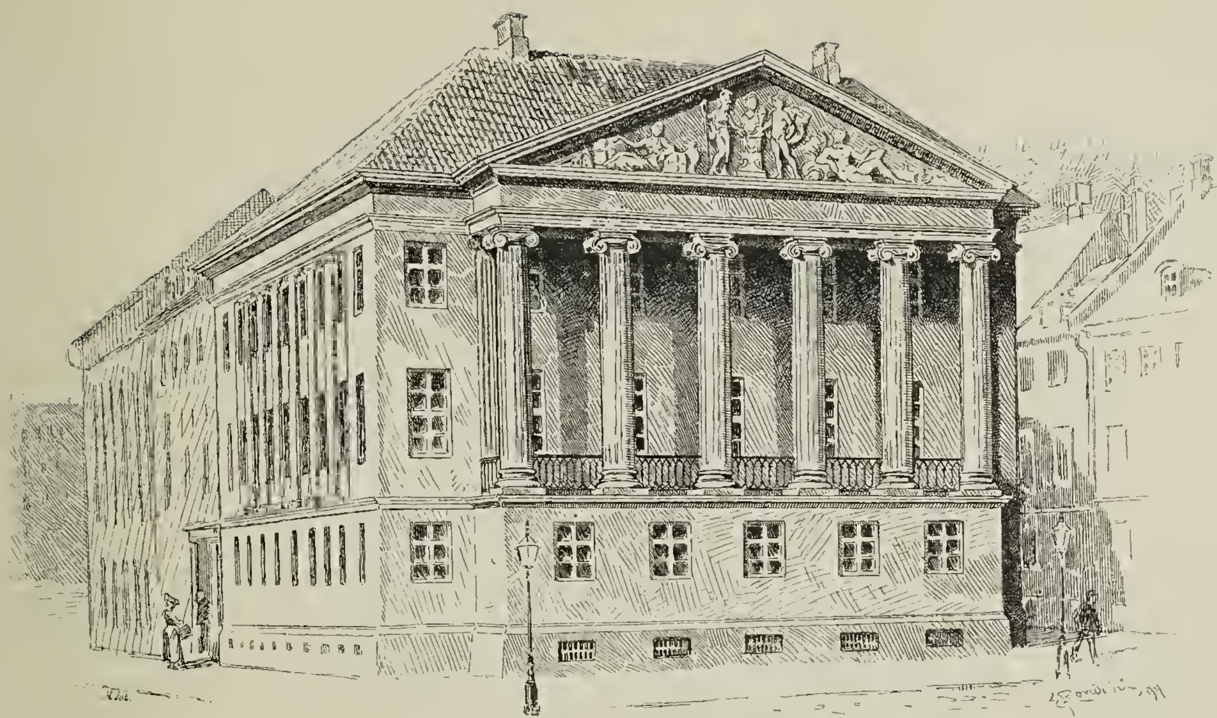

Fig. 1. Erichsens Palais paa Kongens Nytorv (C. F. Harsdorff).

Gamle Lofts- og Vægdekorationer i »Erichsens Palais«[1].

Af **F. J. Meier.**

Det er uden Tvivl Læserne af dette Tidsskrift bekjendt, at den sidste Halvdel af forrige Aarhundrede var en gylden Tid for Handelsstanden her hjemme, i det mindste for de store Kjøbmænd, hvis Skibe saas paa alle Have, i alle Farvande, lossede og ladede i alle Havne, og at Danmarks Handel da naaede en Magt og et Højdepunkt, som hverken tidligere eller senere. Medens Staterne i Europa enten allerede kivedes eller sloges eller, under Paavirkning af de nervøse Trækninger, der gik gjennem Statslegemerne som Forløbere for den store franske Revolutions gigantiske Konvulsioner, forberedte sig til at slaas til sidste Mand, — levede Danmark under A. P. Bernstorffs vise Styrelse i Fred og drev en Handel, vidtstrakt og indbringende som aldrig hverken før eller siden. Der var derfor i de sidste Par Snese Aar af forrige Aarhundrede Handelshuse her hjemme, der dreve Forretninger saa omfattende, at vi nu, paa enkelte Undtagelser nær, ikke kunne opvise Magen dertil, saa at Varer fra Verdens fjerneste Lande og Gods og Guld strømmede ind til de driftige Kjøbmænds Magasiner og Lagre og Pakhuse og Pengekister.

Jeg kunde gjerne møde med en lang Liste over rige Kjøbmænd og store Handelshuse i de Dage, men det vilde kun være at gjøre, hvad andre før mig have gjort, og det baade bedre og fuldstændigere. Jeg vil kun omtale *en* af disse store Handelsherrer for 100 Aar siden, nemlig ham, som lod Danmarks ypperste Bygmester opføre det kunstnerisk skjønne og pragtfuldt udstyrede Vaaningshus paa Kongens Nytorv,

---

1. Forf. af denne Afhandling har, efter Red.s Ønske, paa Grund af den begrænsede Plads, Tidsskriftet kunde stille til hans Raadighed, forkortet sit Arbejde til mellem $^1/_2$ og $^2/_3$ af dets oprindelige Størrelse, hvorved ikke lidt af Interesse har maattet udelades.

som Samtiden strax døbte »Palaiet«, »Erichsens Palais«, og som staar der endnu den Dag i Dag, ikke mere som *Erichsens* Palais, men som Kjøbenhavns Handelsbanks.

Der kjendes kun lidt til Agent Erichsens Liv og Skæbne, og, mærkeligt nok, i hans Rigdoms og Velmagts Dage har ingen, saa vidt jeg véd, skrevet hans Levneds Historie. At ingen gjorde det senere, da hans Rigdom var borte og hans Velstand svunden og han selv en ruineret Mand, forstaar sig af sig selv.

Han hed *Erich Erichsen* og var født i Odense 1752. Hvor han har turet om som ung, vides ikke, formodentlig har han som Superkargo staaet i et af de daværende kgl. Handelskompagniers Tjeneste og flakket viden om i Verden, men i 1786 tog han i Kjøbenhavn Borgerskab som Grosserer og blev snart efter Associé i et af de største Handelshuse her. Kløgt og Snille sad han inde med, og Medbør havde han i lange Tider: han blev gift og levede et lykkeligt, skjønt barnløst Ægteskab, han blev en hovedrig Mand, der f. Ex. 1798 ejede sex store Ostindiefarere og én Vestindiefarer, han blev Medlem af Direktionen for Asiatisk Kompagni og Bankkommissær og Direktør i den dansk-norske Speciesbank og en af Byens 32 Mænd og Agent og Etatsraad og Konferensraad og blev saa gammel som Herodes og døde først 1837, i en Alder af 85 Aar. Men han havde forlængst overlevet sig selv og var i den sidste Trediedel af sit Liv ikke mere den rige Handelsherre som i sine yngre Dage; Begivenhederne i Aarhundredets Begyndelse og navnlig Statsbankerotten, der ruinerede saa mange, ramte ogsaa ham haardt, han maatte gjøre Fallit og endte som en forholdsvis forarmet Mand.

I den danske Handels gyldne Dage var der ikke saa faa af de rige Herrer »af Negotien«, som man den Gang sagde, der boede i stadselige og efter den Tids Forhold grandiose og imponerende Vaaningshuse, udsmykkede rigt om end ikke altid smagfuldt med alt, hvad Ejerens Ønsker eller Luner eller Smag — eller Vansmag — forlangte, og som hans bugnende Pengekasse med Lethed betalte. Glans og Forgyldning og Spejle fra Loft til Gulv i forvredne og snirklede lueforgyldte Rokokorammer eller i stive og kedelige Empireindfatninger var der nok af, og der var ingen Mangel paa kostbare Trumeaux og gyldne Gueridoner og pragtfuldt dekorerede Chambranler, og Maleri og lidt Stukornamenter paa Plafonderne fandtes ogsaa; og forgyldte Lænestole og Kanapeer med Betræk af blommet eller kolombinfarvet eller coquelicot Satin eller Fløjl eller Lustrin eller Gros de Tours var der i Hobetal, og indlagte Borde med Opstablinger af kinesisk Porcellæn og Etagerer med *chaise-percée*-Figurer fra det himmelske Rige saa man alle Vegne i disse Rigmænds Pragtboliger, egentlige Kunstværker derimod sjældnere, ligesom det ingenlunde altid var *Kunsten*, der ledede og forestod Udsmykningen af Rigmandens Hus. Undertiden var dog dette, selvfølgelig, Tilfældet. Saaledes lod i 1773 Etatsraad *Ryberg*, en af Byens rigeste Mænd, som det senere gik tilbage for, sin prægtige Gaard i Store Kongensgade med tilhørende store Have udsmykke af *Wiedewelt* og *Mandelberg;* og som Ryberg lod sit Hus udsmykke af sin Tids navnkundigste Mestere her hjemme, lod Erichsen sit baade opføre og pryde af habile Kunstnere: Bygmesteren var *Harsdorff*, de udsmykkende Kunstneres Navne kjendes des værre ikke. Men Erichsen var ogsaa omtrent den sidste af forrige Aarhundredes store Handelsherrer, som byggede sig et Palads og det magnifikt baade indvendig og udvendig, saa magnifikt, at det paa sin Façade stoltelig bærer en mægtig Søjlerække af *Sten,* medens Amalienborg Slot maatte nøjes med en Kolonnade af *Træ;* — snart efter forbød al saadan Pragt og Herlighed sig af sig selv under de indbrydende haarde Tiders Tryk.

Erichsens Palais var et af Harsdorffs allersidste Arbejder. Det blev paabegyndt i 1797, to Aar efter den store Brand; i 1799 vandrede den navnkundige Bygmester heden. »Palæet« var dog den Gang paa det nærmeste fuldført.

Ikke alene Mennesker og Bøger, ogsaa Kunstværker og arkitektoniske Frem-

bringelser have deres Skæbner og Tilskikkelser og det stundom sære og haarde nok; det gjælder ogsaa vor Agent Erichsen og hans Palais. Mon Erichsen nogensinde havde drømt om, at han en Gang skulde blive en fattig Mand, anet, at det Palads, paa hvilket han maa have anvendt uhyre Summer, og som han — efter Smag og Forstand og Lyst og Ævne — havde ladet udsmykke paa det prægtigste, faa Aar efter hans Hedengang skulde afgive Lokaler for — et Kaffehus, det Kehletske, som endnu ikke faa af den ældre Slægt ville mindes, — og at hans med Billedhuggerarbejde rigt udstyrede Spisesal, hvor han i sin Velmagts stolte Dage sad til Bords med Byens rigeste og fornemste Handelsmatadorer og under Taffelmusikkens brusende Touche, efter den Tids Skik, lod »Handel og Søfart« florere i skummende Champagner, faa Aar efter hans Død skulde være Lokale for — »Harpespillerinder«.

Om Bygningens ydre og indre Arkitektur skal jeg ikke her tale. Den er et Værk af Harsdorff, og om den end siden Harsdorffs Dage har gjennemgaaet meget, er dog i det hele dens arkitektoniske Fysiognomi saa temmelig uforandret, og den staar endnu stedse som en af Kjøbenhavns stadseligste Privatbygninger med sin smukke Façade mod Torvet, sin majestætiske Søjlerække og sit dygtigt gjorte Frontonrelief.

»Palæet« blev for et Par Aar siden erhvervet af Kjøbenhavns Handelsbank, som derpaa overdrog Arkitekt *Fr. L. Levy* at restaurere Bygningens Ydre og omdanne dens Indre til Brug for Banken selv og (første Etage) for Kreditkassen for Landejendomme. Denne Restaurering var fuldendt i Marts 1892. Den har ikke alene, saa vidt gjørligt, bevaret Palæets oprindelige arkitektoniske Fysiognomi, men ogsaa skaffet de to nys berørte Pengeinstituter Lokaler, som vistnok søge deres Lige ikke alene her i Kjøbenhavn, men ogsaa i mere end én af Verdens Storstæder. Og derhos har den, — og det er for os her Hovedsagen, — bragt for Dagen en hel Skat af Dekorationsarbejde, hvis Tilværelse rent var gaaet i Glemme, medens tilrøgede og styrtefærdige Plafondmalerier vel lode ane, at noget saadant maatte existere under de barbarisk oversmurte og overklistrede Vægges Tapeter. Om disse Dekorationsarbejder skulle de følgende Linier handle.

De findes i Bygningens første Stokværks sex Værelser, paa Vægge og Plafonder. I en tidligere Afhandling i dette Tidsskrift, »Loftsdekorering fordum og nu« (1886, andet Hefte) har jeg i al Korthed omtalt de herværende Loftsdekorationer; Plafondmaleriet i Bygherrens fordums Dagligstue ses *nu* at fremstille *Jupiter* og Hebe; jeg kaldte i hin Afhandling dette Billede *Herkules* og Hebe, da Maleriet *den Gang* var saa sort og tilrøget og ilde medtaget i alle Maader, at hverken Kronen paa Gudens Hoved eller Ørnen med Tordenkilerne ved hans Fødder vare til at opdage, og det, der saas af Figurens robuste Former, nok kunde henlede Tanken paa den thebanske Heros. Jeg gjorde den Gang opmærksom paa, at disse Loftsdekorationer vare i en ynkelig Forfatning, og at det var *paatrængende* nødvendigt, at de *snarest muligt* kom under en *pietetsfuld* og *kyndig* Haands Behandling, hvis de skulde frelses fra total Ødelæggelse. Dette er nu sket; det vilde næppe være sket, hvis ikke en Institution som Kjøbenhavns Handelsbank var bleven Ejer af »Erichsens Palais.«

* * *

Pladsen, jeg har at raade over her, er knap; jeg kan derfor ikke give nogen tilnærmelsesvis fuldstændig Skildring af disse gamle Dekorationsmalerier. Jeg maa indskrænke mig til at skildre Loftsmalerierne i de fem af Beletagens Rum (i det sjette findes der ikke noget saadant) og til udførligt at omtale *Vægdekorationerne* i tre af nævnte Etages Værelser.

Det første Rum, vi betræde, var i fordums Dage Husfruens *Toiletværelse.* Det er et temmelig lille Rum. Plafonden er rigt smykket. I det store midterste Felt *Amor og*

Psyche, den første med Pilekoggeret ved sin Fod, den sidste med Sommerfuglen svævende over sit Hoved. — Psyche, en gratiøs, ungdommelig Skikkelse, langhalset, højbrystet, med store, fremstaaende, langt fra hinanden siddende Øjne, — en Reminiscens fra Rokokotiden, — med Frisure, som den brugtes i Aarhundredets Begyndelse, lytter, naiv henrykt, til Elskovs-

Fig. 2. Plafond i Agentinde Erichsens Toiletværelse, (nu Kreditkassens »lille Kassererkontor«).

gudens Ord. Eros, hvis Vinger beskærmende synes at ville omslutte hende, har taget Sæde paa en Ansamling af Skyer i det skydækte Himmelrum, Kongedatteren er given staaende, halvt hvilende i hans Arme. Billedets Farver ere fine og zarte, men dog varme og fyldige. Maleriet forraader en for den Tid ret habil Mesters Haand, om det end ingenlunde er dadelløst: det folderige mørkegrønne Gevandt, der tilhyller den nederste Halvdel af Nymfens Legeme, giver Benenes Kontur for skarpt og tydeligt, — hvad rigtignok den

akademiske Stil den Gang forlangte (sml. Statuerne paa Frihedsstøtten) —, Koggeret er malet i Farver, der maaske ere lidt vel stærke i Forhold til Farvegivningens Helhed, Elskovsguden har en ret tilfredsstillende Overkrop, medens Benene ere middelmaadige, Laaret for langt, Knæregionen for tynd og smækker, Fødderne for lange og Vristen altfor lav.

De sidst antydede Fejl og Mangler ved Erosskikkelsen gjenfindes ved næsten alle de paa de øvrige Plafondbilleder givne Figurer. Men da ogsaa det skildrede Maleris Fortrin: livfuld Karakterisering, habil Gruppering, douce og dog klare og lysende Farver, Liv, Flugt, Fyrighed gjenfindes i de øvrige Loftsmalerier her, tør det uden Tvivl anses for givet, at de, maaske paa ét eller højst to nær, ere udførte af en og samme Maler, — hvem han saa end har været.

Det skildrede Plafondbillede var i Tidens Løb bleven saa snavset og tilrøget, at det var en Gru. Efter en grundig Renselsesproces viste det sig dog lykkeligvis, at det var omtrent uskadt, kun en Del af Billedets Bund trængte til Restaurering, Figurerne selv staa nu, som de for henved hundrede Aar siden blev malede.

Billedet er omgivet af en oliemalet cirkelrund Guirlande af Rosengrene med blomstrende Rosenknopper, to og to, — Guden og hans Elskede vare jo selv to Rosenknopper, — hist og her i Guirlanden — bedre motiveret fra et dekorativt end fra et allegorisk Synspunkt — tre og tre. Ovenfor og nedenfor denne indre Ramme to Palmettedekorationer, fuldstændigt bevarede, mellem dem og Rammen et Kniplingsmotiv, noget udbedret ved den nys foretagne Restaurering. Den ydre Indramning er mere original end kunstnerisk smuk og egentlig talt ikke saa lidt grotesk: fine Bladguirlander ere fastbundne med flagrende Baand til den firkantede Ramme, og i de saaledes dannede Tunger er der afbildet en Del til det kvindelige Toilette hørende Sager. Man ser der Nakkekam, Pudderkvast, Naalepude, Haandspejl, Smykkeskrin, Collier, Pendeloque, Vifte, Salvekrukke, Medaillon med Navnechiffer, endog forloren Haarfletning med Paaheftningsnaal. Alt dette er nu ganske vist grumme originalt, men hverken i kunstnerisk eller dekorativ eller æsthetisk Henseende synderlig tiltalende. Det var altsammen meget vel bevaret.

Uden om alt foranstaaende findes igjen et Dekorationsmiddel, som gaar igjen i alle Beletagens Værelser. Det er en tyk og stærk Bladguirlande, ret hvad Tyskerne kalde »'ne Wulst«, — jeg beder om Tilgivelse, fordi jeg benytter dette hæslige germanske Ord, det er imidlertid det mest adækvate jeg kan finde, det er jo tilmed et almindelig gængs Udtryk baade i Arkitekturen og i mere end ét Haandværk, — og denne »Wulst« strækker sig efter rette Linier langs Plafondens yderste Grænser og skiller disse fra Gesimsen. Denne »Wulst« er overalt malet med saftige mørkegrønne Bladfarver, og paa denne Maling er der saa paamalet, paasat, paastukket forskjellige Blomster, ligesom der bag ved den og særlig i Plafondens Hjørner er afbildet en hel rig Flora af Markblomster, Græsstraa, Bregner, bladrige Grene eller Kviste o. lign.

Dette Dekorationsmotiv, der, som sagt, er gjennemgaaende i alle de Værelser, der fordum beboedes af Bygherren og hans Familie, peger ganske bestemt hen mod Italien. Jeg har i ikke faa Paladser i dette Land, set den samme tykke »Wulst« med de paastukne Blomster anvendt til Dekoration, og dette henleder Tanken paa, om det ikke skulde være en italiensk Dekorationsmaler, der har udført det nævnte Arbejde. Vi vide nemlig slet ikke noget sikkert om, hvem der egentlig har gjort alt det skjønne Dekorationsarbejde her i Palaiset.

Det næste Værelse, vi betræde, var fordum *Bygherrens og hans Frues Soveværelse.* Plafondens Hovedprydelse er Maleriet »*Søvnen*«, en kvindelig Genius, der svæver gjennem det mørke, skyede Himmelrum, og som, selv sovende, dog alligevel udstrøer Valmuer over den dybt der nede slumrende Jord. Figuren er langt fra dadelløs: Ansigtstrækkene ere om

ikke vulgære saa dog ukvindelig massive, Brystpartiet efter Tidens Smag og den akademiske Stil den Gang skudt altfor højt op — Afstanden fra Næse til Brystvorte er næppe det dobbelte af Næsens Længde, og Figurens Hoved er paa ingen Maade foroverbøjet, — Knæregionen for tynd og spinkel, Fødderne, som i det foran skildrede Plafondbillede Amor og Psyche, for lange og med altfor lav Vrist. Malerens Navn kjendes ikke, men det er umuligt andet end i dette som i de følgende Billeder paa ét eller maaske to nær at gjenfinde den rette gamle akademiske Stil her hjemme fra Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede, og jeg tror derfor, det er en dansk Maler, der har gjort disse Billeder. Men hvem Mesteren for dem end har været, har han ikke været uden Talent, og han har med Finhed og Snille forstaaet at anvende smaa kunstneriske Fif for at hæve sit Værk. »Søvnens« mørke Klædebon er saaledes gjort baade større og folderigere og stærkere bevæget end nødvendigt, men danner saa ogsaa en fortræffelig mørk Folie for den liggende nøgne Skikkelse og bringer den til med al ønskelig Klarhed og Tydelighed at springe frem paa den dunkle natlige Himmel, der omgiver den, og paa hvilken kun faa og mat dæmrende Stjerner ere at øjne.

Plafondbilledets yderste Rand dannes af en cirkelrund Kreds af Stjerner, der altsaa her træder i Stedet for andre Tiders Zodiakalkreds. Uden om Stjernekrandsen gaar der en zinnoberrød Kreds med Perler og Smykker og dyre Stene, — Ting, som vi længere fremme vil træffe paa i tusindvis — og saa en cirkelrund, indre, malet Ramme og en teltagtig udspændt Dekoration, fin, klar, grønlig, med Kniplingsmønster, fastgjort med flagrende Baand til Plafondbilledets ydre Ramme. Denne er naturligvis concentrisk med alt det andet og dannes af hin næsten armtykke Bladguirlande med paastukne malede Blomster, som vi tidligere have omtalt, og som gjenfindes i alle Beletagens Værelser, for dette Værelses Vedkommende saaledes ogsaa trindt om hele Plafonden, mellem denne og Gesimsen nedenunder og om de fire smaa Hjørnebilleder i Loftet. Det er ganske ligesom f. Ex. i Villa Farnesina, hvor den samme tykke Bladdekoration omslutter baade de store Loftsbilleder og de smaa Malerier i Kapper og Stikkapper. Rummet mellem Plafondens to yderste Rammer, den cirkelrunde og den firekantede, er opfyldt med alskens natlig sværmende Insekter, af de skjælvingede og nætvingedes Orden; disse Insekter ere malede med den yderste Naturtroskab, og det er øjensynligt, at Kunstneren til disse Billeder har arbejdet efter den levende Natur — eller i alt Fald efter Exemplarer i et eller andet vel forsynet entomologisk Kabinet.

De fire smaa Hjørnemalerier fremstille Genier med forskjellige Gjenstande, der paa en enkelt nær, Tamburinen, — thi om Natten vil man dog helst ønske sig fritaget for Tamburinens Larmen, — staa i nærmere eller fjernere Rapport til Nat og Søvn og Hvile: Natlampe, Fakkel, Badevand, Valmuer osv. Disse Hjørnebilleder vare efter et Aarhundredes Forløb saa vel bevarede, at de kun behøvede at renses, ikke at restaureres. Paa Plafondens Hovedfigur »Søvnen« var det ene Ben og det ene Bryst skamferet og maatte udbedres og opmales; det samme var hist og her Tilfældet med en Del af Figurens vidtløftige Drapperi og med det nysnævnte mellem den indre og den ydre cirkelrunde Ramme udspændte Telt med Kniplingsmønster.

Det Rum, vi dernæst betræde, var forhen *Bygherrens Dagligstue.* Ogsaa dette Værelse er paa det rigeste udstyret med Dekorationsmaleri. Det store Plafondbillede forestiller *Zeus og Hebe* (sml. foran). Gudernes Fader har taget Sæde i en — ikke synderlig græsk — Tronstol paa Olymps skykrandsede Top, med Ørnen, der i sin Klo holder de knittrende Lynstraaler, ved sin Fod, og betragter med velvillige Blikke og et ikke utydeligt sensuelt Velbehag sin herkuliske Søns tilkommende Hustru som og Nektaren, hun med højtløftet Haand skænker i hans Drikkekar. Som *Dekorationsmaleri* er dette Billede respektabelt, skjønt lige saa lidt fejlfrit som det foran skildrede. Gudernes Fader

er en robust Skikkelse, uden stor Respekt for de anatomiske Forhold, Hovedet bærer en mangetakket Krone med flagrende Baand, men minder rigtignok kun saare lidet om Zeus fra Otricoli; Ørnen ligner mere en Ravn end en Ørn. Nymfen er den samme langstrakte, højbrystede, storøjede, naive, lidt kejtede Ingenue som den foran skildrede Psyche, heller ikke hun respekterer de anatomiske Forhold i videre høj Grad. Der kan ikke være Tvivl om, at dette Plafondbillede er gjort af samme Maler, som det foran omtalte, Eros og Psyche, men lige saa lidt kan der formentlig tvivles om, at Maleren, om vi end ikke kjende hans Navn, har været en Dansk: det er den rette gamle akademiske Stil her hjemme fra i Abildgaards Dage.

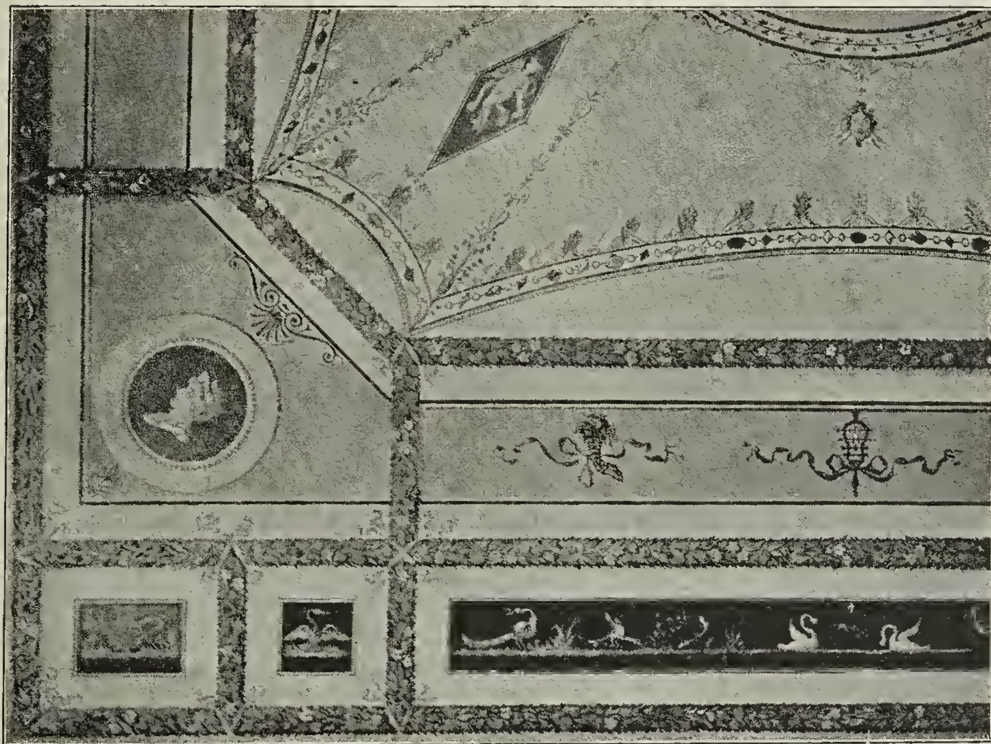

Fig. 3. Hjørnet af Plafonden i Agent Erichsens Dagligstue, (nu Kreditforeningens Noteringskontor).

Resten af Loftsfladen udfyldes af Dekorationsmaleri, der øjensynlig hidrører fra samme Malers Haand, der har dekoreret det foran beskrevne Rum. Uden om det store Plafondbillede er der udspændt et gult Telt med enkelte mythologiske Figurer, Teltets ædelstensprydede Bort og den oven over denne løbende Palmettedekoration staar endnu som den Dag, de bleve malede, medens Resten for største Delen er bleven opmalet ved den nys fuldendte Restaurering. Uden om denne en ottekantet Ramme, dannet af den tidt omtalte tykke saftiggrønne Wulst med paamalede Blomster; paa to rundtløbende Rækker af mindre, kvadratiske og rektangulære Felter med forskjellig og broget Dekoration ses mythologiske Hoveder *en medaillon* paa rød Grund og med Palmetter, Svaner, Duer, Paafugle, Frugter, Smykker, Sløjfer og musikalske Instrumenter omvundne med flagrende Baand, Overflødighedshorn, hvis Spidser dannes af Dyrehoveder, o. lign.; hver enkelt af disse mindre Felter er indrammet af den tykke, grønne, blomsterprydede Wulst. Der under følger saa temmelig smal, dekoreret Gesims og endelig Frise med Guirlander af afvexlende Efeu og Bregner opbundne med flagrende Baand, og prydede med nedhæn-

gende Frugtklaser. Som man ser, er Dekorationen baade rig og afvexlende og original, og den straaler endnu i levende Farver, men man begynder uden Tvivl at finde de allestedsnærværende imiterede Smykker og Perler og Juvelerne og Overflødighedshornene og lignende Hentydninger til Bygherrens Rigdom og gyldne Dynger, lidt *for* hyppigt anvendte. Men det bliver endnu værre siden.

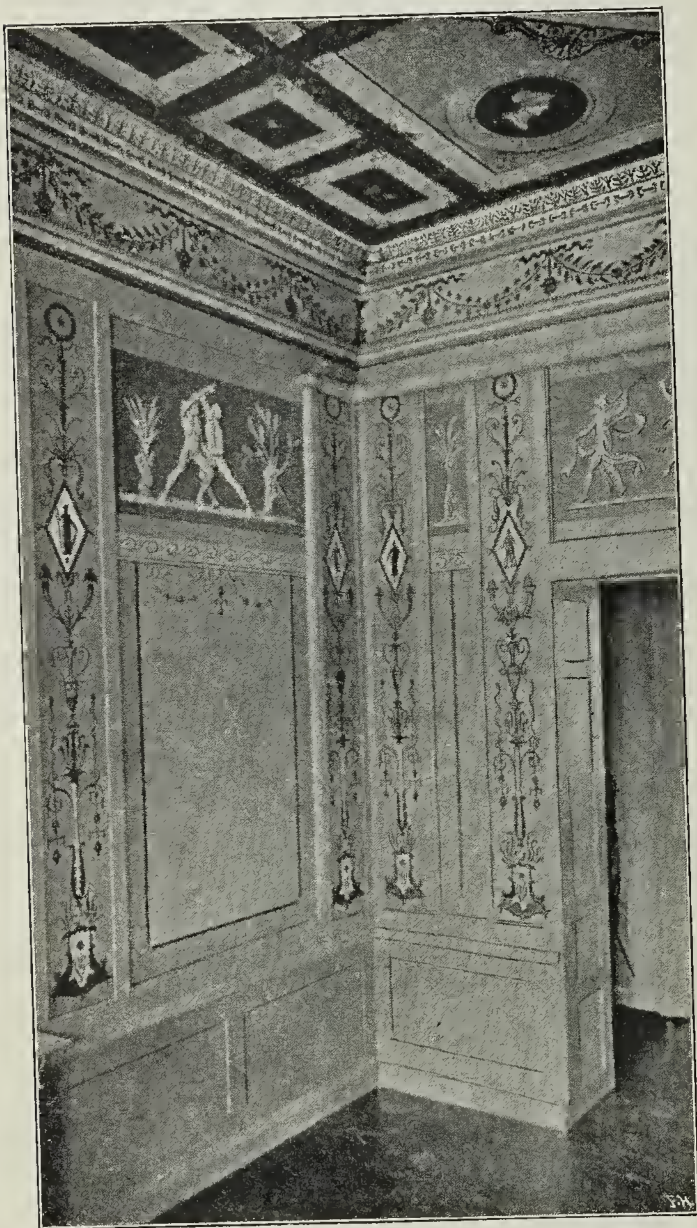

Fig. 4. Hjørne af Agent Erichsens Dagligstue, (nu Kreditforeningens Noteringskontor).

Det beskrevne Loftsmaleri var i Tidens Løb bleven overordentlig medtaget: sort, snavset og tilrøget, saa Figurens Konturer næppe vare til at kjende, revnet og hullet og gjennemboret af Gasledningsrør og Loftskroge, og havde til Dels løsnet sig fra Loftsfladen, idet de bærende Metaltraade vare gjennemædte af Rust. En betydelig Restaurering var derfor nødvendig, efter at først den løsnede Flade ved en sindrig Proces, som vi senere skulle komme nærmere ind paa, var bragt tilbage til sit forrige Leje og fæstnet der.

Hvad Væggenes Dekoration angaar, da vare de i deres øverste Felter oprindelig prydede med en mindre, omløbende Suite af Billeder, malede som hvide Reliefs paa rød Grund. Disse Billeder vare i Tidens Løb blevne stærkt medtagne, nogle stod ikke til at redde; hvad det var muligt at bevare, undergik en grundig Restaurering, en af Scenerne, som nu ses der, Brydekampen, er malet paa ny. Denne Suite af Billeder gav en Række Scener af oldhellenisk Liv: Dans af Gratier eller unge helleniske Piger, af Genier eller Børn med Haandpauker o. lign., antik Vielsesscene, Brydekamp (af den sidste forefandtes der en Del Rester, efter hvilke den ovenfor nævnte nymalede Brydescene er komponeret og udført). — Væggenes Pilastre ere de gamle, om de end straale i den rigeste Farvepragt, som vare de malede i Dag eller i Gaar. Deres Ornering er ganske i Smag og Stil med den i Bygherrens Soveværelse, hvilken vi ikke nærmere have kunnet skildre, kun endnu rigere og endnu tydeligere pegende hen mod fortræffelige Renaissance-Forbilleder, endog mod Rafael i Loggierne. Nederst hvidt Marmorfodstykke med liggende Sfinxer i Guldbronze forneden og Vædderhoveder i Guld foroven; dette Fodstykke bærer en kandelaberagtig Opsats, hvidt Marmor med stiliserede Bronzeblade og gratiøse Sideslyngninger, fra hvilke kostelige Smykker hænge ned;

Opsatsen bærer paa sit Topstykke nydelige guldornerede Vaser af Sølv eller andre Metaller. Oven over Vaserne Overflødighedshorn, saa imiterede Bronzefigurer, Herkules, Minerva osv., paa hvid Grund og indfattede i rhombiske Rammer; der over igjen et

Fig. 5. Fra Agent Erichsens Værelse (nu Kreditforeningens Bogholderkontor).

Ornament, af hvis Midte der fremskyder en brændende Kjerte, og endelig, aller øverst, en med Baand omvunden Krans med røde Blomster. — De store Vægfelter ere tomme, kun bære de for oven mægtige Guirlander af Perler og Smykker og slebne Ædelstene. — Paa Vinduespillerne store Spejle med overskaaret Glas og i smalle forgyldte Rammer fra Empiretiden; de skrive sig fra Palaiets aller ældste Dage; over Spejlene mandlig og kvindelig svævende Genius paa terrakottafarvet Grund.

Vi komme nu til det Rum, som i fordums Dage var Bygherrens, Agent *Erichsens Værelse.* Loftet i dette Rum er endnu rigere end Plafonderne i de tre foran beskrevne Værelser, idet det ikke alene har et stort Loftsmaleri, men ogsaa uden om dette en overvættes prægtig »Nebendekoration«, som man fordum sagde, og som til Dels bestaar af selvstændige mindre Malerier, af hvilke flere ere fortræffelig opfundne og udførte.

Plafondbilledet viser en Gudinde eller Nymfe eller Bakkantinde eller *Ariadne,* der farer gjennem Himmelrummet paa et fabelagtigt Uhyre, hvis Forkrop er den Vinguden Dionysos helligede Panther, medens Bagkroppen, med tredelt Hale, er Dragens. Af en kostelig Kande skænker hun Nektar — eller Vin — i en flad Kumme for det glubende Uhyre, paa hvis Ryg hun har Sæde. Det kan vistnok antages, at dette Billede er gjort af den samme, som har udført »Søvnen« og »Eros og Psyche« og »Zeus og Hebe«, de samme Fortrin og de samme Fejl og Mangler ere fælles for dem alle fire, om end »Ariadne«, der kun til Dels er fri Komposition, — til Dels er det gjort efter et pompejansk Forbillede, — staar over de andre i Henseende til Komposition, Anordning, Kontur og Modellering. Dette Billede var i Tidens Løb bleven ganske overordentlig medtaget: Alt var sort og tilrøget, mishandlet ved Gjennemboringer af forskjellig Art, hvorhos Metaltraadene, der bare Pudslaget, vare ødelagte af Rust, saa Billedet hang flere Tommer ned fra Loftsplanet og hvert Øjeblik truede med Nedstyrtning. For at bevare Kunstværket anvendte man da paa Hr. Dekorationsmaler *Overgaards* Raad og under hans Ledelse en yderst sindrig og dog ligesaa simpel Fremgangsmaade: et meget betydeligt Antal smaa Kobberplader, omtr. $^{3}/_{4}$ Kvadrattomme store, bleve lagte paa Maleriet, som derpaa ved Hjælp af lange, fine Skruer med meget lave Skruegange, hvilke Skruer gik gjennem hine smaa Kobberplader, der tjente dem som Møttrik, langsomt og forsigtigt skruedes til Vejrs og omsider uskadt naaede op til og fastgjordes i sit fordums Leje. Operationen lykkedes fuldstændig, og Billedet bevaredes saaledes, forhaabentlig for lange Tider. Noget maatte naturligvis bag efter restaureres, dog ikke mere, end at det gamle Billede nu fuldstændig kommer til sin Ret. Det samme gjælder om Resten af Værelsets Dekoration, af hvilken den langt overvejende Del er den gamle og oprindelige.

Indvendig langs Loftsbilledets Perimeter gaar der en Ramme af Palmetter, parallelt med denne en anden ydre; Mellemrummet mellem dem er udfyldt af en Suite fine stiliserede Bladornamenter, indbyrdes adskilte ved laurbæromflettede Caduceer, — atter en Forherligelse af Bygherrens Rigdom og Handelsvirksomhed. Saa er der i de fire triangulære Hjørnerum mellem nævnte ydre ottekantede Ramme og en den omsluttende firekantet givet Billeder af Havheste og lignende fabelagtige Dyr, og mellem sidstnævnte Ramme og Plafondens yderste Grænse en hel Suite af rektangulære og kvadratiske Smaabilleder, som baade ere rask gjorte og originalt opfundne og vidne om ikke ringe Humor baade hos den, der har gjort dem og den, der har ladet dem gjøre. To smaa Pendanter behandle saaledes den gamle Fabel om Storken og Ræven, som gjorde Gjæstebud for hinanden, Ræven er her erstattet af en Fugl med varm og straalende Fjerpragt, men med andeagtigt eller gaaseagtigt Næb, ret skikket til at snadre i en flad Tallerken, medens Storken er bleven omskabt til en Paafugl med langt Næb, — skjønt Paafuglen ikke vides at være forsynet med noget saadant eller sidde inde med Ævne til at tage en aandrig Hævn for en Fornærmelse. Et tredje af disse gratiøse Smaabilleder giver os to snehvide Duer, der bortføre Smykker fra et halvaabnet Skrin (Allusion til Husfruens hvide Hænder?), og et fjerde, som egentlig forekommer os lidt nærgaaende satyrisk, fremstiller to fantastiske, gaaseagtige Fugle med rig Fjerpragt, af hvilke den ene, der er eller fungerer som Kammerfrue, holder et stort ovalt Toiletspejl frem for den anden, som spejler sig — og som det synes særlig sin Tunge, — i det. Det er muligt, at dette lille Maleri er udført paa særligt Forlangende af den rige Handelsherre, som maaske har villet

give sin Hustru og hendes franske Selskabsdame eller Kammerfrue et lille velvilligt Hib, — det vides nemlig med Vished, at Erichsens Hustru havde en fransk Dame, en Française, som man den Gang sagde, i sit Hus.

I smaa kvadratiske Felter i Plafondens Hjørner ses antike Hoveder og midt paa dens Langsider Medusahoveder, alt malet som Relief paa blaa Grund og omrammet af stiliserede Blomsterkrandse. De to rektangulære Felter i Plafondens Kortsider bære to allegoriske Dyrmalerier. Det første har en Midtdekoration: Vase, Hyrdestav med flagrende Baand, Ranke, Drueklase osv., og til højre en Løve, der under sin Lab holder en Kugle, Jordkuglen; den staar i en stolt og truende Stilling, medens fra den modsatte Side en Jaguar — eller maaske det er en Leopard (England? de heraldiske Dyr i det britiske Vaaben er Leoparder, ikke Løver), — lumskelig sniger sig hid. Her ligger naturligvis en Allegori skjult, — man var ustyrlig allegoriserende i de Dage, — og Billedet antyder formodentlig, at den danske Løve, trods hvad der var sket i 1801, vel skulde vide at forsvare sin udstrakte og endnu særdeles betydelige Handel og Søfart mod det lumske og rovbegjærlige Albion. Pendanten til dette Billede har ligeledes i Midten en Vasedekoration med Løven til højre, Leoparden til venstre, Billedet af Løven er slet og synes at vidne om, at Maleren aldrig havde set et saadant Dyr; den ligner paa en Prik en af de noksom bekjendte Løver fra Christian IV's Dage ved den grønne Bro i Rosenborg Have. Men vaagen er den, og barskt er dens Blik, og med sin mægtige Lab synes den at vaage over en Hob sammenrullede Dokumenter, Papirer, Hovedbog, Skrivetøj og lign. Sager fra en stor Handelsmands Kontor, — medens Jaguaren eller Leoparden ligger sovende, eller tilsyneladende sovende, (formodentlig er dette Billede malet mellem 1801 og 1807) med Harpe og en vinløvomkranset Guitar eller Mandolin ved sit Hoved. (Allegorien i disse to Billeder er mørk, og det er meget muligt, at jeg ikke har tydet den ret).

Endelig er der, fra Plafondens yderste Rand ned over Hulkehlen til Gesimsen udspændt rundtløbende mægtige Perlesnore af brændende røde Koraller, og fra dem hænger der i Festons en Dekoration ned, der i Originalitet kan tage det op med den foran skildrede i Husfruens Toiletværelse. Den giver os nemlig en uendelig Række af *frutti del mare,* som man siger i Neapel, trukne paa Snore som Perler: Søstjerner, Østers, Søpindsvin, Keglesnækker, Søburrer, Vindeltrapper, kort al Verdens Sneglehuse, mellem hvilke en enlig Medaillon med Portræt har forvildet sig, alt godt malet og meget naturtro gjort. Denne Dekoration alluderer ligeledes til Bygherrens Virksomhed som stor Rheder og Handelsdrivende paa fjerne Vande. Ideen er, som sagt, original nok, men egentlig kunstnerisk skjøn er den ikke.

De tre store Vægfelter i dette Rum ere udstyrede med Malerier, store og smaa, af hvilke dog de store staa langt tilbage for Loftsbilledet og ere udførte af andre Malere end dette. Det ene af disse Figurbilleder, det nærmest Vinduet ud til Holmens Kanal, er nyopmalet efter en Del ved Restaureringen forefundne Rester, de to andre stamme fra Bygningens ældste Dage. De vise os to kvindelige Skikkelser i Legemsstørrelse og antik folderig Dragt, i den ægte og uforfalskede akademiske Stil her hjemme fra ved Aarhundredets Begyndelse: smaa bitte Hoveder, favnelange Kroppe, urimelig lange Lemmer, Halsen for lang, Brystpartiet skudt altfor højt til Vejrs, Knæleddet for spinkelt, Laaret for langt, osv., Karnationen er meget ufuldkommen. Den ene af disse to Figurer har en blomsterfyldt Vase ved sin Fod og er iført et lyst og diafant Klædebon; den anden, som er tættere tilhyllet i en mørk, folderig Klædning, bærer et halvmaaneformet Diadem og har ved sine Fødder en antik brændende Lampe og Minervas Ugle. Som Kunstfrembringelser betragtet ere disse to Billeder af yderst ringe Værd, som Dekoration kunne de have deres Berettigelse, om ikke til andet saa til at udfylde en tom Plads. — De to underneden dem anbragte Smaabilleder ere derimod seværdige: godt komponerede,

stemningsfulde, fulde af Liv og Fart og Flugt og udført af en flink Marine- og Landskabsmaler. Det ene, under den først omtalte kvindelige Figur, er et Dagstykke: sydlig Søhavn, godt Luftperspektiv, i det taagede Fjerne en stor By, ventelig Alexandria, i Mellemgrunden rage Skibsmaster med underslaaede Sejl op, lette Tartaner med opbundne Latinsejl ligge langs Moloen, smækre Baade fare pilsnart hen over den sydlig klare Sø, medens i Forgrunden kraftige Sømænd og Arbejdere ind- eller udlosse Tønder og Vareballer, og Rhederen og hans Frue, i Dragter fra c. 1804, se til i Skyggen af en kolossal siddende ægyptisk Kongestatue; — det andet er et meget vellykket Natstykke: Fuldmaanen spejler sig i den stille Sø, hvor tremastede Skibe ligge for Anker, paa den bjergfulde Kyst til højre brænder Fyret klart, i Forgrunden ere Sømænd sysselsatte med

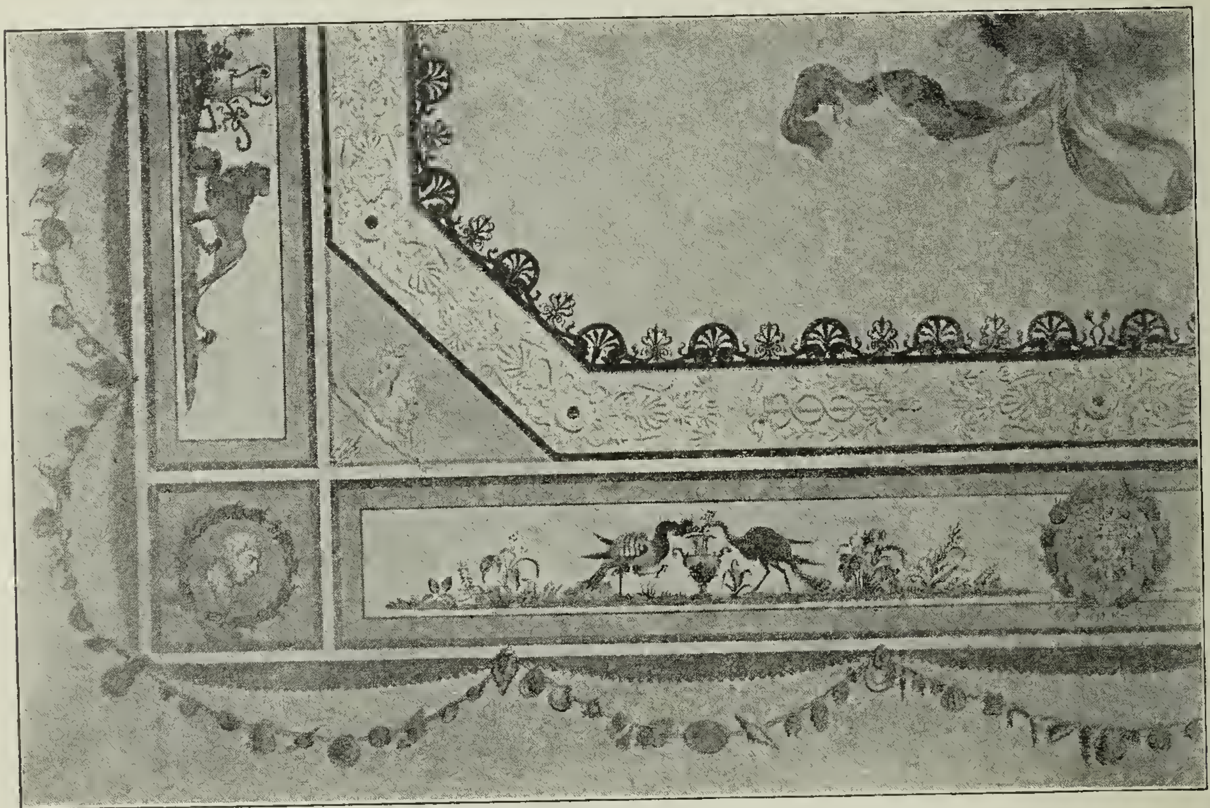

Fig. 6. Hjørne af Loftet i Agent Erichsens Værelse.

at koge deres Mad. Særlig af Hensyn til disse to dygtig gjorte Smaamalerier, der akkompagnere og staa i logisk Rapport til de store Figurbilleder oven over dem, men dog ogsaa af de disse sidste givne Attributer, kunde jeg føle mig fristet til at tyde den første af de allegoriske Skikkelser som *Dagen*, den anden som *Natten;* da imidlertid Figurmaleriet nærmest Vinduet: en ung Kvinde, som kæmper mod den hylende Storm, der rusker og slider i hendes tynde Klædebon og bringer det til at slutte sig tæt om de ikke overalt kvindelige Former, — det til Knæet blottede Ben er saaledes yderst maskulint, — ikke ret vel kan tydes som andet end Efteraaret, ogsaa fordi det denne Figur akkompagnerende lille Billede viser os en oprørt Sø, der af en forrygende Novemberstorm piskes mod golde Klipper, — maa jeg vel tiltræde en for nogen Tid siden given Forklaring af disse allegoriske Figurer: at den første er *Sommeren*, den anden *Vinteren*, — hvor jo da ogsaa for den Sags Skyld den flittige Forsker og Videnskabsmands Lampe brænder roligt og længe, om end Minervas Ugle i vore Dage er noget tilbageholdende.

De skildrede nu henved 100 Aar gamle Billeder havde holdt sig mærkelig godt i denne lange Tid og trængte ikke til nogen større Udbedring. Kun det vakkre Natstykke under »Vinteren« var slemt skamferet af Heden fra en Kakkelovn, der var bleven anbragt paa den Plads, som formodentlig i fordums Dage indtoges af en prægtig Kamin af akershusisk eller lilienskjoldsk Marmor, og det var nødvendigt at renovere ikke saa lidt af Billedet nederst til venstre.

Malerierne i de tre store Vægfelter ere omgivne af en Række godt udførte Dekorationer. I Hjørnerne for oven mythologiske Figurer og Scener: Amor paa Løven, Offring til Ceres eller Venus o. lign., malede som hvide Reliefs paa grønliggraa Grund; mellem dem fint udførte imiterede Gibsornamenter, hvis Midtparti dannes af rektangulære, ligeledes imiterede Bronzeprydelser omgivne af Perlestave; i Hjørnerne for neden større mythologiske Skikkelser: Neptun, Æskulap, Flora, Venus Anadyomene osv., malede som Relief paa samme Grund som de med dem korresponderende i de øvre Hjørner og omsluttet af langstrakte hexagone malede Rammer. Mellem de øvre og nedre Hjørnedekorationer rige og elegant udførte imiterede Gibsornamenter i Renaissancestil, for oven endende i et Hermeshoved, paa Midten og for neden prydet med imiterede Bronzemedailloner og -Ornamenter, hvorhos naturligvis de allestedsnærværende Smykker og Stjerner, og Pendeloques ikke mangle, om de end her ere givne i Bronze, ikke i Guld og straalende Farver.

Over Salens to Døre er der to ypperligt gjorte Billeder, allegoriske naturligvis. I det ene ses en fnysende Hingst, som med glødende Øjne og flyvende Manke og vajende Hale slaar bag ud mod en Jaguar (eller Leopard), saa den ruller i Støvet, — enten ganske i Almindelighed en Allegori paa den stærke og ædle Mands Kraft i Kampen mod lumske og snigende Fjender, eller, maaske, specielt paa Danmarks og særlig den danske Handels Forhold til England i Tidsrummet efter 1801 og før Katastrofen i 1807. Skjønt uden Tvivl Hippologer og Dyrmalere ville finde adskilligt at udsætte baade paa den vælige Hingst og det glubende Bestie, er der dog en Energi og Fyrighed i det lille Billede, som gjør det i høj Grad seværdigt. Det samme er Tilfældet med det andet Dørmaleri: to mægtige Tyre kæmpe paa Liv og Død om en hvid Kvie, som staaende paa en af tætte Støvskyer ombølget Klippetop afventer Kampens Udfald. Det hele er yderst dekorativ-harmonisk komponeret, og intet overflødigt eller uvedkommende afleder Opmærksomheden fra Billedets to mægtige Hovedfigurer, som med sænkede Hoveder og glødende Øjne styrte løs paa hinanden; der er Kæmpekraft og umaadelig Energi udbredt over de to hornede Modstandere, om end mest over den ene af dem, saa Beskueren ikke et Øjeblik kan være i Tvivl om, hvem af dem der fører Sejrens Pris hjem. Allegorien i dette Billede tillader kun én Tydning: to stærke og modige Mænd kæmpe om en og samme Kvindes Besiddelse; mulig har Bygherren kæmpet en haard Kamp om sin tilkommende Hustru mod en mægtig Medbejler.

Mellem Salens 2 Vinduer ud til Kongens Nytorv er der et stort tomt Felt, hvor det maa antages, at fordum et stort Portrætmaleri af Husets Frue har været anbragt. Vinduespillerne mellem de tre Fag ud mod Kanalen bære endnu den Dag i Dag de brede og anselige Spejle i smalle forgyldte Rammer fra Bygningens ældste Dage. Over Spejlene, paa lys graa Grund, Grif og Ørn, den sidste saa godt som kalkeret over Ørnene paa Napoleons Faner. Øverst paa Feltet, hvor jeg antager, at Husfruens Billede fordum saas, er der et lille, ganske vakkert og rask henkastet Billede: kvindelig Centaur, paa lys graa Bund og i en simpel rhombisk Indfatning.

Vi ere endnu ikke færdige med denne Sal; vi have endnu Dørene tilbage. Den ene af disse er af hel ny Datum, hvorimod den andens rige Dekoration i mangfoldige Aar har været skjult under et mangedobbelt Lag af paasmurt Oliefarve; alt dette er nu

fjernet, og den fremtræder nu i al sin oprindelige og rige Pragt. Noget hist og her er dog opmalet og suppleret. Fløjdørenes otte Fyldinger have en kraftig, dyb sort Grund. De to nederste Fyldinger bære Blomsterkranse med røde flagrende Baand, de andre sex ere udstyrede med en rig Dekoration, der straaler i alle Regnbuens Farver, og hvor slebne Stene i kostelig Guldindfatning, Perlesnore og alskens Smykker ikke mangle, om det saa er de stiliserede Bladmotiver for oven og for neden paa de to største Fyldinger, bære de paa fremskydende Stilke Perler, ikke Blomster eller Frugter.

Alt er, som sagt, Guld og dyrebare Stene, Perlekranse og kostelige Smykker, og alle disse Ting straaler os i Møde fra baade Loft og Vægge, hvorhen vi vende Øjet, baade i denne Sal og i de andre, og der er ligesaa lidt Ende paa disse Allusioner til Bygherrens Rigdomme og fyldte Pengekasser som paa Hentydningerne til hans vidtudbredte Handelsvirksomhed i alle Verdensdele og paa alle Verdenshave. At de os desværre ukjendte Kunstnere, som have gjort alle disse Ting, have arbejdet ret efter Bygherrens

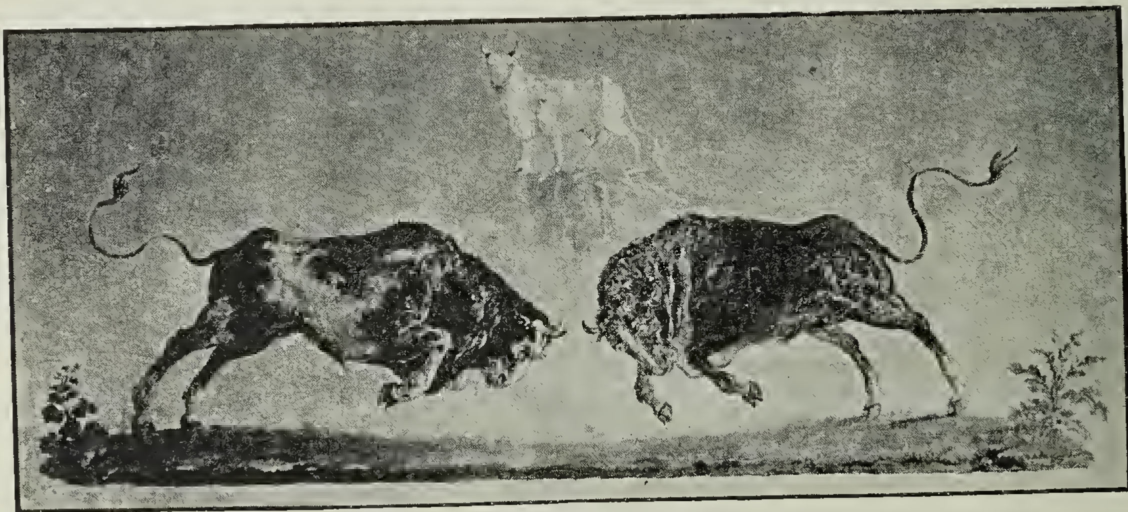

Fig. 7. Dørmaleri i Agent Erichsens Værelse.

Hjerte og Ønsker, kan man vel nok antage, og hvad de her have frembragt, og som heldigvis nu er bevaret, forhaabentlig for lange Tider, er gjennemgaaende godt og lærerigt og interessant, men nægtes kan det dog ikke, at alle disse Dekorationer af Guld og Ædelstene og Smykker og Perlekranse, som gjenfindes alle Vegne i hele Beletagen, hvorhen man end vender sit Blik, ikke alene i Længden virke noget trættende, men ogsaa nødvendigvis hos Beskueren vækker Tanker, som ikke ere absolut smigrende for den rige og pragtfulde Bygherre. Der er nemlig i denne overvættes rige Guld- og Ædelstensdekoration — for at sige det rent ud — noget, der minder om Parvenuen.

Vi forlade Bygherrens Værelse og betræde *Festsalen* (nu Kreditforeningens Expeditionskontor). Denne Sal er ikke saa pragtfuldt udsmykket som de øvrige foran skildrede Rum, men Plafondbilledet er et meget seværdigt Arbejde.

Det er ovalt og omgivet af en bred, malet, rigt ornamenteret Ramme, hvis inderste Omkreds dannes af hin allestedsnærværende tykke blomstersmykkede Wulst, som vi foran tidt og mange Gange have omtalt. Solguden *Helios* farer paa sin med blændende hvide Heste forspændte Kvadriga i susende Fart gjennem Himmelrummet; fra Gudens ambrosiske Lokker udgaar der en Straalekrans, hans klartskinnende Klædebon omgiver ham som en Glorie. Foran Kvadrigaen svæver Eos eller en af Hora'erne, udstrøende

Blomster, bag Gudens Vogn dansende Hora'er, for oven Eros med en brændende Fakkel, for neden, næsten skjulte af Skyer, smaa Vindguder, der blæse af fulde Lunger. Maleriet er holdt i yderst douce Farver, men Figurerne fremtræde desuagtet ret tydeligt, om det end maa antages, at Billedet i de mange Aar, siden det blev gjort, har tabt sig en Del. For at faa Skikkelserne til at springe frem af den lyse Grund har Maleren delvis kontureret dem med Rødt, saaledes som det er godt kjendt fra samtidige eller noget ældre

Fig. 8. Maleri (Erichsens og Hustrus Billeder) over Indgangsdøren til den fordums Festsal, (nu Kreditforeningens Expeditionskontor).

franske Malere som Fragonard, Greuze o. a. Dette Billede, som kun trængte til en ubetydelig Restaurering, formener jeg er udført af en i dygtig fransk Skole uddannet Kunstner.

Uden om Loftsbilledet og dets Ramme er der udspændt en Teltdekoration af gulgraa Farve og med damaskvævet Bort; den er prydet med Bladornamenter, Kranse med flagrende Baand, Overflødighedshorn og har i Hjørnerne fire mindre Medailloner med spillende og dansende Genier og Amoriner paa mørkeblaa stjernebesat Grund. Det snævre kehlede Rum mellem Damaskborten og Gesimsen er tomt, dog er der i de to Yderhjørner ved Vinduerne anbragt en malet Dekoration med Attributter paa Handel og

Søfart. Gesimsen er orneret med Konsoller og med Rosetter mellem disse. Vægmalerierne ere forlængst forsvundne, de vare indfattede i prægtige malede Rammer, der dannedes af en bred, grønlig, rigt orneret Bort; tre af disse Rammer vare gaaede alt Kjødets Gang, den fjerde er bevaret, og efter den er de tre, som nu ses der i de forsvundnes Sted, blevne afkopierede. Hvad disse forsvundne Billeder have forestillet, kan ikke afgjøres, rimeligvis mythologiske Scener eller Allegorier paa Handel og Søfart.

Over de fire Døre i denne Sal var der i fordums Dage Malerier, hvoraf de to ere gaaede til Grunde, de to bevarede. Det ene af disse har nu sin Plads over Festsalens Hovedindgangsdør, det andet i Etagen neden under, i Handelsbankens Taleværelse. Det ene af disse Billeder viser os en Mand i antik Dragt, der træder ind i sit Skib for at tiltræde en lang Rejse, paa hvilken han staar under en hosstaaende kvindelig Genius' Varetægt, og ledsages til Fartøjet af sin Hustru, der viser ham Laurbærgrenen, Kampens og Sejrens Løn, medens en siddende Genius, der ved sin Fod har Skriftrulle, Buste, Palet, Kapitæl, alt overraget af Laurbærgrene, over sit Hoved svinger en bred Danebrogsvimpel med Indskrift »*paix, abondence*« (sic!!). Som man ser, har Maleren ikke været stærk i Fransken, og Bygherren ikke heller, siden han ikke har ladet den grove Fejl, som Læseren sikkert har bemærket, korrigere. — Det andet af disse Billeder, det over Festsalens Hovedindgangsdør, viser os den Hjemkomne og hans Hustru, som i Gjensynets Glæde træde en lystig Dans, medens vingede Amoriner gjøre Musik med Fløjter og Tamburin. Disse to Stykker ere kun skizzemæssigt behandlede og alt andet end dadelløse, men de to Figurer ere uden mindste Tvivl Portrætter: den bortdragende og den hjemkomne Mands Hoved og Aasyn er til de mindste Ubetydeligheder det samme. At de to Malerier alluderer til Agent Erichsens Handelsvirksomhed og hans eller hans Tremasteres mange og lange Rejser, til Rigmanden, som efter en storartet Maalestok sysselsætter Malere, Billedhuggere, Bygmestre, forstaar sig af sig selv, — og da der fornuftigvis ikke kan tænkes nogen Grund til, at Maleren i Bygherrens og Rhederens Festsal skulde have portrætteret en af Kaptajnerne paa hans Ostindiefarere, omgiven af Kunstens Attributter, og ikke Husherren selv, tør det vistnok anses for sikkert, at vi her have *Erichsens eget Portræt* for os. Hovedet med dets stærkt udpræget individuelle Træk er alt andet end antikt og vilde med sin Frisure fra 1803 eller 1804 og sit sorte Kindskjæg være meningsløst lige over for Figurens antike Dragt, hvis det ikke netop var et Portræt[1].

Beletagens sjette og sidste Værelse, den fordums Spisesal, har kun nøgent, fladt Gibsloft og til Vægdekoration en Hoben for største Delen middelmaadigt Billedhuggerværk, Reliefarbejder, der staa meget slet til hverandre og synes ganske lejlighedsvis sammenbragte, men af hvilke vi dog henlede Opmærksomheden paa de fjorten stadselige Pilasterdekorationer i Empirestil, i yderst fladt Relief (Fig. 9—10).

* * *

Saa meget, — eller saa lidt, — om Dekorationsarbejderne i Erichsens Palais. Der er imidlertid endnu et Punkt tilbage, som Læseren uden Tvivl vil vide Besked om. Han vil sagtens rette det Spørgsmaal til mig: Hvem er det nu, som har gjort alle disse Plafondbilleder og alt det dekorative Maleri?

1. Hr. Kantor Frederiksen ved Garnisons Kirke ejer et Maleri, som efter en Tradition i hans Hustrus Familie er et Portræt af Erichsen og malet af Juel. At Billedet er gjort af nævnte store Portrætmaler, er muligt, — og ganske vist minder det i sin Udførelse en Del om ham, — men i saa Tilfælde kan det ikke være *Erichens* Portræt. Erichsen var ved Juels altfor tidlige Bortgang 1802 en Mand i sine bedste Aar, kun 49—50 Aar gammel, medens Portrættet viser os en Olding paa langt over de 70.

Jeg maa hertil svare: Dette Spørgsmaal kan hverken jeg eller Nogen besvare, og næppe vil i den kommende Tid Nogen kunne gjøre det. Man kan gisne, nære Formodning om, tro at kunne slutte sig til, være personlig overbevist om, at Mesteren for det og det Billede har været den og den, men ulykkeligvis er man her ganske ude af Stand til at føre noget fyldestgjørende Bevis for sin Anskuelse eller Overbevisning. Samtlige

Fig. 9—10. Pilasterdekoration i Agent Erichsens Spisesal (nu Kreditanstaltens Direktørværelse).

Malerier ere paa det nøjeste blevne undersøgte, om de ikke skulde bære Mesternavn eller Malermærke, men der er ikke forefundet Spor af noget saadant. Hvis disse vidtløftige Arbejder havde været udførte for *Statens* Regning, havde en ihærdig og uforfærdet Forsker kunnet styrte sig hovedkulds i *Rigsarkivets* uudgrundelige Dybder for maaske efter Aars Forløb at bringe et lykkeligt Fund for Dagen; men der existerer ikke noget *Erichsens Arkiv*, fra hvilket der under Form af kvitterede Regninger o. lign. kunde hentes uigjendrivelige Vidnesbyrd om, hvem Mestrene for de skildrede Arbejder have været, disse

Dokumenter ere forlængst vandrede til England, til Erichsens der bosatte Stifdatter, en gammel Jomfru, som efter Naturens Orden sagtens for mange Herrens Tider siden er vandret heden, og uden Tvivl tabte for stedse.

Vi ere derfor nødsagede til at dømme efter de Indicier, vi kunne hente fra selve de navnløse Kunstneres Værker. Før vi beskjæftige os hermed, ville vi dog meddele *først*, at efter en endnu bevaret Tradition skal Udgifterne til alt det skildrede Dekorationsarbejde være løbet op til 40,000 Daler, — hvad der nu paa Grund af Pengenes siden den Gang saa stærkt aftagne Kjøbeevne vilde svare til noget som halvtredje eller tre hundrede tusinde Kroner, — en Angivelse, som er meget for høj; — *dernæst*, at det er bleven mig sagt — *relata refero* — at de to foran skildrede Pendantbilleder, det over Festsalens Hovedindgang og det i Handelsbankens Taleværelse, skulle være udførte af Maleren Percier, efter Navnet at dømme en Franskmand eller Belgier[1]; — og *endelig* det lidet, som Bygherrens ovenfor nævnte Stifdatter under et kortvarigt Besøg i Kjøbenhavn udtalte.

En Gang i 1882 kom nemlig en ældgammel Dame ind i Erichsens Palais, som den Gang ejedes af Firmaet C. B. Hansen, og forlangte at tale med Hr. den og den, en af det nævnte Firmas højtbetroede Funktionærer. Den gode Gamle talte dansk, men med en lidt fremmed Accent. Den omtalte Funktionær kom, og den gamle Dame bad da om Tilladelse til at bese Etablissementets Lokaler, hvilket selvfølgelig beredvillig blev tilstaaet. Hun gik langsomt og synlig bevæget gjennem Salene, hendes Blik gled kun flygtigt hen over de prægtige Gjenstande, det nævnte Firma havde i sine Lokaler, men dvælede længe og inderligt ved de ældgamle Billeder i Plafonderne og det lidet, der endnu den Gang var til Syne af Væggenes rige Dekoration — — tilsidst sank den gamle Stakkel sammen i en Stol og brast i Graad.

Denne gamle Dame var den fordums saa rige og i sin Tid sagtens ogsaa saa misundte Bygherre Agent Erichsens Stifdatter. I 1813 eller 14, da alt styrtede sammen over Hovedet paa ham, havde han sendt hende til sin Broder i England; nu vendte hun som 82-aarig gammel Jomfru, efter næsten 70 Aars Fraværelse, for en kort Stund tilbage for endnu en Gang før sin Død at gjense Fædrelandet og det fædrene Hus.

Hvor fandt hun ikke alt forandret i sin Stiffaders fordum saa straalende Bolig! Mure og Vægge havde man ladet staa, og Rummene vare hverken blevne større eller mindre, men alt var mørkt og koldt og forfaldent, Plafondbillederne revnede og mishandlede og synkefærdige, og Væggenes, endog Dørenes rige Dekoration skjult under en barbarisk Overklistren med Papir og Farve. »Her var mange flere Malerier tidligere, i min Barndom, for 70 Aar siden,« sagde den gode Gamle, »hvor er de bleven af?« De vare forlængst udskaarne, bortførte, forsvundne, eller sad endnu skjulte under et fem- eller sexdobbelt Lag af Tapetpapir og Oversmøring. »Dette Rum var mine Stifforældres Soveværelse,« sagde den gamle Jomfru, »og dette min Moders Toiletværelse, og dette Faders Værelse og dette Salonen og dette Spisestuen,« — Oplysninger, der for saa vidt vare overflødige, som den sunde Fornuft og Rummenes Rækkefølge og Størrelse siger, at det maa have været saaledes og ikke anderledes, og det endda, til Overflod, kan læses udaf Værelsernes Dekorationer. Og med Hensyn til de Kunstnere, der havde gjort disse sidste, svarede den Gamle paa Forespørgsel: »Ja, der var mange om det, og det trak længe ud dermed, og da det ikke lod til at ville faa Ende med de *danske* Malere, skrev min Stif-

1. Det er naturligvis ikke nogen *Umulighed*, at en fransk *Maler* af Navnet Percier kan have udført de to Malerier, men jeg tror dog, at der her foreligger en Misforstaaelse, opstaaet ved, at overhovedet meget af Dekorationen her i Palæet minder om Billederne i *Arkitekten* Perciers (og Fontaines) *Recueil* etc., et Værk, som rigtignok først udkom i 1812, medens Dekorationsmaleriet i Erichsens Hus er nogle Aar ældre.

fader til en af sine Handelsvenner i Holland og bad ham sende sig et Antal habile Dekorationsmalere, hvorpaa der da ogsaa *fra Holland kom fem eller sex eller mulig endnu flere* saadanne, som strax bleve satte i Arbejde, *og de have gjort Loftsdekorationerne, men ikke andet, i Værelserne ud mod Kanalen.* Disse fremmede Malere, tilføjede hun, vare meget ilde sete af deres danske Kolleger og kunde næppe nære sig mellem dem.

Der har altsaa — i en Række af Aar — været mange Malere, et Dusin eller maaske flere, om at udføre Dekorationsarbejdet, og det baade danske og udenlandske. Men om det har været selvstændige og som saadan virkende Kunstnere, eller en eller to eller tre mere fremragende Mestere have havt hele Arbejdet i Entreprise og udført det dels egenhændig, dels ved deres Elever, lader sig nu ikke afgjøre og vil næppe nogensinde blive afgjort, da det historiske Materiale, som mulig vilde kunne sætte Forskeren i Stand til at afgjøre dette Spørgsmaal, som fortalt, for et Par Menneskealdere eller mere siden er kommen til England, til Bygherrens Stifdatter, der som gammel Jomfru vistnok levede i smaa Kaar og vel sagtens stod ene eller saa godt som ene i Verden. Da hun i 1882 besøgte Fædrelandet, gav hun rigtignok, paa dertil given Foranledning, Løfte om at sende de i hendes Eje værende Papirer, der maatte kunne give Oplysning om, hvem den kunstneriske Udsmykning af Erichsens Palais skrev sig fra, til Kjøbenhavn, men dette er ikke sket, og den gamle Jomfru, som den Gang var 82 Aar, er formodentlig forlængst bortkaldt og hine Dokumenter ved Auktionen efter hende bortsolgt som »gammelt Papir« og endt i Papirmøllen.

Med al mulig Sympathi for den gamle Dame, som i sin høje Alder foretog en pietetsfuld Pilgrimsgang til den fædrene Bolig, hun for 70 Aar siden havde forladt, og med al Respekt for hvad hun ved sin Nærværelse her berettede, tror jeg dog, at hun fejlede, naar hun udtalte: »De fra Holland komne Malere gjorde Plafondbillederne, og ikke andet, i Værelserne ud mod Kanalen.« Det vil altsaa sige: alle Loftsmalerierne paa det sidste, eller, naar det kommer højt, de to sidst beskrevne nær. Altsaa skulde danske Malere have gjort alt det øvrige Dekorationsarbejde. Men dette er netop saa udansk som vel muligt. Alt dette Arbejde var under Udførelse i 1803—4—5—6, da den omtalte gamle Jomfru var et Barn paa to—tre—fire Aar; hvad hun altsaa veed derom, det veed hun af tilfældig Omtale i Familiens hjemlige Kreds, og har hun uden Tvivl misforstaaet, saaledes at hun efter 70 Aars Forløb tillægger »hollandske« Malere, hvad danske Malere have gjort, og disse sidste, hvad der er bleven udført af deres ildesete og ilde medhandlede »hollandske« Kunstbrødre.

Plafondbillederne, de to sidst skildrede, som sagt, maaske undtagne, ere saa decideret i den rigtige, gamle, ægte og uforfalskede akademiske Stil her hjemme fra i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede, at de uden mindste Tvivl maa tilskrives danske Malere, hvem disse saa end have været. Det er de samme Figurhoveder af Størrelse som en knyttet Næve, de samme favnelange Kroppe, de samme lange Halse, de samme opskudte Brystpartier, de samme urimelig lange Lemmer, samme for lange Laar, for tynde Knæregion, for lange og lavvristede Fod, den samme noget naive og famlende Opstilling og Anordning og hele Habitus, som er karakteristisk for det allermeste af, hvad dansk Figurmaleri frembragte i de Dage, og som prædikedes som *bon goût* fra Akademiets Lærestole. Og paa den anden Side er det øvrige Dekorationsmaleri, ogsaa paa Plafonderne uden om de store Billeder, paa ganske enkelte Undtagelser nær, saa absolut udansk, saa fremmedartet, mange Gange saa levende erindrende om fortræffelige Renaissancemønstre og i det hele og store saa tydeligt gjort med italiensk og fransk Dekorationsmaleri for Øje, at det næppe kan skyldes danske Malere, — det skulde da være saadanne, som havde opholdt sig meget længe og gjort grundige Studier i Dekorationsfaget under sydligere Bredegrader. Derhen kom i de Dage faa eller ingen Udøver

af Maler-*Haandværket,* samtidige danske Dekorations*kunstnere*, paa hvilke man med nogen Rimelighed kunde tænke, ser jeg mig ikke i Stand til at paavise, og jeg maa derfor antage, at det omtalte Dekorationsarbejde skriver sig fra de fra Holland indforskrevne Malere, — og mellem dem forannævnte Franskmand eller Belgier Percier, hvis han nogensinde har existeret, — som den gamle Jomfru berettede om.

At disse Malere vare indforskrevne fra Holland involverer naturligvis ikke, at de vare hollandske Malere. De kunne meget godt have været Franskmænd og Belgiere og Italienere, som paa den Tid just vare sysselsatte i Holland og derpaa bleve sendte hertil.

Men — jeg vil ikke fordybe mig yderligere i dette Spørgsmaal, som jeg beklager ikke at kunne besvare mere fyldestgjørende, nogen anden heller næppe. Det er nu for sent, for ti eller tolv Aar siden havde det maaske været muligt.

Vi ville slutte denne Afhandling med at udtale vor Glæde over den Kyndighed, Omhu og Pietet, der saavel af den dirigerende Arkitekt, Hr. *Fred. L. Levy,* som af hans anerkjendt duelige Medarbejdere *Bernhard Schrøders* Efterfølgere, *Hansen og Nielsen. Hans Chr. Berg* og særlig Dekorationsmaler *Overgaard,* er udvist ved Afdækning og Restaurering af disse gamle Malerier, der nu forhaabentlig for lange Tider ere sikrede mod Undergang, — og med at opfordre Dekoratører og Dekorationsmalere til at gjøre sig bekjendte med det i foranstaaende Linier omtalte og skildrede; de ville finde meget, der vil glæde og interessere dem og tjene dem til Belæring, ved et eller to Besøg i »Erichsens Palais.«

Om kunstindustriel Undervisning i England og Holland.

Af **C. Leuning Borch.**

Efter i Sommeren 1891 at have besøgt endel af de tyske og franske Kunstindustriskoler af højere Orden (s. ovfr. Aarg. 1892, S. 53—54), ønskede jeg at lære Forholdene paa disse Omraader at kjende i England og Holland, og paa en Rejse i Fjor er dette lykkedes mig. I Overensstemmelse med min tidligere valgte Fremgangsmaade søgte jeg til de nævnte Landes Hovedstæder. Efter at have undersøgt Forholdene i Londons store Skole i South Kensington rejste jeg, forsynet med Anbefalinger fra Skolens Forstander, til Birmingham, hvor den bedste Provinsskole efter hans Sigende fandtes. Fra England tog jeg over Antwerpen og Brüssel til Haag, Haarlem, Amsterdam og Utrecht og herfra over Hamborg hjem.

* * *

Det engelske Parlament bevilger aarlig en Sum til Undervisning i Videnskaber og Kunster for hele Riget, og denne Sum administreres af »Department of science and art.«

Der tages ved denne Bevilling særlig Sigte paa Industriens Fremme ad denne Vej. Pengene fordeles mellem Landets forskjellige Skoler og Kursus og ydes som Belønninger, Præmier, Fripladser o. s. v. Endvidere gives Byggehjælp og Hjælp til Anskaffelse af Materiel samt til Kursus for Lærere og til Elever paa Akademiet og Kunstindustriskolen i S. Kensington.

Hjælpen ydes for et Aar ad Gangen og kun til de Skoler og Kursus, som anbefales af »Departementet.«

Privat Fordel maa ikke haves af Skolerne, og en lokal Komite staar i saa Henseende til Ansvar for det bevilgede Beløb.

Intet Pengebeløb ydes de Skoler, som fortrinsvis ere beregnede paa den velhavende Middelstand; man tilstræber først og fremmest at fremdrage mulige Talenter fra Folkets brede Lag.

Fri Undervisning tilstaas enhver ubemidlet Elev, som opfylder visse, nærmere angivne Betingelser. Et Kursus varer 3 Aar. Et begrænset Antal Lærere og Elever fra Provinserne kunne faa fri Rejse til London for at se de aarlige Udstillinger.

Hvert Aar i April afholdes i S. Kensington Udstilling af Skolearbejder fra samtlige Landets Skoler og efter Bedømmelsen uddeles Præmierne. S. Kensington Skolen indtager her en ledende Stilling og kan give vedkommende Skoler rosende eller dadlende Vidnesbyrd, der dog ledsages af Motivering. Inspektører berejse Landet og indgive aarlige Beretninger om Skolernes Tilstand. Lærernes Klasse deles i Overlærere og Lærere; og der fordres visse, ret alvorlige Prøver for at opnaa Certificater.

Det er — ligesom i Frankrig og Tyskland — Dagskolerne, hvorpaa man særlig lægger Vægt; dog drives ogsaa Aftenkursus med stor Energi, om end Resultaterne herfra naturligvis ere forholdsvis tarvelige.

Et stort Kontingent til Skolerne levere Dilettanter og Kvinder, og Departementet indkasserer med Glæde de store Pengebeløb, der herved tilflyder Undervisningen; men det er de virkelige Talenter og, som ovenfor nævnt, særlig dem fra Folkets brede Lag, man sætter sin Lid til og freder om.

Ved Direktør *Armstrongs* Velvilje var jeg saa heldig — før den aarlige Udstillings Aabning — at faa Adgang til at se Resultaterne af samtlige Englands Kunstindustriskolers Arbejder i det sidst forløbne Aar.

Det var en udsøgt Samling — i dobbelt Forstand. Fortræffelige Arbejder baade de elementære og Kompositionerne — men for det første var det ogsaa kun de præmierede, der udstilledes (disse repræsentere et betydeligt Tal), og for det andet var desværre Lærerens *altfor direkte* Paavirkning let kjendelig. Der var ikke den umiddelbare Friskhed, som man traf i de franske Skoler. Det var et meget stort Felt, disse Arbejder bredte sig over: saa at sige hele Englands Kunstindustri.

Ogsaa til det Allerhelligste, d. e. der hvor Bedømmelsen foregik, fik jeg Adgang, og der blev her, foranlediget ved min Bemærkning, gjort mange Undskyldninger for de mer eller mindre heldige Forsøg ind paa den rene Kunsts Enemærker, thi det stod samtlige Dommere klart, at det var ikke dette Felt, der skulde dyrkes, og Direktøren betroede mig, at han forberedte en skarp Tilrettevisning til vedkommende Skoler, og at de aarlige Bidrag vilde blive frataget dem.

Birminghamskolen bød paa det interessante, at den var ifærd med at udvide sig til det dobbelte. En hel ny Tilbygning, af samme Størrelse som den oprindelige, var næsten færdig. Skolen laa tæt ved Musæet, og man indrettede i Tagetagen et helt Driveri for dekorative Planter!

Den bliver ledet efter de samme Principer som S. Kensingtonskolen, d. e. Uddannelse af de kraftige oprindelige Talenter, saa vidt muligt uden for mange hæmmende Baand.

Birminghamskolen, der for et mindre Distrikts Vedkommende — ligesom South Kensington — indtager en ledende Stilling til andre mindre Kunstindustriskoler, havde nylig afholdt sin aarlige Udstilling af disse Skolers Arbejder[1], og jeg fik Lejlighed til at

1. I det nye engelske Tidsskrift *Studio* findes en med Billeder udstyret Artikel om Skolen i Birmingham. Red.

læse nogle Concepter til ret skarpt formulerede, kategorisk affattede Skrivelser, der skulde sendes Skolerne i Anledning af Mangler i forskjellige Retninger ved Ledelsen — hvilke Mangler fremgik af de til Udstillingen indsendte Arbejder — det være sig nu, at der var lagt for megen Vægt henholdsvis paa det haandværksmæssige eller paa »den rene Kunst.« Jeg fik i det hele det Indtryk — et Indtryk, der kun styrkes ved Gjennemlæsningen af de forskjellige Instruxer for Skolerne — at man i England har et aabent Øje for den Vej, der overalt anerkjendes for den rette: et indgaaende Studium af Naturens Former — Studiet nøje afpasset efter vedkommende Fag — og et kursorisk Studium af de historiske Stilarter ved oplysende Foredrag med Demonstrationer paa Tavlen.

* * *

Skolerne i Holland synes at arbejde under vanskelige Forhold, idet Befolkningen kun nærer ringe Interesse for deres Virksomhed, og de hollandske Rigmænd ikke benytte sig i tilstrækkelig Grad af de Kræfter, der uddannes ved Skolerne, hvilket er saa meget mere beklageligt, som de Arbejder, jeg der saa — og her havde Læreren vistnok kun været vejledende ikke udførende — vidnede om disse Skolers og deres Læreres høje Standpunkt, noget jeg særlig for Haarlemmer Skolens Vedkommende allerede havde faaet Nys om ved mit Besøg i Paris, hvor man satte denne Skoles Præstationer meget højt.

Skolen i Haarlem ligger udenfor Byen i et hyggeligt Parkanlæg og i direkte Forbindelse med et lille, men udmærket Musæum, og da jeg — idet jeg beundrede nogle fortræffelig udførte Studier efter Naturen og stiliserede Planteformer — spurgte Læreren, der viste mig om, hvorfra de fik Motiver til disse Ting, pegede han ud ad Vinduet og sagde: »Der er vore Motiver: Blade, Blomster o. s. v., vi har det altsammen lige udenfor vor Dør«. »Og Viskelæderet har vi fuldstændig banlyst fra Skolen.«

Amsterdamskolen og de øvrige Skoler stod ikke paa Højde med Haarlemerskolen, om end jeg ogsaa her saa dygtige Præstationer og — for den førstes Vedkommende — blev gjort opmærksom paa en udmærket, ganske ny Samling Afstøbninger, foretagen med beundringsværdig Dygtighed over — *levende Planter*, et fortrinligt Undervisningsmateriel.

Den Stausholmske Auktion.

I. Auktionens Forløb, Priser m. m.

Af **Ch. A. Been.**

MANDAGEN den 26. Februar begyndte Auktionen over afdøde Grosserer *Christian Stausholms* Samling af Antikviteter og Malerier af ældre Mestre, og da den følgende Uge var løbet til Ende, var alt det splittet ad, som havde gjort Stausholms Hjem til et af de eleganteste her i Byen, og givet ham selv Navn af en af vor Bys største Samlere.

Stausholm samlede dog langt snarere til et Hjem end til en Samling. For ham maatte Tingene — næst efter det at være gamle — besidde saadanne Egenskaber, at der ved dem bredte sig Hygge og en vis dekorativ Skønhed i hans Stuer, lige meget om saa disse Ting ikke altid stod for en mere nøjeregnende Kritiks Prøve. Han var Mester for at anbringe en Genstand saaledes, at kun dens gode Sider saas, og hans Arrangements-Snille vidste at skaffe det rette Lys paa hver en Ting, at sætte alt paa sin rette Hylde. Skade derfor, at det ikke var gørlig at give Publikum Lejlighed til at se Staus-

Fig. 11. Interiør fra Grosserer Chr. Stausholms Hjem.

holms smukke Ungkarlehjem (se Fig. 11). De Forhold, hvorunder man nu saa den store Mængde Ting, maatte let fortegne Stausholms Samlerfysiognomi og give et fejlt Indtryk af det, han synes at have tilstræbt med at samle. Og dog havde man i Auktionsholder Rasmus Nielsens nye og anseelige Lokaler efter bedste Ævne gjort, hvad man kunde, for at give et Billede af, hvad Stausholms Hjem havde været. Man lagde alligevel Hoved-

vægten paa, at det var en Samling og fandt det mærkeligt, at saa mange forholdsvis værdiløse Ting fandtes ved Siden af talrige udmærkede Genstande. Tilmed var sikkert en Del stillet frem, som havde været gemt paa Loft og i Pulterkamre, og næppe haft anden Plads i Huset.

Samlingen omfattede ca. 1000 Numre, ordnede i Grupper efter Genstandenes Stof, foruden Maleriernes 105 Numre. Katalogen, som ikke var særlig luxuriøst udstyret, men som med Omhu angav de forskællige Tings Dimensioner og deres Mangler, talte for de gamle Sagers Vedkommende 77 Sider.

Auktionen var bleven imødeset med ikke ringe Interesse, og Tilstrømningen i de Par Dage, hvor Eftersynet fandt Sted, var meget stærkt. Ogsaa ved selve Auktionen vare mange Mennesker og mange Liebhavere tilstede. Flere af vore Museer her i Byen havde sendt deres Repræsentanter; endog fra Norge og Sverrig mødte Museernes Mænd. Vort Nationalmuseum repræsenteredes ved Inspektør *P. Hauberg*, Folkemuseet ved Direktør *Bernh. Olsen*. For det danske Kunstindustrimuseum mødte Direktør *Pietro Krohn*. Direktør for Kunstindustrimuseet i Kristiania *H. Grosch* og Konservator *H. J. Aal* ved det nordenfjeldske Kunstindustrimuseum i Trondhjem vare komne den lange Vej herned; men man maa haabe for de to Herrer, at de samtidigt havde andet at udrette hernede, thi det var kun saare lidet, de norske Museer erhvervede paa Auktionen. Fra svensk Side var Hr. *G. J:son Karlin* fra det kulturhistoriske Museum i Lund nærværende. Af private Samlere saa man Murmester *J. V. Frohne*, Grosserer *Oscar Wandel*, Købmand *P. Simonsen* fra Kristiania og flere andre.

Auktionen begyndte med Salget af Fajancer. De første 19 Numre omfattede engelske gulhvide Fajancer fra Leeds og Wedgewood. Flere af disse yndefulde Stykker opnaaede ret høje Priser, sex smaa Desserttallerkener med gennembrudt Kant (Nr. 8) betaltes saaledes med 12 Kr. 50 Øre pr. Stk.; til Gengæld gik de 3 smukke Opsatser overordenligt billigt. Efter disse Ting fulgte Fajancer fra Kellinghusen, Stokkelsdorf Delft, Kiel, og sidst i Rækken nogle Stykker italiensk Majolika og enkelte, tildels moderne spansk-mauriske Lustre-Fajancer. Folkemuseet købte for 33 Kr. et med blaa Blomster og Blade dekoreret Laag (Nr. 45), der tilskreves den gamle Fajancefabrik i St. Kongensgade, et smukt Stykke Fajance. Kristiania-Museet erhvervede en sjælden elegant, desværre stærkt beskadiget Delftervase (Nr. 63) for 35 Kr.

Efter Fajancerne fulgte en lille Samling Glas. Man maatte dog først overvære Salget af en hel Del moderne Drikkeglas, et lidt uforstaaeligt Arrangement, da man dog ellers havde opsat Salget af almindeligt Bohave til Auktionens sidste Dag. Kristiania-Museet fik her et højt Champagneglas (Nr. 169) for 12 Kr. Efter Glas solgtes den meget store Sølvsamling, ca. 2500 Lod, sikkert det, som den afdøde Samler, der iøvrigt ikke paa rette Samlervis yndede at have nogen særlig Specialitet, havde skænket sin største Interesse, og i hvilken fandtes mange fortræffelige Ting. Først solgtes en Del almindeligere Ting, Skeer, Knive og Gafler; Priserne varierede her (gennemsnitlig) fra Kr. 1,25 til 3,50 pr. Lod. For de følgende Genstande steg Prisen betydeligt, indtil den kulminerede med 36 Kr. pr. Lod, den højeste Pris, der endnu her hjemme er betalt paa nogen Auktion for Sølv. Det var et lille ottekantet Bæger paa lang Stilk (Nr. 263), der betaltes med denne Pris. Det købtes af Murmester *Frohne* for ialt 252 Kr. (7 Lod). Den næsthøjeste Pris var $17^1/_4$ Kr. pr. Lod, som betaltes af det danske Kunstindustrimuseum for et lille $8^1/_2$ Lod vægtigt Krus. To store Laugspokaler, 168 og 213 Lod, betaltes henholdsvis med 10 Kr. og 4 Kr. 60 Øre pr. Lod. Forskællige Kalke gik i Kr. 3,50, 4,00 og 5,00 pr. Lod, en af dem (Nr. 269) købtes af Kristiania-Museet. Af de gamle Skeer erhvervedes flere af Museerne. Museet i Lund fik saaledes en Ske (Nr. 277, 30 Kr.), der af Køberen, Hr. *Karlin*, bestemtes at være fra den romanske Tid, ifald Slutningen er rigtig. Museet

i Trondhjem erhvervede ogsaa for 30 Kr. en Ske (Nr. 290). For de bedre Skeer vare Priserne fra 30 til 50 Kr. En Laugspokal af Tin (Nr. 337) — s. Fig. 12 — der senere var bleven forgyldt, og som havde tilhørt Smedesvendene i Aarhus, solgtes til denne Bys Museum for 185 Kr. Sølvsamlingen indbragte ialt c. 13,000 Kr.

Medens Tirsdagen var Sølvets Dag, var Onsdagen Porcellænets. Først solgtes orientalsk ɔ: kinesisk og japansk Porcellæn, ialt 52 Numre. Museet i Kristiania købte en mørkeblaa kinesisk Laag-Vase med gylden Dekoration (Nr. 385) for 55 Kr. Derefter kom Turen til evropæisk Porcellæn. Først solgtes en Del gamle kjøbenhavnske Figurer og Grupper, hvoraf dog meget var — som det destoværre plejer at være — beskadiget. Nogle af Figurerne gik ud af Landet, købte af Købmand *P. Simonsen* fra Kristiania. Museet i Lund fik en Gruppe, forestillende »Africa« (Nr. 428), for en Pris af 112 Kr. Saa solgtes nogle saxiske og berlinske Figurer og derefter kom det højtidelige Øjeblik, da det skulde afgøres, om det Monradske Stel, der pludseligt var blevet saa populært, at alle talte om det, skulde blive her i Byen eller ej. Det blev her. Af de følgende Numre erhvervede Folkemuseet i Forening med det danske Kunstindustrimuseum Nr. 454: 6 Par gamle kjøbenhavnske Kopper for 32 Kr. pr. Par. For 416 Kr. solgtes til Antikvar *Julius Petersen* et Frokoststel fra Fabriken i Kloster Veilsdorf (Nr. 458). 6 Tallerkener gjorte af den kgl. Porcellænsfabrik i Anledning af vort Kongepars Guldbryllup, betaltes med $6^1/_4$ Kr. pr. Stk. Prisen var i 1892 2 Kr. 50 Øre pr. Stk. — Den følgende Dag solgtes Møbler, Træfigurer og Træsager. Denne Afdeling var af mindre kunstnerisk Værd; mange af Tingene vare omdannede af Hensyn til Nutidens Behov, og flere Møbler vare sammenbyggede af gammelt Træ. Museerne købte meget lidt i denne Afdeling. Skabet Nr. 499 købtes for 1005 Kr. af Generalkonsulinde *Holmblad*, der ogsaa fik en Sofa med smuk udskaaren Ryg for 395 Kr.; 3 Stole med firkantet Ryg og betrukne med gammelt Blomster-Gobelin (Nr. 503—505) gik i 126, 150 og 135 Kr. pr. Stk. Et Egetræs Stolpeskab med gul Intarsia (Nr. 511) betaltes med 440 Kr. Et Egetræs Panel (Nr. 528), som i sin Tid fandtes i et Hus paa Kristianshavn, og som var en respektabel Prøve paa godt Snedkerarbejde fra Slutningen af det 16de Aarhundrede, hentede den rigelige Pris af 1400 Kr.; det bestod kun af to Længder, ca. 3 Alen brede, og var meget restaureret. Et Møblement i Ludvig den 16des Stil og med Gobelin-Imitationsbetræk fra dette Aarhundreds Midte (Nr. 535) solgtes for 2100 Kr. til Legationsraadinde *W. Bruun*. Af de mange Træsager kan nævnes forskællige Træfigurer, hvoraf flere vare hjembragte fra Spanien. En stor Engel med en Basun, en grov Barok-Træskulptur, der havde været anbragt i en af Kristianshavns Kirker (Nr. 591) tilfaldt en Privatmand for 305 Kr. Folkemuseet, der gærne vilde have haft den typiske Træfigur, maatte give tabt. De 3 smukke Manglebrædter (Nr. 606—608) købtes

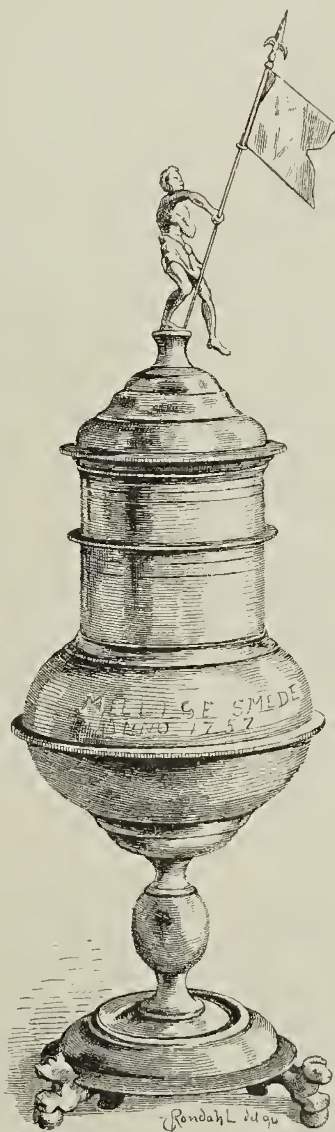

Fig. 12.
Aarhus Smedesvendes Laugspokal.

henholdsvis af Museet i Kristiania, det danske Kunstindustrimuseum og vort Nationalmuseum; de kostede 30, 35 og 40 Kr. Et Panel til et Værelse fra Ludvig den 16des Tid (Nr. 658) betaltes med 900 Kr. Denne Afdeling indbragte ialt c. 30,000 Kr.

Efter Møblerne solgtes Genstande af Bronce, Messing, Jærn, Tin og Kobber. Folkemuseet købte et smukt Kobberfyrfad med gennembrudt Kant og graverede Sider (Nr. 671). Prisen var 240 Kr. To 114 Centimeter høje Kirkestager af Messing i Barokstil (Nr. 676) gik i 210 Kr. pr. Stk. Et smukt Uhr af forgyldt Bronce, hvis Top dannede et terrasseformigt Spir (Nr. 683) købtes af Antikvar *Petersen* for 215 Kr. En stor Vinkøler af drevet Messing (Nr. 689) kostede 455 Kr. Nationalmuseet købte en Malmkirkestage (Nr. 690) for 40 Kr. Af Fade af Kobber og Messing købtes flere til Museerne, foruden til Kunstindustrimuseet til Museet i Lund (Nr. 693 for 101 Kr.) og Museet i Trondhjem (Nr. 697 for 32 Kr.).

Efter Salget af en Del Vaaben kom nogle Arbejder i Elfenben under Hammeren. Museet i Lund købte to fortræffelige Strudsæg paa Elfenbens Fod og med Prydelser af Elfenben (Nr. 745: 130 Kr. og Nr. 746: 110 Kr.). Et Krucifix (Nr. 750), som sagdes at have haft sin Plads i det gamle Kunstkammer, solgtes til Købmand *P. Simonsen* for 80 Kr. To Kokusnødder (Nr. 747 og 748) med Elfenbens Montering gik i 124 og 61 Kr.

Næste Gruppe omfattede blandt andet en Del norske Trækrus, nogle Nautiler, Skaale af Sten og forskællige mindre Genstande, man ikke havde vidst at anbringe i nogen anden Gruppe. Derefter kom en lille Samling ikke særlig udmærkede Miniaturmalerier, der betaltes med fra 20 til 30 Kr. pr. Stk. Saa fulgte nogle Pletsager, hvoriblandt en fortrinlig Themaskine (Nr. 878), som det lykkedes Vexelmægler *Lorck* at faa tilslaaet for 190 Kr., men først efter en længere Kamp med det danske Kunstindustrimuseum, der gærne havde købt det smukke Stykke.

Efter nogle mindre gode Prøver paa antik Skulptur solgtes Tæpper, Tapeter og Tøjer. 5 Gobelins Tapeter med Landskaber og Arkitektur indbragte ialt den ringe Sum af 536 Kr.

Om Mandagen solgtes endelig Malerierne, og med disse sluttede Auktionen, der ialt indbragte ca. 67,000 Kr.

II. Kunstindustrimuseets Erhvervelser.

Af Emil Hannover.

De Ansvarhavende for Kunstindustrimuseets Indkøb (paa given Foranledning kan det bemærkes, at Forfatteren til denne Artikel intet har med disse Indkøb at gjøre) kan med retfærdig Tilfredshed se tilbage til deres Anstrængelser ved den Stausholmske Auktion. Anstrængelserne var baade personlige og pekuniære. Hver Ting blev naturligvis paa det nøjeste undersøgt inden Auktionen, og ved selve denne, der varede i otte Dage, manglede end ikke et Minut en Repræsentant for Museet. Ogsaa de pekuniære Ofre, der blev bragt paa denne Auktion, var betydelige i Forhold til Museets Midler, men de stod sikkert i rette Forhold til Værdien af de Ting, der erhvervedes. Selv om disse Ting ikke fylder mere i Omfang, end at de, paa et Møbel og enkelte andre Gjenstande nær, kan faa Plads paa et nogenlunde stort Bord, er de rigelig værd den Sum, som de har kostet. En Oversigt over de værdifuldeste af disse nye Erhvervelser følger her; Numrene er Katalogens, i Priserne er ikke medregnet de obligate 6 pCt. Auktionsomkostninger:

Nr. 9. Stort, rundt Fad med udekoreret crême-gul Glasur og gjennembrudt Kant. Fadet, der udmærker sig ved sin smukke Bygning, bærer bagpaa i farveløst Stempel Betegnelsen LEEDS POTTERY. Det betaltes med $7^3/_4$ Krone. I Betragtning af, at denne *cream coloured Queens ware* endnu for faa Aar siden kunde faaes for næsten

ingen Ting, for saa vidt som der overhovedet fandtes nogen, som forhandlede den, var Prisen for dette Fad og de forudgaaende Stykker af lignende Art meget høje. En Privatmand betalte et Par Frugtkurve med 34 Kr.

Nr. 11. Aflangt Fayencefad med svejfet Kant og stærk crême-gul Glasur; paa Kanten en med lysegrønt malet Bladguirlande; midtvejs mellem et Par Palmegrene et stort C. Bærer bagpaa i farveløst Stempel Betegnelsen WEDGWOOD. Man har muligvis her at gjøre med en Efterligning af den berømte engelske Fabrik, hvis Varer og hvis Mærke lavedes efter mange Steder, bl. a. i Hubertusburg. Prisen: 5 Kr.

Nr. 18. En stor Opsats (se Fig. 13). Det hørte til Auktionens Luner, at dette sjældne og ypperlige Stykke tilsloges Museet for ikkun 28 Kroner. Det udmærker sig lige meget ved sin yndefulde Bygning og ved sin fine crême-gule Glasur. Der findes en Afbildning af denne Type i South Kensington-Museets Haandbøger (English Pottery), og det fortælles der, at de 12 Snabler har været beregnede paa at bære Smaakurve med ophængte Frugter. Det store rnnde Plateau, der paa Tegningen ved en Fejltagelse desværre er blevet vendt med Kanten opad i Stedet for nedad, har formodentlig ligeledes været bestemt til Frugter, og tænker man sig hele Opsatsen udstyret med saadanne, maa dens Virkning være fortræffelig. Paa Undersiden bærer Plateauet Betegnelsen WEDGWOOD, farveløst stemplet før Brændingen.

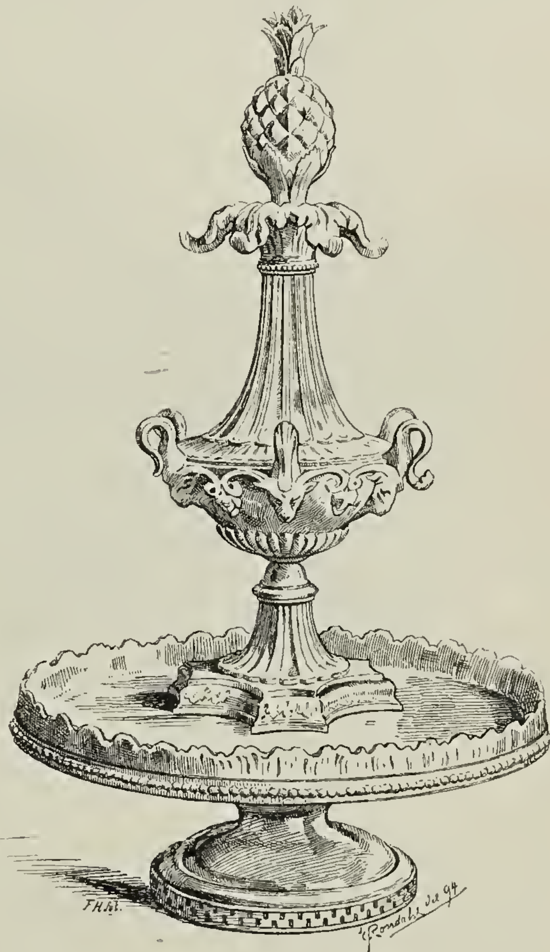

Fig. 13. Opsats af Wedgwood-Fayence.

Nr. 25. Stort ovalt Fayencefad med svejfet Kant. Paa den hvide Glasur en stor Blomsterbuket og flere mindre Strøbuketter, friskt og kraftigt malede i en ren blaa Farve. Uden Mærke, sandsynligvis Slesvigsk, men uvist om fra selve Byen Slesvig eller fra et andet af Fayence-Centrerne i Hertugdømmet. Betalt med $7^1/_2$ Kr.

Nr. 38. 3 Tallerkener af Fayence, svejfede Kanter. Paa de to bestaaer Dekorationen af mangefarvede Genrescener, paa den tredie af et Landskab. Alle er paa Kanterne dekorerede med brogede Strøbuketter. De skriver sig fra Kiel. De to med Genrescenerne bærer Mærkerne Fig. 14; den med Landskabet dekorerede bærer Signaturen Fig. 15, og er da sandsynligvis et Arbejde af den under Buchwalds Direktorat arbejdende *Abr. Leihamer*, der virkede ca. 1770. Prisen: $10^1/_4$ Kr.

Fig. 14.

Fig. 15.

Nr. 40—41. To større Fade fra samme Fabrik. Brogetmalede Dekorationer: paa det ene en Hyrdescene, paa det andet en Rytter, der efterfulgt af en Mand rider over en Bro. De svejfede Kanter er dekorerede med Strøblomster. Paa Nr. 40 Signaturen Fig. 17; paa Nr. 41 Signaturen Fig. 16. Begge Fade er desværre knækkede; de betaltes med henholdsvis $7^1/_2$ og $11^1/_2$ Krone.

Fig. 16.

Fig. 17.

Nr. 57. Oval Fayence-Terrin med tilhørende Fad (se Fig. 19). Højt Laag, hvis Knap dannes af en Frugt med fire nedhængende Blade. Blaa kinesisk Dekoration med Blomster og Ornamenter. Terrinen og Fadet er henholdsvis signerede med de under Fig. 18 gengivne Signaturer, der læses V. DUYN, — Willem Jacobs van Duyn, den første *plateelschilder* af Dynastiet (ca. 1673), der havde sit Sæde i Delft. Museet ejede i Forvejen en smuk gjennembrudt Skaal fra samme Fabrik. Som Medbejler til Terrinen optraadte Museet i Christiania; den tilsloges vort Museum for 61 Kroner.

Fig. 18.

Fig. 19. Fayence-Terrin fra Delft.

Nr. 62. Høj, flad Vase i den sædvanlige Delfter-Form. Kinesiske Blomsterdekorationer i blaat. Mærket (Fig. 20) ligner det, hvormed *Barbara Rottewel* signerede sine Arbejder. Ogsaa om dette Stykke stod der en Kamp mellem det danske og norske Museum. 42 Kr.

Fig. 20.

Nr. 67. Urtepotte i farvet Terrakotta med Relieffremstillinger af bacchanalske Scener efter et antikt Forbillede. Figurerne, der dels er dækkede med en tynd hvid Farve, dels har Terrakottaens røde Tone, tegner sig mod en graablaa Bund, som dog for Størstedelen er afskallet. Dette smukke og maleriske Arbejde formodes af Hr. *Karl Madsen* at skyldes Billedhuggeren *H. Freund* og at have smykket dennes bekjendte klassisk udstyrede Hjem ved Frederiksholms Kanal. Det desværre en Del medtagne Stykke erhvervedes af Museet for 10 Kr.

Nr. 79. Apotekerkrukke, italiensk Majolika. Paa gummigut-gul Bund er der paa Hanken malet en siddende kronet Figur. Den øvrige Del af Krukken er dekoreret med okkergule Trofæer af Hjelme, Trommer etc. paa blaa Bund. Paa et Baand under Hanken staar skrevet OXIMEL. SOLIT. Den er en god Repræsentant for den Art af Fayencer, som — med mere eller mindre Grund — tilskrives den lille By *Castel-Durante* i Nærheden af Urbino, og som maa antages at stamme fra det 17de Aarhundreds første Halvdel. Den er, som alt med disse Trofæer dekoreret italiensk Fayence, strængt taget ikke

smuk i Farven, og Behandlingen er temmelig plump. Men den er under alle Omstændigheder ægte, og i Forhold til de Priser, som italiensk Majolika opnaaer i Udlandet, var de 110 Kr., hvormed den erobredes fra Museet i Christiania, ingen svimlende Betaling.

Nr. 87. Lille rund Tallerken af saakaldt spansk-maurisk Fayence med Metallustre. Knækket, men godt restaureret. Dekorationen bestaaer af en Fugl mellem Løvværk. Henhører til den Art, der i udenlandske Museer katalogiseres som »Manisés 17de Aarhundred«. Ualmindelig godt Exemplar fra den spansk-mauriske Fayencekunsts Forfaldstid. Betalt med 13 Kr.

Nr. 168. Fire ottekantede Glas med indslebne Bispevaaben og Ornamenter samt Bogstaverne D. A. L. Da Museet i Forvejen var i Besiddelse af en dertil hørende Pokal, maatte det betragtes som særligt ønskeligt, at det kom i Besiddelse af disse skjønne Glas, der formodentlig er af italiensk Oprindelse. Konkurrencen om dem var meget livlig og holdt først op ved det meget høje Bud af 130 Kr.

Nr. 178. Flakon af slebet Glas i Form af en Krone. Motivet benyttet med stor Sindrighed og Elegance. Prisen $22^1/_2$ Kr.

Nr. 247. Den store Laugspokal (Fig. 21), et af Auktionens Pragtstykker, til hvilket der fandtes mange Liebhabere, men som Museet ikke destomindre erhvervede for den forholdsvis lave Pris af 1680 Kr. Det vil sikkert ikke være vanskeligt med Tiden at komme til fuld Klarhed over dette interessante Stykkes Herkomst og Historie, men Forfatteren til denne Artikel har ikke haft Tid eller Lejlighed til derom at indhente Oplysninger. Kun saa meget synes sikkert, at man her har at gjøre med en Pokal, der for Tilfældet er bleven omdannet til en Laugspokal, thi Ringene med de Øskener, der skal bære de obligate Skilte, er aabenbart Tilsætninger. Endvidere er det sikkert, at Laugspokalen som saadan har tilhørt et Bødkerlaug, sandsynligvis et slesvigsk eller holstensk. Om dens Herkomst tør man antage, at den skriver sig fra Riga. I dens meget sløve »Beschauzeichen« kan man formode at finde det hos *Mark Rosenberg* (Der Goldschmiede Merkzeichen) under Nr. 2410—2411 opførte Rigamærke med to korslagte Nøgler, men det tilføjede »Meistermarke« $\substack{\text{A D}\\\text{M}}$ (ikke som i Katalogen anført A C M) passer ikke paa nogen af de Riga-Guldsmede, hvis Værker og Mærker er Rosenberg bekjendte. Pokalen er rig paa Indskrifter. De med-

Fig. 21. Laugspokal.

deles her som Dokumenter til dens Historie: Figuren paa Laaget holder et Skjold, hvorpaa staaer skrevet: *Der Hoch Leblichen Betcher Gesellschaft Ihr willkom. 1758.* Ovenpaa Laaget staaer indgraveret: *Daniel Spangenberg Messerkucker.* I tre Cartoucher, ligeledes paa Laaget: 1) *Es haben verneyern lassen die Herrn beysützer 1758 d. 20 may* (hertil svarer paa et af Skilterne Indskriften: *Anno 1770 d. 10 may Haben die Hern Beysitzer beyder Gesellenlade diesen Willkom verneuern lassen Christian Kuptzau, Gottfried Kochwill*), 2) *Johan Gottfried Plonatis — Altgesell Kompan — Heinrich Schultz — Rechtschaffer Michael Iset — Jüngstschaffer,* 3) *Christian Kutz — der ältste beysitzer — Friedrich Schlage — der junste beysitzer — Christian Timler — Alt Gesell.*

Øverst paa Pokalens Rand staaer skrevet: *Es Haben machen Lasen Die Ehrbare Meister und Gesellen Diesen Willkommen Wie Ihre Nammen Folgen Anno 1682* M. (meister) HANS SINTZLACH, CHRISTOFF KOLBERG — VALTIN OLERT, MATHIES REFELT, DAVID TIEHL, DAVID BERENZ — REINHOLT FRÖSSER, FRIEDRICH GRONAV, MICHEL GRODT, HANS LEHMAN, THOMAS AUSSING.

Ovenpaa Foden findes Indskriften: HARMAN SCWAN STIRMAN VON LÜBECK GEBÜRTICH, og i tre Cartoucher med punkteret Skrift: *Daniel Hoffmann — R. Schäffer — Friedrich Schöllenberg Compan, Michael Korsch Messer Kicker — Salomon Damasins alt Gesell, Michael Albrecht Compan.* — Pokalen har, som man vil se af Gjengivelsen, en smuk Bygning, Arbejdet er godt, om end ikke af det aller ædleste, Ornamentiken, hvori et Maske-Motiv hyppig gjentages, er ikke videre rig. Drivningen er meget lav. Stilen er en sen Renaissance.

Med Pokalen fulgte 33 Skilte, hvoraf maaske et enkelt ikke hører til. Det ældste af disse Skilte bærer Navnet *Frans Schomaker* og Aarstallet *1648*; det yngste bærer Aarstallet *1806.* Størstedelen er dekoreret med en Bødkertønde, hvorover en Passer. De illustrerer i deres Ornamentik aldeles tydelig de mellem 1648 og Begyndelsen af dette Aarhundred vexlende Stilarter. — Hele Vægten af Sølvet i dette Nummer angives i Katalogen at være 168 Lod. Det betaltes saaledes med 10 Kr. Loddet.

Nr. 255. Lille cylindrisk Krus paa tre Kuglefødder, sirlige Graveringer i det syttende Aarhundreds Stil. Paa Laaget Indskriften: DIONIES WILLATZEN, CATRINA LAURITZ DATTER 1682. Paa Forsiden i en Medaillon et Monogram sammenslynget af Bogstaverne C B H S D. Nedenunder ATL. Desværre maa vel Kunstindustrimuseet tænke paa ved Lejlighed at bortbytte dette smukke Stykke, som betaltes med $17^1/_4$ Kr. for hvert af dets $8^1/_2$ Lod. Thi, i Modsætning til en tidligere Antagelse, har det efter en Undersøgelse, som Lysforholdene i Auktionslokalet ikke tillod, vist sig at være et dansk Arbejde fra det 17de Aarhundred, og Kunstindustrimuseets Regulativ udelukker det som bekjendt fra Erhvervelsen af danske Arbejder, der er ældre end dette Aarhundred. Dionies Willatzen er Navnet paa en dansk Guldsmed, der signerede DW; Bægeret bærer dette Mærke og desuden et andet Mærke bestaaende af et ubestemmeligt Bogstav med en Krone over. *Bernh. Olsen* (De kjøbenhavnske Guldsmedes Mærker, *Tidsskrift for Kunstindustri* 1891 p. 167) beskriver et »Bæger« med samme Indskrift som den paa vort Krus. Muligvis er Bægeret identisk med Kruset.

Nr. 431. Frugtkurv af gammelt kjøbenhavnsk Porcellæn. Staaer paa en høj Sokkel, paa hvis Trin et Par brogetmalede Smaafigurer: Mars og Minerva. Kurven selv er af gjennembrudt Gitterværk, aflang og smal, med høje, kantede Hanke. Paa Sokkelen to Grisaille-Hoveder paa blegrød Bund og henholdsvis med Underskrifterne *Omphale* og *Hercules.* Baade Kurv og Sokkel rigt guldforsirede med en temmelig tør Ornamentik; hele Stykket er ikke videre godt proportioneret, og Behandlingen — fraregnet de to fint udførte Grisaille-Hoveder — har ikke megen Skjønhed; men det har Betydning som

Repræsentant for et vist Udviklingstrin i den kgl. Porcellænsfabriks Historie. Det erhverves af Museet for 135 Kr.

Nr. 434. Buste i Biskuit af Kejser Josef II (?) i Imperator-Dragt. Til den smukt modellerede Buste slutter sig en velformet Sokkel af hvidt Porcellæn. Gammelt Arbejde af Porcellænsfabriken i Wien, hvis Mærke i blaat findes paa Sokkelen. Betalt med 48 Kr.

Nr. 439. Gruppe af gammelt hvidt Meissner-Porcellæn med det sædvanlige Mærke. En staaende ung Kvinde bærer en Krone ovenpaa den Haand, med hvilken hun holder en Bog; i den anden Haand et Scepter; ved hendes Fødder en Amorin. Dette ualmindelig fine og yndefulde og ganske ubeskadigede Arbejde tilsloges Museet for 25 Kr.

Nr. 448. En Crême-Kop med Laag, gl. dansk Porcellæn, dekoreret med brogetmalede Blomsterbuketter og takket Guldkant om Koppens og Laagets Rand: 26 Kr.

Nr. 450. Tallerken med gjennembrudt Kant, af gl. kjøbenhavnsk Porcellæn, samt to smaa Kopper af do. Den ene af Kopperne har en Dekoration i stiliseret Form af en bleggul Tulipan med violette Schatteringer. For hvert af de tre Stykker betaltes $5^1/_2$ Kr.

Nr. 453. Det Monradske Frokoststel, udført 1788 i den kgl. Porcellænsfabrik. Da dette Stel, hvis næsten altfor store Berømmelse nu tør antages at have kulmineret, kom under Hammeren paa Auktionens tredie Dag, var Tilstrømningen større end nogensinde før eller efter. Da det højtidelige Øjeblik — og stort mere end et Øjeblik varede den hele med Spænding imødesete Begivenhed ikke — nærmede sig, bad Hr. Nielsen de Tilstedeværende trække Vejret dybt. Det første Bud: 1000 Kr. faldt fra den norske Købmand Simonsen. De næste Bud var stigende med 5, dernæst med 20, sluttelig med 100 Kr. Budene kom afvexlende fra Hr. Simonsen, fra det danske Kunstindustrimuseums Kommissionær og et Par Antikvitetshandlere, der havde private Kommissioner. Af den kortvarige Kamp, der siden hen viste sig mere at have været en galant Parade, gik vort Kunstindustrimuseum ud som Sejrherre, idet det Monradske Stel tilsloges det for 1600 Kr. Baade Kunstindustrimuseet i Christiania, Folkemuseet i Kjøbenhavn og Museet i Hamburg var Medbejlere til Stellet, men for det danske Kunstindustrimuseums Førsteret til dette Stykke dansk Kunsthaandværk bøjede de sig sluttelig alle. Om Stellet selv er det unyttigt at tale, hele Kjøbenhavn har set det. Det er saa rigt paa lutter forskjellige Dekorationsmotiver, at det endog har vist sig forgæves at forsøge en blot sandsynlig rigtig Parring af Kopper og Underkopper. Det eneste, der knytter alle de mange Stykker sammen, er Kantens *bleu royal* Farve, paa hvilken er paalagt forgyldte Ornamenter i mange Variationer. Der er kun ét Stykke, der mangler denne blaa Kant, næmlig den i Hr. *Karl Madsens* fortræffelige Artikel om Porcellænsfabriken afbildede Kande med Silhuetterne. Den hører da maaske strængt taget ikke oprindeligt til Stellet; formodentlig har den erstattet et udgaaet Stykke.

Nr. 454. 6 Par Laagkopper af gl. dansk Porcellæn. Numret deltes med Folkemuseet; for det hele betaltes 192 Kr. Toppen paa Laaget dannes af en Gren, der ender i en blegrød Rosenknop; rundt om denne brogede Strøbuketter og saavel om Laagets som om Koppens Rande Kniplingskanter i Guld. Paa Koppens Forside en Blomsterkurv staaende i et Landskab. I Bunden af Underkoppen en lignende Dekoration.

Nr. 464. Frugtkurv med gjennembrudt Kant og tilsvarende Tallerken af gammelt Fürstenberg Porcellæn. Henhørende til et bekjendt Stel, hvis Dekorationsmotiv er en i en blegrød Sløjfe ophængt rund Medaillon, paa hvis brune Bund er malet graat i graat en Vase. 39 Kr.

Nr. 469. Isklokke af gl. kjøbenhavnsk Porcellæn. Klokken dannes af Ribber afvexlende med lange, udtungede Blade. Paa den graalige Glasur en tyndtmalet, tuschfarvet Dekoration. 60 Kr.

Nr. 534. Et til Servante indrettet Møbel af hollandsk Oprindelse og fra Slutningen af forrige Aarhundred (s. Fig. 22). Indlægene er sorte og gule, de sidste med brændte Skygger. Møblets Ydre er det oprindelige; indvendig har det forskjellige Tilsætninger og Omformninger. Det tilsloges Museet for 190 Kr.

Nr. 607. Manglebrædt. Haandtaget i Form af en Herme med et Amorinhoved. Fortrinlige Udskæringer, malede med tre Farver: en rød, en blaagrøn og en graa. Fra det 17de Aarhundrede. 35 Kr.

Nr. 617. 3 Træfigurer, de to af spansk, den tredie sandsynligvis af italiensk Oprindelse. De spanske er paa en tyk Kredering malede med Lakfarver, ovenpaa hvilke er lagt et tæt Net af forgyldte Ornamenter. Den tredie Figur, som forestiller Marie

Fig. 22. Hollandsk Servante-Møbel.

staaende paa Jordgloben, om hvilken Slangen slynger sig, er af mindre sirligt Arbejde og malet med Metalfarver. For hver af de tre Figurer betaltes 26 Kr.

Nr. 663. To Lysestager af drevet Messing. Arbejder fra det 18de Aarhundred. 27 Kr. pr. Styk.

Nr. 667. Messingkande, dreven og graveret. 25 Kr.

Nr. 694. Fad af Kobber. I den højt drevne Bund et Vaaben med en Krone og en Løve, der rejser sig med Forbenene mod et Taarn. I flere Zoner udenom Fugle og andre Dyr i Flugt efter hinanden mellem Løvværk. 87 Kr.

Nr. 696. Fad af Messing. I den højt hamrede Bund Adam og Eva paa hver Side af Træet med Slangen. Udenom Dyrene fra Paradisets Have. 87 Kr.

Nr. 698. Fad af Messing. I Bunden en Roset. I tvende Zoner udenom afslidte Indskrifter med gothiske Majuskler; den inderste af disse Zoner brydes af fire Medailloner, i hver af hvilke er præget et og samme Hoved.

Nr. 701. Bækken af Messing. I Bunden er ophamret en Roset; udenom en Zone med Indskriften: ALZ EICH WART GELUK, som gjentages flere Gange.

Nr. 706. Stor Reliefplade af drevet Kobber: en Fremstilling af Christus, der uddriver de Handlende af Templet. Nederst tilhøjre staaer indgraveret: P. PUGET 1671. Det er efter al Sandsynlighed et Arbejde fra hint Aar efter en af den berømte franske Billedhugger *Pierre Pugets* (1622—94) Kompositioner. Betalt med 200 Kr.

Nr. 715. Stort Beslag fra en Sarkofag. Arbejde i drevet Messing. Udmærket Komposition bestaaende af fire Ørne, der hakker med Næbene efter nogle Slanger. En mundtlig Beretning lyder paa, at disse Beslag skriver sig fra en Kiste i en Kirke paa Øen *Før*. Prisen var 40 Kr.

Nr. 739. Stob af Tin. Bærer Indskriften: MEISTERS UND GESELLEN 1709. Betalt med 15 Kr.

Nr. 782. Krus af norsk Træskærerarbejde. Stiliseret Plantedekoration. Paa Laaget en Bjørn, paa hvis Ryg en Fugl. 22 Kr.

Nr. 789. Nautil-Skaal paa en høj, tvunden Perlemodersfod med Bronzebeslag. Paa den udskaarne Nautil er graveret nogle frie Scener; Gravuren er udfyldt med sort. Betalt med 60 Kr.

Nr. 969 og 72. To gamle, orientalske Tæpper, betaltes sluttelig henholdsvis med 47 og 50 Kr.

III. Et Porcellainsstel fra Kloster Veilsdorf.

Af **Pietro Krohn.**

Fig. 23. Porcellainskande fra Etatsraad Schwartzkopfs Auktion.

Foruden det meget omtalte Monradske Frokost-Service var der i den Stausholmske Samling et Porcellainsstel af en lignende Art. Det beskrives i Kataloget under Nr. 458 saaledes: »Dejeuner, bestaaende af Chokoladekande, Kaffekande, Thepotte, Sukkerskaal, Thedaase, Skylleskaal og 15 Par Kopper. Stellet, der sandsynligvis er fra Amstel i Amsterdam, er dekoreret med Ryttere og andre Figurer med landskabelig Baggrund. Særlig fremtrædende er mange Figurers rødligbrune Klæder o. s. v.«.

Det er utvivlsomt et Arbejde fra sidste Trediedel af forrige Aarhundrede. Alt taler derfor, saavel Formen, der stærkt er paavirket af Meissnerfabrikens datidige Frembringelser, som Dekorationen med sine godt brændte Overglasurfarver. Porcellainsmassen er smuk mælkefarvet. Hvert enkelt Stykke har en græsgrøn Bort, hvorover der er malet violetrøde Linier. De danne et Mønster af Kvadrater med Punkter i Midten og Kors i Sammenstødsvinklerne. Flere Rækker svungne Linier begrænse Borten forneden. Kun disse have beholdt deres oprindelige Farve stærk og levende. Det Røde er i de andre Ornamenter under Brændingen svækket og udvisket af det Grønne. Alle Kanter, Hanke o. s. v. ere let forgyldte. Sider af Kander og Overkopper og Bunde i Underkopper ere smykkede med Smaabilleder. Figurerne i disse ere vel tegnede sirligt og omhyggeligt, dog noget ensartet og ikke meget karakterfuldt. Som et ejendommeligt Kjendetegn fremhæves i

Kataloget med Rette den brunrøde Farve, der virker stærkt paa den landskabelige Baggrunds grønne Toner. Der er noget tiltalende lyst og let over hele Dekorationen.

Som Kataloget viser, antog Grosserer Stausholm Stellet for at være af hollandsk Oprindelse. Det blaa Underglasurmærke (se Fig. 25) blev af ham læst som et »A« og derfor henført til Fabrikken Amstel, der har hele Fabriknavnet eller Begyndelsesbogstavet (se Fig. 24) alene til Mærke. Amstel er Navnet paa det Sted i Nærheden af Amsterdam, hvor Fabrikken anlagdes. Mærket betyder derfor ikke, som Grässe i »Guide de l'amateur« 6. Udg. under Nr. 413 angiver selve »Amsterdam«. Samme Fejltagelse begaaer Ris-Paquot i »Dictionnaire encyclopédique« 1893.

Fig. 24.

Ved Etatsraad Schwartzkopfs Auktion forrige Aar erhvervede Kunstindustrimuseet en Kaffekande (se Fig. 23), der i Formen ganske ligner det tilsvarende Stykke i det omtalte Service, dog er det anderledes dekoreret, med smukt malte Blomster i Violetrødt. Endvidere er Museet ved Gave kommet i Besiddelse af en Chokoladekande i samme Form og med samme Dekoration som Stellet: grøn Bort og Smaabilleder. Fig. 26 gjengiver det ene af disse. I et rokokoagtigt Løvhytte-Ornament sidder en ung Pige, som grædende bøjer sig over et Bord, en staaende Mand søger forgjæves at tale hende tilrette. Disse to Kander have samme Mærke som Stausholms Service.

Fig. 26. Dekoration paa en Chokoladekande med hosstaaende Mærke.

Da som ovenfor nævnt alle disse Stykkers Former ere stærkt paavirkede af Fabrikken i Meissen, stillede Forf. sig ved Synet af dem strax tvivlende overfor det angivne hollandske Hjemsted. Det maatte vistnok søges langt nærmere ved Meissen — i selve Tyskland. Naar Mærket vendes om, viser det sig at kunne læses som »C V«. Det er den thüringske Fabrik »Closter Veilsdorfs« Mærke, betegnet med Begyndelsesbogstaverne i disse to Ord. Denne Fabrik, hvis Arbejder nu ere ret sjeldne, udmærkede sig navnlig ved smukke Kaffestel.

Fig. 25.

Den bekjendte norske Samler, Hr. Simonsen, har i Bladet »Dannebrog« for den 25. Marts villet læse Stellets Mærke som »G V«, Greiner Volkstädt. I Realiteten er her ringe Forskjel, begge Navne betegne nærliggende thüringske Fabrikker, der vare knyttede til Navnet Gotthilf Greiner. I 1760 oprettede han sin første Fabrik i Limbach i Meiningen. Da den gik godt, anlagde han andre i Wallendorf, Kloster Veilsdorf og Grossbreitenbach samt overtog Fabrikkerne i Volkstädt og Rudolstadt.

Volkstädt har til Mærke et G og V med et Vaaben mellem sig, eller sjeldent et G og V alene, dog altid adskilte. Det sammenslyngede Mærke, som Jaennicke i »Grundriss« Nr. 2063 anfører, er vistnok Kloster Veilsdorfs. Foruden de anførte thüringske Fabrikker nævnes sex til syv andre. Det er ret vanskeligt at have nøiagtigt Kjendskab til disse smaa Værksteder; i Slutningen af forrige Aarhundrede blomstrede de hurtigt op og forsvandt lige saa hurtigt.

Mindre Meddelelser.

Foreningen til Hovedstadens Forskjønnelse afholdt Generalforsamling den 20. Januar. Medlemsantallet var sunket til 367. Der var i det sidste Aar udbetalt c. 7000 Kr. til *Edv. Petersens* Fontæne paa Amagertorv, og Foreningen ejede nu c. 15,600 Kr. Hele Fontænen vilde koste c. 27,500 Kr., uden at der dog heri var beregnet noget Honorar til Kunstneren. Da Fontænespørgsmaalet nu vilde blive endelig løst, fremsattes der forskjellige Antydninger til fremtidige Opgaver for Foreningen, men Diskussionen herom førte ikke til noget Resultat.

Fra *Det danske Kunstindustrimuseum* er der i Januar udsendt en Meddelelse om dets Virksomhed i 1893. Løverdag den 26. Avgust hejsedes Kransen paa Museumsbygningen, der til Sommer vil kunne tages i Brug. Den 2den Etage fra Gaden vil blive indrettet til Museet, og den øverste Etage til Direktørbolig og Reproduktionsateliers, medens 1ste Etage og Underrummet foreløbig vil blive lejet ud. Der er i Aarets Løb blevet anvendt 215,132 Kr. paa Bygningen, der helt færdig vil koste 375,000 Kr. Som tidligere nævnt er Hr. *Pietro Krohn* fra 1. September ifjor ansat som Museets Direktør, og Hr. *Emil Hannover* er fra 1. Juli d. A. konstitueret som dets Bibliotekar. Til Delegeret fra Kirke- og Undervisningsministeriet er Museumsdirektør Dr. phil. *Sophus Müller* bleven udnævnt. Museets Drift har i 1893 kostet 18,287 Kr., hvori Statens Tilskud 10,000 Kr.; mellem Aarets Indkjøb kan bemærkes en Del japanske Sværdprydelser, en Samling ældre tyske Jernarbejder samt en lille Suite Glassager fra *Émile Gallé*. Blandt de mange Gaver, Museet har faaet, skal som de værdifuldeste nævnes den Windingske Samling af grafiske Blade (skjænket af Vexellerer *J. S. Salomonsen*), en anden, denne suplerende Samling paa ikke mindre end 10,000 Blade navnlig i Retning af dekorativ Kunst (skjænkede af en unævnt Privatmand) og nogle meget værdifulde Stykker gammelt siamesisk Porcellæn (skjænkede af Fabrikejer *Bernh. Hirschsprung*). — I Januar har Indenrigsministeriet til sin Delegerede i Museets Bestyrelse udnævnt kgl. Fuldmægtig *A. Groothoff*.

Fra 23. Juli til 23. November i Aar vil der finde en international Bogudstilling Sted i Paris væsentlig arrangeret af *le Cercle de la librairie*. Danmark vil deltage i denne Udstilling, og der er i den Anledning ved Delegerede fra Foreningen for Boghaandværk, Foreningen af danske Bogtrykkere, Boghandlerforeningen m. fl. dannet en Komite, der har valgt Professor *C. Nyrop* til Formand og Xylograf *F. Hendriksen* til Generalkommissær.

Kunstgewerbeblatt's Januar Hefte bringer et Farvetryk af den i Lædermosaik og Haandforgyldning udførte Mappe, der fulgte med den Gave, som Danske i Hamborg overrakte vor Konge og Dronning ved deres Guldbryllup i 1892. Et Digt af Holger Drachmann og en Fortegnelse over Giverne havde Plads i den smukke Mappe, der var udført af *G. Jebsen* i Hamborg efter en Tegning af *Wilhelm Weimar*.

Kunstindustrimuseet i Kristiania meddeler i sin Beretning for 1893, at det ved de Hammerske Avktioner i Köln sidste Efteraar har gjort Indkjøb for c. 9,500 Kr., at det fra Museet i Sèvres til Gjengjæld for nogle faa Stykker gamle norske Fajancer har modtaget tre kostbare Vaser og en stor Biskuitgruppe, og at det er indtraadt som Medlem i »Internationaler Muster-Austausch« i Leipzig og i »Printers Specimen Exchange« i London. Den af Museet i 1892 stiftede *Telemarkens Kunstindustriskole* synes at ville trives godt, men er bleven forlagt fra Bø til Sauland, hvor Museet i September Maaned foranstaltede en Udstilling af ældre og nyere Husflidsarbejder, hvis Resultat var saa godt, at det vil søge at istandbringe en lignende Udstilling for hele det vestlige Telemarken. Museets Virksomhed for den nationale Vævekunsts Fremme vil bl. A. vise sig i Udgivelsen af *Norsk Farvebog*, der imødeses med stor Interesse. Endelig er fra 1. Januar d. A. Museets mangeaarige Konservator *H. Grosch* bleven udnævnt til Direktør for det. — Museet har i 1893 i det Hele kunnet raade over 32,056 Kr.

Den af *Vestlandske Kunstindustrimuseum i Bergen* udgivne Aarsberetning for 1893 gjör omhyggelig rede for de i Aarets Løb gjorte Erhvervelser, en Del af dem fremstilles endda i Billeder. Særlig omtales to i Kölns Gewerbemuseum købte Meissner-Tallerkener af det paa næste Side omtalte Porcellænsstel, der staar det Brühlske Svanestel nær. I Aarets Løb har Museet foranstaltet en Udstilling af »Vævninger« og en Udstilling af Guldsmedearbejder (se forr. Aarg. S. 174). Dets Indtægter i 1893 vare 15,767 Kr., hvoraf 2,206 Kr. indkom ved fire til Fordel for Museets Bibliotek arrangerede Forestillinger af »Kærlighed uden Strømper«.

Den i Aar fra *Nordiska Museet* i Stokholm udkomne Aarsberetning omfatter Aarene 1891 og 1892, og som sædvanlig er den et helt Værk, denne Gang paa c. 250 Sider, der meddeler først en Del kulturhistoriske Afhandlinger (Unge Hr.

Falkenbergarnes Upsalavistelse 1657; Trollkonster och häxerier i västra och östra Göinge härad i Skåne; Skildringer af seder och skikke i Vang, Valders i Norge; Om smöjning och dermed befryndade bruk; Etnografiska studier från Öfverkaliks socken i Norrbottens län; Sked från år 1607) og derpaa Museets indre Begivenheder. Der gjöres udførlig Rede for Museets Kjøb i 1891 af de store Terræner paa Djurgården, Brejdablik (Belvedere) og Skansen, de tidligere her i Tidsskriftet omtalte Friluftsmuseer, og det meddeles, at Museets nye Bygning paa Lejonsletten voxer godt op. Ved Begyndelsen af 1893 udgjorde Bygningsfonden endnu 328,137 Kr., og desuden ejede Museet en almindelig Fond paa 50,222 Kr., en Pensionsfond paa 1407 Kr. og en Brejdabliks Fond paa 13,345 Kr. Trods alle disse Fonds havde Museet dog en ikke ringe Gjæld. I 20 Aar, 1873—1892, havde dets Indkomster været 872,861 Kr., men dets Udgift 1,009,506 Kr. I de samme 20 Aar havde Museet i Alt været besøgt af 493,792 Personer. Det er som sædvanligt *Samfundet för nordiska Museets främjande*, der udgiver Beretningen ved dets Sekretær, Museets nidkjære Direktør, Dr. *Artur Hazelius*.

Den tyske Kunstkritiker *W. Bode* har i Zeitschr. f. bild. Kunst meddelt en længere Artikel om Nordamerikas Kunst paa Udstillingen i Chicago, og han indleder den med nogle Ord, hvori han udtaler sig ganske i Overensstemmelse med, hvad Xylograf *F. Hendriksen* sagde i sin Artikel om den nævnte Udstilling i sidste Hefte af nærværende Tidsskrift for ifjor. Udstillingsbygningerne, hedder det, overraskede Alle ved hvad de ydede i kunstnerisk Retning. »Deres Ordning og Arkitektur var det mest Storartede, der overhovedet er forsøgt paa nogen Udstilling; Bygningernes og Udstillingsterrænets Udstyrelse med kunstnerisk Dekoration var overraskende virkningsfuld, og den amerikanske Afdeling i Kunstpalæet var ikke alene den største, men i Gjennemsnit ogsaa den bedste«. Den amerikanske Kunst, fortsætter Forfatteren, har alle Ungdommens Fortrin, Friskhed, Naivetet og Selvtillid.

Den 20. Februar aabnedes i Berlins Kunstindustrimuseum en Udstilling af amerikansk Kunstindustri, hjembragt fra Udstillingen i Chicago, og Professor *Julius Lessing* forklarede denne i særlig Grad amerikanske Udstilling i et Foredrag, der vakte stor Interesse. Han fremhævede stærkt Amerikanernes Dygtighed til uafhængig af fortidige Stilarter at udfinde nye praktiske Former, der ikke søgte Støtte i nogensomhelst Skinarkitektur, men ofte dekoreredes med stærke Farver. I Husene yndede man Forhæng istedenfor Døre ligesom Vinduer af forskjellig Brede efter vedkommende Værelses Bestemmelse, og Stolene i disse optraadte ikke som en ensartet Besætning, men som en broget Mangfoldighed af de mest forskjellige Former, store og smaa, brede og smalle, alt efter den Brug, der skulde gjöres af dem, men altid praktisk afpassede efter det menneskelige Legeme. — I et omtrent samtidig af Konservator *Kopp* i Münchens Kunstforening holdt Foredrag dvæledes bl. A. ved de tyske Udstilleres i Retning af Salg stærkt skuffede Forventninger. Grunden hertil var først og fremmest, at de tyske Industridrivende ikke kjendte Amerikanernes Smag og Fornødenheder, og dernæst de altfor høje Priser, som de havde forlangt.

I en Artikel af *Jacques Hermant* i Gazette des beaux-arts for Februar om Udstillingen i Chicago roses den amerikanske Kunstindustri meget. Den spiller en stor Rolle, hedder det; den gaar ikke ad den gamle Verdens udtraadte Stier, men den følger praktisk de Anvisninger, som l'Union centrale des arts décoratifs har været den Første til at fremsætte. Og det er med en vis Sørgmodighed, at Forfatteren tilföjer: I Amerika ere disse Anvisninger blevne ledende Principer, hos os ere de stadig kun Teorier, de her gjorte Forsøg have ikke formaaet at vinde Publikums Gunst. — Det er ganske mærkeligt at høre en saadan Udtalelse fra Frankrig.

Industrimuseet i Köln er kommet i Besiddelse af et Porcellænsstel, der i alt væsentlig stemmer overens med det berømte Svane-Service, som i forrige Aarhundrede er gjort i Meissen til Grev Brühl. Det nye Service er ogsaa fra Meissen og er kun i Dekorationen noget forskjellig fra det oprindelige. Til hvem det er gjort, vides ikke, men det er 1892 kommet til Köln, kjøbt paa en Avktion i London, og to Kunstvenner i Köln have nu erhvervet det for 2300 Rm. og derefter skjænket det til Byens Museum. I Kunstgewerbeblatt S. 97—101 er en Del Stykker af Servicet afbildede.

Den ifjor i Nürnberg afholdte kunstneriske Kongres (s. forr. Aarg. S. 175, 211) har skudt et nyt Skud. Et af den nedsat Udvalg, bestaaende af Konservator ved Pinakoteket i München *A. Bayersdorfer*, Professor ved Wiens tekniske Höjskole *C. v. Lützow* og Professor i Kunsthistorie ved Leipzigs Universitet *A. Schmarzow*, indbyder i Kunstchronik Nr. 19 til Indtrædelse i et *Kunsthistorisk Selskab for fotografiske Publikationer*. Aarsbidraget er 20 Mark, og Medlemmerne ville for det gratis faa de fotografiske Gjengivelser, som Selskabet foranstalter til sine Medlemmer af Kunstværker, hvis Værdi og Betydning er almindelig anerkjendt, samt desuden Adgang til for en modereret Pris at faa andre af Selskabet besørgede fotografiske Arbejder.

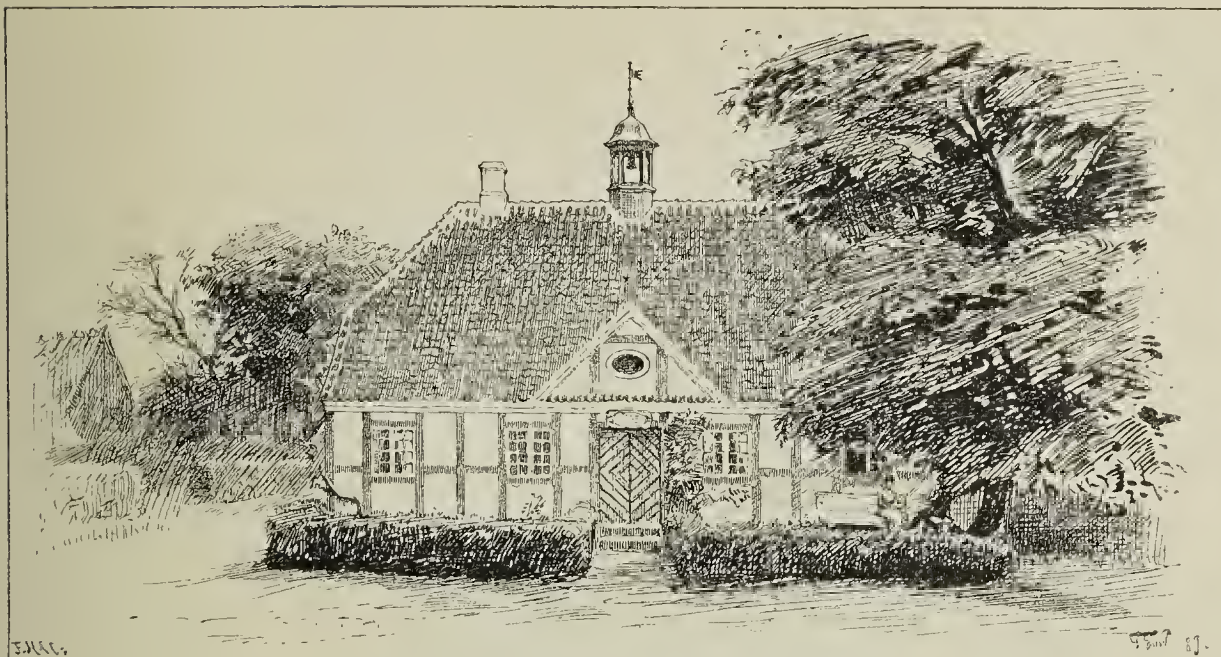

Fig. 27. Skolen i Troense på Tåsinge.

Nogle Arbejder udførte af Landsbyhåndværkere omkring År 1800.

Af R. Mejborg.

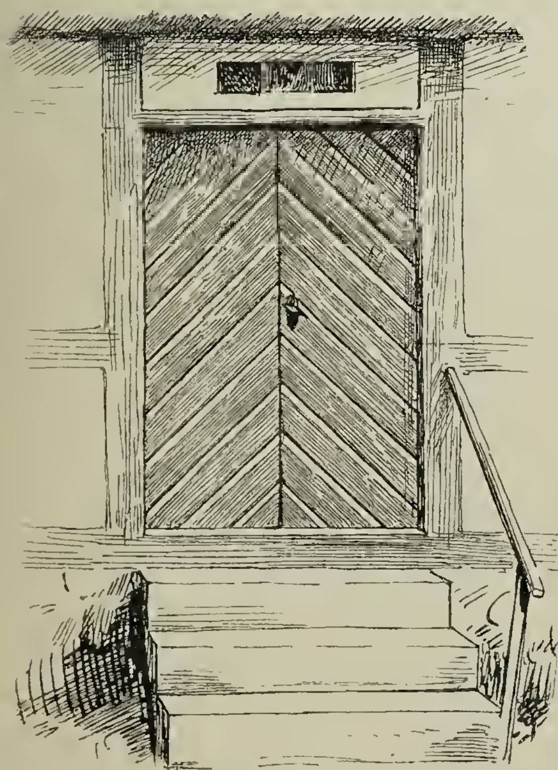

Fig. 28. Dør fra Troense på Tåsinge.

Billederne til denne Artikel har Figurmaler *Tom Petersen* indsendt til Tidsskriftet tilligemed et Brev, hvori det hedder: I den lille By Troense på Tåsinge findes blandt meget andet Smukt en Del gamle Døre, som er vidt forskellige fra dem, man plejer at finde rundt om på Landet. — Troense er en meget stor Landsby, næsten ligeså stor som mangen dansk Købstad, og i dens fire Gader ligger Bopælene tæt sammen. Men desuagtet har den intet Købstadspræg: næsten alle Huse er stråtækte; bag ved dem findes store Frugthaver, og ud mod Vejene, som er rigt beplantede med store Træer, ses overalt små Blomsterhaver; den idylliske Beliggenhed ved Svendborgsund forhøjer Byens højst indtagende Udseende. — De gamle Gadedøre, på hvilke der efter Omstændighederne er anvendt en hel Del kunstnerisk Udsmykning, svarer særdeles godt til de lave og pynteligt holdte Bindingsværkshuse med deres yppige Rosenflor, og idet man standser og tager dem i nøjere Øjesyn, forstår

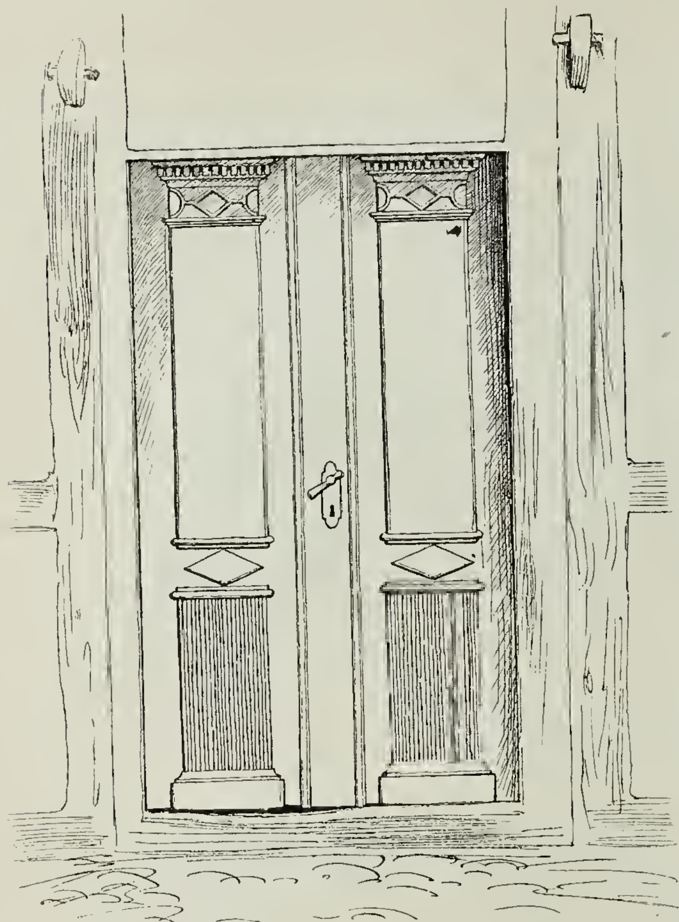

Fig. 29. Dør fra Troense.

man, at Skipperne, som boede her ved Begyndelsen af vort Århundrede, har haft Sands for at gøre Hjemmet hyggeligt. Alle disse Døre er ens i Hovedtrækkene; men Enkelthederne er overalt varierede; tilhobe danner de en velgørende Modsætning til den Type, man nutildags fabrikerer med dens så og så mange firkantede Fyldinger. — De rigest udstyrede (Fig. 30, 31, 35) har smalle Søjler på Karmen og brede dito på Fløjene; på simplere (Fig. 29, 33, 34) er derimod kun selve Dørfløjene smykkede; alle disse fører ind til velhavende Folks Huse. Fig. 32 gengiver en tarvelig Form fra Fattigmands Bolig; han evnede ikke at anvende stort på Stads; men ligefuldt vilde han ligesom Naboen have Søjler på sin Dør, og denne er, af et Landsbybarn at være, slet ikke bleven så grim endda. — Desuden findes her nogle ældre Døre med gammeldags Plankebeklædning (Fig. 28, 36), af hvilke Skoledøren (se Fig. 27) er den kønneste. Ganske vist kan man gøre gældende, at ingen af disse Døre har arkitektonisk Værd; men tager man Hensyn til Stedet, hvor de forekommer, og til den Omstændighed, at det er Småfolk, der har anskaffet dem, vidner de dog om så megen Sands for Udsmykning af Hjemmet, at de vel kan være værd at lægge Mærke til.

Den simple Beskrivelse af de gamle Døre, Kunstneren her har givet, er i og for sig tilstrækkelig. I hvert Fald står der kun tilbage at indføre dem i en bestemt Række og at påpege Grunden til, at Landsbyen, hvor de hører hjemme, fremfor andre søgte at følge Datidens Moder. For at belyse det sidste Punkt må vi gå tilbage i Tiden og gøre opmærksom på, at Bønderne rundt om ved vore sydlige Kyster endnu i det 16de Århundrede ejede Småskuder, førte deres egne Varer til Tyskland og indførte, hvad de havde Brug for, samt at denne Skik ophørte i det 17de, efter at Kongerne, for Toldens Skyld, atter og atter havde udstedt Forbud mod »ulovlige« Havne og beslaglagt Skibe, som lossede og ladede der. Heraf

var Følgen, at Bønderne på de fleste Steder ophørte med at fare tilsøs, medens enkelte Egnes Befolkning søgte de lovlige Havne og gjorde Skibsfart til deres Hovederhverv. I Østerslesvig, særlig i Egnen nord for Åbenrå, sejlede de fortrinsvis med Skibe fra Flensborg, og med disse fór så at sige hver Mand i Løjt Sogn i sine unge Dage på Langrejser til Indien og China. Såvel herfra som fra de Havnestæder, de undervejs besøgte, hjemførte de en Mængde Ting til Bopælenes Udsmykning, og tilmed kappedes de om at pynte Husene således udvendig og indvendig, at de passede til det rige Bohave; endnu

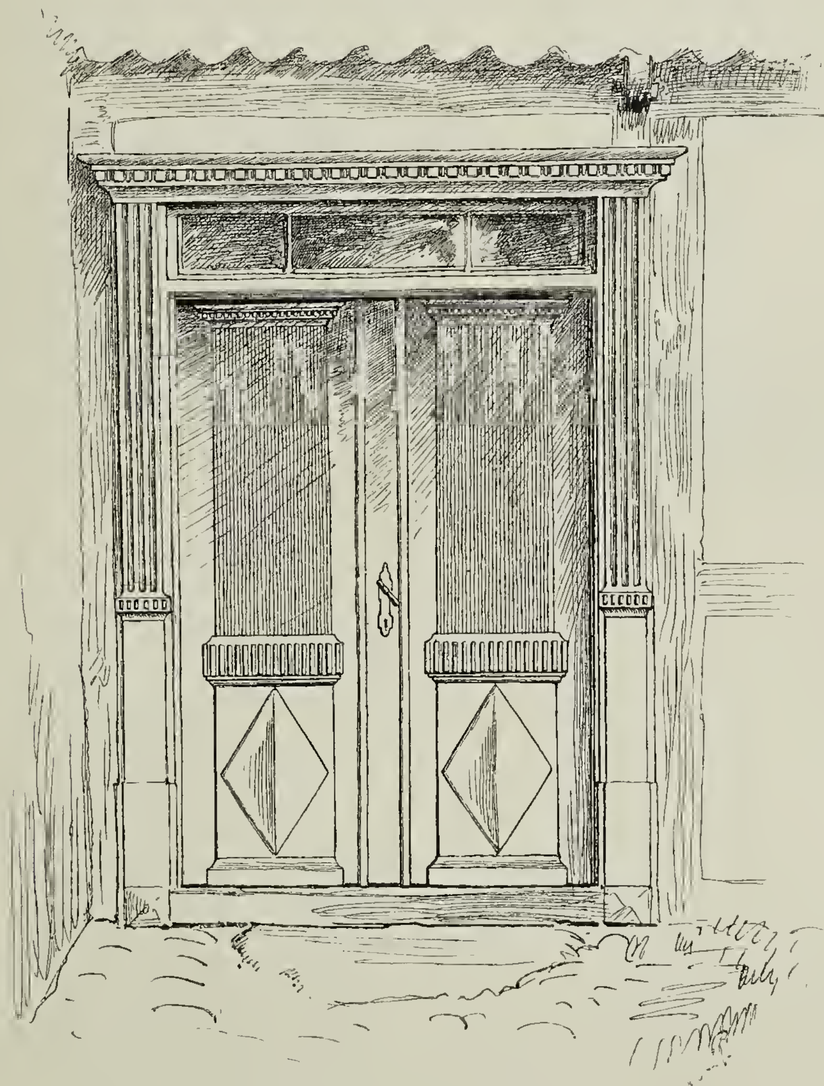

Fig. 31. Dør fra Troense på Tåsinge.

i vore Dage er der tydelige Spor af denne Bestræbelse, og disse er udførligt beskrevne i min Bog om slesvigske Bøndergårde. Kongerigets Bondeskippere, f. Ex. de i Troense, holdt sig derimod fordetmeste til indenrigsk Fragtfart; følgelig tjente de færre Penge og fik tilmed kun et ringe Begreb om Datidens Luxus; men efter fattig Lejlighed søgte de dog at indrette og udsmykke deres Hjem i Lighed med Købstadhusene.

I de Tider, her omhandles, var det endnu Skik, at vore Herremænd havde deres egne Bygningshåndværkere, navnlig Tømrere, Murere og Snedkere, som boede på Godset under gode Vilkår, idet de havde frit Hus med tilliggende Jord; og da en sådan Stilling idetmindste på de større Godser var ret indbringende, blev den som oftest søgt af forholdsvis dygtige Folk. Eftersom disse »Herskabshåndværkere« også tog Arbejde for vel-

havende Folk i Omegnen, er det sandsynligt, at Herskabssnedkeren på Valdemarsslot har lavet de fineste Gadedøre i Troense, og at andre Landsbysnedkere har efterlignet hans Arbejder. Ved Betragtningen af disse Døre må vi tage Hensyn til, at de omtalte Håndværkere kun undtagelsesvis havde Tegninger at rette sig efter, og at de følgelig måtte holde sig til, hvad de havde set i deres Læretid og på deres Svendevandringer; dette Stof behandlede de efter bedste Skøn, og således fremstod Former, hvis Enkeltheder i visse Måder kunde være ret tiltalende, medens Helheden næsten altid stred mod Arkitekturens Fordringer. At de her gengivne Gadedøre fra Troense er naivt gjorte, ses let; at de står betydeligt tilbage for samtidige Døre fra vore Købstæder vil være iøjefaldende, når disse blive opmålte og gengivne; ikke få er så godt Snedkerarbejde, at det fortjener at blive reddet fra Forglemmelse.

Alle de bedste Døre fra Rococo- og Zopftiden har noget særlig tiltalende, idet

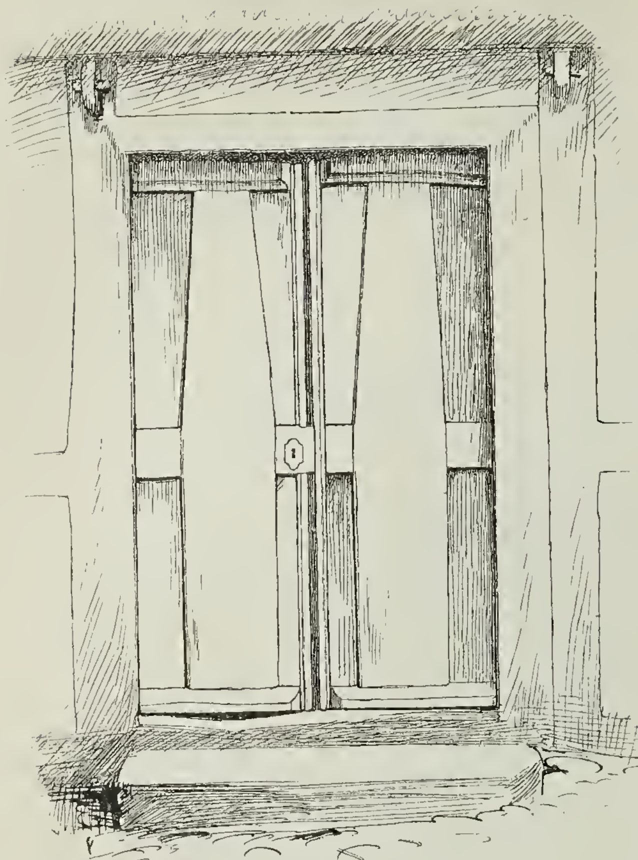

Fig. 32. Dør fra Troense.

deres yndefulde Ornamenter ligesom indbyder Beskueren til at træde over Tærskelen. Herved adskiller de sig fra de indenlandske Døre fra ældre Tider, overfor hvilke man nærmest har Følelsen af, at de er bestemte til at holde ubudne Gæster ude. At dette er tilsigtet, ses for Renaissancetidens Vedkommende ikke blot af de stærke Låse, og af de indmurede Bjælker, hvormed der stænges, men også af selve de svære Dørfløje med deres Plankebeklædning, der her repræsenteres ved Fig. 28 og 36. — Vil vi gå tilbage til Middelalderen træffer vi endnu sværere Plankedøre, næsten helt dækkede med tykke Jernbeslag. De findes nutildags her og der i vore Kirker, skøndt deres Tal allerede i det 17de Århundrede formindskedes betydeligt, idet de fjendtlige Horder, som dengang udplyndrede vort Land, pillede Beslagene af dem og bortførte disse tilligemed Kirkegårdsportenes Rister og Jernet i Kirketårnenes Sejerværker. Thi også Genstande af så ringe Metalværdi blev efterstræbte, idet Flokke

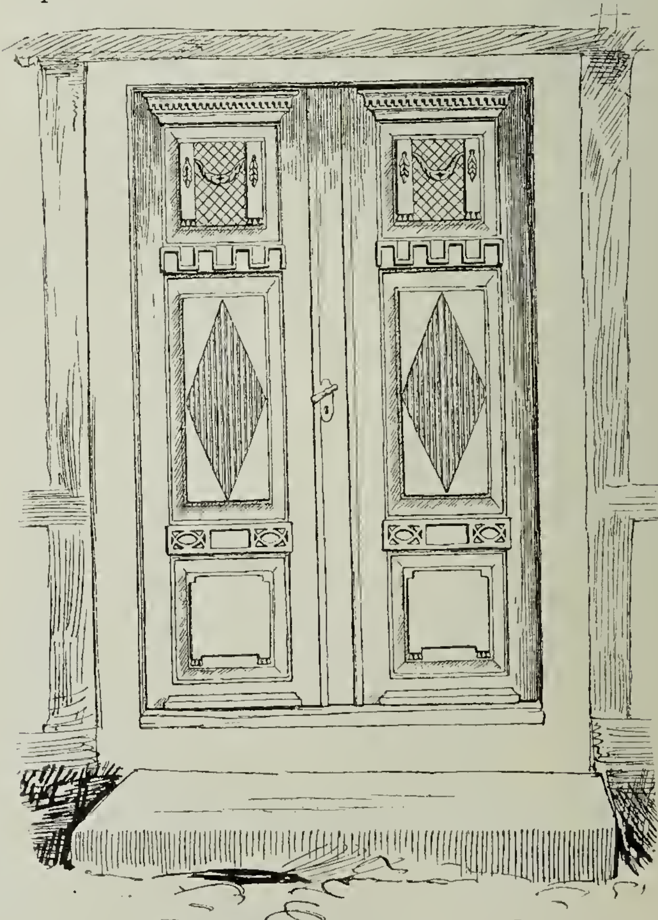
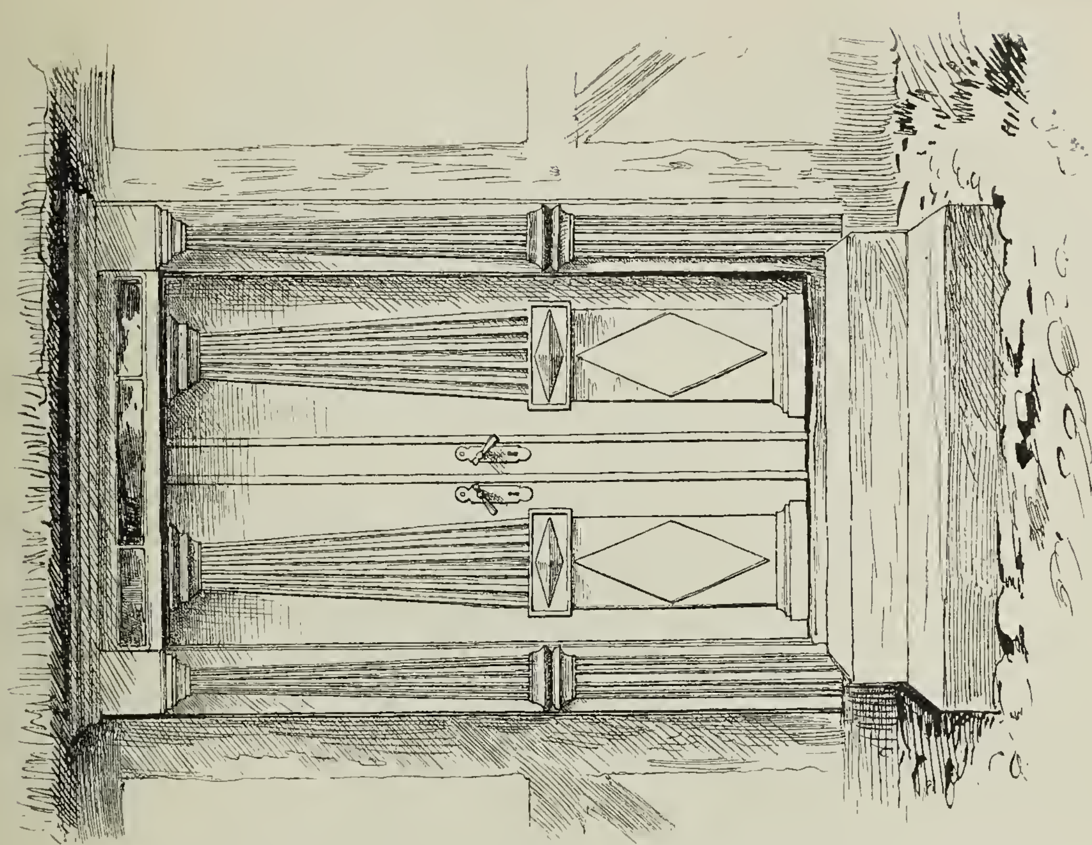

Fig. 33. Dør fra Troense.

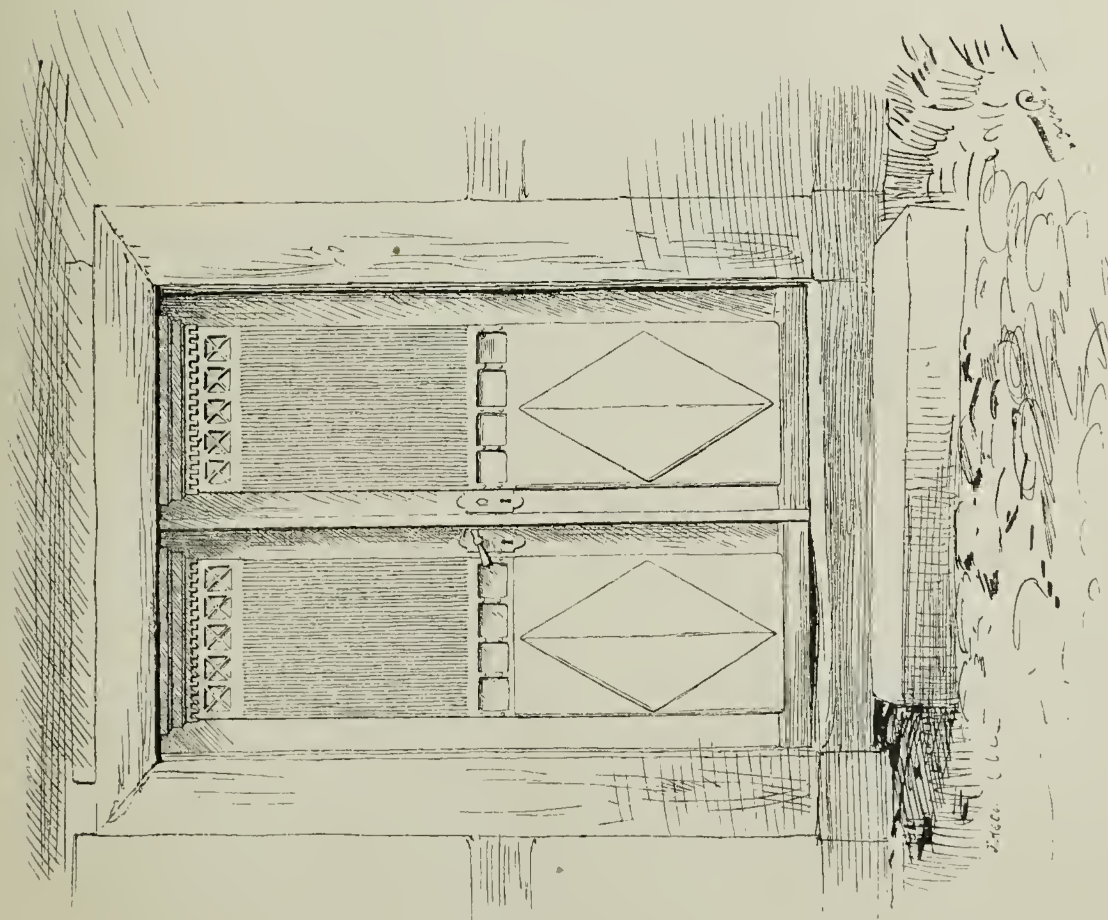

Fig. 34—35. Døre fra Troense på Tåsinge.

af Kræmmere fulgte med Hærene, og Bønderne med Hug og Slag blev tvungne til at flytte og føre det røvede Gods.

Billedet af Skolebygningen fra Troense, der her er anvendt som Vignet, gør ligesom Gadedørene, sammesteds fra, Indtryk af, at den skyldes Landsbyhåndværkere. Denne Opfattelse afkræftes ikke af den smukke lille Tagrytter, hvori Skoleklokken hænger, eftersom Forbilledet forekommer på Valdemarsslots Udbygninger; den bestyrkes særlig af det uensartede i Husets Enkeltheder, som vi dog må indskrænke os til at påpege, da en Redegørelse udkræver et større Antal Afbildninger.

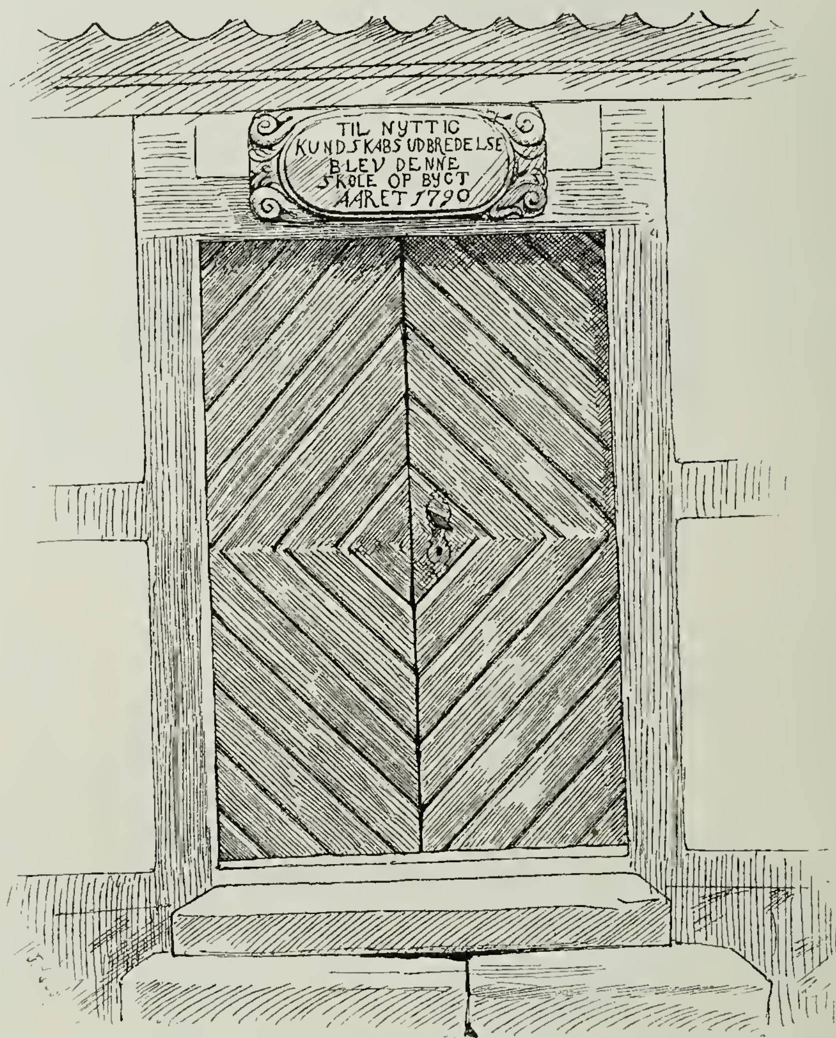

Fig. 36. Dør fra Skolebygningen i Troense på Tåsinge (s. Fig. 27).

Derimod er her en fristende Lejlighed til at give et Par Oplysninger om de gamle Landsbyskoler i Almindelighed og slutte med et Par Vink om Købstadhåndværkernes Skoledannelse omkring År 1600. — Over Skoledøren i Troense findes en Plade med barokke Ornamenter og med Indskriften: »Til nyttig Kundskabs Udbredelse blev denne Skole opbygt 1790«; og denne viser os, at Skolehuset er fra en Tid, da vore fremragende Godsejere atter søgte at fremme Bondestandens Oplysning. At dette var sket gentagne Gange før, ses af talrige Gavebreve, som dels forekommer i vore offentlige og private Arkiver (særlig i Herregårdsarkiverne) og dels foreligger trykte; største Delen hidrører fra de første Årtier i det 17de Århundrede. Dengang var Bønderne selv så ivrige for deres Børns Undervisning, at kun fattige Ugedagsbønder behøvede Hjælp;

endogså højt oppe i Vendsyssel, hvor Bondestanden dog vistnok stod tilbage for Befolkningen i den øvrige Del af Landet, blev det indført i Skiftebrevene, at Formynderne skulde sørge for, at faderløse Drengebørn kom i Skriveskole. Som et talende Vidnesbyrd skal anføres, at en Bonde 1630 bekendtgør på Han Herreds Tingsted, at han har opfyldt sine Forpligtelser imod sin Plejesøn, idet han selv har lært ham at læse Prent og Skrift samt nogenledes at skrive og dernæst ladet ham lære Skrædderembede i en nærliggende Landsby. Tilmed er der en gammel Beretning om, at Bønder andensteds i Jylland dengang havde deres Sønners Prøveskrifter hængende som Pryd på Storstuernes Vægge. — Mærkeligt er det at se, at fynske Herremænd i de Tider oprettede Mønsterskoler i nogle af de største Landsbyer, hvor Læreren skulde være en dygtig Student, der kunde hjælpe Præsten med Gudstjenesten og siden blive hans Eftermand, samt at disse Herremænd forudsatte, at velhavende Bønder i Nabobyerne vilde sætte deres Sønner i Kost og Pleje, for at de kunde nyde godt af en sådan Skole. — Det er vel bekendt, at der allerede på Reformationstiden var Skriveskoler i vore Købstæder, og for Ribes Vedkommende har afdøde Overlærer Kinch påvist, at en Skolemester her havde Medhjælpere, der blev antagne på samme Betingelser som andre Læredrenge. For de øvrige Byers Vedkommende må vi foreløbig indskrænke os til at pege på Håndværkeres pyntelige Håndskrifter fra Tiden omkring År 1600, som nu og da kan findes i Rigsarkivet, samt på en af Nordiska Museets største Skatte, en Skrive- og Tegnebog, der bærer Årstallet 1572, og hvori en skånsk Væver har indført ikke få af de Mønstre, der går igen i den såkaldte svenske Almuevævning, tilligemed nogle Vers; af hvilke somme synes at være Vævermesterens egne Åndsfostre.

LUSTRE.

Af H. Tauber Jensen.

Lustre er Navnet paa keramiske Specialiteter, som Opmærksomheden herved skal henledes paa, og for hvis ikke almindelig kjendte Egenskaber og Ejendommeligheder der herved skal gjøres Rede, idet jeg, efter mange gjentagne praktiske Forsøg og adskillig flittig Søgen i fremmede Værker, er bleven ret indgaaende kjendt med de Gjenstande, der benævnes saaledes.

Da Lustrernes Gjenfremkomst og begyndende Anvendelse tilhører den senere Tid, og da mange af de ældre Arbejder i den Retning ere beundrede som udførte med stor dekorativ Virkning, have de sikkert Krav paa nærmere Beskrivelse, for med ret Forstaaelse at blive optagne i den almindeligere Interesse, de keramiske Frembringelser fra Fortid og Nutid endelig ogsaa her i Landet ere i Færd med at erholde.

Ordene *lustre, lustrage* ere franske og give allerede i deres Oversættelser (Glands, Appretur, Spejl-Politur, Glatning, Glands-Givning m. m.) noget Begreb om, i hvilken Retning Ejendommeligheden skal søges og vil findes; dog maa det strax nævnes, at der forekommer flere Slags Lustre, væsentlig forskjellige i Sammensætning, Tilblivelse og Udseende.

Den græsk-romerske Oldtid har nemlig ejet sin særlige, jordagtige, fra den senere arabisk-maurisk-spansk-italienske Middelalders og den moderne Tids metalliske, helt forskjellige Art Lustre. Og da Franskmændenes berømte videnskabelige keramiske Autoritet, Grundlæggeren af Sèvres-Museet, *Brongniart,* har foreslaaet Benævnelsen »Lustre« for

de her omhandlede græsk-romerske Arbejder (s. Fig. 37—39), eje de tvende Udtryk for Lustre-Sager, idet de kalde de middelalderlige, nu atter fremkomne og moderne Frembringelser *reflets metalliques* (s. Fig. 40—42), ved hvilket Udtryk tillige Hoved-Forskjellen imellem Oldtidens og de senere Tiders Arbejder strax fastslaas.

For nu at finde og se Prøver af den omtalte ældste Lustre maa vi begive os til Oldtids-Museerne; her i Kjøbenhavn til Antik-Cabinettet. Vi finde der en, om end ikke særdeles stor, saa dog ret fyldig Samling af Poterivarer fra den arisk-græsk-romerske, altsaa ogsaa etruskisk-campaniske Periode (i den første halve Del af dette Aarhundrede kaldtes alle baade græske og italienske Varer etruskiske), hvor man da let og snart faar en Ide om Glasur-Lustrernes Ejendommelighed.

Fig. 37. Cyprisk Vase fra den ældste Tid; $^3/_8$; hvidgul Masse med forskjelligfarvede Stregeprydelser. (Antikcabinettet).

Hemmeligheden ved deres Sammensætning gik tidlig tabt og er næppe senere bleven funden eller sikkert angiven. Medens mange Forfattere af forskjellige Nationer erklære den for hidtil uopdaget, eller som *Salvetât* hensætter Formodninger om Stof-Indholdet, eller som *Chaptal* siger, at den sorte Lustre-Glasur hverken indeholder »det ene eller andet Blyoxyd«, eller som *Vauquelin* antyder Kulforbindelser, nævner dog saavel *Jaennicke* (i sit Værk *Grundrisz der Keramik*, der uagtet den beskedne Titel er et meget stort Opus) som ogsaa *Bruno Kerl* deres Landsmand, Forfatteren *Kellers* Analyser som angivende Ingredientserne.

Samme Skribent fremsætter ogsaa den af ham udtænkte Methode, paa hvilken han mener, at de sildigere, omtrent ved Christendommens Indførelse gjorte saakaldte *tabernæ romanæ* (romersk-germanske eller rhinske Kar), der vare forfærdigede af en Slags rød Jord (en Art Bolus) og som havde stor Lighed med det røde samiske eller arretinske Gods, ere frembragte eller glaserede; efter en første Brand formener han, at de ere blevne dyppede i en varm Borax-Opløsning og derefter atter underkastede en stærkere Muffelbrand, hvorved Borsyren tænkes bortgaaet, efterladende et Natron-Silicat som en tynd, gjennemsigtig Glasur, der meget væsentlig forhøjer Lerfarven. Et saadant Kar af rødlig Farve findes netop i Antikcabinettet.

Denne jordagtige Lustre, der i Tidens Løb efterhaanden fremkom i flere Nuancer (*Figuier* nævner i sit Værk »Merveilles de l'industrie« 3 Arter: 1. incrustes ou cloisonnees, 2. translucides, 3. peintes), som alle kunne iagttages paa de i vor Antiksamling udstillede Gjenstande, var rød, brunlig og sort. Den findes paa forskjellige cypriske Kar (s. Fig. 37), af en grovere hvidgul og gulrødlig Masse som Streg og Punkt-Ornamenter af arisk Oprindelse og derfor lignende visse oldnordiske Gjenstandes Prydelser; senere fremkommer endnu flere Mellemfarver paa Ting af ren græsk Oprindelse, ogsaa Gult og Hvidt; den sidste Farve dog mindre forbunden ved Branden med Stykkets Masse, hvorfor den viser sig mat,

gjennemsigtig ved Befugtning med Vand og ved Berøring med Tungen klæbende. — De rent græske Sager kunne ved Farve-Dekorationerne let adskilles som tilhørende to Tidsperioder, en ældre fra c. 1000 til 500 Aar før Christus og en yngre, der indeholdt den højeste kunstneriske Blomstringstid omtrent 350 Aar f. Christus, men som efter Culmina-

Fig. 38. Græsk Vase med sort jordagtig Glasur-Ornamentering paa lys rødliggul Bund; fra den ældre Periode. $^3/_8$. (Antikcabinettet.)

tionen hurtig forfaldt; begge Perioderne fremvise Lustre-Arbejder i Sort og Rødt, hvis Glands og Skin særlig bliver paafaldende skjøn under og kort efter den for sin særegne Tegning bemærkelige archaistiske Tid. Den ældste store Periode viser i Særdeleshed sorte Tegninger paa rød Grund (s. Fig. 38), der tydelig angive Under-Afdelinger igjennem den jævnt fremskridende Udvikling.

I denne store Afdeling ere Lustrerne mest paafaldende ved Dekorations-Emnerne; indridsede Linier i den sorte Lustre-Maling angive Foldelaget i Klædninger samt indre Contourer i Figurtegningerne.

Efter at dernæst Lustre-Sammensætningen har naaet sin højeste Udvikling, bedækkes selve Karrene i den følgende yngre Periode (s. Fig. 39) med især den sorte Lustre, og Figurtegningerne fremtræde da som røde paa den sortmalede Bund, hvilket saaledes i det Store bliver Særkjendet for Ting fra Blomstringstiden og den efterfølgende Forfaldstid, under hvilken tilsidst (paa de sorte campaniske Kar) en tykkere bleggul, halvdækkende Glasur træder til, mest benyttet til Forsiringer som Streger, Baand og Bladværk. I denne yngre Periode angiver den sorte Lustre, der her ogsaa bedækker Fonden,

Fig. 39. Græsk Kar. 3/8.
Figur-Tegningerne udsparede i den med sort jordagtig Glasur-Lustre dækkede Fond; fra den senere Periode. (Antikcabinettet.)

ved fine med Penslen trukne Linier alle Foldelag og Detailtegninger i de røde Figurer og Ornamenter, der ere udsparede.

Medens altsaa disse Lustre-Glasurer som Regel menes at være paaførte ved Brug af Pensel, antages det dog, at de allermindste Gjenstande maa være dyppede i Glasur-Massen, der sikkert i alle Tilfælde har været overordentlig fin-malet. Penselbrugen kjendes let i de mange finttegnede Linier, der i den bedste Periode give de skjønne Detailler i Figurerne; men ogsaa Fonden menes at være malet, endskjøndt det vanskeligt forstaaes, hvorledes ofte et saa fuldendt ensartet dækkende, saa glat, overordentlig tyndt og sortblankt Lag ved denne Paaførelsesmaade har kunnet fremkomme; paa Vaser, der baade ud- og indvendig ere lustrerede, kan man finde Laget saa tæt, tyndt og ensartet, at man fristes til at antage Stykket for gjort af sort Masse.

Med disse Farver og Ejendommeligheder har altsaa den ældst kjendte og ikke senere fremstillede Lustre viist sig og er bleven beundret først af Archæologerne i Museerne og derpaa igjennem mere eller mindre vellykkede Efterligninger bleven kjendt af det kunstsøgende og det brede Publikum[1].

1. De ubetinget smukkeste og heldigste Copier af saadan græsk Vare ere i en Aarrække blevne frembragte her i Landet af det Ipsenske Etablissement, som da ogsaa derigjennem har opnaaet en ikke

Til de gamle Lustrer henhøre ogsaa som nævnt de saakaldte samiske (græske fra Øen Samos) og arretinske Kar (fra Aretium, nu Arezzo i Italien) samt førnævnte rhinske Kar, der have egne Former og tynde, gjennemsigtige Glasurdækker, hvad der gjorde dem særlig anvendelige i den finere Husholdning hos de fornemme Grækere og Romere. Fra disse Sidste er Tilvirkningen efterhaanden bleven bekjendt over hele det daværende romerske Rige, saaledes at Fund af romerske Kar samt Brænde-Ovne og Arbejdsmidler af Kobber og Ben nu kjendes fra Tyskland, Frankrig og England[1]. En Særegenhed for samtlige Sager af denne Art er, at de aldrig findes smykkede med Maleri, men derimod vel undertiden med formede eller pressede Ornamenter.

Glasuren, der er gjennemsigtig, forhøjer i betydelig Grad Skjærvens Farve, som altid er rødlig, undertiden lidt gulagtig eller graarød. Massen er let, porøs, skjør, temmelig let at skjære i og bestaar af fine okkerholdige Lerarter (Bolus).

Det vil være vanskeligt at faa afgjort, hvilken af disse Alcali-Glasur-Lustrer, den gjennemsigtige, ufarvede eller de dækkende røde, brunlige og sorte Arter, som benyttedes til Ornamentering, der maa kaldes den ældste. Thi allerede paa de gamle cypriske Kar forefindes de mørkere Farver paa iøvrigt uglaserede Gjenstande, i Strege-, Punkt- og Figur-Form. De samiske og senere de arretinske Varer vare ensfarvede, gulrøde, lustreglaserede og omtales med stor Ros af forskjellige Forfattere, af hvilke nogle forfægte deres Brug allerede fra ca. 900 Aar f. Chr.; samme Glaseringsmaade er sikkert vedbleven at være i Brug længe efter, at saavel de græske som de romerske Kars rige farvede Ornering var ophørt, og lige indtil det store romerske Riges Forfald og Opløsning.

* * *

Vi komme nu til den 2den Classe af Lustre, de af Franskmændene, som omtalt, benævnte *reflets metalliques*, der ere af en ganske anden Art og have en helt forskjellig Afstamning; de ere fremkomne under en svag Efterbrænding af de i Forvejen allerede med Glasur forsynede Gjenstande.

Disse Metal-Lustrer kunne vi herhjemme ikke, som Tilfældet er med de gamle græske Lustrer, finde repræsenterede paa vore Museer. Vore ellers saa rige Samlinger ere i denne Henseende fattige; i Tyskland findes mange Steder og bl. a. baade i Berliner- og Wiener-Gewerbe Museerne, foruden i Hamburg, Dresden og München, i Frankrig baade i Louvre og Musee Cluny og Sèvres, i England særlig i Kensington-Museet, store og kostbare Samlinger, der indeholde karakteristiske Prøver af denne keramiske Specialitet, foruden i Italien, Kunstens egentlige Hjemland.

Kun ganske faa Prøver, hvilke endda langtfra kunne siges at høre til det Bedste endsige Udmærkede, forefindes herhjemme hos enkelte Samlere og enkelte Handlende. Keramikens interessante, af Udlandets Kjendere samt Fødsels- og Penge-Aristokrati saa højt vurderede Fremstillinger have hidtil været mærkværdig lidt paaagtede i vort Land. Det er derfor i høj Grad ønskeligt, at det kommende Kunstindustri-Museum vil, saavidt det nu maatte være muligt, søge at raade Bod paa denne Mangel, saa meget mere som

---

ringe Berømmelse ogsaa paa udenlandske Pladser. Dog maa det tilføjes, at uagtet Fremgangsmaaderne ere forbedrede i Tidens Løb og mange Efterligninger skuffende udførte fra omtalte Værksted, saa ere de der og andetsteds fra stammende lustre-lignende Overtræk og Dekorationer aldeles ikke saadanne i Aartusinder holdbare Alcali-Glands-Lustrer som Oldtidens, men væsentlig fernisagtige skinnende Lak-Dækker, der langtfra have modtaget eller ville kunne taale en blot tilnærmelsesvis Varmegrad som den, de gamle Lustrer skylde deres Tilblivelse, hvorfor de ej heller uden Skade aarevis ville kunne udsættes for Temperaturforandringer i fri Luft, eller bevare sine Prydelser ved Nedgravning eller Henliggen i lange Tidsrum i Jorden.

1. I Aaret 1893 er der ved Trier udgravet et Antal Brændeovne (S) og fundet mange Kar og Redskaber, der mulig ville kunne bringe nye Oplysninger.

det er bevist, at en saadan Kunstindustri her kan udøves og, lagt i de rette Hænder, vistnok uden store Udgifter maa kunne trives ved en allerede existerende Virksomhed; jævnbyrdig med Udlandets, men dog særegen paa Grund af sin mindre Kostbarhed, maa dens Produkter kunne baade sælges her og udføres.

Tidspunktet for Metal-Lustrens Oprindelse er vanskeligt at bestemme, men Kunsten antages med Araberne at være indkommen til Spanien, altsaa vel i det 7de—8de Aar-

Fig. 40. Stort emailleret Fad (Aljofainas). $^{3}/_{8}$.
Dekorationen: Kobberfarvet Metal-Lustre (Reflets metalliques). (Tilh. Murmester J. V. Frohne)

hundrede eft. Chr., hvor dens Brug til mangeartet dekorativ Prydelse vides at være udviklet og fuldkommengjort under Maurernes senere Herredømme og at have været udbredt ved talrige Værksteder fra det 12te til det 16de Aarhundrede over især de østlige og sydlige Dele af Landet. Almoraviderne, der i det 12te Aarhundrede indvandrede fra Nord-Afrika, have ligesom Almohadernes senere paafulgte Fyrsteslægt støttet Kunsten og bygget dens Fremskridt paa Arabernes efterladte Civilisation.

Englænderen *Marryat* og Franskmændene *Darcel*, *Riocreux* og *Davillier* have foruden adskillige Andre efterhaanden fastslaaet adskillige Kjendsgjerninger vedrørende den i Handelen saakaldte *span-moresque*-Kunst, hvilken Benævnelse (maurisk-spansk) de finde

mere correct end den tidligere brugte (arabisk-spansk), især for de mange fortrinlige Gjenstande, der stamme fra Tiden om og ved det 13de Aarhundrede. Syd-Spaniens Byer, og af de baleariske Øer især Majorka, have været Sæde for mange Værksteder og en udbredt Industri af denne Art, og næsten ethvert Tilvirkningssted har udmærket sig ved en eller anden Specialitet. Saaledes var Valencia (Romernes Saguntum) særlig i første Halvdel af det 12te Aarhundrede berømt for sine store Fade med Vaabenbilleder (Aljofainas), Granada for Vaser (Yarra, Cantharos) og Krukker (Ollas), Toledo og Manise for sine Sten (Tegulas, tuiles) og Vægfliser (Azulejos eller Rajolas) samt Baccini (fordybede flade Lustre-Skaale til ydre architektoniske Bygningsprydelser) o. s. v. I Tidernes Løb have Dekorationsmaaderne og Motiverne, der paa de ældste Sager bestode af stiliserede Cypresser og forskjellige Dyre-Figurer, Fugle o. s. v., omrammede af blaamalede Baand og fyldende Medailloner, alt i ren maurisk Tegning, noget forandret sig, da efterhaanden Bestillinger udførtes, væsentlig for italienske Byers Rigmænd og Prælater, med tildels christelige Symboler og opgivne Inskriptioner, der afløse de oprindelig arabiske. Endskjøndt ogsaa Farver vides anvendte, særlig Blaat, er det dog mest Metal-Lustre-Glandsen, der foruden den fremmedartede Karakter har givet disse Ting deres særegne Ynde og store Værdi.

Fig. 41. Span-moresque Vase med Fugle-Ornament, rød skinnende Metallustre Tegning paa gullig-hvid Grund. $^{3}/_{8}$. (J. V. Frohne.)

De Lustre-Farver, over hvilke Fabrikationen da herskede, vare egentlig kun tvende, nemlig gulligt og kobberskinnende rødt.

En arabisk Rejsende og Skribent, *Ibn Batouah,* født i Tanger, skriver henimod 1350, at man da i Malaga fabrikerede det smukke gyldne Porcellain, hvilket imidlertid er en fejl Betegnelse for Majolika-Fayence, da Porcellæn ved den Tid ikke var kjendt i Europa, end sige fabrikeret i Spanien, og da Lustre-Farver aldeles ikke kunne paabrændes Porcellain-Glasur. Som et af de mest verdensberømte lustre-dekorerede Stykker der findes, maa Alhambra-Vasen nævnes (s. Aarg. 1885, S. 172); den er af store Dimensioner, beskadiget og eneste tilbageværende af 3 lignende Stykker; dens store Betydning og Værdi i kunstnerisk Henseende kan først i de senere Aar siges at være gaaet op for Spanierne, der nu frede omhyggelig om den; den menes at være tilvirket omtrent ved Aar 1320 i Granada og er, foruden med farvet Dekoration i Blaat paa gullig gjennemskinnende Grund, forsynet med Lustre-Tegninger i to Nuancer, mat lys gyldne og mørke røde kobberfarvede Arabesker, samt Dyrefigurer. Quarto real, Maurernes Kongebolig i Granada, skal være smykket med en Frise af hvid-emaillerede Sten med grønlig-gule Lustre-Ornamenter.

De her omtalte tvende Hovedfarver repræsentere en ældre og en yngre Tid i

Fabrikationen. Efter megen Strid og lange Tiders fortsatte Undersøgelser er man nu, medens tidligere det Modsatte var antaget, naaet til at sætte den lysere gyldne Farve som hørende til den ældre Tilvirkning, og de rødlige kobberfarvede, med tildels skinnende Reflexer til den yngre Tid, der herskede henimod Kunstens Forfald. Stykkerne med røde Kobber-Reflexer anses nu oftest som spanske Arbejder, der ere forfærdigede efter Maurernes Uddrivelse af Landet.

Fra Spanien er Hemmeligheden ved Lustrernes Sammensætning og Paabrænding rimeligvis samtidig med Majolika-Industrien gaaet over til Italien, hvor den da yderligere ved forskjellige Mænd og paa mange Steder er udviklet til at omfatte flere Farve-Afskygninger, af hvilke dog især den rubin-røde Gubbio Lustre er bleven den mest berømte. Efter en gammel italiensk Forfatter (Passeri) nævnes som dens Opfinder Adelsmanden, Maleren og Billedhuggeren *Georgio Andreoli*, efter hvis Død Hemmeligheden ved Farvens Sammensætning formentlig gik tabt. Denne Antagelse forkastes dog af Andre; saaledes bestrider *Robinson*, at Georgio har gjort Opfindelsen, som han tillægger en simpel Pottemager, medens han dog hævder Georgio Monopoliseringen; han udtaler tillige den Formening, at mange Arbejder andensteds fra (fra Urbino og Castel Durante o. s. v.) i Gubbio, hvis Mærke de bære, ere blevne indbrændte med Lustrefarver, der foruden Gult og Rødt ogsaa skinnede i indigoblaa, orange og rødlige iriserende Kobberfarver.

Om end Majolika-Industrien efter sin Nedgang aldrig fuldstændig udslettedes af den italienske Industri inden dens kunstneriske Gjenfødelse i dette Aarhundrede, har dog Lustre-Dekorationen været forglemt og er først der og andensteds bleven gjenoptaget og dyrket med noget Held, efter at dens Skjønhed ved smuk og varieret Anvendelse atter var anerkjendt, ogsaa i Glas-Industrien, for hvilken den ligger særlig let. Nu gjøres der baade i England og Frankrig en rig og forskjelligartet Brug af dette Dekorationsmiddel, det fremstilles i flere Farver end nogensinde før. Allerede i 1880 har jeg i Wien ved Gewerbemuseet dér truffet flere af Staten støttede Funktionærer (daværende Prof. Kosch og Dr. Link) i fuld Aktivitet, for om mulig at finde og fremstille den smukke røde Gubbio-Farve, hvoraf dette Museum har Prøver, men af hvilken især Berlinermuseet ejer en enestaaende og sjelden Collection.

Til Slutning skal jeg endnu gaa over til nogle Meddelelser angaaende Metal-Lustrernes Sammensætning, Tilberedelse og Paabrænding. Der gives nuomstunder ikke faa Fabriker, f. Ex. i Thüringen og Bøhmen foruden flere Steder i Frankrig og England, der tilvirke og udbyde til Salg mange forskjellige Lustrefarver, især saadanne der anvendes og ere tjenlige i Glasindustrien, hvis iriserende Overflade-Farver stamme herfra; disse ere væsentlig bestaaende af forsæbede Metal-Oxyd-Resinater af større eller mindre Tæthed; til Brug kunne de opblandes og fortyndes med forskjelligartet Tykolie eller en og anden ætherisk Olie; de give dog som Regel alle temmelig skarpe og stikkende, mindre finfarvede Reflexer. Som nævnt kunne de forskjellige Farver frembringes paa anden Maade til Emaillebrænding, i Lighed med de Gamles Brug som vaade Lustrer ved Benyttelse af Metal-Oxyder og Blandinger af disses Salte i Opløsninger, sure eller basiske, og under Tilsætninger af forskjellige naturlige Jord-Okkere og Bolus-Arter, gjorte til mere eller mindre tykke Paagydnings- eller Malings-Masser med Vin, Eddike, Vand o. s. v., hvorved de faa en tykkere eller tyndere flødeagtig Consistents. I de røde Lustrer findes som Regel Kobber eller Jernpræparater, hvilke sidste ogsaa kunne give gulagtige Toner. Desuden anvendes Guld-, Sølv-, Wismuth-, Nikkel-, Cadmium-, Bly-, Zink- og Cobalt-Salte og Forbindelser i forskjellige Mængder, Forhold og Blandinger, hvorved de forskjellige Farve-Afskygninger vindes. Om Lustrer blive stærk-dækkende uigjennemsigtige eller svag-farvet gjennemsigtige vil tildels bero paa Paaføringslagets Tykkelse samt Brandens Varighed og Varmegrad. Efter Art, Tilberedning og Formaal kunne de anvendes enten til Overgyd-

ning af hele Stykket eller ved Penselføring til Belægning af bestemte Steder og Udførelse af Tegninger og Mønstergivning. De kunne fremstilles gjennem næsten alle Farve-Nuancer (jeg har selv Prøver af saadanne fra sølvhvidt gjennem gult, rødt, blaat, violet indtil sort), og de kunne gjøres mere eller mindre skarpe og glindsende samt ved Underlægning af forskjelligfarvet Undergrund faa meget interessante Farvespil; saaledes fremkommer bl. A. den saakaldte Cantharide-Lustre, der gjengiver den spanske Flues skinnende grønlig-blaagule Vingedække.

En simpel almindelig blank, brunrød kobberskinnende Lustre har været meget kjendt og anvendt paa tarvelige tyske Fajancevarer, men har aldrig kunnet vinde Behag; derimod havde det dygtige og store engelske Firma *Mauw* ved Udstillingen 1888 her i Kjøbenhavn og senere 1889 i Paris særdeles smukke Ting i Rosa og Grønt; sidstnævnte Sted viste flere franske og italienske Forretninger lustrerede Gjenstande, og jeg

Fig. 42. Tallerken; gammel-spansk Kobber-Lustrering. $^3/_8$.

bemærkede et saaledes behandlet smukt Fad, der var købt af Præsident Carnot til en høj Pris. Italienerne have atter længe med Routine, Raffinement og Dygtighed i Paaføring anvendt Lustre som Dekorationsmiddel paa sine Fajancer; dog tør de Gamles Fuldkommenhed vel næppe siges at være naaet.

Efter Paaføringen finder Indbrændingen Sted, der for de fleste Farver skal være meget svag, næppe naaende Rødglødheden; helst maa den skee i Muffel, men er vistnok i gamle Dage, da saa skjønne Resultater bleve naaede, næppe udført ved Hjælp af saadanne. Ejheller er Muffelbrand absolut nødvendig. Da jeg i 1883—85 gjorde Forsøg i denne Art Keramik, har jeg aldrig anvendt eller kunnet anvende Muffelbrand, men søgt eller dannet saadanne Farver i og ved den almindelig brugelige Pottemagerovn, og Lustrebrændingen lykkedes mangengang fuldkommen. Ligeledes har jeg stadig anvendt den almindelige Lerbrændeovn, da jeg efter Arkitekten *Bindesbølls* og Maleren *N. Skovgaards* Tilskyndelse atter optog Forsøgene med denne Ting, og selv paa dertil egnet og særskilt Maade tilberedte mig forskjellige Lustre-Farve-Blandinger, som skaffede mig en hel ny og sjelden Farveskala (bl. A. en ren kraftig rubinrød Lustre), hvilken jeg end ikke havde

seet i Udlandet. Pottemagerovnen var tilstrækkelig til Opnaaelsen af disse forskjellige og overraskende smukke Resultater, der vare rigere og bedre end noget andet Fabrikat her i Landet har kunnet udvise. Men desværre findes der kun liden almindelig Interesse for Keramik hertillands og end mindre Forstand paa, hvor meget og hvor godt der kunde gjøres og sikkert ogsaa afsættes herhjemme og i Udlandet af Kunst-Fajance, som altid vil blive betydelig billigere end Porcellainet.

Efter Udtagning af Glødeovnen findes de lustrerede Gjenstande dækkede med en tyk graa- eller rødlig-brun, sprukken, overfladisk Skorpe, der ved Udblødning og Skrabning med passende Midler fjernes, hvorunder da den indbrændte skinnende, metallisk iriserende Farve viser sig i fuld Skjønhed.

* * *

Som Resultat skal her til Slutning fastslaas: Der gives under Benævnelsen »Lustre« to væsentlig forskjellige Dække for keramiske Arbejder, nemlig det ældste tilhørende den græsk-romerske Oldtid og det yngre hidrørende fra Araberne og særlig fremstillet i Middelalderen. Det ældste er et alcalisk jordagtigt Silicat, frembragt ved stærk Brænding, altsaa høje Varmegrader, ved vistnok tildels paa Tilvirkningsstederne naturlig forekommende og i hvert Fald særdeles finrevne Jordarter; det yngre er fremkommet ved svag Glødning, altsaa under lave Temperaturer, ved Hjælp af kunstig tilberedte Blandinger af Metaloxyder med opløsende og reducerende Bestanddele. Det ældste er at anse for en Art Glasur, der er indgaaet i nøjeste Forbindelse med Lerunderlaget; det yngre er et hindeagtigt, iriserende Metallag, som er overfladisk indtrængt i en enten bly- eller bly- og tinholdige Emaille-Glasur og altsaa ikke, som den første, hvilende direkte paa Lergrunden.

Begge Arter ere meget tynde. Man har endogsaa angaaende Oldtids-Lustren fremsat Formodning om, at denne skulde skyldes en Art Polering. Lustrelaget har dog vist sig i den Grad fastbrændt til Underlaget, at det selv ved Skrabning kun vanskeligt kan skilles derfra og tilmed da kun i saa ringe Mængde (endskjøndt der i de store Museer findes Brudstykker nok til Forsøgene), at Kemikerne, hvis Forlangende til Prøvemateriale ikke er stort, endnu efter Midten af dette Aarhundrede skulle have erklæret det Tilvejebragte for utilstrækkeligt til derved kvalitativt og kvantitativt at opgive Bestanddelene og deres Mængdeforhold, hvorfor Sammensætningen altsaa endnu er ukjendt.

Begge Arter kunne være dækkende, uigjennemsigtige eller klare, gjennemsigtige; den ældste dækkende, naar der ved Smeltningen er fremkommet mørke Glasurfarver, som rimeligvis skyldes Jern- og Mangan-Forbindelser med et naturligt Silicat, Kali eller Natron; den yngre ligeledes uigjennemsigtig, naar der ved tyk Paaføring og rigeligere Tilsætning af Metal-Oxyderne aflejre sig tætte Metalspejl, og disse trænge dybere ind i den underliggende Glasur, hvorimod den tyndere Paaføring og kortere eller lettere Brænding giver en metalskinnende gjennemsigtig Hinde af gullig, grønlig, blaalig, rød eller rosa, graa eller sort Farve med Metal-Skin. Om dennes pragtfulde Glands og rige Nuancering kunne selv de bedste, almindelige Billedfremstillinger ikke give noget fuldkomment Begreb; Stykkerne maa sees i Virkeligheden og være stillede i det rette Lys.

Plantemotiver i Gjenstande fra Bing & Gröndahls Porcellænsfabrik.

Af **C. Nyrop.**

Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk foranstaltede ved sine Delegeretmøder ifjor i Hjörring og Helsingør en lille kunstindustriel Udstilling, der navnlig i Hjörring vakte stor Opmærksomhed. Mellem de ved denne Lejlighed udstillede

Fig. 43. Blomstermotiv. 1888.
(Pietro Krohn. — Bing & Gröndahl.)

Fig. 44. Aakande. 1889.
(Bing & Gröndahl.)

Gjenstande vare de her afbildede Kopper fra *Bing & Gröndahls Porcellænsfabrik*, og i mit Foredrag ved Møderne omtalte jeg dem som dygtige og interessante Frembringelser. Under Henvisning til de vedföjede Afbildninger ønsker jeg nu gjærne at vise, at de staa i Forbindelse med en ny, stærkt voxende Bevægelse.

Fig. 45. Potentil. 1890.
(Pietro Krohn. — Bing & Gröndahl.)

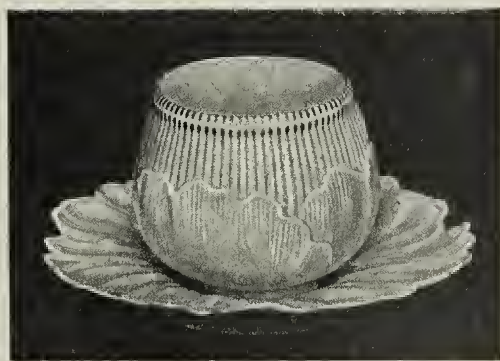

Fig. 46. Valmue. 1890.
(Pietro Krohn. — Bing & Gröndahl.)

Da Tanken om nærværende Tidsskrifts første Udgivelse var under Forhandling, udtalte en af de Kunstnere, som deltog i de indledende Møder, at Formaalet med det selvfølgelig kun kunde være at sprede Kjendskab til Stilarterne. Det var den höjeste Visdoms Ord, som Ingen opponerede imod. Men det turde være et Spörgsmaal, om man nu bör nöjes med en saa snever Grænse. Den maa drages baade

Fig. 47. Stokrosevase. 1891.
(Pietro Krohn. — Bing & Gröndahl.)

friere og rummeligere. Kjendskaben til Fortidens Stilarter hører til enhver solid kunstnerisk Viden, men det er ikke nok at vide. Produktionens hellige Gnist er betydningsfuldere. Det er ikke nok at se tilbage, der maa ogsaa ses frem. Kan Een i den Grad optage f. Ex. Rokokoens Liv i sig, at han kan frembringe virkelig nye Rokokoformer, er det i og for sig godt. Saa er han skabende, ikke blot efterlignende, og det har sin fulde kunstneriske Berettigelse. Men kan han selvstændig frembringe, hvor meget mere tilfredsstillende maa det da ikke være at skabe Noget, der ikke blot gjenkalder Fortiden, men som kan blive bærende og ledende i den Udvikling, hvis Endemaal vi ikke kjende, men som absolut vil fordre noget Andet end en Repetition af det Svundne, hvor god og fyldig denne Repetition end maatte være. Gotiken med sine mod Himlen stræbende Taarne repræsenterer godt Middelalderens sejrende Kirkemagt, den snørklede, svejfede Rokoko Ludvig XV's frivole Adelstid og Empirens vinkelrette Stivhed Napoleons Soldaterregimente o. s. v., men Fremtiden, Jernkonstruktionernes, Elektricitetens og de hurtige Cyklers Tid forlanger noget Andet. Og der er alt aabnet Løbegrave henimod det, der maa komme. Der er gravet nye Kanaler. Gjennem Japanismen er man naaet til at søge direkte til Naturen for at skabe nye Former, og ingensteds er Nødvendigheden heraf bleven prædiket med større Kraft end i Frankrig. *L'union centrale* har optaget Tanken herom som et nyt Evangelium, den fordrer det Nye i sine Prisopgaver ligesom i al kunstnerisk og kunstindustriel Undervisning, og i 1890 fremkom den med et tiltalende Program for en grandios Udstilling, *La plante,* der paa enhver mulig Maade skulde vise Plantens Betydning for Kunstindustrien.

Det var Guldsmeden *L. Falize's* Tanke, der skulde virkeliggjöres, og det var ikke nogen helt ny Tanke, ti han havde tidligere givet Impulser i samme Retning og med Styrke talt den rige Naturs Sag. Udstillingen skulde finde Sted i 1892 og have Lokale i den umaadelige Bygning paa Champ-de-Mars, der i 1889 rummede Verdensudstillingens Maskinafdeling. Der skulde fremtrylles Haver, Bække og Skove i den, og der skulde udstilles nye kunstindustrielle Frembringelser med Motiver fra Planteverdenen, en historisk Udsigt over Plantemotivernes Rolle gjennem Tidernes skiftende Stilarter, Planer for en ny

Fig. 48. Vase med Krokus og Spurve. 1892.
(Pietro Krohn. — Bing & Gröndahl.)

kunstindustriel Undervisning o. s. v. Der samlede sig en stor Interesse om Udstillingen, og saa meddeltes det i 1891, at — den maatte opsættes. Der viste sig Vanskeligheder ved at skaffe de til dens Gjennemførelse fornødne betydelige Midler, og Tanken er desværre ikke senere bleven optagen paany. Men saa kom der i *Revue des arts décoratifs*

Fig. 49. Stifmoderblomst. 1890. (Pietro Krohn. — Bing & Gröndahl.)

Fig. 50. Narcisse. 1891. (Pietro Krohn. — Bing & Gröndahl.)

(VII, 1891—92, S. 225 flg.) en længere, illustreret Artikel af *L. Falize* (Histoire d'une exposition ajournée) formet som et Brev fra ham til *Émile Gallé*, hvori han med et Hjertesuk over Verdens forunderlige Tilskikkelser bl. A. med Stolthed viser, hvor stærkt de Industridrivende i Paris alt havde rustet sig til Udstillingen. Blot Tanken om den havde allerede gjort sin Nytte. Christofle, Delaherche, Marius Michel, Galland o. m. fl.

Fig. 51. Skrivetöj. Aakande. 1889. (Pietro Krohn. — Bing & Gröndahl.)

vare i fuld Virksomhed med at frembringe skjönne Gjenstande efter Motiver hentede fra Kaktus, Aakande, Artiskok, Anemone, Grankogler o. s. v. Artiklen viser flere af Gjenstandene i Tegning.

Fra Naturen og da særlig dens Planter og Blomster skal Kunstindustrien hente nyt Blod, nye Drømme, ny Udvikling, og der vil opstaa, siger han, en ny Stil »ligesaa fransk som den, der endnu blomstrer mellem vore gamle Katedralers Piller«. Det er Frankrig, udelukkende Frankrig, som Falize — og med ham alle Franskmænd — har for

Öje, men derfor er det ogsaa en meget stor Ære, der vises Danmark, naar dette Land, og dette alene, i hans Artikel nævnes med Berömmelse for hvad der i det er udført i Retning af de her udviklede Tanker. Han nævner Professor *Arnold Krogs* Arbejder for den kongelige Porcellænsfabrik, som Tidsskriftet oftere har omtalt. Og Æren var forsaavidt fortjent i endnu höjere Grad, ti der var gjort mere. Ogsaa *Bing & Gröndahls Porcellænsfabrik* var med de her afbildede Gjenstande slaaet ind i det samme Spor, allerede fra 1888. Fra dette Aar skriver sig det i Fig. 43 viste Par Kopper, et almindeligt Blomstermotiv, der ikke henføres til nogen bestemt Blomst, men saa tager Bevægelsen Fart, navnlig i 1890, der bl. A. bringer den skjönne Valmuekop (Fig. 46). Det er Fabrikens kunstneriske Leder, Direktør *Pietro Krohn*, hvem Æren herfor tilkommer sammen med Fabrikant *Harald Bing*. Og *Krohn* er ikke bleven staaende ved Kopperne, han har taget andre Ting med, saaledes som det kan ses af Fig. 47, 48 og 51, og de ere ogsaa lykkedes.

I hvad der saaledes er begyndt, er der givet et Løfte, et Løfte, som Enhver, der elsker dansk Kunstindustri, gjærne vil se opfyldt. Det er saadanne Gjenstande, der hjælpe til at höjne vor, desværre kun langsomt fremadskridende kunstindustrielle Udvikling. De betyde nok saa meget som selv de bedste Kompositioner i en af Fortidens Stilarter.

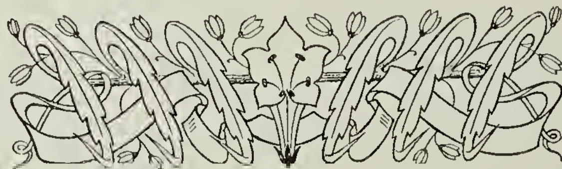

Fig. 52. Afslutningsvignet med Blomstermotiver (Marius Michel).

Fra den sidste Tid.

Af Erik Schiødte.

Forrige Gang, da Tidsskriftet under denne Rubrik gav nogle Meddelelser om de seneste Begivenheder herhjemme paa Kunstindustriens Omraade, var det bl. A. *Foreningen for Boghaandværk*, hvem der, som saa ofte tidligere, bragtes en velfortjent Hyldest. Siden da har den fortsat sin Virksomhed, har deltaget i fremmede Udstillinger og paa den Maade vakt Udlandets Opmærksomhed for Danmark, har selv foranstaltet hjemlige Udstillinger af Bogtryk og Bogbind og paa den Maade styrket Sansen for en bedre og renere Smag i Bogudstyret, og har endelig gjennem sin Aflægger *Fagskolen for Boghaandværk* vist, hvilken en forbausende Fremgang der er naaet i de faa Aar, Foreningen har bestaaet.

Som et ejendommeligt Udslag af Foreningens Paavirkning udad meddeler vi her et Skilt, som *Hans Tegner* har komponeret for Bogtrykker *Simon Bernsteen*, og som er anbragt paa Hjørnet af Krystalgade og Peder Hvidtfeldtsstræde (Fig. 53). Selve Skiltet er udført i Mahognitræ, og de ypperligt formede Bogstaver straaler i Forgyldning paa den mørkebrune Grund; foroven hænger en Lygte i en Smedejernsarm. Imellem de Rædsler af Skilte, som desværre karakteriserer Kjøbenhavn, skinner dette lille beskedne som en enlig Stjerne; forhaabentlig faaer det snart Efterfølgere, og i ethvert Tilfælde vilde det være et betydeligt Fremskridt i denne Retning, naar Arkitekterne — hvad der stundom

er Tilfældet — gjorde sig til Regel strax ved en Bygnings Komposition at tage Hensyn til Skiltene og inddrage disse under den dekorative Helhed; saa vilde ikke saa mangt et kjønt og velberegnet Hus skæmmes og ødelægges af de senere paaklistrede helt forskjelligartede Paahæng, som i fæle Former og skrigende Farver skærer sig ind over de arkitektoniske Led og Flader.

Istedenfor de tidligere »Aarsskrifter« har Foreningen denne Gang udsendt første Bind af et Tidsskrift *Bogvennen*, som baade ved sit Indhold og sin Udstyrelse gjør sit Ophav Ære. Formatet er anseligt, Valget af Typerne smagfuldt, Forholdet mellem Marginen og Kolumnerne vel afpasset, Papiret (fra de forenede Papirfabriker) fortræffeligt, og Fagskolen har ved Trykningen af Bogen stillet sig i første Række blandt vore Bogtrykkerier. *F. Hendriksen*, som har Hovedfortjenesten af hele Foretagendet, har desuden udført Illustrationerne. Af Indholdet er det særlig Bibliothekar *Carl Elberlings* Artikler om »at vaske gamle Bøger« og om to Bogbind fra Henrik den andens Tid, som vil interessere nærværende Tidsskrifts Læsere, idet de slutter sig til tidligere her i Tidsskriftet fremkomne Afhandlinger; igjennem Hr. Elberlings ukunstlede og jævne Sprog skinner en saa rørende Kjærlighed til Bøger for Bøgernes egen Skyld, som det er en Sjældenhed at træffe. Forøvrigt har *H. O. Lange* skrevet om Lübecks Bogtrykkerhistorie og en dansk astrologisk Tabel, *F. Hendriksen* om Udstillingerne i London og Chicago; desuden har han i sympathetiske Mindeord skildret to afdøde danske Boghaandværkere, Bogtrykker *Jens Jørgensen* og Xylograf *Christian Henneberg*, som var en af de første herhjemme, der behandlede Xylografien som Kunst.

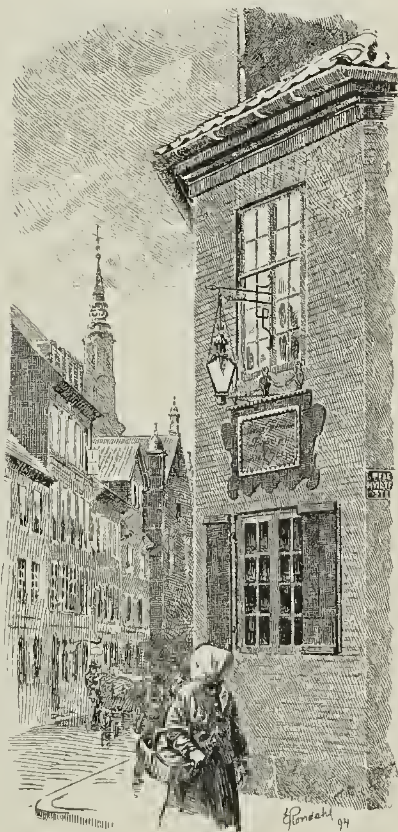

Fig. 53.
Gadehjørne med et Bogtrykkerskilt.

I et mindre Format og i en noget beskednere, men tilnærmelsesvis ligesaa smagfuld Udstyrelse har *Boghandler-Medhjælper-Foreningen i Kjøbenhavn* udgivet »*Bogen*«, en populær Vejledning ved Bøgers Fremstilling, redigeret af *Chr. Kønig*. Ligesom ved »Bogvennen« er det *Hans Tegner*, hvem det stilfulde Omslag, Vignetterne og Friserne skyldes. Ledsaget af talrige oplysende Afbildninger skildrer Texten, hvorledes en Bog fremkommer. Der gives gode Regler for, hvorledes Manuskript og Korrektur bør behandles, og Fremgangsmaaden ved Sætning, Tilretning og Trykning beskrives af *P. Christensen;* om Papirets Format og Kvalitet fortæller *Jørgen Dreyer*, om Indhæftning, Indbinding og Bogforgyldning *Thorvald Petersen;* og endelig gives en Række lærerige Meddelelser om de forskjellige Metoder for Billedgjengivelse, som Illustration for Bogtryk, Lystryk og andre fotografiske Trykmaader, Kobberstik og Radering, Lithografi, Fotogravure og Heliogravure, af kyndige Fagmænd som *F. Hendriksen*, *Hilmar Crone*, *Axel B. Hallin*, *N. Halkjær* og *J. G. J. Aagaard*. Det er en Bog, som det er en Fornøjelse at se paa, og som er god at faae Forstand af; den Slags Haandbøger er af blivende Betydning og er i lige Grad til Gavn for Lægmænd og Fagmænd.

Da den nordiske Kunstindustri-Literatur er saa overordentlig fattig, skal her med det samme omtales en paa Aschehoug & Ko.s Forlag i Kristiania udkommen Bog, skjøndt

den strængt taget ikke hører ganske hjemme i denne Sammenhæng. Det er en *Haandbog i huslige Kunstarbejder*, oversat efter Professor Frantz Sales Meyer af *H. A. Grosch*, Direktør for Kunstindustrimusæet i Kristiania. Den henvender sig til Dilettanter, fortrinsvis til Damer, og giver en temmelig udtømmende Vejledning i alle de Hjemmearbejder, som dyrkes i al Stilhed til Glæde for Vedkommende selv og — undertiden — ogsaa for de mandlige Slægtninge, som i Form af Gaver kommer til at nyde godt af Arbejderne. Først forklares udførligt de forskjellige Materialier og Værktøj, dernæst de kjendte Dekorationer paa Træ, Porcellæn, Læder, Metal o. s. v. i alle deres vidtløftige Afskygninger, og endelig meddeles en Række Recepter og Anvisninger. Bogen er praktisk anlagt og let læselig; dens største Fortrin ligger i Literaturhenvisningerne og i de overordentlig mange Illustrationer; hvis Bearbejderen havde erstattet de altfor »tyske« blandt disse med Forbilleder af nordisk Oprindelse, vilde Bogen have vundet i Værdi, men, som den er, vil den for mange være en kærkommen Vejledning i Kunsten at slaa en ledig Time ihjel paa en gavnlig Maade.

Fig. 54.
Smedejernslampe. 1/8.
(F. W. Doberck & Søn).

* * *

Det er en Fornøjelse at bemærke, hvorledes *Kunstsmedearbejdet* atter er ifærd med at indtage sin gamle Plads paa Bygningskunstens og Kunstindustriens Omraade, efterat det i en Periode næsten helt var trængt til Side af Støbejernet; vel er vi ikke endnu naaet til den Originalitet i Kompositionen og den Overlegenhed i Tekniken, som prægede Renæssancens og Rokokoens bedste Arbejder, men vi er godt paa Veje dertil. Det gælder kun om, at Publikum ret vil faae Øjet op for Kunstsmedearbejdets særegne Skjønhed, saa vil det nok finde Udbredelse. Vi har her i Kjøbenhavn aldrig helt sluppet Traaden, og smukke, kunstfærdige Arbejder er udgaaede fra flere Værksteder, særlig fra *J. P. C. Jensens* (St. Pederstræde 10), men det var dog først, da den unge Smedemester *Arthur Doberck* (Firmaet F. W. Doberck & Søn) i Midten af 80'erne kom hjem fra en længere Studierejse i Udlandet, at der kom Fart og nyt Liv heri, idet han gjorde Kunstsmedearbejdet til sin Specialitet. Han havde i Begyndelsen store Vanskeligheder at kæmpe imod og maatte bl. A. forskrive tyske Svende, da de danske i altfor høj Grad manglede Forkundskaber, men efterhaanden er det lykkedes ham at uddanne en Stab af dygtige Folk, som har

Fig. 55. Smedejernslampe. 1/8.
(L. Clausen; F. W. Doberck & Søn).

Evne til at give sig i Lag med betydelige Arbejder. — Hvad der giver Kunstsmedearbejdet dets særlige Charme, er det *personlige* Præg, der kommer til at hvile over det, man mærker overalt Haandværkerens (eller Kunstnerens) egen Haand, hans egen bestemte Opfattelse. Her maa ikke anvendes Maskiner, ingen Stanser eller Presser, udelukkende ved Hjælp af Mejsler og Punsler og banede Hammere, ved Gjennemstikning af Jærn-

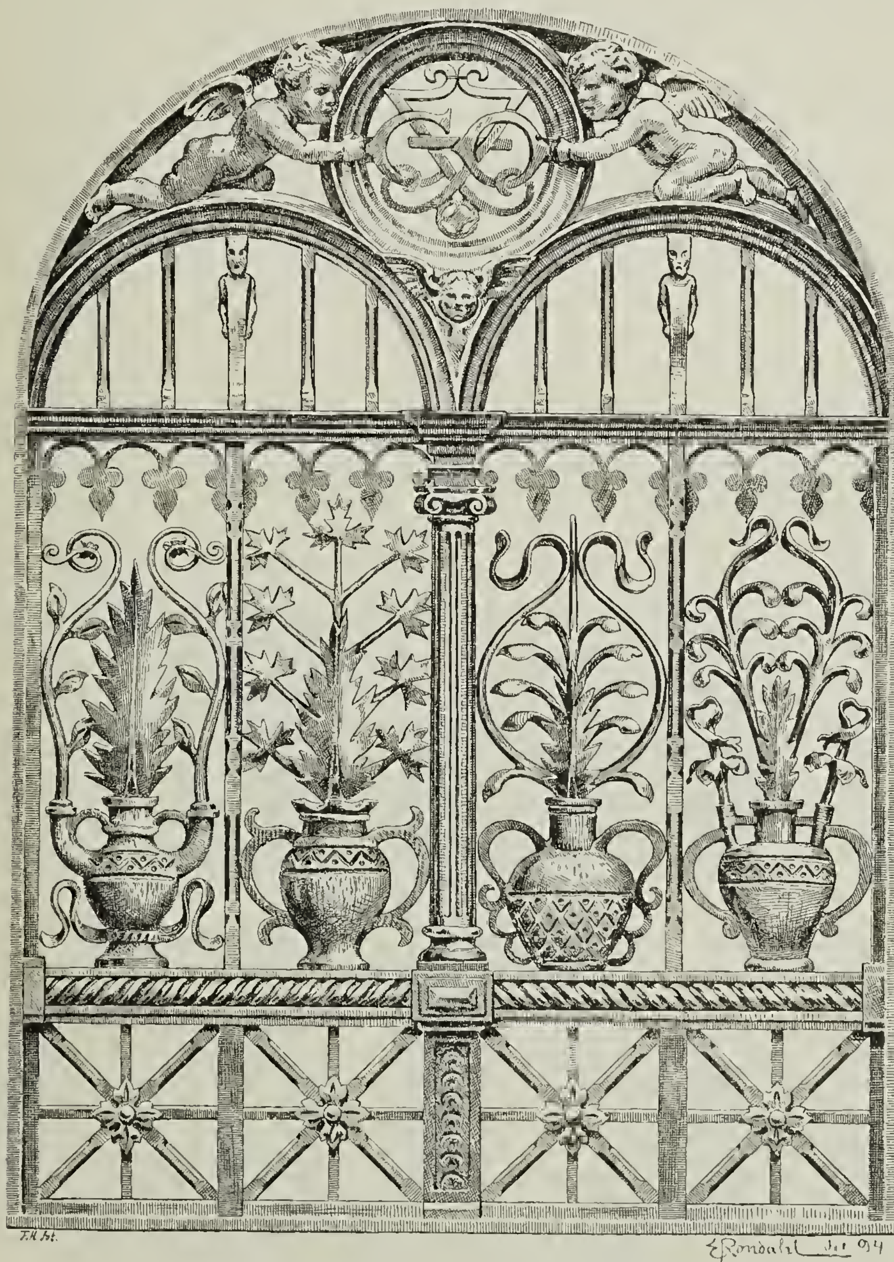

Fig. 56. Smedejernsgitter i Carl Jacobsens Villa. $^2/_5$.
(H. Kampmann; F. W. Doberck & Søn).

stængerne, ved Udsmedning og Modellering, ved Paasvejfning af Blade, Blomster og Ornamenter naaer Arbejderen at tvinge det gjenstridige Materiale, saa at det føjer sig som Vox under hans sikkre Haand.

I Begyndelsen af Dobercks Virksomhed herhjemme bebrejdede man ham med Rette, at han altfor blindt fulgte i sine tyske Forbilleders Spor; denne Bebrejdelse gjælder ikke mere. I de senere Aar har ikke alene han søgt danske Kunstneres Hjælp, men de tillige søgt hans. Af større Arbejder, der i denne Tid er udgaaede fra hans Værksted,

kan nævnes Trapperækværker og Balkongitter til det store nordiske Telegrafselskabs og Privatbankens nye Ejendom (Arkitekt *Blichfeldt*), Balkongitter og Knægte under Taget paa det nye Magasin du Nord (Arkitekt *Alb. Jensen*), Rokoko-Balkonen paa Severin & Andreas Jensens Ejendom paa Kongens Nytorv, Trapperækværk og gjennembrudt Portal til Kunstindustrimusæet (Prof. *V. Klein*) o. s. v. Det lille Gitter, som her er afbildet (Fig. 56), er tegnet af Arkitekt *Hak Kampmann* og findes anbragt i Forstuedøren til Carl Jacobsens Villa i Valby. Søjlelampen (Fig. 55) er Arkitekt *Clausens*, den lille Lampe (Fig. 54) Dobercks egen Komposition. Foruden de større Arbejder til Bygninger udfører Doberck i betydeligt Omfang saadant Husgeraad som Lysekroner, Lampetter, Stang- og Bordlamper, Kandelabre — sé det store Pragtstykke til Chikago-Udstillingen — Lysestager, Skrivetøjer, Askebægere o. s. v., ligesom han ogsaa har udført endel Gravgittere og flere Rokokoporte (Gl. Kongevej). Det er at haabe, at disse mindre Gjenstande stadig maa vinde i god og ren Smag, saa at de ved at indføres i de mange Hjem efterhaanden maa fortrænge endel af det modbydelige Maskinnips, man træffer overalt. At Doberck allerede har begyndt en ikke ubetydelig Export til Sverige, turde være et godt Omen i denne Retning.

* * *

Naar man gjennemgaaer *Vilhelm Bergsøes* Afbildninger af danske Foreningstegn, forbauses man over den Mangel paa Smag og Stilfuldhed, som er fælles for de allerfleste

Bagside. Forside.

Fig. 57. Dansk Bicycle-Clubs Præmiemedaille.

af dem; Kunstnernes er omtrent de eneste, som danner Undtagelse fra Reglen. Desto glædeligere er det, at *Dansk Bicycle-Club* har haft aabent Blik for, at der skal en Kunstner til for at komponere en Medaille, og Resultaterne af Clubbens Henvendelse til *Hans Tegner* foreligger nu i Form af den Præmiemedaille, Æresmedaille og Club-Match-Medaille, som her findes afbildede. Alle Bagsiderne er ens — som Fig. 57 — og er beregnede paa, at Vinderens Navn her kan indgraveres. Man maa beundre den store Enkelthed og Simpelhed i Kompositionen og den stilfulde Anvendelse af Kjøbenhavns Vaaben samt — hvad der desværre er en Sjældenhed ved danske Tegn, Mønter og Medailler — de kraftige, holdningsfaste Bogstaver.

Ogsaa et kjønt Arbejde, men paa en hel anden Maade, er Medaillen i Anledning af det tekniske Selskabs halvhundredaarige Jubilæum (s. Fig. 60); den er med gammeldags akademisk Stil og Sirlighed komponeret, modelleret og præget af Juveleren *A. Dragsted* og skænket til Kjøbenhavns Haandværkerforening, som paa Jubilæumsdagen overrakte Selskabet et Exemplar i Guld sammen med en kaligraferet Adresse, medens Bestyrelsesmedlemmerne og Forstanderen fik Sølv-, Lærerne og Embedsmændene og et Par Autoriteter Broncemedailler. Som man ser, er det Haandværkets og Tegnekunstens Genius

Mindetavle i Anledning af *Th. Wessel & Vetts* 25-aarige Jubilæum.
Komponeret af Professor *Arnold Krog.*

F. Hendriksen. Nielsen & Lydiche.

med sine Attributer, som er anbragt paa Forsiden, indrammet af de vægtige Ord: »Aanden vælger, Haanden virker«.

* * *

Ogsaa et andet Jubilæum har givet Anledning til Fremkomsten af et interessant Stykke Kunsthaandværk; det er »Magasin du Nord«, hvis Chefer, de Herrer *Wessel & Vett,* den 14de April 1893, femogtyveaars-Dagen for Stiftelsen af denne Nordens største Kjøbmandsforretning, fra Medarbejderne i Provinserne og Personalet i Kjøbenhavn modtog en »Mindetavle« (se hosstaaende Blad), som er et helt Pragtstykke, saavel ved Kompositionens Rigdom som ved de mange anvendte Stoffers Kostbarhed og det betydelige Kunstarbejde, som er sat ind derpaa. Kun i Mindetavlen til Etatsraad Herholdt — se dette Tidsskrift for 1892 — findes et Sidestykke hertil i moderne dansk Kunstindustri.

Fig. 58. Dansk Bicycle-Clubs Matchmedaille.

Fig. 59. Dansk Bicycle-Clubs Æresmedaille.

Kompositionen er af Professor *Arnold Krog,* den kgl. Porcellænsfabriks talentfulde kunstneriske Leder. Rammen er udarbejdet i Ibentræ hos Brødrene *Plum;* i de to øverste Hjørnefelter sés paa blaa Grund Chefernes Portræter, udførte i farvet Emaille i Udlandet efter Fotografier og Skitser af Professor *Otto Bache* — disse Portræter er det

Fig. 60. Medaille ved det tekniske Selskabs 50-aarige Jubilæum (A. Dragsted).

eneste Arbejde ved Tavlen, som er udført i Udlandet; det øvrige Emaillearbejde, ligesom alt Metalarbejdet er udført i Hofjuvelerer *Michelsens* Etablissement under Ledelse af Billedhugger *Henriksen.* Broncerelieferne: de symbolske Figurer for Handel og Industri samt »Magasin du Nord«s gamle og nye Bygninger paa Kongens Nytorv er modellerede af Billedhugger *Mortensen* og støbte og ciselerede; paa det store Midterfelt af oxyderet Sølv findes indgraveret et Danmarkskort med Angivelse af alle Forretningens Filialer rundt om i Provinsbyerne. Foroven sés Kjøbenhavns Vaaben, udført af Guldsmed *Fleinert jun.,* forneden Aarhus' Vaaben, og rundt om mellem stiliserede Bikuber — Forretningens Varemærke — andre vigtige Byers Vaaben.

Hele Tavlen gjør et straalende pragtfuldt Indtryk og er udført med beundringsværdig Omhu og Dygtighed; her har fundet et lykkeligt Samarbejde Sted mellem mangeartede Kræfter paa Kunstens og Haandværkets Omraade.

* * *

Hvad enten man har Sympathi eller ikke med »den frie Udstilling«, saa maa man indrømme den det Frisind, som Tidsskriftet her er den taknemlig for: den har atter hævet Kunstindustrien til dens ligestillede Plads med Kunsten. For 50—60 Aar siden var det ganske almindeligt, at der paa Charlottenborg-Udstillingen fandtes kunstindustrielle Arbejder, ja der udsattes endogsaa kunstindustrielle Opgaver for den Neuhausenske Præmie; senere forsvandt denne priselige Skik, og Kunsten trak sig fornemt tilbage

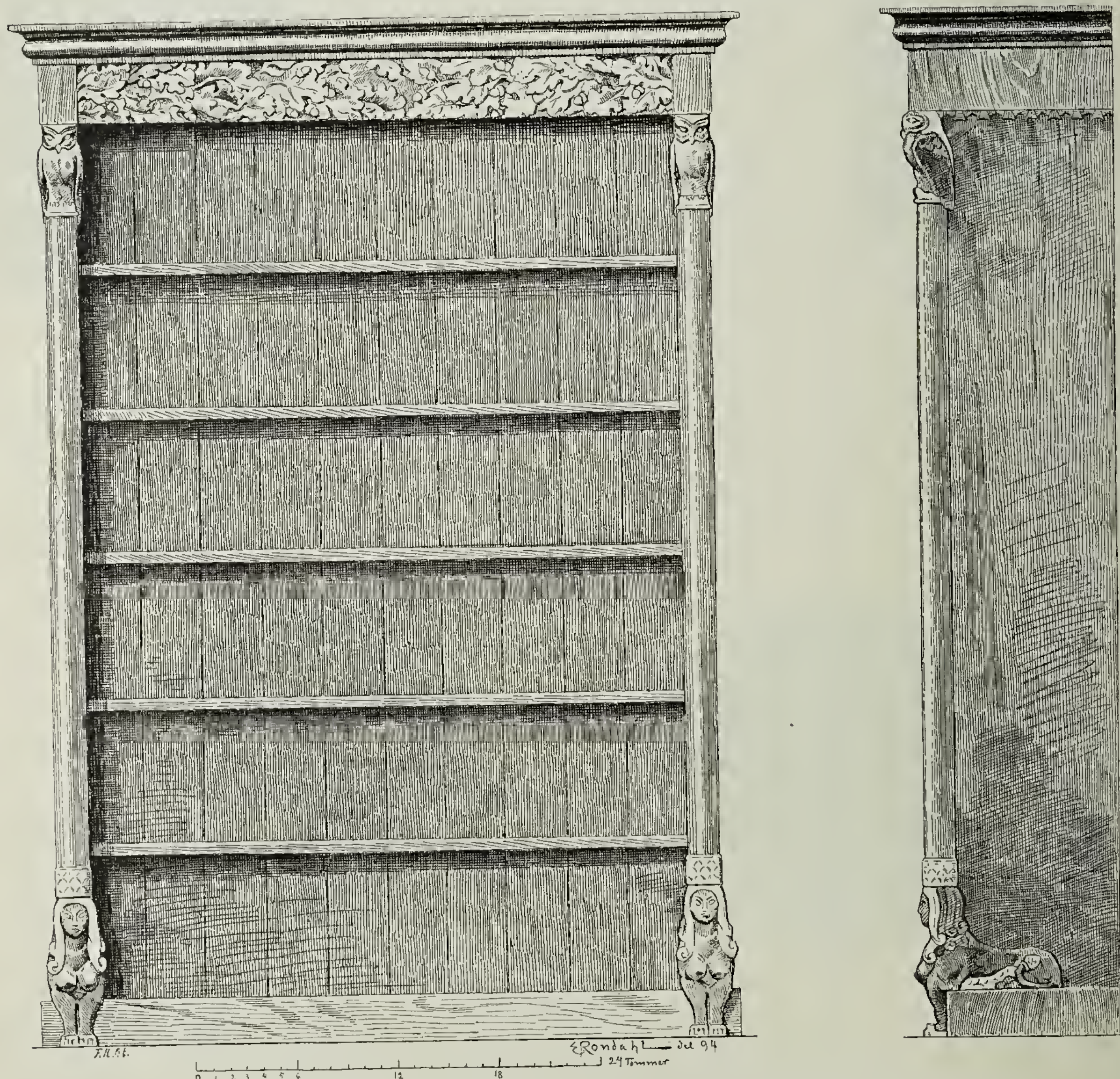

Fig. 61. Bogreol tilh. Fru A. Hannover (Joakim Skovgaard).

fra sin ældre Søster. Nu har den atter taget hende til Naade, og »en Barneseng, modelleret af Bissen og dekoreret af Hilker«, har fundet værdige Efterfølgere paa den frie Udstilling. Blandt Andet møder Maleren og Keramikeren *Joakim Skovgaard* med de to Møbler (Fig. 61 og 62), som her findes gjengivne.

Hvad der er det nye og efterlignelsesværdige ved disse Møbler, er ingenlunde deres Originalitet; fra Ægypten kjender vi den Skik at anvende stiliserede Løver til Løjbænke eller Sæder, og Anbringelsen af den vise Ugle og den gaadefulde Sfinx paa et Bogskab er ingenlunde nogen ny Symbolisering. Nej, det nye ligger i, at det er *Kunstneren selv*, som tildels egenhændigt har gjort Arbejdet. Vel at mærke *tildels;* han har

ikke gjort hele Arbejdet selv, men han har heller ikke, som de fleste andre komponerende Kunstnere, ladet sig nøje med en Tegning til at arbejde efter, han har selv udført Modellerne, og hvor det behøvedes, har han selv taget Jernet i Haand og skaaret et Stykke som Forbillede. Og da det ikke er første Gang, han har benyttet Haandværkere til lignende Formaal, er det lykkedes ham efterhaanden at opdrage et Par Arbejdere i Træ og Metal til fuldtud at forstaa hans Tankegang og arbejde i hans Aand; og for ret

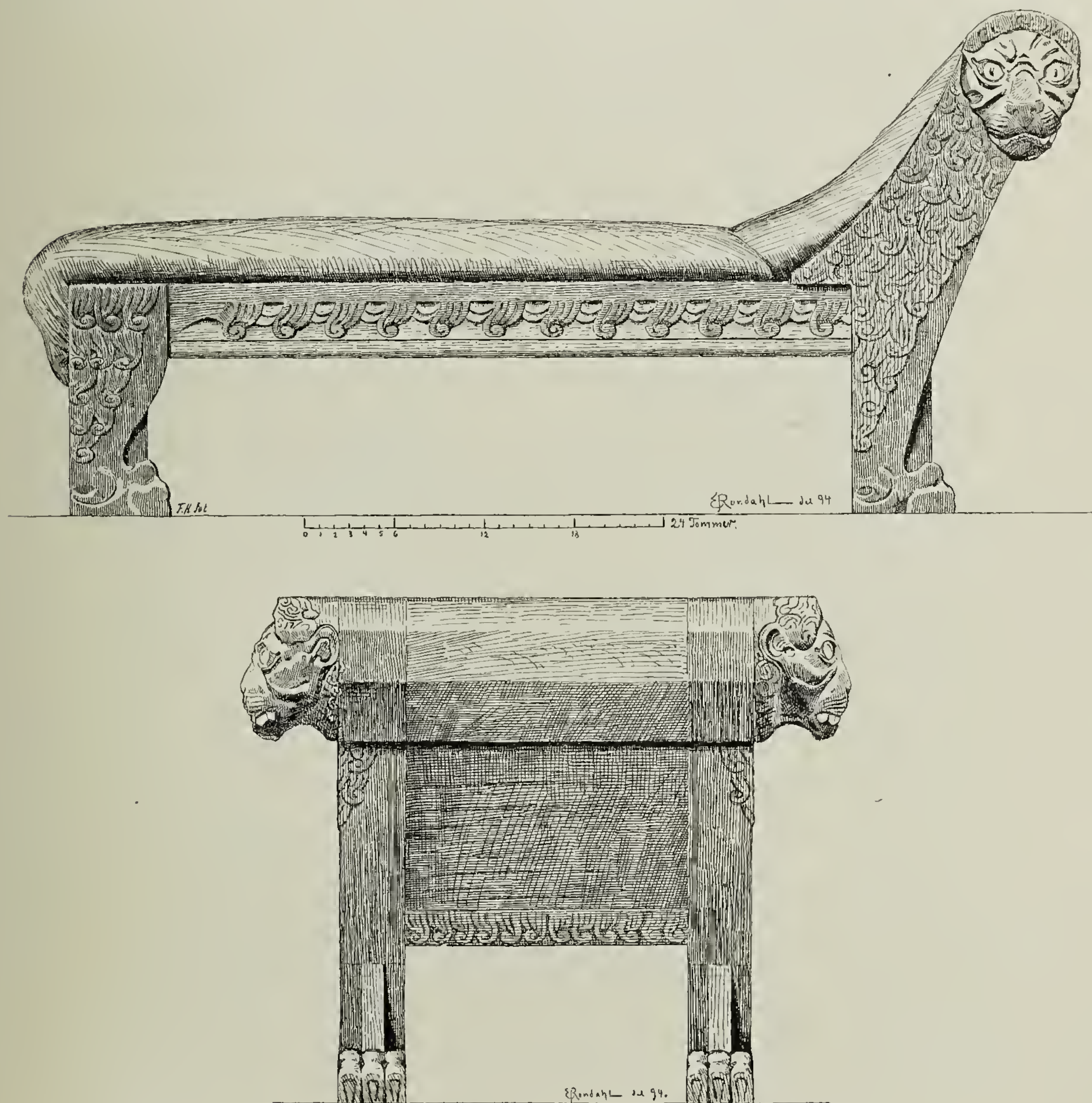

Fig. 62. Løjbænk tilh. Overretssagfører Zeuthen (Joakim Skovgaard).

at faa Overfladen og Snittet karakteristiske og levende, er det udelukkende Billedskærerens Jern og ikke hans Kniv, som er benyttede. Det er derfor, disse Møbler virker saa indtagende trods det meget barokke og sære, som findes hos dem. Karnissen over Bogskabet er alt andet end fin i Linien, og Egebladefrisen trænger til en Begrænsning forneden. Men — der er Liv og Humør i Figurerne, Anvendelsen af det gule Rav med den sorte Pupil til Løvens Øjne virker helt morsomt, og den diskrete Guldpaalægning ved Bogreolen fremhæver i høj Grad den dekorative Virkning. Kort sagt: der er Personlighed og Ejendommelighed tilstede, det vil sige *Stil.*

* * *

Ved Udgravningen af Grunden til det nye *Raadhus* har man fundet et helt Arsenal af de mest forskjelligartede Gjenstande, som i Aarenes Løb er sunkne tilbunds i den gamle Stadsgrav. Der er morsomme gammeldags Hatte og Hovedbeklædninger, Haarfletninger og Handsker, Klædningsstykker, Stumper af Vaaben og Seletøj, Laase og Nøgler, Gryder og Stegepander og alt muligt andet Husgeraad. Der er et Utal af Brudstykker af Porcellæner og Fajancer, Majolikaer og Glas, Ovnkakler, Salvekrukker og Lerlamper, et helt lille Museum i broget Blanding.

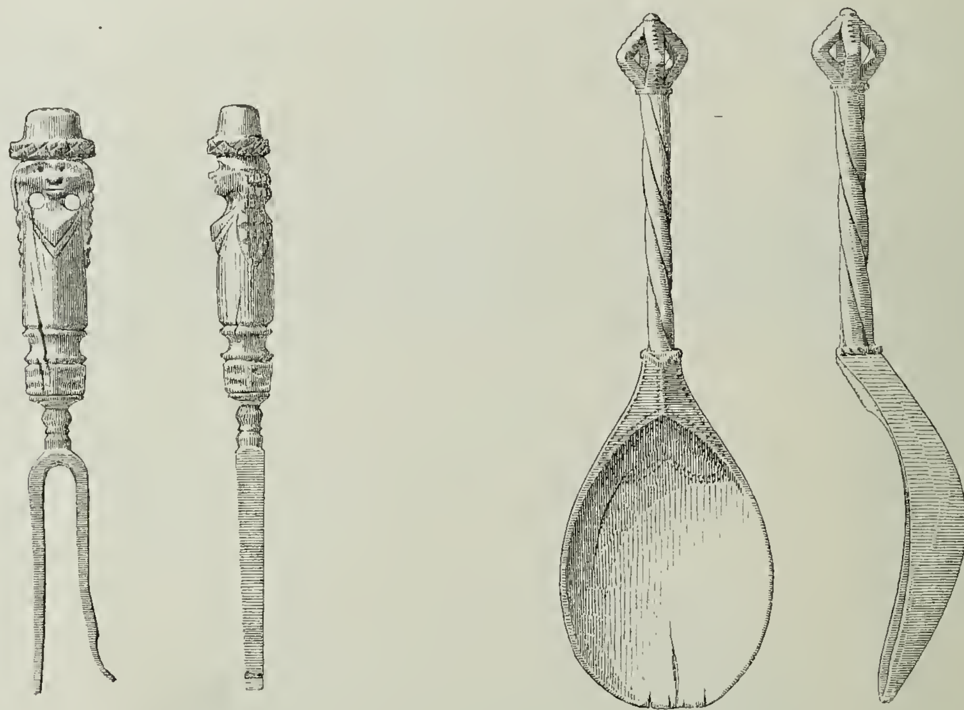

Fig. 63—64. Gaffel og Træske fra det nye Raadhus' Grund.

Meget gaaer naturligvis ind under Begrebet »gammelt Skrammel«, men paa enkelte Omraader har Fundene været saa rige, at man har kunnet danne hele Suiter, som derfor har kulturhistorisk Betydning. Dette gjælder fortrinsvis om en større Samling af Knive, Gafler og Skeer, skaarne og drejede i Metal, Ben, Horn eller Træ, ofte med ret elegante Former paa Skafterne; vi meddeler her et Par Prøver (Fig. 63 og 64), og man vil hurtig sé, at det er det fra vore Museer og Privatsamlinger kjendte kostbare Sølv-Husgeraad fra Renæssancetiden, som af mindre bemidlede Medborgere er benyttet som Forbillede for Efterligninger i billigere Materialier. Samlingen, som findes i »Dansk Folkemuseum«, fortjener Opmærksomhed ved de enkelte Stykkers Forskjelligartethed.

En Vugge.

Det er efterhaanden blevet en hel Række af vore Malere, der har forsøgt sig i Møbelkunsten. I denne Række, der synes at begynde med Abildgaard, er *Harald Slott-Møller* den sidst tilkomne, og det er hans fra den fri Udstilling kjendte Vugge, der her præsenteres i fire gode Gjengivelser for Tidsskriftets Læsere.

Det er det første Møbel, denne Kunstner har komponeret; forhaabentlig bliver det ikke det sidste. Thi denne Vugge aabenbarer saa originalt et dekorativt Talent, at det vilde være Synd og Skam, om det ikke oftere skulde blive taget i Anvendelse til lignende Arbejder. Kunsthaandværket — om det da ellers paa Dansk skal blive en Betegnelse for andet end de Unica, som et Par Kunstnere herhjemme lejlighedsvis har

Fig. 65. En Vugge. Skaaren i Træ af Harald Slott-Møller.

frembragt i Ler eller i Træ — kan selvfølgelig ikke begaa sig uden Kunstnernes Hjælp; der er jo endog de Skeptikere, der mener, at det overhovedet kun kan præsteres af Kunstnerne selv. Men hvorledes nu end Forholdet er, saa er det sikkert, at vore Haandværkere ikke er sig selv nok, hvis de vil kunne udføre noget, som skal have Krav paa og Ret til Navn af Kunsthaandværk. De større af vore Haandværkere gør da ogsaa til Stadighed Brug af kunstnerisk Medkraft. Men altfor ofte ydes denne af Arkitekter, hvor Malere eller Tegnere vilde være bedre paa deres Plads. Med al Respekt for vore Arkitekter er jo Flertallet af dem mere Akademikere end Kunstnere, mere indøvede i Formler end i Besiddelse af den skabende Fantasi, som i hvert Fald nogle enkelte af vore Malere

er saa lykkelige at eje, og som burde komme vort Kunsthaandværk til Gode paa en ganske anderledes bred Maade, end Tilfældet er.

Hvad Kunst og Haandværk i Forening kan udrette, kunde man se paa den fri Udstilling i de Møbler, til hvilke *Joakim Skovgaard* havde givet Tegningen, og som Billedskærere og Snedkere havde givet en fortræffelig Udførelse. Navnlig Bogreolen var mønsterværdigt forarbejdet og beviste, at det gode Haandværk kan frembringe noget

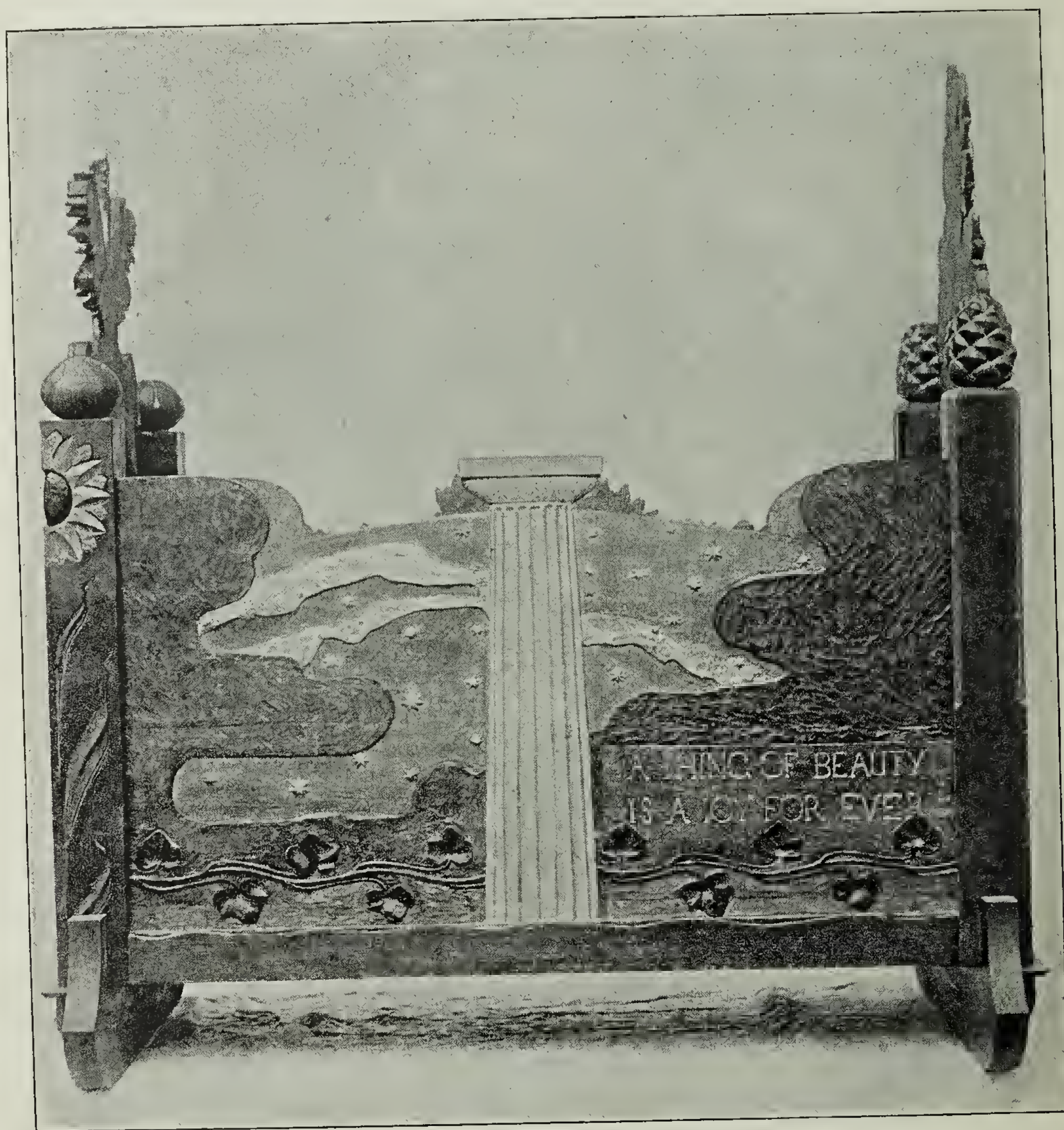

Fig. 66. Vuggens ene Længdeside.

sjældent og kosteligt selv af Motiver, der ganske vist i deres Udformning bar Præg af den store Kunstner, de skyldtes, men som maaske i sig selv var en Smule forbrugte og banale. Thi hverken i Sfinxerne paa Fodstykket eller Uglerne under Gesimsen var der meget af den sindbilledlige Opfindsomhed, der ellers er en af Skovgaards smukkeste kunstneriske Egenskaber.

I Henseende til saadan sindbilledlig Opfindsomhed lader Slott-Møllers Vugge intet tilbage at ønske, og det er deri, den har meget af sin fængslende Magt. I Modsætning til Skovgaards Møbler, om hvilke der har været mange Hænder, staaer Slott-Møllers Vugge helt og holdent for Kunstnerens egen Regning: han har ikke blot tegnet

den, men ogsaa snittet den og givet den Farve selv. Det sidste har han desværre maattet gøre altfor hastigt; der er i Strygningen slemt mange af den Slags Synder, som Malersvendene kalder »Helligdage«. Men derpaa vil der jo med Lethed kunne raades Bod senere. Hovedsagen er, at der i de beundringsværdigt friskt og karakterfuldt skaarne Panneauer, hvoraf Vuggen er sammensat, er et udmærket fast og sikkert formet Grundlag, paa hvilket der vil kunne males med al fornøden Omhu og Præcision, og Farven spiller

Fig. 67. Vuggens anden Længdeside.

for saa vidt en ikke ringe Rolle i Møblet, som det væsentlig er den, der skal holde sammen paa dets fire uensartede Kompositioner og skabe et dekorativt Hele ud deraf. Kunstneren har aabenbart ogsaa haft den rette Forstaaelse heraf, thi han har kun anvendt ganske faa Farver og anvendt de samme paa alle fire Sider.

Paa Fodenden (Fig. 68) ser man Solen staa op over det gyngende Hav og kaste sine gyldne Straaler gennem Skyerne, over hvilke troner en Hane, der højlydt forkynder den gryende Dag. *Dag-Daad* staaer der skrevet paa tværs derover med gamle gothiske Bogstaver. De andre Sider har hver for sig hedenske Skriftsprog og derover komponerede Fremstillinger, sindbilledliggørende de Fornuftens Ord, som den Fader, der

lavede Vuggen, taler til det Barn, hvis Leje den skal være. *A thing of beauty is a joy for ever* læses der paa den ene Side (Fig. 66), og man ser en enlig dorisk Søjle, hvis Fod omslynges af Vedbend — Kunstens og Evighedens Symboler — rejse sig mellem Skyer, gennem hvilke man skuer ud til Firmamentet med Udødelighedens gyldne Stjærneveje. Paa den modsatte Side (Fig. 67) staaer skrevet *Æren er det fagreste Træ i Skoven*, og højt over gamle, knudrede Træer knejser Ærens tusindaarige Stamme, hvis Krone løves med Blade af Guld. Og endelig er der Hovedgærdet, som dækkes udadtil af

Fig. 68. Vuggens Fodende.

Vinløv og store gyldne Druer og bærer Indskriften *Memento vivere,* og hvis Inderside skal bære den Blomsterkrans om Barnets Navn, som Tiden ikke tillod Kunstneren at faa malet inden Udstillingens Begyndelse. Under Vinstokken springer den (Livets) Kilde, der ses løbende nederst om Vuggen.

Man kan indvende mod dette Møbel, at der ikke er sørget tilstrækkelig kunstnerisk for Virkningen af dets Indersider; man kan maaske ogsaa indvende, at de mange kantede og skarpe Udskæringer kan være farlige for det skrøbelige Væsen, som Vuggen skal værne i dets første Aar. Muligvis er Bygningen af hele Møblet heller ikke uden Lyde. Men tagne enkeltvis er de fire Panneauer udmærket komponerede. Navnlig er den Side,

der priser Skønhedens evige Værd, overordentlig smuk saavel i Linjernes som i Farvernes Virkning. Den doriske Søjle, der lyser mod Stjærnehimlen og er saa fortrinlig skaaren og formet, giver denne Side en saare ædel Holdning. Andre udmærkede Enkeltheder er Ærens Træ, det gyngende Hav og den galende Hane, og kun de fire Stolper, der sammenholder de fire Panneauer, mangler — trods Solsikkerne paa de forreste — noget af den kunstneriske Behandling, som Træet ellers helt over har modtaget, og som har faaet det til at udtrykke saa kraftig en Stemning af lys Tro til Livet og Livets gode Magter.

E. H.

Mindre Meddelelser.

Bidragyderne til *det danske Kunstindustrimuseum* valgte paa et Møde den 27. April som deres 5 Repræsentanter i Museets Bestyrelse: Læge *N. H. Bay* (i Randers), Kunstsmed *Arthur Doberck*, Guldvarefabrikant *Bernh. Hertz*, Fabrikant *B. Hirschsprung* og Etatsraad *Philip Schou*. — Noget senere har Kjøbenhavns Kommune til sin Repræsentant i Bestyrelsen valgt Borgemester *L. Borup*, saaledes at Bestyrelsen nu er fuldtallig. Den bestaar af 18 Medlemmer, 5 valgte af Industriforeningen, 5 af Ny Carlsbergs Museums-Legat, 5 af Bidragyderne, 1 af Indenrigsministeriet, 1 af Kirke- og Undervisningsministeriet og 1 af Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse. — Museet vil fejre Indvielsen af sin nye Bygning ved Afholdelsen af en Udstilling, der skal omfatte: I. Danske kunstindustrielle Arbejder fra Slutningen af forrige Aarhundrede indtil 1850; II. Privatsamlinger af enhver Art Kunstindustri fra alle Tider og alle Lande, udstillede hver for sig, som Helhed, af vedkommende Ejer, og III. Et Udvalg af Museets egne Sager. Udstillingen skal staa aaben fra 15. Juli til 30. September d. A.

Foreningen *Fremtiden* har udsendt forste Hefte af et Værk: *Gamle kjøbenhavnske Huse og Gaarde*, der tegner til at blive smukt og godt, samtidig med at det er et Ord i rette Tid. Tegningerne ere af *Alfred Larsen* og Texten af *Erik Schiødte*. Det udkomne Hefte omfatter Kristianshavn og viser, hvor mærkelig rig denne Bydel endnu er paa interessante arkitektoniske Enkeltheder. Naar Værket en Gang foreligger færdigt, vil det være baade til Nytte og Fornøjelse. Alle Tegningerne ere forøvrigt ikke lige gode, nogle af dem ere forunderligt urolige.

Fra *F. R. Friis'* Haand foreligger 2det Hefte af »Bidrag til dansk Kunsthistorie« (jfr. Aarg. 1890, S. 164). Det indeholder Slutningen af Artiklen »Brandmajor Fuchs og Glaskammeret paa Rosenborg« samt »Kunstnerfamilien van Mander«, »Optegnelser om Kristiansborg Slots Brand 1794«, »Guldsmed Peter Kyhl og Naturselvtrykket«, en Artikel om Augsburg-Kunstneren Philippus Hainhofer samt Begyndelsen af en Artikel om Nykjøbing Slot. Artiklen om Guldsmed Kyhl oplyser, at den af denne i 1833 gjorte Opfindelse, der gik ud paa at aftrykke Naturgjenstande i Metalplader, 20 Aar efter fremkom som en ny Opfindelse af Direktøren for Statstrykkeriet i Wien *Alois Auer*, i hvilken Anledning der opstod en Polemik mellem denne og Professor *J. M. Thiele*, der holdt paa Kyhls Prioritet.

Bestyrelsen for *Kulturhistorisk Forening og Museum* i Lund har udsendt en Indbydelse til Subskription paa et fjerdingaarligt Tidsskrift *Kulturhistoriska Meddelanden*, der skulle oplyse, hvad der af svenske Museer gjöres for Bevaring af Landets kulturhistoriske Minder samt til Kunstindustriens Fremme. Tidsskriftet skal redigeres af Intendent *G. I.son Karlin*, der vil være godt bekjendt for nærværende Tidsskrifts Læsere fra de ikke ganske faa Artikler, han i Aarenes Lob har skrevet i det. Vi anbefale det nye Tidsskrift paa det Bedste.

Af *Meddelanden från Nationalmuseum* (i Stokholm) er i Aar udkommet Nr. 16 og 17. I det sidstnævnte Hefte gjöres der rede for de svenske Stats-Kunstsamlingers Tilvæxt og Forvaltning i 1893, medens det førstnævnte udelukkende meddeler en Del Aktstykker vedrörende det i saa mange Aar omdebatterede Spörgsmaal: Anbringelsen af Væggemalerier i Nationalmuseets Trappehus. I et Brev af 2. Februar 1894 har Kong Oscar nu fastslaaet de Æmner fra den svenske Historie, som her skulle males, samt overdraget Kunstnerne Friherre *G. O. Cederström* og *Carl Larsson* at udføre de nødvendige Kartoner, som, naar de ere godkjendte, skulle males direkte paa Muren.

Den saa bekjendte Direktør for South Kensington *Philip Cunliffe Owen*, der ifjor traadte tilbage fra denne Stilling, er i Marts afgaaet ved Døden i sit 66de Aar (s. Aarg. 1893, S. 147).

I de sidste Hefter af *Studio* har der været Rækker af Billeder, der vise de prisbelönnede Besvarelser af Bladets Prisopgaver. Bladets Maal med disse Opgaver er at fremme selvstændig kunstindustriel Sans paa praktisk Maade. Hovedrækken af de stillede Opgaver gaa ud paa at faa unge kunstneriske Kræfter til at gjöre Tegninger, som let kunne udføres i det paagjældende Materiale og ikke ere unødvendig kostbare; en anden Række henvender sig til dem, der arbejde som Dilettanter, o. s. v. Og Bladet har haft Glæde af Opgaverne, der væsentlig vende sig bort fra de gamle Stilarter. I April-Heftet meddeles det, at mange af de prisbelönnede Tegninger ere blevne solgte, og at flere af Præmietagerne have faaet Bestillinger. Bladet udtaler sin Glæde over at have bragt nye kunstneriske Kræfter i Forbindelse med Industrien.

I Marts-Heftet af *Studio* findes en Del broderede Bogbind fra saavel ældre som nyere Tid. Saadanne synes at have været almindelig brugte i England fra Henrik VII's Tid. Der er Exemplarer med baade Kjædesting, Gobelinssting, Kniplingssting, Perlesyning m. m., ikke at tale om, at Fru *Walter Crane* i den nyeste Tid har broderet et smukt lille Genrebillede, en erotisk Scene, paa Bindet af en Bog med Navnet »Flora's head«.

Til Tak for Festlighederne i Paris og Toulon ifjor (jfr. Aarg. 1893, S. 212) sende Ruslands Damer Frankrigs Damer et Album, der er skjönt illustreret med Akvareller. Dets Indbinding i gammel russisk Stil er overordentlig pragtfuld, det er et Kniplingsbroderi paa Fløjl og Guldbrokade udstyret med Perler og Ædelstene. Albummet indeholder omtr. 5000 russiske Damers egenhændige Underskrifter.

I den første Halvdel af April afholdtes der i et Lokale i Palais de l'industrie i Paris en interessant Udstilling af den afdøde Kunstner *P. V. Gallands* Arbejder og da navnlig dekorative Tegninger, der viste, at han maa henregnes til en af den nyere Tids mest fremragende Mænd paa den dekorative Kunsts Omraade. Den 19. og 20. April bortsolgtes hans efterladte Tegninger, af hvilke særlig hans Kompositioner og Studier i dekorativ Retning gik höjt. Fire Dörstykker, legende Börn, betaltes saaledes med 2070 Frcs., en Leda med 2050 Frcs. o. s. v.

Det franske Handelsministerium har til Medlemmer af Juryen for den Konkurrence, der er bleven aabnet angaaende nye Frimærker for Frankrig, i Februar udnævnt foruden selvfølgelig en Del Post- og Telegraf-Embedsmænd endnu følgende Kunstnere og Kunstkjendere: Bonnat, Chaplain, Dalou, Paul Dubois, Puvis de Chavannes, Roty og Roger Marx. Som man ser en Række berömte Navne.

Chron. d. arts Nr. 13 omtaler meget rosende en af *Charles Buls*, Borgemester i Bryssel, udgiven Bog »Esthétique des villes«, der gjör skarp Front imod de i Nutiden saa dominerende Bestræbelser paa at modernisere alle större Byer, saaledes at de blive berøvede deres fra Fortiden nedarvede Særpræg og alle blive lige aandløse og lige kjedelige. Idet han henvender sig til Arkitekterne, siger han bl. A.: »Siden Dhrr. ikke kunne løsrive dem fra visse traditionelle Former og skabe en absolut ny Stil, kunde de saa dog ikke, naar de skulle opføre en offentlig Bygning, istedenfor at gjennemblade Vignola ty til de fra Fortiden bevarede Rester af vedkommende Steds nationale Kunst og lade dem inspirere af de historiske Minder, der knytte sig til det. Samtidig bör de ogsaa respektere Byggestedets givne Former, selv om de ere uregelmæssige, og bruge dem til at frembringe noget malerisk«.

E. von Czihak bekræfter i en Artikel »Bemaltes Schmiedeeisen« i Kunstgewerbeblatt den tidligere af Direktor *Julius Lessing* fremsatte Anskuelse, at de fleste af Fortidens Smedearbejder have været malede. Det var et stort Arbejde at polere dem blanke; det blev oftere gjort i Renæssancetiden, men som Regel var det for kostbart, og da det sorte Jern ikke behagede, valgte man at male det. Lessing har vist dette for Gotikens og Renæssancens Vedkommende, Czihak har ogsaa fundet det for Tiden fra 1600 til 1800. Han har truffet Farverester paa en Række Gitre f. Ex. i den 1692 opførte Josefskirke i Grüssau (Schlesien), og som enestaaende i sin Art nævner han en med stærke Farver udstyret Smedejerns Ovn paa Slottet Röthelstein ved Admont i Steiermarken, af hvilken Bladet meddeler et Farvebillede.

Fra Löjtnant von Buddinges berömte Historie om Slaget ved Sehested er det jo noksom bekjendt, at Krigsfolk kunne være kejthaandede, hvad der dog sikkert er sjeldent i Virkeligheden. Naar *Lionardo da Vinci* i en af ham tegnet Slagscene lader nogle af de Kæmpende optræde med Sværdet i venstre Haand, er det mærkeligt at erfare, at han selv var kejthaandet og tegnede med den venstre Haand. Det gjör ogsaa den tyske Maler *Ad. Menzel*, saaledes som det oplyses i en lille Artikel »Rechts und Links in Natur und Kunst« af *Josef Langl* i Zeitschrift f. bild. Kunst.

KJOBENHAVNS VAABEN

i Stadens Privilegier af 24. Juni 1661.

Efter Originalen i Raadstuearkivet.

 Nielsen & Lydiche.

Om danske By- og Herredsvaaben.

Af A. Thiset.

(Fortsat.)

For Fuldstændigheds Skyld medfølger med nærværende Hefte en farvetrykt Gjengivelse af det *Kjøbenhavn* ved Byens Privilegier af 24. Juni 1661 givne Vaaben, saaledes som det er afbildet i Carl Bruuns Bog »Kjøbenhavn«. Tidsskriftets Læsere ville sikkert slutte sig til den Tak, som herfor skyldes saavel sidstnævnte Bogs Forlægger som dette Tidsskrifts Redaktion.

Forøvrigt ere de danske Byvaaben i den allernyeste Tid andetsteds gjorte til Gjenstand for Afbildning og Beskrivelse, nemlig af *Vilhelm Bergsøe* i hans *Danske Medailler og Jettons* i et særligt Afsnit S. 213 med Overskrift: »De danske Byvaabner og deres Forekomst paa Medailler og Jetons fra 1789—1891«. Først gives en Indledning, hvori det hedder: »Da Anbringelsen af Byvaabnerne er i stadig Stigning paa de nyere Medailler, hvortil de nu saa moderne »Haandværkerfester« særligt bidrage, og da Byvaabnerne i deres oprindelige Skikkelse ikke ere let tilgjængelige, har man anseet det for hensigtsmæssigt at afbilde dem efter Byernes Segl og, saavidt muligt, i nogenlunde uforvansket Skikkelse. Det maa nemlig vel erindres, at en stor Del af vore Byvaabner skrive sig fra ældre Tider, og at de oprindelige Sigiller for største Delen ere gaaede tabte. Ved Gravering af nye har vedkommende Signetstikker ikke taget det saa nøje med Udførelsen, men omdannet og »forbedret« efter eget Skjøn, hvorved flere af Byvaabnerne i Tidens Løb ere blevne aldeles forvrængede. Exempler herpaa findes i rigeligt Maal i den efterfølgende korte Beskrivelse, hvor der som Regel kun er taget Hensyn til Fremstillingen i Vaabnet, ikke til dets Detailler, der bestandigt vexle efter den Tid, hvori det er gjengivet. Da de danske Byvaabner i det Hele taget ere lidet kjendte og hyppigt kun tarveligt fremstillede, ville de efterfølgende Afbildninger kunne yde deres Nytte, saa vel for Samlere som for Medailleurer, der herved ville sættes istand til en nøjagtigere Udførelse af Byvaabnerne end den, der hidtil er bleven dem til Del«.

Med den Nøiagtighed, der skal kunne øses af de derpaa følgende Afbildninger og Beskrivelser, er det dog ikke stort bevendt. Alene den nysnævnte Indledning er vel tilstrækkelig til at vise, at den ellers saa begavede og lærde Forfatter her optræder som Veiviser paa Enemærker, hvor han selv er fremmed.

Hvad mon Professor *Bergsøe* egentlig veed om Byvaabnene »i deres oprindelige Skikkelse«, — fraregnet da de faa, der, som Kjøbenhavns, Christianshavns, Rønnes, for ikke at tale om Sorøs og Frederikshavns, i en forholdsvis ny Tid ere Byerne forundte af Landets Konger eller af Andre? Er Ribe Bysigil fra 1295 et »oprindeligt« Sigil, Rødbys fra forrige Aarhundrede derimod ikke? Ja, hvem veed, om det ikke lige er omvendt, Ribe har maaske havt et endnu ældre Sigil, Rødby derimod aldrig andet end det, Byen endnu bruger den Dag i Dag. Med Rette bemærker Professor B., at Byernes nuværende Sigiller for største Delen kun indeholder mere eller mindre »forbedrede«, det vil sige: forvrængede Fremstillinger af Byernes virkelige Vaaben; men hvor kan det saa være hensigtsmæssigt at gjengive disse forvrængede Sigiller? Og saa ere disse Afbildninger »i en nogenlunde uforvansket Skikkelse« endda saa langt fra at være heraldiske Mønstertegninger, at de end ikke ere de nogenlunde uforvanskede Gjengivelser af de virkelige Bysigiller, som de dog udgive sig for. Thi paa en eneste Undtagelse nær ere de blot et nyt Optryk af de i Traps Beskrivelse af Danmark benyttede Clicheer, der, som paavist, for den overveiende

Del kun ere uforsvarlig upaalidelige anden-tredie Haands Afbildninger af de »forbedrede« Bysigiller. Om dette sidste svæver formodentlig Professor B. i fuldstændig Uvidenhed, da han ikke synes at have anstillet ret mange Sammenligninger mellem »sine« Afbildninger og de virkelige Bysigiller, saaledes som Byerne nu føre dem; de gamle, altsaa lidt mere oprindelige, i Archiverne opbevarede Sigiller synes i hvert Fald totalt at ligge udenfor hans Undersøgelser. Eet kunde og burde han imidlertid have gjort — nemlig meddelt sine Læsere, at hans Afbildninger trods det smukkere Papir og, om man synes, den smukkere Sværte kun vare et nyt Optryk af de Trap'ske Afbildninger; men dette er forsømt. I de tilhørende Vaabenbeskrivelser glemmer deres Forfatter enten sit Løfte om kun at tage Hensyn til Fremstillingen i Vaabnet — ikke til dets Detailler, eller ogsaa er han saa fremmed for al Heraldik, at han slet ikke veed, hvad der hører med til Vaabenfremstillingen og hvad ikke. Ikke blot taler han om Skjoldenes Snørkler og Bugter, men han medtager endogsaa de i Sigillerne anbragte Tal, der antyde vedkommende Signets Tilblivelsesaar, skjøndt det dog ligger saa snublende nær, at disse Tal intetsomhelst have med selve Vaabnet at skaffe.

Visselig indeholde disse Beskrivelser i rigeligt Maal Exempler paa, i hvor høi Grad Byvaabnene ere blevne forvrængede, men da deres Forfatter mærkelig nok rent har glemt at udhæve de i dem indeholdte Feil — Beskrivelserne ere i den skjønneste Overensstemmelse med de forvrængede Afbildninger: Korsørs paa Siden liggende Vaaben kaldes f. Ex. et Andreaskors som fire Møllevinger indenfor en Skjoldramme (!), Ribe Vaabnets Løver »skride ud gjennem Glambullerne«, St. Catharina i Hjørrings Vaaben har »Ondskabens beseirede Fyrste« liggende for sine Fødder — vil Hr. Professorens Haab om den Nytte, hans Afbildninger og Beskrivelser ville yde, næppe gaae i Opfyldelse, hvorimod de sagtens kunne volde endnu mere Fortræd, end deres første Optryk hos Trap og i Danske Atlas alt har anstiftet. Det vilde være Uret at forbigaae med Taushed, at Hr. B. har Fortjenesten af at have gjort Sorøs nyeste Byvaaben bekjendt for videre Kredse; denne Afbildning er en virkelig original Gjengivelse af et oprindeligt Byvaaben, ovenikjøbet af en ganske original Oprindelse. Skade, at Frederikshavn ikke er kommen med!

Forøvrigt har man velvillig henledet min Opmærksomhed paa et Par Unøiagtigheder, som have indsneget sig i mine egne Beskrivelser af Byvaabnene, hvilke derfor herved rettes.

Aakirkebys Vaaben (forr. Aarg. S. 128) viser St. Johannes, holdende en Kalk, op af hvilken en (grøn) Slange bugter sig, hvormed sigtes til en gammel Legende. I Tegningen vil altsaa en ubetydelig Rettelse være at foretage ved Kalken.

Odense (forr. Aarg. S. 135). I Raadstuearchivet i Odense findes under en Laugsskraa fra det 15 Aarh. Aftryk af et Bysigil og et Bysecret. Medens det sidste kun viser Lilien, har Sigillet derimod alt denne anbragt under den skrævende Hellig-Knud, hvad der dog ikke kan rokke Lilien fra dens Værdighed som Byens egentlige Mærke.

Grenaas Vaaben (forr. Aarg. S. 157) kan ikke direkte bringes i Forbindelse med Byens Navn, der vel udledes af det oldnordiske Ord grind, men dette betyder ikke en Bro, men et Risgjerde.

* * *

Herredsvaabnene ere for over 200 Aar siden gaaede af Brug og have saaledes undgaaet lignende Forvanskninger og »Forbedringer«, som ere blevne Byvaabnene til Del. Da de ikke før ere blevne offentliggjorte, fritages Læseren for den trættende Paavisning af de i tidligere Afbildninger begaaede Feil. De allerfleste Herredsvaaben synes opstaaede ved Hyldingen 1584, dog kjendes, navnlig for Jyllands Vedkommende, enkelte, der efter de paagjældende Sigiller at dømme ligesom de fleste sønderjydske Herredssigiller maa føres tilbage til det 14.—15. Aarh. Vaabnene synes alle at være

antagne af vedkommende Beboere selv, og et tilsvarende Brev, som det Kong Christoffer af Bayern gav Ly Herred, kjendes ikke andetstedsfra; derimod haves et Kongebrev 1598 til Lehnsmanden i Øster Herred i Bleking Knud Grubbe, hvorved Herredets Beboere fratages Retten til at føre Herredssigil, da de have misbrugt dette til at besegle ubeføiede og oprørske Klagemaal. Til Herredsvaabnene er føiet nogle enkelte andre Landsdeles, Øer, Birker og Sognes, der have ført selvstændigt Mærke, skjøndt disse, ialtfald for Birkernes Vedkommende, nu kun kunne have historisk Betydning.

For Herrederne gjælder det samme som for de fleste Byer, at Vaaben-Farverne ere aldeles ubekjendte; de i Parenthes anførte Farver ere altsaa kun Forslag — intet andet.

Herreder i Sjælland.

Amager brugte 1648 et Sigil, visende en (hvid) Kirke med (rødt) Tag og et mindre Spir bærende en (Guld-) Krone i (i blaat Felt). Sigillet har Omskriften AMAGER. 1648 . LAND. (Jvf. Magleby.)

Under Hyldingen 1610 findes *Antvorskov Birks* Sigil, visende et Skjold, hvori et sammenvoxet AB under en Krone. Et andet, 1648 stukket og brugt Signet viser samme Mærke uden Skjold, men med et S anbragt inden i Bogstavet A.

Fig. 69. Amager.

Fig. 70. Arts H.

Fig. 71. Baarse H.

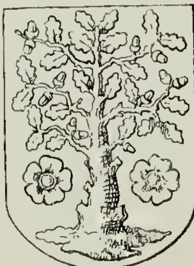
For *Arts* Herred kjendes to forskjellige Signeter begge med en (sort, rødbevæbnet) flakt Ørn (i Sølv-Felt); det første, der brugtes 1584 og 1610, har den udførlige Omskrift: ARS . HERRIT . SEIL . I . KALLVNDBORGELEN 84 . , vistnok for at forhindre en Forvexling med Aars Herred i Jylland; det andet har den samme, kun hvad Bogstaveringen angaaer lidt afvigende Omskrift, men uden Tallet 84, hvorimod et om Ørnens Hoveder anbragt 16—48 viser Signetets Tilblivelsesaar. Det ældste af disse Signeter har nærmest været Forbillede for den hosstaaende Tegning, der dog har maattet lempes efter Skjoldets Form; thi i Sigillerne staaer Ørnen uden Skjold og fylder altsaa et cirkelrundt Rum. Mærket er sagtens parlent (Ari el. Are = Ørn).

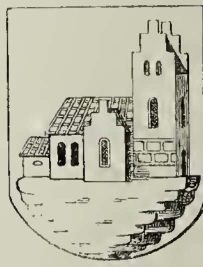
Baarse Herred benyttede 1584 og 1610 et, som Omskriften viser, det førstnævnte Aar graveret Signet, hvori en Mand i folderig Dragt, holdende en Nøgle i høire og en Bog i venstre Haand; begge de bevarede Aftryk ere dog temmelig utydelige. Et helt andet Mærke har Herredet i det lille ottekantede Sigil, som findes under Hyldingen 1648, nemlig en (rød, guldbevæbnet) Oxe paa (grøn) Jord (i Sølv-Felt). Ogsaa dette Mærke skal vel være parlent (bos = Oxe).

For *Bjeverskov* Herred haves hele 3 forskjellige Sigiller, hver med sin særskilte Fremstilling. Af det ældste Signet kjendes kun et temmelig utydeligt Aftryk fra 1584, visende en Bisp eller Abbed med Krumstav og Bog, ved Siden et S over et N — maaske antydende, at Figuren er St. Nicolaus, maaske, at Signetet er bekostet af en Herredsfoged

Søren Nielsen. Omskriften er BIEFVERSKOVFS HE, og det synes rimeligt, at Signetet stammer fra den katholske Tid. I et andet Signet, der, som Omskriften viser, er stukket 1610 og bruges dette Aar, sees derimod en til Herredets Navn svarende Fremstilling, nemlig en gaaende Bæver (sort med Guld-Hale) i en (grøn) Skov (Sølv-Felt). Til Hyldingen 1648 lod Herredet sig dog gjøre et tredie Signet, visende en voxende (grøn) Eg mellem to (røde) Roser (i Sølv-Felt). Begge de sidste Mærker ere her afbildede, thi mellem dem maatte vel Valget træffes, om Herredet paany vilde optage Mærke.

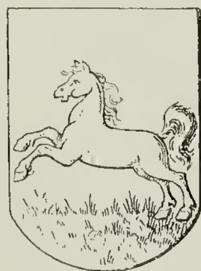

Fig. 72. Bjeverskov H.

Fig. 73. Bjeverskov H.

Fig. 74. Faxe H.

Faxe Herred førte 1584 og 1610 et vistnok fra den katholske Tid hidrørende Sigil, visende vor Frues kronede Billede med Christusbarnet paa Armen, paa den ene Side deraf et V, paa den anden et F, samt Omskriften: FAXE HERRIDT. Signetet har nøie svaret til det, som samtidig førtes af Tybjerg Herred (jvf. nedenfor). 1648 havde Herredet dog faaet sit selvstændige Mærke, nemlig en paa en (Sølv-) Klint opført (Sølv-) Kirke (i blaat Felt). Omskriften viser, at det paagjældende Signet først er stukket 1648.

Vester- og *Øster-Flakkebjerg* Herred udgjorde tidligere eet Herred, hvis ældste kjendte Sigil viser en springende Hingst (Sølv i Rødt); det bruges 1610. Et yngre, der er stukket 1648, har et helt andet Mærke, vistnok valgt af Hensyn til Herredets Navn.

Fig. 75. Flakkebjerg H.

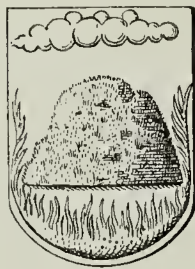
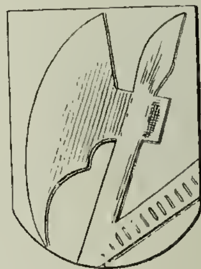

Fig. 76. Flakkebjerg H.

Fig. 77. Frederiksborg B.

Fig. 78. Gisselfeld B.

Det viser nemlig under (blaa) Skyer en (grøn) Høi over en (grøn) Græsmark (i Sølv-Felt). I Sigillet staaer i Rummet forneden mellem Høien og Græsmarken Bogstaverne C.N.B., vel sigtende til den Persons Navn, som har ladet Signetet stikke. Det ældste af disse Mærker er dog sikkert at foretrække, men da Herredet nu er delt i to, kunde de jo forøvrigt begge finde Anvendelse.

Frederiksborg Birk havde 1648 sit eget Signet, der efter et utydeligt Aftryk at dømme viser Frederiksborg Slots tre Spir (naturligfarvede i Sølv).

Ogsaa *Gisselfeld* Birk fra 1584 havde sit selvstændige Mærke, nemlig (i blaat Felt) en (Sølv-) Øxe som her afbildet. Omskriften viste, at det paagjældende Signet var fra 1574.

Hammer Herreds Mærke svarer, som det kunde forudsees, til Navnet; det er nemlig en kronet Hammer (Guld i Rødt). I Sigillet, der findes under Hyldingerne 1584, 1610 og 1648 og sagtens skriver sig fra det førstnævnte Aar, staaer der et H paa hver Side af Hammerens Skaft.

Holbo Herred synes først 1648 at have antaget et Herredsmærke; ialtfald kjendes ikke noget ældre Sigil end det 1648 stukne, som findes under Hyldingen fra dette Aar, og der er Aftrykket desto værre saa slet, at Mærket kun tildels er kjendeligt. Det viser

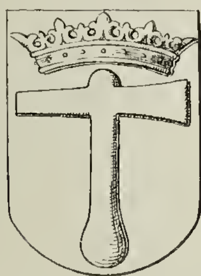

Fig. 79. Hammer H.

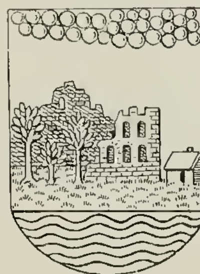

Fig. 80. Holbo H.

foroven (blaa) Skyer, forneden (blaa) Bølger, derimellem som det synes nogle forfaldne (røde) Mure og et Par (grønne) Træer (i Sølv-Felt); mon en Fremstilling af Søborg Slots Ruin?

Horns Herreds Mærke er selvfølgelig parlent, nemlig et (sort, Guld-beslaget) Jægerhorn (med blaa Snor og i Sølv-Felt). Signetet, der skriver sig fra det 16. Aarh., brugtes ved Hyldingerne 1584 og 1648.

Kregome Birk har sin selvstændige Hyldingsakt 1648, beseglet med et ottesidet Signet, der ikke synes at have været stort ældre. Mærket er en (Sølv-) Vandmølle (med rødt Tag og Hjul i blaat Felt).

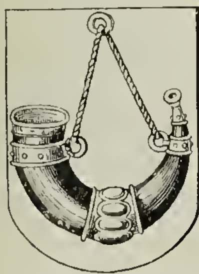

Fig. 81. Horns H.

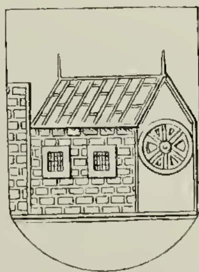

Fig. 82. Kregome Birk.

Fig. 83. Løve H.

Ogsaa *Kronborg* Birk har sin egen Hyldingsakt saa vel 1648 som 1655, men det forøvrigt smukt stukne Signet, der er udført 1648, viser kun et kronet C, hvori er anbragt et B. Hvis de to Herreder, som nu bærer Navnene Lynge-Frederiksborg og Lynge-Kronborg Herred, vilde antage Herreds-Mærke, laa det vel nærmest at optage de tilsvarende gamle Birke-Mærker, dog maatte det anbefales, at det sidstnævnte Herred bortkastede de to Bogstaver, som lige saa upraktiske for Nutids Retskrivning som uheraldiske, og kun som Mærke førte et Skjold med en Krone (Guld i Blaat).

Løve Herred har naturligvis en Løve i sit Mærke (blaa i Guld), men om dette, saaledes som Tilfældet er med det ganske lignende Vaaben for Ly Herred i Sønder-

jylland, skyldes et kongeligt Naadebrev, derom forlyder der intet. Det eneste Signet, som kjendes, anskaffede Herredet sig 1584; det brugtes endnu 1610 og 1648.

Store Magleby Sogn paa Amager havde sin selvstændige Hylding 1648 og 1655, vel i Egenskab af »Hollænderby«, en Egenskab, der ogsaa har sat sit Spor i Omskriften paa Sognets Signet, lydende GROTE MAGLEBY; forøvrigt viser Sigillet en Engel, der foran sig holder et Skjold med et Anker (Sølv i Blaat).

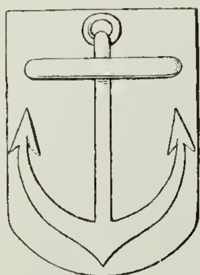

Fig. 84. Magleby.

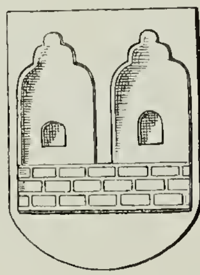

Fig. 85. Merløse H.

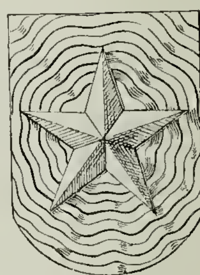

Fig. 86. Ods H.

Merløse Herreds Sigil, der synes at stamme fra det 16. Aarh., findes under Hyldingerne 1584 og 1648. Det viser »Tveie Merløse«s Tvillingtaarne, som de vel dengang saae ud (Sølv i Blaat og, om man vil: Muren forneden rød med Sølv-Fuger).

Ods Herred har havt to Sigiller. Det ældste, brugt 1610, viser en femoddet (Guld-) Stjerne, omgivet af (blaa) Bølger (i Sølv-Felt), saaledes som her er afbildet. 1648 anskaffede Herredet sig et andet Signet, der ogsaa indeholder den femoddede Stjerne, men denne er omgivet af en femkantet Ramme, der vel skal erstatte de manglende Bølger.

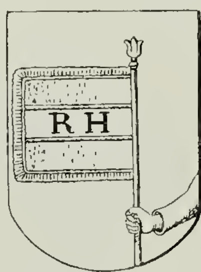

Fig. 87. Ramsø H.

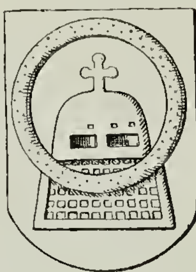

Fig. 88. Ringsted H.

Fig. 89. Skippinge H.

Ramsø Herreds Mærke kjendes kun fra et 1648 stukket og brugt Signet. Det er (i Sølv-Felt) en (blaaklædt) Arm, holdende en (rød) Fane med (Guld-) Fryndser, belagt med en (hvid) Stribe, bærende Bogstaverne R. H.

Medens *Ringsted* Herred 1610 brugte et Sigil, der i Midten kun viste Bogstaverne R. A. med en Krone over, havde det derimod 1648 faaet et nyt Sigil, der synes at vise St. Bentskirkes Kuppel bag en Ring (Guld i Blaat). Af Omskriften læses . . . . LLVM. NOMARCHIAE. RINGO.

Det hosstaaende Mærke med et (naturligfarvet) Skib med (røde) Vimpler i Sølv-Felt (blaa Bølger) er naturligvis *Skippinge* Herreds. Det tilsvarende Sigil findes under Hyldingerne 1610 og 1648 og har Omskriften: SKIPPINGS . HERRITZ . INDSEGEL . I . KALVNDBORGEL.

Sigillet for *Slagelse* Herred skriver sig fra 1610 og findes under Hyldingerne fra dette Aar og fra 1655. Det viser et lille eenmastet, af to Mænd roet Fartøi (Sølv i blaat Felt), ledsaget af to (Guld-) Stjerner.

Mærket for *Smørum* Herred er et af fire (Sølv-) Roser omsat (Guld-) Kors bærende en (Guld-) Krone (i rødt Felt). Mærket er næppe ældre end 1648. Sigillet findes under Hyldingerne 1648 og 1655.

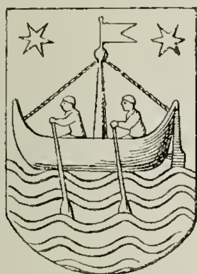

Fig. 90. Slagelse H.

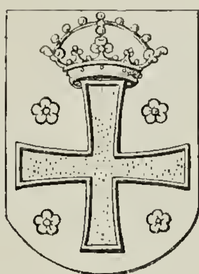

Fig. 91. Smørum H.

Fig. 92. Sokkelund H.

Sokkelund Herred anskaffede sig sit Signet, det eneste, hvoraf Aftryk kjendes, til Hyldingen 1648. Det viser tre (grønne) voxende Træer i (Guld-) Felt, et Mærke, der sagtens er valgt paa Grund af Herredets Navn.

Sorø Birk havde selvstændigt Sigil 1648, men det viste kun et kronet S foruden den tilhørende Omskrift.

Stevns Herreds Sigil 1584 viste en staaende Helgen, der, som Bogstaverne S. L. ved hans Side og den ved hans Hoved anbragte Rist vise, skal være den hellige Laurentius. Den hosstaaende Vaabenafbildning indeholder derimod den Fremstilling, som

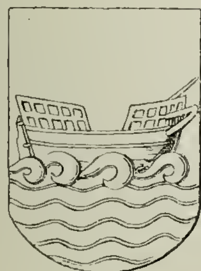

Fig. 93. Stevns H.

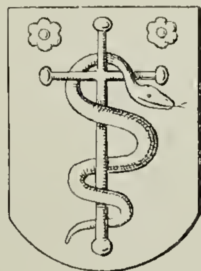

Fig. 94. Sømme H.

Fig. 95. Tudse H.

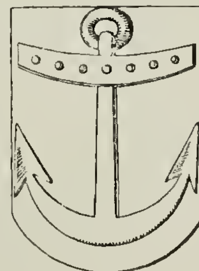

Fig. 96. Tune H.

findes i Herredets Sigil fra 1610 og 1648, nemlig (i Sølv-Felt) et i en (blaa) Brænding rullende (sort) Vrag.

Sømme Herreds Mærke kjendes kun fra Sigillet under Hyldingen 1648. Det er en om et (sort) Kors sig bugtende (blaa) Slange, ledsaget foroven af to (røde) Roser (i Sølv-Felt). I det ovale Sigil sees desuden Aarstallet 1648, fordelt paa hver Side af Korset.

Tudse Herreds Sigil, som findes under Hyldingerne 1584, 1648 og 1655, har til Mærke tre (grønne) Tudser (en forov,en, to forneden i Sølv-Felt).

Tune Herreds 1648 graverede Signet viser et (Sølv-) Anker (i blaat Felt). Foruden Omskriften: TVNE HERRETS SIGILL ANNO 1648 har Signetet en paa begge Sider af Ankerstokken anbragt længere Indskrift i tre Linier, der dog i det under Hyldingen 1648 bevarede Aftryk er ulæselig.

Som alt under Faxe Herred berørt, førte dette og *Tybjerg* Herred 1580 og 1610 ganske samme Mærke, nemlig et kronet Marie-Billede (i blaa og røde Klæder) med Christus-Barnet (i Guld-Felt). I Sigillet staaer paa Figurens ene Side et V, paa den anden et F. 1648 og 1655 førte Herredet et andet, førstnævnte Aar stukket Signet, der dog indenfor Omskriften kun har Bogstaverne T B sammenknyttede til hinanden.

Ogsaa *Tølløse* Birk førte Jomfru Marie med Christus-Barnet, men kun i Brystbillede og i en (Guld-) Straaleglorie (rødklædt med blaat Hovedklæde i et blaat Felt).

Fig. 97. Tybjerg H.

Fig. 98. Tølløse Birk.

Fig. 99. Voldborg H.

Fig. 100. Ølstykke H.

Voldborg Herred førte 1610 en gaaende Helgeninde (blaaklædt i Sølv) med Stav og Krumstav, i hvem man strax vil kjende den hellige Valborg, saa meget mere som i vedkommende Sigil et S og et V er anbragt ved Figurens Sider. Formodentlig var det tilhørende Signet tabt 1648, thi da anskaffede Herredet et nyt, der imidlertid kun viser et Bomærke, der synes dannet af Bogstaverne I N S, derom Aarstallet 1648; Omskriften er VOLDBORRIGS HERRIDTS SIGNET.

Ølstykke Herreds Sigil 1648 og 1655 viser en kronet (Sølv-) Fisk mellem to (Sølv-) Roser (i blaat Felt).

Samsø, Møen og Bornholm.

Under Hyldingerne 1584, 1610 og 1648 findes *Samsøs* Sigil, der viser to krydslagte Aarer (Sølv i Blaat). Det har Omskriften SAMSØ HERRIT SEN 1584.

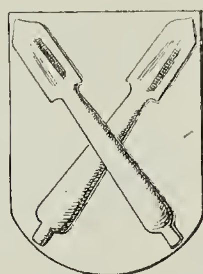

Fig. 101. Samsø.

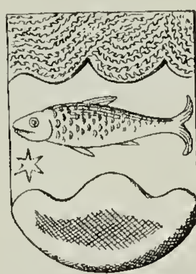

Fig. 102. Møen.

Fig. 103. Nørre H. (Bornh.).

Møens Sigil synes at stamme fra det 15. Aarh.; Aftryk findes under Hyldingerne 1584 og 1648; Omskriften er SIGELLVM . TERRE . MEONNE . Mærket er en (i blaat Vand) mellem (grønne) Banker svømmende (Sølv-) Fisk ledsaget af en (Guld-) Stjerne.

For *Nørre* Herred paa *Bornholm* haves Aftryk fra 1584, 1610 og 1648 af et 1584 stukket Signet, der aabenbart hidrører fra samme Signetstikker, som nævnte Aar har forfærdiget Signeter for de fleste bornholmske Kjøbstæder. Det viser en i et Skjold staaende (hvidklædt) Bisp med (Guld-) Krumstav i den ene og et (Guld-) Anker i den anden Haand (i rødt Felt). I Sigillet findes i selve Skjoldet ved Siden af Figuren anbragt Bog-

staverne S. C. til Bekræftelse af, at Figuren er St. Clement. Forøvrigt har Sigillet Indskriften: S. NORHERIDS IN INSVLA BORNHOLM.

En anden Mester skyldes sikkert det Sigil, som *Sønder* Herred anskaffede til Hyldingen 1584, men det viser kun i Midten Bogstaverne S H mellem et »8« og et »4«. Noget egentligt heraldisk Mærke for Herredet kjendes ikke. I Analogi med Øster Herreds nedennævnte Vaaben kunde bruges en Nøgle og et Sværd krydslagt over en Abbedstav (Guld i Blaat), thi Herredet bestaaer for en stor Del af Sognene Pedersker, Povlsker og Bodelsker.

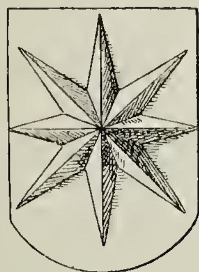

Fig. 104. Vester H. (Bornh.).

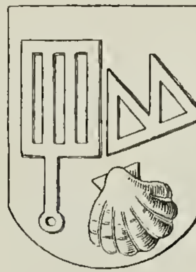

Fig. 105. Øster H. (Bornh.).

Vester Herreds Sigil under Hyldingerne 1584, 1610, 1648 og 1655 viser en otteoddet (Sølv-) Stjerne (i blaat Felt) mellem Tallene 8 og 4, der angive Signetets Tilblivelsesaar 1584.

Øster Herred førte 1584 og 1610 et Sigil, der foruden Omskriften ØSTER HERED PAA BORNHOLM viser en Rist, en Ibskal og en tredie Figur, noget lignende et M og sikkert et Symbol for Jomfru Marie (alt Guld i rødt Felt), thi Risten er St. Laurentius' Symbol og Ibskallen St. Jacobs, og Herredet bestaaer netop af de tre Sogne Larsker, Ibsker og Øster Marie. 1655 betjener Herredet sig da ogsaa af et nyt Signet, der viser selve de tre Helgen-Billeder; St. Laurentius med Risten ovenover et stort Skjold, hvori Jomfru Marie med Christus-Barnet atter over et mindre Skjold, hvori St. Jacob; dog kan dette Sigil neppe nok opfattes som et Herredssigil, da det har Omskriften: ECLES. LAVRENTII. ECLES. MARIA. ET. S. IACOBI.

Laaland og Falster.

Fuglse Herreds Sigil haves under Hyldingen 1584. Mærket, en (rødbevæbnet Sølv-) Pelikan (i blaat Felt), er sagtens valgt af Hensyn til Herredets Navn. Sigillet har forøvrigt Omskriften: S FOGELS HERRIT I LAALAND.

Fig. 106. Fuglse H.

Fig. 107. Musse H.

Ogsaa *Musse* Herreds Sigil — under Hyldingerne 1584 og 1655 — har et Slags parlent Mærke, nemlig (i Sølv-Felt) en Mose (grønne Planter, blaa Bølger), hvori springer en (rød) Hare. Sigillets Indskrift er nemlig: MOSSE HERRITS INSEGL LOLAND, og denne Skrivemaade af Herredets Navn var fordum hyppigst.

For *Nørre* Herred kjendes Aftryk af tre forskjellige Signeter. Det ældste, brugt 1584, har Omskriften S. NØRRE HERRIT LAALAND og viser en Bonde med en Hjulplov; det næste fra 1610 har Omskriften NØR HERIDT I LALAND 1610 og samme Fremstilling, kun at Ploven, som hosstaaende Afbildning viser, er forspændt med to Heste (sorte Heste, rød Plov, blaaklædt Bonde med sort Hat, grønt Græs, blaa Skyer, Sølv-Felt). Det samme Mærke, dog uden Skyer, Jord og Græs, gjentages i det tredie Signet fra 1655, der har dette Aarstal anbragt over Ploven og Omskriften NØRRE HERREDT. I. LALAND.

Fig. 108. Nørre H. (Laaland).

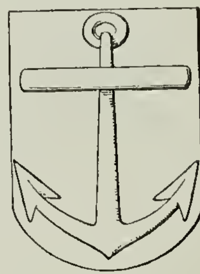

Fig. 109. Stokkemarke Sogn.

Stokkemarke Sogn havde i sin Tid et gammelt Signet, der bar Indskriften STOCHEMARCKE SONGS INSEGLE 1556. I Midten sees en i en Portal siddende Helgen, der skraa over Skjødet synes at holde et Anker med nedvendt Ring (St. Clement), dog maa det bemærkes, at det eneste kjendte Aftryk — under Hyldingen 1655 — er meget utydeligt. 1648 førte Stokkemarke-Ravnsborg Birkething kun Ankeret som her afbildet (Guld i Blaat). I Aftrykket kan Omskriften ikke læses, men ved Ankerets Stok læses: S. KLEMENT og under Ankeret Bogstaverne C. L.

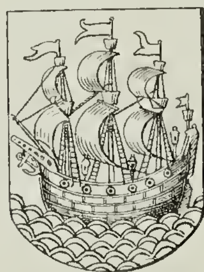

Fig. 110. Sønder H. (Laaland).

Fig. 111. Nørre H. (Falster).

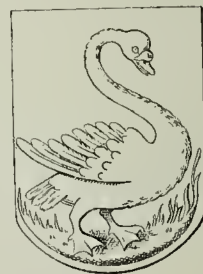

Fig. 112. Sønder H. (Falster).

Sønder Herreds Sigil, der findes under Hyldingerne 1610, 1648 og 1665, viser et Orlogsskib for fulde Seil (Sølv i Blaat). Det synes, at det tilhørende Signet skriver sig fra samme Mester, som har stukket det samtidige Signet for Laalands Nørre Herred.

De to Falster'ske Herreder førte 1584 og 1610 store Sigiller, begge vistnok hidrørende fra een og samme Signetstikker og maaske endel ældre end 1584. *Nørre* Herreds Sigil, der endnu er i Brug 1648 og 1655, viser en i en (grøn) Eng gaaende (rød) Hjort (i Sølv-Felt). *Sønder* Herred har derimod en gaaende (rødbevæbnet Sølv) Svane (i blaat Felt), og denne Fremstilling gjenfindes i et nyere Sigil, som Herredet brugte 1648 og 1655.

Herreder paa Fyen.

Aasum Herreds Sigil kjendes fra Hyldingerne 1648 og 1655. Det har Omskriften ASVM HERREDT ANNO DNI 1648 og viser (i blaat Felt) et (hvidt) Hus ved en (rød) Bro over (Sølv-) Bølger, hvorover flyver under (hvide) Skyer to (hvide) Fugle beskinnede af (Guld-) Solstraaler. Herredet førte alt Sigil 1584, men Aftrykket er utydeligt.

Baag Herred besad 1610 et smukt graveret Signet, der havde Omskriften INSIGNIVM. PROVINCIÆ. BOGHERRET. 1610; i Midten sees et Skjold med et voxende Bøgetræ (grønt i Guld). Vaabnet er aabenbart parlent.

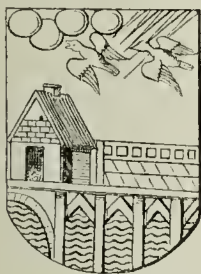
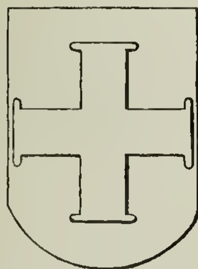

Fig. 113. Aasum H.

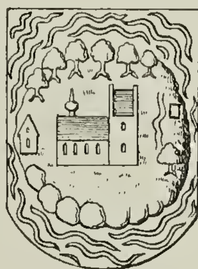

Fig. 114. Baag H.

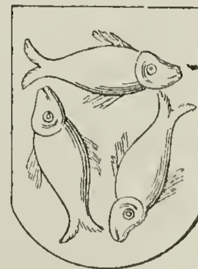

Fig. 115. Bjerre H.

Fig. 116. Bjerre H.

To helt forskjellige Mærker kjendes fra *Bjerre* Herred. Det første: syv (grønne Høje (Bjærge i Sølv-Felt) findes i et 1584 og 1610 brugt Signet med Omskriften BIERRE. HERRIDT. ANNO. DOMINI 1584, og er sagtens valgt af Hensyn til Herredets Navn. Det andet Mærke føres i de senere Hyldinger; det viser et Skjold, hvori en over (Sølv-) Bølger svømmende (rødbevæbnet Sølv-) Svane mellem (grønne) Smaaholme og en (Guld-) Kornager (i blaat Felt). Sigillets Omskrift er BIERÆ HERIDTZ SECRETVM 1610; desuden staaer over Skjoldet Bogstaverne N. H. og under Skjoldet et S., vel vedkommende Herredsfogeds Navn.

Fig. 117. Gudme H.

Fig. 118. Hindsholm H.

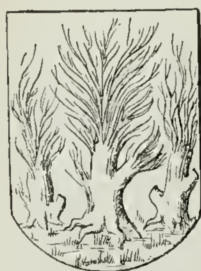

Fig. 119. Hindsholm H.

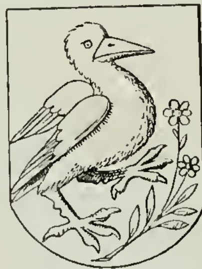
Gudme Herreds Sigil, der findes under Hyldingerne 1610 og 1655, viser et (Guld-) Kors i (blaat) Skjold med Omskriften GVDME HERRITZ INSEGEL 1584.

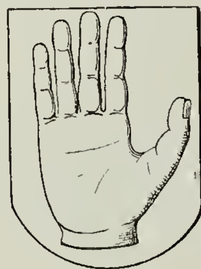
Hindsholm havde 1610 et lille Sigil, hvori saaes en af (blaa) Bølger omflydt Holm med nogle Træer, et Hus, en Kirke, steile Skrænter o. s. v. (jvf. Afbildningen, alt naturligfarvet). Omskriften lød HINS HOLMS HERRITZ SEGL 1584. Fra et heraldisk Synspunkt er det Mærke, som Hindsholm førte 1648 og 1655, mere tiltalende, nemlig tre i en Kreds svømmende (Sølv-) Fisk (i blaat Felt). I Sigillet staaer dette Mærke i et Skjold, der foroven viser Bogstaverne H. K. Omskriften er HINDTZHOLMS SEIGEL ANNO 1648.

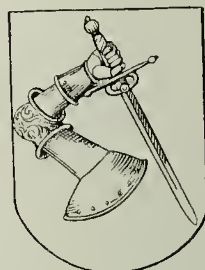
Lunde Herred bruger 1584 og 1610 et fra førstnævnte Aar hidrørende Sigil, der viser et parlent Vaaben, nemlig: en Lund af tre (grønne) Træer, nærmest lignende Piletræer (i Sølv-Felt). 1655 bruger Herredet et lille firkantet, samme Aar graveret Signet, hvori sees en naturtro Fremstilling af et helt Skovparti af forskjellige Løvtræer og Buske.

Odense Herreds Mærke, en (sort) Krage over en (grøn) Kvist med (røde) Blomster (i Sølv-Felt), gjenfindes omtrent eens i de to Sigiller for dette Herred, som kjendes, og hvoraf det ene bruges 1584 og 1610, men det andet 1655.

Fig. 120. Lunde H.

Fig. 121. Odense H.

Fig. 122. Salling H.

Fig. 123. Salling H.

For *Salling* Herred haves to meget forskjellige Mærker, hvoraf det ældste, som bruges 1610, viser et Skjold, hvori sees en aaben (rød) Haand (i Sølv-Felt); det andet, som findes under Hyldingen 1648 og har Omskriften: SALING. HERRITS. SEGL. ANNO. 1648., har (i blaat Felt) en væbnet Arm svingende et Sværd (Sølv).

De to ældse Mærker fra *Skam* Herred er det desto værre ikke lykkedes at tyde; det første, fra 1584, fordi det bevarede Aftryk er saa slet, at Bestemmelsen Mærket — maaske en over nogle Huse fremragende Skampæl (?) — bliver usikker, det andet, der er graveret og brugt 1610, er vel tydeligt, men de to krydslagte Redskaber deri (jvf.

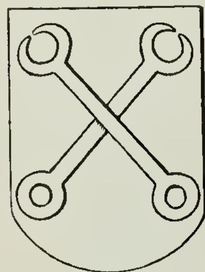

Fig. 124. Skam H.

Fig. 125. Skam H.

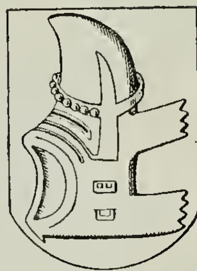

Fig. 126. Skovby H.

Fig. 127. Sunds H.

Afbildningen — Guld i Blaat) ere ialtfald Forfatteren ganske ubekjendte. Heldigvis har Herredet 1648 faaet nyt, fint graveret Signet, hvoraf et smukt Aftryk er bevaret; det viser en (grøn) Stilk med tre Blade og to (røde) Blomster (i Guld-Felt).

Skovby Herred anskaffede 1584 et smukt graveret Sigil, der viser Herredets Mærke: en stilfuld (Guld-) Træsko (i rødt Felt) anbragt imellem Aarets Tal. Da Omskriften lyder: SKOBY. HERRITS. SEIGL, har man vel i sin Tid ment at vælge et parlent Vaabenmærke.

Sunds Herreds Mærke minder meget om Byen Assens' Vaaben. Det er nemlig Gudslammet med Korsfanen (Sølv i Blaat, rødt Kors). Sigillet findes under Hyldingerne 1610 og 1615.

Vends Herred havde 1610 et meget smukt udarbeidet Sigil, der imidlertid kun viste Bogstavet W i et Skjold med Omskriften VENSHERRET 1610; men 1648 og 1655

førtes en med (grønne) Siv bevoxet (Sølv-) Sø, hvori svømmer en (rødbevæbnet Sølv-) Svane, holdende en Guld-Ring i Næbet (alt i blaat Felt).

Vinding Herred har til forskjellig Tid ført forskjellige Sigiller, men med samme Mærke. Det første skriver sig fra 1584 og brugtes endnu 1610, det har en (sort) Plov (i Sølv-Felt) som her afbildet. I det andet nyere er Ploven mere detailleret i Fremstillingen. Dette sidste har Omskriften: WINDING HERRITS SEGL 1631. Ploven staaer i et Skjold, hvorover Bogstaverne A. I.

Fig. 128. Vends H.

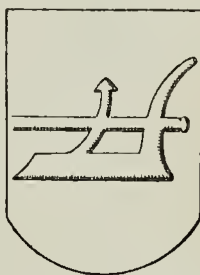

Fig. 129. Vinding H.

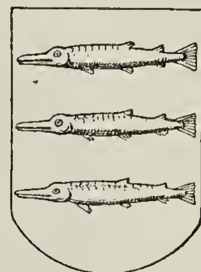

Fig. 130. Taasinge.

For *Feiø* og *Fæmø* brugtes 1648 et, som det synes, meget ærværdigt Sigil, hvoraf dog kun haves et yderst utydeligt Aftryk. Mærket synes at være en menneskelig Skikkelse, som holder den venstre Haand i Siden og med den høire omfatter en Plante.

Taasinges Beboere lode sig 1584 til Hyldingen stikke et Signet, visende en Rosenkrands, hvori Bogstavet T; Omskriften er: TØSING SINGNETE 84; men 1610 havde Øen faaet et nyt pynteligt Signet med Omskriften: INSVLÆ TOSSINGENSIS SIGILLVM 1610; her er Mærket et (blaat) Skjold, hvori sees tre langnæbede (Sølv-) Fisk over hverandre.

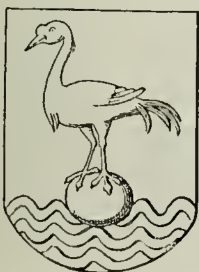

Fig. 131. Nørre H. (Langeland).

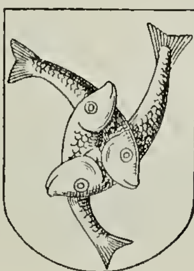

Fig. 132. Sønder H. (Langland).

Fig. 133. Sønder H. (Langeland).

Mærket for *Langelands Nørre* Herred sees i et Sigil, som bruges 1610. Det er en paa en (rød) Sten staaende (rødbevæbnet Sølv-) Trane (i blaat Felt). I Sigillet staaer paa begge Sider af Tranens Ben Aarstallet 15—84. I et 1648 og 1655 benyttet Signet staaer Tranen paa Jorden og løfter Stenen i venstre Klo — det i Heraldiken velkjendte Symbol for Aarvaagenhed. Det sidstnævnte Sigil bærer intet Aarstal; Omskriften er som i det førstnævnte: NORE HERET LANGELAND, men hvorfor just Tranen er valgt som Mærke, antydes af det ved dens Hals anbragte Ord: TRANKER. — Ogsaa for *Sønder* Herred kjendes to forskjellige Sigiller, men hver med sit Mærke, nemlig 1610: tre i hverandre slyngede (Sølv-) Sild (i blaat Felt), men 1648 og 1655: en Fisker i sin Seilbaad (naturligfarvet over blaa Bølger i Sølv-Felt). Det sidste Sigil har følgende pompeuse Omskrift: LANGLANDIA DANORVM SØNDER HERIT.

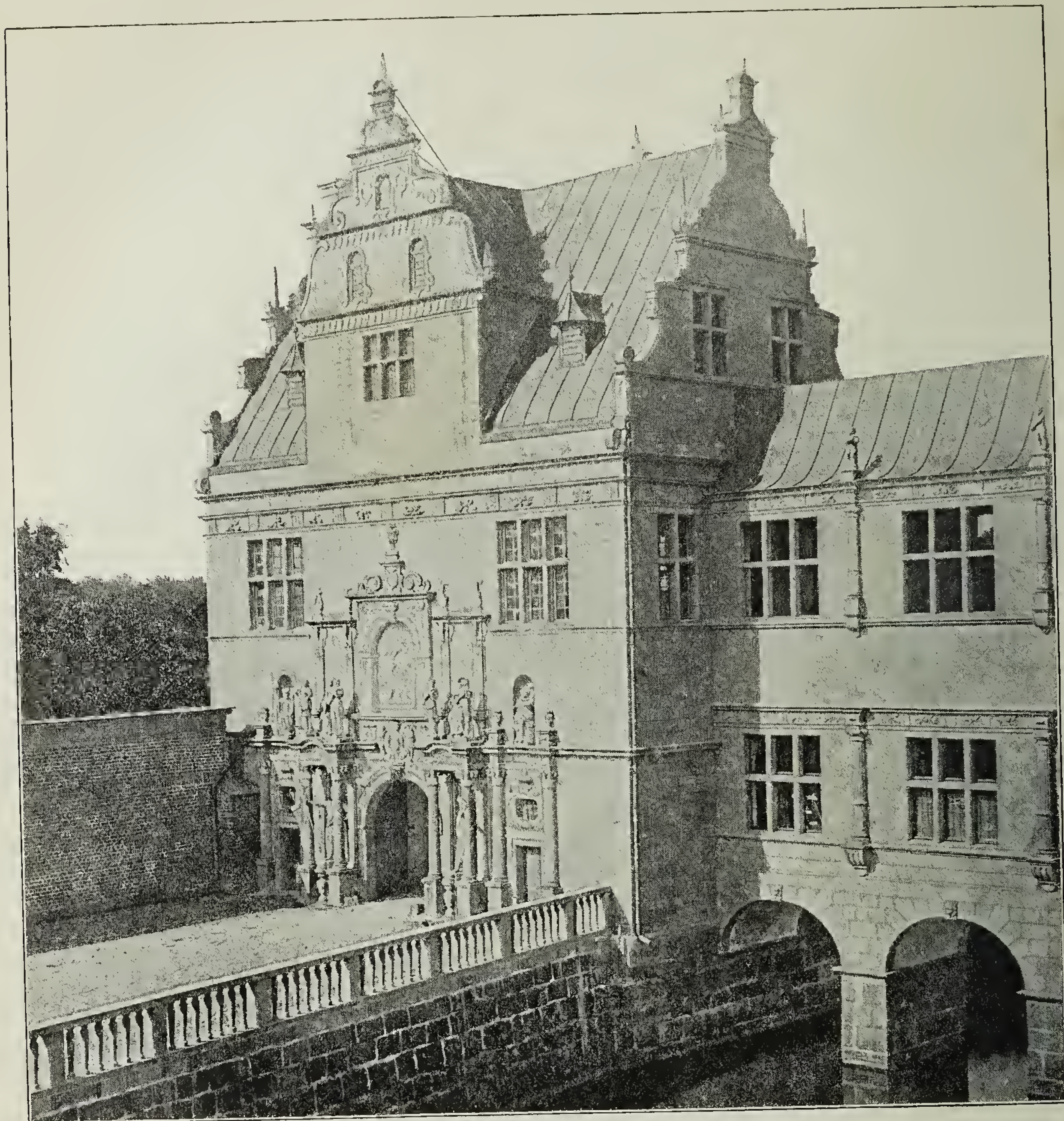

Fig. 134. Audienshuset paa Frederiksborg.

Audienshuset og Kongens Gemak paa Frederiksborg
før og efter Branden i 1665.

Af **H. C. Bering Liisberg.**

VED en i 1821 paa Audienshuset eller Konsejlsbygningen paa Frederiksborg foretagen Reparation stødte man — inde i selve Murværket — paa en Sten med Frederik III's Navnetræk. Dette Fund gav Anledning til adskillig Forundring, da man ikke saa sig i Stand til at forklare Tilstedeværelsen af en Sten med Frederik III's Mærke inde i Murværket paa en Bygning, som var opført af Christian IV, hvis Navnetræk og Valgsprog fandtes og endnu findes over Porten. Det syntes at antyde en større eller mindre Delagtighed fra Frederik III's Side i Bygningens Opførelse; men paa hvad Maade og i

hvilken Udstrækning? Om nogen Ombygning kan der ikke godt være Tale, da Frederik III i saa Fald næppe havde undladt paa en tydeligere Maade at betegne sig som Bygherre, snarere om en Gjenopførelse i den oprindelige Stil.

En Optegnelse af den svenske Resident i København, Gustaf Lilliecrona, som i 1859 kom frem for Offentligheden, giver i al Korthed Bidrag til Forklaring af oven omtalte Fund.

»Samme Dag ($^9/_{12}$ 1665)«, skriver han i en Indberetning til sin Herre, Carl XI af Sverige, »opkom der Vaadeild paa Frederiksborg, hvorved den skønne Audienssal med det lange Malerigallerie samt de andre Gemakker paa den Side afbrændte«; under d. $^{11}/_{12}$ skriver han yderligere: »Hs. Majestæt rejste Kl. 5 i Morges til Frederiksborg for at tage den der skete ulykkelige Hændelse i Øjesyn.«

Efter dette bliver det altsaa klart, at Frederik III har gjenopført — til Dels i al Fald — Audienshuset efter Branden i 1665, og det er med denne Genopførelse vi her skulle beskæftige os.

Vender man sig, efter at have faaet Nøglen til det hele i den svenske Gesandts oven anførte Optegnelse, til de danske Kilder, bliver man noget forbavset over deres Magerhed. De indskrænke sig til om selve Branden at meddele, at Byens Indvaanere udi Hillerød »om Natten og Dagen, da det brændte paa Slottet«, fik 5 Tdr. Øl à 2 Rdl. til at slukke Tørsten med, og at Tømmersvende, Mur-, Snedker- og Smedesvende, som 8 Nætter og Dage efter Branden holdt Vagt i Audienssalen og alle 3 Runddele, fik 8 Tdr. Øl til samme Pris og dertil $1^1/_2$ Lpd. Lys.

Om Ildens Opkomst vides intet. Løngangen, som fra Runddelen ved Kongens Gemak førte og fører over til Audienssalen, var her (i anden Etage) behængt med Malerier; i Stueetagen var der en Slags Rustkammer for Bøndernes Vaaben. Midterpartiet af selve Audienshuset optoges her af Møntporten; paa hver Side af den var der et Rum, hvor Christian IV havde haft sit Drejerkammer og sin Smelteovn til Mønten. Ilden er sandsynligvis opstaaet her og har arbejdet sig over mod Slottet, hvor de nærmest Løngangen liggende Rum, Runddelen over Skatkamret og Kongens Sommergemak, bleve ødelagte. Her blev den slukket, og dette Sted blev mærkelig nok Grænsen for den næste store Ildløs, som d. 19. December 1859 kom fra den anden Side og ødelagde alt, hvad Branden i 1665 havde skaanet.

Om der end kunde være Grund til at glæde sig over, at Ulykken ikke fik større Omfang, end den fik, var den dog beklagelig nok, og saa meget mere som Audienssalen og Løngangen kun 2 Aar i Forvejen havde faaet en gennemgribende Reparation. Svenskerne havde nemlig under Krigen holdt slemt Hus paa Frederiksborg. De fleste Kostbarheder vare vel i Tide bjærgede ind til København, men saa gik det ud over Mur og Fag. I Synsforretningen af 4. Februar 1661 anføre Niels Parsberg til Eskildstrup og Christian Daa til Ravnstrup om den Skade, Svenskerne havde anrettet paa den her omhandlede Bygning: »I Audienssalen er Loftet meget ruineret, Skorstenen borte og fordærvet, og ellers er samme Sal meget ruineret. Løngangen, som gaar fra samme Sal, er 2 Fag borttagne, og alle Vinduerne borte paa samme Gang.« Først i Foraaret 1663 har man været i Stand til at tage fat paa en Hovedreparation af det ødelagte Slot. Den 30. April gives der til Skriveren paa Frederiksborg, Jørgen Sørensen, 1793 Rdl. 1 Ort 2 Sk. til Frederiksborgs Bygnings Reparation, og i Efteraaret 1663 synes man i Hovedsagen at have været færdig, da der forekommer Regninger paa Møbler, paa Tapeters og Kontrafejers Ophængning. Ogsaa Kirken var bleven sat i Stand paa ny, og Guldsmeden *Johan Stichmand,* havde for Arbejde »udi nogle særdeles species . . . saa og til hvad Mangel, som kunde fattes paa Prækestolen og Alteret« sammesteds, faaet 1437 Rdl.

Om Audienssalens Udseende efter endt Reparation kan man efter de faa og

lidet sigende Regnskaber ingen Forestilling danne sig. Der omtales kun Udgifter til Skorstenen (Kaminen), som blev opsat, til Gesimsernes Marmorering og til Rammer og Karme i Audienssal og Gang. I Løngangen havde *Niels Skrædder*, Borger i Hillerød, draget med Gyldenlæder og for sit Arbejde faaet 3 Mk.; den under Krigen foraarsagede Skade synes saaledes ganske at være gjenoprettet, — hvad ogsaa den svenske Residens Udtryk »den skønne Audienssal« tyder paa — da Ilden d. 9. December 1665 lagde det hele i Aske.

Kongen tog altsaa d. 14. December ud for at tage Ødelæggelsen i Øjesyn. De solide Kvaderstensmure havde holdt godt Stand mod Ilden; kun Gavlene vare styrtede ned, og alt Træværket indvendig var brændt bort.

Foreløbig lagde Vinteren Hindringer i Vejen for andre Arbejder end netop Rydningsværket; men i Begyndelsen af det ny Aar kunde man begynde at tage fat. Den 25. Januar blev der sluttet Kontrakt med ærlig og velfornemme Mand Barthold Stüver om Gullandsk Tømmer at levere, og Dagen efter fik Henrik Müller Ordre til yderligere at skaffe Deler, Tømmer o. s. v. til Bygningen. Pantebønderne i Frederiksborg Len fik d. 8. Februar 1666 Befaling til at age Materialer til det afbrændte Hus's Fornødenhed fra Sundby Færge — en Ordre, som dog maatte gælde Fremtiden, da man foreløbig ingen Tilførsel kunde vente fra Søen. Sidst i Marts s. A. havde Tømmermanden *Peter Hoffmann* allerede Gavlene færdige, hvad Tømmerværket angik; det er sandsynligvis ogsaa til dem, der i Begyndelsen af Aaret blev leveret 4100 Stkr. Mursten à 4 Mk. pr. Hundrede; i Runddelen ved Kongens Gemak kunde Skaden paa Muren udbedres med 100 Stkr. Mursten, saa den har ikke været betydelig. Samtidig lavede Smeden Ringe, Bolte og Kramper samt Ankre, Spiger og Klammer til at forbinde med i Audienssalen.

I Sommeren 1667 var man kommet saa vidt, at man kunde begynde at tænke paa Tækning. Der var i Norge bestilt Kobber til Audienshuset og til det nylig opførte Bibliotek i Hovedstaden, men da Kongen, som gerne »den forehavende Biblioteksbygning, det snareste muligt var saae til Endelighed befordret,« frygtede for at det »formodede« Kobber ikke skulde komme i rette Tid, akkorderede han 27. Oktober med Kobbertækkeren *Henrik Ehm* om »disligeste og at tække den nu paa ny igjen af os forfærdigte Bygning paa vort Slot Frederiksborg med godt og ustraffeligt Kobber imod tilstundende Foraar.« Det led dog langt hen paa Foraaret, inden Arbejdet blev paabegyndt. Den 8. Juli 1668 udgik der atter Ordre til Henrik Ehm om strax at begynde at lade tække Taget paa den afbrændte Bygning; men endnu 17. Februar 1669 maa der en ny Ordre til Kammerkollegiet om »det aller forderligste« at sende endnu 52 Skpd. Kobber, saa snart Vandet og Vejret det tillader.

Medens man arbejdede paa Taget af Løngangen og Audienshuset, var Kongens Gemak og Runddel kommet adskillig videre. I Oktober 1666 kunde *Niels Nielsen Skrædder* allerede drage Kongens Gemak med Gyldenlæder. Samtidig dermed lavede Snedkeren, *Johan Arndt*, Dør fra denne Stue ind til Runddelen. I Kongens Gemak nedtog han alle Fyldninger og Dækket under Loftet, hvilket vel maa antyde, at den oprindelige Plan med Loftsdekorationen blev forandret. Først i Maj 1668 synes man at tage alvorlig fat paa Udstyrelsen af Loftet i Kongens Gemak; gennem Schumacher bestiltes der hos Holmens Chef 9800 4"—9" Søm til Stukkatur-Arbejdet her, ligesom der i den følgende Tid stadig sendes Gibs og Kalk til Frederiksborg til »Stukkatorernes Nødvendighed«.

Saa længe Udgifterne ved Slottets Reparation blive afholdte af Lenets Indtægter er man gennem Jordebogsregnskaberne nogenlunde i Stand til at følge Arbejdernes Fremgang, om end Oplysningerne derom ere faa og magre. Men naar de stedlige Haandværkere ere færdige, hvilket i Reglen vil sige, naar de grovere Arbejder ere endte,

Fig 135. Audienssalen med Loft og Kuppel.

naar Huset er kommet under Tag, og Kunstnere og de finere Haandværkere tage fat, indtræder som oftest det Forhold, at Udgifterne til dem afholdes af Kongens eget Kammer. Desværre ere kun ganske enkelte af Frederik III's Kammerregnskaber bevarede, og slet ingen for den Tidsperiode, der her interesserer os; dette er saa meget sørgeligere,

som der netop i hans Regering fandt en ikke ringe Tilstrømring af fremmede — særlig franske og italienske — Kunsthaandværkere Sted her til Landet. Oplysninger om disse have manglet i den Grad, at man end ikke har kendt Navnene paa dem, skjønt der dog har været Folk af betydelig Dygtighed imellem dem. Rent tilfældigt kan man finde en eller anden af dem, hvis Navn ikke altid er opbevaret for hans Dyds Skyld, f. Ex. naar han er straffet med Lejrmaalsbøder, men om deres Virksomhed vides saa godt som intet. Gennem en Kroregning faa vi at vide, at Dr. *Henrik a Møinichen* i 1668 var paa Frederiksborg for at se til den syge italienske »stuccatore« *Santino*, som altsaa var en af dem, der arbejdede i Kongens Gemak. En anden, »Marmorereren« *Francicus de Bry*, arbejdede Aaret efter paa Rosenborg og *kan* saaledes have været med til Arbejdet paa Frederiksborg. Den sidste havde arbejdet i længere Tid her i Landet, den første hørte uden Tvivl til en Trop, som Frederik III i 1667 lod forskrive. Et Brev af 20/4 67 fra Henrik Bjelke angaaende disse Kunstnere har sin Interesse i denne Sammenhæng:

Welbohrne her hoff Mester Parsbergh; Hoglærd K(ære) broder.

Majestæten woris Allernaadigste herre och Konge, hafr Naadigt ladt mig læst sit Breff daterit den 5. April angaaende thrende Virtuosi, som min broder till Majestætens tieniste hos sig holder. Saa er hogbemelte Mayst. Naadigste wilje, att di alle tre antagis. Di begiertte femten hondert Rixdaler aarligen in allis tillsigis och forderligsten hidsendis senza strepita [ɔ: ufortøvet]; thi Mayst. saa Icke gierne at nogen anden uden Mayst. selff schulle om deris widenskab eller ankombst forstendiges ...«

De trende Virtuosi, som Enevold Parsberg havde sikret sig, vare »Marmor- og Stukkaturarbejdere«. Man faar desværre kun Navnet at vide paa den ene af dem, nemlig »Stukkaturmesteren«; han hed efter en forefunden egenhændig Kvittering *François Bruno* og var Franskmand. Parsberg, der den Gang opholdt sig i Dresden, maa have faaet Ordre til at bevæge flere Kunstnere af samme Art til at komme til Danmark; thi Bruno rejste kort efter til Prag »pour avoir des ouvriers à travailler sous moi que auissi pour les conduire en Danemarck.« Flere af de Folk, som fulgte med Bruno hertil, vare Italienere.

Frederik III havde saaledes sikret sig en Arbejdsstab af en hel anden Karakter end hans Fader og Farfader, da de tog fat paa Frederiksborgs og Kronborgs Opførelse. Den Gang kom Kunstnere og Haandværkere hertil særlig fra Holland og fra Saxen, og Christian IV's og Frederik II's Bygninger fik deres Præg deraf. Nu var Smagen forandret, og nu hentede man sine Forbilleder længere Syd paa.

Da Løngangen og Audienshuset vare komne under Tag, lod man foreløbig Arbejdet hvile her, og de udenlandske Kunstnere synes at have faaet Ordre til først at gjøre Kongens Gemak færdigt. Frederik III oplevede ikke dets Fuldendelse, men hans Søn og Efterfølger fortsatte Arbejderne med fornyet Iver.

Allerede d. 4. Marts 1670 fik Slotsherren Helmuth v. Winterfelt Ordre om at tilholde Slotsforvalteren Carl Reuter at have tilbørlig Opsigt med de Italienere og Stukkatører, som arbejde paa Loftet i Kongens Gemak, at de flittig deres Arbejde forrette, saa og, hvis Dage, de at arbejde forsømme, rigtigen af bemældte Slotsforvalter antegnes, at de kan fradrages i deres Betaling. Endelig udgik der i September 1670 en ny Ordre, der viser Christian V's praktiske Omhu for Arbejdet. Carl Reuter havde i Sommerens Løb indgivet en »Memorial«, ifølge hvilken der udfordredes 4116 Rdl. 3 Mk 8 Sk. til Frederiksborgs Behov. 2830 Rdl. 5 Mk. vilde rigtignok medgaa alene til adelige og kgl. Betjentes og andre Gemenes Løn etc. — og Amtmanden skriver i den Anledning til Oversekretæren Schuldt:

»Efterdi paa indliggende Memorial anskrevne Penge til Frederiksborgs Reparation højlig gøres fornøden, og Hs. Kgl. Majestæts naadigste Befaling en ernst og strenge Befaling til Kgl. Majestæts Skatkammer at lade forfærdige om Anordning at gøre, at samme Penge kan blive erlagt, da vil Hr. Sekretær Schuldt sig lade behage at meddele en saadan Befaling til bemældte Kgl. Majestæts Skatkammer at samme Penge efter Memorials Lydelse maa erlægges«.

Fig. 136. Galleriet, der fører til Audienssalen.

Kammerkollegiet fik i den Anledning Ordre til »straxen og uden alt Ophold og Forsømmelse« saadan Anstalt at gøre, at de 4117 Rdl. til Frederiksborgs Reparation kunde blive udbetalt. For at sikre sig, at der under de stadig trykkede Tider altid kunde være en Sum rede Penge til Disposition ved Bygningsarbejdet befalede Kongen 2 Aar senere (5. Sept. 1672) Helmuth v. Winterfeldt, at der af Frederiksborg Amts første indkommende rigtigste og visseste Intrader »frem for alt andet straxen skal tages 1200 Rdl., som paa et vist Sted der paa Slottet aarligen udi et dertil bestillet Skrin skal henlægges under tvende Lukkelser, hvoraf den ene Nøgle paa vort Skatkammer og den anden udi Din Forvaring skal forblive til vor egen naadigste videre Disposition og Omordning, enten de til samme Slots Bygning og Vedligeholdelse eller i andre Maader skulde forbruges«.

Denne saare nyttige Foranstaltning skyldes sandsynligvis den Mand, i hvis Hænder Kongen havde lagt Overopsynet med Restaurationsarbejderne. En saadan øverste Ledelse havde man hidtil savnet, men i Juni 1671 udnævnte Christian V »den dreffeligste Mester i Verden« *Lambert van Haven* til Generalbygmester over »pictura, sculptura og alle didhen hørende Kunster«. Han var netop $^1/_2$ Aar i Forvejen kommen hjem fra Italien, hvor han paa Frederik III's Bekostning havde opholdt sig $2^1/_4$ Aar for at studere. Han fik snart en høj Stjerne hos Kongen og optraadte med ikke ringe Selvfølelse. Paa en Udsættelse fra Rentekammeret paa noget Tømmer og Kalk, som man ikke kunde finde i Regnskaberne, svarer han kort: »Regnskab paa disse Materialer kan ikke vedkomme mig at svare til, eftersom jeg er en Generalbygmester og min Kunst altfor ædel til saadan Opvartning.«

Medens Indtrykkene fra *v. Havens* italienske Rejse tillige med Tilstedeværelsen af franske og italienske Billedhuggere og Stukarbejdere gav Audienshuset selv et nyt og fremmed Præg, hvorom mere senere, ledede Arbejdet i Runddelen og Kongens Gemak i den tilvante Retning og passedes derved bedre sammen med de øvrige af Christian IV's Værelser i Slottets Korpus. Hos Lamberts Broder *Michael v. Haven* — der tidligere havde været »Ridsemester« paa Sorø Akademi, men som efter dets Nedlæggelse i 1665 var bleven Kongens Contrafeyer[1] — bestiltes der 4 Malerier at sætte under Loftet i Kongens Gemak paa Frederiksborg. Han fik i den Anledning sit »Lossamente« i Amtmandens Bolig paa Slottet[2] og skulde for hvert Billede have 130 Rdl. Han opnaaede imidlertid kun at faa det ene Billede gjort færdigt inden sin Død; de 3 andre bleve fuldførte af Lamberts tidligere Elev *Peder Andersen*, efter sit Fædreland kaldet *Normand*, der havde været med ham i Italien og var bleven efterladt der, i Færd med at kopiere Malerier i Peterskirken, da hans Mester rejste hjem. Man synes at have benyttet Lejligheden til at trykke Honoraret adskilligt ned, da Arbejdet gik over til en yngre Kunstner, og dette hænger mulig sammen med en noget nærgaaende Forespørgsel fra Rentekamret, om Michael v. Havens Maleri virkelig var saa mange Penge værd. Broderens Svar paa Udsættelsen er kort og fyndigt: »Anlangendes om Stykket er saa mange Penge værd, da svares: ja!« Men Peder Andersen fik dog Lov til at gøre sine 3 Malerier — der vare lige saa store som Michael v. Havens — for en samlet Sum af 200 Rdl.; v. Havens forestillede en Engel, som svævede ned med den kongelige Krone; paa Peder Andersens tre Billeder saa man ligeledes Engle med henholdvis Krone, Sværd og Scepter. De blev leverede i Januar 1684 og strax anbragte paa Plads i Loftet, uden om et større Midterbillede, Frederik III paa Tronen — altsaa den for den unge Enevælde saa naturlige Fremstilling af den første Enevoldskonge omgivet af de af Guddommen selv forlenede Rigsklenodier. Hvem der har malet Billedet af Frederik III have vi ingen Oplysninger om. Det er sandsynligvis udført et Par Aar senere. Endnu maa nævnes i Loftet i Karnappen et ældre aflangt firekantet Billede, forestillende en Kvinde med en Ring i Haanden og en Engel med Frederik III's Navnetræk og Valgsprog: Deus providebit. Endnu hele Sommeren 1686 arbejdede *Morten Billedhugger* paa Stukkaturarbejdet her, og i December s. A. satte Peder Andersen 6 ovale Billeder op under Loftet i Vinduerne, »af Medal

1. Som saadan udførte han i 1668 sex Malerier, hvortil Snedkeren i December lavede Blindrammer, for Frederik III. Hvis man kan stole paa Rigtigheden af Snedkerregningens Datering, synes det at være lidet rimeligt, at han i September s. A. skulde have fulgt med sin Broder til Italien, hvilket ellers fortælles. Hr. Konservator C. C. Andersen har meddelt mig, at 6 Loftsmalerier i et af Udenrigsministeriets Lokaler paa Amalienborg af Traditionen tillægges denne ellers lidet kendte Kunstner; mulig er det de samme 6, som han i 1668 udførte for Frederik III.

2. Det er sandsynligvis denne Omstændighed, der har givet Anledning til den uhjemlede Beretning, at han havde været Slotsforvalter paa Frederiksborg.

Farve, som bemærkede *Iustitia* med en Løve, *Pallas* med adskillige Krigsrustninger, Historie af gammel og ny *Geometria*, *Inloqventia* og *Civil* et *Militær*.« Alle disse Loftsbilleder maa altsaa tænkes anbragte i rigt stukkerede Rammer med dybe Profiler, saaledes som vi se dem endnu i Marmorstuen paa Rosenborg. Væggene i Kongens Gemak

Fig. 137. Vindue med Stukindfatning i Audienssalens Kuppel.

vare dragne med 18 af Hans Kniepers Tapeter af de gamle danske Konger, som stammede fra Frederik II's Tid, og hvoraf nu desværre kun Rester ses paa Oldnordisk Museum[1]. Panelet under Vinduerne var betrukket med Gyldenlæder paa rød Grund. Kaminen beskrives som en graa Marmorskorsten med 3 Engle af hvidt Marmor og

[1] Disse Tapeter afleveredes allerede $^1/_9$ 1699 til Rosenborg; de gamle Gyldenlæderstapeter kom derved paa ny for Dagen.

Danmarks Riges Vaaben; foran den stod 2 gamle Messingbrandjærn og en Jærn-Brandfork. Af Borde fandtes der et ovalt Fyrretræsbord dækket med et Silketæppe med Blomster midt paa og med Billeder rundt om; desuden en liden firkantet »Stenskive« (Bord) af norsk Marmor, med Træfod, paa hvilken Skive der stod en Statue af Christian V, udskaaren i Elfenben. Der fandtes yderligere et Spejl, 5 Kvarter højt, i forgyldt Ramme, og 18 Stole, beklædte med Gyldenlæder paa blaa Grund og blaamalede paa Træværket. I Vinduerne hang endelig 9 Taftes Gardiner, hvert af 2 Breder og 5 Alen omtrent i Længden.

Da Lambert v. Haven i 1668 var rejst uden Lands havde Frederik III givet ham den Instruks, at han skulde »flitteligen informere sig om huis Curieus i Italien, Frankrig, Tyskland, Nederland fandtis Architecturen og Schilderkunsten angaaende og gøre sig saa habil udi disse Kunster, at han siden kunde tjene Kgl. Majestæt med Fornøjelse.« Det første Værk, hvor han som Generalbygmester fik Lejlighed til at benytte den paa Rejsen erhvervede Habilitet, existerer ikke længere. Det var en ny Portal og Corps de garde, opført 1674 foran Indkørslen til Københavns Slot, og som med sine græske Søjler maa have set mærkelig ud paa den gamle middelalderlige Borg. Krigsaarerne 1675—79 have ikke været gunstige for Bygningsarbejder; men strax efter Krigens Ophør tager man fat paa Fuldendelsen af Audienshuset (se Fig. 135), og her fik v. Haven Lov til at vise, hvad han formaaede. Man behøver blot at høre et Udtryk som »Coplet« i Loften (ɔ: Kuplen), eller at se en Ordre til Christian Skildrer om at anstryge Audiensgemakket, Loft, Friser og alt med hvidt, for at vide, at man staar over for en hel Revolution, et helt Brud med det gamle. Medens man ovre paa den anden Side af Løngangen havde holdt sig til det traditionelle, med fladt maleridækket Loft, vævede Tapeter og graa gyldenlistede Paneler paa Væggene, gik man her over til den lysere, luftigere Dekoration, som fra Italien og Frankrig efterhaanden bredte sig over hele Europa. Uagtet Salen fik efter gammeldags Forhold rigeligt Lys gjennem de store Vinduer, var dette dog ikke tilstrækkeligt. Krys-Taget mellem Gavlene og de med dem lige høje Frontispicer paa Husets Længdesider tillod fortræffelig Anbringelsen af en Kuppel; Lyskasser, »Durchsichter«, førtes fra Vinduer i Gavlene og Frontispicerne ind til Kuplen, der saaledes fik Lys fra Siderne, og i Stedet for at fortsættes og afsluttes med en Lanterne, hvad den ydre Arkitektur ikke tillod, blev brudt foroven med et fladt Loft. Da Gavlene indtog hele Husets Bredside, fik Kuplen hele Salens Brede; men da Frontispicerne paa Længdesiden vare betydelig smallere end Gavlene, opstod der det Misforhold, at Kuplen fik sin Længderetning paa tværs af Salens, og medens den paa de 2 korte Sider naaede helt ud til Ydermurene, blev der paa de 2 lange Sider et Stykke fladt Loft tilovers.

Loftet blev lagt og Kuplen og »Durchsichterne« klædt i 1681 og 1682; i samme Aar se vi allerede Stukkatørerne, eller — som der forklarende føjes til, da dette Udtryk var nyt og ukendt — Dønnikerne i fuldt Arbejde i Salen; de store Gesimser bleve fastgjorte i Kuplen og Billedhuggerne *Morten Grünvaldt* og *Christian Nerger* gik her i Gang med Stukkaturarbejdet. I 1683 blev et stort Spejl sat op, mærkeligt nok inden der endnu var lagt Gulv; det hvide Fliseguly blev først anbragt i 1684 af Jørgen Murmester.

Det var ogsaa først i Juli 1684, at man begyndte paa Kaminen; den blev lavet af Gullandsk Sandsten under Christian Nergers Ledelse. I August opmurede *Jørgen Murmester* en ny Skorsten, og i November og December bleve de hugne Sten til denne anbragt paa Plads og samlede med Anker og Klammer. Sandsynligvis blev det af Christian Nerger udførte oldenburgske Vaaben sat op over Kaminen og en Del andet af samme Mester udført Billedhuggerarbejde anbragt i Loftet. Dette er imidlertid atter nedtaget ligesom det af Jørgen Murmester opmurede Galleri samt det oven omtalte store Spejl, og dette

hænger uden Tvivl sammen med, at der i 1683 kom en Mand til Landet, der gav den kunstneriske Udstyrelse af Audienssalen et helt nyt Præg.

Denne Mand var den franske Maler *Jacques d'Agar*, Elev af Simon Vouet, og Medlem af det franske Akademi, af hvilket han i 1682 som Protestant var bleven udstodt. Om det var Tanken om, ved den reformerte Dronning Charlotte Amalies Hof at kunne finde et Tilflugtssted, om han saaledes er kommen hertil som »*réfugié*« eller om han af en eller anden Stormand er bleven opfordret til at komme til Danmark, er endnu ikke oplyst. Sikkert er det, at han maa have haft gode Talsmænd ved Hove. Thi de Reformerte, som fik Skyld for republikanske Tendenser, vare ellers ikke synderlig velsete der. D'Agar kom imidlertid hurtig i stor Yndest hos Kongen, udnævntes til Hofjunker og viser sig — hvorledes hans religiøse og politiske Trosbekendelse saa end har været — i sin Kunst saa royalistisk, som nogen af den store Konges ivrigste Forherligere.

Bestallingen for d'Agar som Oberkontrafejer blev udfærdiget den 24. November 1683; men da hans Gage — 500 Rdl. aarlig, som snart steg betydeligt — allerede blev betalt ham fra 1. Juli, kan man vel slutte, at han ved den Tid er kommen her til. At Rejsen er foregaaet over London, som det almindelig fortælles, finder Bekræftelse i en Ordre i Sjællandske Tegnelser af 17. Maj 1684: Naar »vores franske Konterfeyrs« Hustru kommer hjem fra England, skal Politimesteren strax stemple alle hendes Gangklæder af Silkestoffer.

D'Agar kom hertil i et saa heldigt Øjeblik, at man næsten skulde tro, at en eller anden havde haft Bud efter ham. Den skaanske Krig var kort i Forvejen afsluttet; den havde været fattig paa Udbytte men rig paa ærefulde Sejre og tapre Bedrifter; Kongen selv havde i flere Batailler vist stort personligt Mod. Der kunde næppe tænkes nogen bedre Lejlighed til at gøre sig gældende for en Maler, der var uddannet ved Ludvig XIV's Hof, hvor Forherligelsen af Monarken og alle hans Bedrifter alt var i fuld Gang.

Og Sindene her hjemme vare allerede vel forberedte til at forstaa og goutere denne moderne franske Kunstretning, som snart bredte sig over hele Europa og overalt havde den naturlige Følge, at Kongerne rundt omkring afbildedes som en Afglans af *le roi soleil*, hvor lidet de end personligt eller politisk kunde maale sig med ham. Tiden var her, som alle Vegne, fuld af den mest vamle Smiger for Kronens Bærer, en Smiger, som vel at mærke ikke var bevidst. At Leonora Christina i sin Glæde over atter at kunne nyde den gyldne Frihed paa den guldtrukne Ramme om det af hende silkebroderede Portræt af Christian V sætter følgende Vers:

> Se her en stor Monark, hvis Hoved værdigt var,
> At han i tusind Aar Alverdens Kroner bar.

skrives med Lethed paa hendes Taknemligheds Konto; men naar en Mand som Thomas Kingo om Christian V's saare lidt skønne Ansigtstræk — oven i Kjøbet i Anledning af et ualmindelig grimt Billede af ham — kunde synge:

> Døm hele Verden, at Naturen intet glemte,
> Hos Dydernes Monark, Kong Christian den femte!

naar man i private Breve finder Udtryk som »vor store Konge«, ja endog Sammenligninger mellem Christian V og Alexander den Store, saa vil man indrømme, at det ikke var mer end Malerkunstens simple Pligt ogsaa at yde sin Skærv til hans Forherligelse ved at fremstille ham, paa Ludvig XIV's Vis, i en romersk Imperators imponerende Skrud.

Om det var d'Agars Ide, at benytte Audienssalen som en Ramme for Christian V's Krigsbedrifter, i Midten af hvilken han selv blev bekranset af Rygtets Genius, medens hans hæder- og sejrkronede Forfædre med Tilfredshed vare Vidner dertil, eller om han har udført andres Tanker, det maa foreløbig staa hen. Rummet egnede sig, højt og lyst med Udsigt over det aabne smilende Landskab, udmærket til en slig apotheose-

rende Fremstilling. Med sine brogede Malerier i hvide stukkerede Rammer paa Vinduespillerne, med de prægtige Draperier som af Genier holdes til Side for Dørene, med Lyset frit vældende ind af de 8 brede Vinduer paa Siderne, medens Reflexlyset fra Søen spillede paa den rige, hvide, hist og her forgyldte Stukkatur paa Loftets lyseblaa Bund, dannede det lange Galleri en saa festlig Promenade til Salen, som ønskes kunde.

Inden vi gaa over til selve Salens endelige Udsmykning, vil det imidlertid være naturligt at omtale Arbejderne i Forbindelsesbygningen, Løngangen eller Galleriet (se Fig. 136) fra Slottet til Audienshuset.

Fra Kongens Sommergemak kom man ind i Kongens Runddel; her fandtes, ubeskadiget af Ilden, den Tragt, som Christian IV benyttede til at lade sine Penge glide igennem ned til Skatkamret, og som findes der endnu. Gulvet blev i 1684 lagt med sorte og hvide Marmorfliser, samme Aar bleve Gesimser og Paneler satte op og i Loftet blev lavet en 8-kantet Ramme i hvid Stuk. Væggene beklædtes med hvide Atlaskes Tapeter med Christian V's Navnetræk indvirket i Guld og foroven kantet med en Række røde og hvide Silkefrynser. 4—5 Aar senere udførte *Peder Andersen* et Maleri til Rammen i Loftet; man saa der, hvorledes Pallas »holdt Christian V's Portræt frem imod Udyderne, som Bedragere, Bagvaskere, Øretudere« o. desl., som blot ved Skuet af det kongelige Aasyn joges afsted paa ilsom Flugt. Man bliver noget overrasket ved at høre, at Møblementet i dette fine Gemak, i 1686 i al Fald, bestod af en Fyrretræs Natstol med Kobberkedel.

I 1683—84 fik Galleriet, som fører fra Kongens Runddel over til Audienssalen, sit endnu bevarede prægtige Stukkaturloft. Dette og de fortræffelige Draperier, som af buttede Børneskikkelser holdes til Side for Dørene, skyldes, i al Fald til Dels, Kunstneren Johan Hollænder. I Regnskaberne for Kongens Kasse omtales et Bord, leveret af *Johan Hollænder*, og der findes endnu paa Rosenborg et Bord, ved hvis Fod man finder anbragt to Børnefigurer, der i hele Behandlingen synes at minde meget om dem, der svævende i Luften holde Draperierne til Side for Gangens Døre. Samtiden kaldte ham en berømt Billedhugger, og et endnu paa Rosenborg opbevaret Arbejde af ham, et Elfenbenskrus med Figurer — en Bakkusfest — i højt Relief, viser til Fulde, at han har været en betydelig Kunstner. Men hans Navn gjorde man sig kun Ulejlighed med at optegne een Gang, nemlig paa Regningen til den høje Øvrighed paa hans Ligkiste, da han som Morder og Selvmorder blev gravet ned i uindviet Jord ovre ved Koldinghus. Der faar man først at vide, at den berømte Billedhuggers Navn var *Jan Wilckens van Verelt.*

Ved Siden af Johan Hollænder arbejdede *Morten Grünwaldt* paa Skilderirammerne og Christoffer Gros paa Snedkerarbejdet. I 1684—86 sattes Malerierne op i de »bilthugne« Rammer. Nogle af disse havdes paa Lager fra tidligere Tid — saaledes et af Jan Loothen, sign. 1665 — andre, de 4 Elementer, ere malede af Peder Andersen, nogle bleve udførte af Christian Morholdt[1], og nogle endelig — som f. Ex. de »tvende Poussains«, 2 Landskaber — hørte til de Billeder Lambert v. Haven havde bragt hjem fra Italien De 4 Loftsbilleder — Mars, Apollo, Pallas og Hercules — bleve anbragte i de sidste Aar af Aarhundredet. De ere opfriskede adskillige Gange og ganske uden Kunstværd, som flere andre af Malerierne her. Med Billederne er der forøvrigt i Aarenes Løb foregaaet en hel Del Forandringer.

Vi vende nu tilbage til Audienssalen. Her udførte *d'Agar* selv, 1683— 86, de 9

1. Ifølge Grodtschillings Optegnelse, skal en Johan Meerholdt have malet Jan Hollænders Portræt paa Frederiksborg; mon ikke her skulde foreligge en Forvexling af Fornavnet og let forklarlig Fejllæsning af Meerholdt for Morholdt. En Maler Meerholdt forekommer ikke her; en J. Meerhoud, som malede i v. Goyens Maner, nævnes hos Kramm IV. 1088; men i 1683 — netop da Jan Hollænder arbejdede paa Frederiksborg — fik »Christian Konterfejr« 10 Rdl. for hans Portræt.

Portrætter af de oldenborgske Konger »i hele Posturer[1].« Han udmærkede sig som Maler mere ved Behændighed end ved indgaaende Karakteristik, og hans Billeder have derfor mindre Interesse som Kunstværker, mere som kulturhistoriske Bilag, som Udtryk for den den Gang moderne franske Opfattelse. Det er første Gang man ser de olden-

Fig. 138. Vindue med Stukindfatning i Audienssalens Kuppel.

borgske Konger, klædte i Panser og Plade, i Position til en sirlig Pas de deux. For Christian den V's og hans smaa Sønners Vedkommende er den gamle plumpe Rustning naturligvis aflagt; den passede ikke for Ludvig den XIV's lette Tid. D'Agar har øjen-

1. At d'Agar har malet alle disse Portrætter, er en Oplysning, jeg skylder Konservatoren ved den kgl. Malerisamling, Hr. C. C. Andersen, som i sin Tid har medvirket ved deres Restauration, og som i Anledning af denne Artikel har haft den Godhed at undersøge dem paa ny.

synlig benyttet Wolfgang Haimbachs Billeder af Kongerne, der fandtes i Kunstkamret, en Række smaa Portrætter paa Træ, i ovale Rammer. De gik tabt ved Frederiksborgs Brand 1859, men kendes endnu gennem Bauernfeinds, Preislers og Lahdes Stik. Ifølge den alt fra Frederik II's Tid gængse Forvexling, figurerer ogsaa her Kong Hans som Christian I. Kong Hans og Frederik II — til hvis Billede Henrik Snedker lavede en stor »forhoben« Ramme — ere de eneste, der ikke ere malede i »hele Postur«, paa Grund af Pladsen over Kaminen og Døren. Til Christian IV's og Frederik III's Billeder har d'Agar tydelig benyttet Originaler af van Mandern. En Sammenligning mellem Kopierne og Originalerne er meget interessant for Forholdet mellem den djærve, kraftige, nederlandske og den kokette, overfladisk elegante franske Skole. Billedet af Christian V skulde naturligvis dominere det hele; det er derfor mere end dobbelt saa stort som de andre og spænder over Midtervinduet paa Væggen til venstre. Christian V selv i romersk Dragt bekranses af Fama, medens hans Sønner Frederik, Christian og Carl — der hos Høyen I. pg. 36 fejlagtig anføres som (Sophie) Hedvig — henlede Beskuerens Opmærksomhed paa den ophøjede Fader.

Man finder i Regnskaberne kun yderst faa Oplysninger om disse Malerier. I Januar 1684 fik »den franske Contrafeyr« udbetalt 500 Rdl. og i Maj s. A. »paa Regnskab for nogen Skilderier« atter 500 Rdl., og i 1685 fik Christian Maler en saa stor Mængde Søm udleveret til at gøre Skilderduge fast med paa Blindrammer til Audienssalen, at det vist kun kan gælde disse 9 store Billeder. I Inventariet af 1686, der sluttedes 30. Januar, anføres disse Billeder paa deres Plads »indfattede og nagelfaste, med slette Rammer omkring, som endnu ikke ere stafferede, og over hver Conterfey findes noget Billedsnitserværk med Krone og Navn, som i lige Maade ikke er stafferet.«

I December 1686 begyndte Claus Skildrersvend ɔ: *Claus a Møinichen* paa »Bataillonsskilderierne« i Frisen oven over Kongeportrætterne. De bleve færdige i 1688. Det var de 10 Slagmalerier, som forestillede: 1) Slaget under Femern, 2) Makaløs springer i Luften, 2) Christianstads Erobring, 4) Landskrona Bys-, 5) Landskrona Kastels og 6) Helsingborgs Erobring, 7) Landgangen paa Skaane, 8) Wismars 9) Marstrands Erobring og 10) Slaget i Køge Bugt — altsaa som man ser de samme Begivenheder i Skaanske Krig, som senere bleve forevigede af v. Eichen paa Tapeterne til den lange Sal paa Rosenborg.

Det er uden Tvivl heldigt, at Claus Møinichens Bataillonsbilleder ere anbragte saa højt til Vejrs; de minde gennemgaaende ikke saa lidt om Neu Ruppin Kunstværkerne. Fra hans Haand stamme mulig tillige de 4 Loftsmalerier Europa, Asien, Afrika og Amerika, som dog ogsaa skulde være Vidner til Christian V's Triumf. De vare anbragte 2 og 2 paa det flade Loft mellem Kuplens Længdeside og Gavlen og havde i et Par Aar, inden den endelige Dekoration var bestemt, været malede som Skyer, for et Syns Skyld. Imellem dem, altsaa midt for Kuplen og paa hver Side af den havde Henrik Snedker allerede i 1684 fastgjort 2 store kronede Vaabenskjolde med Christian V's og Charlotte Amalies Navnetræk. Omtrent samtidig med de 4 Verdensdele udførte Peder Andersen det store Loftsmaleri til Kuplen, der forestiller en Allegori paa Christian V's Valgsprog: Gud og den retfærdige Sag.

Det blev imidlertid Billedhuggerne, der indførte *Kunsten* i Audienssalens Dekoration. Rundt om, over hvert Kongebillede findes et Vaabenskjold med vedkommende Monarks kronede Navnetræk — der nu ses i ret mærkelige Slyngninger — omgivet af billedskaarne stafferede Rammer, prydede med Løvværk og Overflødighedshorn. Kun paa hver Side af de to Pendantportrætter over Døren og Kaminen ses en fyldig, lige nedhængende Ranke. Hovedvægten er lagt paa Udsmykningen af selve Kuplen. Denne hæver sig, lys og hvid, med stor Virkning over Salens dybtfarvede Vægflader. Vinduerne i

Midten af hver Hvælving ere indfattede i Barokrammer, kronede foroven med Volutter og en Muslingeskal og Løvværk, alt i hvidt Gibs, ligesom Kassetterne og de lodrette bladprydede Baand, som dele Hvælvingerne paa hver Side af Vinduerne. Det er mulig denne Del af Arbejdet, der udførtes i 1682—83 af Morten Grünwaldt og Christian Nerger. Men mulig er ogsaa deres Arbejde kasseret og *hele* Kuppeldekorationen udført af de franske Stukkatører, hvoraf to nævnes ved Navn: *le Coffre* og *Jo. Abondiostatio.* De arbejdede her i Sommeren 1686, og dem skyldes de prægtige Genier, som snart siddende paa den brede Gesims, snart svævende eller staaende op have umaadelig travlt med at lægge sidste Haand paa Salens festlige Udsmykning, ved at hænge Blomster-

Fig. 139. Vindue med Stukindfatning i Audienssalens Kuppel.

guirlander op under Vinduerne. Hovedgruppen (se Fig. 137) ses over Kaminvæggen, hvor to siddende Genier gøre Guirlanden fast, medens en tredje svævende anstrenger sig for at anbringe Christian V's kronede Navnetræk og en fjerde staaende op med kritisk Blik betragter Virkningen af Dekorationen. Ovre paa den modstaaende Gruppe (se Fig. 138) ses en anden i oprejst Stilling, højlydt udraabe sin Glæde over Anbringelsen af det kongelige Navnetræk. Der er i disse yndefulde Børnefigurers travle Syslen med Blomsterdekorationerne, deres Binden op, Hamren, Raaben og Banken en Charme og et Liv, der giver en egen Festivitas til hele det store Rum.

Om de dygtige Kunstnere, der have været beskæftigede her, vides ellers saa godt som intet. Den 14. Januar 1687 fik le Coffre, »en Franskmand«, af Kongens Kasse 35 Rdl. og den 19 December 1688 for Arbejde i Voks 9 Rdl. 3 Mk.

Gesimserne i Audienssalen marmoreredes i 1688 af Kongens »Laxerer« Christian v. Bracht.

Peder Andersen Normand malede ikke blot Loftsbillederne i Kongens Gemak, i Runddelen og i Audienssalen; han var ogsaa, sammen med sin gamle Lærer v. Haven og Claus v. Møinichen, beskæftiget med at lave Gibsformer og Gibsbilleder »til Studii at forfærdige de Stykker efter, som nu ere i Arbejde til adskillige Gemakker paa Frederiksborg.« Men hans største Arbejde var dog Malerierne til Kirken. Her hang foruden en Del store Billeder (Moses og Kobberslangen i Ørkenen, Melchisedek og Abraham, Jonas præker for Ninivitterne og Saul tilbyder David sine Vaaben) 2 tomme Rammer lavede i

Fig. 140. Vindue med Stukindfatning i Audienssalens Kuppel.

1666 af Snedkeren Johan Arndt og prydede med Frederik III's kronede Navnetræk og andet Billedhuggerarbejde. Til disse 2 Rammer udførte Peder Andersen i 1686—88 de store Malerier »Korsfæstelsen« og »De vise af Østerland«. 2 andre, ligedes til Omgangen i Kirken, »Mariæ Bebudelse« og »Jacobs Kamp med Englen«[1], malede han 1691—92. Han maa være død før 13. Oktober 1694; paa denne Dag faar nemlig hans Enke for nogle Skilderier til Frederiksborg efter Regnskab 150 Rdl.

Værelserne i Stue-Etagen under Audienssalen, paa bægge Sider Møntporten, have næppe været Genstand for kunstnerisk Udsmykning. De benævnedes endnu »Møntlogementerne«, »Kamrene i Mønten ved Galleriet.« Om nogen Reparation af de plastiske Arbejder

1. At P. A. ogsaa har malet dette Billede, er en Meddelelse, jeg ligeledes skylder Hr. Konservator C. C. Andersen.

ved Porten foreligger der ingen Vidnesbyrd. Det er dog muligt, at et Par Figurer — de to nærmest Porten — ere blevne ødelagte ved Branden i 1665. I alt Fald stod Nicherne tomme til helt op i Christian den VI's Dage, da man stillede en romersk Kriger op i hver.

For Enden af den østlige Gavl lod Christian V i Aarene 1685—86 opføre et ottekantet Trappetaarn med aaben Altan og Udgang fra Audienssalen. Derved opnaaedes der direkte Forbindelse med Gardens »Lossement« og Adgang til Haven og Vejen til Østrup (nu Fredensborg). Da Kongen imidlertid snart blev svag til Bens, lod han i Juli 1692 lave en Slags Elevator, en Tridsestol, som 2 Mand kunde hisse ham op i, naar han efter Jagt eller Ridetur var staaet af Hesten ved Møntporten; i samme Anledning blev der her slaaet 2 Bænke op, for at han mageligere kunde komme paa og af Hesten. Rasbech har saaledes Ret, naar han i sin Frederiksborgs Beskrivelse hensætter Tridsestolen til Christian V og ikke — som Sagnet ellers fortæller — til Christian IV.

Derimod gentager han, og andre efter ham til de seneste Tider, den gamle Fabel, at Christian IV selv skulde have drejet »Elfenbenstapperne« i Bedestolen. Der foreligger ikke noget som helst Vidnesbyrd derfor, men ret vægtige derimod. »Tapperne« vare oprindelig støbte og ciselerede i Sølv (Høyens saml. Skrifter I, pag. 231) og bleve uden al Tvivl fjernede før eller under Svenskekrigen. Først d. $^{20}/_{10}$ 1691 faar *Gottfried Kunstdrejer* 88 Rdl. 3 Mk. til en Elefanttand til Arbejdet i Kirken paa Frederiksborg. Da Elfenben ikke ses ellers at have været anvendt i Kirken, ligger det nær at antage, at det har været benyttet til de Elfenbensprydelser, som efter Svenskekrigen traadte i Stedet for Sølvtapperne i Bedestolen.

I en Artikel om Frederiksborg (trykt i 1831) fælder Professor Høyen, i sin Glæde over Christian IV's Renaissance, nogle meget haarde Domme om Audienssalen og Galleriet, men ender mærkeligt nok med at udbryde: »Nu hører dog denne Sal til Slottets brillanteste Partier.« Man faar en Følelse af, at denne Udtalelse kommer lidt *malgré lui*, men netop i *hans* Mund har den en saa meget større Betydning. Der er desværre i 1894 — da alt det, som begejstrede Høyen, er forsvundet — endnu mere Grund end i 1831 til at udbryde: »*Nu* hører dog denne Sal til Slottets brillanteste Partier.«

To Prisopgaver.

Tidsskrift for Kunstindustri begyndte at udkomme i Januar 1885 og vil med Udgangen af 1894 have bestaaet i 10 Aar. Det er Tanken at lade de 10 Aargange 1885—1894 danne en første Række og med 11te Aargang at begynde en ny Række.

Allerede af den Grund vil det være naturligt at lade denne fremtræde i en noget ændret ydre Udstyrelse, men hertil kommer endnu de væsentlige Fremskridt, det danske Boghaandværk har gjort siden Tidsskriftets Stiftelse; *Foreningen for Boghaandværk* oprettedes i 1888. Der ligger heri en yderligere Opfordring.

Idet Opmærksomheden først rettes paa de enkelte Hefters Omslag, udsætter Tidsskriftet da herved

Tegningen af et nyt Omslag

som Prisopgave paa de nedenfor nævnte Betingelser.

Tegningerne maa inden den 31. Oktober d. A. være indsendte til Tidsskriftets Redaktion (Professor *C. Nyrop*, Industriforeningen, Kjøbenhavn, V.); de maa være forsynede med Mærke eller Motto og være ledsagede af en lukket Navneseddel; de ville blive bedömte af et Udvalg, bestaaende af Dhrr. Xylograf *F. Hendriksen*, Direktør *Pietro Krohn* og Arkitekt *Martin Nyrop;* den efter Udvalgets Skjön bedste Løsning vil, forsaavidt Udvalget overhovedet finder nogen af de indkomne Tegninger præmieværdig, blive belönnet med 100 Kr.

Tidsskriftet forbeholder sig Ret til at benytte den saaledes præmierede Tegning mod et Tillægshonorar af 50 Kr., men er ikke bunden til den. Det vil derimod have saavel den Ret som den Pligt i det første Hefte, der udkommer efter Bedömmelsen, at offentliggjøre den præmierede Tegning sammen med de andre Løsninger, som Udvalget maatte finde værdige hertil, den første under Præmietagerens Navn, de andre under de paagjældende Mærker eller Mottoer.

Det er imidlertid ikke nok at bringe Tidsskriftet til at forandre Omslag. Det vil ogsaa være heldigt at skaffe det

et smukt og karakteristisk Bind.

Ogsaa for Tegningen til et saadant udsættes da herved en Præmie paa 100 Kr. paa ganske de samme Betingelser, som ere nævnte ovenfor, ogsaa med Hensyn til de indkomne Løsningers Offentliggjørelse. Der er dog her den Forskjel, at da Tidsskriftet ikke kan overtage Tegningens Benyttelse, beholder Præmietageren — ligesom de øvrige Deltagere i denne Konkurrence — fri Dispositionsret over Tegningen til praktisk Anvendelse.

Mindre Meddelelser.

Paa Industriforeningens Forevisninger i Marts og April var fra to kjøbenhavnske Guldsmede udstillet en Del Sportspræmier. I Henseende til Forarbejdning vare de gjennemgaaende gode, men i kunstnerisk Henseende tilfredsstillede de ikke. De gjorte Forsøg vare dog langt fra uden Interesse, og der er ingen Tvivl om, at en f. Ex. af *Det danske Kunstindustrimuseum* arrangeret Udstilling af danske Guld- og Sølvarbejder, der ere vundne som Præmier ved Væddeløb, Væddesejladser, Cykleridt o. s. v. i den sidste Menneskealder, vilde kunne give gode Vink i flere Retninger og samtidig samle et ikke ringe Publikum.

Cand. jur. *E. F. S. Lund* har udsendt et smukt lille Skrift *Danske Portrætter* som Prøvehefte for, hvorledes han tænker sig det Katalog over malede danske Portrætter, som han arbejder paa, og til hvis Fuldendelse han beder om Tilslutning fra alle Portrætejere. Det maa ønskes, at en saadan vil komme, ti Foretagendet er nyttigt og sympatisk. Men skal det naas, som Udgiveren antyder i sit Forord, ved Kataloget at kunne bestemme ældre Portætter, som ellers vilde glide navnløse ned i Forglemmelsens Flod, maa Portrætbeskrivelserne sikkert være fyldigere end de gjennemgaaende ere i Prøveheftet, der herved anbefales paa det Bedste. Det er smykket med fire gode Fototypier fra *Pacht & Crone.*

Sæsonens iaar saa frodige Auktionsliv sluttedes paa en særdeles værdig Maade d. 14. Juni og følgende Dage med Salget af den afdøde Ordenskansler, Greve *O. S. Danneskjold-Samsøe's* efterladte Samlinger af Malerier og Antikviteter. Publikum var mødt talrigt og med en stærk Kjøbelyst, der fik Budene og Priserne til at stige stærkt. Det var ogsaa godt, hvad der solgtes, flere af Tingene vare fortræffelige. Samlingerne viste, at den afdøde Greve havde været en Mand med en fin og nobel Smag. Foruden en betydelig Malerisamling, indeholdende Billeder af den ældre danske

Skole, og en Antikvitetssamling, der særlig omfattede Porcellæner, havde Greven efterladt sig en stor og god Oldsagssamling, der erhvervedes af Nationalmuseet. Fredagen d. 15. Juni solgtes Porcellænssamlingen. Af orientalske Porcellæner betaltes en kinesisk Punschebolle med tilhørende Fad (Nr. 61), dekoreret med Lotusblomst-Motiver med en Pris af 201 Kr. Af kjøbenhavnsk Porcellæn fra forrige Aarhundrede, hvoraf der fandtes en smuk Samling, kostede en større Gruppe, en Hyrdescene (Nr. 75), 170 Kr., to norske Bjærgmænd (Nr. 76 og 77) henholdsvis 88 og 100 Kr., et lille Thestel (Nr. 92) 88 Kr. En saare skjön Vinkøler (Nr. 103), dekoreret med 2 Genrebilleder i Purpurfarve, og som i Bunden bar *Ondrups* sjældne Signatur, betaltes med 125 Kr. To andre Vinkølere (Nr. 122), dekorerede med Blomster og Emblemer i lyse, graa, grönne og rosa Farver, naaede en Pris af 140 Kr. pr. Stk. Et stort Spisestel (Nr. 109), dekoreret med brogede Blomster, gik i 850 Kr., en stor Punschebolle (Nr. 111), paa hvis Laag var anbragt en stor Citron, i 204 Kr. Af fremmede europæiske Porcellæner fandtes flere smukke Ting. Et gl. sachsisk Thestel (Nr. 93), paa hvilket var malet forskjellige Jagtscener, naaede en Pris af 414 Kr.; et Par Laagkopper (Nr. 93) fra Marcolinis Tid 40 Kr., et Par fortrinlige Kopper fra samme Fabrik, men fra en tidligere Tid, dekoreret med Hjorte i Purpurfarve, 29 Kr. En smuk gl. sachsisk Skaal med Laag, hvorpaa saas forskjellige Figurscener og Blomsterbuketter, gik i 83 Kr. Et stort Fürstenberg Spisestel (Nr. 121) betaltes med 850 Kr. Møbler og Metalsager frembød mindre Interesse.

Ligesom Kunstindustrimuseet i Kristiania i Aar har faaet sin Direktør, *H. Grosch*, der siden dets Stiftelse har forestaaet det som Konservator, saaledes er det Samme nu sket ved Vestlandske Kunstindustrimuseum i Bergen; dettes tidligere Konservator, *Johan Bøgh*, er i Juni Maaned bleven udnævnt til Direktør.

Den ovfr. S. 35 omtalte *Norsk Farvebog*, hvis Fremkomst skyldes *Kunstindustrimuseet i Kristiania*, foreligger nu. Den er udarbejdet af *Kristiane Frisak* og indeholder »100 Opskrifter til Farvning med Plantefarver«. Hvad der tilstræbes, er at komme de uholdbare og uharmoniske Anilinfarver tillivs til Held for en god Udvikling af Norges nationale Vævekunst, der lider under uheldige Farvesammensætninger. Fortidens Kjendskab til Plantefarvernes Tilvirkning var saa godt som uddød og maatte væsentlig findes paany ved en Række ofte besværlige Forsøg, men nu er Arbejdet gjort og vil sikkert blive til stor Gavn ikke alene for Norge, men overalt, hvor man ønsker sig fri gjort for Anilinfarvernes uheldige Tyranni.

Den 10. Januar vedtog *Verein für deutsches Kunstgewerbe* i Berlin at slutte sig til Tanken om en af de tyske Kunstindustriforeningers Forbund foreslaaet tysk Kunstindustriudstilling i Berlin 1896. Den skal afholdes sammen med en tidligere besluttet almindelig tysk Udstilling, der skal træde istedenfor den i sin Tid saa meget omtalte Verdensudstilling i Berlin, der ikke lod sig gennemføre.

I Kniplingernes særlige Land Belgien fandt der i Januar og Februar en historisk Kniplingsudstilling Sted i Hôtel Ravestein i Bryssel. Den synes imidlertid ikke at have svaret til Forventningerne. Den indeholdt smukke Ting fra midt i forrige Aarhundrede indtil Nutiden, men var mere en godt arrangeret Kjøbmandsudstilling end en udtömmende Fagudstilling. I historisk Henseende var den kun tarvelig.

Paa den i April aabnede *Marie Antoinette Udstilling* i Paris saas bl. A. et henrivende lille Dominospil, der havde tilhørt den ulykkelige Dronning. Æsken til det er af Guld, i fuld Emalje med Billeder af de fire Aarstider, omgivne af en Række ægte Perler, og Brikkerne ere emaljerede i Blaat med Perler som Talöjne.

I April har der i det østerrigske Museum i Wien været afholdt en grafisk Udstilling, der arrangeredes af *Gesellschaft für vervielfältigende Kunst.* Den første og største Afdeling omfattede udelukkende Litografier, og tiltrak sig ikke ringe Opmærksomhed. Den syntes nemlig at varsle om en kraftig Gjenopblomstring af kunstnerisk udførte Litografier. Stentrykkunsten var ved den stærke Udvikling af Lystrykkene m. m. sunken ned til en rent mekanisk Virksomhed, men synes nu at skulle tage ny Flugt. Interessen samlede sig navnlig om 21 Blade af den tyske Kunstner *Hans Thoma.*

Verein für deutsches Kunstgewerbe i Berlin afholder saakaldte »Fagaftener«, ved hvilke der holdes Foredrag og forevises enkelte Gjenstande tilhørende bestemte Fag. Den 11. April bestod Udstillingen af Majolika fra Villeroy & Boch, medens Professor *Alexander Schmidt* forklarede Majolika-, Fajance- og Stengods-Fabrikationen og Bygmester *R. Dümmler* gav Oplysninger om den keramiske Udvikling i Amerika. Den 9. Maj forklarede Fabrikant *W. Quehl* de forskjellige Forgyldemetoder og da navnlig den elektriske, medens samtidig en Række forgyldte Broncerammer vare udstillede.

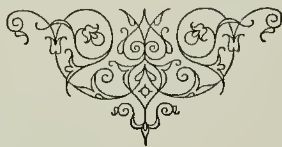
Den 18. Maj aabnedes den tidligere omtalte (s. forr. Aarg. S. 148, 212) store franske kunstindustrielle Kongres i Paris; den samledes i Hemicyklen i École des Beaux-Arts og talte 333 Medlemmer. Formanden for Union centrale des arts décoratifs, *Berger*, aabnede den med en Tale, hvori han næst

at betone Kunstens Enhed under Henvisning til det store Arbejde, der præsteredes i Udlandet for at hæve Kunstindustrien, udtalte sig for, at Frankrig maatte tage fat med fornyet Kraft og i nye Former. Vore Museer, vore Udstillinger, vore Biblioteker o. s. v., sagde han, maa ikke opfordre til Efterligning og Kopiering; de skulle kun hjælpe den Enkelte til at se og lære, hvorledes han kan gjöre noget endnu bedre. Ministeren for den offentlige Undervisning og de skjönne Kunster, *Spuller*, svarede i en Tale, hvori han med Styrke hævdede, at det ikke gik an at stille »den store Kunst« op som Noget for sig; den dekorative Kunst, Kunsten, der arbejder i Industriens Tjeneste, er ligesaavel Kunst. Kunsten er een uden Hensyn til den Form, hvori den fremtræder, et Tema, der yderligere udvikledes af endnu en Taler, *Guillaume*.

Mellem de paa Kongressen vedtagne Resolutioner skal her særlig mærkes følgende: »Alle Landets kunstindustrielle Selskaber bör fremfor Alt bestræbe sig for at støtte Originalitet i Opfindelsen og at modarbejde Kopiering og Plagiering; — al kunstindustriel Undervisning bör ske efter et Program, som giver Arkitekturen det den tilkommende Herredömme, saaledes at der derved tilvejebringes den Solidaritet mellem de forskjellige Dele af Kunsten, der er en væsentlig Betingelse for den kunstneriske Opfindelse; — alle offentlige og private Samlinger bör kun anskaffe typiske Gjenstande af anerkjendt kunstnerisk eller opdragende Betydning«. — De her udtalte Tanker gaa som en rød Traad gjennem alle de øvrige Resolutioner. En af dem vil saaledes, at den franske Stat skal bevilge Midler til, at Salene i Landets nationale Bygninger, til Støtte for Kunstindustriens Udvikling, kunne blive dekorerede og møblerede paany, og at de Møbler i dem, der ikke i alle Retninger ere af første Rang, kunne blive samlede i et offentlig tilgængeligt Museum til Støtte for det nødvendige historiske Studium. En anden Resolution vil, at *Union centrale* skal foranstalte periodiske Udstillinger, der skulle lade de i Industrien medvirkende kunstneriske Kræfter komme til deres fulde Ret; en tredie lægger Vægt paa Kvindens Deltagelse i det kunstindustrielle Arbejde; en fjerde organiserer samtlige kunstindustrielle Anstalter i Frankrig i en sluttet Række under Ledelse af *Union centrale* i Paris o. s. v. — Der er ingen Tvivl om, at den afholdte Kongres vil faa stor og varig Betydning

I de sidste Hefter af *Kunstgewerbeblatt* meddeler *Vilhelm Bode* sine Indtryk fra et Besøg paa Udstillingen i Chicago under Titelen »Moderne Kunst in den vereinigten Staaten von Amerika« og *Max Seliger* skriver om »Amerikanische Reklamepapiere«. I den førstnævnte Artikel gjöres der opmærksom paa, at de amerikanske Huses indvendige Dekoration væsentlig beregnes paa at ses ved kunstigt Lys, og at derfor Oplysningen ved Elektricitet har udviklet sig i praktiske men samtidig skjönne og fantasifulde Former. Man har frigjort sig fra den gamle Gaskrone-Tradition og anbringer Glødelamper overalt, hvor det er praktisk, som Blomster, Frugter, Draaber o. s. v. — Afbildningerne til Artiklen om de amerikanske Plakater o. lign. Reklamer vise, at man hinsides Atlanterhavet paa særdeles praktisk Maade forstaar at fremkalde et stærkt, hurtigt virkende Indtryk. Der er ikke meget at læse, men meget at se, store, frit komponerede Bogstaver og iöjnefaldende Dekoration, der viser en fri og livlig Fantasi i Forbindelse med en ikke ringe Smag.

Zeitschrift des bayer. Kunstgewerbe-Vereins omtaler et Skrift af *Heinrich Stegmann* »Die fürstlich braunschweigische Porzellansfabrik in Fürstenberg« (Braunschweig, Verlag von Benno Goeritz) som et fortjenstligt og godt Værk.

De spansk-mauriske og de første italienske Fayencer.

(Som Indledning til en Række Artikler om Italiens Fayencekunst.)

Af **Emil Hannover.**

Enhver, der blot er gaaet en hastig Vandring gennem et af de store Verdensmuseer for Kunsthaandværk, vil have bemærket de saakaldte spansk-mauriske Fayencer, hvoraf der baade i tyske, engelske og franske Samlinger findes ret anselige Mængder [1]. De hører med deres brillante og skønne Lustre til de Ting, der fængsler Øjet hurtigst; de har den Frastandsvirkning, det gode Kunsthaandværk ellers oftest savner, og for hvis Mangels Skyld det er saa lidet populært.

Det langt overvejende Antal af de spansk-mauriske Fayencer, der er os levnede, er store Fade og Tallerkener, der dels har været til Pryd, dels til Brug, — ganske som Porcellænet er det nuomstunder. De er dels flade, dels dybe, dels helt glatte indvendig, dels forsynede med en fremspringende Bund eller med enkle ornamentale Relief-Dekorationer i Form af Ribber eller Rosetter, der bryder den malede ornamentale Dekoration, som oftest dog uden at afbryde den. Næst efter Fadene kommer i Antal Apotheker-krukkerne, som dels er cylindriske uden Hals, dels forsynede med en saadan. Sjældnere er de meget store Vaser med to Hanke, endnu sjældnere nogle store, coniske Kummer, hvis Rands Diameter er to eller tre Gange saa stor som Bundens. Af unique Stykker finder man en Del: en stor Bolle med fire smaa Hanke findes i British Museum, en Vase med fire Hanke findes i Louvre, to Vaser, hvoraf den ene delvis er af gennembrudt Arbejde, tilhører Gustav Rothschilds Samling. Et stort Kar med sex lange, lodrette Hanke findes i Sèvres keramiske Museum, og sammesteds kan ses en høj Kande. En anden Kande, med en uforholdsmæssig lang Tud, møder man i Louvre, som ogsaa ejer en barok Blomstervase i Form af en Fæstning. I Cluny-Museet i Paris findes nogle Vaser i Form af en høj og slank Tønde og desuden en lille, meget plump Rytterstatuette.

Genstande som disse sidste tilhører Forfaldstiden, hvor Formerne varieredes stærkt, medens Dekorationen forsømtes. Det er af de ældste af de store Fade, af de store Vaser, de store coniske Kummer og enkelte af Apothekerkrukkerne, man skal

---

1. Den Artikel-Række, som her begyndes, grunder sig væsentlig paa Studier i de store Samlinger i Paris, Sèvres, Rouen og London. Fra Samlingerne i Tyskland og i endnu højere Grad fra Museerne i Italien har Forfatteren kun haft Erindringer, der var altfor utydelige til her at kunne benyttes i videnskabeligt Øjemed. Men han har, overalt hvor det var nyttigt og gjørligt, søgt Oplysninger (igennem Litteratur og Afbildninger) om det Materiale, som ikke var ham tilgængeligt i Øjeblikket og ikke heller vil blive det foreløbigt. Alligevel maa denne Række Artikler om Italiens Fayencekunst væsentlig gælde for en Række Betragtninger over de italienske Fayencer *i franske og engelske Samlinger*, kommenterede litterært gennem de — iøvrigt sparsomme — Meddelelser, der er fremkomne om de italienske Fayencer i de andre Landes Museer.

Studiet af disse gamle Fayencer besværes i de franske og engelske Samlinger i høj Grad derved, at de enten slet ikke er katalogiserede eller ogsaa, at Katalogerne over dem er antikverede, idet de enten simpelthen er for gamle og ikke holdte à jour med Tilgangen eller ogsaa ikke svarende til det Standpunkt, som den keramiske Forskning har naaet. Til den første Kategori hører Katalogerne over Fayencerne i Louvre og South-Kensington (den første fra 1864, den anden fra 1873); til den sidste Katalogen over Cluny-Museet. I Sèvres-Museet er man nu i Begreb med at skulle forfatte en Katalog og give Museet en ordnet Opstilling; for Tiden er alt hulter til bulter; i British Museum findes ingen Katalog over Fayencerne, men disse er forsynede med oplysende Etiketter.

danne sig sine Forestillinger om denne berømte og ejendommelige Art af det gamle Kunsthaandværk.

Naar der i *Falkes* »Kunstindustriens Grundsætninger« staar at læse: »De spansk-mauriske Kar . . . ere af et kun lidet fint Ler og have en lys, smudsiggul Glasur, paa hvilken en ubehjælpsom og udannet Haand i rød, gul eller brun regnbuelysende og metalglinsende Farve har tegnet Ornamentlinjer, Blomstermotiver eller ogsaa Vaaben og heraldiske Dyr«, og videre hen, at »de ere udførte af almindelige By- og Landsbypottemagere og ikke af kunstøvede Malere«, saa er der ikke blot mange urigtige Ord i disse faa Linjer, men den Dom, de fælder, trænger i højeste Grad til en Revision.

Om Falke, hvis Viden i Paranthes bemærket er milelangt tilbage for hans Anseelse, havde tænkt sig om, vilde han have erindret, at Alhambravasen, et af de berømmeligste Stykker Kunsthaandværk, som findes, henhører til de spansk-mauriske Fayencer, og man behøver end ikke at have set den i Originalen, for i Gengivelser af den[1] at erkende, hvilket Mesterværk den er i Komposition og Dekoration. Men det er ikke en Gang nødvendigt at ty til denne Triumf for den spansk-mauriske Fayencekunst for at yde denne en naadigere Retfærdighed end den, som Falke har ladet den blive til Del. Der er næppe ét mellem alle de Stykker, vi tilskriver det 15de eller 16de Aarhundred, som ikke har dekorativ Kunstværd, og der er enkelte Stykker, man godt kan regne mellem det aller ypperste, Kunsthaandværket overhovedet har frembragt. For blot at hente et Par Exempler fra de franske og engelske Samlinger, kan man nævne South-Kensington Museets store coniske Kumme, under hvis Køl Fiskene boltrer sig[2], eller den store tohankede Vase[3], som findes sammesteds og har saa virkningsfuld en Dekoration af afvexlende blaa og gyldne Blade, eller de tre med udpræget mauriske Arabesker dekorerede, store Bækkener (*aljofainas*) i Cluny-Museet[4], eller de to Apothekerkrukker sammesteds[5], eller den tredje i Louvre, paa hvis ene Side der er et firkantet Felt med et Hjærte, hvorfra rejser sig det dobbelte Kors[6]. Af saadanne Pragtstykker, hvor Dekorationen baade er snildt fundet paa og ofte udført med den største manuelle Sikkerhed, kunde der nævnes mange som Vidner mod Falkes Udsagn om, at de spansk-mauriske Fayencer, én som alle, skulde skyldes almindelige Pottemageres udannede og ubehjælpsomme Hænder. Og selv om der i hele Mængden af de store Fade, der er den rigeste Arv, Maurerne har efterladt os, ikke findes ret mange forskellige Typer, — selv om et lille Antal Motiver idelig vender tilbage paa disse Fade, som ofte kun er forskellige ved det Vaaben, de bærer i deres Midte, eller den Form, hvori Leret er drejet, — saa er dog i næsten alle slige Stykker fra den gode Tid Arbejdet paa en og samme Tid friskt og meget omhyggeligt, og alene af de Illustrationer, der ledsager denne Artikel, kan det ses, at det ikke har været rene Klodrianer, som har skabt de forskellige Typer.

Men om andet end Formen og Ornamenternes Tegning formaar desværre disse Gengivelser ikke at skabe nogen Forestilling. De kan ikke vise, hvorledes disse oftest ret elementære Former og jævnlig ganske simple Tegninger adles af den skønne metalliske Lustre, som er disse Genstandes egentlige og mærkeligste Ejendommelighed.

Toda gracia nos fallece, mientras que alba no amanesse staar der skrevet paa et af de spansk-mauriske Fade, og Ordene betyde i Oversættelse: »Al Ynde svigter os, saa længe

1. Alhambravasen har været gengivet i nærværende Tidsskrifts 1ste Aarg. pag. 172, som Illustration til Dr. *Gigas'* interessante Afhandling om arabisk Ornamentik.
2. Katalog-Nr. 486 — 1864. Paa Skibets Sejl findes Portugals Vaaben.
3. Nr. 8968 — 1863. Se denne Afhandlings Fig. 150.
4. Nr. 2684 – 2686 incl.
5. Nr. 2687—2688 incl.
6. Nr. G. 5.

Dagsskæret ikke er brudt frem«. Alligevel er maaske disse Fayencers Lustre, som fuldt belyst straaler med en uforlignelig Pragt i Guld- eller Kobberglans og stundom i Regnbuens Farver, aldrig smukkere end i et dæmpet Halvlys, der faar den til at lyse som Fosfor.

Undersøgelsen af denne Lustre er af ældre Dato end det historiske Kendskab til selve de Genstande, den pryder. Den galdt for at være en Sammensætning med Guld, indtil *Laurent* 1831 paaviste, at den var kemisk ren for dette Metal. Hans Undersøgelser blev fortsatte af den navnkundige Mineralog og Kemiker *Alex. Brongniart*, der kom til det Resultat[1], at Lustren er et meget tyndt Overtræk af Kobberforilte-Silikat (kiselsurt Kobberforilte). Senere paaviste *Riocreux* og *Louis Carrand*, at en vis Art (de ældste) af de spansk-mauriske Lustrer indeholdt Sølv, der blandet med Kobberet mindskede dettes intensive Virkning og gav Lustren et gyldent Skær, som blev perlemoderagtigt, naar Dagslyset brødes mod den. Endnu senere Analyser godtgjorde, at der var svage Spor af Svovl i Lustren, og man har ogsaa ment, at denne delvis kun kunde frembringes ved at tilføre Farven Røgen fra det Brænde, som forbruges i Ovnen.

Først i den allernyeste Tid har man fundet et Par litterære Beretninger om denne Lustres Frembringelse. Det hedder i *Henrique Cocks* Rejseskildring (*Relacion del viage hecho por Felipe II en 1585*, publicado por Morel Fatio y Rodriguez Villa, Madrid, 1876[2]) om den lille aragoniske By Muel i Nærheden af Zaragoza: »Næsten alle Indbyggerne i denne Landsby er Pottemagere, og alle de Lervarer, der sælges i Zaragoza, tilvirkes paa følgende Maade: Først bliver Karrene dannede i den Form, de har nødig, af et Stof, som Jorden dér forskaffer Indbyggerne. Naar det er gjort, brænder de dem i en Ovn, der er indrettet dertil. Derpaa tager de dem ud for at paaføre dem en hvid Emaille og polere dem og sidenhen give dem et Overtræk af visse Stoffer paa følgende Maade: Fem og tyve Pund (en *arroba*) af Bly[3], hvormed de blander tre eller fire Pund Tin og lige saa mange Pund af en egen Slags Sand, som findes dér. Disse Ingredienser blandes i en Masse; den bliver brudt i smaa Stykker og knust til Støv og opbevares som Pulver. Dette Pulver røres op i Vand, Fadene dyppes deri, og de brændes igen i Ovnen og beholder deres Glans. For at Lervarerne bagefter kan blive forgyldte[4], tager de meget stærk Eddikesyre, blandet med omtrent to *reales* pulveriseret Sølv (omtrent en dansk Krone), Zinober, Rød-Okker og lidt Messingtraad. Naar alt er blandet sammen, maler de med en Fjeder den Dekoration, de ønsker paa Fadene, brænder dem igen, og saa forbliver de alle Dage forgyldte. Dette blev mig fortalt af Pottemagerne selv.«

Fyldigere Oplysninger om Frembringelsen af Lustren har Riaño fundet i et Manuskript, der er havnet i British Museum. Da Grev Florida Blanca i Aaret 1785 ønskede at grundlægge en Fabrik i Madrid med det Formaal at genfrembringe den gamle spansk-mauriske Lustre, fik han følgende Recept sendt fra Manisés, hvor man iøvrig ved den Tid var ude af Stand til at frembringe anden Lustre end en kobberrød, hvis Skønhed var ret tvivlsom:

»Naar Pottemager-Varerne er brændte, glaseres de med hvidt og blaat, de

1. Traité des arts céramiques ou des poteries. Paris 1844. 2 vol. in 8°, Atlas in 4° obl. 2me ed. Paris, 1854. 2 vol. in 8°, Atlas in 4° obl. 3me ed. Paris, 1877. do. do.

2. Citeret her efter Oversættelsen i *Juan F. Riaño's* The industrial arts in Spain (London, 1890. in 8°), hvori dette Dokument første Gang er kommet frem. Af samme Forfatter existerer et Skrift, som det ikke er lykkedes mig at forskaffe mig: *Sobre la manera de fabricare la antigua loza dorada de Manisés*, Madrid, 1877. in 12° paa 18 p. p. Det indeholder bl. a. det næstfølgende af *Riaño* fundne Dokument, som her gengives efter hans Oversættelse i *The industrial arts in Spain.*

3. Naturligvis i Form af Oxyd.

4. d. v. s. faa gylden Glans.

eneste Farver, der anvendes ved Siden af Guldfarven. Fadene brændes paa ny; dersom Genstandene skal males med den gyldne Farve, kan denne kun anbringes paa den hvide Glasur, naar de har passeret Ovnen to Gange. Fadene males da med den omtalte Guldfarve og brændes en tredie Gang, og der anvendes til Brændsel kun tør Rosmarin.

»Den hvide Emaille, der bruges, dannes af Bly og Tin[1], som er smeltede sammen i en dertil indrettet Ovn; efter at disse Stoffer er tilstrækkelig smeltede, bliver de som Jord[2], og naar Blandingen i denne Tilstand tages ud og tilsættes samme Vægtmaal Sand, hælder man et fint Salt deri; den brændes igen, og naar den er kold, stødes den til Pulver. Det eneste Sand, der kan bruges, er fra en Hule i Benalguacil, tre Mil fra Manisés. For at Emaillen skal blive god, maa der til hver *arroba* Bly føjes 6 til 12 Unzer Tin og en Skæppe findelt Salt. Dersom det er en simpel Slags (Emaille), man ønsker, er det nok at føje ganske lidt Tin til og tre eller fire *cuartos* Salt, som i saa Fald maa tilsættes, naar Massen er parat til Emailleringen af Fadet.

»Til Sammensætningen af Guldfarven hører 5 Ingredienser: Kobber, der er des bedre, jo ældre det er, Sølv, der skal være saa gammelt som muligt[3], Svovl, Rød-Okker og stærk Eddikesyre, som blandes i følgende Forhold: Af Kobber 3 Unzer, af Rød-Okker 12 Unzer, af Sølv en *peseta* (omtrent en dansk Krone), af Svovl 3 Unzer, Eddikesyre en kvart; tre Pund af den Jord eller Aske[4], som bliver tilbage, naar disse Pottemagerarbejder er malede med Guldfarven, tilføjes de øvrige Ingredienser.

»De blandes paa følgende Maade: en lille Del pulveriseret Svovl kastes i en Kasserolle med to smaa Stykker Kobber, imellem dem en Sølvpeseta; Resten af Svovlet og Kobberet sættes da til. Naar Kasserollen er parat, sættes den paa Ilden og bringes til at koge, indtil Svovlet er fortæret, hvilket kan ses deraf, at der ingen Flamme mere udgaar fra det. Præparatet tages saa af Ilden, og naar det er koldt, pulveriseres det meget fint. Rød-Okkeren og Asken tilsættes derpaa, det røres op med Haanden og pulveriseres paa ny. Præparatet anbringes i et Kar og blandes med saa meget Vand, at det er tykt nok til at hænge ved Karrets Sider. Blandingen gnides saa paa disse med en Pind; det er derfor nødvendigt, at Vandet tilføres lidt efter lidt, til Blandingen er i den rette Tilstand.

»Naar Karret er færdigt, maa det sættes i en Ovn i sex Timer. I Manisés er det Skik og Brug at gøre dette, naar det almindelige Lertøj brændes; derpaa skrabes Blandingen af Karrets Sider med et Jærn; den tages saa op, brydes i smaa Stykker, som pulveriseres fint i en Morter med Eddikesyre i det Forhold, som allerede er nævnt, og efter at være godt æltet i to Timer, er Blandingen færdig til, at der kan dekoreres med den. Det maa bemærkes, at Mængden af Emaillen og Guldfarve-Blandingen, som hver Genstand kræver, kun lader sig bestemme ved Øvelse.«

Om Grev Florida Blanca fik noget Resultat af denne Recept, vides ikke. Teknikere faar prøve, hvad den er værd. I hvert Fald maa det erindres, at den ikke er ældre end fra 1785, altsaa fra en Tid, hvor den spansk-mauriske Lustre-Kunst var i fuldt

1. Det fremgaar baade af dette og det foregaaende Dokument, at de spansk-mauriske Fayencer ikke med Rette kan henføres til den saakaldte *mezza* (Halv-) *majolica*, i hvis Glasur der ikke findes Tin. Dokumenterne var iøvrig her overflødige, thi det er ikke vanskeligt med det blotte Øje at se, at Emaillen paa de spansk-mauriske Fayencer er tinholdig. Ikke desto mindre kan man mangfoldige Steder finde dem opførte mellem Mezza-Majolika'erne, bl. a. ogsaa i *V. Kleins*: Italienske Majolika i det 15de og 16de Aarh. (Medd. fra Tegneskolen for Kvinder, VIII. Kbhvn. 1883.)

2. Snarere som Aske. Overfladen ilter sig og bliver som en graa Aske, der skummes af og benyttes. Det er det, Keramikerne, med en tysk Benævnelse, kalder Æscher.

3. Man har her formodentlig at gøre med de Hokuspokus, der er saa jævnlige i gamle keramiske Recepter.

4. d. v. s. de i Anm. 2 ovenfor omtalte Bly- og Tin-Ilter.

Forfald. Talrige Forsøg er blevne gjort paa at efterligne den ældste Lustre, og talrige Anvisninger dertil kan man læse i teknisk-keramiske Haandbøger. Men paa de blotte Anvisninger lader den sig næppe genfremstille[1]; der hører vel dertil visse *coups de main*, og endnu synes det ikke at være lykkedes nogen at frembringe en Lustre, som virkelig skuffende efterligner den gamle. Der er da heller ingen Forfalskninger, man hurtigere erkender som saadanne, end dem, der gaar ud paa at udgive sig for ægte spansk-mauriske Fayencer.

De har ikke alle Dage baaret dette Navn. De galdt, vel navnlig fordi den største Mængde af dem er bleven funden i Italien, endnu et godt Stykke ind i dette Aarhundred for at være af italiensk Herkomst og regnedes ind under Fællesbegrebet »italiensk Majolika«. Det var Sèvres-Museets lærde Konservator *Riocreux*, der i 1844[2] for første Gang gjorde opmærksom paa, at de danner en keramisk Gruppe for sig og skriver sig fra Spanien, og de benævnedes derefter »spansk-arabiske«, indtil *Davillier* i 1861[3] forsøgte at skrive deres sandsynlige Historie og omdøbte dem til at kaldes spansk-mauriske. Naar alt kommer til alt, er noget af det betydningsfuldeste i Davilliers Brochure dens Titel med dens nye Benævnelse for disse Fayencer. Det er ikke lykkedes ham at skaffe andre Dokumenter til Belysning af deres Historie end de ganske vist ret talrige, men sparsomt meddelsomme litterære Beretninger, han har kunnet fremdrage af nogle gamle Kroniker og Rejsebeskrivelser.

At disse Fayencer bør kaldes spansk-*mauriske* og ikke spansk-*arabiske* beviser Davillier med utvivlsom Ret. Han gør opmærksom paa den Forskel, der er mellem den arabiske og den mauriske Stil, og anfører som Exempel paa den første Cordobas Moské, der blev paabegyndt i det 8de Aarhundred, som Exempel paa den sidste Alhambra, der blev paabegyndt i Slutningen af det 13de Aarhundred. Ifølge deres Stil kan ingen af de spansk-mauriske Fayencer være ældre end det 14de Aarhundred, og den Gang var Arabernes Herredømme endt[4]. De var allerede i 1235 blevne drevne ud af de fra Marokko kommende mauriske Almoravider og Almohader, der grundede Kongeriget Granada. Maurernes Ophold i Spanien varede til 1610, da Philip III fordrev dem fra sit Rige, men allerede længe forinden, navnlig efter Granadas Fald 1492, havde deres Religion og nationale Kultur været Genstand for Spaniernes Undertrykkelse. Ifølge en kongelig Ordre var det saaledes i 1566 blevet dem forbudt at tale, læse og skrive deres Sprog i deres Huse eller udenfor disse, offentligt eller hemmeligt. Det blev dem endvidere forbudt at

---

1. *Jaennicke* indleder sin Anvisning paa Fremgangsmaaden med de altfor flotte Ord: *Das technische Verfahren ist sehr einfach.* (Grundrisz der Keramik, Stuttgart. 1879. p. 231 Anm.)
   Efter at ovenstaaende Afhandling var sluttet, fremkom i nærværende Tidskrift Hr. *Tauber Jensens* Artikel om »Lustre«, — rig paa interessante tekniske Oplysninger. Hr. Tauber Jensen har haft den Godhed at gennemlæse de tekniske Afsnit af nærværende Afhandling, og jeg skylder ham Tak for den Gavn, jeg har høstet af hans praktiske, keramiske Kundskaber.
2. *A. Brongniart & D. Riocreux,* Description méthodique du musée céramique de la manufacture royale de porcelaine de Sèvres. Paris, 1844. in 4⁰. Findes i Industriforeningens Bibliothek.
3. *J. C. Davillier,* histoire des Faïences Hispano-Moresques à reflets métalliques. Paris, librairie V. Didron, 1861. in 8⁰. 52 p. p. Udsolgt og ikke almindelig. Senere har samme Forfatter i de Noter, hvormed han har ledsaget Fortegnelsen over Maleren *Fortunys* efterladte Samling af spansk-mauriske Fayencer (Atelier *Fortuny*, oeuvre posthume, objets d'art et de curiosité. Notices par *Ed. de Beaumont*, Baron *Davillier*, *Dupont-Auberville.* Paris, 1874. gr. in 8⁰) tilføjet nogle Oplysninger om disse, deriblandt flere af Vigtighed, som dog synes at være gaaede upaaagtede forbi af den senere keramiske Litteratur. De benyttes i det følgende i Forening med Brochuren fra 1861.
4. En meget anskuelig — om end næppe i alle Enkeltheder aldeles korrekt — Oversigt over Arabernes og Maurernes Historie i Spanien findes foran i *Girault de Prangey's* Essai sur l'architecture des Arabes et des Mores en Espagne, en Sicile et en Barbarie. Paris, 1841. in 4⁰. med Atlas (Monuments arabes et moresques) in fol. Værket findes i Kunstakademiets Bibliothek.

bære Nationaldragter; Kvinderne maatte ikke længere færdes tilslørede paa Gaden; Badene lukkedes eller nedbrødes; der var Straf for at synge en maurisk Sang eller danse en maurisk Dans, og det blev Haandværkerne forbudt at arbejde i maurisk Stil.

Det er efter Davilliers Mening i *Malaga*, at den spansk-mauriske Fayenceproduktion er begyndt. Byens Beliggenhed ved Floden Guadajoz' Udløb, dens Nærhed ved Granada, dens Søfart paa Orienten gav den Betydning som Fabriksby. Formodningen om at det er her, de første spansk-mauriske Fayencer frembragtes, støtter Davillier udelukkende derpaa, at de ældste litterære Beretninger, han har fundet om disse, angaar Fabriken i Malaga. Den omtales allerede i det 13de Aarhundred af en arabisk Forfatter *Ibnu-Sa'id*[1], og den omtales paa ny i det 14de Aarhundred af *Ibnu-Batoutah*[2]. Sidstnævnte, som har skrevet en Beretning om sine 25-aarige Rejser i fjærne Egne af Orienten, landede mellem 1349 og 51 i Malaga og begav sig derfra til Granada, hvis blomstrende Tilstand hans Rejsebeskrivelse forkynder. Han dvæler længe ved Maurernes Hovedstad, men han omtaler ingen Fayencefabrik dér; fandtes der ikke desto mindre en saadan, har den næppe været af Betydning, thi Ibnu-Batoutah kendte og beundrede disse Fayencer. Naar han skriver om Malaga: »Man tilvirker der de smukke gyldne Lervarer eller Porcellæns«, kan der næppe være Tvivl om, at det er de af os som spansk-mauriske benævnede Fayencer, til hvilke han sigter. Og naar han om disse tilføjer, at »de udføres til de fjærneste Egne«, tør man tro, siger Davillier, de ogsaa er blevne førte op ad Floden ind i Landet, særlig da til den nærliggende Hovedstad Granada, og at i saa Fald den berømte »Jarra«, Alhambravasen, skriver sig fra Malaga.

Der er nu i Virkeligheden, som det senere har vist sig, aldeles ingen Grund til at tilkende Malaga Æren af at have været det første Sted i Spanien, hvor de spansk-mauriske Fayencer tilvirkedes. Thi det er lykkedes en senere, udmærket Forsker *Juan F. Riaño*[3], at finde et nyt Dokument til deres Historie, — et Dokument, der ikke blot er ældre end Ibnu-Batoutahs, der endog i de allerseneste keramiske Skrifter gælder som det ældste, men endog et helt Aarhundred ældre end Ibnu Sa'ids. I sin Beskrivelse af Byen *Calatayud* siger nemlig *Abdallah Mohammed al'Edrisi*, en arabisk Geograf, der var født Aar 1100, og som 1153 fuldendte sit geografiske Værk[4]: »Her laves det gyldne Lertøj, som udføres til alle Lande.« Fabriken i Calatayud var formodentlig allerede ikke helt ny ved Midten af det 12te Aarhundred, da dens Produkter allerede var gode nok til at udføres. Desuden: i 1120 blev Calatayud erobret af de Kristne, og det lader sig ikke godt tænke, at disse skulde have anlagt en Fabrik af denne Art.

Men tilbage til Alhambravasen!

Det fortælles, at denne Vase, der ifølge sin Stil maa være et Arbejde fra Midten af det 14de Aarhundred, blev funden sammen med flere lignende Vaser i det 16de Aarhundred, og at de alle vare fyldte med Guldstykker. Dette er dog kun en Tradition; den første virkelige Beretning om disse Pragtstykker af maurisk Keramik findes i *P. Juan Echeverrias* »Paseos por Granada« (Strejftog gennem Granada), der udkom 1764, og hvori Forfatteren gennem en fingeret Dialog med en Fremmed udtaler sig om den Skæbne, der venter disse Varer. »De vil«, siger han til den Fremmede, »ende med at blive fuldstændig ødelagte; der er allerede ikke mere end de to tilbage, som De ser, og

1. Citeret af Davillier i Noterne til Fortunys Katalog.
2. Voyages d' *Ibnu-Batoutah*. Trad. par Defrémery et Sanguinetti. Paris, 1853—59. in 8⁰. Der existerer en engelsk Oversættelse af dette interessante Skrift ved *Lee*, London, 1829. gr. in 4⁰.
3. Se Anm. 2 p. 105.
4. Description de l'Afrique et de l'Espagne. Trad. par *Amédée Jaubert*, Paris, 1836—40. 2 vol. in 4⁰. Trad. *Dozy* et *Goeje*, Leyden, 1866.

Stumperne af den tredie. Enhver, der gaar herfra, tager et Stykke med sig til Erindring, og det er paa den Maade, de stakkels Vaser lidt efter lidt tilintetgøres.«

Kun i altfor høj Grad er denne Spaadom gaaet i Opfyldelse, thi der er kun den ene og muligvis Stumperne af den tredje tilbage [1]. En engelsk Forfatter, Mr. *Ford*, fortæller i *Handbook for Spain* (London, 1845, 3die Udg. 1855), at henimod 1820 betjente Statholderen Montilla sig af den sidste Alhambravase som Blomstervase. De to af Vaserne er første Gang afbildede i *P. Lozanos* Antiguëdades Arabes, Madrid, 1785 [2]. Man kan deraf se, at den forsvundne Vase lignede den, der er bevaret; den synes at have været fra samme Tid og adskiller sig mere ved Motiverne end ved Stilen i disse fra den, vi kender. I Stedet for at bære Indskrifter er dens Hanke smykkede med Arabesker, mellem hvilke Fugle leger, og i Stedet for de to Antiloper paa Forsiden bærer den tre Ringe om Skjolde, hvorpaa staar skrevet de granadiske Kongers Devise: Der er ingen anden Sejrherre end Gud.

Den næste — og sidste —, der taler om Fabriken i Malaga, er deres Majestæter Ferdinand og Isabellas Kronikør, *Lucio Marineo*, der 1517 i sin Bog om Spaniens Seværdigheder skriver, at »Malaga frembringer smukke Kar og Fayencer« [3]. Senere høres intet om Fabriken, sandsynligvis havde den allerede ved Midten af det 16de Aarhundred ophørt at existere.

Er Fabriken i Malaga den ældste, siger Davillier, tør Fabriken paa *Majorca* gælde for den næstældste, og der er i hvert Tilfælde det Vidnesbyrd om dens høje Alder, at Ordet »Majolica«, som fra meget gammel Tid har været kendt og brugt i Italien som Betegnelse for Fayence, blot er en Omskrivning af Navnet paa denne den største af de baleariske Øer. Omskrivningen findes allerede hos Dante (»Tra l'isola di Cipri e di Majolica«, *Inferno* XXVIII), og baade af andre gamle italienske Forfattere og af nyere Sprogforskere bekræftes det enstemmigt, at Majolica og Majorca er det samme Ord [4].

Majorca-Fabriken omtales første Gang i en i forrige Aarhundred udgiven, men allerede i 1442 af *G. di Bernardi da Uzzano* forfattet Traktat over Handel og Søfart. Han nævner heri forskellige af Majorcas Industrier, som, siger han, fandt stor Afsætning i Italien. De baleariske Øer havde en livlig Handel paa Italien, Sicilien og Levanten, og dette forklarer, at det er i disse Lande, man har fundet Størstedelen af de spansk-mauriske Fayencer, for hvilke Cypern, der fra 1489—1570 var i venetiansk Besiddelse, indtil for et Par Aartier siden skal have været et saare rigt Forraadssted. Anden og sidste Gang omtales Majorca-Fabriken af *J. C. Scaliger*, der skrev i den første Halvdel af det 16de Aarhundred. Jeg finder i et bibliografisk Lexikon den Bemærkning om denne en Gang saa omdisputerede Filolog og Filosof, Soldat og Læge, at »hans For-

---

1. Efter Maleren Fortuny bortsolgtes en meget stor Vase, der manglede Halsen og Hankene og var dekoreret bl. a. med to Antiloper, der mindede meget om dem paa Alhambravasen. Davillier (i Noterne til Fortunys Katalog) formener, at dette mulig er den tredie Vase, hvorom *Echeverria* taler. Man genfinder denne Vase i Auktionskatalogen over Samlingen *Charles Stein* (1886. Nr. 96).
2. Findes i det kgl. Bibliothek.
3. *Lucio Marineo Siculo*, De las cosas memorables de España. Alcala de Henares, 1539. in fol.
4. Som et Exempel paa, hvad der i Retning af ubegrundede Hypotheser kan bringes til Torvs af keramiske Forfattere, anføres følgende Citat: »I assume, that the term (Majolica) may have arisen from the family of MAIOLI (called Maggioli) of Ferrara, who, at the end of the fifteenth and beginning of the sixteenth century, were promoters of the fine arts and distinguished for taste and vertu. Aldus, then at Venice, printed for Lorenzo Maioli in 1497; and some of the finest specimens of Italian binding, between 1500 and 1530, bear the inscription »*Maioli et amicorum*«, and are called *Maioli bindings*. These are now as valuable as Maiolica dishes«. (*Henry G. Bohn*, a guide to the knowledge of pottery, porcelain and other objects of vertu. London, 1857. in 8⁰ p. XI.)

fængelighed var lige saa stor som Mægden af hans Kundskaber«. Men hvis hans Forfængelighed skulde haft Maal efter hans Kundskaber om Keramiken, burde han rettelig have været en meget beskeden Person, thi han siger i sin fuldstændige Uvidenhed om det, hvorom han skriver, at Majorcas Fayencer i den Grad skuffende efterligner de kinesiske Porcellæner, »at det er vanskeligt at skælne de falske fra de ægte«. Det er da ikke værd at lægge synderlig Vægt paa hans Udsagn om de spansk-mauriske Fayencer, thi han har tydeligvis aldrig set dem for sine Øjne. Mere Vægt er der Grund til at lægge paa en Meddelelse fra en Majorca-Boer, *J. M. Bover de Roselló,* som Davillier citerer, og som har skrevet flere Arbejder om de baleariske Øer. Ifølge nogle af denne fundne Dokumenter, skal Hovedsædet for Fayencetilvirkningen paa Majorca have været den i Øens Indre beliggende lille By Ynca, og der forekommer, som det længere hen skal ses, enkelte Stykker med denne Bys Vaaben.

Fra Malaga — muligvis fra Majorca — blev Fabrikationen af disse Fayencer indført i *Valencia.* Som den ældste Beretning om Valencia-Fabriken citerer Davillier (collection Fortuny p. 90) et fransk Dokument, et Stykke Inventarieliste fra Kong Rénés Tid. Man finder her under 1471 bl. a.:

». . . . Ung grand plat de *terre de Valence,* ou a au fons ung eigle.

». . . . Item, ung lavoir à mains de *terre de Valence.*

». . . . Item, ung bacin de pareille terre, ou a au fons ung lyong.

». . . . Item ung grand plat de *terre blanche de Valence* à feuillages dorés[1].

Men der existerer et endnu ældre Vidnesbyrd om Valencia-Fabriken, nemlig en Forordning af 1455, udstedt af Venedigs Senat, et Forbud mod Indførelse af alle Slags Lervarer i det Venetianske, med Undtagelse af *corezzoli* (Brændings-Ovne) og *Majolica fra Valencia* (se *W. R. Drake,* notes on Venetian ceramics, London, 1866. in 8⁰. p. 11).

Forfølger man videre de Beretninger, der specielt er at finde om Valencia, finder man i den ovennævnte *De las cosas memorables de España,* som *Lucio Marineo Siculo* skrev 1517, men som først blev udgiven 1539, følgende: »Man laver i Spanien Servicer og mange Slags andre Arbejder af Fayence, og ogsaa Arbejder af Glas, og skøndt man paa mange andre Steder i Spanien laver udmærkede Fayencer, ere de mest ansete dem fra Valencia, som er saa vel forarbejdede og saa smukt forgyldte.« I *Beuters* franske Kronik (1530)[2] omtales de Steder i Kongeriget Valencia, som afgiver den bedste Fayencejord. »Denne Jord«, hedder det, »er særlig god i Paterna, Manisés, Quarte, Carcre, Villalonga, Alaquaz og mange andre Steder; i den Grad, at Koroebus (som ifølge Plinius opfandt Kunsten at lave Kar af Ler) ikke lavede dem smukkere i Athen; de staar paa Højde med Varerne fra Korinth, og de fra Pisa, Pesaro og andre Steder overgaar dem hverken i Skønhed eller i Arbejdets Finhed.«

Davillier citerer flere Udsagn om Fayencefabrikerne i dette blomstrende Valencia. De nævnes 1546 i *Barreyros* Chorographi[3]; i en Kronik fra 1564[4] hedder det, at der alene i den lille By Biar findes 14 Fayencefabriker og i Trayguera — ligeledes i Valencia — endog 23. En valencisk Skribent, *Escolano*[5], taler 1610 om Paternas elegante Fayencer, taler ogsaa om de smukke *vidriados* (emaillerede Fayencer), som tilvirkes i Alaquaz, og om Manisés' berømte *azuleios* (Fliser til Beklædning af Gulve eller Vægge) og andre Fayencer, der er saa skønne og elegante, siger han, »at vi sender hele Skibsladninger deraf til Italien i Bytte for dem, vi modtager fra Pisa«. I 1613 skriver *Diago* i

1. Extrait des comptes et mémoriaux du roi René. Publ. par *Lecoy de la Marche.*
2. *P. A. Beuter,* Chronica de Valencia. Valencia, 1530. in fol.
3. *Barreyros,* Chorographia de alquns lugares. Coimbra, in 4⁰.
4. *M. de Vicyana,* Cronica de Valencia, in fol.
5. Historia de la insigne y coronada ciudad y reyno de Valencia. Valencia, 1610. 2 vol. in fol.

sine Annaler for Kongeriget Valencia[1]: »Man fabrikerer i Kongeriget forskellige Ting, som er meget renommerede for deres Skønhed, og fordi man almindeligvis ikke finder dem i andre Lande. Imellem disse Ting er de almindelige Fayencer, som laves i Paterna og i Carcre, saasom Vaser, Krukker, Fade, Fliser til Beklædning og Tagsten[2]. Men særlig bør blandt disse Fayencer fremhæves dem fra Manisés, der er saa vel forgyldte og malede med saa megen Kunst, at hele Verden bedaares af dem, saa at Paven, Kardinaler og Fyrster sender deres Ordrer derhen, idet de undres over, at man af den simple Jord kan gøre noget saa udmærket.«

Medens Beretningerne om de andre spansk-mauriske Fayencefabriker tier allerede fra Midten af det 16de Aarhundred, omtales, som paavist, Valencia-Fabrikerne endnu i det 17de, ja der er endog Beretninger om Manisés-Fabrikens Existens baade i det 18de og 19de Aarhundred. I sin *Travels through Spain, London, 1780*, skriver *Talbot Dillon*, at to Mil fra Valencia er der en smuk Landsby ved Navn Manisés; den bestaar af fire Gader, og Flertallet af dens Beboere er Pottemagere, der tilvirker smukke, kobberfarvede og forgyldte Fayencer, som de Indfødte anvender baade til Pryd og til Brug.« I 1806 skriver *Alex. de Laborde*[3]: »Manisés er bekendt for sine Fayencefabriker, som anvender 30 Ovne og beskæftiger en stor Del af Indbyggerne. Kvinderne anvendes til at gøre

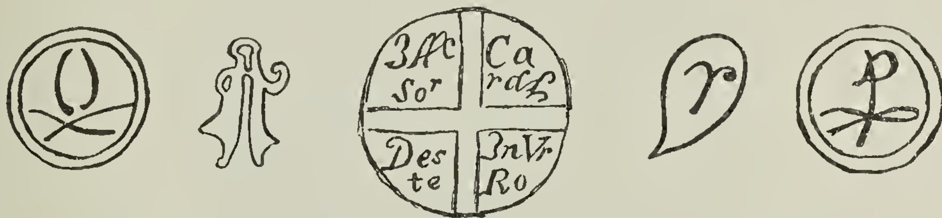

Fig. 141. Fem spansk-mauriske Fayencemærker (efter Jaennicke).

Tegningerne og paasætte Farverne. . . . Dette Fabrikant-Lag sidder inde med den hemmelige Sammensætning af en Farve, som i Ilden antager Udseende og Glans af en smuk, forgyldt Bronze. Man har forgæves søgt at efterligne den[4].« — — —

Dette er, hvad man ved om de spansk-mauriske Fayencer ud over det lidet, som disse selv kan fortælle. Kun paa ganske enkelte af dem har man fundet »Mærker«, og disse siger intet om, hvem der har lavet Stykkerne, eller hvor disse er blevne lavede. *Graesse* og *Jaennicke* kender kun 5 Mærker, som gengives her (Fig. 141) efter sidstnævntes Dictionnaire. Det midterste af disse Mærker findes paa en Krukke i British Museum[5]; det læses: *Illustrissimo Signore Cardinale d'Este in Urbe Romae* og er saaledes et

1. *F. Diago*, Anales del regno de Valencia. Valencia, 1613—40. in fol.
2. Exempler paa saadanne Tagsten har jeg kun fundet i Sèvres' Museum. De er store og konkave og har en glimrende kobberrød Lustre. — Davillier fortæller, at hele Kuplen paa Kirken i Manisés er dækket med den Slags Tagsten.
3. Voyage pittoresque et historique de l'Espagne. Paris, 1806. 2 vol. in 8⁰. Atlas in fol. Ny Udgave, Paris, 1807—20. 3 vol. med 282 Tavler, Atlas in fol.
4. Jeg udelader det sidste Vidnesbyrd om Manisés-Fabriken, som Davillier anfører, — hans eget. Den Krovært, han foregiver at have truffet paa sin Rejse, og som anvendte sin Fritid paa at lave »forgyldte« Fayencer efter gammelt Mønster, figurerer nemlig, endog med samme Navn, i den tyske Rejsende *Fischers* »Description de Valence«, Paris 1801. in 8⁰. (en engelsk Oversættelse, London, 1808). — Indtil videre maa da *Alex. de Labordes* Beretning fra 1806 henstaa som den sidste.
5. Forhen i *Hendersons* Samling.

Exempel paa de Stykker, der ifølge Diagos ovenfor citerede Beretning blev udførte efter Ordre fra Italien. De andre Mærker er ganske uforstaaelige.

Der spørges nu: er der nogen Mulighed for enkeltvis at kunne bestemme disse Fayencers Herkomst og Alder? Formaar man at sige med Vished, at dette Stykke er fra Malaga, hint fra Majorca, et tredie fra Valencia, og formaar man at datere disse Stykker med blot en tilnærmelsesvis Sikkerhed?

Paa det sidste Spørgsmaal kan man med visse Forbehold svare ja, skøndt de spansk-mauriske Fayencer saa at sige aldrig bærer nogen Datum[1]. Selv med et flygtigt Kendskab til den mauriske Stils Udvikling paa spansk Grund kan man danne sig i hvert Fald sandsynlige Formodninger om adskillige Stykkers Alder, og det har for dem, der særlig har givet sig af med denne Side af Kunsthistorien, næppe synderlig Vanskelighed at datere de allerfleste af de spansk-maurike Fayencer. Naturligvis er der dog kun Tale om at gøre det paa Halvhundredaar; paa Tiaar lader det sig ikke gøre.

Fig. 142. Spansk-maurisk Fayencefad. *Sèvres Museum.* Invent.-Nr. 8374.

Den ældste Form for spansk-maurisk Fayence er Fliserne til Beklædning af Vægge og Gulve, de saakaldte *azuleios.* Der findes i British Museum Fliser med Metallustre fra Alhambra, og man har Grund til at tro, at de har samme Alder som Bygningen og altsaa er fra Slutningen af det 13de Aarhundred. En tilsvarende Alder har ingen af de Vaser, Krukker, Fade, som i daglig Tale udgør Begrebet spansk-mauriske Fayencer.

Rent i Almindelighed kan man sige, at af disse er de, hvis Dekoration er i udpræget ornamental maurisk Stil (Fig. 142) eller har dens traditionelle Motiver, f. Ex. Cypressen, eller Antilopen og andre Dyreskikkelser, de ældste. Det kan næppe nytte altid at ville se et Alderstegn i Arten af de Bogstaver, som ofte er benyttede til Indskrifter paa disse Stykker. Allerede tidlig arbejdede naturligvis Maurerne for de Indfødte i det Land,

1. Imellem de flere hundred Stykker, jeg selv har gennemgaaet, har jeg kun fundet et eneste dateret. Det er det Fad i South Kensington Museet (826 — 1877), som bærer Aaret 1611. *Chaffers* (The collector's handbook of marks and monograms, London, 1893) angiver at have fundet hosstaaende Mærke paa et Stykke, som han betegner: »Manisés XVII Aarhundred«. Det skal findes i Reynolds Samling.

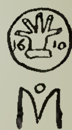

Fig. 143. Spansk-maurisk Fayencefad. *British Museum.*

de beboede, og brugte derfor den gothiske Skrift. Et Exempel paa et Stykke med saadan Skrift er givet under Fig. 143, et Fad med en Antilope og Indskriften: *Senta* (sic) *catalina guarda nos.* Paa anden Maade kan dog Indskrifterne vidne om Stykkernes omtrentlige Alder. Der forekommer undertiden — dog sjældent — *spanske* Indskrifter, og naar disse — hvad hyppigst er Tilfældet — er galt ortograferede, stundom endog helt uforstaaelige, tør man deraf slutte, at de skyldes mauriske Arbejdere, som enten ikke selv har forstaaet, hvad de skrev, eller ikke forstaaet at ortografere rigtigt.

Af yngre Dato er de Stykker, hvis Indskrifter Folk, der er kyndige i Arabisk, har bestemt som Misforstaaelser af arabiske Sentenser eller Skrifttegn. Saadanne Indskrifter er af forspansket mauriske (eller indfødte spanske) Arbejdere anvendte for deres dekorative Virknings Skyld.

Saa er der en Række Stykker, som af særlige Grunde lader sig datere med særlig Sikkerhed. Der findes saaledes i British Museum et Fad, hvis Vaaben er Eleonoras, Datter af Pedro IV, Konge af Aragonien, og gift med Johan I, Konge af Castilien og Leonien. Deres Giftermaal fandt Sted 1375, og hun døde 1382; mellem disse Aar synes da dette Fad at være blevet gjort, og naar man i Louvre (Katalog Nr. G. 10) finder et andet Fad og i Cluny (2758) et tredie (Fig. 144), hvis Dekoration, fraregnet Jesu Monogram i Bunden, er ganske som den paa Fadet i British Museum, tør man slutte, at de skriver sig fra samme Tid som hint. Paa et andet Stykke i British Museum kan man se en Figur i Kostyme fra Henrik IV's Tid, formodentlig altsaa et Arbejde fra ca. Aar 1400. Der findes i Sèvres' Museum et Fad (Invent.-Nr. 31072^{2}) med et Vaaben, hvis ene Del er Blanche de Navarras, en Datter af Karl III, Konge af Navarra, selv Dronning af Sicilien fra 1425. Den anden Del af Vaabnet er hendes Gemals, Johan af Aragoniens Vaaben; deres Giftermaal fandt Sted 1419, og mellem dette Aar og Blanche de Navarras Dødsaar 1441 maa da dette Fad (Fig. 145) være blevet til. Den Dekoration i udpræget maurisk Stil, som det bærer udenom Vaabnet, forekommer paa adskillige andre Fade, hvis Alder dermed synes given. Paa samme Maade kan man datere med nogenlunde Rigtighed en Række andre Fade efter ét, som findes i Sèvres' Museum (Invent.-Nr. 3107^{1}) og som i Dekorationen er en almindelig Type (Fig. 146). Det bærer Kong Ferdinand og Isabellas Vaaben og maa derfor skrive sig fra Tiden 1469—1504. Paa ikke faa Fade forekommer et stort Y, som er Ysabella den

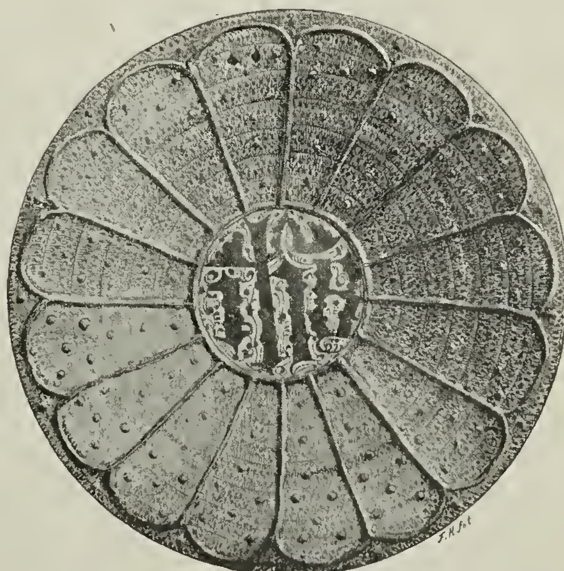

Fig. 144. Spansk-maurisk Fayencefad. *Cluny Museet.* 2758.

Katholskes Initial. Naar man finder Stykker, paa hvilke Castiliens og Leoniens Vaaben forekommer samlede i et Skjold og der i dettes Hjærte mangler det Granatæble, som er Sindbilledet paa Granada, og som forekommer paa alle spanske Monumenter efter Granadas Fald 1492, kan man slutte, at saadanne Stykker er blevne til hinsides dette Aar. Vaaben af denne Art forekommer navnlig ofte paa nogle store Vægfliser, af hvilke der exempelvis findes gode Exemplarer i Cluny-Museet (2781) og i Sèvres-Museet (7222, legs Davillier). Indskriften: *Illustrissimo Cardinale d'Este in Urbe Romae* paa ovennævnte Krukke i British Museum kan desværre næppe tjene til at datere dette Stykke, thi der har været mere end en af Este'rne, som har baaret Kardinalhatten.

Som det strax skal ses, har man ved Forsøgene paa at give de spansk-mauriske Fayencer en kronologisk Ordning væsentlig lagt Vægt paa deres Farve. Man har ment,

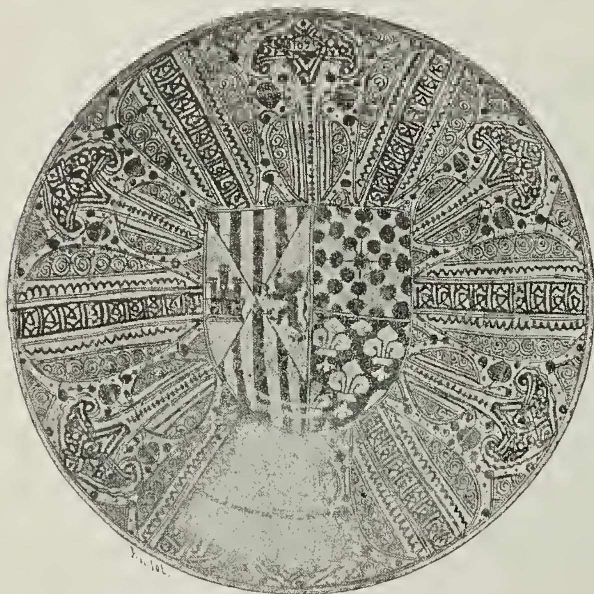

Fig. 145. Spansk-maurisk Fayencefad.
Sèvres-Museet. Invent.-Nr. 3107[2].

Fig. 146. Spansk-maurisk Fayencefad.
Sèvres-Museet. Invent.-Nr. 3107[1].

at den blaa Farve ganske udgik omtrent fra Aar 1500, og at alt, hvad der mangler den blaa Farve, derfor skriver sig fra en senere Tid. Det forholder sig imidlertid næppe saaledes: man kan finde den blaa Farve paa Stykker, som ifølge deres Stil tilhører den sidste Halvdel af det 16de eller Begyndelsen af det 17de Aarhundred, og den mangler omvendt paa Stykker, som er meget ældre. Det meget tidlige Fad, der er afbildet under Fig. 144, mangler den blaa Farve, hvorimod denne forekommer i det under Fig. 147 afbildede Fad, der sikkert er fra Begyndelsen af det 17de Aarhundred, og som har blaa Farve i alle Ringene om Rosetterne. Som et Exempel paa Anvendelsen af den blaa Farve i et formentligt Stykke fra det 16de Aarhundred hidsættes Fig. 148, der gengiver en af de almindeligst forekommende Typer.

Fra Begyndelsen af det 17de Aarhundred tabte disse Fayencer deres mauriske Præg, og efterhaanden tabte ogsaa Lustren sin oprindelige Skønhed og Finhed. Det synes, som om Maurerne ved deres Uddrivelse har taget Hemmeligheden ved at frembringe Guld-Lustren med sig, og Tingene fra det 17de Aarhundreds sidste Halvdel og fra det 18de Aarh. er for saa vidt kendelige alene paa Farven, som denne fra den Tid blev

Fig. 147. Spansk-maurisk Fayencefad.
Cluny-Museet, Nr. 2750.

stærkt kobberrød, ofte mere til Forbavselse end egentlig til Glæde for Øjet. Landets egne Arbejdere fortsatte den mauriske Industri paa bedste Beskub, og den østerlandske Stil tabte sig i den Grad, at der fra det 18de Aarhundred kan findes adskillige af disse med Kobberlustre forsynede Fayencer, hvis Stil er den rene Rococo.

Der er altsaa alt i alt en Del Kriterier, ved Hjælp af hvilke man kan bestemme i hvert Fald en stor Del af de spansk-mauriske Fayencers Alder med omtrentlig Rigtighed. Men alle Kriterier mangler saa at sige ganske, naar Talen bliver om at bestemme deres Herkomst i snævrere Forstand, d. v. s. paavise, om dette eller hint Stykke er blevet tilvirket paa dette eller hint af de ovennævnte Fabrikssteder. De litteraære Beretninger kalder dem alle til Hobe »gyldne« eller »smukt forgyldte«, men indeholder end ikke Antydning af Signalementer af de enkelte Fabrikater. At Alhambravasen skriver sig fra Malaga, er — navnlig efter Riaños nys opdagede Dokument — kun en Formodning af Davillier, hvorpaa intet kan bygges, saa meget mindre, som der kun existerer et Par enkelte Stykker, som virkelig kommer den nær i Form og i Stil. En af disse Vaser, desværre beskadiget, er ovenfor omtalt; den tilhørte en Gang Fortuny. Samme var desuden saa lykkelig at eje en anden lignende Vase, som gengives her (Fig. 149) efter en Radering af ham selv[1]. Den minder, som man vil se, i sin Amfora-Form stærkt om Alhambravasen, og om dens høje Alder vidner bl. a. dens Indskrifter med »kufiske« Skrifttegn. Omkring disse Vaser, der baade i Stil og i Form har saa udprægede Ejendommeligheder og absolut synes ældre end alle andre spansk-mauriske Fayencer, har man grupperet talrige Stykker i de forskellige Museer, — derimellem nogle store Pragtvaser, hvorpaa der i Fig. 150 er givet et Exempel, og som ikke har den fjærneste Lighed med Alhambravasen, — kaldt dem »Malaga« og dateret dem fra det femtende Aarhundreds Begyndelse. Det er ikke svært at se, hvorledes slige Fejltagelser efterhaanden slaaes fast som Kendsgærninger. Den her gengivne Vase kommer første Gang frem for Offentligheden ved Salget af *Jules Soulages'* Samling i 1856 og beskrives i *Robinsons* i mange Henseender mønsterværdige Katalog[2] paa følgende Maade:

Fig. 148. Spansk-maurisk Fayencefad.
Cluny-Museet, Nr. 2753.

1. En tredie, lignende Vase findes i Stockholm (afbildet i *Delange*, receuil des faïences italiennes. Paris, 1869. in fol.). En fjerde og femte findes i Kathedralen i Mezzara paa Sicilien, og tre Vaser af samme (?) Art foregives at bevares i Universitets-Museet i Bologna.

2. Catalogue of the Soulages collection by *J. C. Robinson*. London, 1856, in 8⁰.

Fig. 149.
Spansk-maurisk Fayencevase.
Efter en Radering af *Fortuny*.

»Dette fremragende Stykke er sandsynligvis af ren maurisk Tilvirkning; navnlig Hankenes Form ligner nøjagtig Formen af Hankene paa den berømte Alhambravase«. Man sammenligne nu Fig. 149, hvis Form, som sagt, ganske svarer til Alhambravasen, med Fig. 150, som fremstiller Vasen fra Samlingen Soulages (nu i South Kensington Museet, 8968 — 1863), og man vil se, at de to Vaser ikke egentlig ligner hinanden saa nøjagtig, som af Robinson paastaaet. Fra Soulages-Katalogen gaar saa Fejlen over i Davilliers Skrift (1861), fastslaas i Fortnums store Katalog over South-Kensington Museets Fayencer[1] og forplantes derfra videre til alle senere Skrifter og Kataloger.

Davilliers Skrift blev grundlæggende for Studiet af disse Fayencer. Hans Autoritet i alt, hvad der angik spansk Kultur, var saa overordentlig, at næppe nogen af de professionelle keramiske Forfattere sidenhen har fordristet sig til at danne sig en egen og uafhængig Mening om *les hispano-moresques*. De, der ikke kan skaffe sig fat den lille, forlængst udsolgte Bog, kan berolige sig med, at den siden sin Fremkomst er optrykt mindst en Snes Gange — i andres Bøger. Dens Hypotheser har vundet Hævd som lige saa mange videnskabelige Kendsgærninger og er i de fleste Museer lagte til Grund for Ordningen af disse Fayencer. Deres Klassificering sker i Almindelighed væsentlig ud fra Betragtningen af deres Farver og kan kortelig angives saaledes:

1) Alt, hvad der er dekoreret med Alhambravasens *Farver* (uanset Stilen), nemlig med blaat og med en gylden Farve, der iriseres ved Brydninger mod Lyset, er fra det 14de og 15de Aarhundred og benævnes *Malaga*.

2) Alt, hvad der helt eller næsten mangler den blaa Farve og udelukkende eller overvejende er dekoreret med samme Lustre-Farve, som forekommer i Gruppe 1, er fra det 15de og 16de Aarhundred og benævnes *Majorca*.

3) Alt, hvad der er dekoreret med en kobberrød Lustre, benævnes *Valencia* 15de eller 16de Aarhundred, naar Dekorationen i Stilen er udpræget maurisk og Lustren ikke altfor grel, men Manisés 17de og 18de Aarhundred, naar Dekorationen er stilløs eller i Rococo, og Lustren ubehagelig rød.

Det er uhyre bekvemt indrettet; man kan ifølge denne Betragtning blive Kender af de spansk-

Fig. 150. Spansk-maurisk Fayencevase.
South-Kensington-Museet, Nr. 8968 — 1863.

1. A descriptive catalogue of the maiolica, hispano-moresco, persian, damascus and rhodian wares in the South Kensington-Museum, by *C. Drury E. Fortnum*. London, 1873. in 8⁰. Et Exemplar i vort kongelige Bibliothek.

mauriske Fayencers Specialiteter paa mindre end en Time, og hvis det blot var lige saa indlysende rigtig som simpel en Ordning, vilde alt være saare godt.

Men Sandheden er desværre den, at man ikke aner det allermindste om disse Fayencers Herkomst i den Forstand, at det er muligt at bestemme den By eller det Sted, fra hvilke dette eller hint Stykke er udgaaet, og det er da vistnok paa Tide at fastslaa, at den ovennævnte Ordning kun har saare ringe videnskabelig Værdi. Den første Indvending, som kan gøres mod den, er, at den lader ganske uvidende om, at der foruden i Malaga, Majorca, Valencia og Manisés var andre Fabriker, hvis Repræsentanter tør formodes at være til Stede mellem de mange tusind Stykker, som er os efterladte. Efter at have læst Davilliers Skrift, er man lærd nok til f. Ex. at kunne spørge efter Fayencerne fra *Iviza*, den tredie af de baleariske Øer, hvis Fayencefabriks Ophævelse 1787 beklages af *Vargas*[1]. Man kan ogsaa spørge efter Fayencerne fra *Barcelona*, om hvilke det hedder hos en Forfatter fra 1491[2], at de længe har været ansete og søgte endog i Rom. I *Sevilla* var der mere end 50 Fabriker. Og den gentagne Gange citerede *Lucio Marineo Siculo* beretter om endnu flere andre Byer, hvor man paa hans Tid tilvirkede Fayencer: *Toledo*, *Morviedro* og *Murcie*[3], om hvis Produkter det hedder, at de »synes forgyldte« (que paresce dorado), og som altsaa utvivlsomt findes mellem dem, der her beskæftiger os.

Foruden efter Farven har man villet specificere de spansk-mauriske Fayencer efter visse Kendetegn, som hyppig forekommer paa dem. At nogle af disse Kendetegn kan bidrage til at lære disse Fayencers Alder at kende, er ovenfor paavist; at andre saadanne Kendetegn blot kan vildlede Forsøgene paa at bestemme de spansk-mauriske Fayencers Herkomst vil fremgaa af et Par Exempler:

Et almindeligt Symbol, fornemlig for- eller bagpaa de store Fade, er en Ørn. *Jules Labarte*[4] ser i denne Ørn et Bevis for, at en stor Mængde af disse Fayencer er af græsk-byzantinsk Arbejde, thi Ørnen, siger han, er den byzantinske Ørn, dens heraldiske Form er utvivlsom, og den er nøje beslægtet med den, der fandtes paa Bronzedørene paa S. Paolo udenfor Roms Mure. Der er næppe nogen, som i Alvor har sluttet sig til denne Hypothese, og man kan overhovedet ikke have stor Tillid til Labartes Dom over disse Fayencer, naar man erindrer, at han i Indledningen til Fortegnelsen over Samlingen *Debruge*[5] har antaget de kobberrøde, plumpe Stykker fra det 18de Aarhundred for at være de ældste af alle. *Davillier* siger, at Ørnen er Johannes den Døbers Ørn og ræsonnerer videre saaledes: Johannes den Døber har til alle Tider været særlig æret i Valencia; Begyndelsen af hans Evangelium: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum* (I Begyndelsen var Ordet, og Ordet var hos Gud) findes paa en Mængde Stykker af de spansk-mauriske Fayencer, og ikke blot om alle saadanne Stykker, men ogsaa om dem med Ørnen er der da Grund til at formene, at de skriver sig fra Valencia. Imidlertid behøver man kun i Cluny-Museet eller endnu bedre i British Museum at gennemgaa en Række Stykker med disse Kendetegn, og man vil snart have set, hvor forskellige de kan være baade i Stilen og i Lustren, og hurtig erkende det for yderlig letsindigt at ville benævne dem alle over en Bank »Valencia«. Et særlig drilagtigt Exemplar findes i Cluny-Museets

1. Descripcion de las islas Baleares y Pityusas. Madrid 1787. in 4°.
2. Hieronymi Pauli, Barciniencis apud Schott, »Hispania Illustrata«, tom. III. 1491.
3. Fabrikerne i Murcie omtales allerede i det 13de Aarhundred af Ibnu Sa'id, som siger om dem, at de frembragte store Vaser af de mest udmærkede og elegante Former.
4. Hist. des arts industriels au moyen-âge et à l'époque de la renaissance. Paris, 1866. Tom. 4me. p. 412—13.
5. Description des objets d'art de la collection *Debruge*. Paris, 1847. p. 285. I ovenfor citerede Værk af samme Forfatter har han berigtiget sin Fejltagelse. Davilliers Skrift var imidlertid udkommet.

Nr. 2691 (Fig. 151). Det er nemlig et af de Fade, der bærer Byen Yncas Vaaben, og som derfor med nogen Sandsynlighed tør antages at skrive sig fra Majorca (se ovenfor p. 110). Men det bærer desuden i to Zoner en Inskription, der bestaar af en uafladelig Gentagelse af Ordet VHOERB, en Forkortning af VHOERBUM = VERBUM, en Forkortning, som ogsaa kan findes paa andre Fade, og om hvis Mening der næppe kan være Tvivl. Her er altsaa et Exempel — mellem adskillige — paa et Stykke, som ifølge Davilliers ene Hypothese (i dette Tilfælde den sandsynlige) skulde hidrøre fra Majorca, men som ifølge en anden af hans Hypotheser skulde have hjemme i Valencia.

A. Jacquemart har i sin indgaaende Anmeldelse af Davilliers Skrift[1] foreslaaet en Klassificering, der nærmer sig den ovenfor under 1—2—3 beskrevne uden dog ganske at dække den. Men Hovedsagen er, at ogsaa han specialiserer de spansk-mauriske Fayencer væsenlig efter deres Farver. *Sommerard,* den geniale Samler, men lovlig geniale Ordner af Cluny-Museet, har grupperet den derværende overordentlig rige Samling af disse

Fig. 151. Spansk-maurisk Fayencefad. *Cluny-Museet,* Nr. 2691.

Fayencer med tilsyneladende urokkelig Sikkerhed og delvis paa Grundlag af Kriterier, som vistnok med Rette ikke er blevne ænsede som saadanne af andre. Paa Bagsiden af Fadet med Yncas Vaaben findes en hjulformet Dekoration. Paa Bagsiderne af 38 andre Stykker har han fundet samme eller lignende Dekoration og derfor opført dem alle under »Ynca«. Men rent fraset, at den hjulformede Dekoration aldeles ikke har Karakter af et Mærke, at den desuden hyppig varieres i sin Tegning og aabenbart blot er en nem og hastig Udfyldning af den tomme Flade, — rent fraset dette, er det klart, at alle disse 38 Stykker kan ikke være fra en og samme Fabrik. De har ikke alene store Forskelligheder i Stilen, men de er ogsaa meget uens i Tekniken. For blot at nævne et Par Exempler til Kontrollering, er Fadet Nr. 2695 langt rødere i Lustren end de fleste andre; det samme gælder det større Fad Nr. 2707; Fadet Nr. 2713 er brunere, dødere i Farven end Ynca-Fadet og har kun en meget mat Metalglans. Vil man have flere Exempler paa Uensartetheden i disse 38 Stykkers Behandling af Lustren, kan man tage Nr. 2721, som er paafaldende gult, og baade Nr. 2703 og 2710 har Ejendommeligheder, for hvilke

1. *Gazette des beaux-arts* 1862 p. 267.

jeg dog har forsømt at gøre Rede i de Noter, jeg har taget paa Stedet. Men denne Gaaen i Enkeltheder kan heller næppe interessere Læserne. Det vilde ellers være let nok at paavise adskillige andre Vilkaarligheder i Sommerards Ordning, og det vilde fra dette og andre Museer være let nok at fremhente Exempler paa Stykker, som ikke kan faa Plads i nogen af de Grupper, i hvilke man har ment at kunne inddele hele det store Materiale. Jeg sigter f. Ex. til de sjældne Stykker, i hvilke Dekorationens Omrids er nedridsede i Leret, medens dette var vaadt, og senere udfyldte med Lustrefarve[1]. Jeg sigter ogsaa til de Stykker, hvis Fond er blaa-violet med ornamentale »Vermiculé«-Tegninger i kobberrødt. *Jacquemart* anser dem for at være af italiensk Oprindelse; *Sommerard* har i Cluny-Museets Katalog opført et af den Slags Stykker (Nr. 2791) under Benævnelsen »Sicilien«; et andet, der er afbildet i Fig. 152 og findes i South-Kensington Museet, benævnes i Fortnums Katalog (Nr. 503 — 1865) »Siciliansk maurisk«, men Davillier har to Aar efter denne Katalogs Fremkomst[2] ladet sig forlyde med, at han sad inde med Beviserne for, at disse Stykker skrive sig fra Manisés. De er i Virkeligheden ogsaa ganske mauriske i deres Stil.

Fig. 152. »Siciliansk-maurisk (?) Fayence-Skaal. *South-Kensington-Museet*, Nr. 503 — 1865.

Der er imidlertid en Tradition om, at det er over Sicilien, den egentlig Fayencekunst har naaet til Italien, og at Sicilien har modtaget den fra Spanien. Der skal i *Calata Girone* paa Sicilien have existeret en Fayencefabrik, om hvis Produkter Traditionen snart vil vide, at de var »forgyldte«, snart at de ikke var forgyldte. Der var altsaa Frihed for Fantasien til at udmale sig, hvorledes Calata Girones Fayencer har set ud, og man har da med denne Byes Navn benævnet forskellige Stykker, som paa den ene eller den anden Maade adskilte sig fra de almindelige, spansk-mauriske Fayencer og alligevel bar tydeligt Præg af Slægtskab med dem. Disse Stykker kan henføres til tre Grupper. Til den første hører de nysnævnte Fayencer med blaa-violet Fond, paa hvilken der er ornamentale (oftest »Vermiculé«-) Tegninger i kobberrødt[3]. Til den anden Gruppe der i Museerne benævnes Calata Girone eller siciliansk-maurisk eller siciliansk-arabisk, hører nogle store Krukker, paa hvilke der i Fig. 153 er givet et Exempel. De ligner Stentøj, deres hvide Fond, som i Exemplet her næsten helt er dækket med blaat, er koldere end den oftest gullige eller chamois Fond i de spansk-mauriske Fayencer, fra hvilke disse

1. Et smukt Exempel paa spansk-maurisk Fayence af denne Art findes i Mr. *Saltings* Samling i South-Kensington-Museet. Det er et Fad med Dekoration af en Løve.

2. Catalogue *Fortuny* p. 89—90.

3. Foruden paa ovennævnte Steder findes ogsaa i Sèvres Museum et Par Stykker af denne Art.

Fig. 153. »Siciliansk-maurisk« Fayence-Krukke *(Calata Girone?). Cluny-Museet.*

Krukker dog navnlig adskiller sig derved, at de mangler den metalliske Lustre. Om deres Afstamning vides aldeles intet; adskillige af dem er fundne paa Sicilien, men deraf kan selvfølgelig ikke udledes noget Bevis for, at de har haft hjemme dér. Den tredje Gruppe er særlig godt repræsenteret i Louvre, hvor den er opført under en Variant af disse Betegnelser, nemlig som »italiensk-maurisk«. At der er italienske Elementer i disse Stykker synes aldeles utvivlsomt. Deres Stil er den, som i Slutningen af det femtende og i Begyndelsen af det sextende Aarh. var almindelig i Italien, hvor den var indført af de Metalarbejdere, de saakaldte *Azziminister* [1], fra Damascus og Persien, der arbejdede i Pisa, Florents, Genua og Venedig og paa mere end dette ene Omraade fik Indflydelse paa det italienske Kunsthaandværk [2]. Fig. 154 gengiver en Tallerken af denne Art i Louvre (G. 29); det hosstaaende Mærke findes bag paa dens Bund. Dens Ornamentik er azziministisk [3], men dens Form er italiensk, Vaabnet i dens Huling er ligeledes italiensk, Omridsene i dens Ornament er — paa italiensk Vis — trukne med blaa Farve og udfyldte med en gul Lustre, som mere ligner den italienske end den spansk-mauriske. Jeg deler ikke *Fortnums* Mening, at disse Stykker skulle være tidlige Arbejder fra Pesaro eller Gubbio, Byer, kjendte som to af de vigtigste Centrer for den italienske Renaissances Fayenceproduktion. Der kan, synes det mig, være nogen Grund til at tro, at de virkelig skriver sig fra Sicilien. De er fra en Tid, hvor den italienske Fayencekunst nærmede sig sin fulde Blomstring i de store

Fig. 154. Siciliansk Fayence-Tallerken. *Louvre,* Nr. G. 29.

1. Se *Gazette des beaux-arts*, Tom. XII (1862) p. 64 ff.: *Les Azziministes* par *H. Lavoix.*
2. Smlgn. en Artikel af samme Forfatter: *Les arts musulmans. De l'ornémentation arabe dans les oeuvres des maîtres italiens.* Gazette des beaux-arts, Tom. XVI (1877) p. 15 ff.
3. Den Zinnie-agtige Blomst, der forekommer i Vaabnet, er malet med den Jærn-Oxydrøde Farve, der er en af Hovedfarverne i den Art persiske Fayencer, man benævner »Rhodos«; den forekommer næppe ellers i de italienske Fayencer og kan da muligvis ogsaa gælde som et af de østerlandske Elementer i disse Stykker.

Centrer, som skal omtales i de følgende Artikler, og kun paa et Sted, fjærnt fra disse Centrer og dog italiensk kan man tænke sig en Fayencekunst, der endnu i det sextende Aarhundred var saa behersket af østerlandsk Aand.

Thi Fayencekunsten var den Gang allerede gammel i Italien og fuldt udviklet til en *national* Kunst.

Som dens Opfinder i Italien nævnes, som bekendt, almindelig *Luca della Robbia*[1]. Men der synes ikke at kunne herske Tvivl om, at Fayencen var kendt i Italien adskillige Aar før denne store Kunstner gjorde sine første Arbejder i emailleret Ler, og han faar vistnok nøjes med Æren af at have været den første, der indførte den virkelige Fayence i den monumentale Skulptur.

I Kong Renés Regnskaber, som allerede én Gang er citerede i denne Afhandling, forekommer følgende Passus: »A Jacobo di Passi le dit XIe jour du dit moys (11. Debr. 1447) . . . pour trois platz de *terre de Mailloreque*, 1 florin six gros«.

Det er naturligvis umuligt at sige med Bestemthed, om der her er Tale om spansk-mauriske eller om italienske Fayencer. Sandsynligheden er dog for den sidste Gisning. Thi dels er der ingen Vidnesbyrd om, at man i Spanien har benævnet de spansk-mauriske Fayencer efter Øen Majorca, dels vilde vel Kong René have forskaffet sig saadanne direkte fra Spanien og ikke igennem en i Frankrig levende Florentiner. Dog: Dokumentet, som iøvrig har den Interesse at indeholde den ældste Benyttelse af Ordet Majolica, er unægtelig ikke videre paalideligt, naar det, som det er sket, skal bruges som Vidne mod Luca della Robbias Førsteret til Opfindelsen af Tin-Emaillen i Italien, saa meget mindre som den første, historisk kendte Fayence af della Robbia skriver sig fra 1443[2]. Men der er et andet Vidnesbyrd, som synes uimodsigelig at godtgøre, at Fayencen længe før den Tid var kendt i Italien. I sin *Margarita preciosa* giver *Pietro del Bono* allerede i Aaret 1330 hele Recepten til Fremstillingen af Fayence: *Videmus cum plumbum et stannum fuerunt calcinata et combusta, quod post ignem congruum convertuntur in vitrum, sicut faciunt qui vitrificant vasa figula*[3] (Vi ser, at naar Blyet og Tinnet er blevne

1. Det kan her være Stedet at minde om et meget omtvistet Arbejde, Hertug Henrik IV's Gravmonument i Breslaus *Kreuzkirche*. Det er en Sarkofag med 21 Figurer; paa dens Laag ligger en legemstor Figur, der forestiller Hertugen. Alt dette er af glaseret Ler, og det antages for at være et Arbejde fra 1290, 10 Aar efter Hertugens Død. *Demmin*, der har indlagt sig en saa trist Berømmelse blandt Keramograferne, har gentagne Gange benyttet dette Monument som et af Beviserne for, at Æren for Tin-Emaillens Opfindelse i Europa tilkommer hans Fædreland, Tyskland, og at denne Opfindelse altsaa skulde være gjort i dette Land mindst ca. 150 Aar før Luca della Robbia. Med Hensyn til Gravmonumentet i Breslau er dets Alder vistnok bleven bestridt med mindre Ret end dets Krav paa at kunne kaldes virkelig Fayence. Mærkeligt nok synes den mest tillidsvækkende Kendelse i dette Spørgsmaal at være gaaet de nyere Forskere af Minde. Den findes i Gazette des beaux-arts 1864, p. 470—77 i en Artikel, der er betitlet *Le tombeau de Henri IV de Silésie à Breslau* og er skrevet af *Boleslas Podczascynski*. Konklusionen paa hans meget minutiøse Undersøgelse af dette Monument, af hvilket Demmin (*Guide de l'amateur de faïences et porcelaines*, Paris, 1877. p. 219) har givet en utilstrækkelig Skizze, lyder saaledes: »Me résumant, je regarde le couvercle du tombeau de Henri IV de Silésie comme un magnifique terre cuite, recouverte en partie par un vernis vitrifié opaque sans oxyde de plomb — *qui n'est pas cependant non plus un émail à étain*, — et en partie par une peinture à froid d'une solidité et d'une conservation remarquable. *Le couvercle en question n'est pas en véritable faïence*«.
2. *J. Cavallucci* et *E. Molinier*, les della Robbia, leur vie et leur oeuvre, d'après des documents inédits. Paris, 1884. in 4⁰.
3. Citeret her efter *E. Piot*, le cabinet de l'amateur, années 1861 et 1862. Paris, 1863 gr. in 8⁰. Findes i det kgl. Bibliothek. *Piot* skriver om *Margarita preciosa:* ». . . traité écrit en 1330, que l'on trouve dans la *Bibliotheca chimica* de *Manget*, et dans le *Theatrum chimicum*, vastes recueils ou dorment les élucubrations des alchimistes du moyen-âge«. Og han tilføjer, at Pietro del Bono ikke udgiver Recepten for en Hemmelighed eller en Nyhed, men laaner den fra sin Tids simple Pottemagere.

udsatte for Ildens Paavirkning, at de da efter Brændingen er forandrede til en sammenhængende Glasmasse, — saaledes som de bærer sig ad, der sætter Glasur paa Pottemager-Krukker). Bedre end alle litterære Dokumenter taler dog nogle tidlige Stykker af Fayencekunsten om dennes første Udøvelse i Italien. Som nogle af de alleræeldste synes man at maatte regne en Del af de saakaldte *Bacini*, runde Plader eller Fade, der benyttedes som Dekoration paa Architektur, yderst sjældent paa Profanbygninger, men meget ofte paa Kirker. Den, der har skaffet de fleste Oplysninger til Veje om disse Bacini (af hvilke Forfatteren af denne Artikel ganske vist har bemærket adskillige paa sin Rejse i Italien, men som han ikke har studeret tilstrækkelig nøje til selv at kunne have en Mening om dem) er den paa de italienske Fayencers Omraade saa lærde og epokegørende *Drury E. Fortnum*[1]. Næst efter ham kommer *Emile Molinier*, der, som Forarbejder til sin under Forberedelse værende Katalog over Louvres Fayencer, har udgivet et Par Smaaskrifter om italiensk Keramik, og som i et af disse[2] gør rede for, hvad han af Bacini har set i Italien. Begge disse tilforladelige Forfattere er komne til det Resultat, at disse Bacini i de aller fleste Tilfælde er italienske Arbejder. Denne Kendelse gør det af med et gammelt Sagn. Ifølge dette skal de mauriske Fayencer allerede i det 12te Aarhundred være komne til Italien og have fremkaldt den italienske Fayencekunst. *Sismondi*[3] fortæller om en Konge, Nazaredeck, paa Majorca, hvis Sørøverier og Kristenforfølgelser havde udbredt Skræk paa Middelhavets Kyster. Ved Paaskefesten i Pisa 1113 opflammede Byens Ærkebisp sine Byesbørn til i Herrens Navn at forsøge at befri deres Troesfæller, som laa lænkede i den vantro Konges Land. Begejstringen greb hans Tilhørere; alle Mænd, som kunde bære Vaaben, meldte sig til dette Korstog, og i August Maaned gik Pisanernes Flaade under Sejl. Først efter mange Genvordigheder naaede den 1114 den baleariske Ø Ivica, som blev tagen efter en morderisk Kamp, og det varede til Paaske 1115, før Majorca overgav sig. Kong Nazaredeck blev dræbt, hans Efterfølger ført til Pisa som Fange sammen med et umaadeligt Krigsbytte, i hvilket, mener man, der ikke har fattedes de den Gang i Italien ukendte Fade af Fayence. Disse skal være blevne anbragte i Kirkernes Façader og Taarne som Minder om den store Sejr.

Det er navnlig den ansete keramiske Forfatter *Marryat*[4], som har søgt at give denne Gisning historisk Sandsynlighed, og den har staaet ved Magt som en Slags Kendsgerning, indtil Fortnum fremkom med sine Studier over Bacini'erne og paaviste, at disse ifølge hele deres Teknik kun kunde være af italiensk Oprindelse. Spørgsmaalet om deres Alder lader sig ikke besvare med Sikkerhed. De findes paa middelalderlige Kirker — f. Ex. S. Pietro in Grado udenfor Pisa, S. Sisto, Santa Cecilia, S. Andrea i samme By, alle fire Kirker fra den romanske Tid. De findes videre paa den gothiske Kirke S. Francesco i Pisa, paa S. Giacomo Maggiore i Bologna, som er bygget 1267, paa S. Pietro in Cielo d'Oro og S. Michaele i Pavia, paa S. Bartholomeo og S. Giovanni e Paolo i Rom, paa den romanske S. Simpliciano i Milano og paa adskillige andre middelalderlige Kirker. De har sikkert langt fra alle samme Alder som de Bygninger, de pryder. De er for-

1. *Drury E. Fortnum*, contributions to the history of Pottery. I. Notes on the »Bacini« introduced as ornaments to the architecture of some churches in Italy. *Archæologia of the Society of Antiquaires*, vol. XLII. p. 379. Ogsaa som Særtryk: London, J. B. Nichols and Sons, 1870. in 4⁰. med Træsnit og en koloreret Tavle.

2. *Emile Molinier*, les Majoliques Italiennes en Italie. Paris, 1883. in 8⁰. Trykt i 150 Exempl. Udsolgt og yderst sjælden.

3. Hist. des Républiques italiennes du moyen-âge. Genève 1807—18. 5e ed. 1840—54. 10. vol. in 8⁰.

4. *J. Marryat*, History of Pottery and Porcelain, mediaeval and modern. London, 1850. in 8⁰. 2den Udg. 1865, 3die Udg. 1875. Her benyttes den af *Armaillé* og *Salvetat* kommenterede og med et Forord af *Riocreux* forsynede Oversættelse til fransk (Histoire des poteries, faïences et porcelaines. Paris, 1866. 2 vol. in 8⁰).

modentlig mange Steder blevne indsatte som Dekorationer, længe efter at Kirken var færdig, og selv om de paa visse Kirker — f. Ex. S. Pietro in Grado udenfor Pisa — øjensynlig har hørt med til den oprindelige Arkitektur, kan de naturligvis i Tidens Løb være blevne erstattede med nye. *Molinier* paastaar endogsaa i Ancona at have fundet Bacini, som ikke var ældre end det syttende Aarhundred. Men Fortnum, som har gjort den Iagttagelse, at der ikke synes at være blevet anbragt Bacini paa nogen efter Aar 1400 bygget Kirke, har sikkert Ret i, at i hvert Fald den overvejende store Del af dem skriver sig fra Tiden før dette Aar, thi de fleste er komponerede i en arkaisk Stil, som slet ikke ligner de senere italienske Fayencers, — en Stil, der ofte har tydelige persiske Elementer i sig (Fig. 155—57). Paa Santa Cecilia i Pisa traf Fortnum mellem disse Fade et enkelt, som var af utvivlsom persisk Oprindelse, og der er, som det i det følgende vil ses, mange Grunde til at tro, at det er fra Persien, Italien har faaet sin Fayencekunst. I hvert Fald er det ikke fra Spanien, thi ingen af de ældste italienske Arbejder af emailleret Ler har Metalglans[1]. Af Fortnums Iagttagelse, at der ikke forekommer Bacini paa nogen efter Aar

a b c

Fig. 155—57. Tre »Bacini«:
a) fra S. Pietro in Grado, *Pisa*, b) samme Steds fra, c) fra S. Simpliciano, *Milano*.

1400 bygget Kirke, kan man slutte, at Metallustren *colori cangianti*, *madreperla*, *reverberato*, som den afvexlende kaldes paa italiensk, før den Tid ikke er bleven frembragt i Italien. Thi man vilde ellers næppe dér have forsømt at anvende den under aaben Himmel, hvor den ganske særlig kunde have udfoldet sin Pragt.

Fraregnet disse Bacini er der os kun efterladt meget faa af saadanne Fayencer, som kan anses for at høre til de ældste, der overhovedet er frembragt i Italien. Der er i South-Kensington-Museet en Vase med to Hanke og med en Dekoration af to Løver, som er ganske i persisk Stil, men som ikke desto mindre, ifølge en Analyse af dens Teknik, skal være af italiensk Oprindelse og i saa Fald maa være et meget tidligt Arbejde. Langt betydeligere er dog det Fad, der gengives i hosstaaende Farvetryk, og som ejes af *Musée départemental d'antiquités* (ikke at forvexle med det keramiske Museum) i Rouen. Det reproduceres her efter en stor og udmærket Farvegengivelse i *Delanges* ovenfor (p. 115, Anmærkning 1) citerede Værk. Dette Fad har kun i alt for ringe Grad

1. Med en virkelig Metallustre maa ikke forvexles den Irisation, som kan forekomme paa enkelte Bacini, og som jeg selv har haft Lejlighed til at observere paa to Bacini fra en Kirke i Pisa (South-Kensington-Museet Nr. 14—15, 1871).

været kendt af de keramiske Forfattere; det omtales vistnok kun af *Marryat* og af *Darcel*[1]. Ikke desto mindre er det ikke alene historisk et af de værdifuldeste keramiske Monumenter, men det er ogsaa rent kunstnerisk set et af de smukkeste Værker af italiensk Keramik. Det forestiller en ung Mand og en ung Kvinde, staaende hver paa sin Side af et Træ og holdende hver med en Haand i en Krans (?). Op om Træets Stamme snor sig en sort Slange, og baade den og Dyrene, der dekorerer Fadets Kant, kan berettige til den Antagelse, at Kompositionen er ment som en Fremstilling af Adam og Eva i Paradisets Have. Af de to Figurers Kostymer, som er typiske for Slutningen af det fjortende og de aller første Aar af det femtende Aarhundred, lader Fadets Alder sig bestemme med Omtrentlighed. Omridsene er tegnede med Violet, der nærmer sig Sort. Randen, Dyrene, Træet og det meste af Figurernes Kostymer er malede med Grønt. Foruden disse Farver forekommer kun en sorte-blaa, der hist og her er anvendt transpa-

Fig. 158. Italiensk Fayencefad. *Sèvres' Museum*, Invent.-Nr. 4536.

rent som Lazur, men mest dog i hele sin Fylde, som gør en superb Virkning paa den chamois Fond og Side om Side med Anvendelsen af den kraftige grønne Farve. Der er baade i dette Farvevalg og i Tegningen af Dyrene en tydelig persisk Paavirkning, men Fadet har — skøndt opstillet i Museet i Rouen paa en temlig mørk Plads — paa mig gjort Indtryk af at være af den mest utvivlsomme italienske Herkomst.

Meget beslægtet i Stilen med dette Stykke er et andet stort Fad i Sèvres Museum (Invent.-Nr. 4536), som her er afbildet i Fig. 158. Det er navnlig den indvendige Zone med Dekorationen af Hunde, der forfølger Harer, samt Anvendelsen af den sorte-blaa Farve, som minder om Fadet i Rouen eller maaske rettere om de persiske Forbilleder, de begge har fælles. Sèvres-Museets udmærkede Direktør, *Ed. Garnier*, hvem jeg er taknemlig for talrige Oplysninger, som Manglen af en Katalog over dette herlige Museum gjorde dobbelt værdifulde, anser — dog under al mulig Reservation — dette Arbejde for at stamme fra Majorca. Han ser et Bevis for dets spanske Oprindelse deri, at det i

1. Musée de la Renaissance. Série G. Notice des faïences peintes italiennes, hispano-moresques et françaises, par *Alfr. Darcel.* Paris, 1864. in 12⁰. *Introduction*, p. 18—19.

Centrum af Bunden bærer Familjerne Veras (Aragonien) og Escritas (Catalonien) Vaaben, men nægter forresten ikke, at det i Henseende til Stil og Teknik staar de tidligste italienske Fayencer langt nærmere end de spansk-mauriske. Jeg selv tror, det er et italiensk Arbejde, der — hvis Vaabnet er rigtig læst — er udført paa Bestilling fra Spanien.

A. Jacquemart[1] beskriver et Stykke, desværre uden at angive, hvor det findes. Det er et Fad med en Riddersmand i et Kostyme fra Begyndelsen af det femtende Aar hundred. Han hæver et Bæger til sine Læber og drikker formodentlig paa sin Hjærtenskærs Velgaaende. T E staar der skrevet med gothiske Bogstaver ud for Bægeret. Om-

Fig. 159. Den hellige Crespinus og den hellige Crespinianus.
Brudstykke af en italiensk Fayenceplade fra ca. Aar 1400. *Louvre*, Nr. G. 1.

kring denne Dekoration er der Blade og Blomster, en Slags Tulipaner, der ganske ligner dem, man kjender fra persiske Fayencer. Meddelelsen om dette Stykke, der altsaa efter Figurens Kostyme skulde skrive sig fra det femtende Aarhundreds Begyndelse og, ligesom de foregaaende, være fremgaaet under persisk Paavirkning, maa staa for Jacquemarts Regning.

Søger man videre efter disse sjældne italienske Fayencer fra Tiden omkring Aar 1400, finder man i Louvre (G. 1) et Stykke, der, saa længe det har været kendt, altid er blevet omtalt i den keramiske Litteratur. Det er en tyk Plade, paa hvilken er malet Brødrene Crespinus og Crespinianus, Skomagernes Skytshelgene, i Færd med deres Haandværk, omgivne af deres Værktøj og af fire — meget mindre — Figurer, hvoraf de to sy Skotøj, medens de to andre, formodentlig Pladens Donatorer, knæler for Martyrerne (se

1. Histoire de la céramique. Gravures à l'eau-forte par *Jules Jacquemart*. Paris, 1873. gr. in 8⁰. p. 274.

Fig. 159). Baade af Figurernes Klæder og af de Snabelsko, de to Helgene tilvirker, kan man slutte med nogenlunde Bestemthed, at det er et Arbejde just fra Overgangen fra det 14de til det 15de Aarhundred, man her har for sig[1]. Desværre er Pladen stærkt læderet. Bag paa staar indridset 25 Oct. 1300. Det er sandsynligvis en falsk Genopridsning af en gammel Indskrift, som maaske har lydt 25 Oct. 1390 Thi den 25 Oct. er de to Skytshelgenes Festdag, og Aaret 1390 synes en rimelig Betegnelse for dette Arbejde, som man uden Indskriften vilde være tilbøjelig til at datere rundt med Aar 1400. Jacquemart gør rigtig opmærksom paa, at ogsaa dette interessante Stykke, hvad Farvernes Harmoni angaar, snarere minder om Persernes fuldkomne Keramik end om en keramisk Kunst, der endnu var i sin Barndom eller, hvad de fleste jo har ment, slet ikke var født endnu paa dette Tidspunkt.

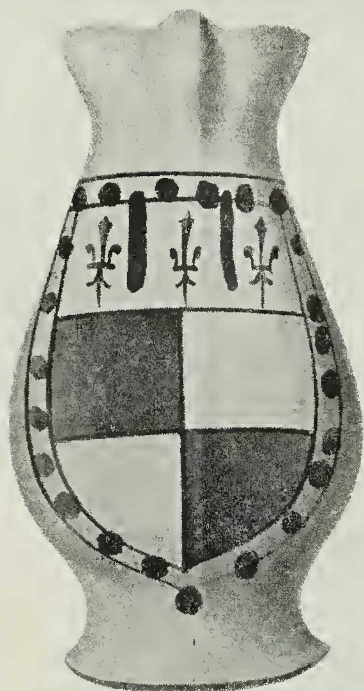

Fig. 160. Faenzakande fra Slutningen af det 14de Aarh., *Museo civico*, Faenza (efter *Argnani*).

Fig. 161 Faenzakande fra Slutningen af det 14de Aarh., *Museo civico*, Faenza (efter *Argnani*).

Selv om ingen af de ældste Bacini'er og heller ingen af de fire nys nævnte Stykker bærer nogen Datum, turde det paa Grundlag af de anførte Kriterier kunne fastslaaes uden altfor megen Dristighed, at de alle skriver sig fra en Tid, der er flere eller færre, men ikke meget mindre end et halvt hundred Aar forud for Luca della Robbia. Og paa denne Kendsgerning, at Fayencekunsten omkring Aar 1400 var kendt og udøvet i Italien, har da ogsaa de sidste Aar bragt den endelige Bekræftelse fra en af Landets egne Forskere, og Beviserne er de tre Krukker, som er afbildede under Fig. 160—62 efter far-

Fig. 162. Faenzakande fra Slutningen af det 14de Aarh., *Museo civico*, Faenza (efter *Argnani*).

1. Jeg skylder Sandheden at oplyse, at den paa dette Omraade saa vel bevandrede *Molinier* (La céramique italienne au XVe siècle, Paris, 1888. in 8°. p. 43) ikke deler den her fremsatte Anskuelse. Han anser denne Plade for at være et Arbejde fra den sidste Fjerdedel af det femtende Aarhundred, men giver iøvrigt ingen Grunde for en saadan Antagelse, der er i Strid med manges, bl. a. med *Darcels*. Pladen er gengivet med Farver i Delanges *recueil de faïences italiennes*.

Italiensk Fayencefad fra ca. Aar 1400
(*musée départemental d'antiquités*, Rouen).

vede Tegninger af *Argnani*[1]. De har alle Tin-Emaille og er altsaa ægte Fayence. Fig. 161 bærer Astorgio I Manfredi's (1376—1405) Vaaben med det *testa del Liocorno* (Enhjørning-Hoved), som han i 1393 gav det som Tilgift. Fig. 160 har den tidligere Form for samme Fyrstes Vaaben, og Fig. 162 kan sikkert regnes for dens samtidige, da den er nøjagtig dens Lige i Tekniken og dekoreret med samme safran-blaa Farve. Baade denne og det fantastiske Dyr er gode Bekendte fra persiske Fayencer.

Da saaledes ikke alene mange af Bacini'erne, men ogsaa de andre af de ældste italienske Fayencer, der er bevarede: Fadet i Rouen, Fadet i Sèvres, Jacquemarts Fad, Fremstillingen af Crespinus og Crespinianus i Louvre samt de af Argnani fundne Krukker i højere eller mindre Grad, men uden Undtagelse *alle*, røber persisk Paavirkning, medens ingen af dem har teknisk eller stilistisk Lighed med de spansk-mauriske Fayencer, tør man tro indtil videre, at disse sidste først adskillig senere fik Indflydelse paa Italiens Fayencekunst, og at denne omkring Aar 1400 næsten udelukkende udøvedes efter persiske Forbilleder.

Om dens Anvendelse og videre Udvikling i følgende Artikler.

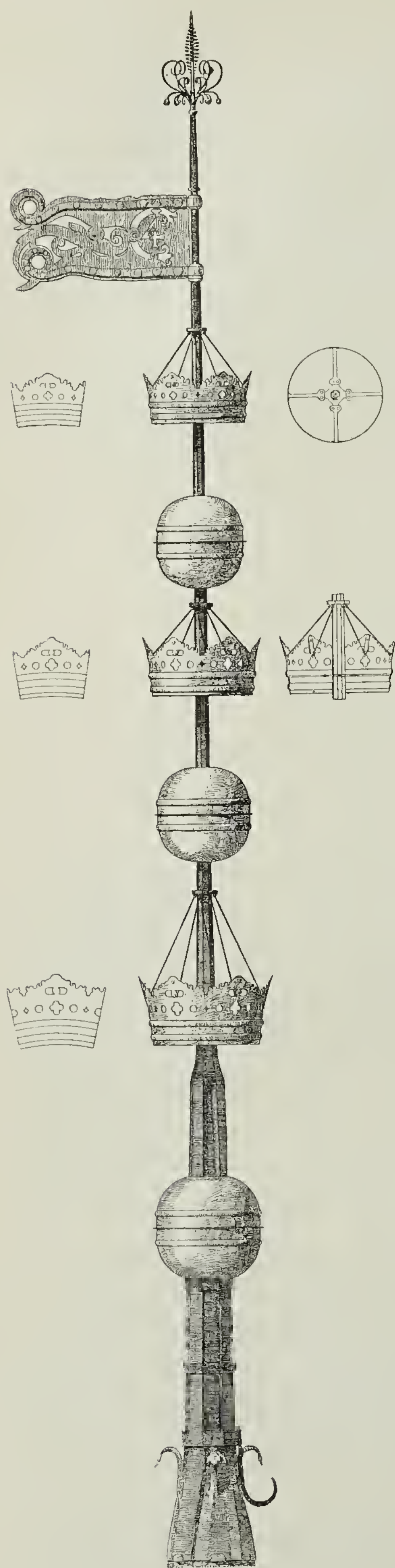
Fløjstangen paa Børsen.

Af **L. Fenger.**

NATTEN mellem den 23de og 24de Maj 1893 trak et stærkt Tordenvejr hen over Kjøbenhavn. Lynet slog ned paa flere Steder. Næste Dag rejstes blandt Grosserersocietetets Medlemmer det Spørgsmaal, om Børsen var beskyttet mod Lynnedslag, hvilket maatte besvares benægtende. At anbringe en Lynleder havde sine Vanskeligheder, thi det kunde ikke ske, uden at et bekosteligt Stillads rejstes til Spirets Top, men efter at Spørgsmaalet var kommet op, vilde man ikke bære Ansvaret for nogen Forsømmelighed i saa Henseende. Stilladset blev altsaa opsat og Lynledningen anbragt efter Anvisning af Hr. Ingenieur *T. A. Colding* ved, at en $^3/_8$" Kobberledning indboredes i Fløjstangen og forbandtes med Tagets Kobberbeklædning og en Jordplade. Ved Hjælp af en tyndere Prøvetraad, som ligeledes er indboret i Fløjstangen, lader det sig herefter til enhver Tid controllere, om Ledningen er i Orden. Paa Fløjstangen anbragtes en Kobberspids.

Ved denne Lejlighed har man altsaa nøjagtig kunnet undersøge den gamle Fløjstang, og skjøndt denne ikke urørt er bevaret fra Christian IV's Tid, idet nemlig Spiret, som det ses af C. Bruuns »Kjøbenhavn«, III, S. 439—41, har været nedtaget i 1772 og i 1775 atter er opsat af de kongelige Hoftømmermestre *Boye Junge* og *Vollmeister*, og Fløjstangen bærer det indhuggede Aarstal 1776, er denne sidste dog vistnok kun delvis fornyet, med Troskab mod den gamle Form, og kan altsaa betragtes som en Prøve paa, hvordan man i det 17de og 18de Aarhundrede udførte den Slags Arbejder. Da der

1. *Federigo Argnani*, la ceramiche e maioliche Faentine dalla loro origine fino al principio des secolo XVI. Appunti storici, documentate con XX tavole di stoviglie antiche disegnate dall 'autore medesimo. Faenza, 1889, gr. in 4°.

Fig. 163. Børsens Fløjstang.

rimeligvis vil hengaa flere Menneskealdere, før atter Nogen kommer Fløjstangen nær, har jeg troet, at det kunde interessere nogle af mine Colleger, maaske ogsaa nogle af dette Tidsskrifts Læsere, at faa en Tegning og Beskrivelse af Børsens Fløjstang. Enhver, som faaer den Opgave at komponere og skaffe udført en Fløjstang til et Taarn eller Spir, ja selv til et almindeligt Hus, vil erfare, at Sagen ikke er saa simpel, som man maaske har forestillet sig, at der i samme er indeholdt konstruktive Problemer, om hvilke man forgjæves søger Raad i de almindelige Haandbøger, og at den kunstneriske Opgave at tegne hver Detaille, saa den tager sig ud i den givne Højde, og skaffe den udført, saa den staaer frisk og flot fra Smedens Haand, ogsaa har sine Vanskeligheder.

Disse blive selvfølgelig ikke mindre, naar det gjælder en Fløjstang af betydelige Dimensioner som Børsens; denne er uden Flige 9 Alen lang, med Fligene godt 12 Alen. Hvad nu for det Første dennes Befæstelse angaaer, da er den tilvejebragt ved 4 ca. 3 Alen lange Flige, foroven $3'' \times 1^3/_8''$, forneden $2^1/_2'' \times ^1/_2''$ tykke, som gribe ned over Spirets centrale, lodrette Tømmerstok, den saakaldte Konge. Kongen er, inden Fløjstangen opsattes, som det øvrige Spir helt beklædt med Bly; i Spidsen er den ca. 6" tyk og ottekantet, længere nede $8^1/_2''$. Over denne gribe de 4 Flige af den ovenomtalte Længde ned og ere fastgjorte ved, at en $3'' \times ^1/_2''$ og to $2^1/_4'' \times ^1/_2''$ ottekantede Jernringe ere drevne ned mod Spirets voxende Tykkelse. Paa denne Maade undgaaes, som man vil indse, al Fare for, at det langs Fløjstangen neddrivende Vand skulde trænge ind i Spirets Tømmerværk.

De 4 Flige ere svejtsede til en 9 Alen lang Jernstang, som er ottekantet indtil Fløjen, forneden 4", ved den første Krone $2^3/_4''$, øverst $1^3/_4''$ tyk, derefter fortsættes den cylindrisk og ender ganske tynd i en Blomst med en spiralformet Snoning om Spidsen og 5 til Stangen svejtsede dobbelte Snirkler. Bladene i disse Snirkler vare svagt hule, og Blomsten gjorde, selv nærved set, et elegant Indtryk. Den maatte fornyes, da den var halv fortæret af Rust. Fløjen er af forgyldt, gjennembrudt Kobber, 1 Linie tyk, dens øverste og nederste Rand forstærkede med to indtil $1^5/_8''$ brede og indtil $^1/_4''$ tykke Kobberskinner, som omslutte 2 Stkr. $^3/_4''$ tykke Malmbøsninger, der bevæge sig om Stangen. Dennes Tykkelse er, hvor Fløjen griber om den, $1^1/_2''$, og Sliddet har i de forløbne 117 Aar kun været 3 à 4 Linier. Det er derfor ikke usandsynligt, at Stangen paa dette Sted har havt en

»Indsætning« eller været hærdet paa den i de Tider brugelige Maade, som bestod i, at Stykket glødedes og derefter afkjøledes i en Kasse med Kul af gamle Støvlesaaler og andet Læderaffald, som afgav sit Indhold af dyrisk Kulstof til det glødende Jern. Nedad Stangen er der anbragt skiftevis 3 forgyldte Kongekroner og 3 forgyldte Kobberkugler. De første ere forfærdigede af $^1/_2$ Linie tyk Plade og fastholdes dels af et til en Jernring fastnittet Kryds af $^1/_2'' \times ^3/_4''$ Kobberstænger, dels af 6 Stkr. $^1/_4''$ tykke Messingtraade, der forbinde 6 paa Kronens øverste Spidser nittede Kobberøskener med 6 Øskener, der sidde i en om Stangen fastkilet Ring. Kuglerne ere ligeledes drevne af $^1/_2$ Linie tyk Plade med 2 Stkr. $^3/_8''$ brede Vulster. Bæltet mellem disse er cylindrisk, hvilket bevirker, at Kuglerne nærved se noget ovale ud. I den store Højde mærkes dette ikke, maaske er det her, naar Hensyn tages til Bæltet, en Finesse, beregnet paa den perspektiviske Forskydning. Kuglerne ere samlede af 2 Halvdele med en staaende Fals midt i det ovenomtalte Bælte.

At faa en Fløjstang af en Længde som Børsens saa stiv, at den ikke bevæger sig i Storm, er selvfølgelig umuligt. Ved at rykke i Toppen med Haanden faaer man den let til at beskrive en Bue paa 2 Tommers Længde, og naar en Storm griber i den $1^1/_2$ Alen lange og 17 Tommer høje, svære Kobberfløj, giver dette naturligvis endnu drøjere Ryk. Man har i den nyere Tid villet formindske Friktionen for slige svære Vindfløje og foreslaaet at give dem et Pandeleje med Kugler; der maa da sørges for, at disse ikke komme til at løbe sammen, thi ellers bliver Følgen, at Fløjen kjører fast. Naar man ikke vil have en særdeles fintmærkende Vindfløj til meteorologiske Observationer, vil man vistnok kunne nøjes med, som ved Børsfløjen, at anvende Malmbøsninger og hærde Stangen paa de Steder, hvor Sliddet kommer.

Dansk Emaillemaleri.

Af **P. Brock.**

I mere end et Aarhundrede har den egentlige Kunstemaille ingen Udøvere havt i Danmark, idet de sidste Emailløreer virkede her i Frederik den Femtes og Christian den Syvendes Tid; endel af disse vare iøvrigt Fremmede, som i kortere eller længere Tid arbejdede her i Landet, væsentligst i Hoffets Tjeneste, og om nogen egentlig dansk Emaillekunst var der dengang ikke Tale. Vel gjordes der 1776 herfra Forsøg paa at knytte den danskfødte dygtige Emailløir *Christopher Ruch*, der var beskjæftiget i London, til Danmark, men han forlod atter Landet og gik til Indien; senere kom han vel atter tilbage hertil for at bosætte sig i Vedbæk, men hans Virksomhed som Kunstner var da forbi. I den nyeste Tid have imidlertid to yngre energiske Danske, Juveler *A. Dragsted* og Arkitekturmaler *J. T. Hansen*, sluttet sig sammen for ved forenede Kræfter at gjenoplive den glemte Kunst, og paa Charlottenborg-Udstillingen i dette Foraar havde de udstillet tvende ypperligt udførte og særdeles vellykkede Emaillemalerier, som gjøre dem begge megen Ære, og som berettige til det Haab, at denne skjønne Kunst atter maa trives herhjemme. Det ene er afbildet i Fig. 164. Dragsted havde allerede i 1880, da han uddannede sig hos den dygtige Emailløir *Pies* i Hanau, fattet en levende Interesse

for den gamle Emaillekunst; med sit hurtige og skarpe Blik havde han snart opfattet, hvori Fremgangsmaaden væsentlig bestod, og Mesteren støttede uden smaalig Skinsyge sin flinke Elevs videre Arbejde i Sagens Tjeneste. Dragsted emaillerede i Hanau som sit første Forsøg en Bille, men der var naturligvis langt frem til Maalet, og en lang Aarrække skulde hengaa med Studiet af Udlandets Emaillearbejder fra den bedste Tid, særligt i Paris og Berlin, og med mangeartede Forsøg i praktisk Retning, inden han vovede at forelægge Offentligheden Resultatet af sine Arbejder. Han maatte derhos finde en

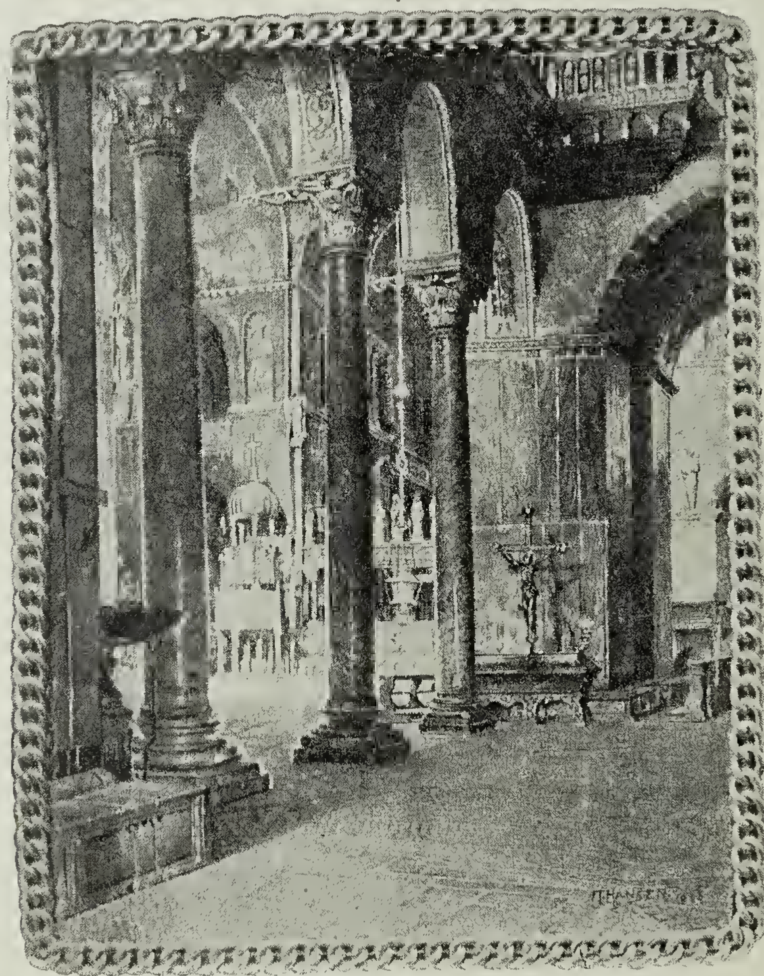

Fig. 164. St. Markuskirken i Venedig, Emaille af J. T. Hansen og A. Dragsted.

Kunstner, som delte hans Interesse, og som var i Besiddelse af det Blik for den kunstneriske Side af Sagen, som hans iøvrigt dygtige Lærer i den praktiske Udførelse havde savnet; en saadan fandt han for et Par Aar siden i vor bekjendte Arkitekturmaler *J. T. Hansen*. De have begge møjsommeligt maattet prøve sig frem ad Forsøgenes Vej med Hensyn til de forskjellige Farver og disses Behandling samt med Hensyn til Brændingen, idet der ikke lader sig opstille faste Regler for Udførelsen; ofte have de lidt store Skuffelser, og de have havt megen Taalmodighed behov for ikke at opgive Kampen for at opnaa et tilfredsstillende Resultat. Da Farverne, der anvendes, bestaa af forskjellige Metalilter, som let indgaa kemiske Forbindelser, der kunne forstyrre den samlede Virkning, maatte der mange Gange prøves med en lang Skala af de forskjellige Nuancer.

der egnede sig til Anvendelse, og ofte var en ny Sending af Farver af en anden Beskaffenhed end den foregaaende, saa at Forsøgene ideligt maatte gjentages, inden noget Sikkert var opnaaet. Hertil kom saa den vanskelige Brænding af den med Emaillefarver overlagte Metalplade, hvorpaa det egentlige Billede skulde males; denne foreløbige Brænding maatte gjentages 5 Gange, 2 for Forsiden, 2 for Bagsiden (for Contre-Emaillen) og 1 Gang for det Hele; det gjaldt om, at Grundemaillen ikke slog Revner, eller at der ikke gik Stykker af under Afkjølingen, hvorved Pladen vilde være ubrugelig til videre Behandling, eller Arbejdet maatte tildels gjøres om. Naar saa endelig Billedet skulde males, maatte der sørges for, at de Farver, som først paasattes, vare saadanne, som først smeltede ved en højere Temperatur, og som altsaa kunde holde sig under de senere Brændinger, og derefter bleve da først de lettere smeltelige Farver paasatte til den senere Brænding under en lavere Temperatur. Billedet bliver saaledes til ved flere Paamalinger og derefter følgende Brændinger, og kræver i Reglen, foruden de ovennævnte 5 første Brændinger af Grundemaillen, 3 à 4 til, saaledes at hvert Sykke har været 8 à 9 Gange i Ovnen, før det er færdigt. Med Hensyn til Pladen er at bemærke, at Guld er det bedste Underlag for et Emaillemaleri, men det er lykkedes Dragsted og Hansen at anvende Plader af uædelt Metal hertil, som har givet et lige saa smukt Resultat, naar vedkommende Metal blot er fuldkomment rent.

Det er iøvrigt interessant, at de gamle Anvisninger til Udførelsen af Emaillearbejder, som ere givne af Munken *Theophilus* i det 12te Aarhundrede i hans Skrift *Diversarum artium schedula*, og senere af den berømte Kunstner *Benvenuto Cellini*, ved Dragsteds og Hansens Forsøg have vist sig i alt Væsentligt at være fuldstændig rigtige og endnu brugelige.

Et Forslag til de tekniske Skoler i Provinserne.

Af **R. Mejborg.**

Nogle Dage efter at det tekniske Skolemøde i Århus var sluttet (s. ndfor. S. 135), havde jeg Lejlighed til at se de udstillede Tegninger, der var så fortrinligt ordnede, at man med Lethed fik et godt Overblik over den store Masse. Det var fornøjeligt at lægge Mærke til, hvor godt Skolerne bliver ledede, selv i de små Byer, idet man rundtom har fået Øje for, at der ikke må stilles for store Opgaver, at Undervisningen skal gå gradvis fremad, og at alt Arbejde skal udføres samvittighedsfuldt.

Da det Foredrag, som den tekniske Provinsskole-Bestyrelses Formand, Hr. Forstander *S. J. Grønvald* fra Svendborg, har holdt om »Kravene til de tekniske Skoler«, foreligger trykt efter hans eget Manuskript, tillader jeg mig af dette at fremdrage et Par Punkter til Støtte for mit Forslag. Hr. Grønvald udtalte, at man (i de fleste Byer) næppe turde anslå en Elevs Skolebesøg til mere end tre på hverandre følgende År, og at Hovedkravet, der stilles af Forældre og Mestre, er det, at Skolen i Læretiden skal bibringe Lærlingen de Kundskaber, som kræves for at kunne udføre den til en Svendeprøve fornødne Fagtegning. På Spørgsmålet om, hvad der er at gøre for at skaffe de unge Håndværkere Resten af de Kundskaber, Nødvendigheden kræver, gav han til Svar, at Håndværkerne ligesom alle andre Mennesker, der vil opnaa en Stilling i Samfundet,

må fortsætte deres Uddannelse, idet de unge Svende må vænnes af med den Tro, at de med Læretidens Ophør er færdige med at lære.

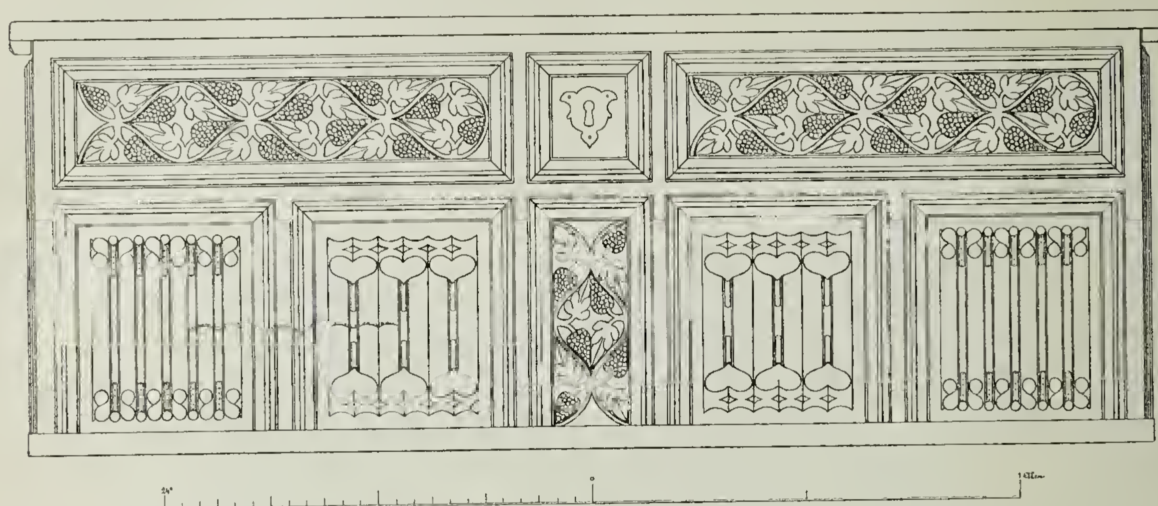

Fig. 165. Gothisk Kiste fra det 16. Årh. fra Ribeegnen (Kolding Museum).
Tegnet i Kolding tekn. Skole af Snedkersvend Chr. Bondegaard.

Klagen over, at Svendene er utilbøjelige til at søge de tekniske Skoler, høres i de fleste Købstæder, og rundt om pønses der på Midler til at afhjælpe den. Skøndt jeg står udenfor Fagmændenes Kreds, håber jeg, det ikke vil blive anset for Påtrængenhed,

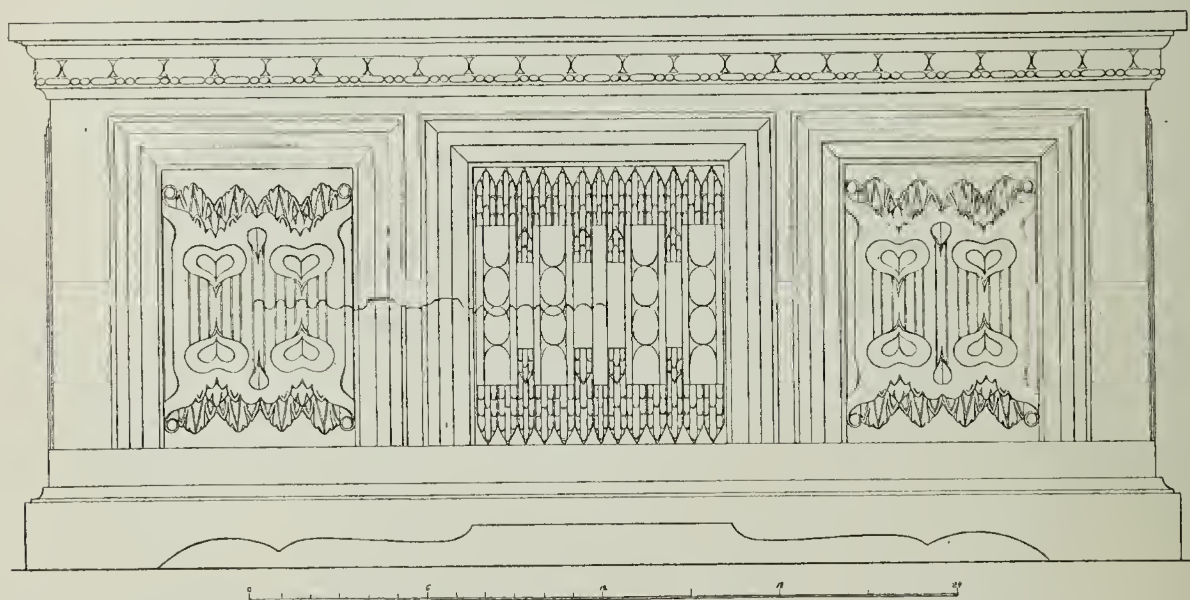

Fig. 166. Gothisk Kiste fra det 16. Årh. fra Ribeegnen (Kolding Museum).
Tegnet i Kolding tekn. Skole af Snedkersvend Gregers Tang.

at jeg herom fremsætter et Par Bemærkninger. De er indleverede til Redactionen af Tidsskrift for Kunstindustri, dels fordi de angår Fagtegning for Viderekomne, altså dem, der er skikkede til at udføre kunstindustrielle Arbejder, dels fordi der næppe er noget andet Sted, hvor de nødvendige Figurer kan blive godt gengivne. Som Følge af, at mit Forslag står i nøje Forbindelse med min egen Arbejdsplan, må jeg først i korte Træk gøre Rede for denne.

Det har vist sig, at de i mine Bøger værende Afbildninger af Bygninger, Bygningsdele og Bohave, ligesåvel som Figurerne her i Tidsskriftet og i »Ældre nordisk Arkitektur« bruges af Kunstnere og Håndværkere. Derfor ønsker jeg i de påfølgende Billedværker at gengive et større Antal af gode indenlandske Former, som er så simple, at de kan benyttes, uden at de Genstande, for hvilke de afgiver Motiver, bliver for kostbare for almindelige Købere. Ifølge Planen skal den første Række udkomme 1896 og de øvrige År for År følge efter.

Opmålinger og Gnidebilleder, der dels hidrører fra Samlinger, dels fra Genstande, som findes spredte Landet rundt, er indsamlede i ikke ringe Tal, og dette forøges stadig, en Del er rentegnede, og adskillige er allerede ætsede. Fra første Færd var det min Agt at lade samtlige Tegninger udføre af Kunstnere. Men denne Bestemmelse blev forandret, da Direktøren for Kunsthåndværkerskolen i Flensborg, Hr. *Hejn. Sauermann*, viste mig, hvor godt Opmålinger kunde foretages af hans Elever, og tilbød, at disse måtte tegne for mig, når der blev ydet en forholdsvis ringe Betaling for den Del af Arbejdet, som skulde udføres i Elevernes Fritid.

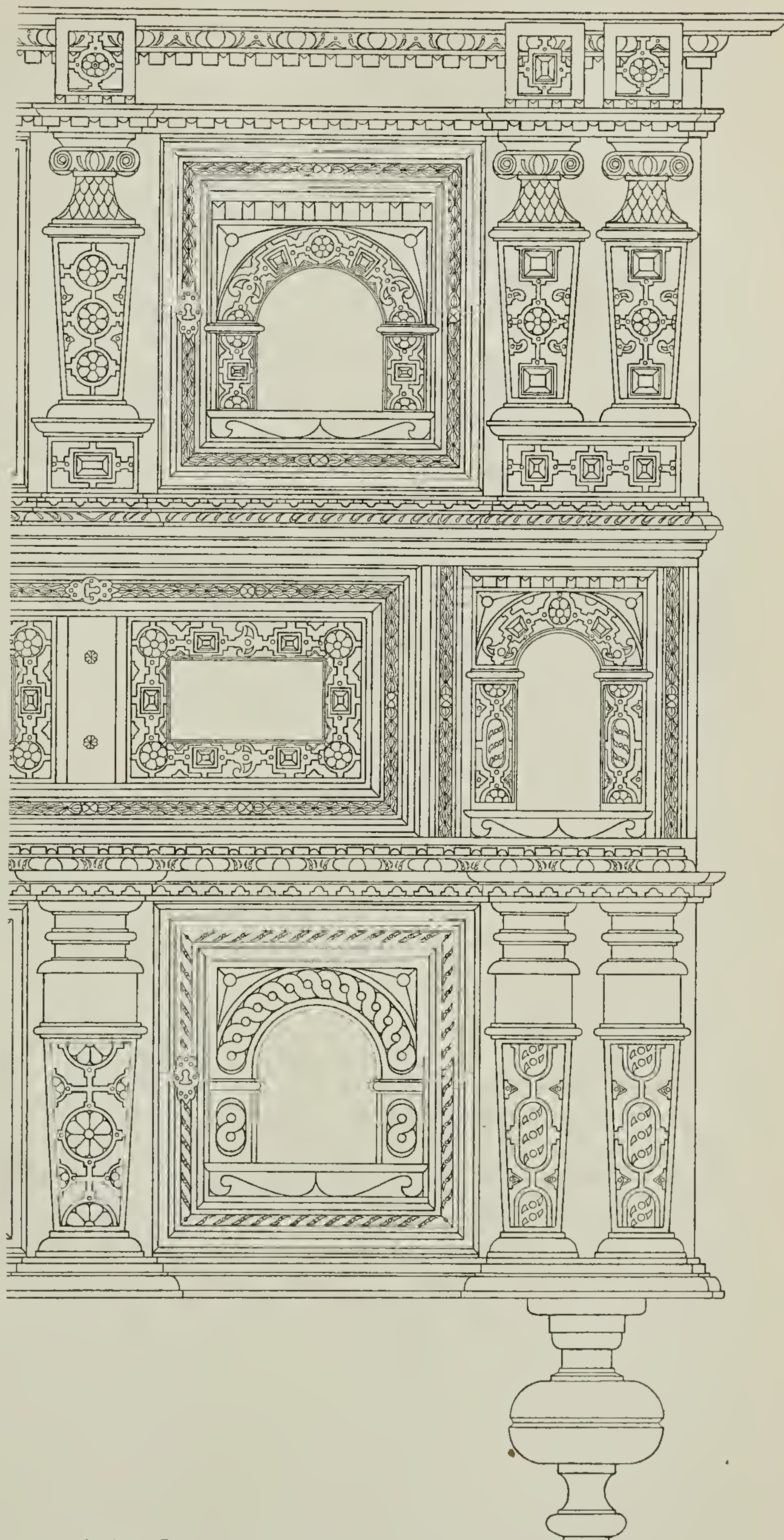

Fig. 167. Renaissance-Skab fra Sæbyegnen (Nationalmuseet). Tegnet i teknisk Selskabs Skole (Kbhvn.) af Snedkersvend Ove Larsen.

Efter at Tegningerne fra Flensborg var bleven gengivne i »Slesvigske Bøndergårde«, blev de meget rosende omtalte i tyske Blade og Tidsskrifter, hvor tillige den Påstand blev fremsat, at sådanne Elevarbejder kun kunde udføres i en tysk Skole. — Jeg følte mig da forpligtet til at vise, at ligeså gode Ting kunde ydes herhjemme. For at faa Sagen sat i Gang henvendte jeg mig til d'Hrr. Kaptajn *V. A. Thalbitzer* og Arkitekt *C. Leuning Borch* i Kjøbenhavn samt Arkitekt *Henr. Wandall* i Kolding. Planen vandt Bifald; Arbejdet blev strax sat i Værk, og Prøver foreligger i Fig. 165—167. Mit Ønske er nu at få det størst mulige Antal Skoler til at medvirke.

Såfremt Opmålingerne skal blive til Glæde for alle Parter, må de sikkert udføres af flinke Svende, der er færdige med den almindelige Fagtegning, og Betingelserne må være således, at dygtige unge Mennesker derved får Lyst til at fortsætte deres Uddannelse. Med Forstanderen for Kolding tekniske Skole er Aftalen, at den Elev, der udfører de pågældende Tegninger, får Friplads, idet Skolen søger sin Betaling hos mig; Arbejde, som foregår udenfor Skoletid, betales med 35 Øre Timen; de udførte Tegninger bliver Elevens Ejendom og udlånes kun til photographisk Ætsning; under hver Afbildning, der kommer offentlig frem, trykkes såvel Elevens som Lærerens Navn; i Præmie gives ved Skoleårets Slutning et Exemplar af »Gamle danske Hjem«; desuden har Tegneren Krav på de Bind af mine Bøger, hvori hans Arbejder forekommer.

Fra Skolerne kan den Indvending gøres, at mit Forslag directe kun vil tilføre dem få Elever. Men såfremt dette kan hjælpe med til, at Svendene efterhånden kommer til at betragte det som en Æressag at fortsætte og udvide deres Uddannelse, går det unægteligt i den Retning, hvori Fagmændene forlængst har sat Målet.

Mindre Meddelelser.

Opmærksomheden henledes paa de af nærværende Tidsskrift (s. ovfr. S. 99—100) udsatte *Prisopgaver:* Tegningen af et nyt Omslag og et nyt Bind til det. Præmierne ere 100 Kr. for hver med Tillæg af 50 Kr. for Benyttelsen af Tegningen til Omslaget. Indleveringstiden udløber den 31 Oktober, og Bedömmelsen sker af et Udvalg bestaaende af Dhrr. Xylograf *F. Hendriksen*, Direktør *Pietro Krohn* og Arkitekt *Martin Nyrop*.

Fredag den 20. Juli fandt *Det danske Kunstindustrimuseums* festlige Indvielse Sted i Nærværelsen af en talrig indbudt Kreds. Kl. 2 ankom Kongen, Dronningen og samtlige øvrige Medlemmer af den kongelige Familie. Efter Afsyngelsen af en Kantate med Text af *Alfr. Ipsen* og Musik af *Joh. Bartholdy*, holdtes Festtalen af Bestyrelsens Formand, Hof-Juveler *C. Michelsen* (s. Industrif.'s Tidsskrift). Dagen sluttede med et Festmaaltid, hvortil et Udvalg af kjøbenhavnske Industridrivende havde indbudt Museets Bestyrelse og Embedsmænd. Som ovfr. S. 69 nævnt aabnedes Museet med en Udstilling, der foruden et Udvalg af Museets egne Gjenstande omfatter en Del private Samlinger samt en Række danske kunstindustrielle Arbejder fra Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede, og fra Onsdag den 22de Avgust er den forøget med de Gaver, som Kronprinsen og Kronprinsessen modtog ved deres Sølvbryllup den 28. Juli. Den staar aaben September Maaned ud, og forskjellige Dele af den ville i næste Hefte blive nærmere omtalte.

Ved det Besøg, som Hertugen og Hertuginden af Cumberland en af de sidste Dage i Avgust aflagde i *Det danske Kustindustrimuseum*, vakte den af Kunstmaler *C. Chr. Magnussen* i Slesvig udstillede Samling af udskaarne Træsager fra Hertugdømmerne deres Opmærksomhed, og faa Dage efter modtog Museet Meddelelse om, at Hertugen havde kjøbt den, og at den indtil videre vilde forblive i Museets Værge. Kjøbesummen er efter Forlydende 40,000 Kr.

I Anledning af Kronprinsens og Kronprinsessens ovfr. nævnte Sølvbryllup har Brygger *Carl Jacobsen*

og Hustru skjænket Helligaandskirken et Glasmaleri forestillende Marie Magdalene, der forkynder Jesu Opstandelse. Det er ligesom det Vindue, de samme Givere skjænkede Kirken ved Kongens og Dronningens Guldbryllup i 1892 (s. Aarg. 1892, S. 63; 1893 S. 30) fra München, men denne Gang fra det Zettlerske Etablissement. I 1892 fik Kirken imidlertid endnu et Vindue nemlig af Vinhandler *Bestle*, og ved denne Lejlighed har den da ogsaa faaet et til, nemlig ved Enkefru *P. M. Schulstads* Gavmildhed, og dette Vindue, det midterste over Alteret, er udført her i Landet. Det er efter Kunstmaler *Overgaards* Tegning udført af *Aug. Duvier* og giver en allegorisk Fremstilling af Himmeriges Porte, der hvile paa Skyer, som svæve over en stiliseret Liliemark.

Ogsaa paa anden Maade fejredes den kronprinselige Sølvbryllupsdag. Den af *Foreningen til Hovedstadens Forskjönnelse* i saa lang Tid bebudede Fontæne viste sig den Dag første Gang i Virksomhed paa Amagertorv, hvor den er ret uheldig og aldrig burde have haft Plads. Den er komponeret af Kunstmaler *Edv. Petersen;* de flyvende Storke paa den ere modellerede af Professor *Bissen* og støbte hos *Laur. Rasmussen.* Endelig skal det endnu nævnes, at Universitetet samme Dag udsendte et Festskrift, i hvilket Professor *J. L. Ussing* behandler »Den græske Söjlebygnings Udvikling«.

Komiteen for Danmarks Deltagelse i den internationale Bogudstilling, der i Aar finder Sted i Paris (s. ovfr. S. 35) har foranstaltet en lille paa Bøttepapir hos *Nielsen & Lydiche* trykt Katalog, til hvilken *Hans Tegner* har tegnet Titelblad, Friser m. m. Det er *Foreningen for Boghaandværk*'s bekjendte Mærke, der her er varieret. Den smukke Katalog er ikke bleven ubemærket i Paris, ligesom den danske Afdeling i det Hele kan glæde sig ved at blive godt omtalt. Dens Installation er efter et herhjemme af Xylograf *F. Hendriksen* gjort Udkast i Paris besörget af d'Hrr. Bogbinder *Anker Kyster* og Kunstmaler *Alfred Larsen* sammen med Komiteens *Commissaire adjoint*, Sekretær i l'Union des arts décoratifs *Jules Mercier*, der velvilligt har stillet sig til Disposition. Hr. Mercier var i 1888 Kommissær for den franske Afdeling ved den nordiske Udstilling her i Byen.

Antikvarfirmaet *Tregaski* i London har haft den gode Idee at sende 80 Exemplarer af den samme Bog, *Wm. Morris*' Oversættelse af en fransk Roman fra det 13de Aarhundrede »King Florus and the fair Jehane«, til lige saa mange Bogbindere over hele Verden med Anmodning til dem om at indbinde dem som Prøve paa, hvad den moderne Bogbinderkunst formaar. For Danmarks Vedkommende sendtes Bogen til Bogbinder *Imm. Petersen*, og hans efter *N. Fristrups* Tegning udførte Bind i Mosaikarbejde indtog en værdig Plads i den Udstilling af samtlige Bind, som Firmaet foranstaltede fra den 27. Juni til den 7. Juli. Ja *Studio* afbilder det og det alene som »the most sensational specimen«, men dets Pris var ogsaa c. 20 Pd. Sterling. I et senere Hefte vil nærværende Tidsskrift komme tilbage til det.

I Kunstgewerbeblatt (V, 1894, S. 209—221) har *E. v. Ubisch* paa Grundlag af C. Nyrops og Karl Madsens Arbejder skrevet en sympathetisk Artikel om den kgl. Porcellænsfabrik (Die Porzellanfabrik zu Kopenhagen während des 18. Jahrhunderts) med ikke mindre end 16 fra nærværende Tidsskrift erhvervede Billeder.

Teknisk Provinsskoleforening har den 11. og 12. Avgust holdt Møde i Aarhus. Ved det holdt bl. A. Rektor *Sigurd Müller* et med Interesse hørt Foredrag om Kunstsmedehaandværket, hvorved han fandt Lejlighed til med Anerkjendelse at nævne Kunstsmed *Arthur Doberck* og Kunstmaler *Viggo Hansen.* Den Sidste er bl. A. Mester for de ypperlige i Kobber drevne Flyvefisk paa Gammeltorvs Springvand ligesom for den Kobber-Engel, der opad skal afslutte Kampanilen ved Jesuskirken i Valby.

Efter Aarsberetningen for Aaret $18^{93}/_{94}$ fra *Det tekniske Selskabs Skole* er der for Løsning af de i 1893 stillede kunstindustrielle Prisopgaver (s. forr. Aarg. S. 145) tilkjendt Billedskjærer *Niels Hansen* Hæderlig Omtale samt 150 Kr. for et i Nøddetræ udskaaret Friseparti og Bogbinder *Carl Nielsen* Hæderlig Omtale samt 50 Kr. for et i Gedeskind udført Bind til en Bibel. — Selskabets kunstindustrielle Prisopgaver for $18^{94}/_{95}$ ere: For *Guldsmede og Ciselører:* Kniv og Gaffel med ciselerede Skafter eller et Bæger, Krus eller Pokal med drevne Ornamenter; — for *Kunstsmede:* Beslag til en monumental Port eller en Lampefod, Lygtearm el. lign.; — for *Gørtlere:* et Skrivetøj, en Armstage eller en Lysestage; — for *Stenhuggere:* en Gravsten eller en ornamental Gjenstand af huggen Sten; — for *Malere:* et Skilt til en Vildthandel eller Pilasterfylding med farvede Ornamenter; — for *Snedkere:* et mindre Møbel eller et Skrin mindst 15 Tommer langt med indlagte eller udskaarne Ornamenter; — for *Billedskærere:* en Fotografiramme, en Detaille til et udskaaret Møbel eller til et rigt panelet Værelse; — for *Modellerere:* et Stykke af en Maleriramme eller af en Frise til en rigt smykket Spisesal; — for *Gravører:* en dekorativ Metalgjenstand eller et heraldisk Vaaben efter eget Valg; — for *Bogbindere:* et Bind til et kendt dansk Værk. — Besvarelserne skulle indsendes inden 1. April 1895, og Opmærksomheden skal stærkt henledes paa, at der kan tilstaas et Pengebeløb som Bidrag til de med Arbejdernes Udførelse hafte Udgifter, uden Hensyn til om de opnaa nogen Prisbelønning (Sølvmedalje, Hæderlig Omtale) eller

ej. Den pekuniære Risiko ved at deltage i Konkurrencen er altsaa ikke stor, og det skal derfor med Styrke anbefales navnlig unge Industridrivende at søge at løse en eller anden af Opgaverne, der for end ydeligere at lette Deltagelsen ere holdte i stor Almindelighed. I de senere Aar har der kun været faa Deltagere, men Forholdet bör være et andet.

Kulturhistoriska Föreningen i Lund har udsendt en Aarsberetning for Aaret $18^{93}/_{94}$, af hvilken det ses, at Foreningen nu tæller 929 Medlemmer mod 321 i dens første Aar ($18^{82}/_{83}$). Det er en god Væxt, men i endnu stærkere Grad er Foreningens Museum voxet. 1883 talte det 1081 Numre, nu 9000, af hvilke 2340 ere skjænkede og 6660 kjøbte for i Alt 29,949 Kr., medens Samlingerne som Helhed vurderes til 77,500 Kr. I Aarets Løb har Museet været besøgt af i Alt 14,729 Personer, af hvilke 13,684 betalte Entrée (5768 Kr.). Aarets samlede Indtægt var 24,110 Kr., medens Udgiften kun var 10,622 Kr., hvad der hilses med Glæde, da Museet fra tidligere Tid har adskillig Gjæld. Henved 5000 Kr. af Indtægten skriver sig fra en ifjor afholdt Høstfest, og kun 2000 Kr. er offentlig Understøttelse til det. Professor *G. J. Ljunggren* er Foreningens Formand og dens Sekretær *G. I.son Karlin*, der tillige er Museets Direktør eller, som det paa Svensk hedder, Intendent. Som tidligere nævnt (1892, S. 157, 191) fik Museet for to Aar siden en ny, tidssvarende Bolig med et Friluftsmuseum uden om (s. 1891, S. 147). Som Foreningens Organ vil i Fremtiden det ovfr. S. 69 nævnte fjerdingaarlige Tidsskrift *Kulturhistoriska Meddelanden* udgaa.

Den i Aar af *Kunstakademiet i Stokholm* paa dets »Höjtidsdag« den 30. Maj udgivne *Årsberättelse* indeholder ved Siden af en Redegjörelse for Begivenhederne i Akademiet en af dets Sekretær *Ludv. Looström* forfattet Udsigt over Aarets Kunstforhold Evropa over. Og overalt melder han om det Samme, Forvirring og Uro, bitter og hensynsløs Partistrid, Friheden i Kamp mod Traditionen. Det er særlig tyske Forhold, han dvæler ved, og Navne som *Max Klinger*, *Richard Muther*, *Franquet*, *Woermann* m. fl. lyde atter og atter. Skjönheden og Anatomiens Love rykke Traditionen til Undsætning, men lige skarpt staar Mening mod Mening. Det Udkast til et Kejser-Monument, der refuseredes ved en Udstilling i Berlin, antoges til Udførelse i Stuttgart. Men saadanne Tilstande gaa ud over Kunsten. De nedbryde dens Anseelse hos det store Publikum, og her er en af Grundene til dens økonomiske Tilbagegang. Der nævnes ogsaa andre Grunde, og en, der særlig skal fremhæves her, er Antydningen af, at Nutidens Kunstindustri er bleven en farlig Rival for Staffelimaleriet og den lille Skulptur i Henseende til at pryde Hjemmene.

Om den ovfr. S. 100—1 omtalte kunstindustrielle Kongres i Paris er der udkommet en udførlig Beretning »Compte rendu du congrès des arts décoratifs, qui a été tenu à l'École nationale des beaux arts du 18 au 30 mai 1894« (188 S. 8⁰). Den er gratis bleven omsendt med »Revue des arts décoratifs«.

Det længe ventede Katalog over Gewerbemuseet i Hamborg foreligger nu i et tykt Bind: »Das hamburgische Museum für Kunst und Gewerbe. Ein Führer durch die Sammlungen, zugleich ein Handbuch der Geschichte des Kunstgewerbes, von *Justus Brinckmann* (Leipzig, E. A. Seemann, 1894).« Bogen er illustreret med en Mængde Billeder, der alle ere fortræffeligt tegnede af *Wilh. Weimar*. Tidsskriftet vil senere komme tilbage til dette Værk.

Nr. 15 for i Aar af *Bayerische Gewerbe-Zeitung* er et usædvanligt indholdsrigt Hefte. Det meddeler bl. A. tre i Lystryk udførte Planer af den til 1896 berammede »Bayerische Landesausstellung in Nürnberg«, der forøvrigt ikke er meget imponerende, samt en Skildring af den nürnbergske Billedskjærer *Veit Stoss* († 1533) af Dr. P. J. Rée. Forfatteren beklager, at der ikke findes en kritisk Fortegnelse over de Arbejder, der skyldes den i Aanden mægtige, men ulykkelige Kunstner. Han dvæler navnlig ved hans Hovedværk Mariaalteret i Krakau og lægger Vægt paa Neudörfers Meddelelse om, at Stoss til Portugal leverede en legemstor Gruppe af Adam og Eva i Træ med Farver »solcher Gestalt und Ansehens gemacht, dass sich einer als wären sie lebendig davor entsetzt«. Han var, siger Dr. Rée, en af sin Tids Naturalister, der indblæste Middelalderens døende Kunst nyt Liv, hans Storhed bestaar i den Ægthed og Varme, hvorved hans Følelse for Naturen fremtræder.

I Rom er der i Aar begyndt at udkomme et nyt Maanedsskrift *L'Italia artistica e industriale*, der efter »Chronique des arts« lover godt. I de udkomne Numre er bl. A. Lucca della Robbias Majolikaer, Porcellænet fra Doccia samt Sienas kunstsmedede Arbejder behandlede. Det nævnes som et i god Forstand populært Tidsskrift særlig overfor det mere videnskabelige »Archivio storico dell'arte«. Det koster 60 Frcs. om Aaret.

Kunstindustrimuseets Sommerudstilling 1894.

Den magnussenske Samling.

Af Pietro Krohn.

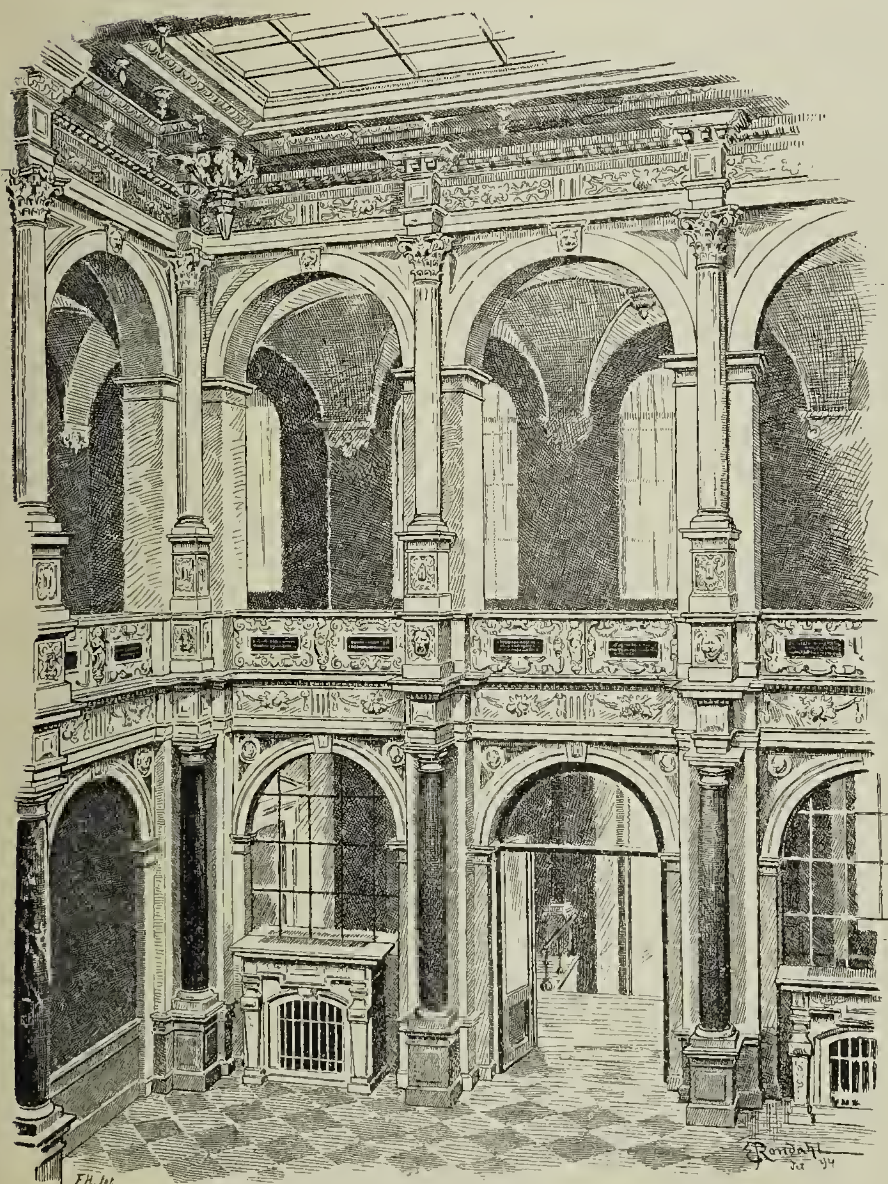

Fig. 168. Vestibulen i det danske Kunstindustrimuseum.

Den nye Bygning skulde indvies. Lokalerne vare endnu ikke saa tørre, at de kunde afleveres færdige til Museets endelige Indretning og Opstilling. Derved var intet at gjøre. Saa modnedes Ideen om at foranstalte en midlertidig Udstilling med tredobbelt Formaal. Dels skulde Offentligheden gjøres bekjendt med Omfanget og Indholdet af betydelige Privatsamlinger, dels vilde Museet fremvise de Gjenstande, som det alt havde vidst at skaffe sig, og endelig vilde man give et Billede af dansk Kunstindustri fra Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede. De to første Opgaver lykkedes let, den sidste kun delvis. Dansk Porcellæn og danske Fajancer vare fyldigt og godt udstillede. Der fandtes ogsaa smukke Sager blandt Guldsmedearbejderne; men det viste sig desværre snart, at der vilde kræves langt mere Forberedelsestid, end Bestyrelsen ved denne Lejlighed kunde raade over, til at skaffe en nogenlunde fyldig Fremstilling af, hvad Mænd som *Abildgaard*, *Freund*, *Hetsch*, *Bindesbøll*, *Roed* og flere andre have udrettet. De enkelte Arbejder, som vare udstillede, virkede friskt og ejendommeligt og gjorde det klart for Museumsbestyrelsen, at det maa være en uafviselig Pligt i kommende Tider at gjøre et nyt Forsøg paa Løsning af denne Opgave. Og det vil vistnok lettest kunne ske, naar hver Kunstnerindividualitet tages for sig, én ad Gangen.

Blandt de udstillede Privatsamlinger gjorde den magnussenske sig stærkest gjældende. Den fyldte tre store Rum og blev, som bekjendt, under Udstillingen kjøbt af Ds. kgl. Højh. Hertugen og Hertuginden af Cumberland for at deponeres i Museet indtil videre. Kjøbesummen var 40,000 Kr.

Kunstmaler *Christian Carl Magnussen*, født 1821 i Bredsted i Slesvig, har i sit Fødeland, i Holsten og paa de vestlige slesvigske og holstenske Øer samlet en stor Mængde Møbler og udskaarne Træsager. Af disse vare dog fortræffelige Ting i tidligere Tid solgte til det hamburgske Kunstindustrimuseum.

Den herværende Samling bestaar af tolv store og ti smaa Skabe, otte Døre, to Paneler, femten større og otte mindre Kister, en og tredive Kisteforsider, fyrretyve udskaarne Fyldinger, halvfjerdsindstyve Pilastre, Karyatider, Ornamenter etc. Endvidere findes fyrretyve Træfigurer og Grupper samt halvtredie hundrede Numre af forskjellig Art, mest Bondearbejder. Samlingens Hovedbetydning ligger i, at den giver et godt og ret fuldstændigt Billede af den dekorative Figurstil, som i det 16. og 17. Aarhundrede udviklede sig i Hertugdømmerne, og som kom til Anvendelse ved Udsmykning af Møbler og Døre. Navnlig i de store Bryllupskister skabtes selvstændig Kunst. Motiverne valgtes saa godt som altid fra Biblen, det var i Norden Befolkningens vigtigste Lekture; dog forekomme allegoriske Figurer ikke sjældent. Træskærerne paavirkedes i den første Del af det 16. Aarhundrede ret meget af Bibelillustrationer og Kobberstik. Skabelsen, Syndefaldet, Bebudelsen, Scener fra Kristi Fødsel og Barndom samt Lidelseshistorien benyttedes til de mindre Fyldinger og Felter, afvexlende med Apostle, Evangelister og de kristelige Dyder. Den magnussenske Samling frembyder talrige, ofte fortræffelige Prøver herpaa i store og smaa Kister og Kistedele. En udskaaren Dør fra Altona fra 1635 har f. Ex. i sine fire aflange Fyldinger smukke kvindelige Figurer: *fides*, Troen med Kors og Bibel, *caritas*, Kjærligheden med et diende Barn, *temperantia*, Maadeholdet, som blander Vand i Vinen, og *justitia*, Retfærdigheden med Sværd og Vægtskaal. Til at smykke bredere Felter valgtes Motiver med flere Figurer, som Salomons Dom eller bibelske Gjæstebudsscener i Tidens fyldige Dragter: Parablen om den rige Mand og Lazarus, Jesus ved Nadveren i Bethania, hvor Martha salver hans Fødder o. s. v. Droges Motivet tvers over hele Kistens Forside, anbragtes Biscener med ganske smaa Figurer mellem eller over Hovedscenerne med de større og mere udførte Skikkelser. Her spille Esthers og den forlorne Søns Historie en Hovedrolle.

I den magnussenske Samling findes ikke mindre end tre store Kisteforsider med den førstnævnte Fremstilling. Den bedste er fra Slutningen af det 16. Aarhundrede med følgende Omskrift: DE . ESTER . VOR . DEN . KONING . TRIDT . VND . VOR . ERES . GELOVEN . VOLCK . DAR . BIDDET . WELKES . MEN . WOLDE . ALLENTHALBEN . VERDARVEN . DES . MOSTE . HAMAN . AM . GALGEN . STERBEN. Til venstre er Esther traadt frem for Kongen, skjønt hun véd, at hverken Mand eller Kvinde ukaldet tør gaa ind i den indre Forgaard, og at hun maa lide Døden for sin Forvovenhed, hvis Kongen ikke naadigt strækker Sceptret mod hende. Hun har iført sig sit Dronningeskrud, to af hendes Piger bære det lange Slæb, og hun knæler bedende for Ahasverus, som sidder paa sin Trone ligeoverfor Husets store Indgang. Men han elsker Esther saa højt, at han vil høre, hvad hun har at sige, og strækker Sceptret med begge Hænder mod hende. Flere Hoffolk og Drabanter omgive Tronen. Dette Billede fylder den nederste halve Del af Kistefladen og gaar umiddelbart over i Fremstillingen til højre Side. Her troner Ahasverus paany. Den ved hans Side staaende Embedsmand læser op af en Bog, formodentlig Kongens Ordre til at befri Jøderne fra Hamans onde Anslag. Mardochai er iført Kongedragt, og Kongekronen er sat paa hans Hoved. Han rider paa den kongelige Ganger, og Haman maa selv med Tømmen i Haanden føre ham. Bag begge

Fig. 169. Fra den magnussenske Samling i det danske Kunstindustrimuseums Sommerudstilling.

disse Billeder breder Paladset sine Mure og Tinder. Ovenover Muren og mellem Taarnene ses i Smaafigurer: tilvenstre Haman i Samtale med Kongen, i Midten Esthers Gjæstebud for Ahasverus og Haman, og tilhøjre hænger Haman i Galgen. Kostymer fra alle Tider ere i broget Forvirring blandede mellem hverandre. Ahasverus er klædt i romersk Imperatordragt efter den Opfattelse, som Rafael og navnlig Giulio Romano for sin Tid havde gjort gængs og gjældende, dog har han en høj Tyrketurban paa Hovedet. Esther og hendes Terner ere i Fantasidragter. Drabanterne ere dels romersk klædte, dels i franske Henry-deux-Kostymer, en enkelt i nederlandsk Klædning. Nogle ældre Herrer bære nordtyske Dragter, de samme, som bares her i Landet paa Frederik den Andens Tid. Yderst i Forgrunden tilhøjre staar en fornem Mand, klædt paa statelig polsk Vis. En rig Ramme omslutter det hele.

Den forlorne Søns Historie er afbildet paa en Kisteforside fra Begyndelsen af det 17. Aarhundrede med Overskrift: DER . EVANGELISTE . HAT . BESHRIEBEN . WIE . ES . DER . VERLOHRNE . SOHN . HAT . GETRIBEN . LVCÆ . AM . 15 . A^{0}. 1613. Tilvenstre er Sønnen højt tilhest. Han er i rig nordtysk Dragt fra 1600, og tager mod sin Arvepart i tunge Pengeposer af den turbansmykte Faders Haand, medens Moderen iført Datidens tunge Matroneklæder græder stille. En Tjener holder hans Hest, og Hunden følger ham til Dørs. I et lille Billede ovenover rider han gjennem en Skov op imod det vinkende Værtshus. Relieffets Midte indtages af Gildet hos de faldne Kvinder. To Musikanter spille op til den Dans, som han højtidelig træder med sin Dame; hun ser meget ærbar ud i den hollandske Dragt. Et Par Herrer kurtisere hver sin Skjønne ved et Bord, medens Værtinden skriver den store Regning omhyggeligt op paa Tavlen. I en morsom lille Fremstilling jages han saa halv paaklædt og uden Penge ud af Kvindehuset. To Tjenestepiger forfølge ham med opløftede Koste; en tredie viser sig i Vinduet og slaar en Natpotte over hans Hoved. Derefter følger en Scene, hvor han ynkeligt vogter nogle usædvanligt store Svin. Endelig, i det større Billede nederst tilhøjre, vender han angergiven hjem og knæler for sin Fader. Den Gamle kysser ham tilgivende. To af hans Tjenere bringe efter Ordre Sko og Klæder ud fra det prægtige Fædrenehjem, fra hvis Vindue Moderen medlidende ser til.

Det ældste Kisterelief i Samlingen er den gothiske Fremstilling af Kristi Stamtræ, der skriver sig fra Begyndelsen af det 16. Aarhundrede. Forneden ligger Isai, Davids Fader. Fra hans Bryst gror den Stamme op, som regelmæssigt slynger sig ud til begge Sider og afsætter atten Voluter, hver med sin Blomst. I disse Blomster sidde halve Figurer af de atten Stamfædre som Konger med Krone og Scepter. I Midten staar Maria med Barnet. Hun er iført de vide Frueklæder, som var Tidsdragt til henimod Midten af det 16. Aarhundrede. Relieffet indfattes paa hver Side af Lisener med gothisk Bladværk og Vaabenskjolde. En gjennembrudt Fylding fra Kirken i Breklum (Slesvig) har et lignende Motiv, dog i meget plumpere Arbejde. Kompositionen er ikke symmetrisk, og kun elleve Stamfædre forefindes. Isai's store Paryk tyder paa, at det stammer fra det 17. Aarhundredes sidste Halvdel.

Et højst mærkeligt Motiv er to Gange benyttet. Det fremstiller symbolsk den nye Pagts Sejr over den gamle. Skjønt forskjellige i mange Enkeltheder ere de to Kisteforsider dog ens i Tanken. Den ene er afbildet øverst tilhøjre i Fig. 169. I Billedets Midte sidder en nøgen Mand — det syndige Menneske — med foldede Hænder ved Foden af Livets Træ, det skyder nøgne Grene tilvenstre mod Billederne fra det gamle Testamente, men svulmer rigt af yppigt Løv mod højre Sides nytestamentlige Symboler. Tilvenstre for Mennesket staar en Patriark med den gamle Pagt i højre Haand, med den anden peger han mod den korsfæstede Kristus. Samme Haandbevægelse gjør Johannes den Døber, som ligeoverfor lægger sin højre Haand paa Mandens Skulder.

Syndefaldet med Adam og Eva ved Kundskabens Træ har som Pendant Forløsningen ved Kristus paa Korset mellem Johannes og Maria. Moses, der modtager Lovens Tavler, har til Sidestykke Englen, som forkynder det glade Evangelium om Kristi Fødsel for

Fig. 170.
Fra den magnussenske Samling i det danske Kunstindustrimuseums Sommerudstilling.

Hyrderne paa Marken. Mellem nøgne Døde og ved Siden af et Menneskeskelet i en aabnet Kiste hænger Slangen fra Jødernes Vandring i Ørkenen, Billeder paa Død, Forgængelighed og Synd. Paa Evangeliets Side staar Kristus med Sejrsfanen ud af Graven og træder paa Syndens Drage. Omkring en Indfatning med Masker, Englehoveder og Frugtbundter løber den afbrudte Indskrift: ALSO . HEET . GODT . DE . WARLT .

GELEVET . DAT . HE . SINEN . ENIGEN . SONE . GAF . VP . DAT . ALLE . AN . EM . GE . LOWEDEN . DE . SCHA . . . .[1]

Det ældste af Samlingens Skabe er gothisk fra ca. 1400 og bestemt til Indmuren i en Vægnische. Det har smukke Jernbeslag, men er desværre ganske overtjæret og trænger til en omhyggelig Restaurering. De fleste andre Skabe ere af hollandsk Oprindelse. Fem Stykker fra c. 1600 have fire Døre, to mindre foroven og to større forneden, og enten flade riflede Pilasterdekorationer og svagt udskaarne Felter eller Ibenholtsindlægning. Et Par Klædeskabe med to Døre mellem tre glatte Halvsøjler og med

Fig. 171. St. Georg, Træfigur i den magnussenske Samling.

en svær, fremspringende Gesims ere af den bekjendte hollandske Art fra Midten af det syttende Aarhundrede. De to bedste Stykker, et holstensk udskaaret Skab med den fortabte Søns Historie og et Egetræs Søjleskab af sjælden Form, ville senere blive afbildede og beskrevne.

Alle de udskaarne Figurer og Grupper høre, paa en enkelt Undtagelse nær, den katholske Tid til og ere kastede ud af Kirker i Slesvig og Holsten. Der er endeel meget gode Stykker deriblandt, lige fra det i Fig. 170 afbildede store Krucifix fra Kirken i Læk (Slesvig), et Stykke romansk Kunst, maaske ældre end det 14. Aarhundrede — lige til de tre Smaagrupper fra ca. 1700, der stamme fra Femern, og hvis flydende bløde

1. Dr. Brinckmann opgiver i »Führer durch das Hamburgische Museum« etc. pag. 640 flere Titelblade af Bibler med lignende Motiver.

Behandling snarere minder om Ler eller Vox end Træ; det er tre Scener af Lidelseshistorien: Kristus for Pilatus, Judas, der forraader sin Herre og Mester, og Kristus segnende under Korset. Hovedstykket bliver dog St. Georg med Dragen, en Gruppe i naturlig Størrelse (Fig. 171) fra Breklum Kirke i Slesvig. Figuren mangler højre Arm og Ben, den nederste Del af venstre Skinneben samt Foden. Hesten har ingen Øren, Hale eller Baghove. Dragen er i Tidens Løb bleven stærkt restaureret, og der er næppe noget tilbage af den oprindelige Form. Om St. Georgs fine, unge Hoved med det let melankolske Udtryk giver Afbildningen kun et svagt Begreb. Hestehovedet virker ved sine store, simple Linier. Gruppen er fra ca. 1500.

Mange interessante og lærerige Sager findes blandt den rige Samling af Husflidsarbejder, som skrive sig fra forrige Aarhundrede og Begyndelsen af dette. Det er alle Slags Gjenstande, udførte af Bønderne til deres Kjærester og Koner eller af Søfolk paa de lange Rejser med Tanker paa de Kjære i Hjemmet. Der er et Par Vugger, en enkelt Stol, flere Stolerygge, Hængeskabe og lign. Der er Manglebrædter af alle Arter, ca. 60 Stykker, med Haandtag som Havfruer eller Engle, naar de ere fra Egnen omkring Elben, med Haandtag som Heste, hvis deres Hjemstavn maa søges Nord for Eideren, og uden Haandtag fra de frisiske Øer. Der er Foderaler til Lommeuhre, som kunne stilles paa Dragkisten eller hænges paa Væggen. Der er Æsker til at gjemme Ske, Kniv og Gaffel i, naar man skulde til Bryllup eller Barselgilde og selv maatte medbringe de fornødne Spiseredskaber. Der er udskaarne Alenmaal, Hosebaandsvæve, Billedrammer, Tobaksdaaser og mange Slags Kageformer. Og alle disse Gjenstande ere upaavirkede af den samtidige Rokoko, Louis XVI- eller Empirestil. De tale deres eget simple Sprog og udtrykke ofte deres Bestemmelse forbausende godt. Blandt dem findes et rigt Udvalg af »Kerbschnitt«-Arbejder; det er Skade, at man ikke kan finde en passende dansk Betegnelse for denne Kunst, som har været meget dyrket her i Landet og som ved en fin Anvendelse af Farver kan tage sig prægtig ud.

At Samlingen paa mange Maader er interessant og værdifuld, viser jo denne korte Omtale tilfulde; dog vilde det have været ønskeligt, om Hr. *Magnussen* havde haft bedre Forstand paa at rense og restaurere. Det er i det Hele stor Skade, at saa megen farvesmykket Træskærerkunst er bleven afskrabet og berøvet ethvert Spor af sin maleriske Dekoration. Antikvitetshandlere og Private kappes om at rense, det vil ofte sige at gjøre ensfarvet, mørkt og tungt, hvad der oprindeligt var lyst og straalende i mange Farvetoner. Hr. Magnussens Rensning er følelig overfor mange af Kisterne, men navnlig have Alterfigurerne, som alle uden Undtagelse have været malte, mistet meget af deres oprindelige Virkning. Endnu værre er dog hans Restaurering eller rettere hans Lyst til at forbedre. Han har paa flere af Figurerne ladet de gamle Hoveder skære om og gjort dem flove og udtryksløse ved nye, moderne Former. Af et Par fortræffelige Kister har han gjort daarlige Skabe. Udskæringerne paa det ene Stykke høre til det allerbedste af hvad der i denne Art findes her i Landet; de bør snarest mulig bringes tilbage i deres oprindelige Stand. Det kan lettere tilgives ham, at paa de to gothiske Kister næppe engang Træet er gammelt.

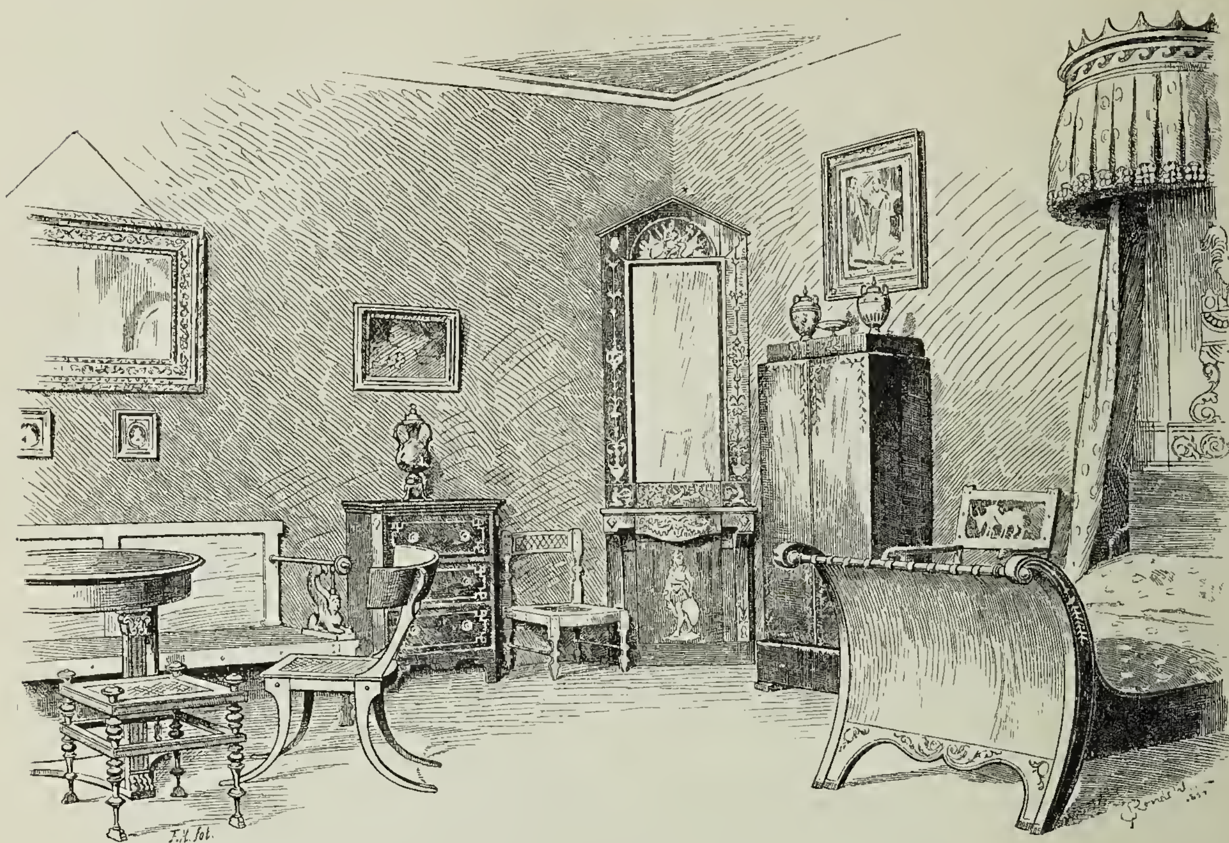

Fig. 172. Interiør fra Kunstindustrimuseets Sommerudstilling.

Nogle Genstande fra Sommerudstillingen i det danske Kunstindustrimuseum.

Af **Ch. A. Been.**

DEN Række Møbler, der viser bekendte danske Kunstneres Indflydelse paa det danske Kunsthaandværk i Tiden 1750—c. 1850, er ikke anseelig. Det, at allerede *Abildgaard*, den nyere danske Malerkunsts Nestor, gav Haandværket en hjælpende Haand, fik ikke symbolsk Betydning; thi han, som senere andre Kunstnere, var kun en flygtig Gæst paa disse Enemærker. Det danske Kunsthaandværk bør dog være disse Kunstnere højt taknemmeligt for deres korte Besøg. De Ting, der frembragtes ved dette Samarbejde, høre til Tidens bedste Frembringelser og glæde, naar som helst man ser dem, ved den gode og ægte Kunst, hvoraf deres Prunkløshed er præget. Det er fornemmelig Kunstnere som den ældre *Bindesbøll*, *H. E. Freund*, *Jørgen Roed* og den ældre *Skovgaard*, hvorom dette gælder. De gave et Exempel, som snart én snart en anden Kunstner har fulgt, hvem Værksteds-Møblerne vare uudholdelige; det blev en stolt og skøn Række Arbejder, der frembragtes, fra Abildgaards Stole til *Slott-Møllers* Vugge.

G. F. Hetschs Stilling til Haandværket blev en anden. Han blev det en faderlig Velgører, der sørgede med Omhu for sit vanrøgtede Barn og lærte det, hvad han kunde. Hans Indflydelse blev bestemmende for Tidens Stil og Smag, der kom til at bære hans Navn. Han blev Haandværkernes kunstneriske Konsulent, og fra hans Exempel kan

udledes det varme Venskab, som indtil vore Dage har knyttet Arkitekter og Fabrikanter til hinanden i et Samarbejde, der dog ikke altid har sat de bedste Frugter. Det blev en overvældende Mængde Ting, som Hetsch direkte eller indirekte kom til at skabe. Gennem Genstande fra den kongelige Porcellænsfabrik, hvis Leder Hetsch blev i 1828, gennem *Peter Ipsens* Terracotta-Varer og *P. C. Damborgs* Skilderi- og Spejlrammer bragtes Genstande »i Hetschs Manér« ud blandt det store Publikum. Ser man nu vore borgerlige Hjem, hvor Hæslighed saa ofte griner fra alle Vægge, fra Loft og Gulv, misunder man den Tid, der i gamle Hetsch havde en saa nidkær og saa redelig Apostel for den gode Smag.

De fleste af Udstillingens Kunstner-Genstande ere Tidsskriftets Læsere vel kendte gennem Afbildninger. Allerede dets første Aargang, 1885, bragte en Artikel[1], hvori disse — særlig Møblerne — omtaltes, og flere af dem afbildedes, og senere har snart én, snart en anden bragt supplerende Oplysninger, der altid ledsagedes af Billeder. Hosstaaende Interiør (Fig. 172) skal derfor kun vække en Erindring om den smukkeste Afdeling paa Udstillingen.

Af Genstande udførte efter Tegning af *Abildgaard* saa man de velkendte Stole med de mærkelige, svejede Ben, den ene af poleret Valnøddetræ med rørflettet Sæde (tilh. Fru Etatsraadinde *Roed*), den anden ny-forgyldt, paa Ryggen smykket med Palmetter og med polstret Sæde af lyseblaat Silkestof (Gave til Museet fra Prof. Dr. phil. *E. Løffler*). Abildgaard har her forsøgt at overføre den græske Metal-Kvindestol til Træ; men Stolens Bygning tillader ikke Anvendelsen af dette Materiale, og de Abildgaardske Stole synes én — lad saa Træet være nok saa krumvoxet og af enestaaende Styrke — at være svage. Dog eje disse Stole meget af Forbilledets simple Skønhed og have herhjemme i modificeret Form vundet Hævd. En Kommode af samme Kunstner (tilh. Fru Etatsraadinde *Roed*) nærmer sig mere den borgerlige Empire. Den er af Mahogni med spinkle Linie-Indlægninger og prydet med sirlige, forgyldte Bronce-Beslag, forsynede med Ringe, hvorved Skufferne drages ud. Hjørnefladerne bære smaa Beslag i Form af Løvehoveder[2]. I enhver Henseende, ikke mindst hvad selve Arbejdet angaar, er denne Kommode et smukt Mønster til Efterfølgelse. Til Abildgaard maa ogsaa henføres en Stol af Mahogni (1ste Aarg. 1885, S. 176), fordringsløs, men præget af megen Originalitet (tilh. Fru Etatsraadinde *Roed*); den angaves paa Udstillingen at være gjort efter *H. E. Freunds* Tegning. Fejltagelsen sker nemt, da Freund lod flere af Abildgaards Møbler, saaledes de ovennævnte græske Stole, efterlave til Brug i sit Hjem. En Stol, der meget ligner den nylig omtalte i Motiv, men er lavet i Valnøddetræ, maa ogsaa henregnes til disse Kopier af Abildgaardske Møbler. Forøvrigt er det ingenlunde nogen let Sag bestemt at nævne den rette Ophavsmand til forskellige af disse Kunstnermøbler; dette gælder f. Ex. Freunds Sofa (tilh. Fru Etatsraadinde *Roed*). Man véd, at Freund har ladet den lave, man ser, at den har Motiver tilfælles med Abildgaards Stole, og man hører, at *Bindesbøll* ogsaa har staaet Fadder til den. Det faar staa hen; disse tre Kunstnere ere ikke saadanne Kokke, der fordærve Maden. Freunds Sofa er — og vil vedblive at være — et af den danske Møbelkunsts ædleste og mest beundringsværdige Arbejder. Den ejer som faa Ting den klassiske Oldtids Skønhed. Den er et Vidnesbyrd om det ideale Kunsthaandværk, der netop véd at opnaa det meget med det lidet, og som derved formaar at gøre alle Klasser af Samfundet delagtige i den gode Smags Glæder. Thi denne Sofa har intet af vore moderne Møblers forlorne Pragt. Nogle simple Valnøddetræs Brædder danne dens Ryg, der ingen anden Prydelse har end den Tredeling, to Pilastre give den.

1. Se Ph. Weilbach: Nogle Træk af Bohavets Historie i Danmark fra omtrent 1800—1860. Tidsskr. f. Kunstind. 1ste Aarg. 1885. Abildgaards Stole afbildes der S. 176.

2. Se E. Løffler: Nogle Bemærkninger om Maleren Abildgaard som Kunstner og Menneske. 3die Aarg. 1887, S. 90.

Dens Sæde er simpel Rørfletning, dens Armlæner blot drejede Pinde; dens Hovedsmykke er de to vingede Sphinxer (udskaarne i Mahogni), der tjene som Støtte for disse. De ere baade som Kunst og Haandværk af det allerbedste; de give Sofaen dens Præg af fornem Elegance, og de ligesom vogte paa, at ingen profan tager Sæde[1].

Af en alvorligere Karakter end Freunds Sofa er et Bord, som *Roed* har givet Tegning til (tilh. Fru Etatsraadinde *Roed*). Det dannes af en solid Egetræs Trefod, der hviler paa et Fodstykke af Træ og bærer en Plade af graat- og hvidplettet Marmor. Et simpelt Palmette-Ornament paa Benenes øverste Stykke er den eneste dekorative Prydelse. Der er megen spartansk Anstand over dette Bord. En Lænestol, der ligeledes er tegnet af *Roed*, har Præg af en mere borgerlig Mageligheds (tilh. samme).

Endelig fandtes paa Udstillingen et Klædeskab, hvortil Maleren *Købke* har givet Tegning (tilh. Frk. *Købke*). Det er af Mahognitræ, som Tiden har givet den smukke, dybbrune Farve, af en meget nøgtern Bygning, med to smalle Døre, paa hvilke der i Citrontræ er indlagt sirligt stiliserede Ranker, der nøje følge Dørenes Linier foroven og forneden. Saa lidet pretentiøst som dette Møbel er, virker det alligevel ved sin gode Smag, og det har ikke lidt af det stilfærdige og hyggelige, som hørte til Købkes Karakter. Det gælder om dette som om de fleste Kunstnermøbler, at de lære os lige saa meget Mennesket som Kunstneren at kende. De lavede jo disse Stole, disse Sofaer og Borde til eget eller Venners Brug, ikke efter Fabrikantens praktiske Anvisninger, og gjorde dem con amore efter deres eget Hoved. Ofte tillod Omstændighederne ikke at bruge kostbare Materialer, man hjalp sig da med simpelt Træ og med sin gode Begavelse. Det blev Nøjsomhed uden Fattigdom og ægte, kunstnerisk Frisind, der kom til at præge disse Ting, og fra det Værelse, hvori de paa Udstillingen fandtes samlede, hørtes ligesom en Bodsprædiken, rettet mod vor Tids svare Synder. Til de ovennævnte Møbler sluttede sig paa Udstillingen *Abildgaards* kendte Uhr: Apis, der bærer Tiden, samt en Sukkerskaal og et Par beskedne Smaating (to Gardinbøjler af Messing og et Løvehoved til Beslag, tilh. Hr. Dr. phil. *E. Løffler*, afbildet i Aarg. 1887, S. 93), og endelig en overordentlig smuk Messing-Themaskine, udført efter *Roeds* Tegning (tilh. Fru Etatsraadinde *Roed*).

Af *G. F. Hetsch* og hans Retning fandtes forskellige Genstande. Af Hetsch: det velkendte, forgyldte Bronceuhr (tilh. Hr. Arkitekturmaler *Chr. Hetsch*) med den siddende Danmarksfigur, udført i Paris (afb. i Aarg. 1888, S. 198), den ligesaa velkendte, saakaldte Monradske Sølv-Themaskine, der er udgaaet fra Dalhoffs Værksted (tilh. Hr. cand. polyt. *Monrad*), og forskellige Porcellænsgenstande fra den kgl. Fabrik, som senere skulle omtales. Udstillingen rummede dog langt fra tilbørlig nok til at vise Hetschs' store og gode Indflydelse. Derimod vare de faa Ting, hvortil *Theophilus Hansen* havde givet Tegning, tilstrækkelige til at vise, hvor ringe Værdier denne saa berømte Arkitekt har tilført det danske Kunsthaandværk[2]. Et Klædeskab, hvis Forside mere nyttigt end just smukt dannes af et stor Spejlglas, saavel som en Armstol og en højst kunstfærdig Mesterstykke-Spinderok vare alle i den kedelige Spidsborgerstil, der med sine Snirkler, Duper og Blade blev almindelig under Christian VIII's Regering. En Væddeløbs-Pokal, der efter Theophilus Hansens Tegning var forfærdiget hos Dalhoff, var strængere i sin Stil, men, som saadanne Pokaler som Regel er, et kedeligt Stykke Sølvtøj (tilh. Hr. Bankassistent *C. Torp*).

Igennem de her nævnte Møbler og Genstande fik man saa omtrent en Illustration til Hr. *Ph. Weilbachs* nævnte Artikel om Bohavets Historie her i Landet i Tiden

1. En lignende Sofa, der just ikke har sin naturligste Plads paa Frederiksborg, er afbildet i Ph. Weilbachs Artikel Aarg. 1885, S. 180. Sfinxerne ere her af Bronce.

2. A. R. Gjellerups Artikel »Friherre Theophilus Hansen« i Aarg. 1886, S. 52 flg., viser en Del Arbejder af ham i denne Retning.

1800—1860. Af det der beskrevne, almindelige, borgerlige Bohave ejede Udstillingen ogsaa Prøver, fornemmelig Empire-Møbler. Paa Afbildningen Fig. 172 vil ses en smuk og statelig Empire-Seng, som man, omend næppe med bedste Samvittighed, kan kalde dansk. Den ejes af Hr. Blomstermaler *O. A. Hermansen*, der ogsaa ejer dens Mage. Af Empire-Møbler saas desuden et Bord, en Sofa, et Spejl og flere Stole, der alle havde deres oprindelige Indlægninger af Citrontræ uden at være oppyntede med ny. Efter at Empire-Liebhaveriet har bredt sig saa stærkt, og efter at Efterspørgselen er bleven vanskelig at tilfredsstille, ødelægges nemlig mangt et smukt Møbel, der ej er prunkende nok, ved en næsten afsindig Indlægning paa alle mulige og umulige Steder.

* * *

Udstillingen indeholdt tillige nogle Møbler fra tidligere Tider, danske som udenlandske Arbejder. Først og fremmest den Magnussenske Samling, som findes omtalt ovfr. S. 137 flg., dernæst den store og interessante Samling franske Træskærerarbejder, hovedsagelig i den sene franske Gothiks Kølbue-Stil, endelig nogle enkelte Møbler fra forskellig Tid og Sted.

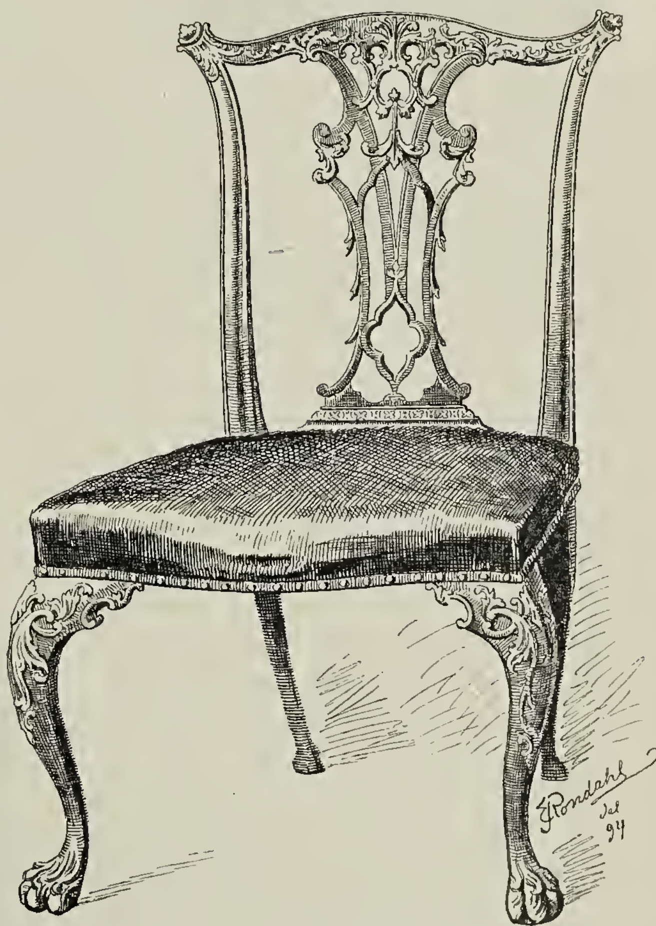

Fig. 173. Stol af Th. Chippendale (tilh. Kunstindustrimuseet).

En god gammel Bekendt var den saakaldte Eiler Rønnows Stol[1] (tilh. Fru Etatsraadinde *Lotze*): man mødte den ogsaa paa Udstillingen i Kjøbenhavn 1879. Tilliden til dens Aarstal 1541 er bleven stærkt rokket, efter at Direktør *Bernhard Olsen* her i Tidsskriftet (1888, S. 56—58) har vist, at Stolen har været indrettet til Rørfletning og ikke kan være ældre end fra Tiden omkring Aar 1700. Dens solide Bygning og ejendommelige Skønhed anbefaler i høj Grad til Efterlignelse. De fire, fyenske Bondestole[2] (tilh. Fru *Axelsen*, Svendborg) burde vore opfindsomme Snedkere skrive sig bag Øret og lave efter. De kunne gøres med ringe Midler og stille ikke overvættes store Fordringer. Det er kun det opstaaende Rygbrædt, der kræver dekorative Prydelser. Paa de udstillede Stole bestaa disse i Udskæringer ved Sav eller i Karvesnit. Som Regel ere de overmalede med en blaa, grøn eller brun Farve; paa en enkelt Stol er Karvesnittet mangefarvet. Et yndet Motiv er Christian VII's Navnetræk, men vor Tid vil sikkert kunne finde en mindre enevældig Pynt.

Af fremmede Møbler skal kun nævnes den her afbildede Stol (Fig. 173). Man tør sikkert anse den for udført efter Tegning af den berømmelige Londoner-Snedker *Th. Chippendale*, der levede i det 18. Aarhundredes Midte. Denne Stol (tilh. det danske Kunstindustrimuseum) fortjener ikke at omtales i den Medlidenheds Tone, som det under-

1. Afbildet i nærv. Tidsskr. Aarg. 1886, S. 7 (Emil Hannover: Et Omrids af Stolens Historie).
2. En lignende Stol er afbildet i Aarg. 1887, S 157 (Louis Jensen: En fyensk Bondestol).

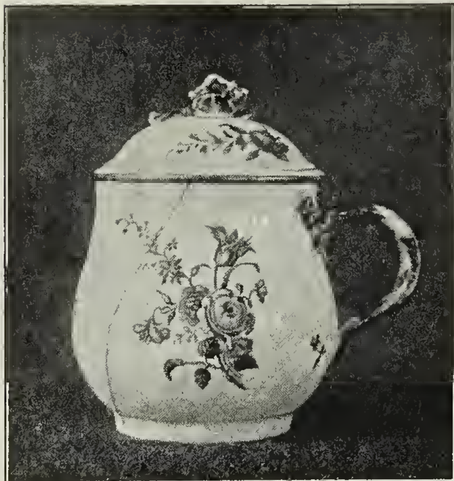

Fig. 174. Crême-Kop fra Fourniers Fabrik (tilh. Hr. Bankassistent C. Torp).

tiden er Skik og Brug at anslaa overfor Chippendales Møbel-Tegninger. Sikkert ere flere højst absurde og barokke med deres Blanding af Rokoko, Gothik og Kina, men det er dog et Spørgsmaal, om ikke vor Tid er naaet nok saa vidt i Mangel paa Stil-Forstaaelse, og om ikke vort norsk-arabiske er mere sindssvagt end Chippendales kinesiske Møbler. Den her nævnte Stol lider i nogen Grad af Mangel paa Harmoni: den viser sig i det daarlige Forhold mellem den spinkle Ryg, det brede Sæde og de drabelige, solide Ben.

* * *

Et af Udstillingens Værelser optoges saa godt som helt af Genstande fra den kongelige Porcellænsfabrik og da særlig fra Fabrikens lykkelige Periode i forrige Aarhundrede. Nogen Illustration af denne Side for Side blev det ikke — det vigtige Flora-Danica Kapitel havde f. Ex. kun et eneste, beskedent Blad. Der var dog Ting nok til deraf at faa Begreb om de vigtigste Afsnit af Fabrikens Historie fra dens Stiftelse i Aaret 1775 og indtil Midten af dette Aarhundrede. Man saa Fabrikens store kunstneriske Højde i Tiden 1775—c. 1800, dens Tilbagegang i de følgende Aar, den smukke Stilling, den atter indtog, efter at *G. F. Hetsch* i 1828 var bleven dens kunstneriske Leder, og den fremspirende Smagens Fordærvelse, for hvilken Prof. *Jensen* og hans naturalistiske Roser og Landskaber maa bære en væsenlig Del af Skylden.

Saavidt Pladsen tillod det, havde man forsøgt en kronologisk Ordning. Førend man kom til det egentlig kjøbenhavnske Porcellæn — det kongelige — saa man en lille Crême-Kop (tilh. Hr. Bankassistent *C. Torp*), Udstillingens eneste Prøve paa Porcellæn fra *Fourniers* Fabrik ved Blaataarn (1760—65). Disse Fournier-Porcellæner, der ere af blød Porcellænsmasse, ere store Sjældenheder, og man havde derfor gjort fortjent Stads af den lille Crême-Kop ved at anbringe den paa en fremtrædende Plads i den første Porcellæns-Montre. Den er dekoreret med flerfarvede Strøbouketter; desværre er den stærkt beskadiget. Den bærer, som det meste fra Fourniers Fabrik, som Mærke Kong Frederik V's Monogram, der flygtig set kan — som det er hændt med denne Kop — forvexles med Fürstenberg-Porcellænets F. Crême-Koppen findes her gengivet i ca. halv Størrelse (Fig. 174).

Fig. 175.
Urtepotteskjuler fra den kgl. Porcellænsfabrik, dekoreret af H. C. Ondrup, tilh. Hr. Prof. C. Studsgaard.

Af Porcellæner, som maa anses at skrive sig fra Fabrikens første Tid — den, hvori den endnu ikke var kongelig — (1775—1779), saas paa Udstillingen en Kande og en Kop af gul Masse (tilh. Fru Stiftsprovstinde *Damgaard*), dekorerede med Svibelmønster i brunrød Farve

og mærkede med 3 røde Prikker over de sædvanlige 3 blaa Bølgelinier, samt forskellige Bouillon-Kopper med samme Mærke (tilh. Hr. Kammerherre *Krag* og det danske Kunstindustrimuseum). En af disse Bouillon-Kopper — man kunde efter Dekorationen kalde den Tulipan-Kop — hører til Fabrikens yndefuldeste Arbejder. Til Fabrikens første Tid maa ogsaa henføres et stort, rundt Fad og en Tallerken (tilh. det danske Kunstindustrimuseum), som foruden med Strøbouketter ere dekorerede med ophøjede, lysegrønne Ornamenter. De svare til et Fad og en Terrin, som findes i Folkemuseet (s. Aarg. 1889, S. 165 og 167). Et lille Frokoststel, holdt i brunlige og grønne Farver (tilh. Hds. kgl. Højh. Kronprinsessen), maa ogsaa henføres til denne Gruppe tidlige Arbejder. Som Regel er Mærket af en dyb, blaa, undertiden næsten sort Farve, og de 3 Bølgelinier ere anbragte tæt opad hinanden.

Af de mange, smukke Brugsgenstande fra denne Fabrikens første Tid skal, for ikke at give Katalogen om igen, kun nævnes den her afbildede Urtepotteskjuler (Fig. 175); den fuldendte Dekoration skyldes Fabrikens udmærkede Maler *H. C. Ondrup*, hvis sirlige, i Alverdens Mærkebøger gengivne Signatur findes paamalet i Bunden med lyserød Farve. Denne skønne Genstand var før i Grev Danneskjold-Samsøes Eje, og købtes paa dennes Auktion af Overlæge, Prof. *Studsgaard*, der er Ejer af en fortrinlig Samling Porcellæn, af hvilken mange Stykker fandtes paa Udstillingen.

Af Figurer, i Biskuit og dekorerede med Farver, fandtes nogle og tyve Exemplarer, der skyldtes Kunstnere som *Claus Tvede*, *Luplau* og *Holm*, eller Modellerere som *Andreas Hald*, *Jacob Schmidt* og andre, om hvilke vi faa alle de Oplysninger, vi kunne ønske, i *Karl Madsens* udførlige og længe savnede Skildring af Porcellænsfabrikens Historie i forrige Aarhundrede[1]. Det var Fabrikens Specialitet i hin Tid at lave disse Statuetter og Figurer, og deres Tal er sikkert mer end dobbelt saa stort som det, der fandtes paa Udstillingen. Man gjorde dem med stor Virtuositet. De bleve Børn af deres Tid og have Rococoens yndefulde Anstand og letsindige Lader. Enkelte Figurer ere værdige til megen Ros. Man betragte saaledes Gartneren med den store Urtepotte i Armen, de skælmske Børn, der lege med den store Hummer, Fløjtespilleren, Damen med Skødehunden, det dansende Par og den henrivende Statuette af den nøgne unge Dame, der forsigtig føler sig for med sin Fod, før hun tager sit Bad. Den samme Ynde har de to Grupper (tilh. Hr. Fabrikejer *B. Hirschsprung*), der forestille et galant Par omsværmet af travle Amoriner.

Af Arbejder med en alvorligere Karakter fandtes den mesterlige Statuette: Arveprins Frederik ved det oldenborgske Stamtræ, der bærer Andreas Halds Formermærke og Aarstallet 1791 (tilh. Hr. Fabrikejer *B. Hirschsprung*), og en Buste af samme Arveprins (tilh. Den Friedlænderske Samling), signeret: *Holm 1781.*

De fleste Figurer bære et eller andet Formermærke, hyppigst Halds eller Schmidts, og det er muligt, at Figuren ogsaa er modelleret af dem. Men som Regel siger Mærket intet, thi ofte have forskellige Kunstnere formet en og samme Figur. Af Udstillingens tre Exemplarer af Gartneren (tilh. Hr. Skibslæge *Arntz*, Hr. Partikulier *Levison* og Museet) havde det ene Halds, de to andre Schmidts Formermærke. Af to Biskuit-Statuetter, forestillende en antik Heros (tilh. Den kgl. Porcellænsfabrik og Frk.'ne *J.* og *E. Been*), var den første og største signeret Holm 1780, den anden Andreas Hald 1784, hvilket sidste viser, at denne Kunstner var ved Fabriken et Aar tidligere end antaget[2].

Da man var kommet noget ind i det 19. Aarhundrede, begyndte Produktionen af disse Figurer saavel som Publikums Passion for dem at sagtnes, og da senere hen *Hetsch* blev Fabrikens Direktør, puttedes disse glade og letsindige Smaafigurer i Skammekrogen.

1. Tidsskrift for Kunstindustri 1893 (Karl Madsen: Den kgl. Porcellænsfabrik i forrige Aarhundrede).
2. Samme Artikel S. 97.

Henad Aarhundredets Midte begyndte man med Gengivelser i Biskuit efter Thorvaldsens Værker, og disse kom nu til at spille samme Rolle, som Figurerne i det 18. Aarhundrede. I vore Dage har den kongelige Fabrik, dog uden Held, forsøgt at bringe denne Gren af Porcellænskunsten til Live igen.

I Fabrikens Produktion i forrige Aarhundrede forekomme anseelige, ofte allegoriske Grupper. Paa Udstillingen fandtes desværre ingen af disse, men derimod et Udkast i Ler til en saadan (Fig. 176), der er af en saa sjælden Skønhed, at det i høj Grad maa beklages, om den ikke er bleven gengivet i Porcellæn. Statuetten, som her afbildes, forestiller, som det vil ses, Adam og Eva. Den er gjort af Billedhuggeren *Hartmann Beeken* og bærer hans Signatur. Det lidet, der vides om denne Kunstner, er tidligere meddelt her i Tidsskriftet 1893, S. 96. Men denne Gruppe er ikke det mindst vigtige Aktstykke, thi den viser, at han har været en Kunstner af betydelig Rang. Hans Adam og Eva tiltaler ved sin smukke Komposition, ved Figurernes ædle og naturlige Holdning og ved den Inderlighed, der præger dem. De have langt mere af Hagbart og Signe end af Adam og Eva. Gruppen ejes af den kongelige Porcellænsfabrik.

Fig. 176.
Adam og Eva, Statuette af Hartmann Beeken (tilh. den kgl. Porcellænsfabrik).

Med Glæde gensaa man det Monradske Stel med de mange Dyder og de faa Fejl og kunde nu som altid fryde sig over den aldrig svigtende Opfindsomhed og den fuldendt kunstneriske Forstaaelse, hvormed de enkelte Motiver vare varierede. At det muligen har tekniske Skrøbeligheder er, naar Hensyn tages til Museets Formaal ved at anskaffe det, af ringe Betydning.

Af muschelmalet blaat-dekoreret Porcellæn savnedes ikke de nødvendige Prøver; saaledes fandtes Stykker med den skønne, graablaa Farve, der desværre ikke mere fremstilles.

Fabrikens Fysiognomi under *Hetschs* Ledelse lod sig taaleligt godt bestemme ved en Række Genstande, udførte efter denne Kunstners Tegning eller i hans Manér. Simple og smukke ere mange af disse Ting, men de naa ikke, saaledes som Tilfældet var med Kunstnermøblerne, med ringe Midler en egen fornem Pragt. Ofte mærkes der ved disse Porcellæner den kjøbenhavnske Fattigdom i de Tider. Om én Ting skal dog kun siges alt muligt godt: det udmærket smukke Kaffestel, som Hetsch gav Tegning til og som mangfoldiggjort spredtes i de borgerlige Hjem. Det fandtes paa Udstillingen i to Exemplarer: det ene hvidt med forgyldte Ornamenter (tilh. Hr. Maler *Frantz Schwartz*[1], det andet uden Forgyldning, med Ornamenterne i Biskuit (tilh. Den kgl. Porcellænsfabrik); det første vel det mest pragtfulde, det sidste af saare fornem Skønhed.

* * *

1. Afbildet i A. Bauers: Bronce og Keramik i Empiretiden, Aarg. 1890, S. 60.

Af moderne Kunsthaandværk fandtes Ting, hvortil Nutidens største Navne paa dette Omraade vare knyttede. Man kunde rundt om paa de Etiketter, hvormed Tingene vare forsynede, læse Navne som *Emile Gallé, Chaplet, Delaherche, Massier, Froment Meurice, Willam Morris* og *Walter Crane*.

Af *Emile Gallé*, der herhjemme nyder en særdeles solid Popularitet — særlig efter at Hr. *Emil Hannover* her i Tidsskriftet (Aarg. 1889, S. 192) har skrevet om ham og hans Kunst — fandtes paa Udstillingen en Samling Glas — ialt 12 Stykker —, nogle Fajancer og et Par Træ-Æsker. Enhver véd jo, at det især er Glassene, der have givet Gallé Navn af vore Dages første Kunsthaandværker. Han har et ubegribeligt Herredømme over dette Materiale, som for ham er det Kunstens Ler, hvoraf han former sine Digte, og hvori han fæstner sine Inspirationer. Gallés Glas have det fremfor Alverdens moderne Glas, at de ere ægte Kunst. Uagtet de ere Resultater af de mest indtrængende, tekniske Undersøgelser og de møjsommeligste Experimenter, og skønt de besidde al anden Glasmagerkunsts hævdvundne Fortrin, mærkes her intet af det kunstfærdige, der saa tit føles selv i de bedste og skønneste af Bøhmernes eller Venetianernes Arbejder. Af den kinesiske Glasmagerkunst[1] har Gallé lært overmaade meget; han har herfra først og fremmest lært at arbejde i en tyk, kompakt Masse og at skære og gravere i denne »en camée«, som han selv kalder det.

Af de nævnte Glas ejes de sex af det danske Kunstindustrimuseum, de øvrige af Hr. Fabrikejer *B. Hirschsprung*, der var Udstiller af en smuk Samling gamle og moderne Ting. Til de bedste hørte den henrivende lille Krukke med de »en camée« skaarne Orchidéer — en Studie over en Art af denne Plante fra Lothringen —, den prægtige Glas-Krukke (begge tilh. Det danske Kunstindustrimuseum), der kaldes *les baves de la mer*, og som holdt op mod Lyset ejer en vidunderlig dejlig, blaa Farve, og det graa-violette Glas med Krokus, der rejse deres Blomsterbægre i Morgenens Taagedis; dette Glas (tilh. Hr. Fabrikejer *B. Hirschsprung*) var Udstillingens Perle, Kunsthaandværkets Triumf.

De udstillede Gallé'ske Fajancer, der med Undtagelse af et stort Fad (tilh. Hr. Fabrikejer *B. Hirschsprung*) ejes af det danske Kunstindustrimuseum, kunne langtfra maale sig med Glassene; de ere mere almindelige Handelsvarer, dog selvfølgelig med mange, gode Egenskaber, som sjældent fattes selv den tarveligste Genstand, der udgaar fra Gallés Fabrik. De ere mere japanske end Glassene og følgelig mindre personlige. Japan er jo en farlig Medicin, der kun tør bruges med Maade. Det synes paa Tide at stemme lidt op mod Glasurernes fede Dække, der — Oldtidens Pottemagere, der just ikke vare Fuskere i deres Haandværk, forstode det — berøver Leret alle dets bedste Egenskaber.

Af de franske Keramikere *Chaplet*, *Delaherche* og *Massier* fandtes forskellige Krukker i Fabrikejer *B. Hirschsprungs* Samling (s. Fig. 177). *Chaplet*, der særlig er berømt for sine *flambé* Glasurer, var repræsenteret ved en høj Krukke med en celadon-lignende Glasur, isprængt med rødt, en Krukke med metallisk, rødblaa Farve og flere rørformede Vaser, af hvilke en var dekoreret med røde Valmuer paa hvid Grund, en anden, noget barokt, med en badende Dame paa den ene Side og en Paafugl paa den anden. Af Delaherche fandtes en smuk, olivengrøn Kande, dekoreret med hvide Blomster. Side om Side med disse notable Sager fandtes en særdeles respektabel Prøve paa vor danske Fajance-Mester *Herman Kählers* Specialitet: Metal-Glasurer.

Paa Udstillingen saa man — tilhørende Museet — to Prøver paa det berømte

1. Paa Udstillingen fandtes forskellige kinesiske Glassager, særlig de smaa Flaconer til Snustobak. Udstillerne vare: Det danske Kunstindustrimuseum, Den Friedlænderske Samling og Fabrikejer *Bernh. Hirschsprung*.

Rockwood-Pottery, der udmærker sig ved en spejlblank Glasur, og nogle Stykker Elton-Pottery, der ligeledes havde sine Dyder i det tekniske.

Af *Froment Meurice* fandtes et fortrinligt Arbejde, en lille Sølvskaal (tilh. Hr. Fabrikejer *B. Hirschsprung*): en Muslingeskal, baaren af Havfruer.

Fra *Tiffany Glass Company* i New-York var af Museet udstillet en Række Prøver af Glasplader til Mosaik o. lign. Naar man holdt dem op mod Lyset, fik flere af disse et ejendommeligt Farvespil, og en enkelt, der havde noget af Havbundens Farve, set gennem en Sommerdags klare Vand, virkede overordentlig kønt.

1—3 Chaplet. 4. Seger. 5. Delaherche.

Fig. 177. Moderne Keramik (tilh. Hr. Fabrikejer Bernh. Hirschsprung).

Af moderne Porcellæn fandtes nogle Stykker med Oxeblods-Glasur fra Berliner-Fabriken. Det er jo de moderne, europæiske Fabrikers Ideal at naa Kinesernes pragtfulde, flammede Glasurer, og for Berliner Fabrikens Vedkommende lykkedes det *Herman Seger* at komme meget nær op til sit Forbillede. En lille Samling Seger-Porcellæn paa Udstillingen i 1888 viste det. Udstillingens Exemplarer ejes af Museet, Fabrikejer *B. Hirschsprung* og den Friedlænderske Samling.

Den kongelige Porcellænsfabrik, der hører hjemme i dette gode og fine Selskab, var kun repræsenteret ved meget faa moderne Arbejder. Grunden hertil var, at Udstillingen kun skulde vise dansk Porcellæn fra Tiden før 1850. Af samme Grund fandtes saa godt som intet fra *Bing & Grøndahls Fabrik*, ellers vilde Fabrikejer *Bernh. Hirschsprung* have været den rette Mand til ogsaa at give disse to Fabriker en fyldig Repræsentation.

* * *

De to store Kunstnernavne *William Morris* og *Walter Crane* vare paa Udstillingen knyttede til en Række Prøver paa engelske Stoffer, udførte efter Tegning af disse Kunstnere. Det var dels Fløjler, dels Creton'er og Sirtser, et Par enkelte af Silke. Mønstrene vare enten vævede eller paatrykte; Motiverne som Regel stiliserede Planter eller ornamentale Kompositioner, hyppigt med figurlige Fremstillinger. Man fik af disse Stoffer Kendskab til en enkelt Gren af det moderne Englands Kunsthaandværk, men bedre end af dem vil man forstaa dettes almindelige Karakter ved at gennemsé et Par af de store engelske Kunsttidsskrifters sidste Aargange, f. Ex. *Art Journal's* eller helst det udkomne af Retningens ny, næppe mere end aargamle, men allerede noget udmattede Organ: *The Studio.* Man vil hurtig se, at denne nok saa meget har sin Styrke i intelligent at omforme som i fantasirig Originalitet, at den har mere kold Forstand end varm Følelse, og at den allerede — en Følge af de toneangivende Kunstneres Indflydelse og Autoritet — lider af en trættende, stereotyp Ensartethed[1].

Det er almindelig Skik og Brug at regne den moderne Bevægelse i det engelske Kunsthaandværk fra Aaret 1851, da den første Verdensudstilling holdtes i London. Paa denne Udstilling fik Nationerne Lejlighed til at prøve Kræfter, og det blev da klart, at Englands Kunsthaandværk var i en svær Dekadence og særlig stod tilbage for Frankrigs. Englænderne saa dette saa godt som nogen og indrømmede det; man læste det i Aviserne og i de Beretninger, der udsendtes om Udstillingen. Feltraabet blev derfor at naa Frankrig, og man tog ihærdigt fat med Oprettelse af Skoler for Kunsthaandværk og Museer, saaledes Kensington Museet. Man begyndte paa at efterligne den franske Smag og fik ansete franske Kunstnere og Haandværkere til at bosætte sig i England. Saa længe dette var Maalet, kunde der ikke skabes nogen national Retning, og selve Maalet synes os nu lidet attraaværdigt. En af Hovedankerne mod det engelske Kunsthaandværk var den, at det var for naturalistisk, forfaldent til en ganske ukunstnerisk Anvendelse af Blomster, Frugter, Dyr o. s. v., alt fremstillet saa naturtro som muligt og med liden dekorativ Sands. Blader man en af de illustrerede Udstillingskataloger fra 1851 igennem, overvældes man ikke af den franske Smags Overlegenhed, saaledes som Englænderne i hine Tider. De engelske Ting ere ganske vist mere eller mindre grufulde, men de franske ere — som overhovedet de Tiders sørgelige Kunsthaandværk — ikke meget bedre. Ogsaa her ser man den flade Naturalisme, der havde saa sejge Rødder i Tidens Smag og som trivedes saa vel i alle civiliserede Lande, at den aldrig helt er bleven udryddet. Herhjemme har den sat saa sen en Blomst som det mærkelige Springvand paa Amagertorv.

Der har været mange om at skabe det engelske Kunsthaandværks moderne Fysiognomi. Udstillingen i 1851 gav Stødet til overhovedet at søge at forbedre Tingenes Tilstand, men det blev andre Faktorer, der bragte det ind i en *national* engelsk Retning. Disse 3 Faktorer ere: 1) Fornyelsen af den gothiske Stil i Arkitektur og Bohave (the gothic revival), 2) Fremkomsten af den saakaldte prærafaelitiske Retning og 3) Japans Indflydelse. Desuden er der andre mere underordnede Elementer: Elisabeth-Stilen, Dronning Annas Stil, Rococo og den engelske Empire.

»The Gothic Revival« begyndte omkring 1870, særlig i Bygningskunsten. England har jo været et sandt Drivhus for Gothiken og har, som Tiderne skiftede, opelsket denne Stil i de mærkeligste Varieteter. Efter Reformationen blev den fra en gejstlig til en verdslig Stil og derved mere folkelig. Med Rette har man sagt, at den er for Englænderne, hvad Renaissancen er for Tyskerne. Den løb som en Strøm tæt under Jordens

[1] Gode Oversigter over den her nævnte Retning ere tre Artikler i Kunstgewerbeblatt (udg. af Pabst, Leipzig) 1892 og 1893 af P. Jessen: Der kunstgewerbliche Geschmack in England, samt en Artikel i Revue Encyclopédique 1894 (Nr. 89) af J. Lahor: M. William Morris et l'art décoratif en Angleterre.

Overflade og sprang frem, hvor man ikke ventede den, som naar man finder den blandt Chippendales Møbeltegninger. Paa Udstillingen i 1851 fandtes en Sal, der kaldtes *The Gothic Hall,* og hvor alt var i denne Stil, altsaa før man bevidst søgte at fremkalde en national Stil. Bevægelsen i Haandværket var nøje knyttet til den samtidige i Arkitekturen og ledede hovedsagelig af Arkitekter, saaledes af *Charles Eastlake,* der var Sjælen i det hele. Som Følge heraf blev det for Møblernes Vedkommende mere en Træarkitektur end Møbelkunst, og de kom til at lide af en umagelig Haardhed, der snart fik Folk til at foretrække de bløde, polstrede Dronning Annas Møbler. I Dekoration og Ornamentik holdt man sig strængt til de gothiske Forbilleder: Retningen var ikke meget personlig. Nuomstunder finder Gothiken hyppig Anvendelse og benyttes meget ved Udstyrelsen af offentlige Bygninger.

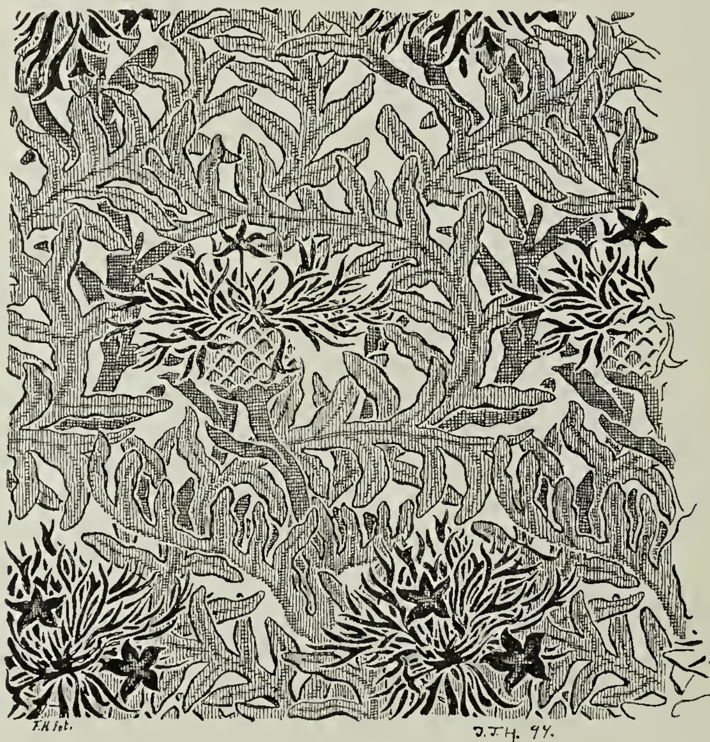

Fig. 178. Moderne engelsk Stofprøve (af Kunstindustrimuseets Stofsamling).

Ser man hen til Prærafaeliternes overvældende Indflydelse paa Englands moderne Kunsthaandværk, kan man med nogen Ret regne Epoken fra en Dag i det mindeværdige Aar 1848, da de tre unge Malere *Dante Gabriel Rosetti, Millais* og *Holman Hunt* i Millais' Bolig i Gower Street i London indgik deres berømte Forbindelse: *The Pre-Rafaelite Brotherhood.* Det var Studiet af de gamle italienske Mestre før Rafael, der havde aabnet deres Øjne for, hvor skæv en Vej den engelske Kunst gik. Særlig paavirkedes de af Botticelli, og denne Maler har igennem dem faaet den største Indflydelse paa det moderne engelske Skønhedsideal. Det var Kunsten før Rafael, før *Nedgangen,* man skulde stræbe at naa, dens indre Følelse og Tro, dens ydre skønne, værdige, stilfulde Holdning. Men foreløbig var denne Bevægelse, selv om der faldt Ord om Haandværket, af en ren kunstnerisk Natur. Først senere blev *den dekorative Kunst* Prærafaeliternes Gave til Kunsthaandværket. Her møde vi dets største Navne: *William Morris* og *Walter Crane.*

Det er sagt om *Rosetti,* at han gav den dekorative Kunst William Morris, Malerkunsten Burne Jones. Og disse to Mænd ere næsten blevne en Personifikation af den ideale Forbindelse mellem Kunst og Haandværk; thi talrige af Burne Jones Kompo-

sitioner anvendes i de Tapeter, der udgaa fra en af William Morris anlagt Fabrik. Morris er Sjælen i den hele Bevægelse, dens Organisator; udrustet med en ret fænomenal Alsidighed er han en Kraft, der mærkes paa de mangfoldigste Omraader. Han er en ypperlig dekorativ Tegner og en af Englands første Digtere; han er Fabrikant af Tapeter og Glasmosaikvinduer og Ejer af den saakaldte Kelmscott Press, et Trykkeri, der særlig giver sig af med Genfremstilling af gamle engelske Bøger f. Ex. Caxtons; han har oversat Odysseen og Æneiden og islandske Sagaer; han holder hyppig Foredrag om Kunst og er en af Socialismens Forkæmpere; endelig er han sammen med *Walter Crane* Stifter af det saakaldte *The Arts and Crafts Exhibition Society*, der ved aarlige Udstillinger søger at hæve Smagen i den af dem ønskede Retning.

William Morris er født 1834. Han henter med Forkærlighed sine dekorative Motiver fra de Tider, da Middelalderen er ved at svinde, og talrige af Udstillingens Stoffer viste en stærk Paavirkning f. Ex. af gamle burgundiske og flamske Mønstre. Derimod har Japan øvet mindre Indflydelse paa hans dekorative Kunst.

Walter Crane er Englands første dekorative Kunstner. Han er denne Kunstgrens varme Talsmand og forfægter dens Sag overfor dem, der anse den for kun at være Kunstens Tjenerinde. Han er særlig berømt for sine Illustrationer, der dog, saaledes i Billedbøgerne, forekomme en stærkt manierede. Han har gjort utallige Udkast til Tapeter, Møbler, Vægfriser, Bogbind m. m. Udstillingen ejede et efter hans Udkast vævet Stykke Tøj, paa hvilket der i Felter var fremstillet figurlige Scener; saadanne Kompositioner faa ofte meget poetiske Navne, saasom Livets Krone, (corona vitae), Skovtoner (Wood-Notes), de rindende Timer (The Flying Hours) o. lign. Ogsaa til Papir-Tapeter har Walter Crane gjort mange Udkast og i det hele skaffet de engelske Tapeter et misundelsesværdigt stort Ry. Ligesom Morris er han Forfatter og hylder socialistiske Anskuelser. Han er født 1845.

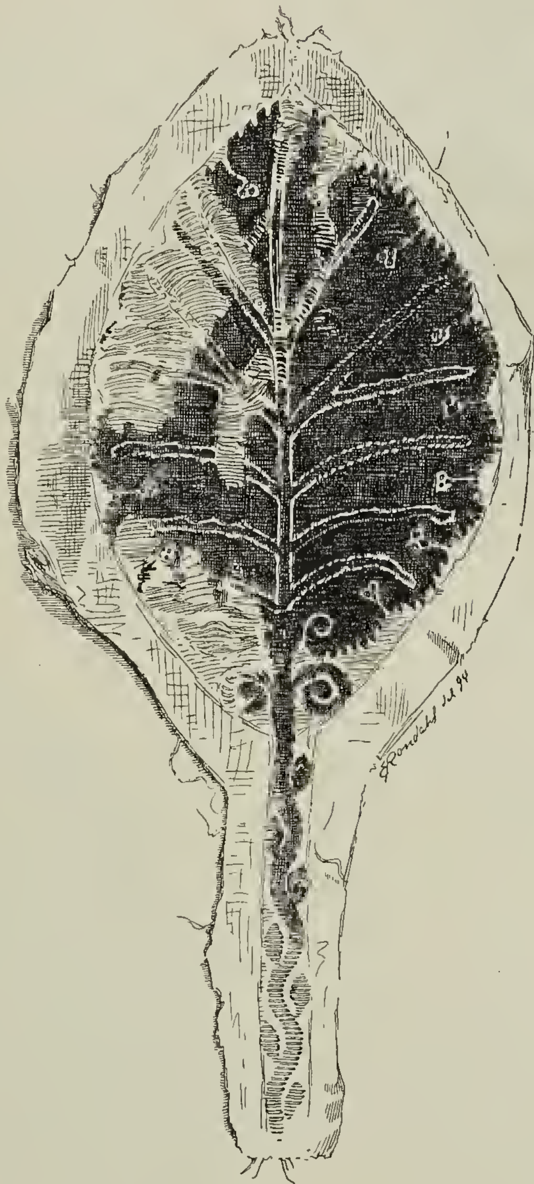

Fig. 179.
Koptisk Vævning (tilh. Kunstindustrimuseet).

Den tredje Hovedfaktor i det moderne, engelske Kunsthaandværk er Japans Indflydelse. Denne falder efter 1878, da Japan var saa udmærket repræsenteret paa Pariser-udstillingen. Dets Indflydelse viser sig paa alle Felter, særlig stærkt i Møbelkunsten.

De udstillede Stofprøver bør, naar Museet engang ad Aare aabnes, blive Genstand for særlig Opmærksomhed. Forhaabentlig vil de give Stødet til, at vi ogsaa herhjemme tage stærkere fat. Den engelske dekorative Kunst lader intet Felt uberørt og overgiver ikke en eneste Ting til Hæslighed, naar den paa en eller anden Maade lader sig forskønne. Ogsaa vi bør gøre dette og benytte de mange gode Kræfter, der altid ere villige til at give Kunsthaandværket en

Fig. 180. Broncelampe (Tandl. Jürgensen, Odense).

hjælpende Haand. Vi eje herhjemme Kunstnere, der visselig kunne blive Førere for en lignende Bevægelse, og for den Opmuntring, der maa blive en saadan til Del, borger — tør man haabe — Oprettelsen af det danske Kunstindustrimuseum.

* * *

Til Udstillingens Seværdigheder hørte en Række koptiske Stoffer, som ejes af Museet. Et enkelt Stykke er afbildet i Fig. 179. De erhvervedes for nogle Aar siden fra den Graf'ske Samling, der var at se i Industriforeningens store Sal. Medens Europas Antiksamlinger kappedes om at bjærge et eller flere af de mærkelige græsk-ægyptiske Mumie-Portræter, hvad der jo heldigvis ogsaa lykkedes os, var Rester af Ligdragter fra koptiske Grave en af »Gewerbe-Museerne« stærkt efterspurgt Vare. Stofferne skrive sig fra de moderne Fund i Øvre-Ægypten, i Egnen om det gamle Theben, hvor bl. a. den berømte Ægyptolog Maspero i 1884 gjorde store Fund, efter at Wiener-Købmanden *Theodor Graf* ved sine Udgravninger havde bragt Prøver paa den mere end 1000 Aar gamle Textilkunst for Dagen. De fleste Stoffer ere fra det 5te—8de Aarhundrede e. Kr. Skønt Kristendommen paa den Tid var naaet til fuldt Herredømme, og Kopterne vare Kristne, mærker man i disse Stoffer næsten ingen Indflydelse fra kristen Stil, hvorimod man ser romersk, muhamedansk-arabisk og jødisk Paavirkning; den sidste ses af indvævede Skrifttegn. Stofferne vække Beundring ved deres fremmedartede Ornamentik af en sjælden stilfuld Skønhed, ved deres velbevarede Farver, særlig den mørkviolette Purpurfarve, og ved deres ejendommelige Teknik, der paa det allernærmeste er lig den moderne Gobelinsvævning[1]. Flerfarvede Mønstre findes, men disse ere af en tarvelig Virkning og skrive sig fra Forfaldstiden. Undertiden er Vævningen smykket med Broderi. Man har af disse Stoffer faaet mange Oplysninger om, hvorledes Kejsertidens Romere gik klædte[2].

* * *

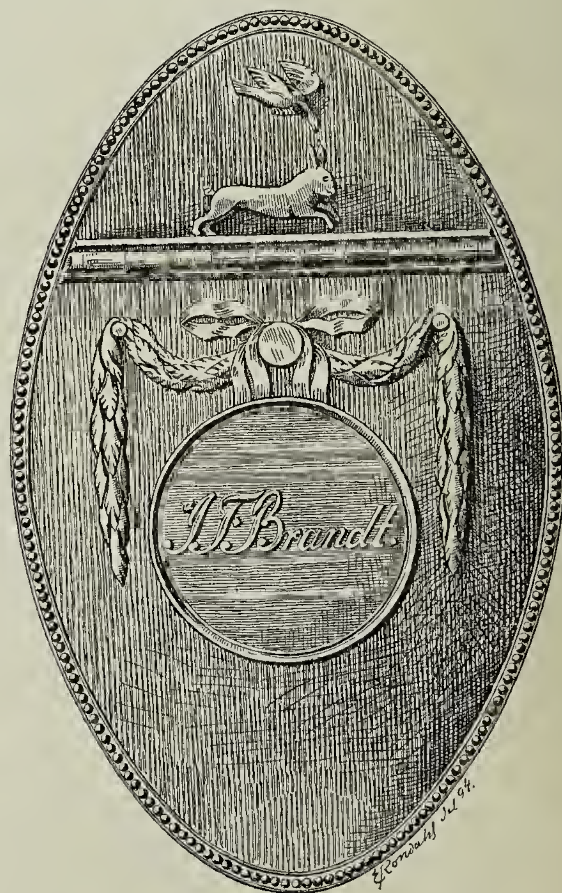

Fig. 181. Træ-Æske (tilh. Frk. A. Paulli).

1. M. Gerspach: Les tapisseries coptes, 4°. Paris 1890.
2. Se J. Brinckmann: Das Hamburgische Museum für Kunst und Gewerbe, 1894, S. 17—20.

Af Udstillingens store Brogethed skal endnu nævnes nogle Ting, der fortjene at huskes, efter at de nu ere vendte tilbage til deres Ejermænd. Det er saaledes Tilfældet med den her afbildede Olielampe (Fig. 180, tilh. Hr. Tandlæge *Jürgensen,* Odense), et Stykke fransk Broncekunst fra Tiden omkring 1800. Dens smukke, klassiske Motiv fik En let til at se bort fra den ikke udadlelige Udførelse. Den fandtes sammen med en ganske lignende paa den kulturhistoriske Udstilling i Odense forrige Aar, af hvis Genstande det var lykkedes at vise et kræsent Udvalg paa Museets Sommerudstilling, hvor »de fyenske Udstillere« havde deres eget Værelse.

Af de talrige Tobaksdaaser i Guld, Sølv, Agat, Emaille, Tin, Sten m. m. bar den her afbildede Træ-Æske (Fig. 181, tilh. Frk. *A. Paulli*) Prisen. Den er rimeligvis et dansk Arbejde, og var da ogsaa anbragt i samme Montre som de Abildgaardske Genstande, hvilke den i Karakter er lig.

Endnu et Ord om Udstillingens sidste Afdeling: Bøgerne. Skønt den faldt lidt udenfor Udstillingens Ramme, var det et stort Gode, at den fandtes. Boghaandværkets moderne Fremskridt, de smukke Resultater og den gode Smag, der prægede saa godt som alt i denne Afdeling, viste, at Kunsthaandværk kan skabes, kan ophjælpes, og at den Tanke, der har virkeliggjort *Det danske Kunstindustrimuseum,* ikke er en Chimære.

Smedejernsarbejder i Kunstindustrimusæet.

Af **Erik Schiødte.**

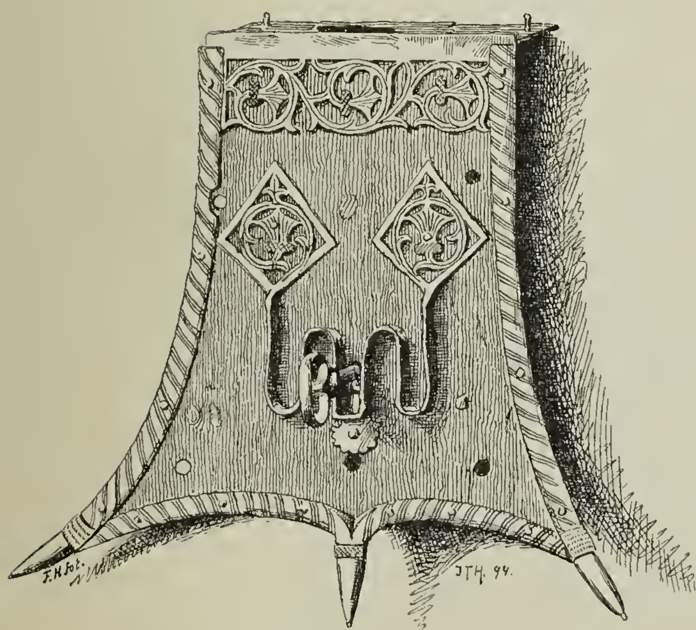

Fig. 182. Fransk Laas fra 1450.

Kunstindustrimusæet har erhvervet sig en lille Samling af Smedejernsarbejder, som i al dens Begrændsning ganske godt illustrerer Udviklingen i en given Periode, særlig med Hensyn til Laase og Beslag til Døre og Vinduer. En Portklokke med Klokkestræng, et Par Gittere, deriblandt et teknisk interessant gotisk Sakramentgitter, og nogle Taarn- og Gravkors supplerer Samlingen. Man kunde have ønsket, at enkelte af disse Arbejder, der var udstillede paa Kunstindustrimusæets Sommerudstilling, havde været af dansk Oprindelse; det er de imidlertid ikke, de skriver sig allesammen fra Sydtyskland, men iøvrigt svarer de i Karakteren saa temmelig til, hvad der findes i vore egne gamle Kirker og andre Bygninger.

Smedejernskunsten er kjendt allerede i Oldtiden; i Ægypten og rundt om i de orientalske Lande havde man Vaaben og andre Redskaber af Jern, Jøderne nævner Tubal-Kajn, Grækerne Glaukos fra Chios som den første Smed. I den antike Tid kom Jernet dog aldrig til at spille nogen videre Rolle, dertil var det altfor forgængeligt og

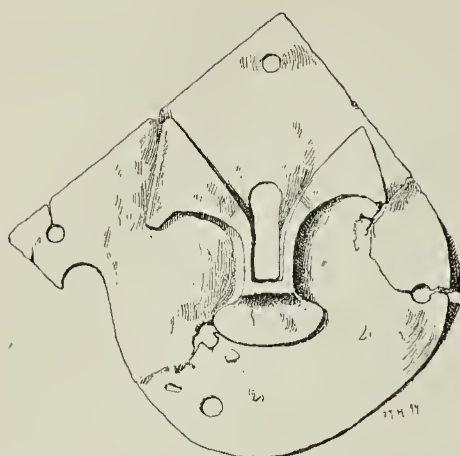

Fig. 183.
Gotisk Nøgleskilt.

altfor tarveligt i Forhold til Bronzen og de ædle Metaller. Men i Middelalderen kom det til Ære og Værdighed, og der udvikledes en beundringsværdig Teknik i dets Behandling med faa og simple Midler, hovedsagelig kun ved Hjælp af Hammer og Ambolt.

Det er kjedeligt, at Musæet slet ingen Stykker ejer fra den romanske Tid; netop denne Stilperiodes Arbejder er ualmindelig karakterfulde og ejendommelige; de er solide og svære, simple og yndefulde. Beslagene strækker sig tværs over Dørene for at sammenholde de enkelte Planker og breder sig efterhaanden over hele Dørfladen med ornamentale Ranker og Fletværk.

Derimod findes nogle ret gode Exempler paa gotiske Pladelaase (s. Fig. 182—83), Nøgleskilte og Dørhammere; de viser tydeligt, hvorledes Enkelthederne forfines og enten nittes til Hoveddelene eller frembringes ved, at Stavenes Ender udsmedes flade i Bladform, Kanterne udskæres ved Indsnit, og ofte drives de i Vejret som Bukler. Nye tekniske Hjælpemidler træder til som Mejsel og Punsel, der anvendes undertiden Guld og Farver, og for yderligere at fremhæve det fine, aabne Bladværk, underlægges det med farvet Klæde og Skind, som det ses ved det røde Underlag paa den smukke franske Laas fra 1450. Karakteristisk for alle Nøgleskilte er de to ophøjede Blade paa Siderne af Nøglehullet, som letter og styrer Nøglens Anbringelse.

Fig. 184.
Renæssance-Nøgleskilt.

Det 16de og 17de Aarhundrede er Renæssancens Tid. Rundjernet træder istedenfor Stangjernet, den naturalistiske Bladbehandling erstattes af en stiliseret, og alt Dørbeslag skifter fuldstændig Karakter, idet Ramme- og Fyldingsdørene afløser Plankedørene; Beslaget breder sig ikke mere paatværs over Fladerne, men drager sig i Højden, indskrænket af Ramtræets Brede, men til Gjengjæld inddrages Hængslerne mere end tidligere under den dekorative Behandling. Af Renæssancearbejder (s. Fig. 184, 186—87) ejer Musæet en kjøn og rig Samling, som giver et særdeles anskueligt Billede af Udviklingen. I Begyndelsen er Formerne simplere og renere i Linien, Materialet svært og massivt, Dekorationen væsentlig bestaaende af indridsede Ornamenter, der forøvrigt ofte er karakteristiske og fantasifulde, se Kasselaasen her med Fremstillingen af St. Georg og Dragen. De to Døre er meget oplysende; den ene er en Fyrretræs-Gadedør fra Ulm — 1583 — og har som Yderdør en kraftig Laas, et stærkt Haandtag, Skyder og en Kjæde,

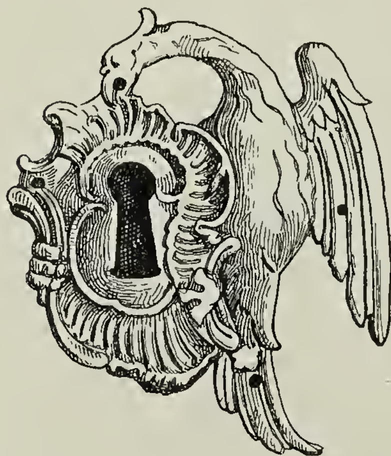

Fig. 185.
Rokoko-Nøgleskilt.

som er sat i Forbindelse med Laasen, saa at den kan aabnes indvendig fra. Den anden er en indlagt Egetræs-Stuedør fra Sydtyskland — 1566 — og har som indvendig Dør et simplere og mindre indviklet Beslag-System.

Medens man i det 16de Aarhundrede fortrinsvis dannede Beslaget ved Udskæring i tykke Plader, begynder man i det 17de at anvende tyndere Plader og drive dem i

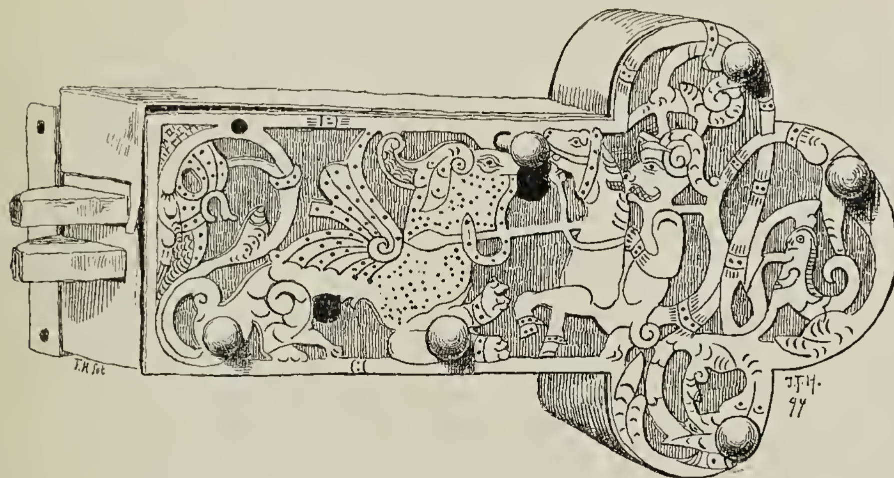

Fig. 186. Laas fra Renæssancetiden.

Vejret til allehaande Bukler, Figurer og Ornamenter, i Førstningen behersket og smagfuldt, mod Slutningen ganske flaut og karakterløst. Fra denne Periode findes desuden en Række Beslag til Møbler, som i forskjellige Retninger skiller sig fra Dørbeslagene; ikke alene er de naturligvis spinklere, men de har specielle Former, som Nøgleskilte, forbundne med smaa Dørhammere til Haandtag, og lange, halvt middelalderlige Tværbeslag, som anbringes paa den indvendige Side af Skabs- og Kistedøre. I den første Halvdel

Fig. 187. Jernbeslag fra Renæssancetiden.

af det 18de Aarhundrede er Forfaldet fuldstændigt; Tekniken er gaaet langt tilbage, Udførelsen er klodset og kejtet, Paanitninger og Lodninger spiller Hovedrollen, andre Metaller, som Messing blandes med Jernet, Fortinningen faaer Overhaand, og kun enkelte Fremgangsmaader, hentede fra Vaabensmedkunsten, som Ætsninger, giver lidt Karakter over det tarvelige Dilettantarbejde. Saaledes som Baroktiden her fremtræder i Musæets Samling, maa den imidlertid ikke bedømmes, thi netop fra denne Periode findes fortræffelige Arbejder, særlig for Gitteres Vedkommende.

De faa Exempler, som findes fra Rokokotiden (s. Fig. 185), udmærker sig ved en ofte kvik og morsom Komposition, men en ret tarvelig Udførelse; imidlertid mærker man, at en ny Tidsaand er brudt frem med et frit og fantasifuldt Blik paa Kunsten, som ogsaa har gjort sig kraftigt gjældende paa Kunsthaandværkets Omraade.

Det Lykke'ske Elfenbens-Chatol.

Blandt de mange interessante Gjenstande, som saas paa Kunstindustrimuseets Sommerudstilling, fandtes ogsaa et Chatol eller Skab fra forrige Aarhundrede, helt beklædt med Elfenben, $1^1/_2$ Alen højt og 1 Alen bredt (s. Fig. 188). Et Elfenbens-Møbel af denne Størrelse tør vistnok i særlig Grad gjøre Krav paa Interesse.

Det er ganske vist længe siden, at man først fandt paa at producere Elfenbens-Møbler, men deres Antal har næppe nogensinde været stort. I den graa Oldtid, hos de gamle Babyloniere, brugte man at lave Møbler af Træ og beklæde dem med Metal; ofte vare de kunstigt udskaarne og beklædte med Guld. I den græske Civilisations ældste Periode lavede man hele Huse eller Templer paa denne Maade. Athenes Bronzetempel i Sparta er bekjendt nok; og Apollo-Templet i Delphi var ogsaa oprindeligt af Bronze, d. v. s. af Træ, beklædt med Bronze. Det var Fønicerne, der først fandt paa at anvende Elfenben istedenfor Metal, og i samme Udstrækning. De beklædte baade Møbler og Huse dermed. Og da en fønicisk Kongedatter blev gift med Kong Achab af Samaria, førte hun sit Hjemlands Smag og Luxus med. Achab lod bygge et Hus af Elfenben, og hans Møbler vare ogsaa af Elfenben; Profeten Amos omtaler specielt hans Elfenbens-Seng. Af al denne føniciske Elfenbens-Herlighed er der kun saare lidet tilovers. Nogle smaa Plader med udskaarne Figurer, i British Museum (fundne i Ninive), ere vistnok alt; og de have næppe tjent til Beklædning af større Gjenstande. I den byzantinske Tid tog man atter fat paa at gjøre Møbler af Elfenben, der dog maa have været ansete som store Rariteter. Det smukkeste og interessanteste Elfenbens-Møbel fra denne Tid, der endnu er bevaret, er vistnok Bispestolen i Ravenna, »la Catedra di San Massimiano«, der stammer fra Kejser Justinians Tid. Siden har man hyppigt benyttet Elfenben til Ornamenter paa Møbler, til Indlægning eller i Forbindelse med andre Stoffer som Mosaikdekoration; men Møbler, helt beklædte med Elfenben, fra disse senere Tider, ere ikke hyppige, og det i Kunstindustrimuseet udstillede Elfenbens-Chatol tør derfor vistnok betragtes som et i ethvert Fald her i Landet enestaaende Arbejde.

Det har dog havt et Sidestykke, men dette existerer ikke mere. I den sidste Del af forrige Aarhundrede, paa den Tid, da vore ostindiske Kolonier og vor Handel paa Ostindien havde sin mest blomstrende Periode, lod en rig »Faktor« *Lykke* i Trankebar to saadanne Elfenbens-Chatoller gjøre (hvor i Indien er uvist) og forærede dem som Morgengave til sin unge Hustru. Denne, der var født i Trankebar, havde allerede tidligere været gift; 18 Aar gl. havde hun ægtet en dansk Præst i Trankebar ved Navn *Møller*, med hvem hun havde tre Børn, to Sønner og en Datter. Efter faa Aars Ægteskab døde Pastor Møller, og forudseende, at hans unge Hustru snart vilde gifte sig igjen, havde han før sin Død truffet den Bestemmelse, at hans Børn skulde sendes til Kjøbenhavn og opdrages dér af hans Søster, der var gift med Auktionsholder *H. I. Hornbech.*

Dette skete ogsaa, da Enken giftede sig med Faktor *Lykke*, med hvem hun derpaa levede i en Aarrække i barnløst Ægteskab. Efter Lykkes Død længtes hun efter sine Børn og besluttede derfor at realisere den betydelige Formue, hun havde arvet, og tage til Kjøbenhavn. Strax efter sin Ankomst til Europa giftede hun sig imidlertid for tredie Gang

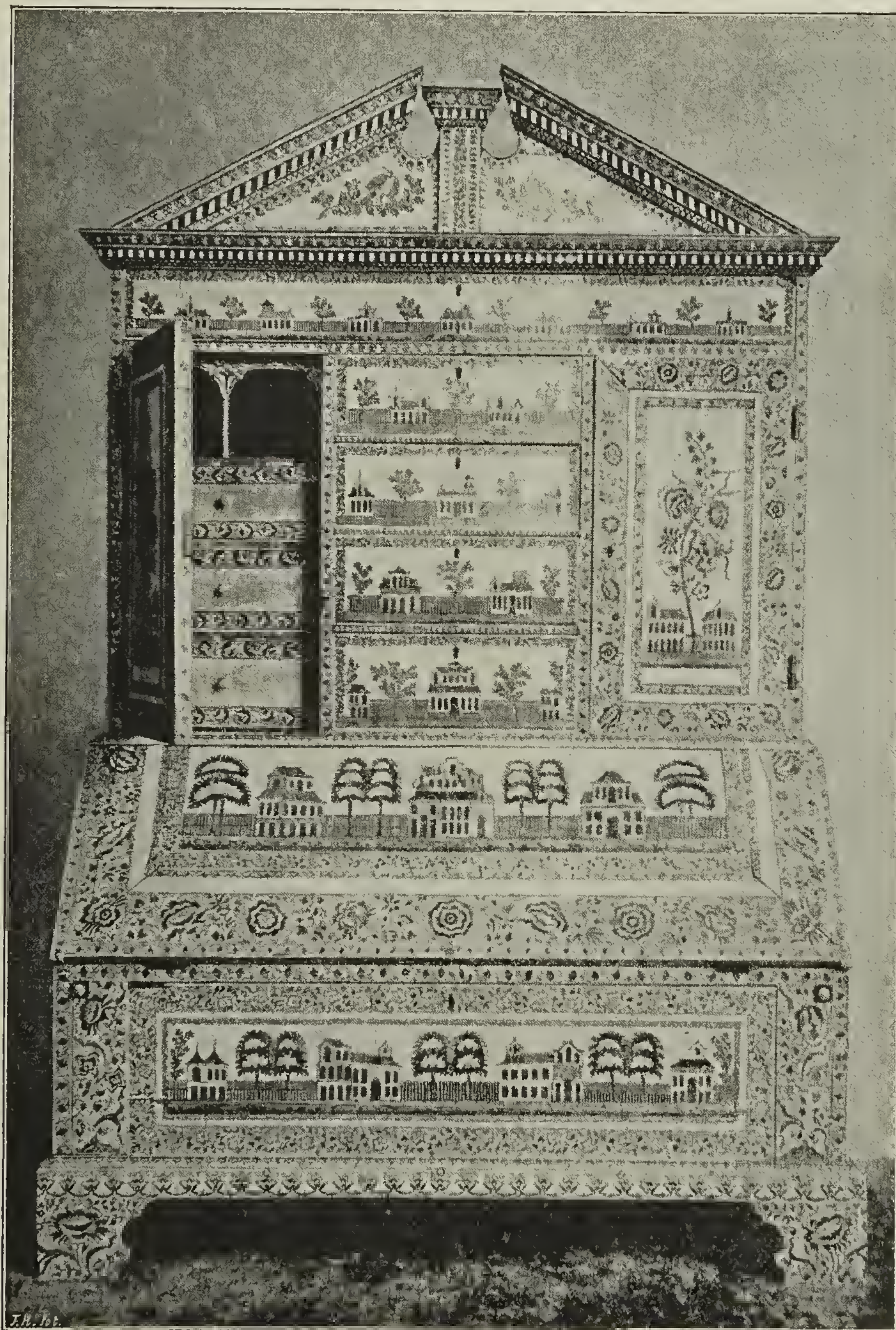

Fig. 188. Et indisk Elfenbens-Chatol (Sognepræst Th. Lund i Utterslev).

med en svensk Eventyrer, som hun havde truffet paa Rejsen, men som fjorten Dage efter Bryllupet forsvandt med det Meste af hendes Formue, uden at man nogensinde siden har hørt fra eller om ham. Som Tak og Vederlag for hendes Børns Opdragelse gav hun da Fru *Hornbech* det ene af sine to Elfenbens-Chatoller, medens det andet gik i Arv til hendes Datter, der ægtede en Hr. *Kornerup*. Fru Kornerup gav det som Brudegave til sin Datter ved hendes Bryllup med Konferensraad *Haagen*, men desværre gik det tilligemed

Haagens øvrige Indbo til Grunde ved en Ildsvaade. Fru Hornbechs Chatol (det samme, der i Sommer var udstillet i Kunstindustrimuseet) gik ved hendes Død 1809 i Arv til hendes Datter *Anna Dorthea*, gift med Grosserer og Direktør for Søkvæsthuset m. m. *Johan Diderik Meyer*, i den første Del af indeværende Aarhundrede en af den kjøbenhavnske Handelsstands Spidser og ledende Mænd. Chatollet gik senere i Arv til disses yngste Datter, *Emma Gyrithe Andrea*, gift med Sognepræst *J. O. F. Lund*, hvis yngste Søn, Sognepræst *Th. Lund* i Utterslev paa Lolland, er dets nuværende Besidder. Der knytter sig saaledes til dette mærkelige lille Elfenbens-Skab et helt Stykke Personalhistorie.

Medens Chatollet i Form ganske svarer til Datidens europæiske Møbler af lignende Art, ere Ornamenterne ganske indiske, ligesom ogsaa nogle smaa Buer i det Indre minde om dets indiske Oprindelse. Ornamenterne dannes af stiliserede Huse, Træer og Fugle, samt fornemmeligt af smukke Friser af Arabesker, alt dannet af sorte Linier, indbrændte i Elfenbenspladerne.

Det Lykke'ske Chatol, som det vel rimeligvis maa kaldes efter dets Bestiller og dets første Ejerinde, repræsenterer ved sin Blanding af dansk og indisk Stil paa det mest Slaaende den dansk-indiske Koloni-Episode, og bliver derved paa en Maade et Slags historisk Monument. Højst rimeligt er det det smukkeste, anseligste og mest repræsentative kunsthistoriske Mindesmærke om dette vort Forsøg paa at skabe os et Biland i Indien, og burde som saadant egentlig have sin Plads paa Frederiksborg Slot, i det nationalhistoriske Museum.

Xης.

Fem og tyve gamle danske Sølv-Arbejder
paa
Kunstindustrimuseets Sommerudstilling.

BLANDT de specielle Udstillinger, som det vil blive en af Kunstindustrimuseets Opgaver at foranstalte, bør en Udstilling af gamle danske Sølv-Arbejder ikke komme sidst i Rækken.

Næst efter Porcellæns-Kunsten er Guld- eller rettere Sølvsmede-Kunsten den eneste Art af Kunsthaandværk, der i forgangne Tider er udført her i Landet med saa megen Dygtighed, at det kan taale Sammenligning med Udlandets Frembringelser i samme Retning. Der er naturligvis den Forskel mellem vort gamle Porcellæn og vor Sølvsmede-Kunst, at medens Materialet i hint saa godt som ingen økonomiske Hindringer kunde lægge i Vejen for den fri Udfoldelse af de udmærkede Kræfter, hvorover Porcellænsfabriken raadede i forrige Aarhundred, har Sølvets Dyrhed selvfølgelig i høj Grad snævret Grænserne for Anvendelsen af de vistnok ikke mindre udmærkede Kræfter, ved Hjælp af hvilke Ædelmetallerne forarbejdedes kunstnerisk her i Landet fra det 16de til det 18de Aarhundred og et godt Stykke ind i dette. Der har — fraregnet Laugs-Pokalerne — kun i ringe Grad været Raad og Lejlighed til Forfærdigelsen af de store Pragtstykker, i hvilke Sølvet kan formes monumentalt; hvad der af danske Arbejder i Sølv er os levnet fra Fortiden, er mest Brugsgenstande som Bægre, Krus, Sukkerbøsser, Thedaaser, Kaffekander, Skeer etc. Men som oftest har disse Stykker modtaget en saa fin og fuldkommen Behandling, og jævnlig er de saa enkle og noble i Bygningen, at de lader Flertallet af de

Sølv-Arbejder, som Nutiden frembringer, saare langt tilbage. Det kunde derfor for vore Haandværkere være særdeles lærerigt at se de flest mulige Vidnesbyrd om vore gamle Sølvsmedes Dygtighed samlede til en speciel Udstilling, og rent historisk vilde en saadan være af stor Interesse. Vort Kendskab paa dette Omraade trænger i høj Grad til den Udvidelse, som kun Selvsyn kan give det. Vi kan ganske vist ikke noksom paaskønne det store og betydningsfulde Materiale til Sølvsmede-Kunstens Historie her i Danmark, som Professor *C. Nyrop* og Direktør *Bernhard Olsen* har indsamlet og meddelt os i deres Skrifter[1]. Men vi behøver at se Tingene selv, for at de mange Navne paa gamle danske Sølvsmede, som ommeldte Forfatteres Kildestudier har bragt for Dagens Lys, kan trænge levende ind til vor Bevidsthed. Vi behøver se Tingene selv for at lære deres kunstneriske Egenskaber i Almindelighed og de enkelte Haandværkeres særlige Egenskaber at kende, og det vil f. Ex., før en saadan Udstilling er foranstaltet, ikke være muligt for nogen at dømme om, hvor meget eller hvor lidt der er af nationale Ejendommeligheder hos de gamle danske Sølvsmede.

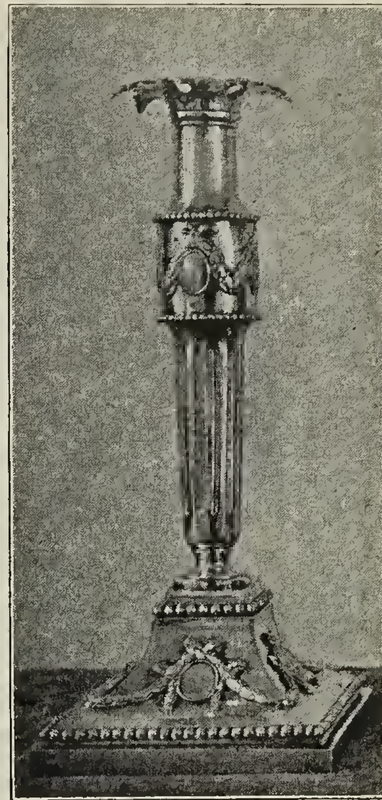

Fig. 189.
Sølvlysestage af Chr. Werum
(Kammerherre Krag).

Kunstindustrimuseets Sommerudstilling var kun fattig paa Sølv-Arbejder. men der var dog blandt disse enkelte fortrinlige og adskillige gode Stykker af dansk Herkomst, — Arbejder, som man maa haabe at gense paa den meget ønskelige Sølv-Udstilling, og som det af Hensyn til den maaske kan være værd allerede nu at føre til Bogs i nedenstaaende kronologisk ordnede Oversigt. Det er for dem, der kender en Smule til Vanskelighederne ved Identificeringen af Sølv-Mærkerne med de paagældende Haandværkeres Navne, vel næsten overflødigt at sige, at kun ved Hjælp af Hr. *Bernhard Olsens* højst fortjenstfulde Facsimiler af »De kjøbenhavnske Guldsmedes Mærker fra Tiden før Aaret 1800« har selv denne Oversigt, der dog holder sig indenfor de beskedneste Grænser, kunnet leveres af en Forfatter, der ellers ikke har gjort de danske Guldsmed-Arbejder til Genstand for særlige Studier.

Fig. 190.
Sukkerbøsse af J. H. de Moor
(Vexelmægler Lorck).

De Numre, 1—4, med hvilke Guardejnerne nævnes, betyder henholdsvis:

Nr. 1. *Conrad Ludolf* (1679—1729).

Nr. 2. *Peter Nicolai von Haven* (1729—1749).

1. *C. Nyrop:* Meddelelser om dansk Guldsmedekunst. Kbhvn. 1885 in 8°. *C. Nyrop:* Kjøbenhavns og Hamburgs Vaaben og Sølvmærke, Tidsskr. for Kunstind. 1891. *Bernh. Olsen:* De kjøbenhavnske Guldsmedes Mærker fra Tiden før Aaret 1800, Tidsskr. for Kunstind. 1891—92.

Nr. 3. *Christopher Fabritius* (1749—1787).

Nr. 4. *Frederik Fabritius* (1787—1823).

(1) ca. 1640. Ske med pyroformt Blad, som indvendig er forgyldt og har graverede Ornamenter. Skaftets Afslutning er omtrent analog med den, som under Fig. 34 er afbildet i *Nyrops* Meddelelser om Dansk Guldsmedekunst. Forfærdiget af *Steen Pedersen*, Mester 1620, Oldermand 1623—1627, Fader til Nicolaus Steno. Uden Københavns- og Guardejn-Mærke. Tilh. Det danske Kunstindustrimuseum.

(2) 1682. Lille cylindrisk Laag-Krus paa tre Kuglefødder, sirlige Graveringer i det syttende Aarhundreds Stil. Mesteren er *Dionies Willatzen*, om hvem det vides, at han var en af de Guldsmede, mod hvilke der i 1690 var Tiltale i Gang for Mindrelødighed i nogle af hans Arbejder. Kruset, der bærer hans og hans Hustrus fulde Navn paa

Fig. 191. Sølvkrus af Jacob Sørensen (Kaptajn Næser).

Laaget, mangler Kjøbenhavns- og Guardejn-Mærket; Mestermærket findes i den Form, i hvilken det under Fig. 69—70 er gengivet mellem Bernh. Olsens Sølvmærker. Det er nærmere omtalt i Tidsskrift for Kunstindustris Beretninger fra den Stausholmske Auktion (ovfr. S. 30). Tilh. Det danske Kunstindustrimuseum.

(3) 1684. Højt Bæger. Paa en Medaillon Indskriften HALBS, 1685. Forfærdiget af *Mattis Selm* eller *Mathias Silm*, der blev Mester 1656 og boede i Pilestræde. Under Københavns-Mærket Aarstallet 1684; Guardejn-Mærke fattes. Tilh. Hr. Kaptajn Næser.

(4) 1690. Sukkerbøsse, afbildet i Fig. 190. Et Arbejde af *Jean Henri de Moor*, der fra 1687—94 var den danske Konges Guldsmed og senere forestod en Spejlfabrik i København. Han boede i Vimmelskaftet og siges at have deltaget i Arbejderne paa Frederik III's og Sofie Amalies Sarkofager i Roskilde Domkirke. Sukkerbøssen bærer Københavns Mærke med Aarstallet 1690, Guardejn-Mærket Nr. 1 og et Mestermærke,

som ikke er ganske rigtigt facsimileret hos Bernh. Olsen (Nr. 64) og som derfor gengives her. Tilh. Hr. Vexelmægler Lorck.

(5) 1694. Krus paa tre Kuglefødder, afbildet i Fig. 191. I Laaget en senere indsat Medaille (fra 1748). Udført af *Jacob Sørensen*, der boede i Vimmelskaftet og døde 1710. Bærer Københavns Mærke ledsaget af Aarstallet 1694, Mestermærket Nr. 148 hos Bernhard Olsen samt Guardejn-Mærket Nr. 1. Tilh. Hr. Kapt. Næser.

(6) 1696. Bæger med Laag. Paa tre Kuglefødder og med drevne barokke Ornamenter omkring fire Medailloner med Børnegrupper. Bærer Indskriften *Børre Torbiørnsen* X *Christina Ollufs Datter 1697*. Af *samme Mester* som foregaaende; bærer samme Mestermærke, Guardejn-Mærket Nr. 1 og Københavns-Mærket ledsaget af Aarstallet 1696. Tilh. Grosserer V. Friedlænders Dødsbo.

(7) 1719. Flødekande med graverede Ornamenter. Af *Jens Petersen Komløv*, Guldsmede-Laugets Oldermand 1741—1744. Mestermærket er det under Nr. 143 hos Bernh. Olsen facsimilerede og bærer Aarstallet 1713; under Københavns-Mærket 1719, Guardejn-Mærke Nr. 1. Tilh. Hr. Kaptajn Harbou.

Fig. 192.
Sølv-Thedaase fra 1740
(Frk. J. Larsen).

(8) 1740. Thedaase i antikiserende Stil, afbildet i Fig. 192. Baade af dette Stykke og det nedenfor nævnte Nr. 10 fremgaaer det, at Ny-Klassicismen overraskende tidlig har brudt sig Vej herhjemme i Sølv-Arbejderne. I det ulæselige Mestermærke et *N*, som ligner det første Bogstav i *Niels Pihls* Mærke (Bernh. Olsen Nr. 187). Da Pihl imidlertid først døde 1797, kan Thedaasen vel næppe være hans Arbejde. Aarstallet 1740 læses under Københavns-Mærket, Guardejn-Mærket mangler. Tilh. Frk. J. Larsen.

Fig. 193.
Sølv-Themaskine af Chr. Werum
(Kammerherre Krag).

(9) 1740—66. Det saakaldte Stegebæger. Skriver sig ifølge den Indskrift, det bærer, fra Frederik V's Regeringstid. Bægret saavel som Indskriften har været gengivet i nærværende Tidsskrifts Beretning fra den Heymannske Auktion (Aarg. 1886, p 60). Det bærer Mærket *Stege* og underneden Bogstaverne N W. Tilh. Hr. Bernh. Hirschsprung.

(10) 1750. Sennepsbøsse i antikiserende Stil. Drevne Ornamenter. Mesteren er *Nicolai Langemann*, hvis Mærke findes under Nr. 185 hos Bernh. Olsen. Under Københavns-Mærket 1750, Guardejn-Mærke Nr. 3. Tilh. Frk. J. Larsen.

(11) 1752. Sukkerbøsse af *Jerome Paul Lenoir*. Selve Bøssen er vreden, men uden Forsiringer. Lenoir, der var født i Frankrig, levede i København, hvor han havde Værksted paa Østergade. Københavns Mærke er ledsaget af Aarstallet 1752, Mestermærket er det under Nr. 201 hos Bernh. Olsen gengivne; Guardejn-Mærke Nr. 3. Tilh. Hr. Overlæge Fürste.

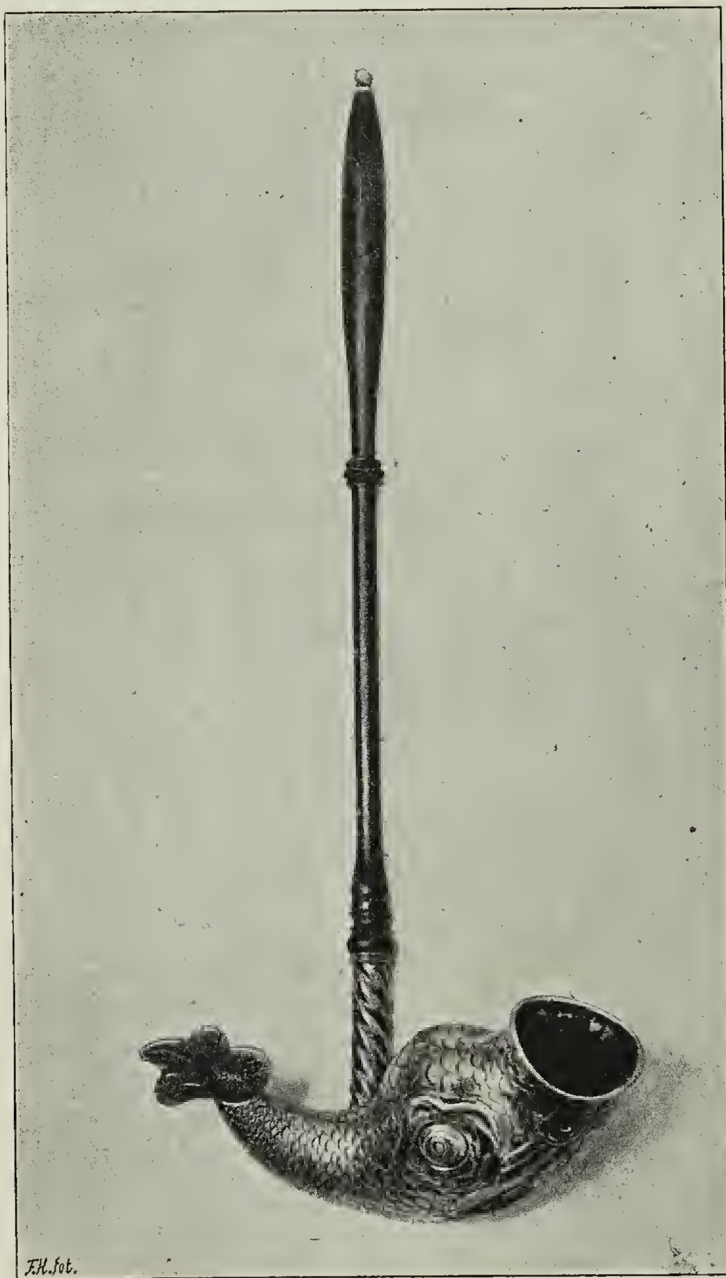

Fig. 194. Sølv-Punscheske af M. Fogth (Grosserer Friedlænders Dødsbo).

(12) 1762. To Stager, der paa Foden bærer Bielke'rnes Vaaben. Forfærdigede af *Christopher Jonsen*, der boede paa Købmagergade. Under Mestermærket (Bernh. Olsen Nr. 42) Aarstallet 1761; under Københavns Mærke 1762. Guardejn-Mærke Nr. 3. Tilh. Hr. Bernh. Hirschsprung.

(13) ca. 1770. To Saltkar med drevne Ornamenter i Ludvig XVI's Stil, udførte af *Johan Gisler* (Gislason), der var født paa Island, men boede i Springgade i København, hvor han døde 1777. Mestermærket facsimileret hos Bernh. Olsen (Nr. 114); de andre Mærker fattes. Tilh. Hr. Vexelmægler Lorck.

(14) 1781. To Sukkerskaale. Fødderne i Rococo, selve Skaalen med drevne Guirlander i Ludvig XVI's Stil. Arbejder af *Niels Pihl* (se ovenfor Nr. 8), der var født i Helsingør. Under Mestermærket Aaret 1781, Københavns- og Guardejn-Mærket mangler. Tilh. Hr. Vexelmægler Lorck.

(15) 1783. Aflang Skaal paa Fødder i Rococo; Skaalen selv har drevne Guirlander i Ludvig XVI's Stil. Udført af *Andreas Brønlund*, hvis Mestermærke (Bernh. Olsen Nr. 3) ligesom Københavns-Mærket er ledsaget af Aarstallet 1783. Guardejn-Mærke Nr. 3. Tilh. Frk. J. Larsen.

(16) 1783. Sukkerske med Skaft i Rococo. Af *Cort Legan Rasmussen*, der var Oldermand i København 1798—1804 og døde 1806. Under det tre Gange gentagne Mestermærke (Bernh. Olsen Nr. 51) Aarstallet 1783; de øvrige Mærker mangler. Tilh. Frk. J. Larsen.

(17) 1785. To éns Stager i Ludvig XVI's Stil; den ene afbildet i Fig. 189, forfærdigede af *Christian Werum*, der blev Mester 1760 og var Oldermand 1787—1792. Københavns-Mærkerne viser Aarstallet 1785. Guardejn-Mærke Nr. 3. Mestermærkerne,

der er anderledes end det hos Bernh. Olsen gengivne (Nr. 56), ser saaledes ud . Tilh. Hr. Kammerherre Krag.

(18) ca. 1785. Sukkerskaal med Laag. I Ludvig XVI's Stil: drevne Guirlander, hvori er ophængt Medailloner med antike Profiler. Udført af *Christian Nielsen Lindbach*, der var født i Aalborg, men havde Værksted i Skidenstræde i København, hvor han døde 1798. Under Københavns-Mærket et ulæseligt Aarstal. Mestermærket (Bernh. Olsen Nr. 48) mangler Aarstal. Guardejn-Mærke Nr. 3. Tilh. Hr. Bernh. Hirschsprung.

(19) ca. 1785. Sukkerskaal med to Hanke og med drevne Guirlander. I samme Stil som foregaaende. Signeret *Viol*, hvilket ifølge Bernh. Olsens Facsimile (Nr. 221) betyder *Jens Jensen Viol*, der døde 1794. Men under Københavns-Mærket læses aldeles tydelig Aarstallet 1703, fra hvilken Tid Skaalen dog ifølge sin hele Stil umulig kan være. Guardejn-Mærket mangler. Tilh. Hr. Bernh. Hirschsprung.

(20) 1786. To Stager i Ludvig XVI's Stil; af *Johan Christian* (Bernh. Olsens Sølvmærker Nr. 107), der boede i Studiestræde og første Gang nævnes 1752. Under Københavns-Mærket Aarstallet 1786. Guardejn-Mærke Nr. 3. Tilh. Hr. Bernh. Hirschsprung.

(21) 1788. Themaskine, afbildet i Fig. 193. Udført af *Christian Werum* (se ovenfor Nr. 17); vistnok det mest fuldendte Sølv-Arbejde, som Udstillingen overhovedet kunde fremvise. Mestermærket et lignende, som det ved Nr. 17 ovenfor facsimilerede. Under Københavns-Mærket 1788. Guardejn-Mærke Nr. 4. Tilh. Hr. Kammerherre Krag.

(22) 1791. Sukkerbøsse med graverede Ornamenter. Bærer *Peter Jacobsen Griis*' Mærke (Bernh. Olsen Nr. 196). Bemeldte Sølvsmed døde 1788, men hans Enke drev hans Værksted videre til 1797, og det er fra disse Aar, denne Sukkerbøsse stammer. Den bærer under Københavns-Mærket Aarstallet 1791. Guardejn-Mærke Nr. 4. Tilh. Hr. General Holten.

(23) 1794. To éns Stager i Empire-Stil. Med drevne og graverede Forsiringer. Mestermærket (et sammenslynget NB) ubekendt. Under Københavns-Mærket 1794. Guardejn-Mærke Nr. 4. Tilh. Hr. Inspektør Leemejer.

(24) 1798. Kaffekande med Træ-Greb. Graverede Ornamenter i Empirestil. Mestermærket afslidt. Under Københavns-Mærket Aarstallet 1798. Guardejn-Mærke Nr. 4, Tilh. Frk. J. Larsen.

(25) 1815. Punscheske i Form af en Delfin, afbildet i Fig. 194. Skaftet af sort Træ. Mestermærket er sammensat af Bogstaverne M og F, der efter Københavns Vejviser for 1815 maa være Guldsmed *M. Fogth* i St. Kongensgade 217. Under Københavns-Mærket Aarstallet 1815. Guardejn-Mærket Nr. 4. Tilh. Grosserer Friedlænders Dødsbo.

E. H.

Kronprinsens og Kronprinsessens Sølvbryllupsgaver i det danske Kunstindustrimuseum.

Af **C. Nyrop.**

Fig. 195. Hejmdal, Sølvstatuette fra Hærens Befalingsmænd

DA det danske Kunstindustrimuseum den 20de Juli indviedes, gjenlød dets Sale af Ord og Toner til Skjönhedens Pris. *Alfred Ipsens* Kantate var en Hymne til Skjönheden. Dagens Strid skal ved den løses i Harmoni; som et klingende Digt skal Livet forme sig ved dens Magt, blev der sunget. Og det nævntes, at Museets Opgave skulde være at samle skjönne Værker fra Fortid og Nutid — selvfølgelig for at fremkalde nye Værker, der kunne udvide Grænserne for det Rige, hvori Skjönheden hersker. Og Kantaten har ikke Uret. Museet skal arbejde Haand i Haand med Kunsten, og Kunst er Skjönhed.

Museet vil ved sine Samlinger kunne komme til at gavne videnskabelig Forskning, ikke mindst den historiske og kulturhistoriske, ligesom det i sin Virksomhed selvfølgelig paa bedste Maade vil benytte alle videnskabelige Resultater, der falde indenfor dets Omraade. Men derfor er dets Opgave ikke videnskabelig, dets Maal er jævnere og mere lige til. Det skal paavirke det store Publikum og særlig de Industridrivende, saaledes at

Fig. 196. Firflöjet Gobelinsskjærm fra svenske Damer (Handarbetets vänner).

disse, overfor hinanden lige uundværlige Faktorer mødes i at kunne fordre og kunne frembringe skjönne Brugsgjenstande, og Museet vil sikkert lægge Vægt paa at virke herfor ogsaa ved andre Midler end et fyldigt Indhold. Dette er det nødvendige Grundlag, men der er andre Ting, der er nok saa vigtige. Jeg skal minde om, at *Höyen* en Gang i sin Ungdom med et alt andet end skjönt Landskab for Öje talte om landskabelig Skjönhed paa en saadan Maade, at den af hans Tilhørere, der har meddelt mig det, derved blev vakt til Forstaaelse af, hvad Skjönhed i et Landskab vil sige.

Men jeg skal ikke forfølge disse Tanker videre. Endnu vil der gaa Tid, inden Museet for Alvor kan træde i Virksomhed. Men — og det maa siges med Glæde — dets

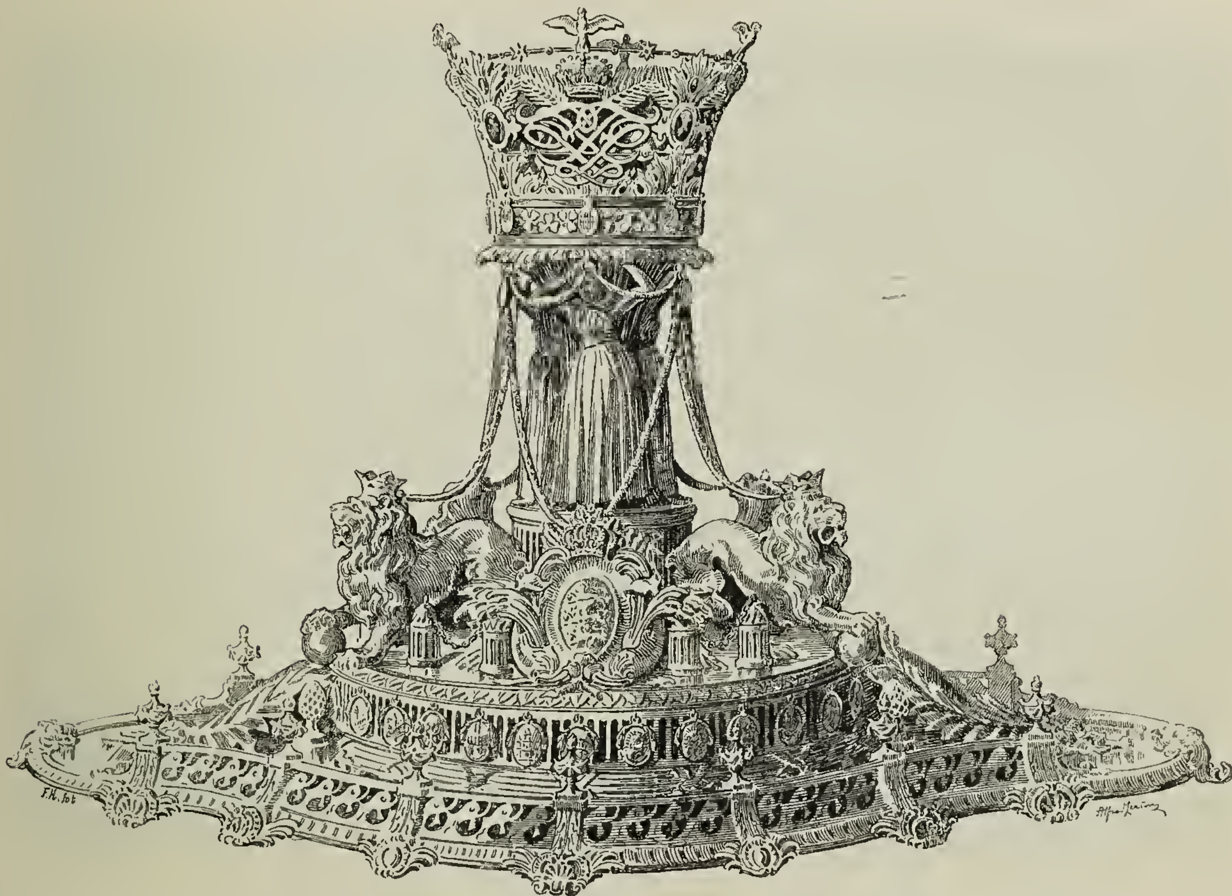

Fig. 197. Sølv-Bordopsats fra 30,600 jyske Kvinder (Arn. Krog, A. Michelsen).

første Skridt udadtil staar som et godt Varsel. Hvor mange ere ikke alt blevne opmærksomme paa det, hvor mange ere ikke allerede traadte i Forbindelse med det. Hvor velvilligt kom ikke Landets Samlere det imøde med Udlaanet af deres bedste Gjenstande til dets Sommerudstilling, saaledes som det kan ses af de ovenfor meddelte Artikler [1], og hertil kommer endnu, at det ogsaa kunde glæde sig ved at modtage Drs. kgl. Höjh. Kronprinsens og Kronprinsessens Sølvbryllupsgaver, af hvilke nogle enkelte her skulle afbildes og omtales, nærmest som et Minde om den saa talrigt besøgte Udstilling, der vakte Interesse i vide Kredse.

Som Udtryk for kjærlige og venlige Følelser overfor det höje Sølvbrudepar fortjente alle Gaverne at nævnes, saaledes som de ogsaa ere blevne det i den Fortegnelse

1. En god Vejledning forelaa i den i 2 Oplag trykte lille Bog: »Det danske Kunstindustrimuseums Sommerudstilling. En kortfattet Fører«.

over dem, som Museet lod trykke. De staa i saa Henseende alle lige. Men bringe vi dem i Forbindelse med det ovenfor nævnte Skjönhedsrige, komme de selvfølgelig til at rangere forskjelligt, og de mange, mere eller mindre »udstyrede« Adresser lade endog det Spörgsmaal opstaa, om det ikke vilde være rigtigt ved kommende Lejligheder at overveje Muligheden af at finde andre Former for den Hyldest, man ønsker at bringe. Der var udstillet 91 Adresser, af hvilke væsentlig kun een for Alvor fængslede Öjet, den fra 27 Damer af Komiteen for den til næste Aar berammede »Udstilling af Kvinders Arbejde i Fortid og Nutid«. Fru *Slott-Møller* havde i den paa heldig Maade frembragt en middelalderlig Stemning, knyttet til de i Rimkrøniken til Dronning Margrete rettede Vers. Men selv den, hvorledes vil det i Fremtiden gaa den? Adressernes store, ofte helt uhandelige

Fig. 198. Drevet Sølvfad fra svenske Prinser og Prinsesser (C. G. Halberg).

Formater stille betydelige Fordringer med Hensyn til deres Opbevaring, Fordringer, der som Regel staa i afgjort Misforhold til deres kunstneriske Indhold. Hvor langt smukkere og hensigtsmæssigere vilde det ikke være, om de paagjældende Institutioner, Foreninger o. lign. hver for sig beskrev kun et ringe Stykke Pergament og derpaa samledes om at skabe et kunstnerisk skjönt Gjemme til disse Henvendelser. Herved kom Alt til sin Ret, og de tilsammen store Midler bleve godt anvendte. I denne Henseende ere Englænderne ofte inde paa det Rigtige, saaledes som det saas ved de engelske Adresser til Kongens og Dronningens Guldbryllup i 1892; de Danske i England sendte deres smukke lille Pergamentsadresse i et emaljeret Guldskrin (s. Aarg. 1892, S. 151).

Mellem de egentlige Gaver — blandt hvilke der her ses bort fra Malerier og Billedhuggerarbejder — var der to Ting, der særlig tog de Besøgendes Opmærksomhed. Det var Kongens og Dronningens Gave, der stod som Udstillingens Centrum, det i den kgl. Porcellænsfabrik fortrinligt udførte Flora danica-Stel, samt de store Sølvgaver fra

30,600 jyske Kvinder, den danske Kjøbstadforening, Hoffets Kavalerer og Damer, det kgl. danske Skydeselskab, Selskabet Kjæden, Odd-Fellow Logen m. fl.: en Sølvbordopsats, to Sølvterriner, fire Sølvkandelabre, tolv Konfektskaale m. m. Og det var saaledes passet, at disse Gjenstande, der alle vare udførte i Hof-Juveler *A. Michelsens* Værksteder, nöje svarede til, ja for en Del vare Gentagelser af det Sølvbordservice, det höje Sølvbrudepar modtog ved deres Bryllup i 1869 af det danske Folk. Noget over halvanden Alen lang og en Alen bred gjorde Bordopsatsen (Fig. 197) sig særlig gjældende. A. Thisets i forrige Aargang meddelte jyske Byvaabner hang gjengivne i Sølv paa dens Fod, over dem saas kronede Løver mellem de nordiske Vaaben og over dem igjen tre jyske Kvindeskikkelser som Karyatider under en mægtig Sølvkrone med grönne Stene, en Rigdom af vidt forskjellige Enkeltheder, der sikkert skyldes Bestillerinderne, men som ikke ret lod Kunstneren, Professor *Arnold Krog*, bryde igjennem i en sluttet Komposition.

Fig. 199. Sølvæske fra Hertugen og Hertuginden af Chartres.

Et drevet Sølvfad (Fig. 198) fra svenske Prinser og Prinsesser stod i saa Henseende höjere. Det er efter Samraad med Kronprins Gustaf og Prins Eugen tegnet af Kunstnerne *Agi Lindegreen* og *Victor Andrén* og derefter udført hos den bekjendte Stokholmer Guldsmed *C. G. Halberg*. Over Stokholm Slot ses nogle fornöjelige Engle i et Skylag med det danske og svenske Vaaben, medens en kraftig Blomster- og Bladramme omslutter det Hele. Tre Medaljoner i Rammen, foroven, tilvenstre og tilhöjre, meddele Givernes Navne, og en Medaljon forneden har Omskriften: »Lycka vare med eder«. Et virkelig skjönt Stykke Sølvarbejde var Gaven fra Hertugen og Hertuginden af Chartres Sølvæsken Fig. 199. En fin Tegning og et fortræffeligt Arbejde gaar her Haand i Haand. Skade kun at den er Reproduktion af en af det 18de Aarhundredes mange fortryllende franske Pryd- og Toiletteæsker. Dens Forbillede ses i Henry Havards Dictionnaire de l'ameublement et de la décoration (I, S. 347, Fig. 249). Skal Nutidens kunstindustrielle Bestræbelser vinde den Fremgang, som ønskeligt er, maa der lægges Vægt paa selvstændig Komposition, selv om den begjæres i en bestemt Stilart; blotte Reproduktioner have i denne Sammenhæng kun ringe Betydning.

Ved Siden af det ovenfor nævnte svenske Sølvfad kan nævnes et andet godt svensk Arbejde, nemlig den i Fig. 196 gjengivne firflöjede Skjærm fra *svenske Damer*. Den er signeret med et sammenslynget H. A. V. (det er *Handarbetets Vänner*), med de tilföjede Initialer A. B. og K. N., der sige, at den efter Tegning af Fru *Anna Boberg* f. Scholander er udført i Gobelinsvævning af *Karna Nilson*. Kompositionen er fyldig og naturlig, og Farverne, navnlig paa den første Flöj med det svenske og det danske Vaaben, fortræffeligt stemte.

Mellem de mangfoldige danske Textilarbejder, der skrev sig fra mange flittige og taknemlige Hænder, var der selvfølgelig flere, der viste, at Viljen havde været bedre end Evnen, men ikke faa kunne fremhæves som smukt tegnede og godt udførte. Fra »Tre Lærerinder« var der saaledes en udskaaren Bænk med et broderet Sæde, der i al sin Simpelhed gjorde en fortrinlig Virkning, og Slumretæppet fra »Samfundet, der antager sig Vanføre og Lemlæstede«, viste, at denne Forening nu som tidligere med Skjönsomhed vaager over den kunstneriske Side af de Arbejder, der udgaa fra den.

Der var Gaver fra Asyler og Arbejdsstuer, fra Private og Kommuner, ikke at tale om Kollektiviteter som »de nulevende Officerer og Ligestillede af 19. Bataljon i 1861« og »Hærens nuværende Befalingsmænd«. De sidstnævnte forærede en livfuld Sølvstatuette fra *Stephan Sindings* Haand, den altid aarvaagne Hejmdal (Fig. 195), der støder i Luren for at mane til Daad. Som Gave fra Hæren skulle Lurens Toner vel nærmest kalde til Vaabendaad, men Fredens Gjerning er ogsaa en Daad, ved hvilken der kan trænges til en aarvaagen Vogter. Og naar Sindings Hejmdal her er sat i Spidsen, er det i Haabet om, at det danske Kunstindustrimuseum, i hvilket den var udstillet, maa blive en saadan manende Vogter for en fremadskridende dansk Kunstindustri. Det er selvfølgelig, at der til dennes lykkelige Udvikling hører Evner og Anlæg, der ikke kunne fremkaldes ved Trompetstød, men lige saa sikkert er det, at omhyggelig Anvisning og indsigtsfuld Vejledning altid vil have sin store Betydning. Opmærksomheden kan derfor ikke nok som henledes paa det danske Kunstindustrimuseum og dets Gjerning, og hertil har Udstillingen af Drs. kgl. Højh. Kronprinsens og Kronprinsessens Sølvbryllupsgaver, hvad der med Tak erkjendes, væsentlig bidraget.

Det danske Kunstindustrimuseums Opgaver.

Af V. Klein[1].

IDET Øieblik, da Museet skal træde ud i Livet, kan det formentlig have sin Interesse at undersøge, hvorledes det bedst vil kunne naa sit Maal. Vel er dette skizzeret i dets Grundplan af 7de August 1890, men en saadan kan efter sin Natur kun være et

1. En og Anden vil maaskee undre sig over, at jeg benytter Tidsskr. for Kunstind. for at udtale mig, idet man mener, at jeg som Medlem af Kunstindustrimuseets Bestyrelse hellere maatte fremsætte mine Anskuelser indenfor dennes Kreds. Jeg maa derfor oplyse om, at jeg allerede ved Museets Grundlæggelse udtalte mig i samme Retning, men maatte bøie mig for den rigtige Bemærkning, at det dengang var for tidligt at indlade sig paa saadanne Enkeltheder. Kort Tid efter udmeldte jeg mig af Bestyrelsen, da man opfordrede mig til at være dens Bygmester. Jeg er altsaa for Tiden stillet lige overfor denne Sag som enhver Anden.

Red. har gjærne givet Professor *Klein* Plads til de nedenfor følgende Udtalelser, som den dog paa flere Punkter ikke helt kan tiltræde.

foreløbigt Udkast, der trænger til at articuleres og tilpasses efter de Midler, der raades over. Der er ideale Fordringer, hvilke man nødes til at slaa en Streg over; andre Opgaver ere tilsyneladende uløselige, og iblandt de, der kunne løses, er der atter nogle, som bør fremdrages stærkere, andre, der kunne skydes mere i Baggrunden, da man dog ikke kan faa Alt med. Men naar der, som her, raades over smaa Midler, er det af dobbelt Betydning, at man strax er klar over, hvad der er det Vigtigste; i modsat Tilfælde vil man tit udsætte sig for, at Arbeidet bliver Stykværk, eller at Kræfterne spildes.

Grundplanen sætter det i § 2 som Museets Formaal at fremme den danske Kunstindustri ved at udvikle den faglige Dygtighed (hos Haandværkere), udbrede forøget Kjendskab og mere Interesse for Kunstindustri hos Befolkningen, det Publikum, til hvem Haandværkeren afsætter sine Frembringelser. Her er altsaa med fuldkommen Ret taget Hensyn til to Factorer, Haandværkeren og hans Publikum, men da det neppe er Hensigten at holde Skoler og Værksteder, kan det dobbelte Formaal sammensmeltes i det ene, at Museet skal vække Kjendskab til og Interesse for Kunstindustri saavel hos Haandværkeren som hos hans Publikum.

Dette Formaals Midler specificeres i det følgende saaledes, at der tales ikke blot om Oprettelse af selve Museet, men ogsaa om et Bibliothek o. s. v.; af disse skal jeg dog kun holde mig til det første og da stille det Spørgsmaal: *Hvorledes kan et Museum under de givne Forhold bedst udbrede Kjendskab til og Interesse for Kunstindustri?*

Med Hensyn hertil hedder det i Planens § 3 blandt andet, at Museet skal:

»fremstille Samtidens Kunstindustri i dens Udvikling i Ind- og Udland fra Aarhundredets Begyndelse af. Dog kan der optages skjønne og vel forarbeidede Sager fra visse ældre Omraader, som staa i nært Forhold til vor Tids Production . . .«

Denne Udtalelse er imidlertid gaadefuld; den synes at indeholde en Antydning af, at man med faa Indskrænkninger *kan* gjøre, hvad man vil, men fortæller Intet om, hvad man *vil* gjøre eller hvad man anser for det Rette. Jeg maa derfor have Lov til at lade mine Tanker gaa deres egne Veie, idet jeg kun holder mig til Grundbestemmelsen, at *Museet skal udbrede Kundskab og vække Interesse.*

Museets Indhold.

Man kan let blive enig om, at Idealet vilde være naaet, hvis et saadant Museum indeholdt en stor Mængde vel ordnede Originalexemplarer af de bedste kunstindustrielle Frembringelser fra alle Tider. Det er denne Opgave, der paa en saa storartet Maade er løst i Londons South-Kensington Museum og efterstræbes i en Mængde andre Museer. Men man kan lige saa let blive enig om, at dette Ideal er uopnaaeligt hos os, ikke blot paa Grund af vore smaa Forhold, men ogsaa fordi der er hengaaet saa mange Aar, før man tog fat paa Museets Dannelse. Endnu for 30—40 Aar siden kunde man faa gode Arbeider for rimelige Priser, men nu til Dags, da alle Mennesker lave Museer, ere Priserne stegne i den Grad, at selv de rigeste Museer ofte maa opgive at kjøbe. Men skal der slaaes af paa dette Ideal, opstaar Spørgsmaalet om, hvor der skal slaas af, og i saa Tilfælde er der fire Veie at gaa.

Man kan begrænse sig i kvalitativ Henseende, saaledes at man nøies med ringere Arbeide, men at dette er forkasteligt, behøver ingen Forklaring.

Man kan indskrænke Kvantiteten og f. Ex. nøies med at kjøbe nogle faa gode Stykker hvert Aar — det er bedre, men paa den Maade faar man intet Museum ud deraf.

For det Tredie kan man bestemme, at Museet kun skal omfatte en vis Periode, f. Ex. det 19de Aarhundrede, og endelig kan man bestemme, at

Museets Hovedmasse skal bestaa af gode Kopier, af hvilke man kan faa en hel Del for faa Penge.

Af disse fire Planer kan der fornuftigvis kun være Tale om de to sidste, som derfor maa prøves lidt nærmere, idet man fastholder Hovedformaalet, at Museet skal vække Interesse for og Kjendskab til Kunstindustrien.

Denne Opgave vil dog kun blive løst i ringe Grad, hvis man indskrænker sig til en enkelt Periode, f. Ex. vor Tid. Dette Forhold forstaar man maaske bedre, naar man sætter Kunst istedenfor Kunstindustri. Lad os da tænke os, at Mænd, som særlig interessere sig for visse Retninger af Kunsten, f. Ex. dem man kalder impressionistiske og symbolistiske, fik i Sinde at oprette et Museum, hvori der ikke fandtes andet end den Slags Kunstværker. En saadan Samling vilde naturligvis finde sine Venner, men den vilde neppe vække almindelig *Interesse;* det er endog sikkert, at den hos mange vilde vække Afsmag, saaledes at de vilde gaa derfra med det Spørgsmaal: Skal det være Kunst? Og om *Kjendskab* til Kunst i Almindelighed vil der slet ikke kunne tales, thi man faar ikke noget Begreb om Rafael eller Rubens, ja man faar end ikke Begreb om, hvad der overhovedet *kan* præsteres, naar man kun har seet Willumsen, Goguin & Co. Man vil maaske mene, at dette Exempel er trukket ved Haarene, men det er det ingenlunde; der er Tusinder af Mennesker, som ikke vide, hvad Kunstindustri er, og slet ikke interessere sig derfor, tildels netop fordi de kun have seet moderne Sager. Vil man holde sig til sit Program, maa man derfor gaa frem ved et Kunstindustrimuseum, ligesom man altid har gjort ved Kunstmuseerne: man maa søge at faa alle Retninger — ogsaa de moderne — repræsenteret saa fyldigt som muligt, ellers bliver det kun Stykværk. Ogsaa i denne Henseende kan der henvises til et nærliggende Exempel. Den kongelige danske Malerisamling mangler næsten fuldstændigt Billeder fra en af de interessanteste Kunstperioder, den italienske i det 15de Aarhundrede; vil man lære denne at kjende, maa man derfor reise til Udlandet, men Meningen med et Kunstindustrimuseum er jo dog den, at ogsaa Smaafolk, der ikke kunne reise, skulle kunne hente Belæring.

Saa vil man maaske forsvare sig med den Bemærkning, at Nutidens Kunstindustri er den Vigtigste for os at kjende, og at Fortidens Arbeider ikke direkte vedrøre Nutidens Mennesker. Man skal ikke lave gothiske Møbler, hedder det, men moderne; hvad der passede i det 16de Aarhundrede, passer ikke i det 19de Aarhundrede o. s. v. Dette klinger meget smukt, men er alligevel kun løs Tale. For det Første gaar denne nemlig ud fra, at Nutidens Produkter ere de bedste og de bedst passende for Nutiden, men man kan lige saa godt, maaske endog med bedre Ret, sige, at det, der præsteres i vor Tid, kun er famlende Forsøg, som langt fra have naaet nogen Afklaring, og man kan i saa Henseende henvise til, at Moderne vexle uophørlig, saaledes at det, der er udmærket idag, er afskyeligt imorgen; ogsaa her kan der drages en Paralel til Malerkunsten, som dog i ringere Grad er udsat for Modesvingninger. Blot i dette Aarhundrede har der været mindst ti forskjellige Moder paa Maleri. Efter Rococoens Udløbere kom den Davidske Periode, der blev bekjendt hos os ved Eckersberg; saa fulgte den italienske Periode og Nazirenerne, saa Münchener- og Düsseldorferskolen, dernæst den saakaldte nordiske Kunst, saa fik vi den italienske Tid og Prærafaeliterne i England, saa blev Velasquez Helten, og saa fulgte der et Mylr af Impressionisme, Symbolisme o. s. v., indtil man i den nyeste Tid har vendt Bøtten og paany begyndt paa Prærafaelismen med Sandro Botticelli som Ypperstepræst. Hvad vilde der nu være skeet, hvis der for 70 Aar siden var bleven oprettet et Museum med lutter Arbeider i Overbecks og Cornelius's Stil? Man behøver ikke at spørge derom, man kan see det i München: man gider ikke see det, og beklager kun de mange rare Penge, der kunde have været bedre anvendte. Og det samme vil ske, hvis man i Kjøbenhavn baserer et nyt Museum paa »vor Tids Kunstindustri«.

Jeg miskjender ikke den Tanke, som ligger til Grund for en saadan Plan; det har sin relative Berettigelse, naar man siger, at Museet skal være »praktisk«, nemlig saaledes indrettet, at en Haandværker lige kan gaa hen og see, hvad man gjør andre Steder og hvad han derfor selv mest passende kan gjøre. Denne Anskuelse er imidlertid farlig, allerede af den omtalte Grund, at det, som præsteres i vor Tid, maaske slet ikke er værd at efterligne; men i en anden Henseende er den endnu farligere, idet den nemlig istedenfor at *uddanne* Haandværkeren, kun giver ham en seminaristisk Overhaling; det Betegnende ved Seminarisme i Modsætning til Dannelse er netop dette, at den, tvungen af Omstændighederne, maa indskrænke sig til »det Praktiske« og overlade det til Vedkommende selv, om de ville og kunne supplere det Tillærte, saaledes at det forvandles til virkelig Dannelse. Det, det kommer an paa, er først og fremmest, at Haandværkerne vækkes til *Selv*virksomhed. Man kan gjerne lede ham, men man maa ikke behandle ham som et Barn, for hvem man med faderlig Overlegenhed skjuler hele Sider af Tilværelsen, medens man til Gjengjæld fylder dets Øren med Forsikringer om andre Tings (de faderlige Kjæphestes) Fortræffelighed. Det er den unge Haandværkers *egen* Fantasi, der skal vækkes, han skal lære *selv* at tænke, *selv* at dømme om, hvad der behager eller ikke behager ham; han skal *selv* modtage, *selv* forarbeide og *selv* tilegne sig det Næringsstof, hvortil han trænger, og jo mere af dette, der kan bydes ham, jo rigere vil hans Udvikling blive, naar Betingelserne i andre Henseender ere lige. Saa nødes man altsaa til at fastholde og efter bedste Evne realisere den Plan, at lade Museet indeholde Exempler paa alle de forskjellige kunstindustrielle Frembringelser, der have spillet en Rolle i Historien[1], *men deraf følger atter, at man maa lade Museet i Hovedsagen bestaa af gode Kopier.*

Men ogsaa kun i Hovedsagen. Om at have textile Stoffer, Porcellain, Glas og Lakarbeider i Kopier, vil der neppe blive Tale, men af disse Varer vil man ogsaa i Reglen kunne faa, hvad der behøves, for en rimelig Penge; ved de fleste andre Arbeider kunne gode Kopier gjøre næsten lige saa god Fyldest som Originalerne. For Guld- og Sølvarbeidernes Vedkommende kan man faa galvanoplastiske Kopier, der ikke ere til at skjelne fra Originalerne; hvad Jern- og Broncearbeiderne angaar haves der — som man blandt Andet kan see i de oldnordiske og ethnografiske Museers comparative Afdelinger — skuffende Kopier, udførte i malet Gibs, der blot har den Feil, at man ved runde Gjenstande maa have to Exemplarer, et fra hver Side; de pressede Corduantapeter kunne ligeledes faas i Kopier; for de udskaarne Træsagers Vedkommende ville Billedhuggerne i Regelen have god Nytte af Gibsafstøbninger, om disse end ikke have Træets Farve, og selv for en stor Del Fajance- og Emaillearbeiders Vedkommende kan maa faa Kopier, der vel ikke have samme Interesse som Originalerne, men dog ere bedre end Ingenting; i Bethnal-Green Museet i London, der særlig er indrettet for Haandværkerne i denne Bydel, saa jeg engang en stor Samling dygtigt udførte Kopier af de bedste italienske Majolikafade fra det 16de Aarhundrede, og i 1878 gjorde jeg i Paris Bekjendtskab med en Fabrikant Robillard, der med en vis Selvfølelse kunde meddele, at han havde malet en stor Del af det Limoges Email, der findes rundt omkring i Europas Museer og opføres i deres Kataloger med Aarstallene 1450—1600 og Navne som Nardou og Jean Penicault.

1. Dette udtalte jeg allerede for syv og tyve Aar siden i en Række Foredrag om Haandværkernes Uddannelse (Industriforen.'s Maanedsskr. October 1867), hvor der taltes om Ordningen af en kunstindustriel Skole: »Eleverne maa ikke være indskrænkede til at kopiere et Par Blade af Professor den eller dens Vorlegeblätter eller Kompositioner for Haandværkere; han maa ikke gjøres umyndig ved kun at see det »anerkjendt Smagfulde« (eller Smagløse); hans Dom maa ikke indskrænkes, men tværtimod vækkes; Skolen maa derfor give ham et Indblik i Alt, hvad der nogensinde er udført i hans Fag ...« — Dengang sloges man med den klassicistiske Bornerthed, nu har den modernistiske sat sig i Høisædet!

Beslutter man sig resolut til at kjøbe Kopier, vil man kunne faa et Museum med gode Sager; i modsat Tilfælde faar man Intet, eller idethøieste fjerde Klasses Arbeider, thi de gode Sager ere næsten alle paa faste Hænder.

Museets Ordning.

Ligesom ved Indkjøbet kan man ved Opstillingen følge forskjellige Principer. *Man kan stille Alt Hulter til Bulter* og blot tage Hensyn til den maleriske Gruppering. Det er denne Plan, der i Regelen følges af Antikvitetshandlere og private Samlere, hvorfor man ogsaa sædvanligvis er nødt til at følge den ved Opstilling af laante Samlinger. Men om denne kan der selvfølgelig ikke være Tale her. *Man kan dernæst ordne Gjenstandene efter deres Alder og Stil eller man kan ordne dem efter deres Stof,* saaledes at Jernvarer komme i eet Værelse, Glas i et andet, keramiske Arbeider i et tredie o. s. v. Det er den sidste Plan, der i Regelen følges i de nyere tydske Gewerbemuseer. Jeg maa imidlertid tilstaa, at den aldrig har tiltalt mig, trods det, at Tydskerne lovprise den som særlig vittig. For det Første faar man altid det Indtryk ved at gaa i et saadan ordnet Museum, at man behandles enten som en Idiot, der nødvendigvis maa have Veiledning for ikke at forvexle Jern med Glas eller som en Dumrian, der ikke har Interesse for andet end sit eget Haandværk og derfor helst vil være fri for at see paa det Andet. Men selv om man overvinder denne umiddelbare Uvillie, forekommer det mig, at Planen er lige det modsatte af det, den udgiver sig for; den er upraktisk. Har man en Samling af løse Hængsler og Laase, kan man jo nok finde ud af, at de bør anbringes i Smedeværelset, men hvis man nu har en Trækasse med Hængsler og Laas, hvor skal den saa hen, i Smede- eller Snedkerværelset? Eller naar man har en emailleret Gjenstand med Messingramme, skal den saa i Emailleskabet eller i Messingkamret? Og den Slags Vanskeligheder støder man uophørligt paa. Dernæst medføres den Vanskelighed, at for den, der ikke møder særlig forberedt i historisk Henseende, bliver Alder- og Stilbegrebet let forvirret, thi vel forsøger man indenfor Hovedrammen at ordne de enkelte Gjenstande i historisk Rækkefølge, men denne kan ikke gjennemføres; det hænder derfor stadig, at man plumper fra det 15de Aarhundrede ind i det 18de, derfra i det 17de o. s. v. Det Værste ved denne Ordning er dog det, at man løsriver Gjenstandene fra det Milieu, hvori de høre hjemme. En Laas faar først sin rette Betydning ved at sees paa den Dør eller det Møbel, hvortil den er bestemt og hvoraf dens eiendommelige Form er betinget. Til en Dør hører en Laas, men til en Laas hører ogsaa en Dør; man forstaar ikke rigtig de store Kasselaase og Hængsler fra det 14de Aarhundrede, naar man ikke seer dem paa de svære Døre fra den Tid; vil man tænke sig dem paa vore moderne Fyldingsdøre, blive de kun til Curiositeter, og dette er netop den store Skavank ved de fleste Kunstindustrimuseer, at paa Grund af deres Pulterkammeropstilling blive de interessanteste Gjenstande, de indeholde, som oftest, idetmindste af det store Publikum, betragtede som Snurrepiberier. Til en Laas fra det 14de Aarhundrede hører en Dør fra samme Tid, men til en saadan Dør hører ogsaa en Væg og et Værelse fra det 14de Aarhundrede — saa føres vi da til den Grundtanke, der formentlig er den eneste rette for Ordningen af et Kunstindustrimuseum: *Gjenstandene bør ikke blot ordnes efter deres Stil, men de bør tillige opstilles i de Rammer, hvori de oprindelig høre hjemme.* Med andre Ord: der bør i et saadant Museum indrettes en Række Lokaler, udstyrede og dekorerede i de forskjellige Stilarter og ordnede i historisk Rækkefølge fra Oldtid til Nutid. I disse Rammer bør da Musets Gjenstande (Originaler og Kopier) opstilles paa den Plads, de havde, da den paagjældende Stil endnu var levende; helst bør de tillige være udstyrede med Menneskeskikkelser i den paagjældende Tids Dragt — og det bør overhovedet være en Hoved-

opgave for Bestyrelsen at gjøre dem saa fuldstændige og fyldige som muligt[1]. Paa denne Maade, men ogsaa kun paa den Maade, kan man tilfulde løse den Opgave at vække Interesse for og Kendskab til Kunstindustrien, thi kun paa den Maade er det muligt at forklare det ulærde Folk hvad Kunstindustri er; ligeoverfor dem gjælder endnu Pave Gregor II's Ord, at »de skulle læse paa Væggene, hvad de ikke kunne læse i Bøgerne«.

Det vilde være for meget, hvis man sagde, at et Museum, saaledes som det sædvanligvis er opstillet i Skabe og Montrer, ikke meddeler Kundskaber og ikke vækker Interesse, man seer dem jo tværtimod ret godt besøgte endog af jævne Folk, Skoledrenge, Soldater o. s. v. *Men det er dog mest en Kuriositetens Interesse, de vække*, og det kan ikke være andet, thi disse Mennesker maa nødvendigvis mangle de historiske Forkundskaber, ved Hjælp af hvilke de selv skulde samle de brogede Enkeltindtryk til et Hele. Og det samme er for største Delen Tilfældet med Haandværkere. Det interesserer dem utvivlsomt at see denne brogede Mangfoldighed og de lære ganske vist, at et Stoleben baade kan udføres i Dreierarbeide og med Løvefødder og Gesveisninger, de erfare, at et Metalarbeide kan dekoreres med drevet og med emailleret Arbeide o. s. v. Forsaavidt kan man ogsaa gjerne sige, at deres Fantasi bliver befrugtet og at de stimuleres til ogsaa selv at lave Gesveisninger. Men det er ikke Dannelse, de derved erhverve: det er kun Seminarisme, thi de faa intet Blik for den Kulturnødvendighed, hvoraf disse forskjellige Former ere fremgaaede, og man seer derfor ikke saa sjældent, at Haandværkerne — naar de overhovedet vove sig til selv at componere — misforstaa det, de have seet, og sammenblande Former, der modarbeide hinanden paa den mest smagløse Maade. Lad os saa paa den anden Side tænke os, hvad der vilde ske, naar det samme sædvanlige Museumspublikum gjennemvandrer en Række Lokaler, ordnede paa den ovenfor foreslaaede Maade. Istedenfor at see en Hoben isolerede Kuriositeter, ville de faa et mere interessant, mere lærerigt og mere fyldigt Indtryk, idet de ville erfare, at saaledes levede man i Tydskland for 600 Aar siden, i Italien for 400 Aar siden og i Frankrig for 200 Aar siden. Saaledes dekorerede man sine Lofter, saadanne Tapeter hængte man paa Væggene, saadan gik Folk klædte, saadanne Møbler og Nipsgjenstande brugte man. Deres Fantasi vil paa den Maade ikke blot blive rigere befrugtet, men den vil tillige blive befrugtet paa en ordnet Maade, istedenfor at den i modsat Tilfælde ofte kun bliver vild. Men de ville vinde endnu mere, thi det vil ikke vare længe, før de opdage — hvad de neppe før havde tænkt paa — at der ikke blot er en vis Sammenhæg mellem de krogede Stoleben og de store Parykker, men ogsaa mellem Oldtid og Nutid og mellem de mange forskjellige Stilretninger, i hvilke de tidligere kun have seet tilfældige Modsætninger; og de ville derved faa et Udbytte, som de vanskeligt ville kunne faa saa fyldigt paa andre Betingelser, idet de ville faa *et levende historisk Indtryk*, en Anelse om den hele uendelige Sammenhæng mellem de mange forskjellige Udslag af Menneskehedens Aandsudvikling. *Og dette er ikke Seminarisme, men Dannelse.*

Det er særligt betegnende for vor Tid, at man overalt lægger den moderne »Udviklingslære« til Grund for al Dannelse. Hvorfor skal man da ikke ogsaa gjøre det paa dette Omraade.

* * *

Jeg indseer, at der vil blive reist Indvendinger mod denne Plan, men paa den anden Side vil der ogsaa kunne fremføres endnu mere til dens Fordel. For ikke at blive vidtløftig, vil jeg lade den videre Afveielse deraf hvile indtil videre, men det er dog nødvendigt at tilføie et Par Ord, om hvorledes en saadan Plan kan udføres. Jeg gaar

1. Brudstykker, Dubletter etc. kan opstilles i en anden supplerende Afdeling.

ud fra, at Museet kan anvende 10—12,000 Kr. aarlig til Indkjøb, og vil da anse det passende, om man som Regel anvendte Halvdelen deraf til isolerede Gjenstande, Halvdelen til de omhandlede Rammer. For 5—6000 Kr. aarlig maa man da i Gjennemsnit kunne indrette eet Værelse om Aaret, saaledes at man ved de tarveligere faar to eller tre færdige, men ved de mere kostbare anvender 2 à 3 Aar til eet. Den fornødne Plads haves i Museets Sidehus, enten i den øverste eller — hellere — i den mellemste Etage, hvori da Foredragssalen og Loggiaen vil komme til at udgjøre Led i Rækken, netop paa en i historisk Henseende passende Plads, og Lokalerne ville blive saaledes beliggende, at man kan vandre hele Rækken igjennem ved at gaa ind ad een Dør og igjennem en anden Dør paany komme ud i Vestibulen. Den historiske Række bør vel helst begynde med et Værelse fra den byzantinske Tid; til dettes Dekoration kunde maaske Bispegaardens Kapel i Ravenna afgive passende Motiver og til dets Montering kan der ogsaa faas Elementer uden stor Vanskelighed. Efter dette Lokale maatte saa følge ældre og yngre, romanske og gothiske, Renaissance- og Rococo-Interieurer, endelig et Louis XVI- og et Empire-Værelse. Til Slutning kunde der passende tilføies et Værelse fra Frederik VI's Tid. Til en saadan Række vil der udfordres 14—16 Lokaler og dertil er der Plads paa det nævnte Sted. Planens Gjennemførelse vil altsaa tage 14—16 Aar, og om dette end synes en lang Tid, er den dog for Intet at regne, naar det erindres, at man har brugt den dobbelte Tid til at tale om Museet, før man fik begyndt derpaa.

Af praktiske Grunde vilde det være heldigst at begynde Udførelsen bagfra, selvfølgelig efter at der var lagt en fuldstændig, vel overveiet Plan for det Hele. Den første Opgave vilde da være at bygge et Værelse af den Art, som vore Bedstefædre beboede, og Enhver kan sige sig selv, at dette hverken er nogen vanskelig eller kostbar Opgave; de dertil hørende Møbler, Skilderier etc. kan man let faa fat i. Det næste maa blive et Værelse fra Empiretiden; heller ikke denne Opgave er vanskelig eller kostbar at løse, idet Lofterne fra den Tid i Regelen ere udførte i støbt Gibs, Væggene udstyrede med simple Paneler. Det vil maaskee være vanskeligt til en Begyndelse at faa fat i rigtig fine Empire Møbler, men det gjør Intet til Sagen, man kan jo altid begynde med hvad man har, og af almindelige Empire Møbler er Meget at faa; senere kan man flytte disse op i Museets anden Etage og erstatte dem med finere Sager, hvis man kan faa dem. Det gjælder overhovedet at være praktisk og ikke lade Sagen hvile, fordi man muligvis ikke strax kan faa det Bedste. Selve Værelsernes Dekoration med Paneler og Stukarbeider maa selvfølgelig gjøres paa én Gang, saaledes at det ikke skal gjøres om, men deres Færdiggjørelse med Maling og Forgyldning kan skee efterhaanden, hvis man ikke strax har Raad dertil. Der er heller ingen Nødvendighed for, at de strax skulle forsynes med Møbler og paaklædte Figurer[1]. Hvad det gjælder, er at der strax lægges en Plan, saaledes at man ikke udleier de Lokaler, der behøves, og ikke senere skal være nødt til at foretage kostbare Omflytninger; dernæst kommer det an paa, at Museets Bestyrelse manifesterer, at den vil noget Mere end at arrangere et sædvanligt Pulterkammer med Sager, der iforveien findes i vore andre Museer; dette er en absolut Betingelse for at vække Publikums Interesse.

Efter et Empire Værelse bør der følge et Værelse i Louis XVI Stilen, og i denne Henseende træffer det saa heldigt, at der i Paris er tilkjøbs en fuldstændig Afstøbning af Marie Antoinettes lille elegante Boudoir i Versailles. Det koster 2500 Kr. i Paris, med

1. Saadanne paaklædte Figurer i naturlig Størrelse ere forøvrigt langtfra saa kostbare, som man maaskee troer. Ved Udstillingen i Kjøbenhavn 1879, fra hvilken Folkemuseet stammer, stillede den nuværende Direktør Bernhard Olsen i Løbet af et Par Maaneder et halvhundrede Stykker paa Benene for en billig Penge. *Og de betalte sig strax,* thi der er ingen Tvivl om, at det navnlig var dem i Forbindelse med de tre Bondestue-Interieurer, som bidrog Broderparten til Udstillingens Udbytte.

Transport og Opstilling vil det vel altsaa blive ca. 4000 Kr., det er saa lille, at det ikke behøver noget stort Møblement, men selv med faa Møbler giver det et ypperligt Billede af den Tids Dekorationsmaade, der nu er begyndt at blive moderne igjen. Og tror man saa ikke, at vore Haandværkere ville have mere Gavn af at faa et saadant *fuldstændigt* Billede af den Tids Kunstindustri end af Alverdens løsrevne Stumper, som — maaskee koste mere!

Et Værelse fra Louis XV's Tid kan man ligeledes faa fuldstændig afstøbt i Paris. Prisen er ca. 3500 Kr. eller med Transport og Opstilling ca. 5000 Kr. Møbler dertil vil man neppe savne; der findes rundt omkring i Landet nok af Lænestole, Gueridoner etc. fra denne Tid, og der er ingen Tvivl om, at Museet vil faa en stor Del af disse forærende, naar Folk see, at der trænges *netop* til dem. Og troer man saa ikke, at vore Haandværkere ville bedre forstaa, hvad Rococo er, naar de see saadanne Møbler opstillede i deres oprindelige Omgivelser, end naar de — som sædvanlig — staa i Pulterkamre, Side om Side med Christian IV's Skabe, Theophilus Hansens Kommoder etc.

I den følgende Række burde der ikke savnes et borgerligt Værelse fra Holbergs Tid og et lignende fra Christian IV's Tid, thi der er ikke mange, som have nogen klar Forestilling om, hvorledes disse have seet ud; et Par Lokaler til at illustrere den italienske Renaissance er selvfølgelig en Nødvendighed; mellem disse og Christian IV's Værelse kunde det være interessant at indskyde et sydtydsk Værelse for at vise, hvorledes den italienske Renaissance efterhaanden har antaget de Former, vi kjende fra Christian IV's Tid. Jeg skal imidlertid nøies med disse Antydninger, da der jo paa dette Sted ikke kan være Tale om at forelægge en endelig Plan; jeg har kun villet fremsætte Tanken, medens det endnu er Tid; dens nærmere Udførelse maa paahvile Bestyrelsen for Museet, ligesom det ogsaa maa være den, der kommer til at bære Ansvaret, hvis man af utidig Betænkelighed forsømmer Tiden eller gjør noget halvt.

Efterskrift.

Efter at det Ovenstaaende var afsendt til Tidsskriftets Redaktion, har jeg modtaget et Hefte af de i Wien udkommende »Blätter für Kunstgewerbe« (1894, 6. Hefte), hvori der fandtes en interessant Artikel, Über Stilentwickelung, af den bekjendte kunstindustrielle Forfatter og Museumsmand Dr. *Bruno Bucher*, der i væsentlige Punkter slutter sig til det af mig fremsatte. Det hedder i denne Artikel blandt Andet:

»Det Karakteristiske for en Stilretning kan ikke opfattes i enkelte Former eller Formler. Et Ornament udgjør vel en vigtig Del af Stilen, men det er ikke Stilen selv, thi denne er et Product af en stor Mængde aandelige og materielle Factorer og kan kun forstaas i Sammenhæng med disse.

»Denne Omstændighed bør vore offentlige Læreanstalter og vore Kunstindustrimuseer i Fremtiden mere tage Hensyn til. De ere endnu alle unge og have meget at lære; det er i sin Orden, at de alle mere eller mindre have indrettet sig efter det første South-Kensington Museums Forbillede, men vi vide jo dog, at denne berømte Anstalt kun har realiseret en Del af *Gottfried Sempers* Plan. Denne store Mand, som vi bestandig mere maa beundre, vilde have Haandværkets og Kunstens Production fremstillet i Sammenhæng med alle de Forhold og Betingelser, under hvilke de have udviklet sig, og det var beklageligt, at hans Ideer kun delvis kom til Udførelse, idet man kun ordnede Samlingen efter Materialet. I enkelte Spørgsmaal har man forøvrigt allerede fraveget det oprindelige Londonner Princip, saaledes at man f. Ex. nu slaar Galvanoplastik sammen med Arbeider i ædelt Metal — til stor Sorg for Samlere, der ville have det Ægte og Kopierne hver for sig. Men vore Samlinger ere kun i anden Række for Amateurer; i

første Række skulle de være indrettede for vore Kunstindustridrivende, og af Hensyn til disse bør vi stræbe saa fuldstændigt som muligt at vise, hvorledes forskjellige Folkeslag og forskjellige Tider have løst visse Opgaver. . . . . . Saadanne Interieurer som Goethes Fædrenehus i Frankfurt og hans eget Hus i Weimar ere høist værdifulde Exempler paa to forskjellige Stilperioder, og navnlig giver Rosenborg Museet i Kjøbenhavn os et Exempel paa, hvor lærerigt det kan være, naar man i eet Rum sammenstiller alt det, der er levnet fra een Konges Tid. Forskjellen mellem denne og den sædvanlige Ordning er som mellem et fuldt besat Orchester og en Melodi foredraget af et enkelt Instrument. . . . . Erfaringen har jo tilmed godtgjort, at de temporaire Udstillinger, ved hvilke denne Tanke er lagt til Grund, vække langt større Interesse end de, der ere ordnede efter Stoffet.«

Mindre Meddelelser.

Det danske Kunstindustrimuseums Sommerudstilling stod aaben fra den 20. Juli til den 7. Oktober og var i den Tid besøgt af 41,820 Personer.

Til den af Tidsskriftet foranstaltede Konkurrence om et nyt Omslag til dets Hefter samt et nyt Bind (s. ovfr. S. 99—100) blev der med i Alt 35 lukkede Navnesedler indsendt 41 Løsninger, saaledes at altsaa flere have deltaget med mere end eet Forslag. 33 viste et Omslag og kun 8 et Bind. Det nedsatte Udvalg gjennemgik i forskjellige Møder alle disse Forslag, men det følte sig ikke helt tilfredsstillet ved noget af dem, hvorfor det har indstillet, at ingen af de udsatte Præmier uddeles. Konkurrencen som Helhed har dog saa megen Interesse, at Udvalget har foreslaaet at lade alle Løsningerne udstille, hvad der noget ind i næste Aar vil kunne ske i Kunstindustrimuseet, for saavidt Deltagerne i Konkurrencen — hvad de herved opfordres til — give deres Minde dertil ved ikke at lade dem afhente. De forhaabentlig kun faa Deltagere, der ikke ønske deres Forslag udstillede, kunne inden Aarets Udgang lade dem afhente i Kunstindustrimuseet en Søgnedag mellem Kl. 10—12. Budet maa medbringe en med den Paagjældendes Motto eller Mærke undertegnet Kvittering for det eller de Blade, der ønskes udleverede. I Overensstemmelse med Indbydelsen til Konkurrencen har Udvalget udtaget en Del af Løsningerne til Offentliggjörelse i Tidsskriftets første Hefte næste Aar; de ere for Tiden under Udførelse. Efter Konkurrencens Udfald vil Tidsskriftet — i alt Fald foreløbigt — ikke faa noget nyt Omslag.

Den ovenfor S. 170 nævnte af Fru *A. Slott-Møller* udførte Adresse til Kronprinsens og Kronprinsessens Sølvbryllup afbilder det Tæppe, som skulde være fulgt med Adressen. Det blev nemlig umuligt at faa det færdigt. Det udføres i Gobelinsvævning hos Fru *Emma Fischer* efter Fru Slott-Møllers Tegning: I Midten Dronning Margrete og udenom gotiske Buer og Trekløverblade i Bundter samt Vers af Rimkrøniken paa slyngede Baand, desuden ogsaa det svenske og danske Vaaben, Kronprinsesse Louises Valgsprog samt Dato og Aarstal for hendes Bryllup og Sølvbryllup. Tæppet vil blive udstillet paa den til Sommer berammede »Kvindernes Udstilling i Fortid og Nutid«.

I Juni begyndte Gazette des beaux arts at lade sine Hefter ledsage af et særlig pagineret Tillæg *Bulletin de l'art dans l'industrie*, hvori fremragende industrielle Etablissementer skulde finde Lejlighed til Omtale. Det første Nr. omhandlede Kunststøberen *Siot Decauville*, Nr. 2 Porcellænsfabrikant *Haviland* og Nr. 3 Fajancefabriken *Choisy-le-Roi*, lutter kjendte franske kunstindustrielle Virksomheder af höj Rang, der i Nr. 4 efterfølges af *Den kongelige Porcellænsfabrik* i Kjøbenhavn. Der er herved vist denne Virksomhed en Ære, som den fuldt ud gjör Fyldest for. De Billeder, den har tilsendt Bladet og som skyldes dens mest fremragende Kunstnere, Professor *Arnold Krog*, *Gerhard Heilmann* og *Liisberg*, overgaa langt, hvad de 3 første Numre have bragt. Fabrikens Produktion staar her i et friskt og smukt Lys. Heftets Text er skreven af den bekjendte Konservator ved Museet i Sèvres *Edouard Garnier*, der bl. A. siger, at Fabrikens Frembringelser slaaende som ingen andens have vist, hvad en i teknisk Henseende fuldkommen Fremgangsmaade kan skabe Haand i Haand med Kunsten. »Jeg kan ikke undlade at ønske,« fortsætter han, »at Frankrigs moderne Keramikere ville følge det her givne Exempel«.

Den 6. November lod Lervarefabrikant *Herman A. Kähler* ved en Avktion i den frie Udstillings Bygning bortsælge 117 Numre Keramik, der skyldtes kunstneriske Kræfter som *K. Hansen Reistrup*, *H. A. Brendekilde*, *Sven Hammershöj*, Frk. *S. Kähler* m. fl. Der var mødt et interesseret Publikum, der kjøbte for 2064 Kr., hvad der maa betragtes som en ganske passende Sum for den udbudte Samling, der bestod af lutter gode Ting uden dog at tælle noget absolut fremragende. Höjst betaltes to Vaser af *K. Hansen Reistrup*, Nr. 75: Thor kjører paa Skyer og Nr. 88: blaa Vase med Guld; de gik begge i 105 Kr. Stykket.

D. Monrad og *Jul. F. Höm* have begyndt Udgivelsen af et »Tidsskrift for Dilettantarbejder i Hjemmet«, kaldet *Kunstflid og Slöjd*. Efter det udkomne Hefte er det ikke muligt at dömme om, hvorledes Bladets Fremtid vil blive, men det er fortjenstligt, at det har skaffet sig saa gode Arbejdstegninger som dem, der ledsage dets første Hefte. Etatsraad *L. Frølich* begynder med et smukt Ramstykke, *Th. Bindesbøll* leverer en god Kabinetsramme og derefter følger endnu *Alfred Larsen*, *Carl H. F. Schmidt*, *W. S. Bergström* (fra Trondhjem) og *Jul. F. Höm*.

Til Belysning af Glasfabrikationen i Danmark i svundne Tider er det interessant at erfare, at der flere Steder i Dronninglund og Kjær Herreder paa Strækningen mellem Sæby og Aalborg i Volstrup Sogn, Skæve Sogn, Albæk Sogn og Øster Hassing Sogn er fundet tydelige Beviser for, at der har staaet Glashytter (s. Nationaltid. for 23. og 29. Avgust, 6. og 12. September). I de tre første Sogne er der endnu Gaarde og Huse, der bære Navnet *Hytten*, og i Skæve Sogn har man kunnet bestemme, at Glashytten dér har været omtrent 8 Alen i Tværmaal, og at den har haft et Gulv af svære Munkesten. Saadanne Glashytters Tilværelse paa nu skovløse Egne viser, hvortil Vendsyssels Skove ere medgaaede. Litterært foreligger der Intet om disse Glashytter.

I Frankrig begynder man allerede at forberede sig til Verdensudstillingen i 1900. *L'Union centrale des arts décoratifs* har vedtaget, at den væsentligste Del af de Midler, den kan raade over fra 1895 til 1900, skal anvendes til Fremstilling af en Række fremragende kunstindustrielle Arbejder, som Foreningen agter at udstille. Og *Sèvres* er i fuld Gang med at lave sit eget Udstillingshus, et helt Porcellænshus, rigt dekoreret med Farver, Masker, Medaljoner m. m.

En rig Amerikaner har i den franske Gobelins-Statsfabrik bestilt to Gjengivelser i Gobelin af Bouchers Malerier Venus og Adonis samt Vertumnus og Pomona. I den Anledning rejstes der Spørgsmaal om, hvorvidt Private kunde gjøre Bestillinger hos Fabriken, men Resultatet er blevet, at Amerikanerens Bestilling modtoges. Han har dog maattet stille 30,000 Frcs. som Sikkerhed, uden at Fabriken har forpligtet sig til at levere Gobelinerne til denne Pris, og uden at den har bundet sig til nogen bestemt Afleveringstid.

L'Union centrale des arts décoratifs modtog i Oktober 201 Besvarelser vedrørende en af den etableret Konkurrence, hvis Opgave var et Textilmønster, til hvilket der ikke maatte anvendes nogen af de gamle Stilarter. Samtlige Deltagere havde, karakteristisk nok, søgt deres Motiver i Blomsterverdenen. Det vrimlede med Krysantemum, Roser, Tulipaner, Iris, Liljer o. s. v. Mange af Besvarelserne vare imidlertid fuldstændig ubrugelige som Vævemønstre; vedkommende Tegnere syntes at have betragtet et Vævemønster og et Tapetmønster som identiske. Til de 61 Kunstnere, der deltog i Konkurrencen, uddeltes der dog 3 Præmier, og til de 150 Deltagere, der vare Elever af en eller anden Skole, 2 Præmier, den ene af de to sidste Præmietagere var en ung Pige.

At det ikke er alle Stemmer i Frankrig, der slutte sig til den af *Revue des arts décoratifs* nu snart i aarevis førte Kamp mod at bygge Fremtidens Kunstindustri paa de gamle Stilarter, kan man bl. A. se af den Bevægelse, der opstod mellem Paris' Modellerere og Tegnere efter Udfaldet af en Konkurrence, som *les Magasins du Louvre* nylig har foranstaltet. Den angik Tegningen til en Petroleumslampe, der ikke maatte koste over 100 Frcs., og til et broderet Lommetörklæde, der skulde kunne gjöres for höjst 80 Frcs. Der indkom 438 Tegninger til Lampen og 130 til Lommetörklædet. Ved de nedsatte Bedömmelsesudvalgs Afgjörelser tilfaldt de udsatte 6 Præmier fra 1500 til 50 Frcs. udelukkende den nye Retnings Mænd, men herimod hævede Modellerernes og Tegnernes Forening en skarp Protest. Den havde hilst Konkurrencen med Glæde, ti der stod Intet i Indbydelsen om, at de gamle Stilarter vare udelukkede, men nu havde Juryen, sagdes det, overlistet »les Magasins du Louvre«. Den havde indsmuglet *l'Union centrale*'s slette Anskuelser, der bl. A. gik ud paa at støtte de fra Koteriets Skoler udgaaende Elever, der ikke en Gang vare i Stand til at gjöre Fyldest i et ordentligt Værksted! Som man ser, bruges der ganske skarpe Vaaben.

I en Artikel i Kunstgewerbeblatt kaldet »Neue Wege« behandler Direktør *Julius Lessing* Kunstindustriens Fremtid. Han fremhæver her, at det først og fremmest gjælder om at være i Overensstemmelse med Tidens praktiske Liv. Formerne maa svare til Tidens Behov, Teknik og Materiale og derefter udvikles i Skjönhed uden Hensyn til tidligere Tiders Stilarter. Med den, der skruer

elektriske Lamper paa sin tidligere Lysekrone og dog er stolt over, at den er i ren Ludvig XV's eller Ludvig XVI's Stil, er der Intet at stille op. Forfatteren er paavirket af Amerika, og han gjör lejlighedsvis opmærksom paa, at naar Amerikanerne have saa stor Respekt for de gamle Grækere, er Grunden hertil, at disses kunstindustrielle Arbejder ere absolut frie for arkitektoniske Detaljer, slanke og glatte som et hvilketsomhelst amerikansk Møbel i vore Dage.

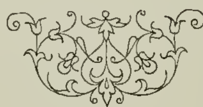
I det østerrigske Museum i Wien finder der f. T. en Specialudstilling Sted af Blade i den saakaldte Sortekunst-Maner (paa Tysk *Schabkunst*). Den aabnedes den 14. Oktober og vedbliver til den 28. Februar 1895. Katalogen over den er omhyggelig udarbejdet og smukt udstyret bl. A. med 6 gode Heliogravurer efter fremragende Sortekunst-Blade. I Katalogens Indledning gjör *Jacob Falke* Rede for Sortekunstens Teknik og Historie. Han slutter sig her til, hvad *Léon de Laborde* har paavist i sin »Histoire de la gravure en manière noire«, at denne Gren af Kobberstikkunsten er opfunden af den tyske Adelsmand *Ludwig von Siegen* (f. 1609), hvis første Blad i denne Maner (Landgrevinde Amalie Elisabet af Hessen Kassel) er udført 1642 i Amsterdam.

Zeitschrift des bayerischen Kunst-Gewerbevereins bringer i sit 10de Hefte en Tegning af det nye bayerske Nationalmuseum, hvortil Grundstenen nylig er lagt, og som skal staa færdigt i Sommeren 1898. Det er en omfattende, malerisk Bygning af *Gabriel Seidl*, der har ladet sig det være magtpaaliggende ogsaa at give den karakteristiske Omgivelser. Planen viser saavel en middelalderlig Gaard som en Renæssance- og en Rokoko-Have. I Stueetagen findes Lokalerne for den historisk ordnede Afdeling, medens Fagsamlingerne raade paa første Sal. Der er Tale om, at Museet skal være aabent ved kunstigt Lys om Aftenen, og i ethvert Tilfælde viser Planen en særlig Bygningsdel, hvori der skal kunne holdes Udstillinger og Møder ved Aftentid, hvad der viser et væsentligt Fremskridt i Maaden at benytte et Museum paa.

W. Bode har i Zeitschrift für bildende Kunst (Oktober-Heftet) givet Oplysning om gamle Kunstværker i de forenede Stater. Han siger, at der langtfra er saa mange, som man efter forskjellige Avismeddelelser skulde tro, og at de amerikanske Samlinger endnu langtfra ere farlige for de evropæiske. Men, fortsætter han, Billedet kan vende sig fra idag til imorgen; Amerikanerne ere energiske Folk, der ikke vige tilbage for höje Priser, og deres sidste Erhvervelser vise, hvad der muligvis er det allerfarligste, at de nu ere i Besiddelse af — en overordentlig god Smag.

Et i Aar udkommet Værk af *P. Schwenke* og *K. Lange* »Die Silber-Bibliotek Herzog Albrecht von Preussen und seiner Gemahlin Anna Maria« giver nærmere Oplysninger om 20 i Königsberg opbevarede Bøger med pragtfulde Sølvbind, som tidligere ere blevne betragtede som Nürnberg-Arbejder. Kun eet af dem er dog fra denne By, Resten er udført i Königsberg midt i det 16de Aarhundrede. Af andre Königsberg Guldsmedearbejder fra samme Tid haves i Wolffenbüttel en i Sølv indbunden Bönnebog og i Berlin det saakaldte preussiske Rigssværd.

Dr. *Fr. Bock* har i Zeitschr. des bayer. Kunst-Gewerbevereins begyndt en Række Artikler om byzantinske Purpurstoffer med nygræske Indskrifter. Det første Stof, han behandler, er det pragtfulde *pallium litteratum* i Karl den Stores Relikvieskrin i Domkirken i Aachen. Det er dekoreret med gule Elefanter i runde Felter, en ikke usædvanlig Udstyrelse af de kostbare Stoffer fra Byzans. Det er imidlertid ikke, som man tidligere har antaget, fra Tiden ved Karl den Stores Død, men fra den anden Halvdel af det 12te Aarhundrede, fra hvilken Tid Relikvieskrinet, hvori det ligger, ogsaa skriver sig.

Om danske By- og Herredsvaaben.

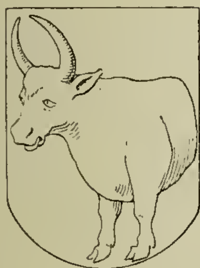
Af A. Thiset.

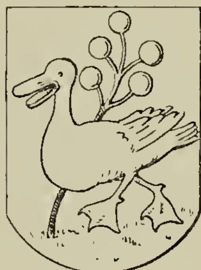
(Sluttet.)

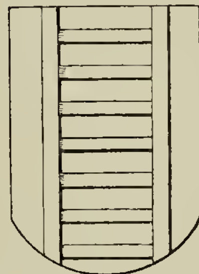
Jydske Herreder.

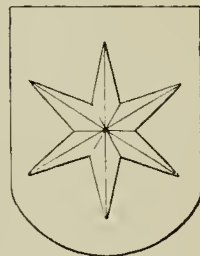
Aars Herreds ældste kjendte Sigil er fra 1610. Det viser Forkroppen af en (rød) Oxe i et (Sølv-) Skjold. Under Hyldingerne 1648 og 1655 findes imidlertid et Sigil med et helt andet Mærke, nemlig en ubestemmelig Figur, nærmest lignende en Fisk eller en Træstub, ikke i Skjold, men med Omskriften: AARS . HERIT . VNØRET . (!).

I alle Hyldingerne fra 1584 til 1655 bruges for *Anst Herred* eet og det samme Signet, der endda efter sin Udstyrelse synes at hidrøre fra det 15. Aarh. Det viser en foran en (grøn) Blomst gaaende (Sølv-) And (i rødt Felt), som nedenfor afbildet, men i en Ramme af Form som en ottebladet Rose. Mærket er aabenbart parlent, skjøndt Omskriften er: S' PROVINCIE HANSTHERIT.

Fig. 200. Aars H.

Fig. 201. Anst H.

Fig. 202. Brusk H.

Fig. 203. Bølling H.

For *Bjerre Herred* haves et temmelig stort Sigil, brugt i Aarene 1610, 1648 og 1656. Omskriften er: SIG . PLACITI . BIERIG . HERRET., men forøvrigt ere de bevarede Aftryk saa medtagne, at det ikke har været muligt at tyde den i Midten anbragte Figur. Maaske skal den forestille et græsbevoxet Bjerg, maaske noget helt andet. Det maa være Fremtiden forbeholdt at finde et bedre Aftryk og derved fastslaa Mærket.

Af tre forskjellige Signeter for *Brusk Herred* haves Aftryk, alle visende samme Mærke: en (sort) Stige eller Rist (i Sølv-Felt). Det ældste — fra 1535 — har i Minuskler en nu ulæselig Omskrift. Om det næste staaer: SIGLIVM . D . BRVSCHERIT . 1559, men Aftrykkene ere først fra 1584 og 1610. Det yngste endelig, der bruges 1648 og 1655, har Omskriften: BRVSCH . HERRET . ANNO . 1648; i dette sidste staaer Risten mellem to femoddede Stjerner, der dog vistnok kun ere at opfatte som Fyldekalk.

Bølling Herreds Mærke er en sexoddet (Guld-) Stjerne (i blaat Felt). Det findes i et 1584 og 1610 brugt Sigil, der har Omskriften: BØLENG . HERREDTS . SEGEL . og over Stjernen et »84«, antydende, at Signetet er stukket til Hyldingen 1584. I et nyere, 1648 brugt Signet, der har Omskriften: BØLLING . HERREDTS . SEIEL . 1648., er Stjernen Midtpunktet i et rosetlignende Ornament med ni flagrende Flige, hvorimellem sees ni Hjerter.

Under Hyldingsfuldmagten 1584 findes et smukt Sigil for *Børglum Herred,* visende et (Sølv-) Skjold med en (rød) Bygning, som omstaaende afbildet, formodentlig en Gjen-

givelse af Børglum Klosters daværende Udseende. 1648 brugtes et andet Sigil, visende en Kirkebygning af en noget anderledes Skikkelse, tværtover hvilken foroven læses: BØRLVM, forneden: HERRETS SEGL, medens det ældres Omskrift var: BØRLVM. HERRED . I . WENDSØSSEL.

Elbo Herred har mindst tre forskjellige Signeter; alle have de som Mærke en (rød) Hane (i Sølv-Felt). Det 1584 og 1610 brugte har Omskriften: ELDBO . HERRITZ.

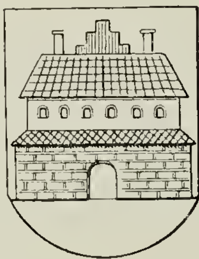

Fig. 204. Børglum H.

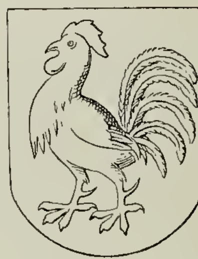

Fig. 205. Elbo H.

Et andet, brugt 1648, har Hanen staaende i et Skjold, og Omskriften er: EILDBO . HERRET. I det tredie endelig, fra 1655, hvori atter Skjoldet mangler, saa Hanen fylder Sigilfeltet, kan af Omskriften kun læses: EILDBO . . .

Fjends Herred har til forskjellige Tider ført afvigende Mærker. Det ældste, en af fire eller otte Bomærke-lignende Figurer dannet Roset, omgiven af Indskriften **fiens . herrits . insegel**., brugtes 1535. Til Hyldingen 1584 udførtes et nyt, smukt Signet med Indskriften: FIENDS . HERRETZ . 1584, omkring et Skjold, hvori sees en (Sølv-) Fisk over fem (Sølv-) Bølger (i Blaat). Et ganske lignende nyt Signet anskaffedes til Hyldingen 1610; Bølgernes Antal er heri kun fire, og Omskriften lyder: FIENDZ . HERRITZ . 1610. Derimod viser det yngste Signet, brugt 1648 og 1655, et helt andet Mærke, nemlig i

Fig. 206. Fjends H.

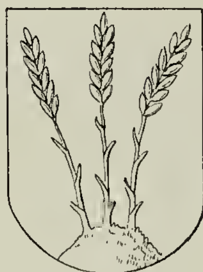

Fig. 207. Fjends H.

Fig. 208. Fleskum H.

Skjoldet tre voxende Ax (Grønt i Sølv). Mærket med Fisken over Bølgerne bør dog formentlig foretrækkes, da det er ældre og gaaer igjen i to forskjellige Signeter.

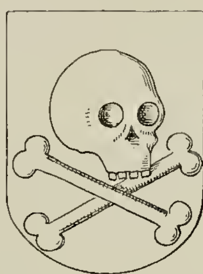
1610 førte *Fleskum Herred* et Sigil, hvori sees en Figur, lignende en bred Stub med en afhugget Gren paa sin øverste høire Side. Omskriften lyder: FLESKOM . HERRIT . 1584. Turde man gaae ud fra, at denne Figur forestillede en Side Flæsk, blev Vaabnet parlent, og man fristes saa meget mere dertil, som et yngre 1648 og 1655 brugt Sigil viser et Skjold med et Vildsvin (Sølv i Blaat). I dette Sigil læses: FLESCHOM . HERED . 1648.

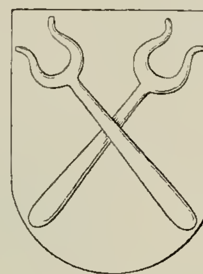
Noget egentligt Vaabenmærke for *Framlev Herred* kjendes ikke. 1608 brugte Herredet et Sigil med Omskriften: FRAMLEV . HERIT . omkring et sammenlagt FH, og et paa ganske samme Maade samlet F og H gjenfindes i det Skjold, som fylder Midten i

det af Herredet 1648 og 1655 brugte Sigil, der forøvrigt har Omskriften: FRAMLØF. HERREDTZ.INDSEGLL.

Galten Herreds to kjendte Sigiller, begge smukt graverede, viser hver sit forskjellige Mærke. Det ældste fra 1610, der vel absolut bør gives Fortrinnet, er parlent, nemlig et Skjold, hvori (i Sølv-Felt) en springende (sort) Galt paa (grøn) Jord foran (grønne) Planter med en (rød) Blomst. Efter Omskriften er Signetet stukket samme Aar. Det

Fig. 209. Galten H.

Fig. 210. Galten H.

Fig. 211. Gjerlev H.

Sigil, som bruges 1648 og 1655, og som bærer det første af disse Aarstal, har derimod et Skjold, hvori et Dødningehoved over to krydslagte Knogler (Sølv i Sort).

For *Gjerlev Herred* findes i Hyldingsakterne kun et Sigil, nemlig fra 1610 og 1648. Det viser et Skjold, hvori to krydslagte Forke (Sølv i Rødt). Omskriften er: GIERLOF. HERES. M. H. S.; de sidste Bogstaver antyde vel den Herredsfogeds Navn, som har foranlediget Signetets Anskaffelse.

Gjern Herred har ikke andet Mærke end et G og et H, det første Bogstav lagt paa den forreste Halvdel af det andet. Dette Mærke er i det 1610 brugte Sigil anbragt i et Skjold, men fylder hele Sigilfeltet i det yngre, større Signet, som brugtes 1648 og 1655.

Ginding Herreds ældste kjendte Sigil, hvoraf Aftryk haves fra 1584 og 1610, viste

Fig. 212. Ginding H.

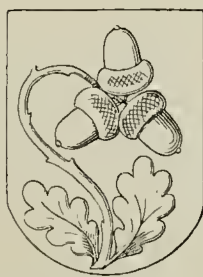

Fig. 213. Ginding H.

Fig. 214. Gislum H.

Bogstavet G, omslyngende en Stub, hvoraf op over Bogstavet voxede tre Agern, paa hver Side en lille Ring under Aarstallet 15—56; Omskriften lød: GENING. HEREDT. 1648 brugtes et helt andet Sigil, nemlig et Skjold, hvori en paa (grøn) Jord staaende (sort) Hjort (i Sølv-Felt). Atter 1655 førtes et nyt Sigil, der dog tildels har det ældste Mærke, som ovenstaaende Afbildning viser, nemlig en (grøn) Egegren med to Blade og tre (gyldne) Agern (i blaat Felt), og et af disse to sidste Mærker burde vel fastholdes, helst det sidste.

Det ældste kjendte Sigil for *Gislum Herred* er stukket og brugt 1610 og viser et Skjold, hvori en paa (grøn) Jord staaende (Sølv-) Falk (i blaat Felt). Det samme Mærke synes at have staaet — dog uden Skjold — i et større Sigil, som Herredet førte 1655, dog sees nu kun Halen af Fuglen; hvorimod det 1648 brugte og samme Aar graverede

lille Sigil kun har Bogstaverne G og H, der ovenikjøbet ved en Forseelse fra Signetstikkerens Side staae bagvendt.

Gjørding Herred besad 1584 og 1610 et smukt gammelt, middelalderligt Signet, der viste en (Guld-) harniskklædt Rytter med Landse paa en (Sølv-) Hest (i rødt Felt) med Omskriften: SECRETVM . GYRING . HERETH. Dette Signet var vistnok forkommet 1648, thi da havde Herredet anskaffet et nyt, visende samme Mærke, dog nu en Rytter i Datidsdragt, svingende et Sværd. Dette Signet, der atter brugtes 1655, havde følgende Omskrift: GIØRING . HERRIT . IACOB . IENSEN.

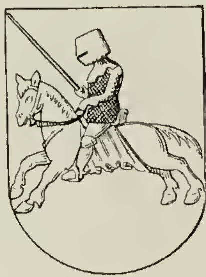

Fig. 215. Gjørding H.

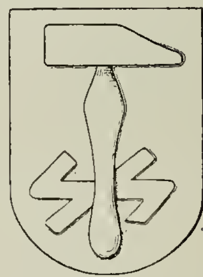

Fig. 216. Hammerum H.

Hads Herred benyttede 1610, 1648 og 1655 eet og det samme Signet, hvori sees et Skjold med et dobbelt H og Omskriften: HATZ . HERRITZ . INDZEGEL. Det minder i sit Udstyr i høi Grad om de samtidige Sigiller for Gjern, Hasle, Hjelmslev, Hjerm, Øster Lisbjerg og flere Herreder, der næsten alle kun indeholde Bogstaver og utvivlsomt alle hidrøre fra samme Graveur.

Hammerum Herreds ældste Sigil var ovalt, hvori saaes en Hammer, som ovenfor afbildet, altsaa formodentlig lagt over vedkommende Herredsfogeds Bomærke. Det brugtes 1584 og 1610. Et yngre Sigil fra 1648 og 1655 viser et Hjerte over to kryds-

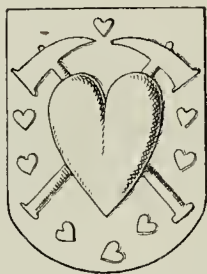

Fig. 217. Hammerum H.

Fig. 218. Han H.

lagte Hammere og omgiven af otte mindre Hjerter. Paa det til Opførelse bestemte nye Tinghus for dette Herred bliver nu Vaabnet anbragt som en rød Hammer i Sølv-Felt, og Hammerum Herred vil saaledes formodentlig faae Æren af at blive det første, som atter optager sit gamle Herredsmærke. Bomærket er, formentlig med Rette, bortkastet som det egentlige Mærke uvedkommende.

Han Herred lod sig 1584 gjøre et Signet, der var ovalt og viser en paa en Lillie staaende Hane (Guld i Rødt) med Omskriften: HANE . HEERITZ . INDSEGEL . 1584. De 1648 og 1655 brugte to Sigiller vise dog kun Hanen. Nu er Herredet som bekjendt delt i et Øster- og et Vester-Han Herred, saa der muligvis kunde være Anledning til ogsaa at dele det gamle Herredsmærke, saaledes at Øster-Han Herred førte Hanen og Vester Han-Herred Lillien eller snarere det ene Hanen og Lillien, det andet Hanen alene.

Harre Herreds tre forskjellige Sigiller fra 1610, 1648 og 1655 vise alle en Harve (Guld i Blaat) af noget afvigende Form; den nedenstaaende Afbildning er tegnet efter det ældste, der har Omskriften: HIC.HARE.HERID.I(N)HABITANTIBVS. Kun i det yngste, der bærer Aarstallet 1655, staaer Harven i et Skjold.

Hasle Herred førte ligesom Hads Herred kun et dobbelt H. I det ældste Sigil, der bærer Aarstallet 1584, og hvoraf Aftryk haves fra 1610, fylde Bogstaverne hele Sigilfeltet, hvorimod de i det yngre, brugt 1648, ere anbragte i et Skjold.

Af *Hassing Herreds* ældste Sigil er desto værre kun bevaret et maadeligt Aftryk

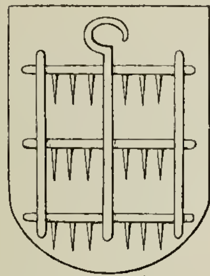

Fig. 219. Harre H.

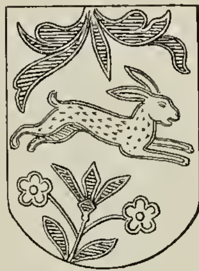

Fig. 220. Hassing H.

fra 1610. Det viser i Midten en ubestemmelig Figur, der nærmest ligner et Fuglelaar og derover Bogstaverne H. H. Rundt om staaer i to Linier en Indskrift, hvoraf læses: LO . . . . . VNCK LOD MEG G . . . . i den yderste Cirkel og i den inderste: . . . . . T LOD MEG FØ . . . Sammenholdes det med det nedenfor omtalte Signet for Refs Herred, tør vel Omskriften suppleres til omtrent saaledes: LODWIG MVNCK LOD MEG GIØR TIL HASSING . HERRIT LOD MEG FØR 1584, og Signetet har vistnok været af Sølv, saaledes som det vides om Refs Herreds. Ludvig Munk var Lehnsmand paa Ørum (hvorunder de fire Thy-Herreder) fra 1569—1595. Formodentlig gik dette Signet tabt

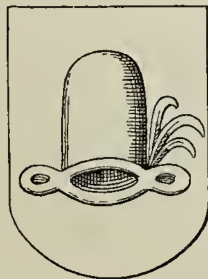

Fig. 221. Hatting H.

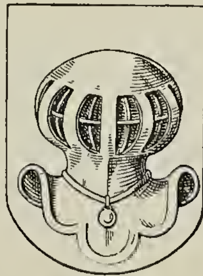

Fig. 222. Hellum H.

under de Keiserliges Indfald 1628; Herredet havde ialtfald 1648 og 1655 et andet Sigil, som ovenstaaende Afbildning viser, med et parlent Mærke, nemlig en springende (rød) Hare mellem (grønne) Planter i (Guld-) Felt. I Sigillet staaer ved Harens Hoved Bogstaverne E I S (Erik Jensen?), af Omskriften læses: HASENG HERETS SIGENET . . . .

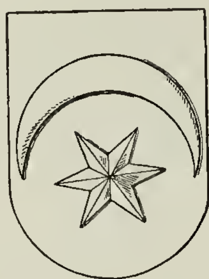
Ogsaa *Hatting Herred* har et parlent Mærke, nemlig en (rød) Hat med (sorte) Heirefjer (i Sølv-Felt). Den ovenstaaende Afbildning er udført efter Sigillet fra 1610, der har Omskriften: SIG . PLACITI . HATTING . HERRET. I et mindre 1655 brugt Sigil er Hatten mere lavpullet og har kun en enkelt Fjer.

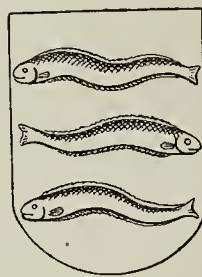
Hellum Herreds Sigil fra 1610 viser i Sigilfeltet den korsfæstede Christus. Mere heraldisk er det Mærke, som et 1648 og 1655 brugt Sigil udviser, nemlig en (Sølv-) Hjelm (i blaat Felt). Det har vel været Meningen, at dette Mærke var parlent.

Hjelmslev Herreds Sigil kjendes fra Hyldingsfuldmagterne 1610 og 1648, men viser kun et i et Skjold anbragt Dobbelt-H med Omskriften: HIELMSLEF . HERRETZ . INDZEGEL.

Ogsaa *Hids Herred* har kun et Dobbelt-H som Mærke i sine Sigiller, hvoraf der kjendes to forskjellige, det ene fra 1610 og 1648, det andet fra 1655; i det første er Herredsnavnet stavet HIEDST, i det andet HISS.

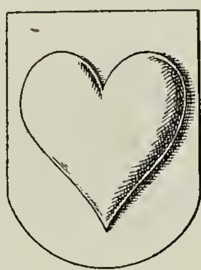
1584 brugte *Hjerm Herred* et Sigil, hvis Felt udfyldes af en nedvendt Halvmaane over en sexoddet Stjerne (Guld i Blaat). Omskriften synes at være Minuskler, men er ulæselig i det eneste Aftryk, som kjendes. Det paagjældende Signet gik tabt inden 1610,

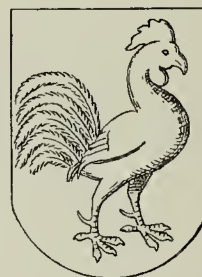

Fig. 223. Hjerm H.

Fig. 224. Hillerslev H.

da Herredet havde faaet et nyt, smukt udført Sigil, der kun viser Bogstavet H i et Skjold med Omskriften: HIERVM . HERRIT. Det brugtes endnu 1648, men 1655 maatte Herredet anskaffe et nyt tarveligere, visende Bogstavet H umiddelbart omgivet af Indskriften: HIERVM . HERIT . 1655.

Hillerslev Herreds Mærke er tre (sorte) Aal i (Sølv-Felt). Et større, 1610 brugt Sigil har Omskriften: LODWIK . MVNCK . LOD . MIG . GIØRE . TIL . HILLER . SLOFF . H . LOD . HAND . og i to Tværbaand over Aalene: MIG . FØRE — AAR . 1584. Ludvig

Fig. 225. Hing H.

Fig. 226. Hindborg H.

Munk havde, som alt bemærket, baade Hassing, Hillerslef og Refs Herreder i Forlehning 1584. 1648 og 1655 bruges et andet, mindre Sigil med samme Mærke, men Omskriften: HELERSLEF . 1648 . HERET.

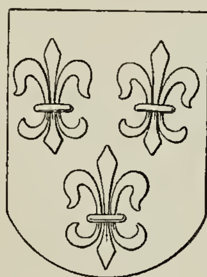
Hind eller, som det fordum hed, *Hing* Herred har til Mærke et (rødt) Hjerte (i Guld-Felt). To forskjellige Sigiller kjendes, hvoraf det ene bærer Aarstallet 15 — 54 ved Siderne af Hjertet og har Omskriften: HENGE . HERETS . INSEGEL, det brugtes 1584 og 1648. Samtidig har Herredet dog eiet et andet, sikkert noget yngre Sigil, hvoraf Aftryk haves fra 1610 og 1655. Det viser Hjertet i et Skjold med Omskriften: HIND . HERRITS . INDSEL.

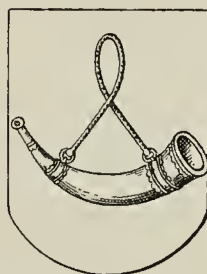
Hindborg Herreds Mærke, som kjendes fra to forskjellige, smukt graverede Sigiller fra 1610 og 1648—55, er en Hane (sort med rød Kam, Næb og Kløer i Sølv-Felt). Det

ældste Sigil har om Skjoldet Indskriften: SIGILVM . HØNBORE . HERET . 84 ., i det yngre staaer HØNBORG . HERRIT . 1648 . I . SALLING. og foroven i Skjoldet ved Hanens Hoved skimtes et L og et S. Mærket er sagtens parlent.

Ogsaa *Hindsted Herreds* Mærke — et (grønt) voxende Egetræ (i Sølv-Felt) — kjendes fra to tilsvarende Sigiller, hvoraf det fra 1610 har dette Aarstal anbragt ved Træets Stamme i Sigilfeltet med Omskriften: HENS . STE . HERRIT ., hvorimod det fra 1648—55, hvorefter hosstaaende Afbildning er taget, har Træet i et Skjold, i hvilket foroven staaer Bogstaverne I . B. Omskriften er i dette: HENSTE . 1648 . HERRIT.

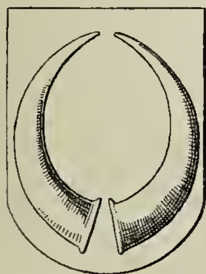

Fig. 227. Hindsted H.

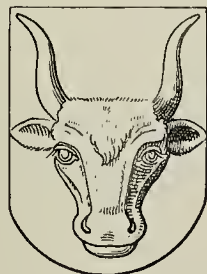

Fig. 228. Holmans H.

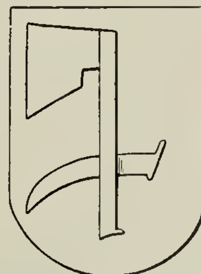

Fig. 229. Horns H.

For *Holmans Herred* kjendes kun eet Sigil, der bruges ved alle Hyldingerne fra 1584 til 1655. Det viser tre (Guld-) Lillier (i rødt Felt), to foroven, en forneden og Omskriften: HOLMENS HERT.

Horns Herred synes ogsaa kun at have havt eet Signet, Aftryk haves fra 1610, 1648 og 1655. Det var ovalt, spidst tilløbende og viste et i et (rødt) Baand hængende (Guldbeslaget Sølv-) Jægerhorn (i blaat Felt) over Bogstavet H og paa et Baand Indskriften: SILLV . HORNS . HERRET.

Fig. 230. Hornum H.

Fig. 231. Hornum H.

Fig. 232. Hovlbjerg H.

Et 1584 anskaffet Signet for *Hornum Herred*, hvoraf Aftryk haves fra 1610, viste to (røde) Oxehorn (i Sølv-Felt) med Omskriften: HORNVM . HERRIT . 1584. 1648 og 1655 bruges imidlertid et andet Sigil med et helt Oxehoved (Rødt i Sølv) og Omskriften: HVORNVM . HERIDS . INDSEGEL . 1648.

Et af *Hovlbjerg Herred* 1584, 1610 og 1655 brugt Sigil viste et Skjold, hvori et Markredskab, lignende en Øxe eller Le (?) (Blaa i Guld), med Omskriften: HOLBIERIG . HERETS . S . M . H . Skjønt dette Signet altsaa maa have været i Behold i 1648, anskaffede Herredet dog mærkeligt nok et nyt til Hyldingen dette Aar. Aftrykket er meget slet, men der sees dog et Skjold, hvori Bogstaverne I . H . S . (Jesus Hominum Salvator eller — Jens Hansen!) over et Bjerg; af Omskriften kan kun læses: . . . . RIG . HERRET . 1648.

Hundborg Herred fik ligesom Naboherrederne sit Sigil 1584 af sin Lehnsmand Ludvig Munk. Det har Omskriften: LODVIG MVNCH LOD MEG . . . LOD HAND MEG og videre: tre Linier foroven i Sigilfeltet: FØRE — AAR 1584 — H . H. Desuden sees det egentlige Mærke: en over tre (Sølv-) Bølger svømmende (Sølv-) Flynder (med røde Finner og Hale i blaat Felt). Aftryk haves fra 1610 og 1648. Forøvrigt skal Herredet ogsaa have ført et Hundehoved som Mærke.

For *Hvetbo Herred* kjendes kun eet Sigil, der brugtes 1610, 1648 og 1655. Det

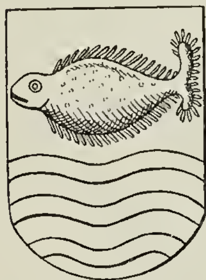

Fig. 233. Hundborg H.

Fig. 234. Hvetbo H.

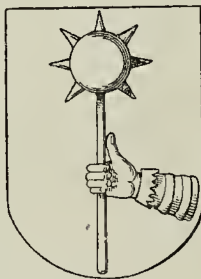

Fig. 235. Jerlev H.

Fig. 236. Jerslev H.

viser et i en (grøn) tæt bevoxet Jord opdukkende (sort) Bukkehoved (i Sølv-Felt). Rundt om staaer: HVETBO . HERRIDT . . . . . . 15 ØSSEL 84.

Jerlev Herreds Mærke, en (rødklædt) Haand holdende en (sort) Morgenstjerne (i Sølv-Felt), findes eens i de to Sigiller, som kjendes, nemlig et, som bruges 1584 og 1610 og har Omskriften: SECRETVM . IERLEF . HERRET . VALETE ., og et andet fra 1648 og 1655 med Indskriften: IERLOF . HERRITZ . SECRET . ANNO . 1648.

Det nu ophævede *Jerslev Herreds* Sigil fra 1648 viser en Afbildning af Herredskirken[1] (naturligfarvet i blaat Felt) ledsaget af en (Sølv-) Rose. Omskriften er: IERSLØF .

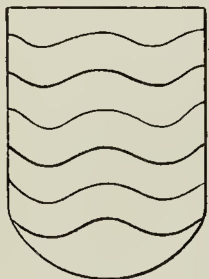

Fig. 237. Thorsager H.

Fig. 238. Kjær H.

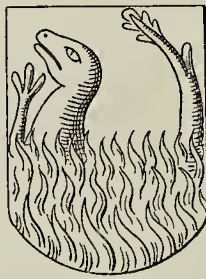

Fig. 239. Kjær H.

Fig. 240. Kjær H.

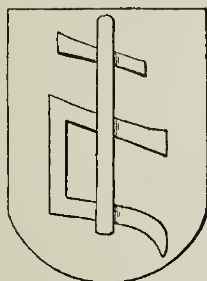
HERRIDT . SEIGEL . ANNO . 1648. Det kunde passende overføres paa det nuværende Dronninglund Herred.

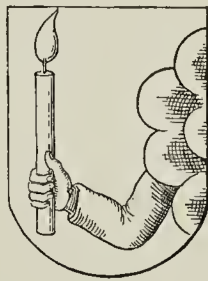
Thorsager eller, som det ogsaa kaldtes, *Kalø* Birk havde i sin Tid sit eget Sigil, som viste tre (blaa) Bølger (i Sølv-Felt). Omskriften var: **s . thorsager . herk.**

Kjær Herred har havt Mærker nok, thi til hver Hylding havde Herredet et nyt Sigil og, hvad værst er, hver Gang med et nyt Herredsmærke. 1584 er dette vel parlent, nemlig en bevoxet Sump, som her afbildet (Grønt i Sølv); Omskriften synes at være: KIER . HERIT . I . WINESSØSSEL . 1610 er Mærket en af (Guld-) Ildsluer opdukkende (grøn) Salamander (i rødt Felt), hvorom læses: KIER . HERIT . I . VINDSØSEL. 1648 viser Sigillet en foran et (grønt) Træ løbende (rød) Ræv (i Sølv-Felt), af Omskriften læses: KIER HERRID . . . . SIGEL.

1. eller Hundslund Klosterkirke?

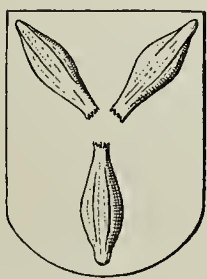
Lisbjerg Herred førte 1584 en pælvis sat (rød) Plov (i Sølv-Felt). Herredet var dog alt dengang delt i et Øster- og Vester-, thi medens det første endnu 1610 bruger dette Sigil med Ploven, har Vester Lisbjerg Herred et Sigil, der i Feltet har et sammenflettet V L B, hvorom staaer »15« og nedenunder »84«. Omskriften er: VESTER LISBERIG H. 1648 og 1655 brugte begge Herreder hver et nyt Sigil, der dog kun afveg fra hinanden i Indskriften og i, at Skjoldet i det ene havde et sammenslynget V L H, i det andet et O L H.

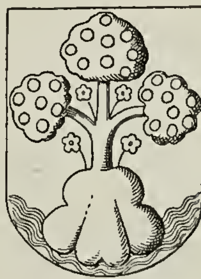

Fig. 241. Lisbjerg H.

Fig. 242. Lysgaard H.

Medens *Lysgaard Herred* 1584 og 1610 kun førte et Sigil, der viste et Skjold, hvori et sammensat L G H og Omskriften: LYSGAARD . HERREDT, har det 1648 og 1655 et smukt nyt Sigil med et parlent Mærke, nemlig en af (hvide) Skyer kommende (blaaklædt) Arm, holdende et brændende Lys (i rødt Felt). Omskriften lyder: CHRISTVS . ER . DET . EVIGE . LIVS . 1634. Desuden staaer i Sigillet over Armen et Monogram bestaaende af et »W« bærende et sammenslynget »I . P . S«, paa hver Side heraf et »I«.

Malt Herred besad endnu 1655 et smukt, fra det 15de Aarhundrede stammende Signet, hvoraf Aftryk findes under samtlige Hyldingsfuldmagter fra 1535 af. Det har et (blaat) Skjold, hvori tre (Guld-) Bygkjærner, skraat stillede mod Skjoldets Midtpunkt.

Fig. 243. Malt H.

Fig. 244. Mols H.

Anledningen til, at dette Mærke er valgt, har naturligvis Herredets Navn givet. Indskriften lød: SIGILLVM . MOLT . HERD.

Middelsom Herred førte 1584 et lille Sigil, hvis Indskrift lød: MEL . SOM . HERIT . 1584, i Midten et Skjold med en desværre ganske ukjendelig Figur. Et nyt Sigil 1610 er uheldigvis ogsaa beskadiget; det har samme Omskrift som det forrige, men uden Aarstal, og i Midten sees en Figur, der med lidt god Villie kan tydes som en Stubmølle (Rødt i Sølv), men muligvis kun er vedkommende Herredsfogeds Bomærke. Det 1648 og 1655 brugte Sigil er derimod tydeligt nok, men det viser kun et sammenflettet M H mellem Aarstallet 16 — 48 og Omskriften: MEDEL . SOM . HERRIDT . P H.

Mols Herreds fra det 15de Aarhundrede stammende Sigil, hvoraf Aftryk haves fra 1648 og 1655, viser en af (blaa) Bølger omskyllet med (røde) Blomster smykket (grøn)

Høj, hvorpaa der voxer en (grøn) Abild med (røde) Frugter (i Sølv-Felt). I Sigillet er Feltet smykket med smaa Ringe. Mærket er altsaa omtrent Byen Ebeltofts, men Indskriften lyder: SIGILLVM . MOLS . HÆRRET.

Af det ældste kjendte Sigil for *Nim Herred* haves først Aftryk fra 1610, skjøndt Signetet sikkert er en hel Del ældre. Det viser en Plov (Sort i Guld) og har Omskriften: S . PLACITI . NIMHERET. Et ganske andet Mærke findes imidlertid i det 1648 og 1655 brugte Sigil, hvis Indskrift lyder: NIMB . HERRIT . ANNO . 1648. Det er en paa (grøn) Jord gaaende (sort rødbevæbnet) Buk (i Sølv-Felt).

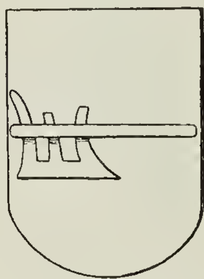
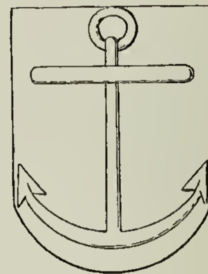

Fig. 245. Nim H.

Fig. 246. Nim H.

Fig. 247. Ning H.

Det Sigil, som *Ning Herred* førte 1610, skrev sig fra Aaret 1558, men viste blot et sammenvoxet N H under Tallet 58; af Omskriften kan kun læses Slutningen .... SIGEL. Stadseligere er heller ikke det Sigil, som bruges 1655 og kun viser Omskriften: NING HERIT SEIL omkring Bogstaverne H R S, der vel er Herredsfogdens Navn. 1648 besad dog Herredet et mere tilfredsstillende Sigil, nemlig et Skjold, hvori et (Guld-) Anker (i blaat Felt). Omskriften lød: SIGILLVM . PROVINCIÆ . NINGHERRET . 1648.

Nørhald Herreds 1584, 1610 og 1648 førte Sigil er et Skjold, hvori sees en (blaa) Le (i Sølv-Felt). Af Omskriften: HALL . HERES . S. M. H. S., hvoraf de tre sidste Bog-

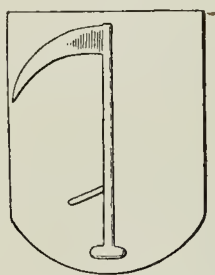
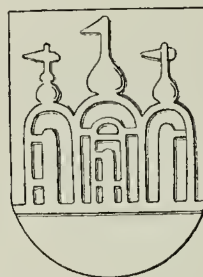
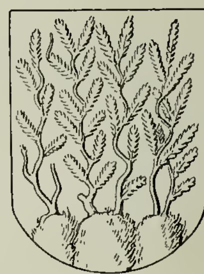

Fig. 248. Nørhald H.

Fig. 249. Nørhald H.

Fig. 250. Nørlyng H.

Fig. 251. Nørlyng H.

staver sikkert ere Herredsfogdens Navn, skulde man slutte, at det har været fælles Sigil for Nør- og Sønderhald Herred. Et 1655 brugt Sigil har derimod Omskriften: NOR . HAL . HERRES . SEGNET; men her er Mærket en gaaende (rød) Ko (i Sølv-Felt).

Nørlyng Herred skal have havt et Sigil, hvis Mærke var en Lyngplante over Bogstavet N. Dette Sigil findes dog ikke blandt Hyldingsakterne. Derimod forekommer her 1610 et Sigil, der har en (rød) et Slot lignende Bygning (i Guld-Felt), som her afbildet, med Omskriften: NØR L . . . HERET 1610. Et tredie Sigil, som bruges 1648 og 1655, viser derimod nogle voxende (grønne) Lyngbuske (i Guld-Felt) med Omskriften: NØR . LYNG . HERRIT . 1648.

Nørre Herred Dyrs førte en (Guld-) Stjerne omfattet af en (Sølv-) Halvmaane (i blaat Felt). Dette Mærke findes i et 1584 brugt Sigil, hvis Omskrift lød: NØR . HERIT .

DIVRS . SIGELL. Mærkelig nok anskaffede Herredet sig samme Aar et andet Sigil af næsten ganske samme Udstyrelse, kun at Omskriften lyder: NØR . HERIS . DIIRS . SIGEL . 84. Aftryk af dette sidste kjendes fra 1610, 1648 og 1655.

Af det ældste kjendte Sigil for *Nørre Herred* paa *Mors* haves kun et daarligt Aftryk 1610. Det viser et Skjold, hvori et lille eenmastet Fartøi (Guld) over (Sølv-) Bølger (i blaat Felt). Af Indskriften læses: NØR . HERRED . I . MORS . . . . 4, og Signetet blev altsaa vistnok anskaffet 1584. Et andet Sigil, brugt 1648 og 1655, hvorefter hosstaaende Afbildning er taget, viser samme Mærke, dog uden Skjold, hvorimod de tomme Rum paa

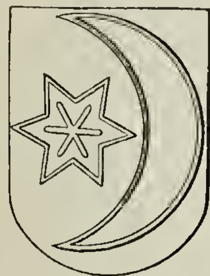

Fig. 252. Nørre H. (Dyrs).

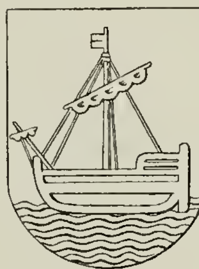

Fig. 253. Nørre H. (Mors).

hver Side af Masten foroven ere udfyldte med en Rose, der dog neppe tør regnes til Herredsmærket. Af Omskriften læses: NØRR . . . . ORS LAND.

Et ovalt Sigil, som *Nørre Herred i Salling* førte 1610, viser Herredsmærket, som det her er afbildet, nemlig tre (Sølv-) Sild mellem (Sølv-) Bølger (i blaat Feldt). Det har Omskriften: SIGILVM . DE . NORRE . HÆRIT . 1610. 1648 og 1655 føres et rundt Sigil, ogsaa med tre Fisk og Omskriften: NORRE HERRED I SALL. Herredet skal forøvrigt ogsaa have ført en liggende Egestub med et Agern.

Nørre Horne Herred førte 1610 et (Sølv-) Drikkehorn (i blaat Felt) med Omskrif-

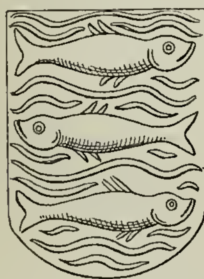

Fig. 254. Nørre H. (Salling).

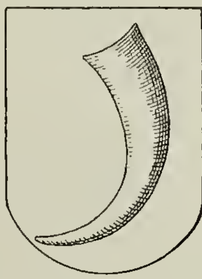

Fig. 255. Nørre Horne H.

Fig. 256. Nørvang H.

ten: NØR HORNS HERET. 1655 førte Herredet ganske samme Mærke som Øster Horne Herred, nemlig to Oxehorn (jvf. nedenfor). Af Indskriften herom kan læses: NØR HORENS HER . . . .

Det Sigil, som *Nørvang Herred* førte 1610, og som har Omskriften: NØR . WONGS . HERET . 1610 ., har hele Sigilfeltet udfyldt med Tværstreger. Under Forudsætning af, at dette Mærke er en stiliseret Fremstilling af et Vænge, kunde Herredsmærket være et med grønne Tværstriber belagt Guld-Skjold. Et stort smukt Sigil, som Herredet brugte 1648 og 1655, har kun et Skjold med Bogstaverne N W.

For *Onsild Herred* haves 1584 et Sigil, hvis Felt viser et V, hvorover er lagt et nedadvendt V, derover et Blad, mulig Alt kun et Bomærke; Omskriften er: VONSILD . HERIT. 1610 har Herredet et bedre Mærke, nemlig en (rød) Hjulplov (med Sølv-Plov-

jern) paa (grøn) Jord (i blaat Felt), saavidt da skønnes kan, thi Aftrykket er ikke godt. Af Omskriften kan kun læses: ... ILOM . WOGENSIELD . HE .... 10. Et tredie Sigil, som Herredet førte 1648, viser kun Bogstaverne W H med en kun tildels læselig Omskrift: VOGENSI... HERIS.... Herredet skal ogsaa have havt et Sigil, hvori saaes en opreist Rive, hvorover var lagt en Høtyv.

Refs Herred hørte til Ludvig Munks Lehn Ørum 1584 og blev ogsaa af ham udstyret med Herredssigil. Mærket er, som det var at vente, en (rød) Ræv (i Sølv-Felt), i Sigillet staaende mellem et R og et H. Omskriften i en dobbelt Cirkel lød: LODWIG

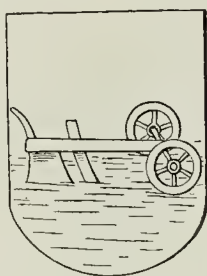
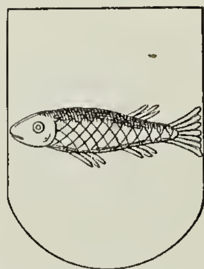
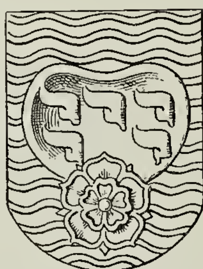

Fig. 257. Onsild H.

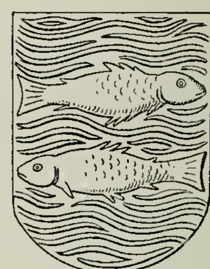

Fig. 258. Refs H.

MVNCK LOD MEG GIØR TIL RØS — HERET LOD MEG FØR 1584. Aftryk haves dog først fra 1610, 1648 og 1655. Af Herredets Thingbog for 1667 sees, at det tilhørende Signet var af Sølv.

Begge de to kjendte Sigiller for *Rinds Herred* vise samme Mærke: en (rødfinnet Sølv-) Fisk (i blaat Felt), der i det ældste fra 1610, som nedenfor afbildet, vender tilhøire, men i det andet, brugt 1648 og 1655, vender tilvenstre. Omskriften i det sidste synes at være RINS HERRET 1648.

Fig. 259. Rinds H.

Fig. 260. Rugsø H.

Fig. 261. Rødding H.

Blasoneringen af *Rugsø Herreds* Mærke er ikke meget paalidelig, da dets Figurer ikke lade sig bestemme, skjønt Aftryk haves fra 1584, 1610, 1648 og 1655; Indskriften er: SIGILLVM ROSSENØ HERRET og denne Stavemaade af Navnet leder til følgende Beskrivelse: en paa blaa Bølger svømmende (rød) Rose ledsaget af et (grønt) Aakandeblad (eller en Ø?) belagt med fem (Guld-) Rugkjerner (i Sølv-Felt). Det maa dog strax bemærkes, at de foregivne Rugkjerner have den paa Tegningen angivne Form, og hvor parlente de end vilde være overfor Herredets nuværende Navn, have de selvfølgelig Intet med »Rosenø« at skaffe. Men hvad forestille da de fem Figurer?

Rødding Herred i Salling har omtrent samme Mærke som Nabo-Herredet Nørre Herred, men kun to Fisk (Sølv i Blaat). Sigillet er ligesom dette Herreds ovalt med Omskriften: SIGILVM DE RØDING HÆRIT 1610. Samme Mærke findes i et rundt Sigil fra 1648 og 1655, der har Omskriften: RØDENG HERRED I SALLNG.

Sabro Herred har kun et sammenflettet S H. Navnet er i Sigillerne stavet: SAVBRV; et mindre Sigil, brugt 1610, har Aarstallet 1584; det større bruges 1648, men mangler Aarstal.

Skads Herred besad et smukt gammelt Sigil, der ikke var yngre end det 15de Aarh., og hvoraf Aftryk findes 1584, 1610, 1648 og 1655. Det viste (i Guld-Felt) et stilfuldt (grønt) Lindetræ, som i hosstaaende Afbildning, hvor dog dets Form har maattet lempes lidt efter Skjoldets Ramme; i det runde Sigil staaer Træet smukkere. Indskriften var: SICRETVM . SCASST . IUTIE . THHZ.

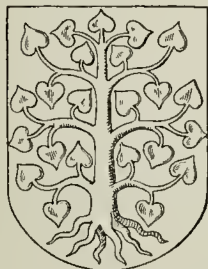

Fig. 262. Skads H.

Fig. 263. Skodborg H.

Skodborg Herred brugte et gammelt, aabenbart fra den katholske Tid stammende Sigil, vistnok det eneste Herredssigil, hvortil Stampen vides endnu at være bevaret; den findes for Tiden i Oldnordisk Museum; Aftryk haves fra 1584, 1610 og 1648. Det er en spids tilløbende Oval, hvori sees Guds Moders (hvidklædte) Billede med Christusbarnet paa Armen og med (Guld-) Straaleglorie i et (blaat) Felt, bestrøet med (Guld-) Stjerner og Ibskaller. Indskriften er: **s . theta . ar . ther . insegla . af . skodborg . so . bigga . oc . bo . i . skodborg . h** og i Feltet ned mod Figurens Hoved: **rid.** (ɔ: Dette er deres Indsigl af Skodborg, som bygge og bo i Skodborg Herred).

For *Slavs Herred* kjendes kun et Sigil, brugt 1648 og 1655. Mærket heri er en

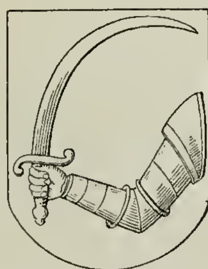

Fig. 264. Slavs H.

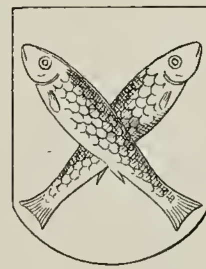

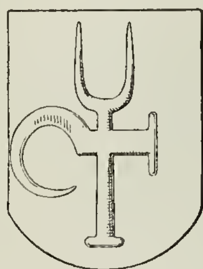
Fig. 265. Slet H.

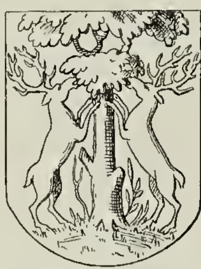
væbnet Arm, svingende en krum Sabel (i rødt Felt). Omskriften er: SLAVGS . HERRITZ . SECRET . 16 . . . Vaabnet er sagtens parlent.

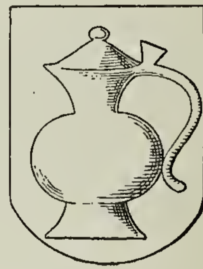
Slet Herred har ogsaa oprindelig havt et ganske eiendommelig parlent Mærke, som dog turde være mindre skikket til Gjenoptagelse. I begge de henholdsvis 1584 og 1610 brugte Sigiller, det ene med Omskrift: SLET HERRIT 1584, det andet: SLET HÆRIT 1610, er Sigilfeltet ganske blankt, kun langs den nederste Rand sees nogle Smaaspidser, der maaske kunne udlægges som fremspirende Græs, hvad enten nu disse beskedne Figurer skulle antyde en Græsslette, eller selve den slette Flade er en figurlig Fremstilling af Herredsnavnet. 1655 benyttede Herredet dog et lille ottekantet Sigil, hvori to krydslagte Fisk (Sølv i Blaat) med Omskriften: SLET . HERRET . 1648. Ogsaa dette Mærke kan jo være parlent (Slette = Platessa limanda).

Støvring Herred har havt to hinanden meget lige, smukke Sigiller, det første brugt 1584, det andet 1610, 1648 og 1655. Begge vise de et Skjold, hvori Bladet af et Vaaben, dannet af en Fork og en Hammer (Sølv i Rødt). Indskriften i det første er utydelig: STØRIN... HERES........ Om det andet staaer: STØVERING . HERETS . S . 1610.

Sønder Herred Dyrs benyttede 1584 og 1610 et smukt Sigil, hvori saaes et Skjold, indeholdende to af et voxende (grønt) Træ ædende (røde) Hjorte (i Sølv-Felt), med Omskriften: SONDER . HERIT . DYÆØRS . 84 . 1648 og 1655 havde Herredet et

Fig. 266. Støvring H.

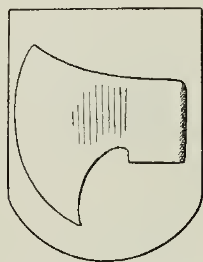

Fig. 267. Sønder H. (Dyrs).

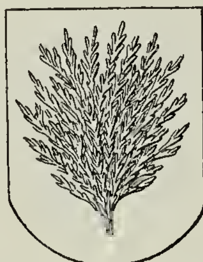

Fig. 268. Sønder H. (Mors).

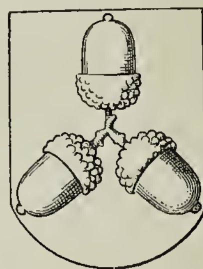
rundt Sigil, der kun indeholdt følgende Indskrift i sex Linier tværs over Sigillet: IHS . SØNDER . HERREDT . VDI . KALLØ . LEEN . 1648.

For *Sønder Herred* paa *Mors* kjendes kun et eneste Sigil, som bruges 1610, 1648 og 1655. Det har Omskriften: SØNDER . HERID . I . MORS . 1608 omkring en (Guld-) Kande (i rødt Felt).

Ogsaa for *Sønderhald Herred* kjendes kun eet Sigil, brugt fra 1584 til 1655. Det viser Herredets Navn omkring et Sigilfelt, hvori Aarstallet 1584 over Herredsmærket: et Øxeblad (Sølv i Blaat).

Fig. 269. Sønderhald H.

Fig. 270. Sønderlyng G.

Fig. 271. Tyrsting H.

Sønderlyng Herreds Mærke er en fritsvævende Lyngbusk (Grønt i Sølv). I vedkommende Sigil fra 1610 staaer ved Siderne af Busken 15 — 84 og under den Bogstaverne S S; Omskriften er: SØNDER . LING . HEREDT. 1648 og 1655 bruger Herredet dog et ovalt Sigil, hvori kun staaer et Skjold med Bogstaverne L H og Omskriften: S SØNDER LØNG HERRET 1648.

Tyrsting Herreds Mærke er tre Agern (Guld i Blaat), der dog anbringes helt forskjelligt i de tre Sigiller, som kjendes. I det ældste, som bruges 1535, staae de nedvendt hver for sig, to foroven, et forneden; af Omskriften læses kun: s .... herreth . I et andet, brugt 1610, findes de som paa hosstaaende Afbildning, og Omskriften er her: s. thyrstingis. herrith; det synes dog at hidrøre fra samme Graveur som det 1535 anvendte, der maaske er gaaet tabt i Grevefeiden. 1648 og 1655 bruges et tredie, der

har tre Agern uden Stilk, men samlet i Spidserne. Det derunder staaende Aarstal 1648 viser Signetets Tilblivelsesaar. Omskriften lyder: DETE SIGNET ER TIL TØRSTING HERRET.

Tørrild Herred førte 1584 og 1610 et ganske mærkeligt, gammelt Sigil, der skrev sig fra Fastelavns Uge 1535. Det havde i pyntelige Majuskler Omskriften: TØR . RIL . HERRIT . AO . DOMI . NI . MD og videre paa to Baand tværs over Sigilfeltet XXXV. — I DIMELVG. Midt mellem Baandene sees en aflang Firkant mellem to stærkt fremspringende Knopper. Hvis man ikke havde det efterfølgende Sigil til Veiledning, vilde næppe

Fig. 272. Tørrild H.

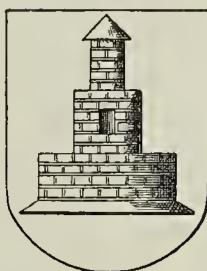

Fig. 273. Ulvborg H.

Fig. 274. Ulvborg H.

Nogen finde paa den rette Tydning af dette Herredsmærke, som utvivlsomt skal være Jelling Kirke og Kongehøiene, seete i Fugleperspektiv. Thi dette nyere Sigil, der bruges 1648 og 1655, men efter sin Omskrift: TØRILD HERRITZ ZIGNET 1630 at dømme, er noget ældre, viser et Skjold, hvori sees den hosstaaende Fremstilling af samme minderige Sted (hvid Kirke med rødt Tag, grøn Jord og Høie, blaat Felt).

Det ældste Sigil for *Ulvborg Herred* er fra 1584, men Signetet synes at have været meget ældre. Det viser i Feltet en paatværs liggende Figur med to hjertedannede Vinger, mest lignende en primitiv Fremstilling af en Sommerfugl, men kunde ogsaa være

Fig. 275. Vandfuld H.

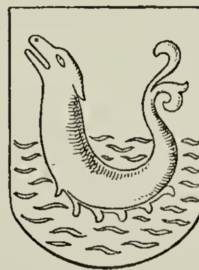

Fig. 276. Vandfuld H.

et tværdelt Felt med et opvendt Hjerte eller Søblad i øverste og et nedvendt i nederste Halvdel; Omskriften er: WVLBORE HERETS SEGIEL. Langt pynteligere er et 1610 anskaffet og brugt Sigil, der viser et Skjold, hvori en (rød) Borg (i Guld-Felt) med Omskriften: WLDBORGE . HERRIT . 1610. Et tredie Mærke, en springende (sort) Ulv (i Sølv-Felt), findes i det 1648 førte Sigil, der har til Omskrift: VLBORIG . HERRET . SEGEL. Begge de to sidste Mærker ere hver paa sin Vis parlente.

Vandfuld Herred brugte 1535, 1584 og 1610 et gammelt Signet, der viste en Stjerne over to Bølger (Sølv i Blaat) med Omskriften: SIGILLVM WONFOLK HÆRID. Dette Mærke bør vel foretrækkes for det nyere: et Skjold, hvori et af (blaa) Bølger opdukkende (sort) Havuhyre (i Sølv-Felt), som findes i det Sigil, som Herredet førte 1648 og 1655, og hvis Omskrift lød: WANDFVLD . HERRET . 1634.

Vennebjerg Herreds eneste kjendte Sigil, ført 1648 og 1655, viser en Bindingsværks Kirkebygning med muret Taarn paa en (grøn) Banke (i blaat Felt). Omskriften er: VINNEBERRIG . HERRITS . SEGEL . ANNO . 1648.

Vester Horne Herred brugte under alle Hyldingsakterne fra 1584 til 1655 et meget gammelt Sigil, der viser tre jævnsides stillede (Sølv-)Drikkehorn (i blaat Felt) med Omskriften: S . PROVINCIE . WESTER . HORNS . H.

Fig. 277. Vennebjerg H.

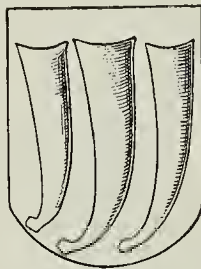

Fig. 278. Vester Horne H.

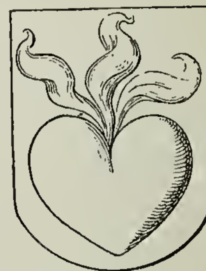

Fig. 279. Vor H.

Vor Herreds Sigil 1610 viser kun et Skjold med Bogstaverne W H og deromkring Herredsnavnet. Mærket et brændende (rødt) Hjerte (i blaat Felt) findes i et 1648 og 1655 anvendt Sigil, der har til Omskrift: WOR HERRIT ANNO 16 . .

Vrads Herreds Mærke i det 1610 førte Sigil er, som hosstaaende Afbildning viser, en (rød) Armbrøst (i Sølv-Felt). Det har til Omskrift: SØREN NIELSEN WRADS

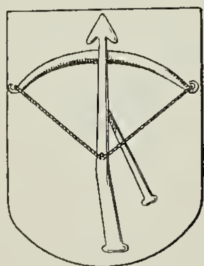

Fig. 280. Vrads H.

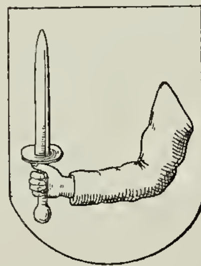

Fig. 281. Vrads H.

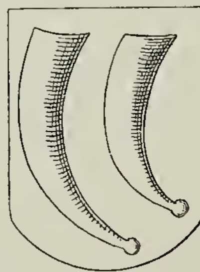

Fig. 282. Øster Horne H.

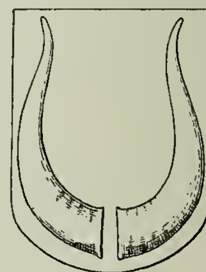

Fig. 283. Øster Horne H.

HERREDT. Dette Mærke bør vel foretrækkes for den (rødklædte) Arm, holdende et Sværd (i blaat Felt), som findes i Herredets 1648 og 1655 brugte Sigil.

Øster Horne Herred førte 1610 et gammelt Sigil med et til de andre Horne Herreders svarende Mærke, nemlig to (Sølv-) Drikkehorn (i blaat Felt). Af Omskriften kan kun læses: S . ØST . . . . RNS . HERRETS . . . . . SVSEL. 1648 anskaffede dette Herred og Nørre Horne Herred sig nye Signeter, begge med samme Mærke: to opadvendte Oxehorn, men Herredsmærkets ældste Form burde dog vistnok gives Fortrinnet.

Det danske Kunstindustrimuseums Opgaver.

Af C. Leuning Borch.

Herr Professor V. Klein har i nærværende Tidsskrift (ovenfor Side 172 flg.) skrevet en længere Artikel, hvori han fremsætter sine Anskuelser om de Opgaver, der paahvile det nys oprettede Museum. Det er at vente, at Museets Bestyrelse vil gjøre Læserne bekjendt med dens Stilling til Spørgsmaalet. Det kunde dog maaske have sin Interesse, at vi, der haabe paa, at dette længe savnede Museum maa faa den Betydning, det bør have: at være en væsentlig Faktor i Udviklingen af det danske Kunsthaandværk, faa Lejlighed til at give vort Ord med i Laget. Den ærede Bestyrelse kunde maaske ellers være tilbøjelig til at anse Professorens Udtalelser — beraabende sig paa hans Autoritet — som et Udtryk for en almindelig Anskuelse. At den selv skulde dele en saadan, er neppe rimeligt.

Forf. begynder med at omtale Grundplanen for Museets Tilbliven og Væxt, og idet han anfører § 2, vender han strax denne paa Hovedet, ladende Opgaven: at udvikle den faglige Dygtighed hos Haandværkeren opsluges af den i nævnte § aldeles korrekt i anden Række stillede Opgave at udbrede Kjendskab til og vække Interessen for Kunstindustrien, og idet han fastholder denne sidste Opgave som den væsentlige, kommer han til det Resultat, at Museet skal indeholde en Række »Interiører« i forskjellige Stilarter og udstyrede med Voxfigurer i Datidens Klædedragter.

Det vil med andre Ord sige, at Museet skal indrettes som et elegant Panoptikon, hvor et Publikum, der søger en overfladisk Viden, ved at »gaa ind ad en Dør og ud ad anden« i Løbet af en Timestid kan erhverve sig saa megen Kjendskab, at man i næste Middagsselskab kan »snakke med«. Dette er naturligvis ikke Professorens Mening; han hævder netop med fremhævet Tryk, at Publikum i et saadant Museum vil hente virkelig »*Dannelse, ikke Seminarisme*«. Mon denne stærke Pointeren ikke skulde skrive sig fra en Stemme i Forf.s Indre, der hviskede ham i Øret — det stik modsatte, og at han, uvist af hvilken Grund, har søgt at overdøve den?

I Krystalpaladset ved London findes en Række Rum, der fremstiller de historiske Stilarter i Bygningskunsten. Som Opdragelsesmiddel for det brede Publikum egne disse Lokaler sig sikkert ganske fortrinlig, og at man paa et saadant Sted kunde give denne Afdeling forøget Interesse ved Figurer i Datidens Klædedragter, er saare rimeligt, men jeg skjønner ikke rettere, end at det i et lille Land, hvor Midlerne ikke strække langt, hvor en saa forholdsvis ringe Sum staar til Raadighed for Indkjøb af Museumsmateriale, vilde være en utilgivelig Fejl at benytte en stor Del af denne Sum til slige Trækplastre, thi som stort andet kan det næppe betragtes.

Skal Museet have Betydning, maa det fortrinsvis blive den, at være et supplerende Led i Kunsthaandværkerens Opdragelse — den unge Elevs som den udøvende Mesters — og vi er nu ved en Ytring lige i Begyndelsen af Professorens Artikel, hvor han ganske *en passant* henkaster, at det vel næppe er Meningen at oprette Skoler og Værksteder i Museet.

Jeg er af den Mening, at dette netop vil ske — tidligere eller senere. Professor Klein maa vel dog i sin Skole have følt Vanskeligheden ved at skaffe Undervisningsmateriale, naar dette ikke skal indskrænkes til Fortegninger. Det kan dog ikke være hans Mening, at naar der er Rimelighed i at oprette en Kunstindustriskole for Kvinder, det saa vilde være absurd at gjøre den kunstindustrielle Skole for unge Mænd saa ypperlig,

som vi med vore Midler ere istand til. Og kan man egentlig tænke sig en anden Løsning, end at bringe denne Skole i saa umiddelbar Berøring med Museet som mulig.

I Museets Program er med Rette sat som Nr. 1: at fremme den faglige Dygtighed hos Haandværkeren. Dette er det, der skal tages Sigte paa, og bliver Museets Ordning en saadan, at denne Side af Sagen bliver tilfredsstillende løst, saa er denne Ordning ogsaa af en saadan Beskaffenhed, at Kjendskabet til og Interessen for Kunstindustrien kan udbredes blandt Befolkningen. Dhrr., hvem denne Ordning paahviler, er vistnok ganske paa det Rene hermed, og det er ufornødent at give Vejledning her. Bestyrelsen bestaar af saa kyndige Folk og er saaledes sammensat, at der næppe er Fare for, at Ordningen skulde forfejles.

Hvad Forf. siger om Kopier contra Originaler er derimod — saa vidt mig bekjendt — fuldstændig i Overensstemmelse med Bestyrelsens Plan. Hvor Kopier kan give den fornødne Underretning om Gjenstandenes Karakter, vilde det være urimeligt at gaa Samlerne i Næringen — netop fordi det er Belæring, der tages Sigte paa. Det er jo for saa vidt ganske ligegyldigt, om Marie Antoinette har ligget i den Seng eller siddet paa den Stol, der vil være at se der og der, eller om Wenzel Jamnitzer virkelig har havt denne Opsats mellem sine Fingre, men det er ikke ligegyldigt, om vi faa Kjendskab til Karakteren af de mest fremragende kunstindustrielle Gjenstande eller ikke. — Altsaa, hvor vi kunne faa Kopier, der tage vi dem.

Det er fuldstændig rigtigt, at »det karakteristiske for en Stilretning kan ikke opfattes i enkelte Former« (alene), men at »Stilen er et Produkt af en stor Mængde aandelige og legemlige Faktorer og kan kun forstaas i Sammenhæng med disse«.

Men saa spørger man da uvilkaarlig, om det da virkelig er muligt at fremstille alle disse Faktorer. For blot at tage et Par Punkter. Forf. bemærker ganske rigtigt, at den Laas passer kun for den Dør og den Dør kun i dette Interiør, men dette Interiør forstaas jo dog kun i Sammenhæng med det Hus, det Hus med den Gade osv. — ja, det er vist ikke nødvendigt at gaa længere ned ad Gaden. Hvad kan det nytte Haandværkeren, om han ogsaa ser et Værelse korrekt udstyret fra Loft til Gulv og befolket med Voxdukker. Er det muligt at give disse Dukker Liv, at sætte sig ind i deres Tankegang og derigjennem faa fat paa »de aandelige Faktorer«, der have bidraget til at skabe det, han har for Øje? Og var der saa meget vundet, selv om dette kunde ske? Er det virkelig i denne Trampen om i de gamle udtraadte Spor, at Fremtiden ligger?

Der var en Tid, da den Fattige misundte den Rige, som kunde gaa fra en Dagligstue i Rococo, gjennem en Spisestue i Renaissance til et Sovekammer i Empire. Den Tid er heldigvis forbi. Og det er ialfald ikke heri, at Opdragelsen af Publikum bestaar: at føre det længere ind paa disse Baner.

For saa vidt ere vi ikke komne udover Eklekticismen, som vi ønske at belæres og befrugtes af Kjendskabet til de bedste af Fortidens Frembringelser. I disse ligger en Skat begraven, i de gothiske Møbler som i de romanske Ornamenter, i de kække Rococosving som i de græske Kar og romerske Broncer. Men det er *Motiverne* i disse Gjenstande, som skal være befrugtende, det er disse, der kan benyttes. Vi have lige saa lidt Brug for gothiske Skabe som for romerske Hjelme, men vi have Brug for at se den skjønne Anordning af Fylding og Ramme i Skabet og den æstetiske Sammenhæng mellem Ørnen paa Toppen af Hjelmen og dennes Form. Vi have ingen Brug for en græsk Amfora, men kan hente umaadelig Belæring af den Harmoni mellem Form og Dekoration, der er tilstede paa de græske Kar, og vor Kombinationsevne kan udvikles betydelig ved at studere Alhambras Arabesker.

Først og sidst skal vi lære, hvorledes man overalt, hvor en frodig Kunst har blomstret, har benyttet Naturen som Forbillede, i Gothiken som i den græske Kunst, i

Rococoen som i Renaissancen, og hvorledes Naturmotivet har maattet bøje sig for Materialet og for Brugen af Gjenstanden.

Det er denne Viden, vi skal hente paa et Kunstindustrimuseum. Om *det* er Vejen: fortrinsvis at lægge Vægt paa at fremkalde Gjenstande, som ligge vor Tids Opfattelse nærmest, d. v. s. ere moderne, kan omdisputeres. At man ialfald efterhaanden vil supplere sig med, hvad der ligger længere tilbage, er en Selvfølge. Et Museum af den omhandlede Art kan ikke siges at have løst sin Opgave, førend de store Stilperioder ere fyldigt repræsenterede, og jeg giver den ærede Forf. Ret i, at man skal vække Haandværkeren til Selvvirksomhed, ikke give ham en »faderlig Kjæphest«.

Ordningen af Stoffet er — om man vil — en Finesse. Man ser det bedst paa South Kensingtonmuseet, denne herlige Samling med sit uudtømmelige Indhold. Pladsen er indskrænket, adskillige Gjenstande tage sig ikke ud, men for den, der vil vide Besked, er her en Kilde, som man daglig kan øse af. Og det er netop denne daglige Brug af Stoffet, der giver Belæring. Man skal kunne komme Gjenstandene paa nært Hold — Milieuet spiller en ganske underordnet Rolle i dette Tilfælde. Det videre Syn maa erhverves paa Rejser. Vi kan ikke vente og ikke ønske, at Alverdens »Interiører« blev reproducerede herhjemme. Vil man have et Overblik over saadanne, maa de fremstilles i Billeder. At bruge den aarlige Bevilling — eller dog Størsteparten — til Fremstilling af Rum, som ofte maatte formindskes betydeligt, naar man for den samme Sum kan faa adskillige gode Originaler eller Kopier af fortrinlige Gjenstande, vilde være at kaste Pengene ud ad Vinduet.

Gaar man ud fra, at Ordningen af Museet bliver kronologisk, vil Opstillingen af 5—6 store Stereoskopkasser med en fyldig Række Fotografier fra de forskjellige Perioder og fordelte paa passende Steder, give Lejlighed til et »Rundschau« i større Stil, end et enkelt lille Rum som Repræsentant for hver af de forskjellige Stilarter.

De mange Faktorer, der høre til for at gjøre Historien levende — udover hvad der her er paapeget — maa erhverves udenfor Museet eller i dets Bibliothek. Selve Samlingen bør først og fremmest være et Sted, hvor Kunstneren og Haandværkeren, under sin Uddannelse og som Udøvende, kan studere *Enkeltheder*. Et Maleri tager sig ganske vist bedre ud i Ramme, naar det skal pryde en Salon, men for at nydes af den, der vil tage Sagen alvorlig, kan Rammen undværes og — Rammer ere uforskammet dyre.

Hvorfor ere vore Museer og Samlinger saa lidet benyttede? Blandt andet fordi Haandværkeren ikke er fortrolig med Benyttelsen. Lad ham under sin Uddannelse komme i inderlig Berøring med en Mønstersamling, lad ham blive vejledet i Benyttelsen af den Skat af Motiver, der her findes; med andre Ord: lad den kunstindustrielle Skole komme i Forbindelse med Museet, saa at Eleven bliver hjemme her. Lad Adgangen for denne og for den udøvende Mester blive let, altsaa Museet være aabent paa Tider, da Haandværkeren kan komme, først da vil det faa den rette Betydning som Dannelsesmiddel.

Den Friedlænderske Auktion.

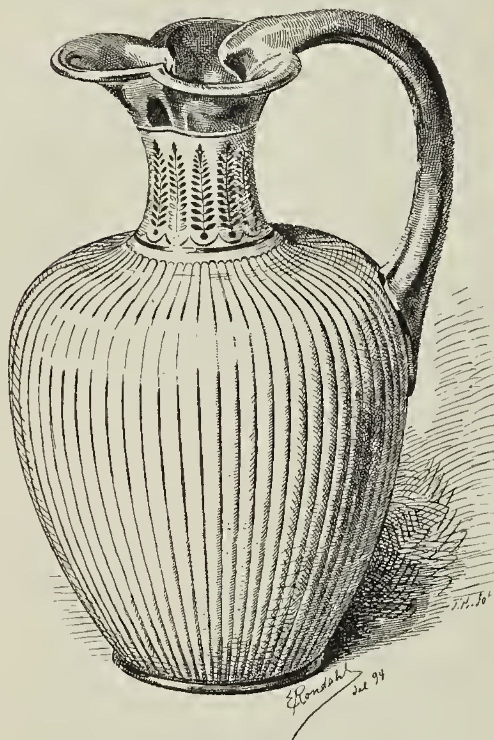

Fig. 284.
Porcellænskande fra Sèvres.

AUKTIONEN over afdøde Grosserer *Vilh. Friedlænders* efterladte Samling af Antikviteter m. m. afholdtes i Dagene den 19.—26. November i Kunstindustrimuseets Bygning, hvor et stort Udvalg af Genstandene var at se i den forløbne Sommer. Det Indtryk, man dengang fik af hint Udvalg, undergik ingen synderlig Forandring, efter at Auktionen havde stillet hele Samlingen tilskue. Den var og blev en broget Blanding, i hvilken der dog fandtes ikke faa Genstande af kunstnerisk Værd. Forøvrigt skal det indrømmes, at en Kritik, der baseres paa en Auktions-Udstilling, ofte kan blive uretfærdig mod Samleren. Man ser her hans Ting stillet frem, ondt og godt blandet sammen, Ting fra Arbejdsværelsets Allerhelligste Side om Side maaske med Skrammel fra Pulterkammeret eller værdiløse Doubletter, uden at man aner, hvad han selv har sat Pris paa. Undertiden hænder det jo ogsaa, at Slægt og Venner have udtaget de bedste Ting.

Noget overvættes stort Publikum havde Auktionen ikke samlet, til Gengæld havde Kommissionærer fuldt op at tage vare paa. Af Museer vare Dansk Folkemuseum og det tapre, lille Museum i Lund repræsenterede, det sidste ved Forstanderen Hr. *Karlin*. Tilstede vare desuden nogle Privatsamlere og Byens Antikvitetshandlere, der mødte in pleno, plus en Kollega fra Bergen og tvende fra Hamburg.

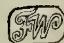
De ovennævnte Museer gjorde kun faa Indkjøb. Kunstindustrimuseet deltog ikke i Buddene; det havde forinden Auktionen, som en Erkendtlighed for Husly og som et Udtryk for Arvingernes Interesse for Museet, modtaget følgende Ting: et Taffeluhr af Marmor, udført i Paris i forrige Aarhundrede, et lille graveret Jærnskrin (Tyskland, 17. Aarh.), en japansk Broncelysestage (Fig. 285), et Fajancefad i Muslingeskal-Form fra den svenske Fabrik »Marieberg« (18. Aarh.) samt endelig en dejlig, lille Statuette fra den kgl. Porcellænsfabrik (forr. Aarh.), forestillende en ung, nøgen Kvinde.

Auktions-Katalogen — i vanligt fattigt Udstyr — var 79 Sider stor og talte 1306 Numre. Æren saavel for dens Affattelse som særlig for Tingenes gode Ordning tilkommer Hr. *Martin Sørensen*, der med sit store Kendskab til, hvad man kunde kalde de danske Antikviteters Personalhistorie, er en skattet Hjælper ved slige Lejligheder.

Nedenfor skal kortelig nævnes Priser paa nogle af de bedste Genstande.

Sølv: Nr. 44. Bæger af Jakob Sørensen, Kbhvn. 1696, 27 Lod, 236 Kr. — Nr. 76. Sukkerbøsse, dansk Arbejde (?), 15½ Lod, 100 Kr. — Nr. 98. Laugspokal (Fig. 286), tilhørt et tysk Væverlaug 1670[1], 10 Skilte medfulgte, 134½ Lod, 605 Kr. — Nr. 101.

1. Laugspokalen havde hverken By- eller Mestermærke, hvorimod den flere Steder bar det her afbildede Stempel. I Forordning af 12. Februar 1809 paabød Kong Friedrich Wilhelm III af Preussen, at der — for at tilvejebringe en Contribution til Frankrig — skulde svares en Afgift, ⅓ af Værdien, af alle Guld- og Sølvgenstande, som Ejerne ikke vilde afhænde til

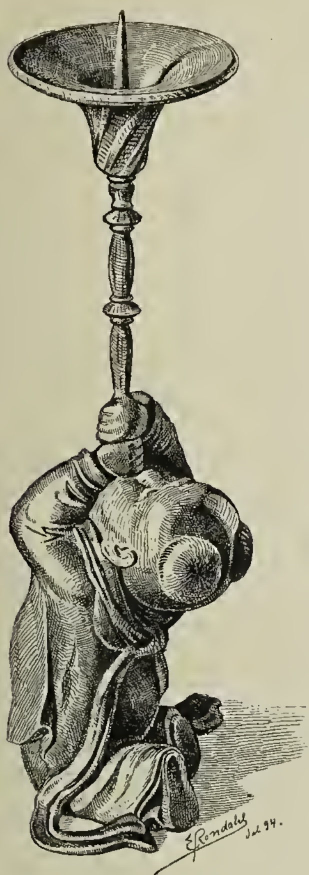

Fig. 285.
Japansk Bronce (Lysestage).

Krus, Tyskland 1634, 58¼ Lod, 437 Kr. — Nr. 102. do. Tyskland 1624, 38¾ Lod, 640 Kr. — Nr. 105. do., Tyskland 1767, 108 Lod, 648 Kr. — Nr. 266. Bæger i Renaissancestil, 13½ Lod, 149 Kr. (Auktionens højeste Sølvpris, 11 Kr. Loddet). — Nr. 323. Punscheske i Form af en Fisk (Fig. 194) af M. Foght, Kbhvn. 1815, 68 Kr., et af Samlingens bedste Sølvarbejder. — Af de mange Sølv-Hovedvandsæg, ialt ca. 100, betaltes Nr. 179: stort, forgyldt, hjærteformet Æg med Skjolddragere paa Laaget, med højeste Pris, 60 Kr. For Lugtedaaser i Form af en Fisk var Prisen gennemsnitlig 30 Kr. — Nr. 114. Daase af Rav, indfattet i Sølv, 142 Kr. — Nr. 162. Daase af københavnsk Porcellæn, indfattet i Sølv, 18. Aarh., 50 Kr. (købtes af Folkemuseet).

Smykker: Nr. 359. Uhrkrog af Guld, smykket med Emaille-Miniatur og ægte Perler, Frankrig 18. Aarh., 53 Kr.

Indiske og japanske Broncer: Flere af Genstandene vare moderne. Nr. 496. Oxe, paa hvis Ryg et siddende Barn, 120 Kr.

Evropæiske Arbejder i Kobber, Messing, Malm og Tin. Forskellige drevne Kobberfade Nr. 551—54 betaltes med 74, 74, 78 og 61 Kr.; det sidste af italiensk Oprindelse. — Nr. 564. Et Sæt gamle Vægtlodder af Malm, 80 Kr., købtes forhaabentlig til et dansk Museum. — Nr. 571. Haandlygte af Messing, 35 Kr.

Kinesiske Arbejder i Jade og Bjærgkrystal. Flere af disse Ting købtes til Udlandet. Nr. 625. Elefant med Fører, Gruppe i mælkehvid, gulplettet Jade, 135 Kr. — Nr. 631. Vase af lys Jade, 160 Kr. — Nr. 632. do. af mørk Jade, 150 Kr. Priserne for Jade-Sagerne vare i Betragtning af Materialets Kostbarhed ikke høje. — Nr. 657. Skaal af Bjærgkrystal i Form af en Frugt, 41 Kr. — Nr. 669. Æske af Bjærgkrystal med do. Laag, graveret og besat med Stene, et af Samlingens bedste Stykker, 131 Kr.

Fajance og Stentøj. Nr. 702. Brunt Stentøjskrus

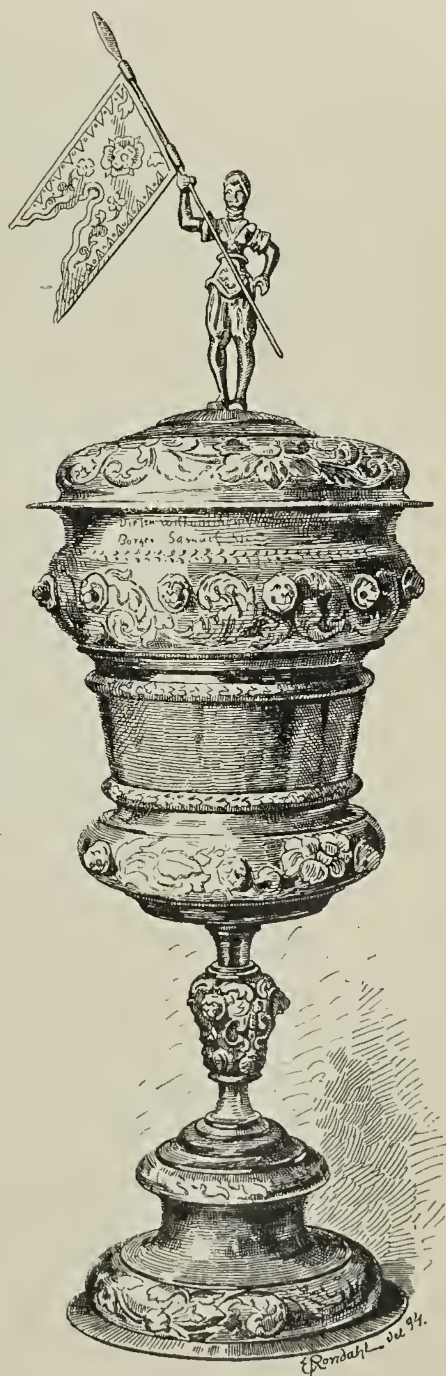

Fig. 286.
Tysk Laugspokal fra 1670.

Omsmeltning. Kunstgenstande vare dog fritagne for denne Afgift. Naar Tingene vare besigtigede og vurderede, istemplede man dem Kongens Navnetræk. Af Pokalen lærer man, at ogsaa Kunstgenstande — om man da har betragtet den som saadan i 1809 — fik dette Stempel (Rosenberg: Der Goldschmiede Merkzeichen. Frankfurt a. M. 1890. S. 328).

med Portraitmedailloner og Vaaben, 50 Kr. — Nr. 756—58. Danske Fajancetallerkener med Christian VII's Navnetræk og Inskription, 12 Kr., 17 Kr. og 19 Kr. — Nr. 759—60. do. med Frederik V's Navnetræk, 21 og 20 Kr. — Nr. 761. Fajancefad med do., 38 Kr. — Nr. 762. Moderne engelsk Fajancetallerken fra Maw & Co. (Abekat, skinnende kobberrød Lustre), 25 Kr. (I Paranthes bemærkes, at tvende »Efterligninger af Pallisy« Fajancer — som den sandru Katalog kaldte dem — betaltes med henholdvis 21 og 52 Kr.). — Nr. 778—79. Tre Vaser — en stor og to smaa — af sort Stentøj, England 18. Aarhundrede, 160 Kr.

Glas. Ialt 34 Numre; vare uden Interesse.

Kinesisk og japansk Keramik. Nr. 820. Foh's Hund, hvidt Porcellæn, Kina 17. Aarh., 45 Kr. — Nr. 829—30. Siddende Dharma, Buddhas Apostel, brogetmalet Porcellæn, 18. Aarh., 15 og 25 Kr. — Nr. 56. To ostindiske Tallerkener med Dronning Julianes Navnetræk og Afbildning af Frederik V's Rytterstatue, 28 Kr. pr. Stk.

Europæiske Porcellæner. En lille udsøgt Samling gammelt københavnsk Porcellæn kastede Glans over denne Afdeling. Der kom en Smule Røre i den ellers ret dvaske og alvorsfulde Forsamling, da Holms smukke Biskuit-Buste af Arveprinds Frederik (Nr. 992) kom paa Auktionsbordet. Da Buddene vare naaede til 301 Kr., tilsloges den en Kommissionær, der efter Forlydende købte den til Hds. kgl. Højh. Kronprinsessen. For andre københavnske Porcellæner fra forrige Aarhundrede vare Priserne følgende: Jupiter, Statuette i Biskuit (den ene Arme paalimet), 56 Kr. — Nr. 895. Ægformet Vase, dekoreret med Medailloner og Friser, paa Laaget en siddende, kvindelig Figur, 105 Kr. — Nr. 915. Frugtsælgerske, brogetmalet Figur, 51 Kr. — Nr. 916. Valbykone, do., 46 Kr. — Nr. 917. Bonde, bærende en Gris, do., 20 Kr. — Nr. 918. Musikken, allegorisk Barnegruppe i hvid Biskuit, formet af Jacob Schmidt. 32 Kr. — Nr. 919—21. Foraaret, Sommeren og Vinteren, Barneskikkelser, hvid Biskuit, den første formet af Schmidt, de to sidste af Andreas Hald, 20 Kr. hver. — Nr. 922. Fuglehandleren, do. do., formet af Hald, 20 Kr. Det var et af Auktionens Luner, at disse 5 henrivende Smaafigurer solgtes for tilsammen kun 112 Kr. — Nr. 903. Lille Vase af hvidt Porcellæn med Forgyldning, paa Siderne forgyldte Bukkehoveder, Inskription »25 Sept. 1788«, Berlin, 75 Kr. — Nr. 904. Vase med rød og violet *flambé* Glasur, Seger-Porcellæn, Berlin 1888, 26 Kr. — Nr. 905. Kande af hvidt Porcellæn med Forgyldning, Sèvres 1821 (Fig. 284 med hosstaaende Mærke), $6^1/_2$ T. h., 80 Kr.

Japanske Lakarbejder. Samlingen af Medicindaaser (Inro's) — ialt 47 Stk. — bar ikke Præg af kræsen Smag. Nr. 1009. Medicindaase i Træ, hvorpaa en Blæksprutte af Elfenben, 23 Kr.

Emailler. Nr. 1057. Et Sæt Vaser (3 Stk.) af Emaille cloisonné, 200 Kr. — Nr. 1065. Skaal af Limoges Emaille, 115 Kr.

Arbejder i Elfenben, Bronce m. m. En Del japanske Figurer af Elfenben og en større Mængde Netsukés betaltes med smaa Priser. Nr. 1139. Mariafigur, Elfenben, 12 T. h., Italien 17. Aarh., 250 Kr. — Nr. 1157. Lille Rejsealter af Buxbom, minutiøst udskaarne bibelske Scener, 111 Kr. — Nr. 1287. Taffeluhr af forgyldt Bronce, Frankrig 18. Aarhundrede, 165 Kr.

Med Salget af en Del ældre Møbler, Træsager m. m. sluttede Auktionen, der ialt indbragte 45,895 Kr.

—n

Fra den sidste Tid.

Af Erik Schiødte.

IBLANDT »Mindre Meddelelser« ovfr. S. 135 er der fortalt om det londonske Antikvarfirma *Tregaskis* Udstilling af de 75 Bogbind, som var indleverede fra de forskjelligste Steder i Verden som Besvarelse af den udsatte Konkurrenceopgave; vi benytter her Lejligheden til at meddele en Afbildning (Fig. 287) af det danske Bogbind, som var udført af Bogbinder *Imm. Petersen* efter Tegning af *N. Fristrup*. Der findes ialt anvendt 13

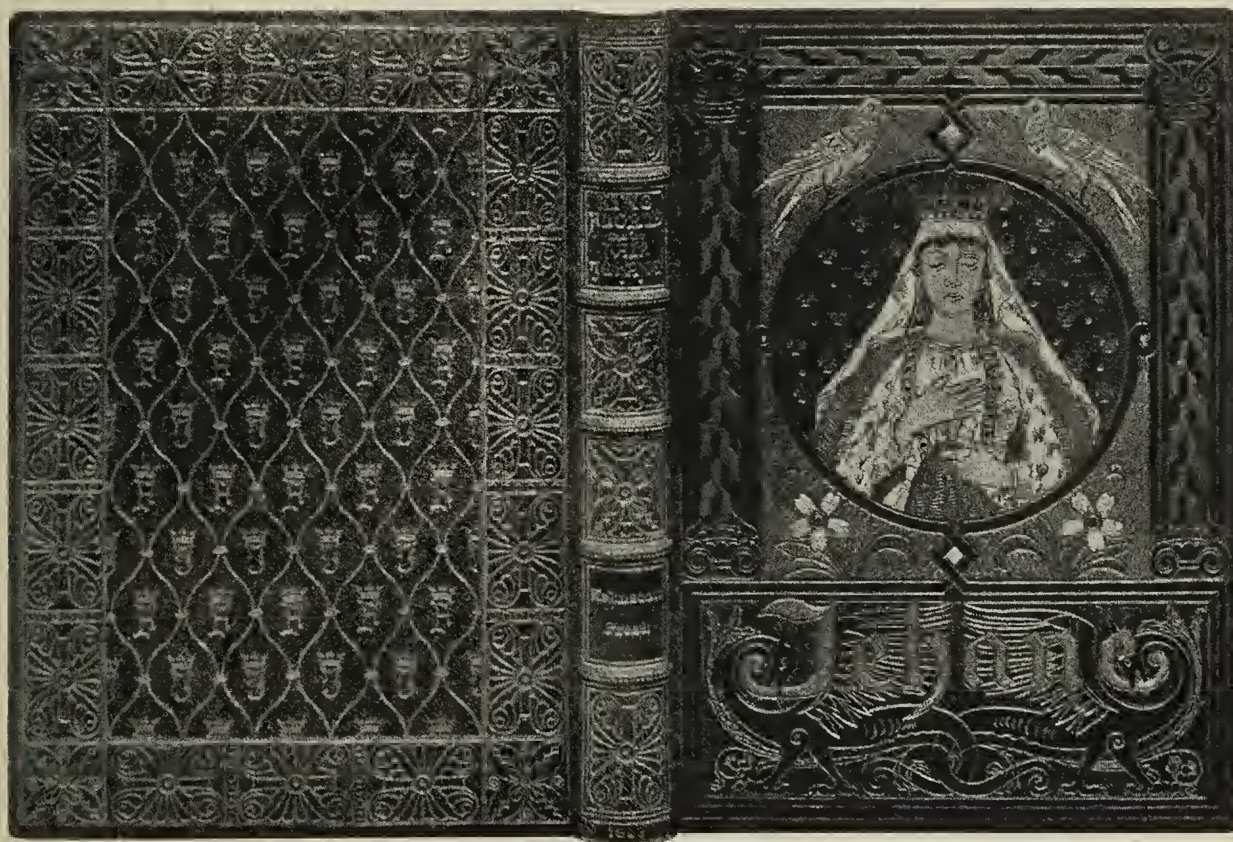

Fig. 287. Bind i Lædermosaik (Imm. Petersen, N. Fristrup).

forskjellige Farver Skind, som staar harmonisk til hverandre, sammenstillede som Mosaik og begrændsede af fine, gyldne Linier, den i Udlandet tildels ukjendte Stiftforgyldning, der bestaaer i, at man ved Hjælp af en Kalkering med en varm Staalstift fordyber Tegningens Konturer i Skindet, og, efter at Guldet er lagt paa, atter paa samme Maade fæstner dette til Skindet. Bindets Inderside er beklædt med graat Kalveskind, overstrøet med stiliserede Lilier. Bindet har kostet et meget betydeligt Arbejde, og de 10 Pund Sterling, der er betalt for det istedenfor de oprindeligt bestemte 2 Pund, dækker næppe Omkostningerne, og Tregaski har da ogsaa anført Prisen til 20 Pund.

Til Gjengjæld har Bindet vakt en enestaaende Opsigt og en saa kraftig og oprigtig Beundring, at Danmarks Boghaandværk derved end yderligere har befæstet det ærefulde Navn, det har erhvervet sig ved Udstillingerne i Chicago og Paris. I Tregaskis Katalog over Udstillingen, som bl. A. indeholder en Række udmærket udførte Farvetryk af et Udvalg af Bindene, findes ved »Danmark« en Afbildning af alle de Stempler, som

er benyttede ved Fremstillingen af det danske Bind; der siges desuden om det i den kritiske Text, at det er det absolut mest fuldendte Mosaikarbejde paa Udstillingen; desværre er ved en Fejltagelse kun Navnet »Andersen« (Forgylderen) nævnt og ikke Imm. Petersen, og denne kjedelige Misforstaaelse er derved gaaet over i andre Blade og Tidsskrifter. Af Katalogen sér man, at der foruden fra de fleste europæiske Lande er indkommet Bind fra saa fjærne Egne som: Algier, Australien, Canada, Ceylon, Kina og Japan, Ægypten, Indien og Persien, Java, Siam, Tunis og Amerika.

Fig. 288. Den typografiske Forenings nye Fane.

Ikke mindre end henved 30 ansete Blade og Kunsttidsskrifter har med stor Anerkjendelse omtalt det danske Bind, og forskjellige af dem, som »The Studio«, »The Sketch«, »Magazine of Art« o. fl. meddeler endog Illustrationer deraf. Overalt sammenstilles det med de allerbedste paa Udstillingen, og mange Steder fremhæves det som Nr. Et af dem alle. Originalitet i Tegningen og en beundringsværdig Udførelse i det vanskelige Lædermosaik (eller indlagt Marokinarbejde) fremhæves stadig; »The Studio« kalder det for det mest opsigtvækkende, »The Times« for overraskende fuldendt, »The Daily News« for en af Udstillingens Skjønheder, »The Magazine of Art« mener endog, at herefter vil de danske Bogbindere komme til at gaa i Spidsen for denne Gren af deres Kunst.

Det er en Glæde for os alle, naar en dansk Mand udfører et Arbejde, som vækker Europas Beundring, og det er en ypperlig Spore for os alle til hver for sig i sin Genre at gjøre det Bedste, vi formaaer.

* * *

Naar man betragter det lange Folketog, der f. Ex. paa Grundlovsdage bevæger sig gjennem Byens Gader, og sér den brogede Mangfoldighed af Foreningsfaner, som bæres højt over de festlig klædte Mennesker, glæder man sig over Fanernes Mængde, men ærgrer sig over den Mangel paa kunstnerisk Smag, der gjør sig gældende for de allerflestes Vedkommende; engang imellem opdager man et morsomt og originalt Paafund, men i Regelen træffer man de samme karakterløse Indskrifter, de samme smagløse

Insignier. Det er os derfor en Glæde at kunne meddele, at *Typografisk Forening* har anskaffet sig en ny Fane (Fig. 288), komponeret af *Hans Tegner,* et Arbejde, der er lige saa stilfuldt fra Kunstnerens Side, som omhyggeligt og elegant i Udførelsen. Dugen er af svært, dybt-rødt Silketøj med Snore, Fryndser og Kvaster af samme Farve; den flakte Ørn med Insignierne i Kløerne er sorteblaa paa gylden-gul Grund, og Ornamenterne udenom staaer i matte, diskrete, guligrøde og vissen-grønne Toner. Uglen paa Standartens Top er af forgyldt Bronce, de andre Ornamenter af blankt Messing. Hele Fanen gjør et rigt og festligt, fint og harmonisk Indtryk. Frk. *T. Frederiksen* har udført Broderiet, Billedhugger *V. Hansen* Metalarbejdet, *Kjøbenhavns Possementfabrik* Possementmagerarbejdet. Vi vil ønske, at det gode Exempel vil virke, og at ret mange Foreninger vil følge i det givne Spor.

* * *

Fig. 289. Sølvpokal af A. N. Dragsted (1/4).

En af den danske Kunsthaandværkerstands Veteraner, den gamle Guldsmed *Arent Nikolaj Dragsted,* fejrede den 30te November sit 40 Aars Jubilæum som Guldsmedemester i Kjøbenhavn. Han er født i Kjerteminde den 9de Juni 1829 og fik, efter at have forsøgt sig i andre Fag, Lov til at følge sin Lyst: at blive Guldsmed og komme til Kjøbenhavn. Her traf han bl. a. Hetsch, som interesserede sig for ham og lod ham gjennemgaa nogle Kursus i Modellering ved Kunstakademiet, hvis lille Sølvmedaille han erhvervede sig. Senere arbejdede han i Paris, og gjennem forskjellige Rejser i Udlandet, mest i Italien, uddannede han sig til at blive en ualmindelig dygtig Mand i sit Fag, hvis forskjellige Grene han har omfattet med den største Interesse. Blandt de mange store Arbejder, der er udgaaet fra hans Værksted, kan nævnes: Guldhornet til Ingemann, Guldkransen til Frederik den Syvendes Kiste, »Dansk Yachtklubs« Bryllupsgave til Prins Valdemar (en Lystkutter i Sølv), forskjellige Medailler og Adresser i festlige Anledninger o. s. v. Og Dragsted har det tilfælles med Renæssancens bedste Haandværkere, han har altid helst arbejdet efter sine

egne Tegninger. — Denne Lyst har givet sig et smukt Udtryk i den *nationale Pokal*, som her er afbildet (Fig. 289); det er den gamle Mesters sidste store Arbejde, egenhændigt udført efter hans egen Komposition; den er 26 Tommer høj, vejer 6750 Gram Sølv og dens Udførelse har medtaget 5 Aar. Man kan gjøre Indvendinger mod enkelte Dele af Kompositionen og mod Enkeltheder i Udførelsen, men som Helhed maa Pokalen vække den største Respekt som et fremragende Stykke moderne dansk Kunsthaandværk, der viser Mesterens sjældne Dygtighed i Forbindelse med hans sjældne Kjærlighed til sit Fag. Kompositionen er en Hymne til Danmark som Øland og som Sømagt, og de mange Enkeltheder er sindrigt symbolske. Nederst sér man Havet i Delfiners og Havhestes Skikkelse, derover Jorden som en Globus med Kompas, hvorfra fire Figurer, de fire Verdenshjørner, udgaaer som Bærere af selve Pokalen. I otte Nicher sés her Statuetter af de danske Søhelte: Søren Norby, Peder Skram, Otto Rud, Herluf Trolle, Niels Juel, Iver Huitfeld, Christian Gabel og Peder Tordenskjold, hver staaende paa en Skibsstævn ovenover sit Vaabenskjold. Søjlerne mellem Statuetterne dannes af Kanoner med kongelige Navnetræk fra Kristian den Anden til Frederik den Fjerde, Buerne over dem af brændende Bomber, og over hver flyver en Havørn. Laaget er helliget Kristian den Fjerde: øverst staaer hans Statuette, og imellem fire Drager sés følgende Momenter af hans Liv: hans Øvelser paa Skanderborg Sø, Sejladsen til Nordkap, Slaget paa Colbergerhejde og Virksomheden paa Holmen. Sølvet er dels forgyldt, dels oxyderet; Farverne staaer smukt sammen.

A. N. Dragsted fortjener ved sit Jubilæum en oprigtig Tak for sin lange og trofaste Virksomhed i det danske Kunsthaandværks Tjeneste.

Mindre Meddelelser.

I et Møde, som Bestyrelsen for *Det danske Kunstindustrimuseum* holdt den 24. November, foretoges bl. A. Valg paa et Forretningsudvalg. Det kom til at bestaa af Museets Formand, Hof-Juveler *C. Michelsen*, samt Dhrr. Fabrikant *Harald Bing*, Xylograf *F. Hendriksen*, Brygger *Carl Jacobsen* og Professor *C. Nyrop*. I det samme Møde meddeltes det, at *Foreningen for Boghaandværk* havde deponeret sit Bibliotek i Museet paa Betingelse af en let Adgang til det for Foreningens Medlemmer.

Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder har udsendt sin 19de Aarsberetning. Det ses af den, at Skolens Dagklasser i det forløbne Aar har haft 84 Elever (forrige Aar 79), at 18 have besøgt Eftermiddagsundervisningen i Anatomi, og at et Kursus for Tegnelærerinder har haft 5 Deltagere, der alle bestod ved den afholdte Examen, Skolens første Tegnelærerinde-Examen, to endogsaa med Udmærkelse.

Den fra Danmark til Czar Alexander III's Kiste bestemte Guldkrans, et hos Guld- og Sølvvarefabrikant *V. Christesen* efter *N. Fristrups* Tegning smukt udført Arbejde, var den 15. og 16. December udstillet i Det danske Kunstindustrimuseums Vestibule. Den er afbildet i Illustr. Tid. for den 16. December.

Opmærksomheden skal her henledes paa Heliogravør *Julius Aagaards* Bog *Raderekunstens Teknik*, der gjengiver nogle af ham i April Maaned holdte Foredrag i *Kunstnerforeningen af 18. November*, til hvem den er dediceret. Den er i höj Grad instruktiv. Efter nogle hist og her forekommende Udtryk og Vendinger, der stærkt minde om Tysk, er der i alt Fald til disse Steder brugt tyske Kilder. Den ledsages af to Blade, der velvilligt ere stillede til Raadighed af Dhrr. *Carl Malthe* og *Bølling*. De ere begge Aftryk af den samme Plade og vise slaaende, hvad Kobbertrykkerens Medvirkning ved Fremstillingen af en Radering eller et Kobberstik betyder.

Svenska Slöjdföreningen har næste Aar bestaaet i 50 Aar og indbyder i den Anledning til Deltagelse i en Udstilling af nye svenske Metalarbejder. Den

skal aabnes i Marts 1895 og staa aaben i 3 Uger. I Indbydelsen nævnes Udstillingen som en Forberedelse til den nordiske Udstilling i Stokholm 1897.

Af Arkitekt *Hugo Hörlin*, der druknede ved en ulykkelig Sejltur i Stokholms Skærgaard den 12. Juli i Aar, findes der i »Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen« en sympatetisk Levnedsskildring ved *Gustaf Upmark*. Hörlin, der var født i 1851 og saaledes kun blev 43 Aar gammel, ledede den kunstindustrielle Undervisning ved Stokholms Slöjdskole, som han allerede ansattes ved i 1879, og han interesserede sig i det Hele med Liv og Sjæl for den svenske Kunstindustris Udvikling. Han udgav saaledes fra 1888—91 Tidsskriftet *Svensk Konstslöjd*, der oftere er blevet nævnt her i Tidsskriftet. Artiklen viser i Billeder flere af hans kunstindustrielle Kompositioner. Hans sidste Foredrag, som han holdt i »Svenska Fornminnesföreningen«, er trykt umiddelbart efter Upmarks Biografi af ham og behandler livligt og anskueligt »Forholdet mellem vore Mindesmærker fra Fortiden og Nutidens praktiske Kunst«.

De for nylig udkomne *Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen* for 1894 indeholde foruden de ovenfor nævnte Artikler om og af Arkitekt Hörlin endnu Følgende: St. Eriks Skrin i Upsala Domkirke af *C. A. Ossbahr;* Om Boldhuset i Stokholm samt om Teater- og Balletforholdene ved det svenske Hof i det 17de Aarhundrede af *E. Jacobsson;* Om international Registrering af Varemærker af *Niels Rahm;* Saa kaldet kunstig Silke, dens Fremstilling, Egenskaber og Anvendelse af *G. Sellergren*, nogle Anmeldelser, en Udsigt over Slöjdföreningens Virksomhed samt en Fortegnelse over dens Medlemmer. Imellem Anmeldelserne findes en Anmeldelse af nærværende Tidsskrift. — Det til Aarsberetningen hørende Hefte af Slöjdföreningens *Mönster för Konstindustri och Slöjd* indeholder paa 6 Blade: St. Eriks Skrin i Upsala Domkirke; Detaljer fra dette Skrin; et Stykke Silketöj fra Skrinet; det ovfr. S. 170 afbildede Sølvfad; et Skab af Rosentræ og Buxbom fra 1606 i hollandsk Renæssance, samt 4 »Bureauer« fra det 18de Aarhundrede.

»Medd. från Sv. Slöjdföreningen« aftrykker en Beretning af Frøken *Eva Leijonhufvud* fra en Rejse i England. Hun fortæller heri bl. A. om et Besøg i den af *William Morris* i London grundlagte Fabrik for vævede Tapeter, Tæpper, trykkede Stoffer, Kunstglasmaleri m. m., der nu drives af et Aktieselskab med Morris som Direktør. Hvad der slog mig, siger hun, var det Liv og den Lyst, hvormed Arbejdet udføres, og den usædvanlige Grad af Selvstændighed, der var indrömmet Arbejderne i Udførelsen af deres Gjerning.

Den 18. Oktober holdt Dr. *Ed. Leisching* et Foredrag i det østerrigske Museum i Wien om Aarets *Udstilling i Antwerpen*. Han nævnte det som et genialt Træk, at Udstillingsparken havde omfattet Byens »Palais des Beaux-Arts«, saaledes at de store Mesteres evige Kunst var kommen det flygtige Udstillingsforetagende til Gavn, og roste det godt gjennemførte, interessante Gammel-Antwerpen. I kunstindustriel Henseende var intet af de deltagende Lande tilfredsstillende repræsenteret, men som et af de interessanteste Lande stod Rusland. Paa Bronceindustriens Omraade havde det præsteret noget Overordentligt, men höjest stod dets Emaljeindustri og da navnlig dets Emaljer à jour, der forøvrigt efterlignedes fortræffeligt af Norge.

Den 24. Oktober holdt Dr. *P. Jessen* i »Verein für deutsches Kunstgewerbe« et Foredrag over Dekorationsmaleriet i Frankrig, England og Tyskland. Som Type for Frankrig opstillede han *P. V. Galland* og for England *Edward Burne-Jones*, men for Tyskland, udtalte han, at han ikke kunde opstille en paa lignende Maade førende Mester; han kunde kun pege paa forskjellige Strömninger.

Kunstgewerbeblatt omtaler i en Artikel af Dr. *P. Jessen* nogle dygtige Tegninger og »Ex libris« af en ung bayersk Kunstner *Josef Sattler* (født i Schrobenhausen 26. Juli 1867), fra hvis Haand der foreligger to ejendommelige Værker »Bilder aus der Zeit des Bauernkrieges« (30 Blade i 100 numererede Exemplarer, 1893) og »Deutsche Kleinkunst in zweiundvierzig Bücherzeichen« (1894). De ere i gammeltysk Malerstil, fulde af Fantasi og slaaende Indfald, samtidig med at de vise en ofte uhyggeligt dyb revolutionær Følelse. Kunstgewerbeblatt meddeler 8 af hans Tegninger.

Ex libris. Zeitschrift für Bücherzeichen, Bibliothekenkunde und Gelehrtengeschichte, den berlinske Ex-libris Klubs nye Organ, roses stærkt i *Studio* for den 15. November. »Enhver, der samler Ex-libris, bör subskribere paa det«. Navnlig omtales dets Juli-Numer, i hvilket der bl. A. er en Ex-libris af den ovenfor nævnte opgaaende tyske Stjerne *Josef Sattler*, af hvis Arbejder Studio haaber med det Første at kunne levere et Udvalg.

I en Artikel af *E. Doepler jun.* i Kunstgewerbeblatt »Schrift und Zeichnung im Buchgewerbe« henledes Opmærksomheden særlig paa England. Det hedder: » *William Morris'*, *Walther Cranes*, *Days* og Andres Bøger vise, hvad der kan naas ved god Overensstemmelse mellem Skriften og de i den anbragte Billeder. Der er ikke her Tale om nogen Efterligning af gamle Forbilleder, man føler det levende Syn og den ledende Haand, og der er i enhver af dem kun eet Syn og een Haand. Enhver af dem er en Enhed. Typerne hos *Willam Morris* virke,

som om de vare skabte til Sidernes Rammer, og Sidernes Inddelinger røbe den modne Kunstner, der naar den største Virkning ved de simpleste Midler. Selv Papiret og Sværten vise noget Usædvanligt i Henseende til Fuldkommenhed. *Walter Crane* formaar at give hver Side sit eget Udtryk«. Forfatteren anbefaler Nutiden at vende tilbage til simplere Former, til kraftigere Störrelsesforhold og til skjön Overensstemmelse mellem Skrift og Tegning, han henviser i saa Henseende til at studere, men ikke til tomt at eftergjöre den tidlige Bogtrykkerkunsts bedste Værker.

De tyske Tidsskrifter beskjæftige sig en hel Del med den fra England i den seneste Tid udgaaede kunstindustrielle Bevægelse. Ovenfor er Kunstgewerbeblatts Omtale af *William Morris* og *Walter Crane* nævnt. Zeitschr. des bayer. Kunst-Gewerbe-Vereins bringer i sit December-Hefte en lille Artikel med en Del Billeder til Oplysning om »den aandfulde engelske Kunstner« *Walter Cranes* saa kaldte »Gesso-Arbejder«, flade Relieffer i en Art Gibsmasse, der fremstilles dels med Penselen dels med Modellerstokkeu. Fremgangsmaaden staar Stukplastiken nær.

Dr. *Justus Brinckmann*, den bekjendte Direktør for Kunstindustrimuseet i Hamburg, har i denne Bys kunstindustrielle Forening holdt et Foredrag over »Vore Kunstindustrimuseers Fremtid«. Han udtaler sig heri for at gaa bort fra den hidtil almindelige Ordning efter Fag, Træarbejder for sig, Metalarbejder for sig o. s. v. Kunstindustrimuseerne maatte efter hans Mening blive kulturhistoriske Museer. De gamle tekniske Fremgangsmaader, som man tidligere, d. v. s. paa den første Verdensudstillings Tid, stod væsentlig uvidende overfor, vare nu tilbageerobrede, nu maatte »Tid og Sted« for de forskjellige Gjenstandes Tilvirkning være Opstillingsgrundlaget, først herved kunde deres dekorative Natur ret forstaas og paany komme til sin Ret. Han turde dog ikke opstille et saadant Skema som almengyldigt, men ønskede meget, at det maatte forundes ham at ordne det Hamburgske Museum i en ny, særlig til det opført Bygning.

Chronique des Arts for 3. November meddeler, at den franske Kunsthistoriker *Léon Palustre* er død i Tours, idet det meget beklages, at han ikke naaede at faa sit store Værk *Histoire de l'architecture de la Renaissance en France* færdigt. Som tidligere Værker fra hans Haand nævnes *Trésor de la cathédrale de Trèves*, *Mélanges d'art et d'archéologie* (1887) og *Album de l'Exposition rétrospective de Tours* (1890). Som født i 1838 blev han 56 Aar gammel. I December-Heftet af Gazette des beaux arts meddeles et Portræt af ham, ledsaget af en kort Biografi.

Henry Havard har paa Quantins Forlag udgivet en Bog *L'oeuvre de Pierre Victor Galland* (Paris, 1895, 30 Frcs.), der giver et fyldigt Billede af den afdøde Mester. Som Dreng lærte han Guldsmedekunsten hos sin Fader, kom derefter til Arkitekten Henri Labrouste og studerede endelig Historiemaleri. Sine første praktiske Arbejder udførte han i Teatermaler Cicéris Tjeneste, og først derefter kom han ind paa de store dekorative Lofts- og Væggeudsmykninger, der have skabt hans Berömmelse. Fra 1873 beklædte han en for ham oprettet Lærerpost i dekorativ Kunst ved École des beaux arts, og fra 1877 var han Leder af Statens Gobelinsfabrik, men i ingen af disse Stillinger dansede han paa Roser. Hos ham forenedes paa karakteristisk Vis en klassicistisk Opdragelse og et ivrigt Studium af Naturens Former. — Han døde den 30. November 1892 (s. forr. Aarg. S. 36).

Da Storhertugen af Baden i 1892 kunde fejre sit 40-aarige Regeringsjubilæum, ønskede han ikke at modtage nogen egentlig Festgave, men kun Adresser. De fra Hertugdømmets 1600 Sogne udfærdigede Adresser kom imidlertid til at udgjöre ikke mindre end 6 Bind, og til Opbevaring af disse bestilte Sognene hos Direktøren for Kunstindustriskolen i Karlsruhe, Professor *H. Götz*, et monumentalt Skrin, der nu er blevet færdigt. Det er af Ibenholt med Figurer og Relieffer af Sølv og Bronce og er afbildet i Kunstgewerbeblatt. Det er et Skridt fremad i den Retning, som er antydet her i Tidsskriftet ovfr. S. 170 ved Omtalen af de Adresser, der fremkom ved Drs. kgl. Höjh. Kronprinsens og Kronprinsessens Sølvbryllup.

Der er for nyligt udkommet et betydeligt Pragtværk over den byzantinske Emaljekunst, bekostet af Russeren *A. Swenigorodskoi*. Allerede i 1892 blev Værket med russisk Text forelagt Kejser Alexander III, men nu foreligger det ogsaa i en tysk Udgave: »Byzantinische Zellenemails. A. Swenigorodskois Samlung« med Undertitelen »Geschichte und Denkmäler des byzantinischen Emails von *N. Kondakow*«. Det er kun trykt i 200 Exemplarer, der ikke komme i Handelen. *Académie des Inscriptions* i Paris fremlagde det Exemplar, det havde modtaget som Gave, i sit Møde den 28. September.

I Kunstchronik for den 13. December afbilder *Arthur Seemann* et Fad, af hvilket der i Aaret 1892 fra Athen sendtes ham en Gibsafstøbning med Meddelse om, at Fadet var antikt. Seemann har imidlertid fundet en lignende Afstøbning hos *Franz Sales Meyer* i Karlsruhe, der mente, at Fadet stammede fra Udstillingen i Wien 1873, og for muligvis at faa Gaaden løst, har Seemann nu offentliggjort en Afbildning af den »pseudo-antike« Skaal.

